ಶಂಕರಿ ಸೋಲಿದಾಗ

894.814 042
TAR N90
ಗ್ರಂಥ ಸ್ವಾಮ್ಯ ವಿಭಾಗ

ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ

ತ. ರಾ. ಸು
ಅಂಬುಜಾ ತ.ರಾ.ಸು

META ENTERED

ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶ
ಮೈಸೂರು

ಎಚ್ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ ಅಂಡ್ ಸನ್ಸ್
ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಬುಕ್ ಡಿಪೋ ಮೈಸೂರು ೫೭೦ ೦೦೪

HINTIRUGI NODIDAGA The Autobiography of Sri Ta Ra Su by Sri Ta Ra Su and Smt. Ambuja Tarasu Published by H. Venkataramaiah and Sons Vidyanidhi Book Depot Mysore 570 001 Printed at Prabodha Printers Basaveswara Road Mysore 570 004 First Published July 1990 Pages 480+16=496 Rupees Sixty Five.

©ಶ್ರೀಮತಿ ಅಂಬುಜಾ ತ ರಾ ಸು

891.813 ಕನ್ನ
TAR N 90
ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ
ತ.ರಾ.ಸು
ಆತ್ಮಕಥೆ 43861CR

ಬೆಲೆ : ಅರವತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ

ಮುದ್ರಣ : ಪ್ರಬೋಧ ಮುದ್ರಣಾಲಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ರಸ್ತೆ ಮೈಸೂರು ೫೭೦ ೦೦೪

ಸಮರ್ಪಣೆ

ಸಾಹಿತ್ಯದೂಟವನು

ಉಣಬಡಿಸಿ ಸಾಕಿ ಸಲುಹಿದ

ಶ್ರೀ ಶಾರದಾಮಾತೆಯ

ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿ

ಪ್ರಿಯ ಓದುಗರಲ್ಲಿ....

'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ'—ಇದೀಗ ನಿಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಂಥ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆ.

1978 ರಲ್ಲಿ, ನನ್ನ ಯಜಮಾನರಾದ ತ.ರಾ.ಸು ಅವರು, ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಗೋವಾದ ಮಿತ್ರ ಶ್ರೀ. ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು, ಇನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೆ (1980) ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಅರವತ್ತನೆಯ ವರ್ಷದೊಳಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಬರೆದು ಪೂರೈಸಬೇಕೆಂದು ತೊಡಗಿದ ಫಲವೇ ಈ 'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ'.

ತಮ್ಮ ಐವತ್ತನೇ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬವಾದ ನಂತರ ಮಿತ್ರರ, ಅಭಿಮಾನಿಗಳ ಒತ್ತಾಯದಂತೆ ಒಂದೆರಡುಬಾರಿ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಬರೆಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಜೀವನಾನುಭವವನ್ನು ಬರೆಹದಲ್ಲಿಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ಏಕೋ ಆ ಹಳೆಯ ನೆನಪುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೆದಡುವ ಕೆಲಸವೇ ಗೊಂದಲವೆನಿಸಿ, ಆರಂಭದಲ್ಲೇ ರಾಯರು ಕೈಬಿಟ್ಟದುಂಟು. ಹಾಗೆ ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ನಾಲ್ಕು ಪುಟ್ಟಗಳಷ್ಟನ್ನು ಬರೆದು ಎಲ್ಲೋ ಇಟ್ಟು ಮರೆತಿದ್ದುದು ಉಂಟು. ಅದು ಗೆಳೆಯ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರನ ಕೈಗೆ ಯಜಮಾನರ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆತು, ಆತ ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ 'ಸುಧಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 29 ಜುಲೈ 1984 ರಂದು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ.

1981 ರಲ್ಲಿ ದಾವಣಗೆರೆಯಿಂದ 'ಸೌರಭ' ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಶಿವಣ್ಣನವರು ಯಜಮಾನರ ಬಳಿ ಬಂದು 'ನಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆ ಬೆಳೆಯಲು ನಿಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆಯ ಆಶೀರ್ವಾದ ಬೇಕು'–ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ರಾಯರು ಅದವರೆಗೂ ಸಿದ್ಧವಿದ್ದಷ್ಟು ಆತ್ಮಕತೆಯ ಪುಟಗಳನ್ನು ಆ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ನೀಡಿದರು. ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ 'ಸೌರಭ' ಪತ್ರಿಕೆ ನಿಂತುಹೋಗಿ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಆತ್ಮಕತೆ 'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ' ಧಾರಾವಾಹಿ ಅರ್ಧದಲ್ಲೇ ಉಳಿಯಿತು.

'ತರಂಗ'ದ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀ ಸಂತೋಷ್‌ಕುಮಾರ್ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು, ತಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಹೆಸರಿಡುವ ಮುನ್ನವೇ ತ.ರಾ.ಸು ಅವರ ಬಳಿಬಂದು, 'ನಿಮ್ಮ

ನೆನಪುಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡಿ' ಎಂದಾಗ, 'ಅರ್ಧದಷ್ಟಾಗಿದೆ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಪೂರ್ತಿ ಬರೆದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ವಿಧಿಯಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಯಜಮಾನರಾಡಿದ ಮಾತುಕತೆ, ಬರೆಯುವುದು, ಅವರ ಆಯುಷ್ಯ ಎಲ್ಲವೂ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ 10 ಏಪ್ರಿಲ್ 1984 ರಂದು ರಾಯರು ಈ ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಮೇಲೆ, ಒಮ್ಮೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಶ್ರೀ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು 'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆತ್ಮಕತೆಯ ಬರವಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂತಿದೆ. ಮುಂದೆ ನೀವೇನಾದರೂ ಬರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿ ನನ್ನಲ್ಲೂ ಬರೆಯುವ ಆಸೆಯನ್ನು ಚಿಗುರಿಸಿದರು.

'ಸೌರಭ' ಪತ್ರಿಕೆ ಜಿಲ್ಲಾಮಟ್ಟದ ಪತ್ರಿಕೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ. ಎಂತಲೇ ಸಮಸ್ತ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೂ ಈ ಕಾದಂಬರಿಕಾರನ (ತ.ರಾ.ಸು ಅವರ) ಜೀವನದ ಕತೆ ಏನು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂಬ ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ 'ತರಂಗ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಒಪ್ಪಿ, ನಾನೇ, ಅದುವರೆಗೆ ಬರೆಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಆತ್ಮಕತೆ 'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ' ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೆ. ಅವರು ರಾಯರ ಮೇಲಣ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ 7 ಏಪ್ರಿಲ್ 1985 ರಿಂದ 10 ನವೆಂಬರ್ 1985 ರವರೆಗೆ 'ತರಂಗ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—ನನ್ನಿಂದಲೂ ಬರೆಸಿ ನನ್ನ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು 'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲೇ 12 ಏಪ್ರಿಲ್ 1987 ರಿಂದ 26 ಜೂನ್ 1987 ರವರೆಗೆ 'ತರಂಗ' ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಕೈಯಾಗಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನಿಂದ, 'ಆತ್ಮಕತೆಯ ಕತೆ' ಎಂಬ ಪೀಠಿಕಾ ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆಸಿದ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು 31 ಮಾರ್ಚ್ 1985ರ 'ತರಂಗ' ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ರಾಯರೇ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬರೆಸಿದ್ದರೆ ಅದರ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆಯದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಕತೆಯ ಜತೆಗೆ ತಾವು ಬೆಳೆದು ಬಾಳಿದ ಪರಿಸರದ ಚಿತ್ರಣವೂ ಅಲ್ಲಿರುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಆತ್ಮಕತೆ–ಕೇವಲ ಸಾಹಿತಿಯ ಬದುಕಿನ ಹೋರಾಟದ ಕತೆ, ಸಾಹಿತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಅನುಭವ. ಸಾಂಸಾರಿಕ ಹೊಣೆಯಂತೆಯೇ ಈ ಬಗೆಯ ಬದುಕನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿ ನಡೆದರು ರಾಯರು. ನನ್ನ ಅನುಭವವನ್ನು ಮಾತಾಗಿಸಿ ಬರೆಹರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದೀಗ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲೇ ಅವರು ಏರಿದ ಎತ್ತರ, ನಾಡು–ನುಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಳೆದ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. 'ತರಂಗ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ನನ್ನ ಬರೆಹವನ್ನು

ಸೂಕ್ತಕಂಡಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ, ಕೆಲವೆಡೆ ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಈ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದೀಗ ರಾಯರ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಬರೆಹಗಳು ಜೊತೆಜೊತೆಯೊಗಿ ಓದುಗರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಒಂದೇ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದು ನಿಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದರೆ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮಸಾರ್ಥಕ.

* * * *

ಈ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆಗಳನ್ನು ಧಾರಾವಾಹಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಸೌರಭ' ಹಾಗೂ 'ತರಂಗ' ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಸಂಪಾದಕರಿಗೆ—

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಆತ್ಮಕತೆಯ ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ನನ್ನ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸ, ಮೈ-ಕೈನೋವು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನನ್ನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲೇ ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್—

ಬರೆಯುವಾಗ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸಹಕರಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಬರೆದಿದ್ದಷ್ಟನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಂದೆ ಬರೆಯಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಹಿರಿಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಚದುರಂಗ, ತಿ. ಅಬ್ದುಲ್ ಸತ್ತಾರ್, ಡಾ|| ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್, ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್, ಎಸ್. ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ್, ಕೆ.ಜೆ. ಕುಮಾರ್ ಹಾಗೂ ಈ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರೀ ಸಂತೋಷ್‌ಕುಮಾರ್ ಗುಲ್ವಾಡಿ ಅವರಿಗೆ—

'ಕತೆಯಲ್ಲ, ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲ, ಇದೊಂದು ಆತ್ಮಕತೆ, ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೀರಾ' ಎಂದೊಡನೆ ಎಂದಿನ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹಿಂದುಮುಂದೆ ನೋಡದೆ, ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಣೆ ದುಬಾರಿಯಾದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದಷ್ಟು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೊರತರುವ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರುವ 'ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ'ದವರಿಗೆ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಸೋಮಸುಂದರ್ ಅವರಿಗೆ—

ಪ್ರಕಾಶಕರಷ್ಟೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ಪ್ರಬೋಧ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಶ್ರೀ ಎಂ.ಎನ್. ಭೀಮೇಶ್ ಅವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಕಾರ್ಮಿಕ ವರ್ಗದವರಿಗೆ—

ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೊಪ್ಪುವ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಬದುಕನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಮುಖಚಿತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಲಾವಿದ ವಿ.ಆರ್.ಸಿ. ಶೇಖರ್ ಅವರಿಗೆ—

ನನ್ನ ಮೊದಲ ಬರೆಹವನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಓದಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದ ನನ್ನ ಹಾಗೂ ರಾಯರ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ

—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

'ಗಿರಿಕನ್ಯಕಾ'
ಯಾದವಗಿರಿ
ಮೈಸೂರು 570 020

—ಅಂಬುಜಾ ತ.ರಾ.ಸು.

ಆತ್ಮ ಮಥನದ ಬಗ್ಗೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡಿದ ತ.ರಾ.ಸು ಹಸ್ತಾಕ್ಷರದ ಪೂರ್ಣಪಾಠ.

ಒಂದು ಬದುಕಿನಂತೆ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ, ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಅದೇ ಅರ್ಥ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವಿವರಣೆ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಬದುಕಿನ ವೈವಿಧ್ಯದ ವಿಚಿತ್ರತೆ.

ನನ್ನದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಬಾಳು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ನನ್ನದು-ಎಷ್ಟು ಭಾಗ ಪರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತವಾದದ್ದು—ಬದುಕು ಸಣ್ಣ ಶಬ್ದ. ಆದರೆ ಬಹು ವಿಶಾಲ. ಆಗುಂಬೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕಾಲ ಕೆಳಗೆ ಕಡಲವರೆಗೂ ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ಮಲೆ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಂಡ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ—ಎಷ್ಟು ಜನ, ಎಷ್ಟು ಘಟನೆ, ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ವೈವಿಧ್ಯ.

ನನ್ನ ಮನೆ
ನನ್ನ ಬಿದಿ
ನನ್ನ ಶಾಲೆ
ನಾನು ಬದುಕಿದ ಕಾಲ

ಬದುಕುವುದೂ ಇದೇ, ಬೆರೆಯುವುದೂ ಇದೆ. ಮನೆ, ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು.

ಆತ್ಮಕತೆಯ ಕತೆ

ತ. ರಾ. ಸು. ಬದುಕಿನ ಸಿಹಿ-ಕಹಿಗಳನ್ನು ಓದುವ ಮುನ್ನ.....

'ಕಲೆಗಾಗಿ ಕಲೆ' (Arts for Arts sake) ಎನ್ನುವ ವಾದವನ್ನು 'Cooking for Cooking sake' ಎಂದು ಗೇಲಿಮಾಡಿ, 'ಜನರಿಗಾಗಿ ಕಲೆ' ಎಂಬ ಧ್ಯೇಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜನತೆಗಾಗಿ ಬರೆದವರು ಪ್ರಗತಿಶೀಲರು. ('ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಜನತೆ ದೊಡ್ಡದು. ಜನ ಬದುಕಿದರಲ್ಲವೇ ಸಾಹಿತ್ಯ'—ಎಂದರು. ಅ.ನ.ಕೃ.) ಯಾರಿಗಾಗಿ ಈ ಪ್ರಗತಿಶೀಲರು ಬರೆದರೋ ಆ ಜನ ಇವರು ಬರೆದದ್ದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು; ಗೌರವಿಸಿದರು. ಜನತೆಯ ಬದುಕು ಹಸನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಬರೆಯಹೊರಟ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಲೇಖಕರು ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯರಾದರು. ಈ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಕೊಂಡು ಓದುವ ಕನ್ನಡಿಗ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಬರೆಯುವ, ಚಿಂತಿಸುವ ನೂತನ ಲೇಖಕರ ಪಡೆಯೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು.

ಜನಪ್ರಿಯರಾದ ಏಕಮಾತ್ರ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಗತಿಶೀಲರೆಂದು ಖ್ಯಾತರಾದವರ ಸಾಹಿತ್ಯ–ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳ 'ದ್ವೀಪಲೋಕವಾಸಿ'ಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರೆನಿಸಿ, ಮಲತಾಯಿ ಧೋರಣೆ ತಳೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಬರದೇ ಬದುಕುವ ಹೋರಾಟವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ, ಜನರೊಡನೆ ಮಿಳಿತವಾಗಿ ಅವರ ನಾಡಿಮಿಡಿತವನ್ನರಿಯಾವ ಯತ್ನವೂ ಮಾಡದವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂವೇದನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವೊಂದು ಕೂಲಂಕುಷ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಂದರ್ಭಸಿಕ್ಕಾಗ ಬೈದು, ಬರೆದು ದೊಡ್ಡವರಾಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಇಂತಹ ವಿಮರ್ಶಕರು ತೋರುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ; ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವಿಚಾರ ಸಂಕಿರಣವೊಂದರಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಾಪ್ರಭೃತಿಗಳ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ನನಗೆ 'ಇದು ಇಂದಿನದಲ್ಲ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲರು ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದ ನಿರಂತರ ದ್ವೇಷದ ದಾಳಿ' ಎಂದೇ ಅನಿಸಿತು.

ಈ ದ್ವೇಷವೇ ನಾನು ಪ್ರಗತಿಶೀಲರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಕಾಣಲು ಕಾರಣವಾದದ್ದು.

1969ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎ. ಓದಲು ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜು ಸೇರಿದಾಗ ಆ ತರಗತಿಯತ "ತ.ರಾ.ಸು. ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರುಗಳು ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕ ಓದಬೇಡಿ. ಅವರು ಬರೆಯುವುದೆಲ್ಲ ಅಶ್ಲೀಲ" ಎಂಬ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಪಿಸುಮಾತಿನ ಅಪಪ್ರಚಾರ ಕೇಳಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ ನನಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ತರಗತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಿಂದ "ಅ.ನ.ಕೃ., ತ.ರಾ.ಸು. ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯಷ್ಟೇ ಸಲೀಸಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಅಭ್ಯಾಸ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ" ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಪಕ ಸಾಹಿತಿಯೊಬ್ಬರು ಮಾಡಿದ ಟೀಕೆಯೂ ಕೇಳಿಸಿತು.

ಒಂದು ದಿನ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನೇ ಕೇಳಿದೆ :

"ಹೀಗೇಕೆ ?"—ಎಂದು.

"ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವವರ್ಯಾರೂ ನಾವು ಬರೆದಿರುವುದನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಓದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಮಾತಿಗೆ ನಾವ್ಯಾಕೆ ಬೆಲೆಕೊಡಬೇಕು ? ಹೊಗಳಿಕೆ, ತೆಗಳಿಕೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಕಿವುಡಾಗಿ ನಮಗನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬರೆಯುವುದಷ್ಟೇ ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ" ಸಮಕಾಲಿನ ವಿಮರ್ಶೆಯೇ ಅಲ್ಲ. ಕಾಲವೇ ವಿಮರ್ಶಕನ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸತ್ವವಿದ್ದರೆ ಉಳಿಯುತ್ತೇವೆ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲ."

—ಎಂದು ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತರಾಗಿ ನುಡಿದರು ತ.ರಾ.ಸು.

ಅವರೇನೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದವರನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದಲ್ಲ, ಎರಡು ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ, ಸಮೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೊರತರುವ ಈ ಜನ–ಪ್ರಗತಿ ಶೀಲರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಬಗ್ಗೆ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ್ದರೆ ಇಂತಹ ಬೇಜವಾ ಬ್ದಾರಿ ಮಾತುಗಳು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ ಎಂದೇ ಅನಿಸಿತು.

"ಇಂದಿನ ಲೇಖಕರಂತೆ ನೀವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿಲ್ಲವೆ ?.

ಎಂದು ಸಂದರ್ಶನವೊಂದರಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವರು—

"ಪ್ರೇರಿತರಾಗುವುದೇನು ಅನುವಾದಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಅನುವಾದ ವನ್ನು 'ಅನುವಾದ' ಎಂದೇ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿದರು.

ತ.ರಾ.ಸು. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೇ ಇದು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ, ಪೌರಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಗಳನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದ ಅವರು ಭಾರತೀಯರಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿ ದರು; ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿ ಬರೆದರು. ಅದು ಬಿಟ್ಟು ಇಂದಿನ ಎಷ್ಟೋ ಲೇಖಕರ ಹಾಗೆ ನೇರ ಅನುವಾದಮಾಡಿ ಸ್ವಂತದೆಂದು ಮೆರೆಸಲಿಲ್ಲ. ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹೊರತು ತಮಗಾಗಿ ದುಡಿಯುವ ಗುಂಪು ಕಟ್ಟಲಿಲ್ಲ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್‌ರೊಬ್ಬರು 'ಇಲಿಯಟ್' ಕವಿಯ ಬಗ್ಗೆ

ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ಲೇಖನ ಬರೆದಾಗ ಇವತ್ತು ಏಜ್ರಾಫಾಂಡ್, ಇಲಿಯಡ್, ಕಾಫ್ಕಾ, ಕಾಮು, ಸಾರ್ತ್ರೆ ಇವರುಗಳತ್ತ ಮಾತಿಗೊಮ್ಮೆ ಮುಖ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನವ್ಯ ಲೇಖಕರು ಮಲಗಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ವಾರಗಟ್ಟಲೆ ಲೇಖನ ಬರೆದ ತ.ರಾ.ಸು.; '0—0=0' ಕಥೆ ಬರೆದು ನವ್ಯ ಕಥಾಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ತ.ರಾ.ಸು; ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ವೇದಿಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ ಕುಮಟಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ನಾಂದಿ ಹಾಡಿಹ ತ.ರಾ.ಸು. ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯ ಬಹುದಿತ್ತು. ಆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಇತ್ತು.

ತಾವು ಏನನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅರಿವಿನಷ್ಟೇ ಯಾರಿಗಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಈ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಲೇಖಕರಿಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ನೀರಿಳಿಯದ ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಕಡುಬನ್ನು ತುರುಕುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಅವರೆಂದೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಸರಳೀಕರಿಸಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದದ್ದನ್ನು ಓದಿದ ಜನ ತಮ್ಮದೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹಾಗೂ ಚಿಂತಿಸುವ, ಬರೆಯುವ ಕಿಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತಮಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಯುವ ಲೇಖಕರನ್ನು ಕಂಡು ಮುಕ್ತಮನದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ತೃಪ್ತಿ ಪಟ್ಟದ್ದು—ಪ್ರಗತಿಶೀಲರು ತಮಗಿದ್ದ ಇತಿಮಿತಿಯಲ್ಲೂ ಸಾಧಿಸಿದ ಸಾಧನೆ.

ಬರೆಹವನ್ನೇ ಬದುಕಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಈ ಲೇಖಕರು ಬದುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕಿದ್ದರೂ ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಹಲವು ಕೃತಿಗಳನ್ನಾದರೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಮರೆವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ಅವರ ಕೊಡುಗೆ ಏನು ?' ಎಂದು ನೋಡುವ ಸಹೃದಯ ವಿಮರ್ಶಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಈವರೆಗೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಡೆಯದಿರುವುದೊಂದು ವಿಪರ್ಯಾಸ.

ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಮನಗಂಡೇ ನಾನು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸುವ ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಅವರೊಟ್ಟಿಗೇ ಇದ್ದು ಅವರನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಯೋಚನೆ ಅಭಿನಂದನಾಗ್ರಂಥ ಹೊರತರುವ ಯೋಜನೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ನನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಕೃತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಯಾವೊಂದು ಅಧಿಕಾರ ಬಲವಿಲ್ಲದ ನಾನು, ಯಾವುದೇ ಉಚ್ಚ ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಸತ್ವದಿಂದ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತಿಯಾದ ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದಿಸ ಹೊರಟು ವಿಮರ್ಶಕರ, ಲೇಖಕರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಚಪ್ಪಲಿ ಸವೆಸಿದ್ದೊಂದೇ ಲಾಭವಾಯಿತು.

ನಾನು ಈ ಯೋಜನೆ ಹೊತ್ತು ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಆದರ್ಶಗಳ ಕನಸು ಕಂಡು ಯಾವುದೂ ನನಸಾಗದೆ, ಬದುಕಿನ ಎಲ್ಲ ರಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಚುವಂತೆ ಮೌಲ್ಯಗಳ ನಿರಂತರ ಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡುಂಡು 'ಬದುಕಬೇಕೇಕೆ ?' ಎನಿಸುವಷ್ಟು ವಿಷಣ್ಣರಾಗಿ, ಈ ಎಲ್ಲ ವಾತಾವರಣವೂ ಕಾಡುವ ವ್ಯಾಧಿಗಿಂತ ಕ್ರೂರ ವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಪ್ಪಾಗಿಸಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಬಾಹ್ಯ ಒತ್ತಡದಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರಿತರಾದವ ರಂತೆ ಅಂತರಂಗದ ಅರಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ತ.ರಾ.ಸು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಡುವ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಮೊದಲೇ ತಾವು ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನದ ನೆನಪೂ ಇರದ, ಬರೆದಿದ್ದರ ಲೆಕ್ಕವಿಡದ, ಯಾವೊಂದು ಭ್ರಮೆಯಿಂದಲೂ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಡದೆ ತಮಗನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕೃತಿಯಾಗಿ ನೀಡುವ ಹಾಡುಹಕ್ಕಿಯು ಹಾಗಿದ್ದ ತ.ರಾ.ಸು ಈಗ ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇತಿಹಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲಾದರೂ ಹಲವಾರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಘಟನೆಗಳು ದಾಖಲಾಗಬೇಕಾದ ಅವರ ಆತ್ಮಕಥೆಯ ರಚನೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿ ಅವರೂ ಒಂದೆರಡೂ ಬಾರಿ ಆ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ ಬಲವಂತಕ್ಕೆಂಬಂತೆ ಮಾಡಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಅಂತರಿಕ ಒತ್ತಡಕ್ಕಿಂತ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 1977ರಲ್ಲಿ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ಬರೆಯುವ ಯೋಚನೆ ಯೊಂದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಷ್ಟು ಲೇಖನಗಳ ಸಮೇತ ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಗೋವಾದ ಗೆಳೆಯ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ನೀಡಿ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾದೆ.

ಯಾವೊಂದು ಸೌಲಭ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಹೊರನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿಯೂ, ಕೇವಲ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಅ.ನ.ಕೃ., ಬೀಚಿ ಮುಂತಾದವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥ, ಅಧ್ಯಯನ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದು ಒಂದು ರೀತಿ 'ಮಾಡಿ ಮಡಿದಿದ್ದ' ಗೆಳೆಯ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಈಗ ತ.ರಾ.ಸು ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನೇ ತಾವು ತೇಯತೊಡಗಿದರು. ಅವರು ಮಾಡಿದ ಹಲವು ಮಹತ್ಕಾರ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದರೆ ತ.ರಾ.ಸು ಅವರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಆತ್ಮಕಥೆ ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿಸಿದ್ದು.

'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೊಡಲು ತ.ರಾ.ಸು ಅವರನ್ನು ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದಾಗ—

"ಈ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಒತ್ತಡ ತಡೆಯೋಕೆ ಆಗ್ತಿಲ್ಲ. ಬರ್ಕೋತಿಯಾ..... ಅದೇನೇನು ಬರೆಸಬೇಕೋ ಎಲ್ಲಾ ಬರೆಸಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ತೀನಿ" ಎಂದು ನನ್ನೊಡನೆ ಹೇಳಿದಾಗ "ಸದ್ಯ ಈಗಲಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲ ಕೂಡಿ ಬಂತಲ್ಲ" ಎಂಬ ಸಂತಸದಿಂದಲೇ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪಿದೆ.

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ಬರೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅವರೊಂದಿಗಿದ್ದ ನಾನು, ದೇಹಾರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಿರದೆ, ಸ್ವತಹ ಬರೆಯಲು ಕೈಲಾಗದ ಅವರಿಗೆ 'ಲಿಪಿಕಾರ'ನಾದ ನನ್ನ ಅನುಭವದ ಕತೆಯನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು.

1972ರ ನಂತರ ಬರೆಯಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅವರು ಕಾಗದ, ಪತ್ರ, ಲೇಖನಗಳನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇವನಿಗಿದೆಯೇ ಎಂದೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದ ಅವರು, ತಾವು ಹೇಳುವ ಧಾಟಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ತಮ್ಮ ಶೈಲಿಯಲ್ಲೇ ಬರೆಯುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನನ್ನ ಶ್ರಮವನ್ನೂ ಅರಿತಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆ ಅವರ ನಾದಿನಿ "ಏನು ಮಹಾ. ನೀವು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇವರು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದು ಕಷ್ಟವೇ" ಎಂದಾಗ,

"ಹಾಗಲ್ಲ, ನಾನು ಇವನಿಗೇನು ಕಾಮ, ಪೂರ್ಣವಿರಾಮ, ಪ್ಯಾರಾ ಯಾವುದನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬ ಲೇಖಕ ಫಾರಿನ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದ, ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯೇ ಡಿಕ್ಟೇಷನ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಆತನ ಟೆಂಪರಮೆಂಟ್‌ಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಆಕೆ ಡೈವೋರ್ಸ್ ಮಾಡಿದಳಂತೆ. ನಾನು ಹೇಳುವುದು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟವೋ ಅಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟ ನನ್ನ ಧಾಟಿಯಲ್ಲೇ ಬರೆಯುವುದು" ಎಂದಿದ್ದರು ತ.ರಾ.ಸು.

ನನ್ನ ಶ್ರಮದ ಅರಿವಿದ್ದ ಅವರಿಗಾಗಿ ನಾನು ಯಾವತ್ತೂ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈಗ 1978ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಸಮೇತ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆ.

ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣುಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆ ಸಾಗಿತು. ಆ ಮಧ್ಯೆ ಬಾಬಾಬುಡನ್‌ಗಿರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದೆವು. ಬರವಣಿಗೆಯ ಕೊನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಎಸ್.ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪನವರೊಂದಿಗೆ 'ಸಾವು' ವಿಷಯ ಕುರಿತು ಸುರಿವ ಮಂಜನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು.

1942ರ ಚಳವಳಿಯ ಚಿತ್ರಣ ಮುಗಿದು, ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ತಮ್ಮ ವಿಫಲ ಪ್ರಯತ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಸಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಬರೆಯೋಣವೆಂದು ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ತಂಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು; ನಾನು ಹೊಳಲ್ಕೆರೆಗೆ ನನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ.

ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ ಅವರು ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗಿದರು. ಮತ್ತೆ ಎದ್ದರು. ಅಕ್ಟೋಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾಲ್ಕುxನಾಲ್ಕು=ಒಂದು' ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು

ಬರೆಸಿದರು. ನಂತರ ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದವು. ಬರೆಯುವ, ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಅಲ್ಲೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆಯದೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಅವರು ಬರೆಯೋಣ, ಬರೆಯೋಣ ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾ, ಶಾ.ಮಂ.ಕೃ.—ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಮಥನದ ಲೇಖನವೊಂದನ್ನು ಬರೆಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಆತ್ಮಕತೆಯ ರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿರಾಸಕ್ತರಾದರು.

10-8-1981 ರಂದು 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ರಚನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮೈ-ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿಸಿದರು. ಆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ; ನಾನು 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ'ದ ಮುದ್ರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ.

ಆ ಬೃಹತ್ಕಾದಂಬರಿಯ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಮುನ್ನ 'ತರಂಗ' ಸಂಪಾದಕರಾದ ಸಂತೋಷ್‌ಕುಮಾರ್ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಆತ್ಮಕಥೆ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ಆ ನಂತರದ ದಿನಗಳೆಲ್ಲ ಅವರು ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನ ಖಾಯಂ ಗಿರಾಕಿಯಾಗಿಯೇ ಕಳೆದು ಮತ್ತಷ್ಟು ಜರ್ಝರಿತರಾದರು. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಶಾನ್ತಲಾ' ಸಿನಿಮಾಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ ತಯಾರಿಸಿದ ಅವರು ಬರೆಯಲಿದ್ದ 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜನಾತ್' (ಸುತ್ತು) ಕಾದಂಬರಿಗಾಗಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಬರೆಯುವ ತೀವ್ರ ತುಡಿತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಬರೆಯಲಾಗಲಿ/ಬರೆಸಲಾಗಲಿ ಕೂಡಲಿಕ್ಕೂ ಆಗದ ದೇಹದ ನಿಶ್ಶಕ್ತತೆಯಿಂದ ಚಡಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಂತಹ ವಿಷಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಅಪೂರ್ಣ ಕಾದಂಬರಿಯಾಗಿ ಹೊರಬಂದು ದಿನವೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ 'ಶ್ರೀಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ' ಕಾದಂಬರಿಯತ್ನು ಕುರಿತು—

"ಇದೊಂದು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಬಿಡೋಣ. ಆಗಲಾದರೂ ಈ ಜನಗಳ ಶಾಪ ನನ್ನನ್ನು ತಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೇನೋ. ಇದು ಮುಗಿದರೆ ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಆರ್ಥಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಬಗೆಹರಿಯಬಹುದು. ಬರೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯಾ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶ್ರೀಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೇ ಅವರಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಕೊನೆಯ ಬರವಣಿಗೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ 'ತರಂಗ'ದ ಸಂಪಾದಕೀಯದಲ್ಲಿ ಕಾಸರಗೋಡು ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿದ್ದುದನ್ನು ಓದಿ ಎಷ್ಟೇ ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗಿ

ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಎಂದೂ ಪಲಾಯನವಾದಿಯಾಗದ ತ.ರಾ.ಸು. ಕನ್ನಡಿಗರ ನಿರಭಿಮಾನವನ್ನು ನೆನೆದು ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು, 'ತರಂಗ'ದ ಸಂಪಾದಕರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಪತ್ರ ಬರೆಸಿದರು; ಆ ಮೂಲಕ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಕರೆ ನೀಡಿದರು.

ಆಗಲೂ ಶ್ರೀ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು ನೆನಪುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ ಕಳಿಸಲು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದಾಗ ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಾನೂ—

"ಇವನ್ನು ಜರೆದರೆ ಪ್ರಕಟಿಸುವವರಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಿರಲ್ಲ? ಈಗ ಇವರು ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈಗಲಾದರೂ ಇದನ್ನು ಬರೆಯಿಸಿ ಬಿಡಿ" ಎಂದೆ.

"ಇಲ್ಲ, ಯಾವುದನ್ನೂ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ದಿನ ತಡಿ. ಮುಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ. ಅಲ್ಲೇ ಈ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ, ಆತ್ಮಕಥೆ ಎಲ್ಲಾ ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡಿಬಿಡೋಣ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಾವು ಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಚ್ 15 ರಂದು ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಮತ್ತೆ ಅವರನ್ನು ನಾನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಇದೀಗ ಅವರ ಆತ್ಮಕಥೆ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನನ್ನ ಅವರ ಸ್ನೇಹದ ಕುರುಹಾಗಿ ಈ ಕೃತಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಬಯಕೆ, ಬಯಕೆ ಬಯಕೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದು ನನ್ನನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಾಡುವ ಕೊರಗಾಯಿತು.

ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್
ವಸಂತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹರೋಡೆ ಬೀದಿ
ಪಾಂಡವಪುರ-೫೭೧ ೪೩೪
ಮಂಡ್ಯಜಿಲ್ಲೆ

೧

ಸತ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಬಹಳ ವಿಚಿತ್ರವಸ್ತು. ಅದು, ಅದನ್ನೇ ನಾವು ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಹೊರಟಾಗ ಎಷ್ಟೇ ವರ್ಷ ಕಳೆದರೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅದು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೆದುರು ನಿಂತು, ತನ್ನ ಕೋರೈಸುವ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಾವು 'ಮಹಾ' ಎಂದು ಕೊಂಡದ್ದು ಇಷ್ಟೇನೇ ಎಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

—ಇದು ಸತ್ಯದ ವಿಚಿತ್ರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ನಾನೀಗ ಹೇಳ ಹೊರಟಿರುವ ಸತ್ಯದ ಅರಿವು ನನಗಾದದ್ದೂ ಹೀಗೆಯೇ, ಕೇವಲ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ.

೧೯೭೫ರಲ್ಲಿ, ನಾನು ಹೃದಯಾಘಾತದಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ, ನನಗೆ ಶುಶ್ರೂಷೆ ಮಾಡಿದ ಡಾಕ್ಟರು ನನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಚೇತರಿಕೆಗೆ ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಬಯಲುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಸುತ್ತಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ನಾನಿರುವ ಮನೆಯ ಸನ್ನಿವೇಶ ಡಾಕ್ಟರರ ಸಲಹೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿತ್ತು. ಮನೆಯಿಂದ ಹತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆ ನಡೆದರೆ ಮೈಸೂರಿನ ಸುಂದರ ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಚೆಲುವಾಂಬ ಪಾರ್ಕಿದೆ. ಅಷ್ಟು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಫಿ ಕುಡಿದವನೇ ಆ ಉದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದೆ. ಮೈಗೆ ಸಾಕು ಎನಿಸುವಷ್ಟು ತಿರುಗಾಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಬಿಸಿಲಿನ ಜೋರು ನನ್ನ ಗಾಳಿ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಒಂದು ದಿನ ಮಾಮೂಲಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಪಾರ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹಾಗೆ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಾ, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಏಕೋ, ಏನೋ ತಟಕ್ಕನೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದೆ—

ಅಷ್ಟೇ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಆ ದಿನ ನನ್ನ ಹಿಂಬದಿಯ ಪಾರ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗಿಡ-ಮರಗಳಾಗಲಿ, ಬೆಳಗಿನ ಹಿತವಾದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಲು-ಕುಲು ನಗುವ ಹೂವುಗಳಾಗಲಿ, ನನ್ನ ಹಾಗೇ ವಾಯುವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಜನರಾಗಲಿ-ಅದಾವುದೂ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದದ್ದು—
ನನ್ನ ನೆರಳು.

ನನ್ನ ನೆರಳು ನನಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಅಪರಿಚಿತ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಎಷ್ಟು ಸಹಸ್ರ ಬಾರಿ ನನ್ನ ನೆರಳನ್ನೇ ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ ? ಬೇರೆಯವರ ನೆರಳನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ ; ಗಿಡ-ಮರಗಳ ನೆರಳನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ.

ನೆರಳೇನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ವಿದ್ದಾಗ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಅದರ ನೆರಳು ಇರಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂದು ಎಂದೂ ಅನ್ನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಚಿತ್ರ ಆಕರ್ಷಿಸುವಂತಾಥದ್ದು ತಾನೇ ಏನಿದೆ–ಆ ನೆರಳಿನ ಕಪ್ಪು ಮುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ?

ಹಾಗೆಂದೇ ಅದನ್ನು ತಾತ್ಸಾರವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಎಂದೂ ಚಿಂತಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ತಲೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ದಿನ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಆ ದಿನ—

ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದ ನನ್ನ ನೆರಳು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಏನೋ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಮೋಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿತು. ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವನು ತಟಕ್ಕನೆ ನಿಂತು ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ಅಪರಿಚಿತನನ್ನು ನೋಡುವವನಂತೆ ನನ್ನ ನೆರಳನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ನನ್ನದೇ ಆಕಾರ ಅದಕ್ಕೂ. ನಾನು ಮುಂದೆ ನಡೆದೆ ; ಅದು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು. ನನ್ನ ಕಾಲು ನಡೆದ ಹಾಗೆ, ನನ್ನ ಕೈ-ಕಾಲು ಆಡಿದ ಹಾಗೆ, ನನ್ನ ತಲೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಆಡಿದ ಹಾಗೆ—ಅದೂ ಆಡಿತು.

ಆ ದಿನ ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ, ನನ್ನನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸುತ್ತಿರುವ, ನನ್ನನ್ನೇ ಅಣಕಿಸುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ನೆರಳಿನ ಮೋಡಿಗೆ ನಾನೇ ಬಲಿಯಾಗಿ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ. ಬೇರೆ ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ–ಅದಾಗಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಕುಳಿತಾಗ ನೆರಳು ನನ್ನ ಬುಡದಲ್ಲೇ ಮರೆಯಾದರೂ ನನದೇ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಮನದಿಂದ ಮರೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ, ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿತ ನೆರಳು ನನ್ನ ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತೆರಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಹಾಗೆಯೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತೆ—

'ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಳೆದುಹೋದ ಕಾಲವನ್ನು "ಭೂತ" ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಜೀವನದ ಕಾಲವನ್ನು ಭೂತ, ವರ್ತಮಾನ, ಭವಿಷ್ಯ ಎಂದು ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮನೋ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬುದ್ಧಿ ವಿಕಲ್ಪರಾದವರನ್ನು ಯಾರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ 'ಭೂತ ಹಿಡಿದವರು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹವರನ್ನು–ಯಾವುದೋ ಅವರದೇ ಜೀವನದ ಗತಕಾಲದ ನೆನಪಿನ ಮನೋ ವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದವರು ಎಂದು ಹೇಳಿ 'ಭೂತ' ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ'—ಈ ಮಾತೆಲ್ಲವೂ ಆ ದಿನ ಒಮ್ಮೆಂದೊಮ್ಮೆಗೆ ನನ್ನ ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಸುಳಿದು,

'ನನ್ನ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದ, ನನ್ನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡ, ನನ್ನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ, ನನ್ನಂತೆಯೇ ಕಂಡು, ನನ್ನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ನೆರಳೇ ಭೂತವಲ್ಲವೇ ?

—ಎಂದು ನನ್ನನ್ನೇ ನಾನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿತು.

ಈ ಭಾವನೆ ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದಾಗ, ಆ ದಿನ ನನಗೆ ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಸತ್ಯ ಅರ್ಥವಾದಂತಾಯಿತು :

'ನಾವು ಭೂತ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನೆರಳು, ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಳೆದ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲದ ನೆರಳು'.

'ಕೇವಲ ನಾನು – ನನ್ನ ಕಾಲ ಎನ್ನುವುದೇಕೆ, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ನೆರಳೇ ಅವರ ಭೂತ. ಅದು ಕಾಣಿಸುವುದು ಕಪ್ಪು ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ.'

'ಹಿಂಜಿ ನೋಡಿದರೆ ಆ ಕಪ್ಪು ಮುದ್ದೆಯ ಗರ್ಭ – ಶತ ಸಹಸ್ರ ವರ್ಣರಂಜಿತವಾಗಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಘನೀಭೂತವಾದಾಗ ಕಪ್ಪುಮುದ್ದೆಯಾಗಿದೆ.'

—ಈ ಅನಿಸಿಕೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನನಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಐನ್‌ಸ್ಟೀನ್ 'ವಸ್ತು'ವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನೆನಪಾಯಿತು—

'ನಾವು ವಸ್ತು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸಾಂದ್ರೀಕೃತ ಚೈತನ್ಯ'

ಆ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮೃದು ಮಧುರವಾಗಿ ಯಾರೋ ನುಡಿದಂತೆ–

'ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಶ್ಚೇತನಾರೂಪ
ಜಡ ಶಕ್ತಿರ್ಜಡಾತ್ಮಿಕಾ। '

—ಎಂಬ 'ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮ'ದ ಸಾಲೊಂದು ನೆನಪಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂತು.

ಅಂದು ನಾನು ಕಂಡ ನೆರಳೂ ಅಷ್ಟೆ –

ಕಾಣುವ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ - ಮಸಿಯ ಮುದ್ದೆ ; ಕಣ್ಣಿದ್ದರೆ - ನನ್ನ ಇಡೀ ಬದುಕಿನ ಸಾಂದ್ರೀಕೃತ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪ.

ಇದೇ ಭೂತ – ಇದೇ ನೆರಳು !

ಹಾಗನಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಈಗ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗಲೂ, ನೆರಳನ್ನು ಕಂಡಾಗಲೂ. ಈ ಮಾತು ನನಗೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

'ಎಷ್ಟು ತಾತ್ಸಾರವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ – ಈ ನೆರಳನ್ನು ? ಏನೆಲ್ಲ ಹುದುಗಿದೆ– ಇದರ ಗರ್ಭಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ—'

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೆರಳು ಕಂಡಾಗ—

ಆ ನೆರಳನ್ನು ಎಳೆ ಎಳೆಯಾಗಿ ಹಿಂಜಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಹುದುಗಿದೆಯೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆ ನೋಡಿ ಬಿಡಬೇಕು ಎನಿಸುತ್ತದೆ; ಮರುಕ್ಷಣವೇ ಈ ಯತ್ನವೇ ಬೇಡ ಎಂದು ಹೆದರಿಸುತ್ತದೆ; ಮುಂದುಗಡೆ ಬೇರೇನೇನೋ ನೋಡಲು ಇರುವಾಗ

ಹಿಂತಿರುಗಿ ಆ ಕಪ್ಪು ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಏಕೆ ಕೆದಕಿ ನೋಡಬೇಕು, ಇದರ ಕೆಣಕು ವಿಕೆಯ ಕಾಟಕ್ಕೆ, ಈ ಭೂತಕ್ಕೆ ನನ್ನ 'ಇಂದನ್ನು' ಏಕೆ ಬಲಿ ಕೊಡಬೇಕು ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ 'ಇಂದು' ಎಷ್ಟು ಅನಿವಾರ್ಯವೋ ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ 'ಹಿಂದಿನ' ನೆರಳೂ ಅಷ್ಟೇ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಎಷ್ಟೇ ಮುಂದೆ ನೋಡಿ ನಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಅಂದರೂ ನನ್ನನ್ನಂತೂ ಈ ಭೂತ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ದಿನ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡು ತಿರುಗಿದರೂ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ಬೇಕಾಗಿಯೋ, ಬೇಡ ವಾಗಿಯೋ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಲೇ ಬೇಕು. ಆ ನೆರಳನ್ನು ಕಂಡು ಬೆಚ್ಚಲೂಬೇಕು, ಬೆರಗಾಗಲೂಬೇಕು. ಅಂತೂ ಈ ಭೂತಚೇಷ್ಟೆ ತಪ್ಪಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲ.

ಈಗ—

ಅರವತ್ತನ್ನು ದಾಟಿ ನಿಂತಾಗ, ನನಗೀಗ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುವ, ಆ ನೆರಳನ್ನು ಹಿಂಜಿ-ಹಿಂಜಿ ನೋಡುವ, ನನ್ನ ಭೂತವನ್ನು ನಾನೇ ಎದುರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಾಲ ಒದಗಿ ಬಂದಿದೆ.

ನಿಜ, ನಾನೀಗ ನೋಡಬೇಕು—

ನೋಡಲೇಬೇಕು—

'ಏನೇನು ಅಡಗಿ ಹೋಗಿದೆ – ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಈ ನೆರಳಿನ 'ಭೂತ' ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ....'

—ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾದರೂ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಲೇ ಬೇಕು.

೨

ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಬೇಕು—

ಈ ಒತ್ತಾಯ ನನ್ನಲ್ಲೇ ಬಲವಾದಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತದೆ:

'ನನಗೆ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ, ಇಷ್ಟು ಅನುಭವಗಳ ವಯಸ್ಸಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗ ನಾನು ಏರಿದ್ದೇನೆಯೇ, ಇಳಿದಿದ್ದೇನೆಯೇ ? ವಯಸ್ಸಾಗುವುದು ಎಂದರೇನು ?'

ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

'ವಯಸ್ಸಾಗುತ್ತಾ, ಆಗುತ್ತಾ ಬಾಳುಬೆಳೆದು, ಹಲವಾರು ಅನುಭವಗಳ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಬಾಳು ಪಕ್ವವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಬೆಳೆದಿದ್ದಾನೆ' – ಎಂದು.

ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ—

'ವಯಸ್ಸಾಗುತ್ತಾ, ಆಗುತ್ತಾ ಶೈಶವ, ಬಾಲ್ಯಗಳ ತೀವ್ರ ಕುತೂಹಲ, ಆಸಕ್ತಿ ಯೌವನದ ಬಾಳಿನೊಂದಿಗೆ ಸೆಣಸುವ, ಸವಾಲು ಹಾಕುವ ಸಾಹಸ. ಮಧ್ಯಮ

ವಯಸ್ಸಿನ ಸೋಲು-ಗೆಲುವುಗಳು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಜದ ಸಮದರ್ಶಿತ್ವ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಗಳಿತನಾಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ' – ಎಂದು.

ಅರವತ್ತಕ್ಕೆ ಅರಳು ಮರಳು ಎನ್ನುವ ಗಾದೆ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು. ಈ ಎರಡು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ನಿಜ, ಯಾವುದು ಸುಳ್ಳು ?

ನಾನು ಏರಿದ್ದೇನೆಯೇ – ಇಳಿದಿದ್ದೇನೆಯೇ – ?

ವಯಸ್ಸಾಗುವುದು ಎಂದರೆ ನನ್ನ ಅನುಭವಗಳ ಎತ್ತರವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ, ನಾನು ಓದಿದ ನೂರಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ, ನಾನೇ ಬರೆದ ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥಗಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ – ಎಂದು ಎನಿಸಿದಾಗ ಕವಿಯೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ —

'ನಾನು ವ್ಯಾಸ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ, ಡಾಂಟೆ, ಹೋಮರ್, ವರ್ಜಿನ್, ಸಾಫೋಕ್ಲಿಸ್, ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಇವರೆಲ್ಲರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಿ, ಇವರ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಇವರೆಲ್ಲ ಕಂಡುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ದೂರವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.'

—ಎಂದು ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇನೋ ಸುಲಭ. ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚು ದೂರವನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಆ ಮಾತು ಹೇಳಲೂ ನನಗಂತೂ ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಹೆಚ್ಚುದೂರ ನೋಡುವಷ್ಟು ಬಲ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೇಕಲ್ಲ. ಅದು ಬಂದಿದೆಯೇ ?

ಅದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಯಾರ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತರೆ ತಾನೇ ಏನು, ಯಾವ ಶಿಖರದ ತುದಿಗೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದರೆ ತಾನೇ ಏನು–ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದು ಅದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ನೋಡವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆಯೋ, ಅಷ್ಟೇ ತಾನೇ, ಅದರಾಚೆಗೆ ನೋಡಬಯಸಿದರೂ ಕಾಣುವುದು ಬರಿಯ ಮೊಬ್ಬು.

ಈ ಅನುಭವ ನನಗೇ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆಗಿದೆ—

ಒಮ್ಮೆ ನಾವು ಕೆಲವರು ಗೆಳೆಯರು ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ ಬಳಿಯ ಕವಲೆದುರ್ಗದ ಕೋಡನ್ನು ಏರಿ ಕುಳಿತಾಗ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಮಗಿಂತಲೂ ಚಿಕ್ಕವನಾದ ಮಿತ್ರನೊಬ್ಬ 'ಅಗೋ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ ನೋಡಿ' ಎಂದ. ಎಲ್ಲರ ಹಾಗೆ ನಾನೂ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದೆ-ನನಗೆ ತರುಣ ಮಿತ್ರನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡ ಸಮುದ್ರ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಮಂಜು ಹರಡಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಆದರೆ ಅಂದು ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ 'ನಿಜ ನಿಜ ನನಗೂ ಸಮುದ್ರ ಕಂಡಿತು' ಎಂದೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿದೌರ್ಬಲ್ಯ ನಾಚಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ನನ್ನೊಳಗೇ ಸಾರಿಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ದಿನ, ಆ ಗಳಿಗೆ ಆ ಸುಳ್ಳು ನನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಈಗ ಅನಿಸುತ್ತದೆ—ಆ ಹುಡುಗನ ದೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯು ಚುರುಕು ಅವನಿಗಿಂತ ವಯಸ್ಸಾದ ನನಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಯಾವ ಕೋಡು ಮುರಿದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏನು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿ ನಾನು ಗಳಿಸಿದ್ದೇನು; ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿ ನಾನು ಪಡೆದದ್ದಾದರೂ ಏನು ? ಅದನ್ನು ನೆನೆದಾಗ, ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರವೂ ನನ್ನ ವರ್ತನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೇ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಹಾಗಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅನುಭವದ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಾನು ಬದುಕನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ದೂರ ಕಂಡಿದ್ದೇನೇ ಮತ್ತಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ನನಗೀಗ ಭಯವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಆದರೆ ಇಷ್ಟಂತೂ ನಿಜ—

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಡೆದುಹೋಗಿದೆ. ನಾನು ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಬದುಕನ್ನು ಬಾಳಿದ್ದೇನೆ. ಬದುಕನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಅನುಭವ ನನ್ನ ಸುತ್ತಲ ಇತರರ ಅನುಭವದೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಓದಿ, ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳು ನೀಡಿದ ಅನುಭವಗಳು ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ನನ್ನ ಬಾಳಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೆಯ್ದಿದೆ.

ಈ ನೇಯ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ದಟ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ನನ್ನದು ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುವ ಜೀವನ ಅದು ನನ್ನದೇ ಎನ್ನುವ ಸಂಶಯ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡಿದೆ. "ನಾನು" ಎಂದಾಗ ಆ 'ನಾನು'—'ನಾನೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನನ್ನನ್ನು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಕಾಡುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೊದಲು ಕಾಡಿದ್ದು–ನಾನು ನನ್ನ 'ಮೊದಲ ನೋಟ' ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿಯ ಪ್ರಥಮ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಬರೆದಾಗ,

ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಂದಿಗೂ ನನಗೆ ಉತ್ತರ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ಈಗ ಇದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ.

"ನಾನು ಯಾರು ?"

ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಬಹಳ ಸುಲಭ. ನಾನು ಇಂಥವರ ಮಗ ಈ ಊರಿನವನು, ಇಂಥ ಆಕೆಯಗಂಡ, ಈ ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆ, ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ, ಇಷ್ಟು ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ—ಇವಿಷ್ಟೂ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ, ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳನ್ನ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ—ಎಂದಿಷ್ಟು ಹೇಳುವುದು ಬಹು ಸುಲಭ, ಬಹಳ ಸತ್ಯ.

ಯಾರೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಎತ್ತಲಾರರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಾವ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದ ಜನ ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಈ ಸ್ಥೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ.

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ನಾನು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ನಿವರಣೆ ಸಾಕು. ಆದರೆ ನನಗೆ ನಾನೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು

ಸಾಕೆ ? ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಂತಾಯಿತೇ ? ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತೇ ?

—ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾಡಿದಾಗ ನನಗನ್ನಿಸುತ್ತದೆ :

ಬದುಕಿನ ಈ ಸ್ಥೂಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ಣವೋ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಪೂರ್ಣ. ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಮಾಲಯವನ್ನು ನೋಡಿದ ಹಾಗೆ. 'ಹಿಮಾಲಯ ನೋಡಿದ್ದೀಯಾ' ಎಂದರೆ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ ; "ನೋಡಿದ್ದೀಯಾ ?" ಎಂದು ಕೆದಕಿದರೆ ಕಂಡದ್ದು ಫೋಟೋ ಮಾತ್ರ ; ಹಿಮಾಲಯವನ್ನಲ್ಲ.

ನಾನೀಗ ಮಾಡಬೇಕಿರುವುದೂ 'ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಬಾಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ. ನಾನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ, ನಾನು ಅದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿ ಎಂದೇ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುವ ಈ ಪ್ರಯತ್ನ.

ಏನಿರಲಿ, ಬಿಡಲಿ-ಒಂದು ಮಾತಂತೂ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ : 'ಬರಿ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದ ಎಷ್ಟೋ ವಿಷಯ ಅದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಶಬ್ದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಹೆಚ್ಚು ಖಚಿತವಾಗಿದೆ ; ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಬೇಕನ್ 'ಓದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಬರವಣಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸತ್ಯ.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ಈ ಲೇಖನ ; ಯಾರಿಗಾಗಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ನಾನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಬರಹದ ಉದ್ದೇಶ ಸೀಮಿತ.

ಇದು ಕೆಲವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕೊಡಬಹುದು, ಕೆಲವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಕೊಡದೆ ಹೋಗಬಹುದು ; ಕೆಲವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನಗತ್ಯವಾದದ್ದು ಬಂದಿದೆ, ಅಗತ್ಯವಾದದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ ಎಂದೆನಿಸಬಹುದು ; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಯಾವುದೋ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನಿಸಬಹುದು.

ಆದರೆ—

ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಾರ ತೃಪ್ತಿ-ಅತೃಪ್ತಿಗಳೂ ನನ್ನ ತೃಪ್ತಿ-ಅತೃಪ್ತಿಗಳಲ್ಲ ; ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರ ಅನಿಸಿಕೆಯೂ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆಯೇ ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆಯಲ್ಲ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ ಈ ಮಾತನ್ನು ಬಹಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ—

ನನ್ನ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಗತ್ಯ, ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪೂರೈಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಬರಹ. ಹಾಗೆ ಬರೆಯುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗೆ ಇದೆ.

ಉಳಿದವರಿಗೆ—?

ಅವರಿಗೂ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತಮಗೆ ಅನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬರೆಯುವ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ. ನನಗೆ ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ ; ಯಾರಿಗೂ ನಾನು ಅಡ್ಡ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.

ಒಂದೊಂದು ಬದುಕು ಶಿವಗಂಗೆಯ ಬೆಟ್ಟವಿದ್ದ ಹಾಗೆ. ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಅದು ವೃಷಭಾಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಿಂದ ನೋಡಿದವರಿಗೆ ಸರ್ಪಾಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ರೂಪ ಕಂಡಿತೋ ಅವರಿಗೆ ಅದೇ ಸತ್ಯ.

ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾನು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ನೋಡಿ, ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೀಗೆಯೇ ನೋಡಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕಾರ ಎಲ್ಲಿ ಬಂತು ? ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಉದ್ಧಟತನವಾದೀತು.

'ಉದ್ಧಟತನ'–ಎಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲಿ, ಯಾರಲ್ಲಿಯೇ ಇರಲಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಆ ಅಧಿಕಾರ ನನಗೂ ಇದೆ ; ನನಗಿದೆ ಎಂದಾಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇದೆ. ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇದು.

ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಎಳೆ ಎಳೆಯಾಗಿ ಹಿಂಜಿ ನೋಡಿದಾಗ ನನಗನಿಸುತ್ತದೆ—

ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ಮೂಲಭೂತ ಸೂತ್ರವೇ ಇದು—ಪ್ರತಿಭಟನೆ.

ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಯಾರೂ ನನಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಹೊರೆಸಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡದೆ, ಅಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಹೋರಾಡಿದ್ದೇ ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ರೂವಾರಿ ಎಂದು ನನಗನಿಸುತ್ತದೆ.

ಈಗ—

ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುವಾಗ ಆ ಎಳೆಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

೩

ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ಪ್ರಧಾನ ಸೂತ್ರ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಬಲಿ—ನನ್ನ ತಂದೆ.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಳಕು ಗ್ರಾಮದ ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಎರಡನೆಯ ಮಗ. ಇವರ ಅಣ್ಣ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ

ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಎಂದು ಹೆಸರಾದ ದಿವಂಗತ ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ಟಿ. ಆರ್ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು.

ನನ್ನ ತಾತ, ಮುತ್ತಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಹಿರಿಯರು ದೈವವನ್ನು ಧರ್ಮವನ್ನು ನಂಬಿ ಬಾಳಿದವರು. ಹಿರಿಯರ ಮಾತು ಅವರಿಗೆ ವೇದವಾಕ್ಯ. ನಮ್ಮ ತಾತನವರನ್ನು ಕಾಣುವ ಭಾಗ್ಯ ನನಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ನಿಧನರಾದ ಬಳಿಕ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟಿದವನು ನಾನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಕೇಳಿರುವುದು ನನ್ನ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರಾದ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ, ನನ್ನ ತಂದೆ, ಅವರ ಸಹೋದರರು. ನಮ್ಮ ನೆಂಟರು—ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಿಂದ. ಅವರ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ನನ್ನ ವಂಶಸ್ಥರ ಪರಿಚಯ ನನಗಾದದ್ದು.

ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು ಅವರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಮುತ್ತಾತ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಮಹಾ ರಾಮ ಭಕ್ತರು. ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರಾಮಾಯಣಕ್ಕೂ ಭಕ್ತರು. ಇವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಗಳೂರಿನ ಬಳಿಯ ಕಣಕುಪ್ಪೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರೆವಿನ್ಯೂ ಇಲಾಖೆಯ ನೌಕರರಾಗಿದ್ದರಂತೆ. ರಾಮಾಯಣ ಪಾರಾಯಣದ ನಿಯಮಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಆ ಸ್ಥಳ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಬಂದ ಐರೋಪ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಹೋಗದೆ, ನೌಕರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಣಕುಪ್ಪೆಯ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಸೇರಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಂತೆ—'ಶ್ರೀರಾಮ ಕಸಿದುಕೊಂಡ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವನೇ ಕೊಡಿಸಿದರೆ ಕೊಡಲಿ, ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಿಡಲಿ'— ಎಂದು.

ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಆ ಐರೋಪ್ಯ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಹೇಗೋ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ತಪ್ಪು ಎಂದು ಅರಿವಾಗಿ ತನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರಿಗೆ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿ ಬಡ್ತಿಯನ್ನೂ ನೀಡಿ, ತಳಕಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಮ್ಮದು 'ತಳಕಿನ ಮನೆತನ'.

ನನ್ನ ಮುತ್ತಾತ ಎಷ್ಟು ರಾಮಭಕ್ತರೋ ನನ್ನ ತಾತ ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೂ ಅಷ್ಟೇ ರಾಮ ಭಕ್ತರು ; ರಾಮಾಯಣ ಪಾರಾಯಣ ನಿಷ್ಠರು. ಬಾಳಿನ ಕಷ್ಟ–ನಿಷ್ಠೂರ, ಬಡತನ, ಸಾವು–ನೋವು ಯಾವುದೂ ಅವರನ್ನು ಈ 'ರಾಮ ಶ್ರದ್ಧೆ'ಯ ಪಥದಿಂದ ವಿಚಲಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ರಾಮ ಭಕ್ತರಷ್ಟೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಮಾಯಣಕ್ಕೂ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರು. ರಾಮ–ರಾಮಾಯಣಗಳ ನಡುವೆ ಎಂದೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಂಡವರಲ್ಲ ಅವರು. ರಾಮಾಯಣವೇ ಅವರ ಪಾಲಿಗೆ ಜೀವಂತ ರಾಮ. ಈ ನಂಬಿಕೆಯ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಬಾಳ ನೌಕೆಸಾಗಿ ತನ್ನ ಗುರಿ ಮುಟ್ಟಿತು.

ಅಂತಹ ಗಂಡನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಕುಟುಂಬ–ನನ್ನ ತಾತನವರಿಗೆ ಏಳು ಜನ ಗಂಡು, ಐದು ಜನ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು. ಇವರ ಜತೆಗೆ

ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು, ಅತಿಥಿ ಅಭ್ಯಾಗತರನ್ನು ನೀಗಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಮ್ಮನದಾಗಿತ್ತು. ಗಂಡನದು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ವಿಚಲಿತವಾಗದ ಮನಸ್ಸು, ಹಾಗಾಗಿ ಆ ಹೋರಾಟವೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯ ಪಾಲಿಗೇ ಬಂದಿತ್ತು. ಮೂಕವಾಗಿ ಅವರು ಎಷ್ಟು ನೋವುಂಡರೋ, ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸಿದರೋ, ಆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿಭಾಯಿಸಿದರೋ ನನಗೀಗ ಅದನ್ನು ಊಹಿಸುವುದೂ ಅಸಾಧ್ಯ.

ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಸಂಸಾರ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಗಾದೆಯಂತಹ ಮಾತೊಂದು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಮಾತು ಎಂದರೆ 'ಒರಳಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ, ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಸರು' ಅಂದರೆ ಆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವತ್ತಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟೆ. ನಿನ್ನೆಯ ಆಸರೆಯಿಲ್ಲ, ನಾಳೆಯ ಭರವಸೆಯಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬೆಳಸಿ ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡಿದರು ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಸ್ವಭಾವವೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಂತಹುದೇ! ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅನುಭವೋಕ್ತಿ ಇದೆ: 'ರಾಯದುರ್ಗದ ಗಂಡಿಗೆ ಯಾವ ಮನೆಯವರೂ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಬಾರದು' ಎಂದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ರಾಯದುರ್ಗ ನಿತ್ಯ ಜಲಕ್ಷಾಮದ ಊರು. ಒಂದು ಕೊಡ ನೀರು ಬೇಕಾದರೆ ಐವತ್ತು–ಅರವತ್ತು ಅಡಿ ಗಳಷ್ಟು ಆಳವಾದ ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸೇದಿ ತರಬೇಕು. ಹಾಗೆ ನೀರು ಸೇದುವುದರಲ್ಲೇ ಹೆಣ್ಣು ಅರೆಜೀವವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯವರ ಭಯ.

ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಒಂದು ಭಯ: 'ಈ ಮನೆಯ ಗಂಡಸರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹೆಂಗಸಿನ ಬಾಳು ಕಷ್ಟದ್ದು' ಎಂದು.

ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ; ನನ್ನ ತಾಯಿ ಹೇಳಿದುದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ; ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಇವತ್ತಿಗೂ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ನನ್ನ ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಚಿದಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ: 'ಎಷ್ಟೋ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಮಾಡಿ ಈ ಮನೆಯ ಗಂಡಸಿನ ಕೈ ಹಿಡಿಯಬೇಕು'–ಎಂದು.

ಈ ಮಾತಿನ ಅಂತರಾರ್ಥ ಇಷ್ಟೇ–ಈ ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಬಂದಾಕೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಹಾಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯಲೂ ಬೇಕು. ಗಂಡಿನ ಹಾಗೆ ಭವಿಷ್ಯದ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಂಸಾರ ರಥದ ಸೊಗದ ಹೆಚ್ಚು ಭಾರ ಬೀಳುವುದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೇಲೆಯೇ.

ಇದನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನನ್ನ ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿತನದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಏನೋ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನನ್ನ ಕಥೆ–ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹೆಂಗಸರ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಾಳಜಿ, ಅತ್ಯಂತ ಕನಿಕರ, ವಿಶೇಷ ಮಮತೆ, ತುಂಬಾ ಗೌರವ.

ಆ ಪಾತ್ರ ರಾಣಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ವೇಶ್ಯೆಯಾಗಿರಬಹುದು–ನನ್ನ ಯಾವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಈ ಭಾವನೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಬಹಳ ಸಾರಿ ಲೇವಡಿ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ :

'ನಿಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೇಲಣ ಕರುಣೆಯಲ್ಲ ಕತೆ, ಕಾದಂಬರಿಗೇ ಮೀಸಲು ; ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವಳಿಗೆ ಕಣ್ಣೀರೇ ಗತಿ'–ಎಂದು.

ಅವಳಾಡುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಸತ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಟೀಕೆ ಬಂದಾಗ ಎಷ್ಟೇ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದರೂ ನಾನು ನಿರುತ್ತರನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಈ ಕಟು ಸತ್ಯದ ಮಾತನ್ನು ನಗೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿಸಿ ಬಿಡಲೂ ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವತೆ ನಗೆ ಮಾತಿಗೆ ಕರಗುವ ಮಂಜಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಈ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ನಾನು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದದ್ದು–ನನ್ನ ಮುತ್ತಾತ, ತಾತಂದಿರ ರಾಮಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸುತ್ತಲವರು ಏನು ಅನುಭವಿಸಿದರು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ಈ ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ ನನ್ನ ವಂಶದ ಹಿರಿಯರ ಜೀವನದ ಜೀವಸೂತ್ರ. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಹೊರತಾದವರಲ್ಲ. ಅವರ ತಂದೆ ರಾಮ ಭಕ್ತರು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಂತೂ ಶ್ರೀರಾಮ ಹುಟ್ಟಿದ ತಿಥಿ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲೇ ಜನಿಸಿ, ಆ ಹೆಸರನ್ನೇ ಪಡೆದವರು. ಹಾಗೆಯೇ ತಮ್ಮ ಬಾಳನ್ನು ನಡೆಸಿದವರು. ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾನು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ–ಕೈ ಹಿಡಿದ ಮನೆಗೆ ವನವಾಸ. ಅಗ್ನಿಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲೂ.

ನಮ್ಮ ತಂದೆ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಹಾಗೆ ಸಾರ್ಥಕ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ, ಅವರ ಹೆಸರೂ ಸೀತಮ್ಮ. ಅವರೂ ಆ ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಬಾಳಿದರು. ಆ ಹೆಸರಿನಂತೆ ಎಷ್ಟು ಸುಖ, ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಳೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ನನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ಪಟ್ಟಳು. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಇದ್ದಾಗ, ಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಜೀವನ ಮಾತ್ರ ಏರಲೂ ಇಲ್ಲ, ಕುಗ್ಗಲೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಒಂದು ರೀತಿ ಸೀತೆಯ ಹಾಗೆ ಒಳಗೇ ನಲುಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಹಾಗೆಂದು ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದದ್ದು ತೋರಿಕೆಯ ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲ, ಹೃದಯದ ಪ್ರೀತಿ. ಅದು ಎಷ್ಟು ಗಾಢವಾದದ್ದು ಎಂದು ನನಗೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ಮನದಟ್ಟಾದದ್ದು ನನ್ನ ತಾಯಿ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ದಿನ. ಈಗ ಆ ಮಾತು ಬೇಡ. ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನನ್ನ ತಂಧೆ ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ಶ್ರೀರಾಮನ ಅನಂತ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನೆಯೂ ಒಂದು. ಆ ಗುಣ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಲ್ಲೂ ರಕ್ತಗತವಾಗಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ತಾತನವರ ಧರ್ಮಭಾವನೆಯಿಂದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಜೀವನದೃಷ್ಟಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಪಿತೃಭಕ್ತಿ, ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯವರ ಗಂಡನಿಗಾಗಿ ವಿಷವನ್ನಾದರೂ ಕುಡಿಯುವ ಅಚಲ ಪತಿಭಕ್ತಿ–ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಿದರ್ಶನ–ನನ್ನ ತಂದೆಯ ವಿವಾಹ ಪ್ರಸಂಗ.

ನನ್ನ ತಾತನವರ ಮನೆಗೂ, ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತೌರು ಮನೆಯವರಿಗೂ ಯಾವುದೋ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ತೀವ್ರ ವೈಮನಸ್ಯವಿತ್ತು. ಅದೇನು ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೋ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ–ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಅಜ್ಜ–ಅಜ್ಜಿಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ವೈಮನಸ್ಯವಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ ರೋಗಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ ವಿವಾಹ ವಯಸ್ಕಳಾದ ತನ್ನ ಮಗಳ ಭವಿಷ್ಯದ ಚಿಂತೆ ಕಾಡಿದಾಗ (ಆಗ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಏಳು ವರ್ಷ, ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ) ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ ಶೇಷಪ್ಪನವರು ನಿರಾಂತಕವಾಗಿ ನನ್ನ ತಾತನವರನ್ನು ಕಂಡು, 'ನನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ಸೊಸೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೋ' ಎಂದಾಗ ನನ್ನ ತಾತ ಯಾವ ಪ್ರತಿ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಆ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರಂತೆ. ಆ ಸಂಬಂಧ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಅಹಿತವಾಗಿತ್ತೋ, ಏನೋ–ಆದರೂ ಆಕೆ ಎದುರು ವಾದಿಸಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಂದೆ, (ಅವರಿಗೆ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ ಏನು ಎಂದು ಅರ್ಥವೇ ತಿಳಿಯದ ವಯಸ್ಸು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ ಹೊಸಬಟ್ಟೆ, ಸಿಹಿ ಊಟ–ಆ ಎರಡೂ ಬಹು ದುರ್ಲಭವಾಗಿದ್ದ ಬಡತನದ ಜೀವನ ನಮ್ಮ ತಾತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ) ಸಂತೋಷವಾಗಿಯೇ ಮದುವೆಗೆ ಒಪ್ಪಿದ್ದರು. ನಿರಾಂತಕವಾಗಿ ಮದುವೆ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು.

ಈ ಘಟನೆ ನನ್ನ ವಂಶದ ಹಿರಿಯರಾದ ಗಂಡಸರು, ಹೆಂಗಸರು ಎಲ್ಲರೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬದುಕಿದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆಗಿದ್ದ ಪಿತೃಭಕ್ತಿಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಅಂತಹ ತಂದೆ–ತಾಯಿಗಳ ಮಗ ನಾನು.

ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ರೌದ್ರಿ ಸಂವತ್ಸರದ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ತದಿಗೆಯ ದಿನ. ಆಗ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹರಿಹರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಮಲೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿ ರೆವಿನ್ಯೂ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಆಗಿದ್ದರಂತೆ. ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಾದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಮಗ ನಾನು. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ಹರಿಹರದಲ್ಲಿ ಅಮಲ್ದಾರರಾಗಿದ್ದು ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಬಹಳ ಆಪ್ತರಾಗಿದ್ದವರು, ತಾವೇ ನನ್ನ ಜಾತಕವನ್ನು ಬರೆದು 'ರಾಮಸ್ವಾಮಿ, ನೀನು ಬಹಳ

ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ. ನಿನ್ನ ಮಗ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದ ರಂತೆ. ಇಷ್ಟಾದ ಮೇಲೆ ಕೇಳಬೇಕೆ ?

ಆ ಗಳಿಗೆಯಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆ ಏನೇನೋ ನೂರೆಂಟು ಕನಸು ಕಟ್ಟಿದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಗ ತಮ್ಮ ಹಾಗೆ ಧರ್ಮಭೀರುವಾಗಬೇಕು, ಆಸ್ತಿಕ ನಾಗಬೇಕು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಬೇಕು, ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲಕನಾಗ ಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬಂದ ಸುಳ್ಳು ಆಪಾ ದನೆಯೊಂದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರೀ ವೃತ್ತಿಗೆ ತಿಲಾಂಜಲಿ ಇತ್ತು. ವಕೀಲಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ಮೇಲೆ ನಾನೂ ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ಲಾಯರಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಬಯಸಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ನಾನು–ಆದಾವುದೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ದೈವ, ಧರ್ಮ, ಸಾಧು ಸಂತರ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಪಾರ ಶ್ರದ್ಧೆ ನನ್ನನ್ನು ನಾಸ್ತಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ನಾನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ವಿಧೇಯನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು–ಎಂದು ನನ್ನ ತಂದೆ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು; ಆದರೆ ಅವಿಧೇಯತೆ ನನ್ನ ಹುಟ್ಟುಗುಣವಾಗಿತ್ತು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿ ಉತ್ತಮ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ನನ್ನ ತಂದೆ ಹಾರೈಸಿದರು. ಆದರೆ ನಾನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ವೈರಿಯಾಗದೆ, ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೇನೂ ಬೇಕಾದರೂ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಅವಿಧೇಯನಾದಂತೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳಿಗೂ ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ನನ್ನ ಶಾಲಾ ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ಅವರು ಅವರ ತಂದೆಗೆ ಆದ ಹಾಗೆ ಮಗನಾಗಲಿಲ್ಲ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ಸವಾಲಾದೆ, ಸಮಸ್ಯೆ ಯಾದೆ. ಸುತ್ತಿ ಬಳಸಿ ಹೇಳುವುದೇನು, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ನಾನು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಕೊರಗಾದೆ. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಮನೆಯ ವಾತಾ ವರಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಬೆಳೆಯುವ ಮನೋಧರ್ಮ ನನ್ನದಾಯಿತು. ನನ್ನ ಬಂಧು ವರ್ಗದ ಬಹುಜನರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಬ್ಬಿನ ಜಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸೂಲಂಗಿ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರು ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುವಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಎಳೆತನದ ಈ ಘರ್ಷಣೆ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಪಾತಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯು ತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ, ಅದಾಗದ ಹಾಗೆ ತಡೆದದ್ದು–ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಅಪಾರ ಸಹನೆ, ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಪ್ರೀತಿ, ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಗೆ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ನಂಬಿಕೆ. ಸಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಂದೆ ಎತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಕಬ್ಬಿಣದ ವಾಕಿಂಗ್ ಸ್ಟಿಕ್‌ಗೆ ಆ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರೀತಿ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ನಿಂತು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದವು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಸಹನೆ–ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೋ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ಮಗನ ಬಗ್ಗೆ ತಾವು ಕಂಡ ಕನಸೆಲ್ಲ ಸಿಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಆ ನೋವಿಗೆ ನೀರೆರೆದು ಪೋಷಿಸಲು ಬಂಧು ಮಿತ್ರರ ಬಳಗವಿದ್ದರೂ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸಿದರೋ, ಅವರ ಅಂದಿನ ನೋವಿನ ಆಳ ಈಗ ಸ್ವತಃ ತಂದೆಯಾದ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖದ ರೀತಿಯೇ ಹಾಗೆ. ಅದರ ಕಾವು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ಸ್ವಂತ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಲೇ ತನ್ನದೇ ಕೈ ಸುಟ್ಟಾಗಲೇ ಬೆಂಕಿಯ ಸುಡುಶಕ್ತಿ ಅನುಭವ ವೇದ್ಯವಾಗುವುದು.

ಆದರೆ ಈಗ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಏನು ಉಪಯೋಗ ? ಇದು ನಿರರ್ಥಕ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಇಂತಹ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗಳಿಗೆ ನಾನು ಎಂದೂ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಲೆ ತೆತ್ತಿದ್ದೇನೆ–ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಾನುಂಡ ಕಹಿಗಳಿಂದ.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರೆ ಯಾವ ನೆಮ್ಮದಿ ನನ್ನದಾಗಬಹುದಿತ್ತೋ, ಅವರನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಾನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ. ಅವರು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಪ್ರಶಾಂತ ಜೀವನದ ಸುಂದರ ಕನಸು ಕಂಡಿದ್ದರು. ಅವರ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ನನ್ನ ಬಾಳು ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಗಾಳಿಪಟವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಪುರಂದರದಾಸರು ಹಾಡಿದ ಹಾಗೆ 'ಆದದ್ದೆಲ್ಲ ಒಳಿತೇ ಆಯಿತು.'

ನಾನು ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಬೆಳೆದು, ಸಹಜವಾಗಿ ವಿಕಾಸವಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಕ್ರಮಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಚಿತ್ರ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು.

ತಂದೆಯವರದು ಸರಳ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಬಂಧು ಬಳಗದಲ್ಲಿ ಅತೀವ್ರ ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ, ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತಲೂ ಉಳಿದವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಳಜಿ. ಹಾಗೆಂದು ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ಆ ಪ್ರೀತಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಉಳಿದವರ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರದು ತೆರೆದ ಹೃದಯ, ಬಿಚ್ಚಿದ ಕೈ. ಯಾರಿಗೂ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕವನ್ನು ತರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಸಹಜ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಳಿದವರ ಪಾಳೆಯಗಾರ ತನಕ್ಕೆ ಹೆದರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಆ ಸಹಜ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಮಿತವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾವೇ ಮನೆಗೆ ಯಜಮಾನರು ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಬಹುದಾಗಿದ್ದುದು ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಬಲಿಯುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತೃ ಪ್ರೇಮದ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ನಾವು ವಂಚಿತರಾದೆವು. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಬಂಧು–ಬಳಗದವರ ಹಿತರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ, ಆ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಶೈಶವದಲ್ಲೇ ತೀರಿಹೋದದ್ದು. ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಸಾಲಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆದ ಮದುವೆಯೊಂದರ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗಾದ ಆಘಾತ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯವರಿಗೆ ಕೊಂಚ ಬುದ್ಧಿ ಭ್ರಮಣೆಯಾಯಿತು.

ಆ ಬುದ್ಧಿ ಭ್ರಮಣೆಯನ್ನು ಮಾಟ ಎಂದರು, ದುಷ್ಟ ದೈವದ ಕಾಟ ಎಂದರು, ಹುಚ್ಚು ಎಂದರು. ಅದರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಮಾಡಬಹುದಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ವಂಚನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಮಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಾತೃವಾತ್ಸಲ್ಯ ತೋರಬಹುದಾಗಿದ್ದ ದಾರಿ, ಬೆಳಕು ಇಲ್ಲವಾಯಿತು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೂ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಅಸಡ್ಡೆಯ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಉಂಡು ಬೆಳೆದ ಜನ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಹೀನಾಯವಾದ ರೀತಿ ನನ್ನನ್ನು ರೊಚ್ಚಿಗೆಬ್ಬಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ತಾನೇ ಏನು ಬೆಲೆ ? ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರೇ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಕೀಯರಂತಾಗಿದ್ದರು. ತಾಯಿ ಹೀಗೆ, ತಂದೆ ಹಾಗೆ–ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳುವವರು ಯಾರು ? ಹೀಗಾಗಿ ಮನೆಗಿಂತ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ಇದು ನಾನು ಮನೆಯವರಿಗೆ ಪರಕೀಯನಾಗಿ, ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ಬೇಕಾದವನಾಗಿ ಮನೆಗಿಂತ ಹೊರಗೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಆಗ ನನಗೆ ಇಂತಹವರನ್ನೇ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಇಂಥ ಗುಂಪಿನಲ್ಲೇ ಓಡಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿ ಬಲಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡವರೋ, ಚಿಕ್ಕವರೋ, ಸಹಪಾಠಿಗಳೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಒಳ್ಳೆಯವರೋ, ಕೆಟ್ಟವರೋ– ಅಂತೂ ಹೊರಗಿನ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವುದೇ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಇಂತಹ ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ನೇಹ ನನಗೆ ಹಲವು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದಂತೆ. ಕೆಲವು ಅಪಕಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಿತು.

ನಾಟಕ, ಸಿನಿಮಾಗಳ ಗೀಳು, ಹೋಟೇಲುಗಳಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವುದು, ಹಣ ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾಲ ಮಾಡುವುದು, ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿ ದುಡ್ಡು ಪಡೆಯುವುದು, ಅದೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾದಾಗ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರ ಜೇಬಿನಿಂದ ಹಣ ಕದಿಯುವುದು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಭ್ಯಾಸವಾಯಿತು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಗಂಟು ಬಿದ್ದದ್ದು–

ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದುವ ಚಟ. ಇದರ ಜತೆಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಮನೋಭಾವವೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅದು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಅಡ್ಡಾಡುವುದು.

ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ಶಾಲೆಯ ಯೋಚನೆ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲೋ ಹೋಟೇಲಿನಲ್ಲಿ ತಿಂದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲೋ, ಹತ್ತಿರದ ತೋಪುಗಳಲ್ಲೋ, ಹೊಂಡಗಳ ಬಳಿಯೋ, ಎಲ್ಲಯಾದರೂ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಡುವುದು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗುರುತು ತಿಳಿಯದ ಯಾವ ಯಾವುದೋ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿಸುವುದು ಮೈಗೆ ಅಂಟಿ ಹೋಯಿತು. ಆ ಗುಣ ಅಂದು ನಾನು ಕಲಿತ ಸಿಗರೇಟಿನ ಅಭ್ಯಾಸದ ಹಾಗೇ ಇಂದೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಈಗಲೂ ನನಗೆ ನಾನೇ ಯಾರ ಸಾಮೀಪ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವುದು ತುಂಬಾ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಸುತ್ತ ಜನ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಒಂದು ರೀತಿ ಕೆಣಕಿದ ಮುಳ್ಳು ಹಂದಿಯಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ನೋವನ್ನು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನ್ನ ಮನೆಯವರೂ ನನ್ನ ಅ ಕಾರಣ ಸಿಡುಕುತನದಿಂದಾಗಿ ಬೇಸರಗೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈಗಲೂ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ಏನಾದರೂ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು 'ಹೀಗೇಕೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿರುತ್ತೀಯಾ' ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದರೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ನೆಪ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನೆಪ ಇದೆ. ಏನೋ ಬರೆಯುವ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದವರನ್ನು ದೂರ ಸಾಗಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತುಂಬಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಒಂದು ರೀತಿ ಬಂಡಾಯಗಾರನಾಗಿ, ಗುಂಪಿನ ಮಧ್ಯೆಯೂ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಅನಿವಾರ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನನಗೆ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಮಹೋಪಕಾರ–ನನಗೆ ಓದುವ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಸಿದ್ದು.

ಉಳಿದ ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ಓದುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ಕ್ರಮ ಎಂಬುದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ಕವಿತೆ, ಇತಿಹಾಸ, ವಿಜ್ಞಾನ, ರಾಜಕೀಯ–ಹೀಗೆ ಯಾವ ಪುಸ್ತಕ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕರೆ ಅದು. ನಾನು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆ ಈ ಓದುವ ಗೀಳೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಓದ ಓದುತ್ತಾ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎತ್ತೆತ್ತಲೋ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಡಿವಾಣವಿಲ್ಲದ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಎತ್ತೆಂದರತ್ತ ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಮಾತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ಲಾಯರಾದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಎದುರು ಕಕ್ಷಿಗಾರರು ಬಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಏನೇನೋ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಆ ಯೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಖಚಿತವಾದ ಗುರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಾರ್ಗ ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡುವವರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದ ಓದಿದ ದಿನ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಷ್ಟೆ.

ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ಓದುತ್ತಿಲ್ಲ, ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಓದುವ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಒಂದು ಕ್ರಮವಾದ ಮಾರ್ಗನಿರ್ದೇಶನವನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳ ಹಿರಿಯರು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಜೀವನ ಕ್ರಮ ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ ಆದರೆ ಅದಾವುದೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದುವುದು ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಗೆ ನನ್ನ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಪರಾಧವಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ಅದೂ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಂದ ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಹೊಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಬೇಸರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾನು ಬೆಳೆದು ಅವರನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅವರು ನನ್ನ ಮೇಲಣ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಚಾಡಿಯನ್ನೇ ಕೇಳಿದಾಗ ನೊಂದ ಅವರ ಅಭಿಮಾನ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ, ಅದು ಬೇರೆಯವರತ್ತ ತಿರುಗಲು ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನುಗ್ಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಆಗ ನಾನು ಅವರನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಅಸಹಜ ಕಂದರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ವಿವೇಚಿಸುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿ ಬೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುವಷ್ಟು ವ್ಯವಧಾನ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಹಾಗಾಗಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಜಾಡು ಬೇರೆಯಾಯಿತು. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಬೆಸುಗೆ ಹಾಕುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುವ ತಾಯಿ ಇದ್ದು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದ್ದಳು. ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿದ್ದರು, ಆದರೆ ಅವರ ಸಂಖ್ಯೆ ತೀರಾಕಡಿಮೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ದೂರುವವರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಅಡ್ಡಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ, ಬೇಸತ್ತು ಬಂದ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವಣ ಅಂತರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವರೇ ಬಹಳ ಜನ.

ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ನನ್ನನ್ನು, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುವ ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ. ಅವರ ಈ ಕೃತ್ರಿಮ ಕಾಳಜಿ ನನ್ನನ್ನು ಸುಡುಪಂಜನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಬದುಕುವುದೊಂದೇ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಎಂಬ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದೆ. ಯಾರ ಮಾತೂ, ಅದು ಹಿತವಾದದ್ದೋ ಅಹಿತವಾದದ್ದೋ ಕೇಳಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಸಹನೆಯೇ ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ನಡೆದ ದಾರಿಯೇ ನನಗೆ ಸರಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಆ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿ ಬಿಟ್ಟಿತು.

ತನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ನಡೆಯಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದವನು ಏನೇನು ಬೆಲೆಕೊಡಬೇಕೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ಆಗಲೂ ಕೊಟ್ಟೆ, ಈಗಲೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆಗ ನಾನು ಯಾವ

ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದೆ. ಈಗ ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೂ ಆ ಮನೋಭಾವ ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿಲ್ಲ. ಆವತ್ತು ಹೇಗೆ ರಾಜಿ ಮನೋಭಾವ ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೋ ಇವತ್ತೂ ಅದೇ ಬುದ್ಧಿ ವಿಕಾರ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮಾತಿಗೆ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಇಂದಿಗೂ ನನಗೆ ವಿಷ ಕುಡಿದಷ್ಟು ಕಹಿ. ಅಂದೂ ಅಷ್ಟೆ, ಇಂದೂ ಅಷ್ಟೆ–ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಿ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ. ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿ. ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ತಿದ್ದಲಾರದೆ ಹೋದರು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ನನ್ನ ಆ ಶಾಲಾ ಜೀವನವೂ ಹಾಗೆ ಆಯಿತು. ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೆಲವರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ನಾನು ತುಂಬಾ ಬೇಕಾದವನಾದೆ. ಉಳಿದವರ ಪಾಲಿಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಪ್ನ. ಹೀಗಾಗಿ ನನ್ನ ಶಾಲೆಯ ಓದು ಕ್ರಮ ಹಿಡಿದು ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವುದು ನನಗೊಂದು ಖುಷಿ ಕೊಡುವ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೇ ನನ್ನ ಒಂದು ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪೂ ಇತ್ತು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗಿಂತ ನಮಗೆ ಹೆದರಿದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರೇ ಬಹಳ.

ಹೀಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಹೊರಗೆ ತುಂಡುದನದ ಹಾಗೆ ಬೆಳೆಯಲು ಈ ಬಗೆಯ 'ಕಟ್ಟು ಹರಿದ ಪಂಜುತನ'ವೇ ಬುನಾದಿಯಾಯಿತು.

ಕೆಲವು ವೇಳೆ ವಿಷವೂ ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತು ಎಷ್ಟು ನಿಜವೋ, ಅಲ್ಲವೋ ಆದರೆ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗಂತೂ ಬೇರೆಯವರು ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ವಿಷವೆಂದಾದರೂ ಕರೆಯಲಿ, ಅಮೃತವೆಂದಾದರೂ ತಿಳಿಯಲಿ ನಾನು ಇಂದು ಏನಾಗಿದ್ದೇನೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಬಾಲ್ಯದ ಬದುಕೇ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಾನಿಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಎರಡು ವೃತ್ತಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನ, ಗೌಣವಾಗಿ, ಈ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೇಳವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ನನ್ನ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನ. ಇವೆರಡೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ನಿಕಟವಾಗಿ ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತಿವೆ. ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಬೇಕಾದದ್ದು ಈ ಎರಡು ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ನನ್ನನ್ನು ಇಂತಹ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹದಗೊಳಿಸಿದ ಶಕ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ. ಉಳಿದವು ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ಉಳಿದವರು ಮಾಡುವ ದೊಡ್ಡ–ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸ, ಉಳದವರಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ದೊಡ್ಡ–ಚಿಕ್ಕ ಚಟ ಇವುಗಳು ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಆದೇ ನನ್ನ ಬಾಳಿನ ಮಹಾಶಕ್ತಿಗಳು ಎಂದು ನಾನು ನಂಬಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅದನ್ನು ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಎಂದರೆ ಅದು ಸುಳ್ಳು. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವುದು ನನ್ನಲ್ಲೂ ಇತ್ತು : ಬೇರೆಯವರು ಹೆದರುವಷ್ಟು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ಬರಹಗಾರನಾದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸುಳ್ಳಾದೀತು. ಕುಡಿಯುವಾಗ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕುಡಿದೆ ; ಬೇಡವಾದಾಗ ಬಿಟ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ಕೆಟ್ಟದ್ದು ನನ್ನ ಮೈ ವಿನಾ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲ. ಕುಡಿದಿದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ ಉತ್ತಮವೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಕೆಡಲೂ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಕಾಮವೂ.

ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾಮ ನಿಸರ್ಗಜನ್ಯವಾದ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ಅದನ್ನು ನಾನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಮಹಾತ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಮ್ಮೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನನಗಿಲ್ಲ. ಕಂಡವರ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಹಣ್ಣು ರುಚಿ ಎನ್ನುವ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವರು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೇ ? ಮನೆಯಂಗಳದ ಹಣ್ಣಿಗಿಂತ ಕದ್ದ ಹಣ್ಣು ಯಾವಾಗಲೂ ರುಚಿ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ ಹಾಗೆಂದು ನಾನು ಆ ಭಾವನೆಗೆ ಗುಲಾಮನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಜೀವನದ ಒಂದೆರಡು ಘಟನೆ ಬಹುಬೇಗ ನನ್ನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಹಣ್ಣಾಗಿಸಿತು. ಕಾಮ ಎಷ್ಟು ಮೋಹಕವೋ ಅಷ್ಟೇ ದಾಹಕ. ಅದು ನಮಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮಿಂದ ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ಗಳಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಲಭ. ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿನ ಪತನ ಎಷ್ಟು ಆಕರ್ಷವೋ ಅಷ್ಟೇ ಮಾರಕ.

ಈ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮೂಡಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಕಾಮ ನನ್ನ ಹತೋಟಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿವಾಣ ತಪ್ಪಿದ ಬದುಕು, ನಂತರದ ಸಂಯಮ–ಈ ಎರಡೂ ನನಗೆ ಜೀವನವನ್ನು ನೋಡುವ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇಂದು ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ 'ಪಾಪಿ'ಗಳಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನಂತಹವರೇ. ಜಗತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಆತ್ಮೀಯ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯ ಮನೋಭಾವ–ಕಾಮ ನನಗೆ ಕಲಿಸಿದ ಪಾಠ.

ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಲಿತ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಡಬೇಕೇ ವಿನಹ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಘಟನೆಗಳಾಗಲಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಸಲ್ಲದ ಮಹತ್ವ ಕೊಡುವುದು ಅನಗತ್ಯ ಎಂದು ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂಜಿ ಹೇಳಿ, 'ನನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ತೆರೆದ ಪುಸ್ತಕವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಒಂದು ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ಮಾಡದಿದ್ದುದನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಹತ್ತಾರು ಜನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿದೆ. ಆದರೆ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಹೇಗೋ ಏನೋ–ಇದು ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹದವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಲಾರೆ.

೪

ಪ್ರತಿಭಟನೆಯೇ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಪ್ರಥಮ ಶ್ರುತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮನೆಗಿಂತ ಮನೆಯಾಚೆಯ ಜೀವನವೇ ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕೂಡ ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನ ಎರಡರ ಉಗಮವೂ ಮನೆಯಾಚೆಯೇ. ಆದರೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರಚೋದಕ ಶಕ್ತಿ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದಿತಾದರೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೇಮ ನನ್ನ ಮನೆತನದ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಗುಣ.

ನನ್ನ ತಾತ ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಆಶುಕವಿ. ನೂರಾರು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಪ್ಪತ್ತು-ಮೂವತ್ತು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಆಡಿಸಿದವರು. 'ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಮಾಡಿದ ಪದವಿದು ತಳಕಿನ ಊರಿನಲಿ' ಎಂಬ ಅಂಕಿತವಿರುವ ನೂರಾರು ಹಾಡುಗಳು ಇಂದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಳಬರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿವೆ. ಈಗಲೂ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಹಳ್ಳಿಯವರೂ ಜಾತ್ರೆ, ಮಾರಿಹಬ್ಬ, ಯುಗಾದಿ ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಬರೆದ ಬಯಲು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬರೆದ 'ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರಾಯನ ಕಥೆ', 'ಪ್ರಭಾವತಿ ದರ್ಬಾರು' ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯವರು ಆಡಿದ್ದನ್ನು ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ನಾನೂ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಕತೆ, ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸವಿತ್ತು. ಅವರು ಬರೆದ 'ಅಡ್ಡಿಕೆಯ ಕಳವು' ಎಂಬ ಕಥಾಸಂಕಲನವೊಂದು ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾರೇ ಗಣ್ಯರು ಬಂದರೂ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಾಗತ ಗೀತೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರು-ತಳಕಿನ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಕನ್ನಡದ ಜನತೆಗೆ ನಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ನವೋದಯದ ಹರಿಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಅವರು. ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವ 'ಕ್ಷೀರ ಸಾಗರ'-ಅವರ ನಿಜನಾಮ ಬಿ. ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿ-ಅವರು ಹೆಸರಾಂತ ನಾಟಕರಾಗಿದ್ದವರು. ಅವರ ತಂದೆ ಬೆಳೆಗೆರೆ ಚಂದ್ರಶೇಖರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯರಾದ ಆಶುಕವಿಗಳು. ದಿವಂಗತ ಡಿ.ವಿ.ಜಿ.ಯವರು ಮನಸೋತಂತಹ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವರು. ನನ್ನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸೋದರಮಾವ ಛಾಯಾಪತಿ

ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಅಣ್ಣ ಅಂನತಪ್ಪನವರು ಸೊಗಸಾಗಿ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ತ.ಸು.ಶಾಮರಾಯರು ಸಾಹಿತಿಗಳು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿರಪರಿಚಿತರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ದಿ|| ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಬಾಂಧವ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಹಿರಿಕಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಮನೆ ನಿಲುದಾಣವಾಗಿತ್ತು.

ನಾನು ಹತ್ತು–ಹನ್ನೆರಡರ ವಯಸ್ಸಿನವನಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಶ್ರೀಗಳಾದ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ವಿ. ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ, ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡಿದ್ದೆ. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಅಂಗಡಿಯ ಶೇಷಾಚಲಭಗವಾನರಲ್ಲಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಯ ಫಲವಾಗಿ ದಿ. ಗಳಗನಾಥರು, ಭೀ.ಫಾ.ಕಾಳೆಯವರು ಮೊದಲಾದವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದು, ಅವರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದುವುದು, ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದು–ಇವು ನನ್ನ ಎಳೆಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಗಾಢವಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿತು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲಿಗೂ ವಾಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ-ಜೋಯಿಸರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಅಚ್ಚಳಿಯದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದಂತೆಯೇ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಓದಿದ ಗಳಗನಾಥರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು, ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಕೈಯಾರೆ ಕೊಟ್ಟ 'ಮಯೂರ' ಕಾದಂಬರಿ–ನನ್ನನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕೃತಿರಚನೆಗೆ ಪ್ರಚೋದಿಸಿದವು.

ಇವರ ಜೊತೆಗೆ, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಧಾರವಾಡದ ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಆಗಾಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನರೇಗಲ್ ಪ್ರಹ್ಲಾದರಾಯರನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾನು ನೆನೆಯಲೇಬೇಕು. ನನಗೆ ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಪದ್ಯಗಳ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಸಿದವರು ಅವರೇ.

ಮನೆಯ ತುಂಬಾ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು. ವಂಶಾನುಗತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೀತಿಯೂ ನನ್ನಲ್ಲಿತ್ತು. ನಾನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಓದುವ ಹುಚ್ಚು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುವುದು, ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸಜೋಯಿಸರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆಗಳು–ಇವೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆವುಲನ್ನು ಕವಿಸಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸ ನನಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಾಚಾಳಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಅಂತಹ

ನನಗೆ, ನಾನು ಬರೆಯಬಲ್ಲೆ ಎಂಬ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದವರು ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ–ಪ್ರೊಫೇಸರ್ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು.

ಒಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಬಂದಿದ್ದಾಗ, ಅವರು, ನಮ್ಮ ತಂದೆ, ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸಜೋಯಿಸರೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾಗ ಅವರ ಜತೆ ಹೋಗಿ, ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡದಂತೆ ಹರಟುತ್ತಿದ್ದ ನನಗೆ, ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ–

"ಇಷ್ಟು ಬುರುಡೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ಇವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ನಿನಗಿದೆಯೇ ?"

—ಎಂದು ನನ್ನ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆಣಕಿದರು.

"ಭೇಷಕ್ ಬರೆಯಬಲ್ಲೆ"—ಎಂದೆ.

"ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಕತೆ ಬರೆದು ತೋರಿಸು"

—ಎಂದು ಮುಮುತೆಯಿಂದಲೇ ಸವಾಲು ಹಾಕಿದಂತೆ ಕೇಳಿದರು ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ.

"ಸಾಯಂಕಾಲದೊಳಗಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಬರೆದರೆ ನೀವೇನು ಕೊಡುತ್ತೀರಾ ?"

—ಎಂದು ಮರು ಸವಾಲು ಹಾಕಿ ಕೇಳಿದೆ ನಾನು.

"ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದರು ಅವರು.

ಆ ಕಾಲದ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಈ ಕಾಲದ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ. ಅದನ್ನು ಗಳಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ಹಠಮಾಡಿ, ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದವನೇ–ನಾವು ಆಗ ಪ್ಲೇಗಿನ ಭಯಕ್ಕಾಗಿ, ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಊರಿನ ಹೊರಗೆ ಕ್ಯಾಂಪಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು- ಮನೆಯ ಮುಂದಿದ್ದ ಬೇವಿನಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು ಒಂದು ಕತೆ ತಯಾರು ಮಾಡಿದೆ. ಆ ನನ್ನ ಮೊದಲ ಕತೆಯ ಹೆಸರು : 'ಪುಟ್ಟನ ಚೆಂಡು'.

ಆ ಕಥೆ ಹೇಗಿತ್ತೋ ಏನೋ, ನಾನು ಬರೆದೆ ಎನ್ನುವ ಸಂತೋಷಕ್ಕೋ, ಅಂತೂ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಬಹುಮಾನ ಕೊಟ್ಟರು ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ನಾನು ಬರೆಯಬಲ್ಲೆ ಎನ್ನುವ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಓದುವ ಗೀಳಿನೊಂದಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಹುಚ್ಚು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿಯಿತು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—

ಆದಾವ ಅಮೃತ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ನನ್ನನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದರೋ, ಆವರ ಪ್ರೇಮದ ಅಕ್ಷಯಶಕ್ತಿ ಇಂದೂ ನನ್ನಿಂದ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದೆ., ಅಷ್ಟೇಕೆ— ಅದನ್ನೇ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ರಾಜಕೀಯವೂ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿತು.

ಸಾಹಿತ್ಯದತ್ತ ನನ್ನ ಬಾಳು ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಭಾವವಿತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದರೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಸುತ್ತಲ ರಾಜಕೀಯದ ಬಗ್ಗೆ ಪೂರಾ ಮೈ ಮರೆತವರು ಎಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆಯಲ್ಲ.

ಆ ಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ ಮಹಾಪುರುಷರ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯಿತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಬೆಳಗಾಂನಲ್ಲಿ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನ ನಡೆದಾಗ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರೂ ಆ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು, ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಎರಡುದಿನ ಖಾದಿ ಉಡುಪು ಹಾಕಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಮಹಾಪುರುಷರ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಗೌರವ ಭಾವನೆ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಪ್ರಖರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಹಾಗಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ರಾಜಕೀಯದತ್ತ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಚೋದಿತವಾದದ್ದು ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಘಟನೆಯಿಂದಾಗಿದೆ.

ನಾನು ಮುಂಚೆಯೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ನನ್ನ ಶಾಲಾದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗಿಂತ ಮನೆಯಾಚೆಯೇ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಜೀವನ ನನಗೆ ವಯಸ್ಸಿನ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಲವಾರು ಬಗೆಯ ಮಿತ್ರರನ್ನು, ಹಿತೈಷಿಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಂತಹವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತರಾಜು ಎನ್ನುವವರು ಒಬ್ಬರು.

ಹನುಮಂತರಾಜು ಅವರದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಜೀವನ. ಅವರ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯರಾದವರು– ಆರ್ಯ ಸಮಾಜದ ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರು, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು. ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಸಮಾಜದ ವಾತಾವರಣ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತಿತ್ತು., ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಗಾಂಧೀ ಭಕ್ತಿಯೂ.

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರವೂ ನೆನಪು ಬಂದಾಗ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದೆ ಕಾಣಿಸುವುದು–ಖಾದಿ ಪಂಚೆ, ಎದೆ ಮುಚ್ಚುವ ಖಾದಿ ಕೋಟು, ತಲೆಯ ಮೇಲೊಂದು ಖಾದಿ ಟೋಪಿ–ಈ ಉಡುಪನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಅಷ್ಟೇನೂ ದೃಢಕಾಯವಲ್ಲದ ಅವರ ಮೈಕಟ್ಟು, ಸದಾ ಚಿಂತನಶೀಲವಾದ ಅವರ ಮುಖ, ಅವರು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೃದುವಾದ ರೀತಿ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಹೊರಗೆ ರಂಗಯ್ಯನ ಬಾಗಿಲಬಳಿ ಕೋಟೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಅವರ ಕುಟೀರವಿತ್ತು. ಮನೆ ಸುತ್ತ ಹಣ್ಣು, ಹೂ ಗಿಡಗಳಿದ್ದ ತೋಟ. ಅವರ ಮಗ ದಯಾಕರರಾಜು ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಮಿತ್ರ. ಅವರ ಸ್ನೇಹ, ಅವರ

ಮನೆಯ ತೋಟದ ಹಣ್ಣುಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಆ ಮನೆಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಹನುಮಂತರಾಜು ಅವರ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಹನುಮಂತರಾಜು ಪರಮಮಿತ್ರರು ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಅಥವಾ ನಾನು ವಾಚಾಳಿ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಮಮತೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಜು ಅವರಿಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಭಕ್ತಿ. ಆದರೆ ಆ ಭಕ್ತಿ ಅವರನ್ನು ರಾಜಕೀಯ ಆಂದೋಳನದ ಕಡೆ ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ. ಆಂದಿನ ರಾಜಕೀಯದ ಆಂದೋಳನಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಾಪೂಜಿ ಅವರ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ತುಂಬಾ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ತುಂಬಾ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿಯೇ ನಾನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತೆಯಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ಉಮಾಬಾಯಿ ಕುಂದಾಪುರ್ ಅವರ ಭಾಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿದೆ. ಅವರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ.

ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವಾತಾವರಣವಿದ್ದರೂ ಹೇಗೋ–ಏನೋ ಈ ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನನಗೆ ಬಹಳ ಆಕರ್ಷಕವೆನಿಸಿತು. ಈ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲೇ ಒಮ್ಮೆ ಹನುಮಂತರಾಜು ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸಂತೆಯ ಹೊಂಡದ ಬಳಿಯ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಹರಿಜನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಕವಾಯಿತು.

ಆ ದಿನ ಶ್ರೀ ರಾಜು ಅವರು ಹರಿಜನರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾತನಾಡಲು ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಅದೇನು ಹೇಳಿದೆನೋ ಬಿಟ್ಟೆನೋ ಅಂತೂ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದೆ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಹರಿಜನರ ಮೇಲೆ ಏನಾಯಿತೋ ಬಿಟ್ಟಿತೋ–ಅಂತೂ ನಾನು ಹರಿಜನರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸನಾತನಿಗಳನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣ ನನ್ನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿತು.

ಬಹಳ ಜನ ನನಗೆ ಆ ಸಲುಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು; ನನ್ನನ್ನು ಬಾಯಿ ತುಂಬಾ ಬೈದರು. 'ಮನೆತನದ ಗೌರವ, ಹಾಳು ಮಾಡಿದೆ' ಎಂದು ಹಿಡಿಶಾಪ ಹಾಕಿದರು.

ಆ ಮೊದಲ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದಾಗ ನನಗೆ ಒಂಭತ್ತೋ, ಹತ್ತೋ ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರ ಆಕ್ರೋಶ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಏನೂ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಮೇಲೂ. ಬಹಳ ಜನ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ದೂರಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವಿಧವೆ

ಯರು ವಾಚಾಮಗೋಚರ ಬೈದಾಗ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ನನ್ನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ 'ಹುಡುಗು ಬುದ್ಧಿ' ಎಂದು ನಕ್ಕು ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ನನ್ನನ್ನು ಬೈಯಲು ಬಂದಿದ್ದವರಿಗೆ ಅವರ ಬಾಯಿ ನೋಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಷ್ಟೇ ದೊರೆತಫಲ. ನನಗೋ–ಅವರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯ ಗೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲವಾಯಿತು.

ಅದುವರೆಗೂ ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಜಾಗೃತವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಕುತೂಹಲ ಮೂಡಿತು. ಆ ಕುತೂಹಲ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದವರು– ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಕೀಲರಾಗಿದ್ದ ಹೆಚ್. ಜಿ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅಳಿಯಂದಿರಾದ ಗುಂಡೂರಾಯರು.

ನಾನು ಕಂಡ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಸಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಗುಂಡೂರಾಯರದು ಒಂದು ಅಲಿಪ್ತ ನೀತಿ ; ಅಂತರ್ಮುಖ ಜೀವನ. ಬಾಲಗಂಗಾಧರ ತಿಲಕ್, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಗೋಖಲೆ, ಮಹರ್ಷಿ ಅರವಿಂದರು–ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅವರ ನಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ, ಸದಾ ಚಿಂತನೆಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವರ ಮಗ ಹೆಚ್. ಜಿ. ವೆಂಕಟೇಶ್ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿ. ಬರೀ ಸಹಪಾಠಿ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ಶಾಲೆಯ ಒಳಗೆ. ಹೊರಗೆ ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹ ಏಕಧಾರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದೂ ಆ ಸ್ನೇಹ ಹಾಗೇ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಅವನ ಸ್ನೇಹದ ಮುಖಾಂತರ ನನಗೆ ಶ್ರೀ ಗುಂಡೂರಾಯರ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಪರಿಚಯವಾಗಿ, ಆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೂಲಕ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಬೆಳೆದು, ನನ್ನ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಒಂದು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪ ಅವರ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಬರತೊಡಗಿತು.

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲ ವಾತಾವರಣದ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಮನೋಭಾವ ವನ್ನು ಯಾವುದೋ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ನನಗೆ ಈ ರಾಜಕೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಆ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಮನೋಭಾವ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಲು ದಿಕ್ಸೂಚಿಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಗುಂಡೂರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಆಂದೋಲನಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಗುಂಡೂರಾಯರು ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿ ದ್ದರೂ ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕಿಂತ ತತ್ವಚಿಂತನೆ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಿನವರಲ್ಲ, ಬಹು ಮಿತಭಾಷಿಗಳು. ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಕ್ಷಾತ್ರವೃತ್ತಿಗಿಂತ ಚಿಂತನೆಗೆ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ಥಾನ. ನನಗೆ ತಿಳಿದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಟ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿ ಇತ್ತು. ಹಾಗೆಂದು ಅವರು ಯಾವ ರಾಜಕೀಯ

ಚಳವಳಿಗೂ ಸೂತ್ರಧಾರರಾಗಲಿಲ್ಲ ; ಯಾವ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲೂ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸುತ್ತಲವರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿಯ ದೀಪವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವ ಹಣತೆಯ ದೀಪದಂತೆ ಇದ್ದರು–ಗುಂಡೂರಾಯರು. ಅವರಿಂದ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳಕನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡವರು ಎಷ್ಟು ಜನರೋ. ಅವರಲ್ಲಿ ನಾನೂ ಒಬ್ಬ ಹಾಗೆ ಜಾಗೃತವಾದ ನನ್ನ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ ನನ್ನೊಳಗೇ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರತಿಭಟನಾ ಮನೋಭಾವದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಕ್ರಾಂತಿಮಾರ್ಗಗಾಮಿ ಯಾಗಲು ಕಾರಣವಾದದ್ದು–ಒಂದು ಆಕಸ್ಮಿಕ ಮೈತ್ರಿ.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಿಯರೋ ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಗೀತಪ್ರಿಯರು. ನನ್ನ ಅಕ್ಕಂದಿರಿಗೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಪಾರ ಆಸಕ್ತಿ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ ತಂಬೂರಿಯಲ್ಲ, ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ. ಆ ವಿದೇಶಿವಾದ್ಯದ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಶಿಕ್ಷಣ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಒಂದು ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಇತ್ತು. ಆಗಾಗ ಕೆಡುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಅನ್ನು ರಿಪೇರಿ ಮಾಡಲು ಮಂಗಳೂರಿನವರೊಬ್ಬರು ಅವರ ಪೂರ್ಣ ಹೆಸರು ಏನೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಮಂಗಳೂರಿನ ಶೆಟ್ಟರು ಎಂದು ನಾವು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು–ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೊಬ್ಬ ಸಹಾಯಕ ನಿದ್ದ. ಆತನ ಹೆಸರು ಎಂ. ಎನ್. ಶೆಟ್ಟಿ ಎಂದು. ಆತ ತರುಣ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಪರದ್ರೂಪಿ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ. ಹಾಗೆಯೇ ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ. ಆದರೆ ಆತನದು ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಗೀತ. ನನಗೆ ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಗೀತದ ಪರಿಚಯವಾದದ್ದು ಆತನಿಂದಲೇ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನು ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈ ಸಂಗೀತ ಪ್ರೇಮದಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಯಿತು. ಆಗಾಗ ಕೆಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಯಲು ಸಾಧನವಾಯಿತು.

ಈ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆದು, ಸ್ನೇಹ ಬಲವಾದ ಮೇಲೆ ಆತ ಕೇವಲ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ರಿಪೇರಿಯವನಲ್ಲ, ಪೋಲೀಸರ ಕಾಟದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಆಗ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಅಹಿಂಸಾವಾದದ ಕ್ರಾಂತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಸಶಸ್ತ್ರ ಬಂಡಾಯದಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ತುಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ತರುಣರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಂತಹ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳ ಗುಪ್ತ ಪಡೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ಆತ.

ಆತನಿಗೂ ನನ್ನನ್ನು ನಂಬಬಹುದು ಎನಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನಲ್ಲೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಮನೋಭಾವವಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಅರ್ಥವಾದ ಮೇಲೆ ತಾನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಓದಲು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟ.

ಮೋತಿಲಾಲ್ ನೆಹರೂ ಅವರ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಲಿಯನ್ ವಾಲಾಬಾಗ್ ವರದಿ, ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದವರು ತಾವೇ ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿ, ನಂತರ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ ಸೆಡಿಷನ್ ಕಮಿಟಿ ರಿಪೋರ್ಟ್, ಬಂಗಾಲದ ಢಕ್ಕಾ ಅನುಶೀಲನ ಸಭಾ ಎಂಬ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಸಂಸ್ಥೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ರಾಜಕೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಾರ್ಲ್‌ಮಾರ್ಕ್ಸ್, ಏಂಜಲ್ಸ್ ಮೊದಲಾದವರ ಕೃತಿಗಳು, ರಷ್ಯಾದ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ–ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಶೆಟ್ಟರು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಓದಿದೆ.

ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆ ಕಾಲದ ಮಹಾಕ್ರಾಂತಿ ವೀರರಾದ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಆಜಾದ್, ರಾಮ್‌ಪ್ರಸಾದ್ ಬಿಸ್ಮಿಲ್ಲಾ, ಜತೀನ್‌ದಾಸ್, ಭಗತ್‌ಸಿಂಗ್ ಮೊದಲಾದವರ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ರೋಮಾಂಚಕ ಜೀವನದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಆತ ನನಗೆ ಹೇಳಿ, ನನ್ನ ಮೈಯುರಕ್ತವನ್ನು ಕಾವೇರಿಸಿದರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನೋದಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು ನನಗೆ ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥವಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಆ ಕ್ರಾಂತಿಮಾರ್ಗದತ್ತ ಒಲಿಯಿತು. ಅಂತಹ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರ ತಂಡವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಹಂಬಲ ಮೂಡಿತು. ರಿವಾಲ್ವರ್, ಬಾಂಬುಗಳ ಮಾತು ನನಗೆ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು.

ಶೆಟ್ಟರಿಂದ ಕಲಿತ, ಹರೀಂದ್ರ ಚಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರ–

'ರಕ್ತಗುಲಾಲ್‌ಸೆ ಬರ್ಲೇ ಜೋಲಿ,
ಆಜ್ ಹಮಾರೇ ಹೋಲಿ'

ರಾಮ್‌ಪ್ರಸಾದ್ ಬಿಸ್ಮಿಲ್ಲಾ ಗಲ್ಲಿಗೇರುವ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ–

'ಸರ್ಫರೋಜಿ ಕೀ ತಮನ್ನ ಆಜ್ ಹಮಾರೆ ದಿಲ್ ಮೆ ಹೈ ।
ದೇಖನಾ ಹೈ ಜೋರ್ ಕಿತನಾ ಕಾತಿಲ್ ಕಾ ಹೈ ॥'

—ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ದಿನದಿನವೂ ನಾನೇ ಹಾಡಿಕೊಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಯೋಚಿಸುವ ಮಿತ್ರರ ಗುಂಪೊಂದನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿ ಮನೆಯಲ್ಲೇ, ನನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾತ್ ಸ್ಟೂಡೆಂಟ್ಸ್ ಸೋಷಿಯಲಿಸ್ಟ್ ಲೀಗ್ ಎನ್ನುವ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ಏನು ಉಪಕಾರ

ವಾಯಿತೋ ಬಿಟ್ಟಿತೋ–ಅಂತೂ ದಿನದಿನವೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಚಳವಳಿಗೆ ಧುಮುಕಲು ಚಡಪಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಇದು ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಕಾಲವೂ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿ ಬಂತು.

ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಡೆದದ್ದು–೧೯೩೭ಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ

೬

೧೯೩೭—

—ಈ ವರ್ಷ ಅಂದಿನ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಘಟ್ಟವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಖಚಿತ ವಾದ ತಿರುಗುಮಾರ್ಗ.

ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿ ಆರಂಭವಾದದ್ದು–ಕೋಮು ವಾರು ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪ್ರಚೋದಿತವಾಗಿ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದ್ವೇಷ ಒಂದು ಪಕ್ಷದ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೆ ಉಪ ಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿ ಬಂದ ಕಟ್ಟೆಮುಚ್ಚಿ ರಾಮಲಿಂಗರೆಡ್ಡಿ ಅವರು ಈ ಚಳುವಳಿಯ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕರು. ದಿವಂಗತ ಹೆಚ್. ಆರ್. ರೆಡ್ಡಿ ಗುರುವಾರೆಡ್ಡಿ ಅವರು ಈ ಚಳವಳಿಯ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರತಿಪಾದಕರು. ಮುಂದೆ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರಧಾನ ನಾಯಕರಾದ ಚಂಗಲ್‌ರಾಯ ರೆಡ್ಡಿ ಅವರು–ಇವರು ಗುರುವಾರೆಡ್ಡಿಯವರ ಅಳಿ ಯಂದಿರು ಹೆಚ್. ಸಿ. ದಾಸಪ್ಪನವರು, ಟಿ. ಮರಿಯಪ್ಪನವರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡ ಮೋಕ್ಷಗುಂಡಂ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಯ್ಯನವರನ್ನು ಬಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದ್ವೇಷದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ನಾಯಕರು.

ಕೇವಲ ಕೋಮುವಾದಿ ಪಕ್ಷವಾಗಿದ್ದ ಈ ಗುಂಪನ್ನು ಆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ, ಅದೊಂದು ಖಚಿತವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಿತ್ತು, ಅಂದು ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಆಂದೋಲನದ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಟಿ. ಸಿದ್ದ ಲಿಂಗಯ್ಯನವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು .

ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ರಾಷ್ಟ್ರಭಕ್ತಿ, ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ಸೇವಾ ಮನೋ ಭಾವ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಜೀವನ, ಕೋಮುವಾರು ಭಾವನಾ ರಹಿತವಾದ ವಿಶುದ್ಧ ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜ್ಞೆ–ಇವೆಲ್ಲ ಇವರೆಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿ- ಪ್ರಜಾಪಕ್ಷ ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾಗಿ, ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಕ್ಷ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು.

ಮೈಸೂರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದುವರೆಗೂ ಕೋಮಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯ ಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಜನರಿಗೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸರಕಾರ ಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಹೂಡಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಪರಿವರ್ತಿತವಾದ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಎರೆದವರಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲು ಲೇಖನಿಯ, ಗುಡುಗು ಕಂಠದ ವೀರಕೇಸರಿ ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಗ್ರ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಅವರ 'ವೀರಕೇಸರಿ' ಪತ್ರಿಕೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವ ಪ್ರಬಲಶಕ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಹೇಡಿಯಲ್ಲೂ ಪುರುಷತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಅವರ ಸಿಂಹವಾಣಿಯಲ್ಲಿತ್ತು.

ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಗ್ಗೂಡಿ ಮೈಸೂರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿ, ಮದ್ದೂರು ಬಳಿಯ ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಧಿವೇಶನ ನಡೆಯಿತು.

ಈ ಅಧಿವೇಶನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆಯಾಗಿ ಈ ಮುಂದಾಳುಗಳು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಚರಿಸಿ, ಕ್ರಾಂತಿಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ್ದರು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೂ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಾವು ತಟ್ಟಿತು. ಸರ್ವಶ್ರೀ ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪ, ಎಂ. ಗೋವಿಂದ ರೆಡ್ಡಿ, ಕೆ. ಕೆಂಚಪ್ಪ, ಎ. ಭೀಮಪ್ಪ ನಾಯಕ–ಇವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಪ್ರಧಾನ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ವಾತಾವರಣ ಹರಡಲು ಕಾರಣಕರ್ತರಾದರು.

ರಾಜ್ಯದ ಜನತೆ ಒಂದು ಆಂದೋಳನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತ ಬಳಿಕ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಹೋರಾಟದ ರಂಗಕ್ಕಿಳಿಯಿತು. ಆ ಹೋರಾಟದ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ–ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ.

ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತೋ ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಅದನ್ನ ತುಳಿಯಲು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರವೂ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ನಾಲ್ವಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ಅವರು, ಮಿರ್ಜಾ ಇಸ್ಮಾಯಿಲ್ ಸಾಹೇಬರು–ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಬಿಡಲು ಬದ್ಧಕಂಕಣರಾದರು.

ಈ ಪರಿಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಮದ್ದೂರಿನ ಬಳಿಯ ಶಿವಪುರದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನ ಸ್ಥಾಪಕರೂ, ಪ್ರಥಮ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಆದ ಟಿ. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ತಳ್ಳಿತು. ಆ ಬಂಧನ ರಾಜ್ಯಾದ್ಯಂತ ಕ್ರಾಂತಿಜ್ವಾಲೆ ಹಬ್ಬಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲೂ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅಂದು ನಡೆದ

ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ದಿನವೇ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದವರು ಮುಲ್ಕಾ ಗೋವಿಂದರೆಡ್ಡಿಯವರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪನವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಖಂಡರು. ಅವರು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಅತ್ಯಂತ ಆಪ್ತ ಮಿತ್ರರು. ನಾನಂತೂ ಅವರ ಮನೆಯವನೇ ಆಗಿದ್ದೆ. ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. ಆಗ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು 'ಧ್ರುವ' ಎಂದು, ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಂತಹವರೆಲ್ಲರೂ ರಾಜಕೀಯ ರಂಗಕ್ಕಿಳಿದಾಗ ಮೊದಲೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಉರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು ದೂರವಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ?

ಒಂದು ದಿನ ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪನವರು ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ, 'ಧ್ರುವ' ನೀನು ಈಗ ಚಳುವಳಿಗೆ ಇಳಿಯಬೇಕೋ ಎಂದರು.

ಆ ಕರೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ನಾನು ಕರೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕನಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ರಣಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿದೆ. 'ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಿಡಿ ದಳ್ಳುರಿಯಾಗಿ ಹಬ್ಬಬೇಕು'—ಎಂದು ನನ್ನ ಹೃದಯ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗ ಆ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವ ಕಾಲ ಸನ್ನಹಿತವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನಾಯಕರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜನತೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಅದರ ಮೊದಲ ದಿನ ಗೋವಿಂದ ರೆಡ್ಡಿಯವರ ದಸ್ತಗಿರಿಯಾದ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಯಿತು—

'ಈ ಧ್ವಜ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಬಹಳ ದಿನ ನಡೆಯುವ ಲಕ್ಷಣ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಬಹುಮಂದಿ ಮುಖಂಡರು. ಹಿಂಬಾಲಕರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ. ಸರ್ಕಾರ ಈ ಮುಖಂಡರನ್ನೆಲ್ಲ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸುವವರು ಯಾರು ?

ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು, ನನ್ನ ಮಿತ್ರ ಆನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಬಹಳವಾಗಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದೆವು. ಮಿತ್ರ ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ಹಳೆಯ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರು. ಮಧುರ ಕಂಠಗಳಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ ಜನತೆಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆಂದೋಲನದ ಕಿಚ್ಚು ಹೊತ್ತಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಅವರಿಗಿತ್ತು. ನಾನೊಬ್ಬ ಭಾರಿ ಭಾಷಣಕಾರ ಎಂದು ಹೇಗೋ ಏನೋ ಆ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರು ನಂಬಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಕುಳಿತು ಒಂದು ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು—

'ಬರಿ ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸುವುದು, ಪೋಲಿಸರು ಬಂದು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರ ಹಿಂದೆ ಹೋಗಿ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವುದು–ಇಷ್ಟರಿಂದ

ಕ್ರಾಂತಿಯ ಉದ್ದೇಶ ಈಡೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯ ಜ್ವಾಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಯೋಧಪಡೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಕ್ರಾಂತಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವುದು'

—ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಾನು, ನನ್ನ ಮಿತ್ರ ಆನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸೌಮ್ಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುವ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದೆವು.

ಈ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೊಸದುರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಕೊಂಡು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಹೊರಟೆವು. ಹೊಸದುರ್ಗವನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸುತ್ತಲ ಹತ್ತಾರು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡಿದರು. ನಾನು ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದೆ. ಮೂರು ದಿನ ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಿತು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಹೊಸದುರ್ಗ ಬಳಿಯ 'ಬಾಗೂರು' ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ಕೋರ್ಟಿನ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಹಾಜರು ಮಾಡಿದರು. ಆ ದಿನ ನನಗಿನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆನಪಿದೆ.

ನಮ್ಮನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದ ದಿನವೇ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಆ ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಛೇರಿಯ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕ್ಷಮಾಪಣಾ ಪತ್ರ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಹೊರ ಹೋಗಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ, ಪೋಲೀಸರು ವಿಫಲರಾಗಿದ್ದರು. ಕೊನೆಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ, ಮರುದಿನ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಕಟಕಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ವಕೀಲರಾಗಿದ್ದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರೂ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಜರಿದ್ದರು. ಅವರು ಒಮ್ಮೆ ಕಟಕಟೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು.

ಆಗ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಾಗಿದ್ದ ನಾವು ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗ—ತಪ್ಪು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ವಿಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸುವುದು. ನಾವು ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಿದೆವು.

ಆದರೆ, ಆ ದಿನ ನಡೆದ ವಾಗ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಇಂದು ನಗೆ ತರುವ ಅಂಶ ಒಂದಿದೆ :

ನಾನು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೂ ಇದ್ದರು—ಎಂದು. ಪ್ರಾಸಿಕ್ಯೂಟಿಂಗ್ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಮಾಮೂಲಾಗಿ ಆಪಾದಿತನನ್ನು ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ—

'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಯಾರು ?'

—ಎಂದರು.

'ಬಾಪೂಜಿ'—ಎಂದೆ.

ಇಡೀ ಕೋರ್ಟು ನಕ್ಕಿತು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ ಏನೋ, ಅಂತೂ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ನಮಗೆ ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿದರು.

ನುತರ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಹೊರಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಕಡೆ ನೋಡಿದೆ–ಅವರು ತಗ್ಗಿಸಿದ ತಲೆಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಮಾತ್ರ ಏನೋ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸಿದವನಂತೆ ಎದೆ ಸೆಟೆಸಿ, ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದೆ–ಸೆರೆಮನೆಗೆ.

೭

ಜೈಲು ಜೀವನದ ಪ್ರಥಮ ಅನುಭವ

ನನಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಪ್ರಥಮ ಅನುಭವ ಆದಾಗ ಸುಮಾರು ಹದಿನೇಳು ವರ್ಷದ ಪ್ರಾಯ.

ನಾನು ಅಂದಿನವರೆಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದ್ದನೇ ವಿನಹ ಒಳಗಡೆ, ಅದು ಹೇಗಿರಬಹುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ನನಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇಕೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಅನುಭವ–ಅನುಭವವೇದ್ಯವೇ ವಿನಹ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನಾಗಲಿ ಬರೆದಿರುವುದನ್ನಾಗಲಿ, ಕೇಳಿ, ಓದಿ ಆ ಮೂಲಕ ಪಡೆದ ಅನುಭವ ಏನೇನೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಭವದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಊಟದ ರುಚಿ, ಹೆಣ್ಣಿನ ರತಿಯ ಸವಿಯನ್ನು ಸ್ವಂತ ಅನುಭವದಿಂದ ಪಡೆಯಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯರ ಮಾತಿನಿಂದ ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸೆರೆಮನೆಯ ವಾಸದ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಈ ಮಾತು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಜೈಲು ಊರ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದೆ. ನಾನು ಸೆರೆಗೆ ಹೋದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜೈಲಿನ ಪ್ರವೇಶ ದ್ವಾರದ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪೋಸ್ಟಾಫೀಸು ಮತ್ತೊಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಸ್ತ್ರೀ ವೈದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳ ವಾಸದ ಮನೆ ಇದ್ದವು. ಈಗ ಊರು ಆ ಸುತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದಿದೆ ಆದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದು ಸಾಕಷ್ಟು ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶ.

ಅಂಚೆ ಕಛೇರಿ, ವೈದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನೆ, ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಜೈಲಿನ ಮೊದಲು ಬಾಗಿಲು, ಅದನ್ನು ದಾಟಿದ ಬಳಿಕ ಎತ್ತರವಾದ ಗೋಡೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನಡುದಾರಿ, ಆ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಗಿಲು, ಆದರಾಚೆ ನಿಜವಾದ ಸೆರೆಮನೆ.

ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಶಿಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ದಿಗ್ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸಿದವರಂತೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಎದೆಯುಬ್ಬಿಸಿಕೊಂಡು ಜೈಲಿನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತಲುಪಿದ ನಾವು ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ನಿರ್ಜನ, ನೀರವವಾದ, ಎಂತಹುದೋ ಅವ್ಯಕ್ತ ಭೀತಿ ತುಂಬಿದ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಹೊಸಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಅನುಭವ ನನಗಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಎರಡನೆಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮರಿಬಾಗಿಲೊಂದನ್ನು ದಾಟಿದ ಬಳಿಕ ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ಪರಿಚಿತ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಇದ್ದ ಸಂಪರ್ಕ ತಟಕ್ಕನೆ ಕಡಿದು ಹೋದ ಅನುಭವ ನನಗಾಯಿತು. ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಆ ಮುಂಚೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬಾರಿ ನೋಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಆ ದಿನ ಸೆರೆಮನೆ ಒಳಗೆ ಪೋಲೀಸರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ನನಗವರು ಪರಿಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಕಾಣದೆ ಯಾವುದೋ ನಿಗೂಢವಾದ ಲೋಕದ ಜನರಂತೆ ಕಂಡರು. ಅದುವರೆಗೂ ಹಗುರವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಹೃದಯ ತಟಕ್ಕನೆ ಭಾರವಾಗಿ, ಒಂದು ಬಗೆಯ, ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ವಿಚಿತ್ರ ಭಾವನೆ ನನ್ನನ್ನು ಆವರಿಸಿತು.

ಆ ದಿನ ಪೋಲೀಸರು ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದು, ನಮ್ಮ ಕುಲ-ಗೋತ್ರಗಳ ವಿವರ ಜೈಲರನ ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನಮೂದು ಮಾಡಿಸಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅಂಗಾಂಗ ಶೋಧನೆ, ಆ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗೆ ಕೂಡುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಪೋಲೀಸಿನವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನಮಗೆ ನಿಗಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ್ದು—ಎಲ್ಲವೂ ಎಂಥದೋ ಕನಸಿನಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ನಡೆದುಹೋಯಿತು.

ನಮ್ಮನ್ನು, ನಮಗೆ ನಿಗಧಿಯಾದ ಸೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಬಳಿಕ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಹಾಕಿ, ಬೀಗ ಹಾಕಿದಾಗ ಆದ ಸದ್ದು ಈಗಲೂ ನನ್ನ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದಂತೆ ಉಳಿದಿದೆ. ಆ ಸದ್ದು-ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ನಮಗೂ ಇದ್ದ ನಡುವಣ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದ ಸದ್ದು. ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಹೊರಜಗತ್ತಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಡಿದು ಹೋಯಿತು.

ಆ ಭಾವನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದಾಗ ಏನೂ ಮಾಡಲು ತೋಚದೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿಮೆಂಟಿನ ಹಾಸುಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ, ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜೈಲಿನ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಂಬಿಗಳ ಬಾಗಿಲು, ಗಾಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇದ್ದ ದಪ್ಪ ಸಲಾಕೆಗಳ ಕಿಟಕಿಗಳು, ಆ ಕೋಣೆಯನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದ ಎಂತಹುದೋ ಗಮಟು ವಾಸನೆ-ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಮೈ. ಮನಸ್ಸು ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾಲ ಬೇಕಾಯಿತು.

ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನಗೆ ಮೊದಲು ಅನುಭವವಾದದ್ದು– ಅಲ್ಲಿ ಎದೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೌನ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಹೊಲಸು ವಾಸನೆಯ ಮೊಬ್ಬು ಬೆಳಕು. ಮುಕ್ತ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಜೀವದ ಮೇಲೆ ಇಂತಹ ವಾತಾವರಣದ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಭಾವ ಎಷ್ಟು ಗಾಢ ವಾದದ್ದು, ಎದೆಗೆಡಿಸುವಂತಹುದು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿಯೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದ ಆನಂದಮೂರ್ತಿಗೆ ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಜೈಲಿನ ಅನುಭವವಾಗಿತ್ತು. ಆತ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಹಲವಾರು ಚಳವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಜೈಲುವಾಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದವನು. ನನಗೆ ಆ ದಿನ ಆದ ಅನುಭವ ಆತನಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಆಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಎಂತಲೋ, ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂಕು ಬಡಿದಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕವಿದ ಜಡತ್ವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆಯನ್ನು ಹಾಡಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಲು ಯತ್ನಿಸಿದ.

ಆತ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಹೊರಗಡೆಯಿಂದ ಕಾವಲಿನವನು—

'ಸದ್ದು ಮಾಡಕೂಡದು' —ಎಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ.

ಆ ಅಪ್ಪಣೆ—

'ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಚಲನಗಳಿಗಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ, ಮಾತಿಗೂ ನಿರ್ಬಂಧ'

—ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅರಿವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಾಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಆಘಾತವಾಯಿತು.

ಅದೊಂದೇ ಏನು ? ಆ ದಿನ–ನನಗಾದ ಒಂದೊಂದು ಅನುಭವವೂ ಮುಕ್ತ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಗಾಧ ಅಸಹನೀಯ ಅಂತರ ಎಷ್ಟು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅರಿವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು.

ಆ ದಿನ ಪೋಲೀಸಿನವನು ನಮ್ಮನ್ನು ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಯ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದಾಗ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಪೋಲೀಸರು ನಮಗೆ ಹೋಟೇಲಿನಿಂದ ತಿಂಡಿ ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆಗ ತಿಂದ ತಿಂಡಿ ನಾವು ಜೈಲು ಸೇರುವ ವೇಳೆಗೆ ಅರಗಿ ಹೋಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಸಿವು ಚುರುಗುಟ್ಟಲಾರಂಭಿಸಿತು.

'ನಮಗೆ ಊಟ ಕೊಡುತ್ತಾರೆಯೇ ?'

—ಎಂದು ಆನಂದಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ನಗುತ್ತಾ—

'ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ, ಊಟ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಸಿಗುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ಮನೆಯಲ್ಲ, ಜೈಲು. ಇಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಮತ್ತೆ ಊಟ ಸಿಗುವುದು ಸಂಜೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ

—ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಬೇಕೆನಿಸಿದಾಗ ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ ಹಸಿವಾದಾಗ ಊಟ ಇದಾವುದೂ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಅರಿವಾಗಿ—

'ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ಉಪವಾಸ ಸಾಯಬೇಕೇ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆನಂದಮೂರ್ತಿ—

'ನಿನಗೆ ಅವೆಲ್ಲದರ ಆಸೆ ಬಹಳವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸುಲಭವಾದ ಮಾರ್ಗ ಒಂದಿದೆ. ನಾನು ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಪಣಾ ಪತ್ರ ಬರೆದುಕೊಡು ಆ ಬಳಿಕ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಆತಂಕವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಕೆಣಕಿ ಹೇಳಿದ.

ಹಾಗೆಯೇ—

'ಊಟ, ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ, ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡಲಾಗದವನು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಲು ಬರಬಾರದಾಗಿತ್ತು'

—ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿ—

'ನೀನು ಕ್ಷಮಾಪಣೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಳು, ನಾನೇ ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಕರೆದು ಸುದ್ದಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದ.—

ಚಾವಟಿಯ ಏಟಿನಂತಹ ಆ ಮಾತು ನನ್ನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿತು. ಗಲ್ಲಿಗೇರಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವನಿಗೆ ಹಸಿವು, ನೀರಡಿಕೆಗಳ ಭಯವೇ ?

'ಛೆ-ಸತ್ತರೂ ಸರಿಯೇ, ಆ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನನ್ನೇನು ರಣಹೇಡಿ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆಯಾ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ಮಂಕು ಬಡಿದವನಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಸಂಜೆವರೆಗೂ ಊಟವಿಲ್ಲ—ನಿನಗೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಹಸಿವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ ಹಾಯಾಗಿ ಮಲಗಿಕೋ'

—ಎಂದ ಆನಂದಮೂರ್ತಿ.

ಆತ ಮಲಗುವ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದಾಗ ನನಗೆ ಮಲಗುವ ಸ್ಥಳದ ಯೋಚನೆ ಬಂತು. ಆ ಸ್ಥಳ ಹೇಗಿದೆ ಎಂದು ನೋಡಿದೆ. ಸೆರೆಮನೆಯ ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಸಿಮೆಂಟಿನ ಕಟ್ಟೆಗಳಿದ್ದವು. ಆ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಒಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆ ದಿಂಬಿನ ಹಾಗಿರುವ ಸಣ್ಣ ಸಿಮೆಂಟಿನ ಕಟ್ಟೆ, ಕಾಲ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊದೆಯಲು ಮತ್ತೊಂದು ಕಂಬಳಿ, ಆ ಕಂಬಳಿಗಳು ಬಿಸಿಲು–ನೀರನ್ನು ಕಂಡು ಅದೆಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳಾಗಿತ್ತೋ ಅದರ ಮೂಲ ಬಣ್ಣ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದು ಊಹಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಎಷ್ಟುಮೈಗಳ ಬೆವರಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಒಣಗಿತ್ತೋ ಆ ಕಂಬಳಿಗಳು; ಆ ಕಂಬಳಿಗಳಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಗಿಮಟು ವಾಸನೆ ವಾಕರಿಕೆ ಬರಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಆ ವಾಸನೆ ಹಾಗಿರಲಿ. ಆ ಕಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಐದು ನಿಮಿಷ ಕುಳಿತೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ–ಮೈಮೇಲೆಲ್ಲ ಏನೋ ಹರಿದಾಡಿದಂತೆ, ಕಡಿದಂತೆ ಅನಿಸಿತು. ತಗಣೆಯೇನೋ ಎಂದುಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ–ತಗಣೆಯಲ್ಲ; ಸಣ್ಣಗೆ ಕರ್ರಗಿದ್ದ ಕೂರೆ ಹುಳುಗಳು. ಅವು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷದಲ್ಲೇ ಮೈಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆಕ್ರಮಿಸಿದವು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಹೊಲಸಂಟಿದ ಹಾಗಾಗಿ ಉಟ್ಟ ಜುಬ್ಬಾ ತೆಗೆದು ಕೊಡವಿದೆ. ಜುಬ್ಬಾ ಕೊಡವಿ, ಕೊಡವಿ ನನ್ನ ಕೈ ಸೋತಿತೇ ಆಗಲಿ. ಕೂರೆಗಳೇನೂ ನನ್ನ ಜುಬ್ಬಾ ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಾಡಲಿಲ್ಲ. ತೊಟ್ಟ ಪಾಯಿಜಾಮುಕ್ಕೂ ಅದೇ ಕಥೆ.

ನಾನು ಆ ಕೂರೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆಸಿದ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಕಂಡ ಆನಂದ ಮೂರ್ತಿ—

'ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಯಾಕೆ ನೋಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯಾ, ಇಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ದಿನ ಅವುಗಳ ಕಾಟ ನಮಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ'.

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

'ಇದಕ್ಕೇನು ಪರಿಹಾರ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೂ, ಯಾವ ಅನ್ಯತ್ರ ಪರಿಹಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಅನುಭವಿಸಿ ಅನುಭವಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮೈ ಒಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದೇ ಪರಿಹಾರ. ಎರಡು ದಿನ ಈ ಕೂರೆಯ ಕಡಿತ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಆ ಕಡಿತಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಮೈ ಒಗ್ಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ನಮಗೆ ಅದು ಕಾಟ ಎಂದು ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಮೈ ಒಗ್ಗಿಸಿಕೋ.....ಮೂರು ತಿಂಗಳು ನಮಗೆ ಇದೇ ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕ'.

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಆನಂದಮೂರ್ತಿಯ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಹತಾಶನಾಗಿ, ಜುಬ್ಬಾ ಕೊಡುವುದನ್ನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟೆ.

ಆದಾದ ಒಂದು ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಜೈಲಿನ ಶೌಚಕೂಪದ ಅನುಭವ ನನಗಾಯಿತು. ಮಲ-ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲೇ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಳವನ್ನೇನೋ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾಮೂಲಾಗಿ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ಮಡಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಶೌಚ ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲಾ ನಡೆಯಬೇಕು ಅದನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ನಮ್ಮದೆ.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ, ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕೇಳಿದೆ—

'ಇದೇನು ಕರ್ಮ ನಮಗೆ-ಇದಕ್ಕಾದರೂ ಬೇರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲವೇ ?'

ಅದಕ್ಕೆ ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ಹೇಳಿದ—

'ಜೈಲು ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಕಾಲೇಜು. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿನಗಾಗಿ ನೀನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ'

ಹಾಗೆಯೇ ಸೆರೆಮನೆಯ ಒಳಸೇರಿದ ಕೆಲವೇ ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಜೈಲು ವಾಸದ ಕಠೋರ ಸತ್ಯ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ಎದೆಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ.

ಆ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಐದು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಹೊರಬಿಟ್ಟು, ಊಟಕ್ಕೆ ಪಾಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಅಳೆದುಕೊಟ್ಟು, ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗ ತೋರಿಸಿದರು.

ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪಾಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಮನೆಯ ನಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರೂ ಅದೂ ತಿನ್ನುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಹೊಲಸು ಪದಾರ್ಥ. ಅದನ್ನು ಬೇಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ಮಡಕೆ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಕರಟಕ್ಕೆ ಕೋಲು ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಮಾಡಿದ್ದ ಸೌಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಊಟಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೆ-ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ತಟ್ಟೆ, ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಒಂದು ಮಡಕೆ. ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ನಾವೇ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಊಟ ಮಾಡಿ, ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊಳೆದು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿ ಆರು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರಬೇಕು. ಆಗ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದರೆ ಆ ದಿನದ ಗಾಳಿ ಬೆಳಕಿನ ಸಂಬಂಧ ಕಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸೆರೆಮನೆಯ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯುವ ನೀರು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ಮಡಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ನನಗೆ ಮೊದಲನೆ ದಿನವೇ ಆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ.

'ನೋಡು, ಒಳಗಿದ್ದಾಗ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಕುಡಿಯಬೇಡ. ನೀರು ಕುಡಿದಷ್ಟೂ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಹೆಚ್ಚು. ಅದು ಹೆಚ್ಚಾದಷ್ಟೂ ನಿನಗೇ ಹೆಚ್ಚು ಅಪಾಯ. ನಿನ್ನ ಮಲ–ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಡಕೆ ಎಷ್ಟಿದೆ ನೋಡು. ಅದು ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಏನೂ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಹುಷಾರಾಗಿರು.'

—ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳಿದಾಗ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಯಿತು :

ಈ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿನಮ್ಮ ಓಡಾಟಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾತನಾಡಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಲ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಗೂ ನಿರ್ಬಂಧವಿದೆ'–ಎಂದು.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಬೇರೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡುವುದಿರಲಿ, ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಗೂ ನಮಗೆ ನಾವೇ ನಿರ್ಬಂಧ ವಿಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು–ಈ ಮಾತು ಅರಿವಾದಾಗ ನನಗೆ ಮೈಮೇಲೆ ಹಾವು ಹರಿದಂತಾಯಿತು.

ಇದೊಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಸಂಜೆ ಆರು ಗಂಟೆಯ ಬಳಿಕ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ಓದಲು ಪುಸ್ತಕಗಳಿರಲಿಲ್ಲ, ದೀಪದ ಬೆಳಕೂ ಇಲ್ಲ, ದೀಪ ಇದ್ದರೂ ಅದೂ ಮಂಕುಗಟ್ಟಿದ್ದ ಸೀಮೆಎಣ್ಣೆಯ ಲಾಟೀನು, ಅದು ಕೊಠಡಿಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾವಲು ಕಾಯುವವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಹಾಗಿತ್ತೇ ವಿನಾ ನಮಗಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಇರುಳೆಲ್ಲ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸ. ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಅದೂ–ಇದು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಾತನಾಡುವುದು ? ಏನು ವಿಷಯ ಮಾತನಾಡುವುದು ? ಅದೂ ಇಬ್ಬರೇ ?

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದ ಬಳಿಕ ಮಾತು ಬೇಸರವಾಗಿ ಮಲಗುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆವು. ಆದರೆ ನೆಮ್ಮದಿಯ ನಿದ್ರೆಗೆ ಕೂರೆಯ ಕಾಟ ವೈರಿಯಾಗಿತ್ತು, ಹಾಗೂ ಸೋತು ಕಡೆಗೆ ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಿದಾಗ ಇರುಳು ಕಾವಲಿನ ಪೋಲೀಸಿನವನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿದಿರು ಕೋಲಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಸೆಲ್ ಬಾಗಿಲಿನ ಸರಳುಗಳಿಗೆ ಕಟ ಕಟ ಸದ್ದು ಮಾಡಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ, ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿದ. ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಳಾಡುತ್ತಾ, ಆಡುತ್ತಾ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯಿತು.

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದಾಗ ನಾಲಿಗೆ ಮಾಮೂಲಿನ ಕಾಫಿಯನ್ನು ನೆನಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ ಕನಸಿನ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ಪೋಲೀಸಿನವನು ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ದಿನಚರಿ

ವಿವರಿಸಿದ : ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಶೌಚದ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವುದು, ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಆ ಬಳಿಕ ಅವನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟ ರಾಗಿಯನ್ನ ಜೈಲಿನ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಬೀಸಿ, ಅದೂ ನಿಗಧಿಯಾದ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಪೋಲೀಸಿನವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು. ಬಳಿಕ ತಣ್ಣೀರು ಸ್ನಾನ. ಆಮೇಲೆ ಜೈಲು ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟರ್ ತೂಕ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಪಾಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟ ಮಾಡಬೇಕು. ಹತ್ತೂವರೆ ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು, ಮತ್ತೆ ನಾವು ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಮೊದಲನೆ ದಿನ ರಾಗಿ ಬೀಸಲು ಇಟ್ಟ ಆ ಬೃಹತ್ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಎದೆ ಬೆಚ್ಚಿ ಹೋಯಿತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದವನು ನಾನು.

'ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆ ಹಿಟ್ಟು ಬೀಸುವ ಕೆಲಸ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ'—ಎಂದೆ

'ಹಿಟ್ಟು ಬೀಸದಿದ್ದರೆ 'ರಾಷನ್' (ಆ ಹೊತ್ತಿನ ಊಟದ ಸಾಮಾನು 'ರೇಷ್' ಆತನ ಬಾಯಲ್ಲಿ 'ರಾಷನ್' ಆಗಿದೆ) ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.'

—ಎಂದು ಪೋಲೀಸಿನವನು ಖಡಾ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ.

ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಗೂಟಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದೆ. ಆನಂದ ಮೂರ್ತಿಯೂ ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಕೈಗೂಡಿಸಿದ. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಸುತ್ತ ಸುತ್ತುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ರಟ್ಟೆ ಬಿದ್ದು ಹೋದುದಲ್ಲದೆ ಕೈತುಂಬಾ ಹೊಪ್ಪಳೆಗಳೆದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಸುತ್ತು ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದೂ ನರಕ ಯಾತನೆಯಾಯಿತು. ಈ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪೋಲೀಸಿನವರ ಮೇಲೆ ಭಯಂಕರ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು.

ಆದರೆ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ, ಊಟಕ್ಕೆ ಸೊನ್ನೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತಲ್ಲ, ಅದಲ್ಲದೆ ಪೋಲೀಸಿನವರು 'ತಾವು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ನಾವು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಜೈಲು ಕಾನೂನು ಪ್ರಕಾರ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೆದರಿಸಿದ್ದ.

ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷೆಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೆಲವರಿಂದ ಕೇಳಿ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವನ್ನು ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಓದಿ ಅರಿತಿದ್ದ ನಾನು ಆ ಶಿಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡೇ ಹೆದರಿದೆ.

ಶಕ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭೀತಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿತು. ಅಂತೂ ಹೇಗೋ ಅಂದಿನ ರಾಗಿ ಬೀಸುವ ಕೆಲಸದ ಕತೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ಆ ದಿನ—

ಊಟಕ್ಕೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ನಾವೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಆ ರಸಗವಳ ಮಣ್ಣಿನ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವಾಗ, ನಾವು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಡುಗೆ ಆಹಾರವಾಗಿ ಕಾಣದೆ ನಮಗೆ ನಾವೇ ವಿಧಿಸಿಕೊಂಡ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತಿತ್ತು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಊಟ ಮಾಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಆ ದಿನ ಊಟ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ವಾಕರಿಕೆ ಬಂದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅನ್ನ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥ ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಬಲವಂತ ವಾಗಿ ನುಂಗಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಗಂಟಲನ್ನು ಹಿಸುಕಿದಂತಾಯಿತು. ಬಾಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು ಉಗಿದು ಬಟ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಂಥದೋ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿನ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಒಡೆದು ಹಾಕಿದೆ.

ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನೂ ನನ್ನ ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದ.

ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಡುಗೆ ಊಟಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಿದ್ದ ಜೈಲಿನ ಬೇರೆ ಸೆರೆಯಾಳುಗಳೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು; ಅವರು ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ನಾವೇ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕೈದಿಯನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದಾಗ ನಮಗೆ ಅವನು ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಪೋಲೀಸಿನವನು ಆ ಕೈದಿಯ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಾಸುಂಡೆ ಬರುವ ಹಾಗೆ ಬೆತ್ತದಿಂದ ಹೊಡೆದು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವುದು ಕಾನೂನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಎಂದು ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೇಳಿದ.

ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ, ಜೈಲುವಾಸ ನಮಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಅನುಭವ ವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ನರಕಯಾತನೆಯ ಒಳ ಪದರಗಳ ಅರಿವು ನಮಗಾಗು ತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳು ಅನುಭವಿಸಿದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೂ ನಾವು ಅನುಭವಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ನಾನು ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೆ. ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಅದು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗಿ ಕಂಡೀತು. ಈಗ ನನಗೂ ಹಾಗೇ ಅನಿಸುತ್ತದೆ ; ಆದರೂ ನಾನು ಆ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ನಾನು 'ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ ಮಹಾ ಕಷ್ಟ' ಎಂದು ಅನಿಸು

ತ್ತಿತ್ತು. ಅವರವರು ಹೊತ್ತದ್ದು ಅವರವರಿಗೆ ಭಾರ. ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇ ನನಗೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದುರ್ಭರಯಾತನೆ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಕೋರ್ಟು ನನಗೆ ವಿಧಿಸಿದ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಕಾಲ ಅನುಭವಿಸಿರುವಷ್ಟು ದಿನ ನಾನು ಬದುಕಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಮೊದಲ ಮೂರು ದಿನ ಹೀಗೆ ಬಳಿಕ ಮೈ ಅದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಗ್ಗಿಕೊಂಡಿತು. ಅದರ ಜತೆಗೆ ದಿನ ಕಳೆದ ಹಾಗೆ ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ರಾಜಕೀಯ ಖೈದಿಗಳೂ ಬಂದು ಜೈಲನ್ನು ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ಗುಂಪು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ, ಜೈಲಿನ ಕಾನೂನು–ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ಬಂತು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನಗೆ ದ್ವೇಷವಿದ್ದದ್ದು–ನಾವು ಊಟ ಮಾಡಲು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ತಟ್ಟೆ, ನೀರಿನ ಕುಡಿಕೆ, ಮಣ್ಣಿನ ಅಡುಗೆ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಮೇಲೆ. ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾವೇ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಯಾಗಿತ್ತು.

ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಈ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಗುಂಪು ಬೆಳೆದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಲು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದೆವು. ಅದರ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಡೆದು ಹಾಕಿದೆವು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ರಾಗಿ ಬೀಸಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಜೈಲಿನ ವಾರ್ಡನ್ ಬಂದು ಹೆದರಿಸಿದಾಗ ಅವನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದೆವು :

'ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ಮಾಡಿಕೋ–ನಾವು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುತ್ತೇವೆ.'

ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಜೈಲಿನ ವಾರ್ಡನ್‌ಗೆ ದೊಡ್ಡ ತಲೆನೋವಾಯಿತು. ಸೆರೆಮನೆಯ ವಾಸ ನಮಗೆಷ್ಟು ಹೊಸದಾಗಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಖೈದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ವಾರ್ಡನ್‌ಗೆ ಹೊಸ ವಿಷಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದುವರೆಗೂ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಆತ ನೋಡಿದ ಕಳ್ಳರು. ಕೊಲೆಗಡುಕರು, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆ ಸೇರಿದವರು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರು ಹಳ್ಳಿಯವರು, ಅವಿದ್ಯಾವಂತರು, ಅಂತಹವರನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದೂ, ಹಿಂಸಿಸುವುದೂ ಅವರಿಗೆ ಸುಲಭದ ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟರೆ 'ಬದ್ಮಾಷ್', 'ಸುವರ್', 'ಮಾದರ್‌ಜೋತ್'–ಈ ಮುಕ್ತಾ ಫಲಗಳೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಅಪರಾಧಿಗಳು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೌನವಾಗಿ ಸಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೈಲುವಾಸಕ್ಕೆ ಚಿರಪರಿಚಿತರಾದವರಿಗೆ ಅವು ಮಾಮೂಲಿ ಮಾತುಗಳು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಈ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ? ನಮ್ಮಲ್ಲಿ

ಬಹಳ ಜನ ಕಲಿತವರು, ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಬಂದವರು; ಕಳವು, ದರೋಡೆ, ಖೂನಿ ಇಂತಹ ಯಾವ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಉಳಿದವರೊಂದಿಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲು ವಾರ್ಡನ್ನಿಗೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಾನು ಅತನ ಪಾಲಿಗೆ ಬಹಳ ತಲೆನೋವಾಗಿದ್ದೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿದ್ದವನು ನಾಗಪ್ಪ ಎಂಬಾತ. ಕುಳ್ಳನೆಯ ಬಡಕಲು ಮೈಕಟ್ಟಿನ ಅಸಾಮಿ. ಆತನ ಪರಿಚಯ ಜೈಲಿನ ಹೊರಗೂ ನನಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಆತನಿಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಪರಿಚಯವೂ ಇತ್ತು. ಉಳಿದ ಮಾಮೂಲಿ ಖೈದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಿಂಹದ ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನಾಗಪ್ಪನಿಗೆ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವಾಗ ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಾನು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿರುವಾಗ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ, ಆ ವಿಷಯ ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರ ಬಂದ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಊರಿನ ಇತರ ಗಣ್ಯರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾದರೆ ತನ್ನ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭೀತಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಹೊರಗೆ ನಮಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದವರೇ. ಅವರಿಗೂ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಒರಟಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ದಿನ ವಾರ್ಡನ್ ನಾಗಪ್ಪ ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು—

'ನೋಡಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನೀವು ಲಾಯರ್ ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರ ಮಕ್ಕಳು. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಬಹಳ ಗೌರವಸ್ಥರು, ಒಳ್ಳೆಯವರು. ನಿಮಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಿಂಸೆ ಕೊಡುವುದು ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಉಳಿದವರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಹೇಡಿ. ನಿಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ನೀವಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಹಾಗೆ ಆಗಾಗ ನಿಮಗೆ ಹಣ್ಣು, ಹಾಲು, ತಿಂಡಿ, ಸಿಗರೇಟು ತರಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಪುಸಲಾಯಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ.

ಆ ಪುಸಲಾವಣೆಯ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಭಯವೂ ಇತ್ತು—ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನಾನು ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಲಾಭ ಪಡೆಯಲು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ—

'ನೋಡು ನಾಗಪ್ಪ, ನಾವೇನು ಕಳವು, ಕೊಲೆ ಮಾಡಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದವರಲ್ಲ. ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷ ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಮೂರು ತಿಂಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಊರಿನ

ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಸಿಗುತ್ತೀಯಾ. ಆಗ ನಿನ್ನನ್ನು ಹೇಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅಂತ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನೀನು ಮರ್ಯಾದೆಯಾಗಿ, ಕೈ–ಕಾಲು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬದುಕಬೇಕು ಅಂತಿದ್ದರೆ ಈ ಬೆದರಿಸೋ ಆಟಾನ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ನಮ್ಮನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೋ. ಹಾಗಿಲ್ಲ ಅಂದರೆ ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ಶಿಕ್ಷೆ ಅನುಭವಿಸೋಕೆ ನಾವು ಸಿದ್ಧವಾಗೇ ಇದ್ದೇವೆ. ನೀನೂ ಈಗಲೇ ಆದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಹಣಕ್ಕೆ ಇನ್ಸೂರೆನ್ಸ್ ಮಾಡಿಸು

—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಆ ಬೆದರಿಕೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಾನು ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಮೇಲೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು, ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆಗಾಗ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಕಷ್ಟ ವಿವರಿಸಿ, ಅದು–ಇದು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಬಾರಿ ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನಂತೆ. ಇದೂ ಅವನು ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ವಿನಯವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಲು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು ಅಂತೂ ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ, ಕೊನೆಗೆ ನಾವು ಉಪವಾಸ ಮುಷ್ಕರ ಹೂಡಬಾರದು ನಮಗೆ ಅಡುಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಅಲ್ಯುಮಿನಿಯಂ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕಲು ಖೈದಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ನೇಮಿಸುತ್ತೇನೆ. ರಾಜಕೀಯ ಖೈದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಂದೂ ಅವಾಚ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಎಂಬ ಷರತ್ತುಗಳು ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ನಿರ್ಧಾರ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ಅಂದಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಸೆರೆಮನೆಯ ಜೀವನ ಅಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಎನಿಸಲಿಲ್ಲ.

೮

ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಡೆದ ಎರಡು ಘಟನೆಗಳು–ಒಂದು ನಾನು ಕಂಡದ್ದು, ಇನ್ನೊಂದು ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದು–ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ.

ಈ ಎರಡೂ ಘಟನೆಗಳು ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು.

ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಹೊರಗಿನ ಯಾರನ್ನೂ ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟಾಗ, ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಪೋಲೀಸಿನವನು ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದು—

'ರಾಯರೇ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲು ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ, ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ನೋಡ ಬನ್ನಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರನ್ನ ನೋಡಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಉತ್ಸಾಹವೂ ಮೂಡಿತು.

'ಎಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ?'-ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಬನ್ನಿ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಜೈಲಿನ ಒಳ ಬಾಗಿಲಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ

ನೋಡಿದೆ—

ಆ ಬಾಗಿಲಿನ ಆಚೆ, ಅದಕ್ಕೂ ದೂರವಾಗಿದ್ದ ಮೊದಲ ಬಾಗಿಲಿನ ಆಚೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ, ನನ್ನ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರೊಂದಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟು ದೂರದಿಂದ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದರು. ನಾನೂ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದೆ-ಎರಡು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ.

ನಾವು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಬಹುದಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಸುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ದೂರ ಅಂತರ-ನಮ್ಮಲ್ಲಿ. ಮಧ್ಯೆ ಆ ಬಾಗಿಲಿನ ಕಟಿ ಕಟಿಗೆ ಜೋತು ಬಿದ್ದು ನಾನು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದೆ. ಅತ್ತ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಂಬಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅವರೂ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದರು.

ನನಗೆ ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ಎದೆ ತುಂಬಿ ಬಂತು. ಸೆರೆವಾಸದ ಕಠೋರತೆ, ಅಸಹಾಯಕತೆ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಇರಿದವು. ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ತಡೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಅಳು ಬರುವ ಹಾಗಾಯಿತು.

ಆ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಭರಿಸುತ್ತಾ ಬಾಗಿಲಿನ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾಗಿ ಸರಿದು ನಿಂತೆ. ಅವರಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ. ಏನೋ, ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡಲು ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಾದು ನಿಂತಿದ್ದರೋ ಏನೋ-ನನಗಂತೂ ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲ ಕಡೆ ಹೋಗಲು ಮನಸ್ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಒಂದು ಗಿಡದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟೆ.

ಆ ಇಡೀ ದಿನ ನನ್ನ ಮಿದುಳನ್ನು ಎಂಥದೋ ಯಾತನಾಮಯವಾದ ಮಂಕು ಕವಿದಿತ್ತು. ಊಟ, ನಿದ್ರೆ, ಗೆಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ಮಾತುಕತೆ-ಯಾವುದೂ ಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ

ಅಂದು ನನಗೆ, ನಾನು ನನ್ನ ಮಿತ್ರರಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದ ಘಾಲೀಬ್ ಕವಿಯ

ಉರ್ದು ಕವಿತೆಯೊಂದು ನೆನಪಾಯಿತು.

ಆ ಪದ್ಯ ಹೀಗಿದೆ—

"ಖುಫ ಸ್ ಮೇ ರುದಾದ ಚಮನ್ ಕಹತೆ ನ ಥರ್ ನ ಹಮ್ ದಮ್।

ಗಿರೀಥಿ ಜಿಸ್ ಪೆ ಕಲ್ ಬಿಜಲಿ ವೋ ಮೇರಾ ಆಷಿಯಾ ಕ್ಯೂಂ॥

ಈ ಪದ್ಯದ ಭಾವಾರ್ಥ–

ಒಂದು ಗಂಡು ಬುಲ್ ಬುಲ್ ಹಕ್ಕಿಯನ್ನು ಯಾರೋ ಹಿಡಿದು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರಂತೆ. ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಭಾರಿ ಬಿರುಗಾಳಿ, ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಗಂಡು ಹಕ್ಕಿಯ ಎರಡು ಮರಿಗಳು ಸತ್ತು ಹೋದವಂತೆ, ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಹೆಣ್ಣು ಬುಲ್ ಬುಲ್ ಹಕ್ಕಿಯು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ಎಂದು ದುಃಖಿಸುತ್ತಾ ಪಂಜರಕ್ಕೆ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಡಿಯುತ್ತಿತ್ತಂತೆ. ಆಗ ಆ ಗಂಡು ಹಕ್ಕಿ ತನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಗೆ ಹೇಳಿತಂತೆ ; 'ಆ ದಾರುಣ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಇಷ್ಟೇಕೆ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತೀಯಾ, ಸೆರೆಯಾಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾರು? ನಿನ್ನೆ ಸಿಡಿಲಿಗೆ ಸತ್ತವರು ಹೇಗಾದಾರು ?'

ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ನನ್ನ ಮಿತ್ರರ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಿ, ನನಗೆ ಪಂಜರ ಬದ್ಧವಾದ ಬುಲ್ ಬುಲ್ ಪಕ್ಷಿಯ ನೋವು ಹೃದಯವನ್ನು ಇರಿದಿತ್ತು.

ಆ ದಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಾಚೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ, ಅಕ್ಕ–ತಂಗಿಯರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ, ಆ ನೋಟ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಕ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದಾಗ–ಘಾಲೀಬ್ ಕವಿಯ ಪದ್ಯ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನಪಾಗಿ ನನಗೆ ನಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡೆ :

'ಗಿರೀಥಿ ಜಿಸ್ ಪೆ ಕಲ್ ಬಿಜಲಿ ವೋ ಮೇರಾ ಆಷಿಯಾ ಕ್ಯೂಂ।'

ಸೆರೆಯಾಳಾದ ನನಗೆ ಯಾರೊಂದಿಗೆ ಏನು ಸಂಬಂಧ ?

ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನವರು ಎನ್ನುವವರು—

ನನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುವವರು ಮತ್ತು ನನ್ನ ಸುತ್ತಲ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳು ಮಾತ್ರ.

ಪದ್ಯದ ಬುಲ್‌ಬುಲ್ ಹಕ್ಕಿ ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪಂಜರ ಬದ್ಧನಾದ ನನ್ನ ಸುತ್ತ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಇದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರೂ ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಪಂಜರಬದ್ಧ ಪಕ್ಷಿಗಳು. ಅಂತಹ ಅವರು ನನಗೇನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿಯಾರು ? ನಾನು ಅವರಿಗೇನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಲ್ಲೆ ? ಅದು ಅವರವರು ತಾವೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದ ನೋವು.

ನನ್ನ ನೋವು ನಾನು ಅನುಭವಿಸಿದೆ.

ಆ ನೋವಿನ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಹಚರಿಯಾದದ್ದು –

ನನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಚ ತಂಪನ್ನು ನೀಡಿದ್ದು –

—ಘಾಲಿಬ್ ಕವಿಯ ಪದ್ಯ.

ಆ ಪದ್ಯದ ಪಂಜರ ಬದ್ಧ ಬುಲ್‌ಬುಲ್ ಹಕ್ಕಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಿ–

'ಗೆಳೆಯ, ನಿನ್ನ ದುಃಖ ನನ್ನದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದು. ನಿನಗಿಂತ ನಾನು ಹೆಚ್ಚು ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿ. ನನ್ನವರು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ದೂರವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ, ಇಲ್ಲ ವಾಗಿಲ್ಲ.'

—ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಂಡೆ.

ಮಹಾ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿದೀಪ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯ ಅಂದು ನನಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು.

ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನೆ—

ಅದು ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು.

ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಪೋಲೀಸರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ನನಗೆ ಪರಿಚಿತರು ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅವರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬಾತ–ಜಾಫರ್ ಷರೀಫ್ ಎಂದೋ–ಏನೋ ಆತನ ಹೆಸರಿರಬೇಕು. ಇಂದೂ ನಾನು ಆತನನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲವಾದರೂ ಆತನ ಹೆಸರು ಸ್ವಲ್ಪ ಮರೆತು ಹೋಗಿದೆ. ಆತನ ಮಕ್ಕಳು ನನ್ನ ಪ್ರೈಮರಿ ಶಾಲೆಯ ಸಹಪಾಠಿ ಗಳು. ಆದುದರಿಂದಲೋ ಏನೋ ಆತನಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಮತೆ ಇತ್ತು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆತ ತನಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಬಾದಾಮಿ ಹಾಲನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಬೇರೆ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಹತ್ತಿರ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸೇದಲು ಬೀಡಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ.

ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ನಾನ–ಊಟಕ್ಕೆಂದು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಆತ ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದು ದುಃಖ ತುಂಬಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ—

'ಸ್ವಾಮಿ, ನೀವು ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದು ಎಂತಾ ಕೆಲ್ಸ ಮಾಡ್ಬಿಟ್ರಿ. ನಿಮ್ಮಪ್ಪಾ ವರಿಗೆ ಬಾಳ ನೋವು ಕೊಟ್ಬಿಟ್ರಿ'

—ಎನ್ನುದು ಹೇಳಿದ.

ಆತನ ಮಾತು ಕೇಳಿ. ತುಂಬಾ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

'ಏಕೆ, ನಾನೇನು ಅಂಥ ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದೆ ? ನಾನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ ಅಂತ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನಿನಗೆ ಹೇಳಿದಿರಾ ?'–ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಇಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ ಅವರೇನೂ ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ'.

'ಹಾಗಾದರೆ ಇದು ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು ?'

—ಎಂದು ನಾನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಆತ––

'ಮೊನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ನನ್ನ ಸರದಿ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ನಿಮ್ಮಪ್ಪಾವರು ಒಬ್ಬರೇ ಬಂದು ಪ್ರೋಸ್ಟಾಫೀಸ್ ಕಟ್ಟೆ ಮೇಲೆ ಕೂತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನೇ ಅವರನ್ನು 'ಇದ್ಯಾಕೆ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒಬ್ಬರೇ ಕುಂತಿದ್ದೀರಾ–ಇಷ್ಟೋ ತ್ತಾಗೆ' ಅಂತ ಕೇಳಿದೆ. ಅದಕ್ಕವರು 'ನನ್ನ ಮಗ ಒಳಗಿದ್ದಾನಲ್ಲಪ್ಪ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಅಳೋ ದನಿಯಾಗೆ ಹೇಳಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು. ನಂಗೆ ಅದನ್ನ ನೋಡಿ ಕರುಳು ಕತ್ತರಿಸಿದಂಗಾಯ್ತು. ಬುದ್ಧಿ, ನಿಮ್ಮಪ್ಪಾವರು ಬಾಳ ಒಳ್ಳೇರು, ಅಂತೋರಿಗೆ ನೀವಿಂಥ ಕಷ್ಟ ಕೊಡ್ಬಾರ್ದು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಆತ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ನನಗೆ ಗರಬಡಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ–ರಾತ್ರಿಯ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಸೆರೆಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಪ್ರೋಸ್ಟಾಫೀಸು ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ, ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗೆ ಇದ್ದ ಮಗನನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಚಿತ್ರ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿನ ಮುಂದೆ ಮೂಡಿ. ನನ್ನನ್ನು ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡಿಸದಂತೆ ಆಯಿತು.

ನಾನು ಎಂದೂ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಇಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ ಇದೆ ಎಂದು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹಾಗೆ ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸುವಂತೆ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡು ನಾನು ನಲುಗಿ ಹೋದೆ.

ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಇಂದು ನಾನು ವರ್ಣಿಸಲಾರೆ. ಆ ಚಿತ್ರ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಮೂಡಿದಾಗ ನನ್ನ ಹೃದಯದ ನೋವಿಗೆ ನಾಲಗೆಯಾಗಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಈ ಬರಡು ಮಾತುಗಳಿವೆಯೇ ? ಉಹ್ಹು, ಆ ನೋವಿನ ಇದಿರು ಮಾತಿನ ಶಕ್ತಿ ಬಹು ಪರಿಮಿತ.

ಮಾತಿನ ಈ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಅಂದು ನನಗೆ ಅರಿವಾಯಿತು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತಿಗಿಂತ ಮೌನ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ, ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ.

ಈ ಎರಡು ಘಟನೆಗಳ ಮುಂದೆ ನಾನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪಡೆದ ಬೇರೆ ಅನುಭವಗಳೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಪೇಲವವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ನಾನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಸಾಲಿಟರಿಸೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೆ. ಫಾಸಿ ಹಾಕುವ ಸ್ಥಳದ ಬಳಿ ಇದ್ದ ನಿರ್ಜನವಾದ ಆ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಆ ರಾತ್ರಿ ನಾನು ಎಂದೆಂದೂ ಮರೆಯಲಾಗದಂತಹ ದಾರುಣ ಎಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದೆ - ಅಂದು

ಆದರೆ ಇಂದು –

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ, ಸೆರೆಮನೆಯ ಜೀವನದ ನನ್ನ ಅನುಭವದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ, ನಾನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಘಟನೆಗಳು ನೆನಪಾದಾಗ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಬೃಹದಾಕಾರವಾಗಿ ನನ್ನೆದುರು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ:

'ಸೆರೆಮನೆಯ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದವರು ಯಾರು! -ಒಳಗಿದ್ದ ನಾನೋ–ಹೊರಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆ - ತಾಯಿಯರೋ - ?

–ಇದು ನನ್ನನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ನಿರುತ್ತರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆ;

* * * *

ಸರ್ಕಾರ ನನಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಜೈಲು ವಾಸವನ್ನು ವಿಧಿಸಿತ್ತು. ನಾನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಹೊರ ಜಗತ್ತಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಕಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಆಗಾಗ ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಂದ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ಸುದ್ದಿಗಳಿಂದ ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದ ನಮಗೆ ಅಷ್ಟೇನೂ ಉತ್ಸಾಹವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೋಲೀಸಿನವರು ಕರೆದ ತಕ್ಷಣ ಕುರಿಗಳಂತೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಕಾರಾಗೃಹವನ್ನು ಭರ್ತಿ ಮಾಡುವ ಜನರಿಂದ ನಾವು ಬಯಸಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಕೆಲವರ ಭಾವನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಮಾರ್ಕ್ಸ್, ಲೆನಿನ್, ರಾಯ್ ಇಂಥವರ ಬರವಣಿಗೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದ ನನಗೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಗೌರವವಿದ್ದರೂ ಬಂದೂಕು, ಬಾಂಬುಗಳು ಜನರ ಕೈಗೆ ಬರದೇ ಬ್ರಿಟಿಷರು ನಮ್ಮ ದೇಶಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜಕೀಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ–ಅಹಿಂಸೆಗಳ ಗುಣಾವಗುಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುವುದು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಆಗಿನ ನಮ್ಮ ಮನೋಭಾವದ ವಿಷಯ. ಹಾಗೆಯೇ, ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಬಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಅಹಿಂಸೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಳಿಸುವ ಮಾತನಾಡಿ

ದಾಗ, ಸೆರೆಮನೆಯ ಆಚೆ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸಲು ಸಂಧಾನಗಳ ಮಾತಾಗುತ್ತಿದೆ—ಎನ್ನುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ನನಗೆ ಆ ಜನರ ಭಾವನೆಯಿಂದ ನಿರಾಶೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಜನರ ಅಂದರೆ ಸಂಧಾನ ಕಾತುರರ ಬಯಕೆಯೇ ಈಡೇರಿತು.

'ಸರ್ದಾರ್ ವಲ್ಲಭಬಾಯಿ ಪಟೇಲರು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಮಾತುಕತೆ ನಡೆಸಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು'—ಎನ್ನುವ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ನಮಗೆ, ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಗೆಬಂದದ್ದು ಅಲ್ಲಿಯ ಕಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದು ನಿರರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎಂದೇ ತೋರಿತು.

ಎಂತಲೇ, ವಾರ್ಡನ್ ನಾಗಪ್ಪ, ನಮ್ಮ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಸೆರೆಮನೆವಾಸದ ಅವಧಿ ಮುಗಿಯುವ ಮುನ್ನವೇ—

'ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೂ ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೆರಡು ದಿನದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ'.

—ಎಂದು ಹೇಳಿದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಾಗ, ಆ ಮಾತಿನಿಂದ ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವ ಬದಲು ಸಿಟ್ಟೇ ಬಂದಿತು.

ಆ ಒಪ್ಪಂದದ ದಿನವನ್ನು ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ 'ಶ್ರಾದ್ಧ ದಿನ' ವಾಗಿ ಆಚರಣೆ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡೆವು.

ಅಂತೂ ಸರ್ಕಾರ ವಿಧಿಸಿದ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಸೆರೆಮನೆವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವುದು ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು, ಒಂದೂವರೆ ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬಂದೆವು,

೯

ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರಬಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಜನ ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಿ ವಿರೋಚಿತ ಸ್ವಾಗತ ನೀಡಿದರು. ಆ ದಿನ ಸಂಜೆ ಬಹಿರಂಗ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತ್ಯಾಗ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಲಾಯಿತು.

ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಆ ದಿನ ಸಂಭ್ರಮದ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು, ನನ್ನ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಅಕ್ಕ—ತಂಗಿಯರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಳಲಾಗದಷ್ಟು ಸಂತೋಷ.

ಆದರೆ—

ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಫಲತೆಯ ಕಹಿ ತುಂಬಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ಸೆರೆಮನೆ ವಾಸ ಮುಗಿಯಿತು. ಆದರೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮುಖಂಡರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಭ್ರಮೆಯ ನಿರಸನವೂ ಆಯಿತು.

ನನ್ನ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಎರೆಡೆರಡು ದಿನ ಬಿಸಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದ ಕೂರೆಗಳನ್ನು ಕೊಂದರು ಬಿಸಿ ನೀರಿನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ಮೈಗೆ ಹತ್ತಿದ್ದ ಕೂರೆಯ ಕಾಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಕೊಂಡೆ.

ಆ ದಿನ ಬಹಿರಂಗ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಜೈಲಿನಿಂದ ನಾವು ಕದ್ದು ಸಾಗಿಸಿ ತಂದ ಕರಟೆದ ಸೌಟು, ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಸಹಿಷ್ಣುತೆಯ ಧೀರೋದ್ಧಾತ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದೆವು. ಮನೆಗೆ ಬಂದವರು, ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಗೆಳೆಯರು ಬಡಕಲಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರ ನಿಷ್ಠೆ, ಬಲಿದಾನದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಂತಹ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಮಾತು ಕೇಳಿದಾಗ ಎಂತಹವರೂ ಉಬ್ಬಬೇಕಿದ್ದರೂ ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ವಿಫಲತೆಯ ಕಹಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಡೆದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ—

'ಮುಂದೇನು-ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸತ್ತಿತು. ಈಗ ನಾವೇನು ಮಾಡಬೇಕು ?'

—ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬೃಹದಾಕಾರವಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತಿತ್ತು.

ಕೆಲವರೇನೋ ನಾವು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಬೇಕು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು-ಎಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನನಗೆ ಅದಾವುದರಲ್ಲೂ ನಂಬಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

'ಚರಕಾ ಚಲಾ ಚಲಾಕೆ
ಲೇಂಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಲೇಂಗೆ'

—ಎಂಬ ಗೀತೆಯನ್ನು ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರು ಹಾಡಿದಾಗ ನಾವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಗೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಭಾವನೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಡುವ ಹತ್ತು ಜನರ ಜೊತೆಗೆ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ನಾನೂ ದನಿಗೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಚರಕ-ನನಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಭವಿಷ್ಯದತ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಲಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ 'ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕು ?' ಎಂದು ನಾನು, ನನ್ನ ಹಾಗೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ಮಿತ್ರರು ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು;

894.814 ಅ42 ಇ
TAR N90

ನನಗೆ ಆ ಚಿಂತೆ—

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಬೇರೆಯದೇ ಚಿಂತೆ.

ನಾನು ಚಳವಳಿಗಿಳಿದದ್ದು ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಜೀವನವನ್ನು ನಡುಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಿದು ಹಾಕಿತ್ತು. ಆ ವರ್ಷ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಶಾಲಾವರ್ಷ ಆರಂಭವಾಗುವವರೆಗೂ ಕಾಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆ ನಡುವಿನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

43861 CR

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನಾನು ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿದ್ದು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಹಿಡಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಮಾಡಿದ್ದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಬೇರೆ. ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಂದೆ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನು ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಜೀವನದ ಚಿಂತೆಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆತ ಬಿಡುವಿನ ವೇಳೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಓದುವ ಹುಚ್ಚು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಅದರ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ನನಗೆ ತೋಚಿದಂತೆ ಬರೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದೆ.

033 TAR

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದರೂ ಬರೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಹುಚ್ಚು ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗ ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡುವ ಜನ ನನ್ನ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ನನ್ನ ಬರವಣಿಗೆ ತನಗೆ ತೋಚಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಕಥೆ, ಕವನ ಏನೇನೋ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಥೆ, ಕವನಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ ಆಂಗ್ಲ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಹಾಲ್‌ಕೇನ್. ಆತನ ಒಂದೊಂದು ಕಾದಂಬರಿಯೂ ಕಡೆದ ಆಣಿ ಮುತ್ತು. ಅವನ 'ಮಾಸ್ಟರ್ ಆಫ್ ಮ್ಯಾನ್', 'ಪ್ರಾಡಿಗಲ್‌ಸನ್' ಈ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಕದ್ದಿದ್ದವು. ಹಾಗೆಯೇ ಮೇರಿ ಕೊರೇಲಿಯಳ 'ಸೌನ್ ಆಫ್ ಲಿಲ್ಲಿತ್' ಎಂಬ ಕಾದಂಬರಿ, ಥಾಮಸ್ ಹಾರ್ಡಿಯ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ನನಗೆ ನಿತ್ಯ ಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿದ್ದವು. ಹಾಲ್‌ಕೇನ್ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಆಶಾವಾದಿಯೋ ಹಾರ್ಡಿ ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿರಾಶಾವಾದಿ. ಹಾಲ್‌ಕೇನ್ ಬೈಬಲ್‌ನಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ. ಥಾಮಸ್ ಹಾರ್ಡಿ ನಿಷ್ಠುರ ವಾಸ್ತವತಾದಿ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆಗ ನನಗೆ ಬಹಳ ಹುಚ್ಚು

ಹಿಡಿಸಿದ್ದು ರವೀಂದ್ರನಾಥ್ ಠಾಕೂರರ 'ರೆಡ್ ಆಲಿಂಡಿಯಸ್' ಎನ್ನುವ ನಾಟಕ. ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಬಿಷು' ಎನ್ನುವ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೇ ನಾನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದೆ.

ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದ—

'ಈಗ ಹೂವು ಹಾಡುಗಳಿಂದ ಏನು ಕೆಲಸ? ನರಸಿಂಹನ ಅವತಾರವಾಗಬೇಕು· ಮಸೆದ ನಖ ದಂಷ್ಟ್ರಗಳಿಂದ ನೂತನ ಯುಗದ ಅವಿಷ್ಕಾರವಾಗಬೇಕು'.

—ಎಂಬ ಮಾತು ದಿನದಿನವೂ ನನ್ನ ಮಿದುಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ದನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಆ ನಾಟಕವನ್ನು 'ರಕ್ತಕಣಗಿಲೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದೆ.

ಹೀಗೆ ನನ್ನ ಜೀವನ ತಾನು ಬಯಸಿದ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಆ ಬಗೆಯ ಜೀವನ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು, ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ತಮಗೆ ಸರಿ ಕಂಡ ದಾರಿಗೆ ತರಲು ಏನೇನೋ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರು. 'ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಬೇಡ. ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನಾದರೂ ಓದಿ ಅವುಗಳ ನೆನಪನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೋ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು, ನಾನು ಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡಲು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಆ ಓದು ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಥೆ–ಕವನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಗೀಳು ನನಗೆ ಹಿಡಿದಿತ್ತು.

ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ನಾನು ಪಾಠ ಓದುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಥೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ವಿಪರೀತ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮೈ ಮುರಿಯುವ ಹಾಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೊಡೆದು—

'ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಕೈ ಮುರಿದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು, ನನ್ನ ತಂದೆ.

ಆ ದಿನ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಅಡ್ಡ ಬರದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಸಿಟ್ಟು ಯಾವ ಘಟ್ಟ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತೋ–ಆದರೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಅಡ್ಡ ಬಂದು ನನಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಮೈ ನೋವಾಗುವುದು ನಿಂತಿತು. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತೀವ್ರ ಆಘಾತವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಸಿಟ್ಟು ನನಗರಿವಾಗಿ, ಆ ಭಾವನೆಯೇ ಅಸಹನೀಯವಾಗಿ ಎಂಥದೋ ಹುಚ್ಚು ಕೋಪ ನನ್ನ ಮೈ ತುಂಬಿ, ನಾನು ಅಷ್ಟು ದಿನ ಬರೆದುದನೆಲ್ಲ ಬಚ್ಚಲ ಮನೆಯ ಒಲೆಗೆ ಹಾಕಿ ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—

ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ, ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿದ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ದಿನ ಬಳಕೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆದಾಯ ವೆಚ್ಚದ ಲೆಡ್ಜರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಹಾಗೆ—

'ನಾನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಠಾಕೂರರಂತೆ ಮಹಾಕವಿಯಾಗಬೇಕು ಎನ್ನುವುದೇ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ'

—ಎಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಅದರ ಕೆಳಗೆ ರುಜು ಹಾಕಿ ಅವರ ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ, ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡೆ.

ಸಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ್ದು ನನಗೆ ಅಪಾರ ವ್ಯಥೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತು. ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ಅತ್ತು ಕಾಲ ಕಳೆದೆ. ಹಗಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಎದ್ದು ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಲು ಹೊರಟುಹೋದೆ.

ಆ ದಿನ ನನಗೆ ಕಾಫಿ–ತಿಂಡಿ, ಊಟ ಯಾವುದೂ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲು ಸೋಲುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿದೆ. ತೀರಾ ಬಳಲಿಕೆಯಾದಾಗ ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಗವಿಯ ತಂಪು ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದೆ. ನನಗೆ ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೇ ಕಾಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಸೇರಿದೆ.

ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ಕೋಲಾಹಲವೇ ಆಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಂದೆ ನನಗಾಗಿ ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿಸಿದ್ದರಂತೆ. ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದನೇನೋ ಎಂದು ಭಯವಾಗಿ ನಾನು ಹಾಗೆ ಹೋಗಬಹುದಾದಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಟೆಲಿಗ್ರಾಂಗಳನ್ನೂ ಕಳಿಸಿದ್ದರಂತೆ. ಆದರೆ ಆ ಭಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳುಮಾಡಿ ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ.

ನಾನು ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು. ಆಗಲೂ ನಮ್ಮ ತಂದೆ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಮುಖವೇ ಅವರ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿತ್ತು.

ಆ ದಿನ ನಾನು ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ಹಿಂತಿರುಗದೆ ಇದ್ದಾಗ ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರು ನಾನು ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೆದರಿದ್ದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದೆ ಎರಡು ಬಾರಿ ನಾನು ಹಾಗೆ ಮನೆ, ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಓಡುವ ಹುಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ.

ಈ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ರೀತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅಷ್ಟೆ ; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ಈ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲ.

ಅಗಡಿಯ ಆನಂದಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ :

ನಾನು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದಾಗ ನನಗೆ ಎಂಟು–ಹತ್ತು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿರಬೇಕು, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ 'ಸದ್ಬೋಧ ಚಂದ್ರಿಕೆ' ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಧಾರಾವಾಹಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿಸಿದ್ದವು.

ಆ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಚಂದಾದಾರರನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ಆ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಮಾರಲು ಹಾಗೆಯೇ ಆನಂದವನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಗಡಿಯ ಶೇಷಾಚಲ ಸದ್ಗುರುಗಳ ಜಯಂತಿ ಆರಾಧನೆಗೆ ಭಕ್ತರಿಂದ ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಆನಂದವನದ ಸದ್ಗುರು ಶಿಷ್ಯರು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಬಂದವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಡಾರ ಹೂಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ತಾತನವರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನನ್ನ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರು ಶ್ರೀ ಶೇಷಾಚಲ ಭಗವಾನರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ವಶರಾದವರು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಶೇಷಾಚಲ ಭಗವಾನರಲ್ಲಿ, ಅವರ ಬಳಿಕ ಆ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಾರಾಯಣ ಭಗವಾನರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಬಂದವರನ್ನು ಆತ್ಮೀಯ ಬಂಧುಗಳಂತೆ ಉಪಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆನಂದವನದಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಲ್ಲಿದ್ದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಭಗವಾನರ ಭಕ್ತಿ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಅವರು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾದಂಬರಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅಭಿಮಾನ. ಅವರು ನನಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದೆ. ಅವರೊಂದಿಗೆ, ಅವರ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು, ಮನೆ ಮನೆಗೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಆ ಜನ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದು ಬಾರಿ. ನನಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಆನಂದಾಶ್ರಮಕ್ಕೇ ಹೋಗಿ ಹತ್ತಾರು ದಿನ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಕುಳಿತು. ಅವರು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಡಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಹುಚ್ಚು ನೆತ್ತಿಗೇರಿತು.

ಆ ಬಾರಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಶ್ರೀ ಶಾಂತರಾಮ ಜೋಷಿ ಅವರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು—

'ನಿನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಒಪ್ಪಿ, ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಖಂಡಿತ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ'—ಎಂದರು.

ಆ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲೇ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಕೇಳಿದೆ. ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೂ 'ಆಗಲಿ' ಎಂದರು. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂಗಾರದ ಗಣಿಯ ಬಾಗಿಲನ್ನೇ ತೆರೆದಂತಾಯಿತು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಚಿಕ್ಕ ಜಾಜೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ರೈಲು ಸಂಜೆ ಐದು ಗಂಟೆಗೆ ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಚಿಕ್ಕಜಾಜೂರು ತಲುಪಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಬೇರೆ ರೈಲು ಹಿಡಿದು ಹಾವೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯಲ್ಲೋ, ಕಾಲು ನಡಿಗೆಯಲ್ಲೊ 'ಆನಂದವನ'ವನ್ನು ಸೇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಹೋಗು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ನಾನು ಹೊರಡಲು ಬೇಕಾದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರೈಲಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಹೊತ್ತನ್ನೇ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ನಾನು 'ಆನಂದವನ'ಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟ ನನ್ನ ತಂದೆ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಕೋರ್ಟಿನಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಬಳಿಕ, ಏಕೋ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ—

'ನೀನು ಹೋಗುವುದು ಬೇಡ'—ಎಂದರು.

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಆಕಾಶದಿಂದ ಅಧಃ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದಂತಾಯಿತು ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಗರಿಗೆದರಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ಕರಗಿ ಹೋದಂತಾಯಿತು. ನಿರಾಶನಾಗಿ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟೆ.

ನಮ್ಮ ತಂದೆ, 'ಬೇಡ' ಎಂಬ ಬಳಿಕ, ಶಾಂತರಾವು ಜೋಷಿಯವರು—

'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ'—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಲೂ ಅವರು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬರೇ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟರು.

'ಏನು ಮಾಡುವುದು ?' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದೆ.

ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಬೇಡವೆಂದರೂ ಅನಂದವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹುಚ್ಚನ್ನು ಬಿಡಲು ನನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಪರವಾಗಿ ವಕಾಲತ್ತು ವಹಿಸುವವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಏನು ಮಾಡುವುದು ?

ಹಾಗೇ ಯೋಚಿಸಿ ಕೊನೆಗೊಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದೆ.

ಶಾಂತರಾವು ಜೋಷಿಯವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆಂದು ಮಲಗುವ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ ಕೋಟು ಅವರ ಆಫೀಸ್ ಕೋಣೆಯಲ್ಲೇ ಇತ್ತು. ಅವರ ಜೇಬನ್ನು ತಡಕಾಡಿದೆ. ಜೇಬಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಪರ್ಸು ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಪರ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಹಣವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಎಗರಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ನನಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ರೂಪಾಯಿಯಾದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೂ ಸಾಕು. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಕಳವು ಬೇಗ ಪತ್ತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ—ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಷ್ಟು ಹಣ ಕದ್ದು, ನಾನು ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡುವುದು ಮನೆಯವರಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜತೆ ಶರ್ಟು, ನಿಕ್ಕರನ್ನು ಚಡ್ಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು ರೈಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್‌ಗೆ ಒಂದೇ ಓಟ ದೌಡಾಯಿಸಿದೆ.

ನಾನು ನಿಲ್ದಾಣ ಸೇರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ರೈಲು ಹೊರಡುವ ವೇಳೆ ಆಗಿತ್ತು. ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಹಾವೇರಿಗೊಂದು ಟಿಕೇಟ್ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು, ಪ್ಲಾಟ್‌ಫಾರಂಗೆ ಓಡಿ, ಶಾಂತರಾವು ಜೋಷಿಯವರಿದ್ದ ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತೆ.

ಅಷ್ಟು ದೂರದಿಂದ ಓಡಿ ಬಂದು ಏದುರುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಶಾಂತರಾಮ ಜೋಷಿಯವರು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೇ ನೋಡಿ—

'ನಿನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಬಂದಿದ್ದೀಯಾ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಕೊನೆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದರು'

—ಎಂದು ಸಲೀಸಾಗಿ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದೆ.

ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮಾತು ನಂಬಿಕೆಯಾಯಿತೋ, ಬಿಟ್ಟಿತೋ—ಆ ವೇಳೆಗೆ ರೈಲೂ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಗಾಡಿಯಿಂದ ಇಳಿಸುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

'ಆಯಿತು, ಬಾ'— ಎಂದರು.

ರೈಲು ನಿಲ್ದಾಣವನ್ನು ಬಿಡುವವರೆಗೂ ನನ್ನೆದೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು, ಅಂದಿನವರೆಗೂ ನಾನು ಎಂದೂ ಹಾಗೆ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿದವನೂ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಜೇಬಿನಿಂದ ಹಣ ಕದ್ದವನೂ ಅಲ್ಲ, ಈ ಬಾರಿ ಆ ಎರಡನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಕಳ್ಳತನ ಬಹುಬೇಗ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಾರೇನೋ, ಜೋಷಿಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕಳ್ಳತನ ಅರಿವಾಗಿ ಬಲವಂತವಾಗಿ ರೈಲಿನಿಂದ ಇಳಿಸುತ್ತಾರೇನೋ ಎಂಬ ಹೆದರಿಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ರೈಲು ಹೊರಟ ಮೇಲೆ ಆ ಭಯ ತಪ್ಪಿತು.

ರೈಲು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೊರಟ ಮೇಲೆ, ಏನೋ ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡವರಂತೆ—

'ನಿನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ ಎಲ್ಲಿ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು, ಶಾಂತರಾಮ ಜೋಷಿ.

ನನಗೂ ಅದರ ನೆನಪಾಗಿ ಚಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮತ್ತೊಂದು ಚಡ್ಡಿ-ಬನೀನನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು, ಅದನ್ನವರಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಟಿಕೇಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಹಣವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು—

'ಇದು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನನ್ನ ಖರ್ಚಿಗೆಂದು ಕೊಟ್ಟ-ಹಣ. ಇದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವರ ಕೈಗೇ ಕೊಟ್ಟೆ.

ಹತ್ತಾರು ಊರು ತಿರುಗಿ ಜನ ಬಳಕೆಯಾದ ಜೋಷಿಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ವರ್ತನೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ನಾನು ಹೇಳದೆ-ಕೇಳದೆ ಓಡಿ ಬಂದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಾದರೂ ಅವರು ತಾನೇ ಏನು ಮಾಡುವ ಹಾಗಿತ್ತು. ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಮಾತನಾಡದೆ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ನಂಬಿದವರಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಹಾಗೇ ಅವರೊಂದಿಗೆ 'ಆನಂದ ವನ'ವನ್ನೂ ಸೇರಿದೆ.

ನಾನು ಪರಮ ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣ ಭಗವಾನರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೂ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ. 'ಆನಂದವನ'ವನ್ನು ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ಎರಡು, ಮೂರು ದಿನ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ಯಾಗಿದ್ದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ 'ಸದ್ಭೋದ ಚಂದ್ರಿಕೆ'ಯ ಕಛೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯಾವುದೋ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಓದುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಶ್ರೀ ನಾರಾ ಯಣ ಭಗವಾನ್ ಅವರು ಕರೆ ಕಳುಹಿಸಿ—

'ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದೀಯಾ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಭಗವಾನರ ಮುಂದೆ ಸುಳ್ಳಾಡಲು ಧೈರ್ಯವಾಗದೆ ಇದ್ದ ವಿಷಯ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟೆ.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಭಗವಾನರು ಅವರಿಗೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮೃದು ಮಂದಹಾಸ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀರಿ, ನನ್ನ ಮೈಯನ್ನು ತಡವಿ—

'ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಅಷ್ಟೇ ಸಂತೋಷ. ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ. ನಿನಗೇನೂ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ಬಿಡು'.

—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಆಗ ಅದಾವ ಶಕ್ತಿ ನನಗೆ ಧೈರ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿತೋ ಕಾಣೆ, ಅವರಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟೆ :

'ಇಲ್ಲಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದಬೇಕೆಂದೇ ನಾನು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಅದು ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ದಯವಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಳುಹಿಸ ಬೇಡಿ. ಆದಾದ ಬಳಿಕ ನೀವು ಯಾವಾಗ ಹೇಳಿದರೆ ಆಗ ನಾನು ಊರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ'—ಎಂದು

ನನ್ನ ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರ, ಅದರಲ್ಲೂ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಪರಿಚಯ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣ ಭಗವಾನರು—

'ಎಷ್ಟಾದರೂ ನೀನು ತಳಕಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ವಂಶದ ಮರಿಯಲ್ಲವೇ—ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹುಚ್ಚು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟೀತು ? ಆಯಿತು, ನಿನಗಿಷ್ಟ ಬಂದಷ್ಟು ದಿನ ಇಲ್ಲಿರು. ಎಷ್ಟು ಪುಸ್ತಕ ಬೇಕೋ ಓದು. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ನಾನೇ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ, ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ'.

-ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ, ತಿನ್ನಲು ಎರಡು ರವೆ ಉಂಡೆ ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—

'ಸದ್ಬೋಧ ಚಂದ್ರಿಕೆ'ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಭೀ. ಪಾ. ಕಾಳೆಯರಿಗೆ ನನ್ನ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು—

'ಇವನು ಕೇಳಿದ ಪುಸ್ತಕ ಓದಲು ಕೊಡಿ'

—ಎಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ, ಪಾಠಶಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕರಿಗೆ—

'ಇವನಿಗೆ ಜೋಳದ ಬಕ್ರಿ ತಿಂದು ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಊಟ ಕೊಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ. ಓದುವ ಹುಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಇವನ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಡುವುದು ಬೇಡ'.

—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಆ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ಓದು, ಊಟ–ಎರಡೂ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಭಗವಾನರು ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಕೋಲಿನ ಭೀತಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋಯಿತು. ಪಟ್ಟಾಗಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ–ಊಟದಲ್ಲಿ ಅಳಿಯನ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಓದುತ್ತಾ ಕಾಲ ಕಳೆದೆ.

ಅದೆಲ್ಲವೂ ಮುಗಿದು ನಾನು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಭಗವಾನರು ನನ್ನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ, ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಅವರ ಆಶೀರ್ವಾದ, ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳ ರಕ್ಷಾ ಕವಚವನ್ನು ತೊಟ್ಟು, ಕದ್ದು ಓಡಿ ಹೋಗಿದ್ದವನು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದೆ.

ಮನೆ ಬಾಗಿಲು ತಲುಪಿದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಭೀತಿ ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಮೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೈಕಾಲು ನಡುಗಲು ಆರಂಭಿಸಿ, ಹೇಗೆ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಹೊರಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲೇ ನಿಂತಿದ್ದೆ. ಯಾರು ಒಳಗೆ ಕರೆದರೂ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವ ಧೈರ್ಯ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೇ ಬಂದು—

'ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆ, ಮಹಾ ಶೂರ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾ'.

—ಎಂದು ಕರೆದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಉಸಿರಾಟ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಆಯಿತು.

ಕಥೆ ಪುಸ್ತಕ ಓದಲು ಕದ್ದು ಓಡಿದ ನನ್ನ ಕಥೆ ನನ್ನ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ತಮ್ಮ ಪರ್ಸಿನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಬಹುವಾಗಿ ನಾನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಬೇರಾವ ಅಪಾಯವೂ ನನಗಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ನನ್ನ ಮೊದಲ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮುಗಿಯಿತು.

ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರಿದ್ದ ಮೈಸೂರಿಗೆ :

ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ನಾನು ಹಾಗೆ ಹೇಳದೆ, ಕೇಳದೆ ಊರುಬಿಟ್ಟು ಹೋದದ್ದು—ಮೈಸೂರಿಗೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ—ನನ್ನ ದೊಡಪ್ಪ ವೆಂಕಣ್ಣನವರ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರದ ಆಕರ್ಷಣೆ.

ನನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ವಾಚಾಳಿತನವನ್ನು ಲೇಖನದತ್ತ ತಿರುಗಿಸಿದವರು ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಅಣ್ಣ. ಅವರು ಬಹು ಮಿತ ಭಾಷಿಗಳು. ಆರಡಿಗೂ ಮೀರಿದ ಎತ್ತರದ ಬಡಕಲು ಮೈಕಟ್ಟಿನ, ಜೀವನದ ನಯ-ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಮೃದುಕಾಂತಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುವ ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳ ಕೋಲು ಮುಖ ಅವರದು. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಂಡರೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ. 'ರಾಮು' ಎಂದೇ ಅವರು ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು, ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಪ್ರೀತಿ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಅಪರೂಪ. ಹೆಚ್ಚು ಸಂತೋಷವಾದಾಗ ಅವರ ತುಟಿಯ ಮೇಲೆ ಮೃದು ಮಂದಹಾಸ ತುಳುಕಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆಯೇ ಆಗಲಿ, ಉಳಿದವರ ಹಾಗೆ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಕ್ಕದ್ದನ್ನಾಗಲಿ, ಸಂತೋಷ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಂಗವಿಕಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನಾಗಲಿ, ನಾನೆಂದೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಅವರದು, ಅವರು ತೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಡುಗೆಯಂತೆಯೇ ಸರಳವಾದ, ಶುಭ್ರವಾದ, ಓರಣವಾದ ಜೀವನ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕದತ್ತ ಅವರ ಒಲವು ಹೆಚ್ಚು, ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಏನೋ ಮಾತು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ. ಆಡಿದರೂ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕೃತವೋ ಅಷ್ಟೇ. ಉಳಿದವರ ಹಾಗೆ ಅವರು ಕಾಡು ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದದ್ದನ್ನು ನಾನೆಂದೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ-ಏನೋ ಹೊರಗಿನವರಿರಲಿ, ಮನೆಯವರಿಗೆ ಅವರ

ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದ ಬಂಧುಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಲುಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು 'ದೊಡ್ಡಣ್ಣ' ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜರವರ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಬಹಳ ಅಪರೂಪ. ವರ್ಷಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಬಾರಿಯೋ–ಎರಡು ಬಾರಿಯೋ ಅವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದ ನಾವು ಕೂಡ ಅವರ ಬಳಿ ಬಾಲ ಬಿಚ್ಚಲು ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮಾತನಾಡಿ ಸಿದಾಗ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವೇ ಆಗಲಿ, ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಮಾತನಾಡಿಸುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅದೇನು ಕಾರಣವೋ ನಾನು ಕಾಣೆ–ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. ಉಳಿದಾರಿಗೂ ಕೊಡದಷ್ಟು ಸಲುಗೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಬಂದಾ ಗಲೆಲ್ಲ 'ಏನು ಓದಿದೆ, ಏನು ಬರೆದೆ ?' ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಜೀವನ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ವಿಷಯ ವನ್ನು ಅವರ ಮುಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದರೋ–ಏನೋ, ಅದು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ನಾನು ಮಾತಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲಗೆ ಬೆಳೆಸಿದಾಗ—

'ನೋಡು, ಮಾತನಾಡುವುದು ಬಹಳ ಸುಲಭ. ಆದರೆ ಆಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಬರಬೇಕಿದ್ದರೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಅಭ್ಯಾಸದ ಶಕ್ತಿ ಇರಬೇಕು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಬೇಕು, ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗಾಗದಿದ್ದರೆ ದೇವರು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಕ್ತಿ ವಿನಾಕಾರಣ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ನೀನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಾರದು'.

—ಎಂದು ನಯವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಹೌದು ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅವರು ಹೊರಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ನನಗೆ ನನ್ನ ದಾರಿಯೇ.

ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ನಾನು ಅವರನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಮೊದಲ ಕೋರಿಕೆ–'ನನಗಾಗಿ ಏನು ಪುಸ್ತಕ ತಂದಿದ್ದೀರಿ ?' ಎನ್ನುವುದು. 'ನನಗೆ ಓದಲು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿ ಕೊಡಿ' ಎಂದು ನಾಲ್ಕಾರು ಬಾರಿ ಅವರಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದ ನೆನಪೂ ನನಗಿದೆ.

ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು, 'ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕ ತರಿಸಿಕೋ'–ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಹೀಗೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗದಂತಹ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ ಬೆಳೆದಿತ್ತು.

ಒಮ್ಮೆ ನಾನು ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಮಗಳ ಮದುವೆಗೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಆಗ ಒಮ್ಮೆ ಅವರ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಇಣುಕಿ ನೋಡಿದ್ದೆ. ಮೈಸೂರಿನ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪುರಂನಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನೆ. ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವರಾಂಡಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಅವರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರವಿದ್ದ ಅವರ ಆಫೀಸು ಕೋಣೆ.

ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೊಬ್ಬರಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಿನವರನ್ನು ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ಆತ್ಮೀಯರಾದರೂ ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಆ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದವರೊಂದಿಗೆ ಕೋಣೆಯ ಮುಂದಿನ ವರಾಂಡದಲ್ಲೋ, ಅಥವಾ ಕೈ ತೋಟದ ಸಂಪಿಗೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಕಲ್ಲು ಬೆಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೋ–ಮಾತು ಮುಗಿಸಿ ಕಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾವು ಹೋದಾಗ ಮದುವೆಯ ಸಮಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕೋಣೆಗೆ ಮಾಮೂಲಾಗಿ ಬೀಗ ಮುದ್ರೆಯಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ನನಗೆ ಸದಾ ಅವರ ಕೋಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು. ಒಮ್ಮೆ ಅವರನ್ನು ಏನೋ ಮಾತನಾಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹೋದಾಗ ಗಾಜಿನ ಕಪಾಟುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರಿಸಿದ ಅವರ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಕಂಡು, ನನಗೆ ಅಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಗ್ರಹಾಲಯವನ್ನು ಕಂಡಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಆದರೆ ನನಗೆ ಆಗುದ್ದೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣು ತೃಪ್ತಿ. ಅವರ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕುವ ಧೈರ್ಯ ಯಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಅವರ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಕಂಡ ದಿನದಿಂದಲೂ ಯಾವ ಗದ್ದಲವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರನ್ನು ಕಾಡಿಯೋ–ಬೇಡಿಯೋ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಬೇಕು ಎಂಬ ಅದಮ್ಯ ಬಯಕೆ ಮೂಡಿತ್ತು.

ಆ ಆಸೆಯನ್ನೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೇ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದೆ. ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಬಳಿಕ ಹತ್ತಾರು ಬಾರಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು 'ನನ್ನನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾನು ಏನನ್ನಾದರೂ ಕೇಳಿದರೆ 'ಇಲ್ಲ' ಎನ್ನುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಏಕೋ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ?

ನನಗಿದ್ದದ್ದು ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗ–ಹೇಳದೆ, ಕೇಳದೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು. ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ನನಗಿದ್ದ ದಾರಿ ಒಂದೇ—

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಜೇಬಿನಿಂದ ಹಣ ಹಾರಿಸುವುದು.

ಹಿಂದೆ 'ಆನಂದವನ'ಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಈಗ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗಲೂ ಅದೇ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ನನಗೆ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಸ್ವಭಾವ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಅಂತಹ ನಡತೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಸಹಿಸುವವರಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯ ಶಾಂತಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಅವರು ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಾಗ ಎಂತಹ ಭಯಂಕರ ರುದ್ರಾವತಾರ ತಾಳುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನೂ ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೆ.

ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಅಪರೂಪ. ಬಂದಾಗ ಆ ಸಿಟ್ಟಿನ ವೇಗಕ್ಕೆ ಅವರ ಮೈ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು ; ಕಣ್ಣು ಕೆಂಡವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಮಾತು ಚಾವಟಿ ಏಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವರ ನೀಳವಾದ ಕೈ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಎರಡೇಟು ಬಿದ್ದರೆ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳುದ್ದದ ಬಾಸುಂಡೆ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಾಗ ಅವರ ಕೈ ತಡೆಯುವ ಧೈರ್ಯ ಯಾರಿಗೂ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಹಾವನ್ನು ಕಂಡ ಕಪ್ಪೆಗಳ ಹಾಗೆ ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದೂರವಾಗಿ ಮುದುಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇದೆಲ್ಲವೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ನಾನು ಕದ್ದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋದರೆ ಆ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದ ಬಳಿಕ, ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಹೇಗೆ ದಂಡಿಸುವರೋ ?–ಎಂಬ ಭಯವೂ ಇತ್ತು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೂ ಆ ದಿನ ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಧೈರ್ಯ ಬಂತೋ ನಾನು ಈಗ ಹೇಳಲಾರೆ.

ಅಂತೂ ಹೊತ್ತು ಸಾಧಿಸಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಜೇಬಿನಿಂದ ಮೂವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕದ್ದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋದೆ.

ನಾನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋದಾಗ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಊರಿನಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೋ ಮೀಟಿಂಗ್‌ಗಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೋದ ದಿನವೇ ಅವರನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಅಪಾಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನನಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ–ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರು.

'ಇದೇನೋ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಷಯ ? ರಾಮಣ್ಣ ಏನಾದರೂ ಕಾಗದ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೇನೋ ?'

—ಎಂದೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರು.

ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜಿಗೆ ನಾನು ಪ್ರೀತಿಯ ಮೊಮ್ಮಗ. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾನೇನು ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ನಾನು ಏನೇ ಹೇಳಿದರೂ ನಂಬುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂತಹವರನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವೇ–ಅದೂ ವಾಚಾಳಿಯಾದ ನನಗೆ–?

ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯೇ ಏನು, ಅವರಪ್ಪನೂ ನಂಬುವ ಹಾಗೆ ಸುಳ್ಳುಗಳ ಸರಮಾಲೆಯನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೇ ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಆ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಿದರು. ಅವರು ನಂಬಿದ ಬಳಿಕ ಬೇರೆಯವರ ಮಾತೇನು ? ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ–? ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಲು ಅವರು ಊರಿನಲ್ಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಸರಾಗವಾಯಿತು. ಬೆಕ್ಕಿನ ಸದ್ದಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ ಇಲಿಗಳಂತಾದೆವು ನಾವು.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಗ ಅಶ್ವತ್ಥ, ಮಗಳು ಅಚ್ಚಮ್ಮ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಆತ್ಮೀಯರಾದವರು. ಅಶ್ವತ್ಥನೂ ನಾನೂ ಸಮಾನ ವ್ಯಸನಿಗಳು. ಸಿನಿಮಾ ನೋಡುವುದು, ಕದ್ದು ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದುವುದು, ಕಥೆ–ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದುವುದು–ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಷ್ಟೆ : ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅವನ ಕೈಗೆ ದುಡ್ಡು ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗಂತೂ ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕದ್ದು ತಂದ ಹಣವಿತ್ತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾವೇನು ಮಾಡಿದರೂ ಬೇಡವೆನ್ನುವವರಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಮನಸೋ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಅಡ್ಡಾಡಲು ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮಗೆ 'ನ್ಯೂ ಥಿಯೇಟರ್ಸ್ ಸಿನಿಮಾಗಳು, ಅದರಲ್ಲೂ ಸೈಗಾಲ್ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿ, ಹಾಡಿದ ಚಿತ್ರಗಳು ನಮಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವು' ಈಗ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ ಪಟ್ಟಣಂ ಛತ್ರ ಇರುವ ಕಡೆ ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ 'ಕೃಷ್ಣ ಥಿಯೇಟರ್' ಎಂಬ ಚಿತ್ರಮಂದಿರವಿತ್ತು. ನಾನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ನ್ಯೂ ಥಿಯೇಟರ್ಸ್ ಅವರ 'ಪ್ರೆಸಿಡೆಂಟ್' ಸಿನಿಮಾ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಎರಡು ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ, ಒಂದು ದಿನ ಸಂಜೆ ನಾನೂ, ಅಶ್ವತ್ಥ ಇಬ್ಬರೂ 'ಪ್ರೆಸಿಡೆಂಟ್' ಚಿತ್ರ ನೋಡಲು ಹೋದೆವು. ಆ ಚಿತ್ರ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಆನಂದಪರವಶರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತು. ಆ ಗುಂಗಿನಲ್ಲೇ ಮೈಮರೆತು ಆ ಚಿತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೇ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಆದರೆ ಮನೆ ಬಾಗಿಲು ತಲುಪುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ನಮಗೆ ಗ್ರಹಚಾರ ಕಾದಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ದೀಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಜಂಘಾಬಲ ಉಡುಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಅಶ್ವತ್ಥನಂತೂ ಗಡಗಡ ನಡುಗಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಆ ಭಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ ಚಿತ್ರ ಮರತೇ ಹೋಯಿತು.

ನಾವು ಮನೆ ಸೇರಿದಾಗ ಸುಮಾರು ಒಂಭತ್ತು ಗಂಟೆ ಸಮಯ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಲಗಲು ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು. ಆ ದಿನ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಅವರು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದೇ, ಅವರು ನಮಗಾಗಿಯೇ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿತು.

'ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದು ?—

ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಹಾಗೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ ?

—ಈ ಚಿಂತೆ, ಭಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಸಿವು ತಾಳ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುದು ಮರೆತು ಹೋಯಿತು. ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದ ಹಾಗೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗುವುದು ಬಹಳ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು.

ಮನೆಯ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲು ಮಚ್ಚಿನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಪೈಪು ಹಾಕಿದ್ದರು. ಮಹಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಣೆ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಅಳಿಯ ವೆಂಕಟೇಶಯ್ಯನ ಖಾಸಾ ಕೋಣೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿದರೆ ಹೇಗೋ ಆ ರಾತ್ರಿ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ ಹಾಗೆ ಕಾಲ ಹಾಕಬಹುದಿತ್ತು.

ಪೂಮೂಲು ಸಮಯವಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನಾಗಲಿ, ಅಶ್ವತ್ಥನಾಗಲಿ ಆ ಪೈಪನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬಿಸಿಲು ಮಚ್ಚಿಗೆ ಹೋಗುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಯ ನನಗೆ ಎಂದಿಲ್ಲದ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಪೈಪನ್ನು ಏನೇನೋ ಸಾಹಸಮಾಡಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕೈ–ಮೈ ಎಲ್ಲಾ ತರಚಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಸಿಲು ಮಚ್ಚಿಗೆ ಹತ್ತಿ, ಸದ್ದುಗದ್ದಲ ಮಾಡದೆ ಮಹಡಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ಉಸಿರು ಕೂಡ ಜೋರಾಗಿ ಬಿಡದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟೆವು.

ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಸಿವು ಚುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಸಿಗೆಯಿಲ್ಲ, ಹೊದ್ದಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೊದಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೆಳಗಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೆಳಗಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಶೃಂಗಾರೋಹಣ ಸಾಹಸದಿಂದ ನಾಲಗೆ ಒಣಬಾಯಾರಿದ್ದರೂ ಕೆಳಗೆ ಹೋಗಿ ನೀರು ಕುಡಿದು ಬರುವಷ್ಟು ಧೈರ್ಯವೂ ನಮಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದ್ದೆವು. ಬೆಳಗಾಗುವುದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡು ಹೆದರುತ್ತಲೇ ರಾತ್ರಿ

ಕಳೆದೆವು–ಆ ರಾತ್ರಿ, ಆದಷ್ಟು ಕಾಲ ಸರಿಯದೇ ಇರಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತಾ, ಆದರೆ ನಮಗಿದ್ದ ಭಯ. ಕಾಲಕ್ಕೆರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಹಗಲಾಯಿತು. ಮಾಮೂಲು ಹೊತ್ತಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು.

'ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದೋ ಅಶ್ವತ್ಥ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ,

ಅವನು ನನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೆದರಿದ್ದ.

'ನಾನಂತೂ ಕೆಳಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಮೊದಲು ನೀನು ಹೋಗು. ನಿನಗೇನೂ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಆ ಮೇಲೆ ನಾನು ಇಳಿದು ಬರುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ನನ್ನನ್ನೇ ಮೊದಲು ಕೆಳಗಿಳಿಯಲು ಪುಸಲಾಯಿಸುತ್ತಾ—

'ಅಣ್ಣನಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ. ನನಗಾದರೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ನಿನಗಾದರೆ ಬರಿ ಬೈಯುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೇ ಮೊದಲು ಹೋಗಿ, ನನ್ನನ್ನು ಬಚಾವ್ ಮಾಡು'

—ಎಂದು ಅಂಗಲಾಚಿದ.

ಹೋಗಲು ನನಗೂ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೋಗದೆ ಬೇರೇನು ದಾರಿ ? ಹಸಿವು ಕಾಫಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಶೌಚ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗ ಬೇಕಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಹೇಗೆ ಮಾಡುವುದು ?—ಎಂದು ಬಹಳ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ, ಕೊನೆಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥ ಒಂದು ದಾರಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ :

'ಈಗ ಅಣ್ಣ ಪೂಜೆ–ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡುವ ಸಮಯ. ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಯಾರ ಹತ್ತಿರವೂ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮನೆಯೊಳಗೆ ನುಸುಳಲು ಈ ಸಮಯ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಮಯ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಮೆತ್ತಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಗಾದರೂ ಅವ್ವನ ರಕ್ಷಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೋ. ಅವ್ವ [ಅಜ್ಜಿ] ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬಂದರೆ ನಮ್ಮ ಮೈ ಮೂಳೆಗೆ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀನೆ ಸರಿ'.

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯ ತುಂಬಿದ.

ಅವನು ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ನನಗೂ ಧೈರ್ಯ ಬಂದಿತು. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ ? ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲೇಬೇಕು. ಆದದ್ದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕು. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿದುಕೊಂಡು ಸಂಕಟ ಪಡುವುದೇಕೆ ?

—ಎಂದು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ಇಲ್ಲದ ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಹಡಿಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದೆ.

ಮಹಡಿಯಿಂದ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಊಟದ ಮನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಹಾಗೇ ಪೂಜೆಯ ಕೋಣೆ, ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಗಳಿದ್ದವು. ಮೆಟ್ಟಲಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಹಿತ್ತಲ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ಪೂಜೆ ಕೋಣೆಯನ್ನು ದಾಟಿಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ಒಳ ಹೋಗಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ನನ್ನ ಗ್ರಹಚಾರ ಪೂಜೆಯ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದಿದ್ದು ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಯೇಬಿಟ್ಟರು. ಅವರ ಕಣ್ಣು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಮೈಗೆ ಮಲೇರಿಯಾ ಜ್ವರ ಬಂದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಹಾಗೇ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಅಡುಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೆ— ನಮ್ಮ ಅಜ್ಜಿ ಇದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಧೈರ್ಯ ಬಂತು. ಅವಸರವ ಸರವಾಗಿ ಮುಖಗಲಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿದೆ.

ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ ಅಜ್ಜಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿ—

'ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ಯೋ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ನನಗೆ ಬಾಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಪಿಸುಧ್ವನಿಯಲ್ಲೇ—

'ಮೊದಲು ಕಾಫಿ ಕೊಡು, ಅವ್ವ'—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

ಅವರು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಫಿ ಕುಡಿದ ಮೇಲೆ ಅರ್ಧ ಚೈತನ್ಯ ಬಂತು.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯವೂ ಮುಗಿದು, ಅವರು ಹೊರ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದರು. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಆಗ್ನೇಯಾಸ್ತ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟು ತುಂಬಿ, ಅವರ ಮೈ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಿರುಸಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ—

'ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ಯೋ ಭಡವಾ'-ಎಂದರು,

ಅವರ ಕೈ ಹಾವಿನಂತೆ ಹೆಡೆ ಎತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಹೊತ್ತು ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಅಲ್ಲಿರ ದಿದ್ದರೆ ನನಗೇನಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ರುದ್ರಾವತಾರವನ್ನು ಕಂಡ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ—

'ಪುಟ್ಟಾs....'

—ಎಂದು ಮಗನನ್ನು ಗದರಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿ—

'ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಅವನು ಊಟ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಾಗಿ ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯಲಿ ಆ ಮೇಲೇನು ದಂಡಿಸುತ್ತೀಯೋ ದಂಡಿಸು. ಅದುವರೆಗೂ ಹುಡುಗರ ತಂಟೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡ'—ಎಂದರು.

ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಮಾತು ಎಂದರೆ ವೇದ ವಾಕ್ಯ, ತಾಯಿಯ ಇದಿರು ಅವರು ಸೆಟಸಿ ನಿಂತು ಮಾತನಾಡಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಭಕ್ತಿ ಅವರಿಗೆ.

'ಸರಿ'—ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ, ಮುಂದೇನೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಉಟ್ಟ ಮಡಿಯನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಹೋದರು.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾದ ಮೇಲೆ—

'ಆ ಚಂಡಾಲ ಅಶ್ವತ್ಥ ಎಲ್ಲಿ ?. ಅವನನ್ನೂ ಕರಿ, ಅವನೂ ಅಷ್ಟು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯಲಿ, ನಿಮಗೆ ಹೇಳುವವರು, ಕೇಳುವವರು ಯಾರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ'.

—ಎಂದು ಬರಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಕೊಂಡರು, ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ.

ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಶ್ವತ್ಥನೂ ಬಂದು ಜತೆ ಸೇರಿದ. ಅವನ ಮುಖವಂತೂ ಬಸಿದುಹೋದ ಹಾಗಾಗಿತ್ತು. ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಕೈ ಗಡಗಡ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ನಮ್ಮಜ್ಜಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕನಿಕರ ಬಂದಿರಬೇಕು.

'ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ರೊ—?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು, ಮೃದುವಾಗಿಯೇ.

'ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ....'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಾವು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆವು.

'ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಕೆಟ್ಟು, ಕುಲಗೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದೀರಾ. ಇವತ್ತಿಗಾಯಿತು, ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಡಿ ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ ಹೋಗೋದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ನಾನು ಬೇಡ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆನೇ. ನಾನೇ ಪುಟ್ಟನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ನಿಮಗೆ ಈ ಉಪವಾಸ–ವನವಾಸದ ದುರವಸ್ಥೆ ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಡಿ, ನಮಗೂ ನಿಮ್ಮ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ.'

—ಎಂದು ನಮ್ಮ ಹುಡುಗು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೈದು, ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಸಮಾಧಾನ ತಾಳಿದರು.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರಿಗೆ ಕಾಫಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಕೊಟ್ಟು ಬಂದ ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ನನಗೆ—

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ'

—ಎಂದರು.

'ಬಾ' ಎಂದು ಕರೆದ ಮೇಲೆ ಹೋಗದಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ? ಅದರೂ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಾ ಇದ್ದ ನನ್ನನ್ನು, ನನ್ನಜ್ಜ—

'ಹೋಗು, ಅವನೇನೂ ನಿನ್ನನ್ನು ತಿಂದು ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೇಟು ಕೊಟ್ಟರೆ ಹೊಡೆಸಿಕೋ, ತಪ್ಪಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಿಸಿದರು.

ಸಿಂಹದ ಗವಿಯನ್ನು ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಕುರಿಮರಿಯಂತೆ ನಾನು ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದೆ.

ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡ ನನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಒಮ್ಮೆ ಆಪಾದ ಮಸ್ತಕ ನೋಡಿದರು. ನನಗೆ ಎದೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಹೆದರಿದ ಮುಖ ಕಂಡು ಅವರಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ ಏನೋ ತಟಕ್ಕನೆ ಶಾಂತರಾಗಿ—

'ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ರೋ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಸಿ.... ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ....'

—ಎಂದು ಸಾಹಸ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಟೆವರೆಗೆ ನಿಮಗಾಗಿಯೇ ಕಾಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೆನಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟವರು ಯಾರು ? ಹೇಗೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದಿರಿ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು, ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ.

ನಡೆದುದನ್ನು ನಡೆದ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ. ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು ರಾತ್ರಿ ನಾವು ಹತ್ತಿದ ನೀರಿನ ಪೈಪನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಅದನ್ನು ಹತ್ತಲು ನಾವು ಪಟ್ಟ ಸಾಹಸವನ್ನೆಲ್ಲ ಅವರು ಊಹಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು.

'ಅಲ್ರೋ, ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪೈಪು ಹೇಗೆ ಹತ್ತಿದರೋ ? ಕೈ-ಕಾಲು ಮುರಿದು ಕೊಂಡಿದ್ದರೇನು ಗತಿ ? ನೆಟ್ಟಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಒಂದೇಟು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಈ ಸಾಹಸ ಮಾಡುವುದೇ ?.... ಮುಠ್ಠಾಳ, ಇನ್ನೆಂದೂ ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಡ. ನೀವೇನಾದರೂ ಕೈ-ಕಾಲು ಮುರಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ರಾಮೂಗೆ ನಾನು ಏನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು'.

—ಎಂದರು.

ಆಗ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ವಿಷಯ ನೆನಪಾಯಿತು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಕಾಗದ ಬಂದಿತ್ತು. ನನ್ನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು.

ಸಂಪಿಗೆಯ ಮರದ ಕೆಳಗಿನ ಕಲ್ಲುಬೆಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು, ನಯವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲೇ—

'ಇಂಥ ಕಳ್ಳತನ ಏಕೆ ಮಾಡಿದೆ ? ರಾಮು ಎಷ್ಟು ಸಂಕಟಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ-ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೆ ? ಹಡೆದವರನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಅಷ್ಟಕ್ಕೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳದೆ-ಕೇಳದೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಏನಿತ್ತು ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಅಷ್ಟು ಶಾಂತವಾಗಿ ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರಿಸಲು ನನಗೂ ಕಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ.

'ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಪುಸ್ತಕವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದಬೇಕೂಂತ ತುಂಬಾ ಆಸೆ ಯಾಯಿತು. ರಾಮಣ್ಣನನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಕಳಿಸೂಂತ ಕೇಳಿಕೊಂಡೆ ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಕದ್ದು, ಓಡಿ ಬಂದೆ.'

—ಎಂದು ಇದ್ದ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದೆ.

ನನ್ನ ಓದುವ ಹುಚ್ಚು–ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನ ಮೂಡಿಸಿರಬೇಕು ಎಂತಲೇ ಆ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನನ್ನು ದಂಡಿಸದೇ—

'ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಎಂದೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಡ. ನೀನು ಬುದ್ಧಿವಂತ. ಇಷ್ಟು ಪುಸ್ತಕ ಓದಿದ್ದೀಯಾ, ಹೇಳದೆ–ಕೇಳದೆ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿ ಹೋದರೆ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಯರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಷ್ಟು ಭಯವಾಗುತ್ತದೆ–ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯೋಚಿಸ ಬೇಡವೇ ? ಆಯಿತು, ನಿನ್ನ ಓದುವ ಹುಚ್ಚು ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ, ಅದೆಲ್ಲ ತೀರಿಸಿಕೋ, ರಾಮೂಗೆ ನಾನು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ ಕಾಗದ ಬರೆದು ಹಾಕುತ್ತೇನೆ.'

—ಎಂದರು.

ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಮಾತನಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ವೇಳೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದೇ ನನ್ನ ಪುಣ್ಯ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಗ್ಯ–ಅವರು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ, ಅವರ ಕೋಣೆಯ ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು—

'ನಿನಗ್ಯಾವ ಪುಸ್ತಕ ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಓದಿ ಜೋಪಾನವಾಗಿ ಹಾಗೇ ಇಡು. ಪುಸ್ತಕ ಇದ್ದ ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಸಬೇಡ. ನನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದ ರಿಂದ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರು.'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೋದರು.

ಹಾಗೆ ಹೋಗುವಾಗಲೂ ಅಶ್ವತ್ಥನನ್ನು ಕರೆದು—

'ನಿನ್ನೆ ಆಡಿದ್ದ ಆಟ ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಆಡೀಯಾ ಜೋಕೆ'.

—ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಲು ಅವರು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ನನಗೆ ಪುಸ್ತಕ ದೊರೆತ ಸಂತೋಷ ; ಅವನಿಗೆ ಏಟು ತಪ್ಪಿದ್ದೂ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಂತೋಷ.

ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಮಹಾ ಸಾಹಸಿಗಳಂತೆ ಎದೆ ಸೆಟಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಓಡಾಡಿದೆವು. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೂ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸವನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಬಿರಿಯುವಷ್ಟು ನಕ್ಕರು.

ಏನಾದರೆ ನಮಗೇನು ? ನಮಗೆ ಏಟು ತಪ್ಪಿತು ; ನನಗೆ ಪುಸ್ತಕವೂ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು. ಅದರ ಮುಂದೆ ಉಳಿದಾವುದೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

ಹಾಗೇ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದು ನನ್ನ ಎರಡನೆಯ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ.

ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಯ ಹಿಂದೆ :

ಈ ಪಲಾಯನ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡುವುದು ಒಳಿತು.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೊದಲ ಎರಡು ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಓದುವ ಹುಚ್ಚು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೂರನೆಯ ಘಟನೆಗೆ ಕಾರಣ–ನನ್ನ ನಾಟಕದ ಹುಚ್ಚು.

ನಮ್ಮ ಮನೆ ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ನಿಲುದಾಣವಾಗಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸಂಗೀತಗಾರರಿಗೂ ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಬಹಳ ಪ್ರಿಯವಾದ ಕಲೆ. ಸ್ವತಃ ಅವರೇ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತವನ್ನು ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಗೀತಗಾರರ ಕಛೇರಿ ನಡೆದರೂ ಅದನ್ನು ಕೇಳಲು, ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯಲು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಹಾಗೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದ ಸಂಗೀತಗಾರರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ, ಉಪಚಾರ, ಔತಣಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನು ದಿಲ್ಲಿ, ಮೈಸೂರು ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರು, ಬಿ. ದೇವೇಂದ್ರಪ್ಪನವರು. ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಂಗೀತವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಮಿತ್ರರಲ್ಲೂ ನಾನು ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಿದ ಆನಂದಮೂರ್ತಿ, ಪೋಲೀಸರಿಂದ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದಿದ್ದ ಎಂ. ಎನ್. ಶೆಟ್ಟರು ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಹಳ ಸೊಗಸಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಾಗೆಯೇ ಒಮ್ಮೆ ತಮಿಳುನಾಡಿನಿಂದ ಹೇಗೋ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮಾಧವರಾಯರು ಎಂಬ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೂರು–ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಷ್ಟು ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಚವೂ ಲೋಪ ಬಾರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುಗನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಹಾಡಿನ ಭಾವ ತರಂಗಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ, ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುವವರನ್ನು ಇಂದೂ ನಾನು

ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕೇಳಿಲ್ಲ. ಈಚೆಗೆ ಡಾ|| ಎಂ. ಬಾಲಮುರಳಿಕೃಷ್ಣ ಅವರ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅವರ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲವು ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಕೃತಿಗಳು, ಕ್ಷೇತ್ರಯ್ಯನವರ ಕೃತಿಗಳು ಇಂದೂ ಅವರ ನೆನಪು ಬಂದಾಗ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಧುರವಾದ ತರಂಗಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದರಿಂದೆಲ್ಲ ನಾನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾರಂಗತನಾದೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಯಾರಾದರೂ 'ಇದು ಯಾವ ರಾಗ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವಷ್ಟು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ ; ಆದರೆ ರಾಗ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉತ್ತಮ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ, ಅನುಭವಿಸುವ–ಅದು ಉತ್ತರಾದಿಯಾಗಲಿ, ದಕ್ಷಿಣಾದಿಯಾಗಲಿ–ಸಹೃದಯತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಸಿನಿಮಾ ನೋಡುವ ಗೀಳೂ ನನಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಗೀಳು. ಆ ಹುಚ್ಚು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಇತ್ತು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗಾಗ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣನವರ ಕಂಪನಿ ನಾಟಕಗಳು, ಮಹಮ್ಮದ್ ಪೀರ್ ಅವರ ನಾಟಕಗಳು, ಸಿ. ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪನವರ ನಾಟಕಗಳು–ಇವನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹಾಗೆಯೇ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿಗಳ ನಟರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಮಗೆ ಪರಿಚಿತರೂ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರು. ದಿವಂಗತ ನಟ ಭಯಂಕರ ಗಂಗಾಧರರಾಯರು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರೂ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನ ಮಿತ್ರರು. ಅವರ ಕಂಪನಿಯ ನಾಟಕ ಬಂದಾಗ ನಮಗೆ ಸುಗ್ಗಿ. ಎಷ್ಟು ನಾಟಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ತಡೆಯುವವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಹಮದ್ ಪೀರ್ ಅವರ ಕಂಪನಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಂದ 'ಸಂಸಾರ ನೌಕೆ' ನಾಟಕದ ಕರ್ತೃ ಹಾಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಖ್ಯಾತ ಚಲನಚಿತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಕ ದಿ|| ಹೆಚ್. ಎ. ಎಲ್. ಸಿಂಹ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಹನುಮಂತರಾಯರ ಮಿತ್ರರು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ನನಗೆ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ದಿ|| ಸಿಂಹರ ಪರಿಚಯವಾದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರ ಮೂಲಕ ಮಹಮ್ಮದ್ ಪೀರ್ ಅವರ ಪರಿಚಯವೂ ಆಯಿತು. ಗಂಗಾಧರರಾಯರಿಂದಾಗಿ ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣನವರ ಕಂಪನಿಯ ನಟರ ಪರಿಚಯವೂ ನಮಗಾಗಿತ್ತು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘವಿತ್ತು. ಆ ಸಂಘದ ಸದಸ್ಯರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಾಟಕ ಪ್ರೇಮಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿಗಳು ಬಂದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ನಾಟಕಪ್ರಿಯರು ತಾವೂ ನಾಟಕಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದಿವಂಗತ ಎ. ಭೀಮಪ್ಪ ನಾಯಕರು, ಇವರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಧುರೀಣರು, ಮುಂದೆ ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪನವರ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸಚಿವರಾಗಿದ್ದರು. ಬಿ. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರು, ಗುಂತಕಲ್

ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು, ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಹನುಮಂತರಾಯರು, ವಾಸುದೇವಗಿರಿಮಾಜಿ ಅವರು–ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿಯ ಸದಸ್ಯರು.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಘದ ಹಾಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬ್ಯಾಡ್ಮಿಂಟನ್, ವಾಲಿಬಾಲ್ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಸ್ಪೋರ್ಟ್ಸ್ ಕ್ಲಬ್ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದಿತ್ತು. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲಿ ಯುವಕ ವರ್ಗಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ಟೆನ್ನಿಸ್ ಆಟದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದ ವಕೀಲ್ ವೆಂಕಟಾಚಲಯ್ಯನವರು, ವಾಲಿಬಾಲ್‌ನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಮಟ್ಟದ ಕ್ರೀಡಾಪಟುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದ ಡಾ|| ರಾಮದಾಸ್, ಜಯದೇವಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವರು ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಮುಖರು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಡೆಯಿಂದ 'ವಿಶ್ವರಂಜಿನಿ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ' ಎಂಬ ನಾಟಕ ಕಂಪನಿಯೊಂದು ಬಂದಿತು. ಆ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಅತಿ ಹಿರಿಯ ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮನ್ಸೂರ್, ಅವರ ಅಣ್ಣ ಬಸವರಾಜ ಮನ್ಸೂರ್, ವರನಟ ಹಂದಿಗನೂರು ಸಿದ್ಧರಾಮಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಟ–ನಟಿಯರಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಅವರು ಆಡುತ್ತಿದ್ದ ನಾಟಕಗಳ ರಂಗಸಜ್ಜಿಕೆಯ ವೈಭವವೂ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸುವಂತಿತ್ತು. ಕೇವಲ ಸೀನರಿಗಳ ವೈಭವವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ಅಭಿನಯ, ಸಂಗೀತದಲ್ಲೂ ಅವರ ನಾಟಕಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠ ದರ್ಜೆಯ ನಾಟಕಗಳು. ಆ ಕಂಪನಿಯವರು ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಉಷಾ ಸ್ವಯಂವರ', 'ದ್ರೌಪದಿ ಸ್ವಯಂವರ'–ಈ ನಾಟಕಗಳು ಇಂದಿಗೂ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿದೆ. ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ಬಸವರಾಜ ಮನ್ಸೂರ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ 'ಉಷಾ ಸ್ವಯಂವರ'ದ ಅನಿರುದ್ಧನ ಪಾತ್ರ, ಹಂದಿಗನೂರು ಸಿದ್ಧರಾಮಪ್ಪನವರ ಬಾಣಾಸುರ. ಕರ್ಣನ ಪಾತ್ರಗಳು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾಗದಂತಹವು. ಆ ಕಂಪನಿಯ ಹಾಡುಗಳು ಈಗಲೂ ನನ್ನ ಸ್ಮೃತಿ ಪಟಲದಿಂದ ಮಾಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಈ ಕಂಪನಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ನಮ್ಮ 'ಸ್ಪೋರ್ಟ್ಸ್ ಕ್ಲಬ್'ನ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ ತಾವೂ ಒಂದು ನಾಟಕ ಆಡಬೇಕೆಂದು ಉತ್ಸಾಹ ಬಂತು. ನನ್ನ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ಮಿತ್ರ ಎಂ. ಎನ್. ಶೆಟ್ಟರು ಬರೆದಿದ್ದ 'ನಿರಾಶ ಹೃದಯ' ಎನ್ನುವ ನಾಟಕವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆವು. ಶೆಟ್ಟರು, ಆನಂದಮೂರ್ತಿ ನಮಗೆಲ್ಲ ಅಭಿನಯ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸುವ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದರು. ಆ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ದೊರೆತದ್ದು ಪ್ರಧಾನ ನಾಯಕಿಯ ಪಾತ್ರ. ಆ ನಾಯಕಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಾನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೇ ಉತ್ತಮ ಅಭಿನಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದೆ. ಅದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ನಾಟಕ ನನಗೆ 'ವಿಶ್ವರಂಜಿನಿ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿ'ಯ ನಟವರ್ಗದ ಆಪ್ತ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿತು.

ಆ ಕಂಪನಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಅವರು ಆಡಿದ ಎಲ್ಲ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಾನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಷ್ಟೇಕೆ, ನಾನು ಒಂದು ದಿನ ನಾಟಕ ನೋಡಲು ಹೋಗದಿದ್ದರೆ 'ಏಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ?' ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಮಿತ್ರರೇ ನನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟು ನಿಕಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿತ್ತು ಆ ನಮ್ಮ ಮೈತ್ರಿ. ಅವರಿಂದ ನನಗಾದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅನುಭವ–ರಾಮರಸವನ್ನು ಕುಡಿದು, ಅದರ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದು. ಸ್ವಲ್ಪ ಭಂಗಿ ರಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ದ್ರಾಕ್ಷಿ; ಬಾದಾಮಿ, ಕಲ್ಲು ಸಕ್ಕರೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಆ ಪಾನೀಯ ಪಾನ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆನಂದ ಅನುಭವಿಸಿದವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ನಾನು ವಿಸ್ಕಿ, ಬ್ರಾಂದಿ, ರಮ್, ಬೀರ್, ಕೋನಿಯಾ, ಫೆರೆ, ಷಾಂಪೇನ್ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ಗೇರುಹಣ್ಣು, ಮೊಸೆಂಬಿ ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ವಿಶೇಷ ಮಾದಕ ಪೇಯಗಳು. ಗೋವಾದ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಫೆನಿ–ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಕುಡಿದು, ಅವುಗಳು ಕೊಡಬಹುದಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ರಾಮರಸದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇವಾವುದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ, ರಾಮರಸ–ರಾಮರಸವೇ !

ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿ 'ಶಹಬಾಸ್' ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ನನಗೆ, ನಾನು ಒಬ್ಬ ನಟನಾಗಬಾರದೇಕೆ ಎಂಬ ಹುಚ್ಚು ಹತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಹುಚ್ಚಿನಲ್ಲೇ ಒಮ್ಮೆ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಹೇಳದೆ–ಕೇಳದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಗುಬ್ಬಿ ನಾಟಕ ಮಂಡಳಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದೆ.

ಅಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಹತ್ತು–ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಇದ್ದನೇನೋ ಆ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಮನೆತನದ ಮಿತ್ರರಾದ ಗಂಗಾಧರರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು ಕಂಪನಿ ಬಿಡಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿದರು.

ಈ ಒಂದು ಸಾಹಸದಿಂದ ನನಗೆ ಅಭಿನಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ದೊರಕಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಂಗದಾಚೆಯ ನಟರ ಜೀವನದ ಕರಾಳ ವಾಸ್ತವೀಕತೆ, ಆರ್ಥಿಕ ಅನಿಶ್ಚಯತೆ ಈ ಒಳಮುಖಗಳ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು.

ಮುಂದೊಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ದಿವಂಗತ ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣನವರು ನನ್ನಿಂದರಚಿತವಾದ 'ಜ್ವಾಲಾ' ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಸಮೇತವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಅವರ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಯಾವುದೋ ಮಾತಿನ ಮಧ್ಯೆ ನನ್ನ ಹಳೆಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡು ಅವರು ಹೊಟ್ಟೆ ಹುಣ್ಣಾಗುವಂತೆ ನಕ್ಕರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—

'ರಾಯರೇ, ಗಂಗಾಧರರಾಯರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಪನಿಯಿಂದ ಓಡಿಸಿ–ದೇಶಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದರು.'

—ಎಂದು ಅತ್ಯಂತ ಕಳವಳಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದರು.

ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣನವರಿಗೆ ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯೊಂದು ಆಳವಾದ ಅಭಿಮಾನವಿತ್ತು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣನವರ ನಡುವೆ ಬೆಳೆದ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ಅವರು ಏಕಾಂತವಾಗಿ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಅವರ ಜೀವನದ ವಿಷಯುಗಳು, ಕಂಪನಿಯ ಕಥೆಗಳು, ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳ ಹೊರಟರೆ ಅದೇ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ಗ್ರಂಥವಾದೀತು. ಆದರೂ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು .

ಕೈಲಾಸಂ ಹಾಸ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ—

'ಕಿರಿಯಾಳದ ನಗೆ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ
ತಿರುಗಾಡುತ ಬಹು ವೇಳೆ
ಕಣ್ಣೀರಿನ ಕಡಲಿನ ಪಾಲು
ಹಾಸ್ಯದ ಹರಿಗೋಲು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತು ಗುಬ್ಬಿವೀರಣ್ಣನವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಕ್ಷರಶಃ ಸತ್ಯ. ಜನರನ್ನು ಅವರು ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ನಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ. ಅವರ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಜೀವನದ ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಗಾಢವಾದ ದುಃಖವಿತ್ತು, ನೋವಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ನೋವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ನಗುವಿನ ಮುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಅವರ ಹಿರಿಮೆ ನನಗೆ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರ ಗೌರವ ಮೂಡಿಸಿತು.

ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಸಾಹಿತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಷ್ಟು ಅಪಾರ ಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿಯ ಮಾಲೀಕರು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದು ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳ. ದಿ|| ಮಹಮ್ಮದ್ ಪೀರ್, ಹಾಸ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹಿರಣ್ಣಯ್ಯ, ನಟಭೆಯಂಕರ ಗಂಗಾಧರರಾಯರು–ಆ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವರು,

ಅಂತಹವರು ಈಗ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡಾಗ ನನಗೆ ಬಾಳಿನ ಒಂದು ಭಾಗ ಶೂನ್ಯವಾದಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ.

ನಾನು ಹೇಳಿದ ಈ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಘಟನೆಗಳನ್ನು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ದೀರ್ಘವಾಗಿಯೇ ವಿವರಿಸಲು ಕಾರಣ ಈ ಘಟನೆಗಳು ಮುಂದೆ ನಾನು ಸಾಹಿತಿಯಾಗಲುಬೇಕಾದ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾದವು ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ.

ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ನಾಟಕದ ಕಂಪನಿಯವರ ಮೈತ್ರಿ ಹತ್ತಾರು ಬಗೆಯ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳ ಜೀವನದ ಜನ ನೋಡುವ ಬಹಿರ್ಮುಖ, ಅದರ ಹಿಂದೆ ಹುದುಗಿದ್ದ ಆಂತರಿಕ ನೋವು-ನಲಿವುಗಳು ಇದನ್ನು ನನಗೆ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವನವನ್ನು ನೋಡುವ ವಿಶೇಷ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿತು.

ಇವುಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಜೀವನ ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಸಾಹಿತಿಯಾಗಬೇಕೆನ್ನುವ ನನ್ನ ಬಯಕೆ ಮಾತ್ರ ಭದ್ರವಾಗಿ ಬೇರೂರಿತು.

೧೧

ನನ್ನ ಶಾಲೆಯ ಓದು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾದದ್ದು ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ತಲೆ ನೋವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿಸಿ, ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ನನ್ನನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಲಾಯರಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಕನಸು ನುಚ್ಚು ನೂರಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವೃತ್ತಿಯ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಉಚ್ಚ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ವಕೀಲರಾಗಿ, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಾಗಿ ಮುಂದೆ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜ್ಯಪಾಲರಾಗಿ ಹೆಸರಾದ ಶ್ರೀ ನಿಟ್ಟೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರು. ಅವರು ಅಡ್ವೋಕೇಟ್ ಆದಾಗ ಇರಲಿ, ರಾಜ್ಯಪಾಲರಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು—

'ನನಗೊಂದು ಚಿಟಿಕೆ ನಶ್ಯಕೊಡು' ಎಂದು ಕೇಳುವಷ್ಟು ಪರಸ್ಪರ ಮೈತ್ರಿ-ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ.

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಾಗಿದ್ದರೂ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತಿ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು 'ಸತ್ಯಶೋಧನೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದಿಸಿದವರು ಅವರು. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನ ಕೇವಲ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ 'ಸತ್ಯಶೋಧನಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿ

ನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪ್ಯಾರಾಮೌಂಟ್ ಟಾಕೀಸಿನ ಬಳಿ ಅವರ ಆಫೀಸು, ಪ್ರಕಟಣಾ ಸಂಸ್ಥೆ ಎರಡೂ ಇದ್ದವು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ಶ್ರೀ ಶಿವರಾಮಕಾರಂತರ 'ಬಾಲ ಪ್ರಪಂಚ' ದಂತಹ ಬೃಹತ್ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಚ್ಚು ಹಾಕುವ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ತಮ್ಮ ವಕೀಲಿ ವೃತ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ 'ಮೈಸೂರು ಇನ್ಸೂರೆನ್ಸ್ ಕಂಪನಿ' ಎನ್ನುವ ವಿಮಾ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಡಿವಿಜನಲ್ ಆರ್ಗನೈಜರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ನಾಲ್ಕಾರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕೆಲಸದ ಜತೆಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಕಂತು ಕಂತಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಬಾಲ ಪ್ರಪಂಚ'ದ ಮಾರಾಟದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನೂ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ವಹಿಸಿದ್ದರು.

ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರಿಗೆ ನಾನು ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಓದುವ ಗೀಳು, ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಅಭಿರುಚಿ–ಇವು ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಲು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದವು. ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ತಾವು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆಗ ತಾನೇ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನ ಪೆಂಗ್ವಿನ್, ಪೆಲಿಕಾನ್, ಮಲಯಾ–ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಂಗ್ಲ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಲು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನಗೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾದ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರೊಂದಿಗೆ ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಾಗ, ಅವರು—

'ಹೇಗೂ ಇವನಿಗೆ ಓದುವ ಹುಚ್ಚಿದೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭಿರುಚಿಯೂ ಇದೆ. ಒಂದು ಪುಸ್ತಕದ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ತೆರೆಯಲಿ. ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನ ಓದಿಗೂ ಸಹಾಯವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಒಂದು ದಾರಿಯಾಗುತ್ತೆ'

—ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದರು.

ಆ ತಂದೆಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೂ ಸಮ್ಮತಿಸಿದರು.

ಚಿಕ್ಕಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಇದ್ದ ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ ಅಂಗಡಿ ತೆರೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಭಾಗವನ್ನು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ತಮ್ಮ ಆಫೀಸಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲೇ ಅಷ್ಟು ಭಾಗವನ್ನು ತೆರವು ಮಾಡಿ ನನಗೆ ಪುಸ್ತಕದ ಅಂಗಡಿ ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟರು.

ನನಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಓದುವುದು ಗೊತ್ತಿತ್ತೇ ವಿನಾ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಕಲೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ, ಪುಸ್ತಕದ ಅಂಗಡಿ ಇಟ್ಟದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಓದುವ ಚಟ ತೀರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಯಿತು. ಯಾರಾದರೂ ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಪುಸ್ತಕ ಕೊಂಡರೆ, ಆ ಹಣ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಕೈ ಸೇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ; ನನ್ನ ಸಿಗರೇಟಿಗೋ, ಹೋಟೇಲಿಗೋ ಇಲ್ಲವೇ ಸಿನಿಮಾ ನೋಡುವ ಚಟಕ್ಕೋ ಕರಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ಕೆಲವೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ತೆರೆದ ಪುಸ್ತಕದ ಅಂಗಡಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಮುಚ್ಚಿತು.

ನಿಟ್ಟೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಕಳುಹಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಹಣದ ವ್ಯವಹಾರ ಹೇಗೆ ಇತ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು ಎಂದು ಇವತ್ತಿಗೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ನನ್ನನ್ನು ಪುಸ್ತಕ ವ್ಯಾಪಾರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಹಂಬಲವೂ ಕೈಗೂಡಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಈ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಮರಿ ಉದ್ಯೋಗ ನನಗೆ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಿತು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಆಗ–ಈಗ 'ರೂಪವಾಣಿ' ಟಾಕೀಸ್ ಇರುವ ರಾಜಣ್ಣನವರ ಕಾಪೌಂಡ್ ಎಂದು ನಾವು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟೂರಿಂಗ್ ಟಾಕೀಸ್ ಬಂದಿತ್ತು. ನನ್ನ ಸಿನಿಮಾ ನೋಡುವ ಹವ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಿ ಆ ಟೂರಿಂಗ್ ಟಾಕೀಸಿನ ಮ್ಯಾನೇಜರ್, ಮಾಲೀಕರ ಪರಿಚಯವೂ ನನಗಾಗಿತ್ತು. ಆ ಟಾಕೀಸಿನ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಹೆಸರು ಮಹಾಬಲಶೆಟ್ಟಿ ಎಂದು. ಆತ ಒಂದು ದಿನ ಮಾಲೀಕರ ಹಣ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾದ. ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಾಲೀಕನಿಗೆ ಚನ್ನ ಕೇಶವಯ್ಯ ಎಂದು ಆತನ ಹೆಸರು–ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಏನೂ ತಿಳಿಯದು. ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತರಿಸುವುದು, ಚಿತ್ರವಿತರಣೆಗಾರರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡು ವುದು ಆತನಿಗೆ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆಗ, ಪರಿಚಿತನಾದ ನನಗೆ 'ಈ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಡಿ. ನಿಮಗೆ ಏನಾದರೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ನನಗೆ ಆತನ ಸಂಬಳ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ದಿನವೂ ಬಿಟ್ಟ ಸಿನಿಮಾ ನೋಡಬಹುದು, ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ, ಮನೆಯವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಸಿನಿಮಾ ತೋರಿಸ ಬಹುದು ಎಂಬ ಆಸೆಗೆ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆ. ನನ್ನನ್ನು ನಂಬಿದ ಆತನಿಗೆ ನಾನು ಮೋಸ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಆತನ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ನನಗೆ

ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದ ನ್ಯೂಥಿಯೇಟರ್ಸ್, ಪ್ರಭಾತ್ ಕಂಪನಿಯ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತರಿಸಿ ಮನದಣಿಯ ನೋಡಿದೆ. ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೂ ತೋರಿಸಿದೆ. ಮನೆಯವರೂ ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಆದರೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ನೋಡಿದ್ದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಚಿತ್ರ–ನ್ಯೂ ಥಿಯೇಟರ್ಸ್‌ನವರ 'ಮುಕ್ತಿ'. ಅದೂ ನನ್ನ ಅತ್ಯಂತ ಬಲವಂತದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಬಂದರು.

ಈ ಸಿನಿಮಾ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಕೆಲಸ. ಕೇವಲ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲ ನಡೆದ ವ್ಯವಹಾರ. ಅದೂ ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ನಾನು ನಿರುದ್ಯೋಗಿ ; ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಮಿದುಳಿಗೆ ಹೊರೆ.

ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದು–೧೯೩೭, ೩೮ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ, ನಾನು ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ.

ಆ ವರ್ಷ ಕಳೆದು ಶಾಲೆ ಆರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ—

ಮತ್ತೆ, ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಜೀವನ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅದೂ ಬಹಳ ದಿನ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟು ದಿನ ಶಾಲಾ ಜೀವನ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ೧೯೩೯ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ 'ಅರಣ್ಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿತು. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಆದಾಯವನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದ ಈಚಲು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕುವುದು ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶವಾಗಿತ್ತು. ಯಥಾ ಪ್ರಕಾರ ನಾನು ಚಳವಳಿಗೆ ಧುಮುಕಿದೆ.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬಳಿಯ ತುರುವನೂರು ಈ ಚಳವಳಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ಬಾರಿಯ ಹಾಗೆ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜೈಲಿಗೆ ತುಂಬುವ ಆತುರ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯರಾದವರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿ, ಉಳಿದವರನ್ನು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹತ್ತು–ಹದಿನೈದು ಮೈಲಿ ಆಚೆಗೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹೀಗೆ ಬಿಡುವುದು, ನಾವು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡಿ, ಊರು ಸೇರಿ ಮತ್ತೆ ಚಳವಳಿಗೆ ಹೊರಡುವುದು–ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ನಡೆಯಿತು,

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಈ ಚಳವಳಿಯ ಗೀಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನನ್ನನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದರು, ನನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಅಂತೂ ಏನೋ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದೆ.

ಹೆಸರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದೆ. ಆದರೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋದದ್ದು ಮಾತ್ರ–ನಾನಿದ್ದಷ್ಟು ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನವೋ, ಎರಡು ದಿನವೋ ಅದರೂ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಕೋಲಾರದ ಸಂಪದ್ಗಿರಿರಾಯರು, ಕಂದಾಡೆ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರುಗಳ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಸಂಪದ್ಗಿರಿರಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿದ್ದರು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಪದ್ಯಪಾಠ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚಲು ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ, ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತುಂಬಾ ಸಂತೃಪ್ತರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು, ನನಗೂ ಅವರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿ ತುಂಬಾ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಯಿತು.

ಏನಾದರೇನು ?–ನನಗೂ–ಶಾಲೆಗೂ ಕೂಡಿ ಬದುಕುವ ಗ್ರಹಬಲವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಲೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನಗೆ ಶಾಲೆಯಾಚೆ, ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಚಿತರಾದರು.

ಆ ವರ್ಷವೇ ಇರಬೇಕು-ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ 'ಅಖಿಲ ಭಾರತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಮ್ಮೇಳನ' ನಡೆಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ನೇತಾಜಿ ಸುಭಾಷ್‌ಚಂದ್ರ ಬೋಸರ ಅಣ್ಣ ಶರಶ್ಚಂದ್ರ ಬೋಸರನ್ನು ಕರೆಸುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯನಾದೆ. ಈಗ 'ಚದುರಂಗ' ಎಂದು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾದಂಬರೀಕಾರ ಎಂ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಾಜೇ ಅರಸ್ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನಾದದ್ದು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲೇ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಡಿ. ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಅವರು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಾಜೇ ಅರಸು ಇಬ್ಬರೂ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಅವರ ಪರಿಚಯವೂ ಅಗಲೇ ನನಗೆ ಅದದ್ದು. ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಾರಿ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಅವರಿಗೆ ಆಗ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾವು ಅಂದರೆ ಚದುರಂಗ, ನಾಯಬ್, ಸಿದ್ಧರಾಮಣ್ಣ, ವಸಂತ ಮೊದಲಾದವರು ಈ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದಾಗ ದೇವರಾಜ ಅರಸು ನಮ್ಮ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಏನಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದೇವೋ ಏನೋ ಆದರೆ ಅಂದು ನಮ್ಮ ನಡುವೆ ಮೂಡಿದ ಮೈತ್ರಿ ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅಚ್ಚಳಿಯದೇ ಉಳಿಯಿತು.

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನನಗೆ ಎಂ. ಡಿ. ಶಂಕರ್ ಅವರ ಪರಿಚಯವಾದದ್ದು. ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭದ್ರವಾದ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದ ಅಕಳಂಕ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ ಶಂಕರ್.

ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕರ್ ರಷ್ಟು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಬದುಕಿದವರು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ತತ್ತ್ವಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದುಡಿದವರು ವಿರಳ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಟಿ. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅಂತಹ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ರಾಜಕಾರಿಣಿಯನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಶಂಕರ್ ಬಹಳ ಸಾಧು ಪ್ರಾಣಿ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಾ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಆದರೂ ಒಂದು ದಿನವೂ ಅವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಟುವಾದ ಮಾತು ಬಂದದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕೇಳಿಲ್ಲ.

ಕಬ್ಬನ್ ಪೇಟೆಯ ಓಣಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಣೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಂಕರ್ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ತುಂಬಾ ಬಡತನದ ಜೀವನ. ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೂ ಒಂದು ಅನ್ನ, ಸಾರು, ಮಜ್ಜಿಗೆ. ಅಷ್ಟಕ್ಕೂ ಅವರು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಊಟದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋದರೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಡದೆ ಒಬ್ಬರೇ ಎಂದೂ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ನಮ್ಮಂತಹ ಅತಿಥಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಜಾಸ್ತಿಯಾದಾಗ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಮಗೆ ಬಡಿಸಿ ತಾವು ಉಪವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶಂಕರ್ ಕೇವಲ ಚಳವಳಿಗಾರರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾರ್ಕಿಸ್ಟ್ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ರಷ್ಯನ್ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಮಾರ್ಕ್ಸ್, ಲೆನಿನ್ ಮುಂತಾದವರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕೃತವಾಗಿ ಆ ಪುಸ್ತಕಗಳು ನಮಗೆ ಓದಲು ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಶಂಕರ್ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ತಂದು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಓದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ತುಂಬಾ ಜಟಿಲವಾದ ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶಂಕರ್ ನನಗೆ ಮಾಡಿದ ಮಹೋಪಕಾರ– ಮ್ಯಾಕ್ಸಿಂಗಾರ್ಕಿ, ಆಪ್ಟನ್ ಸಿಂಕ್ಲೇರ್ ಮೊದಲಾದ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಲು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ್ದು, ಗಾರ್ಕಿಯ 'ಮದರ್', ಆಪ್ಟನ್ ಸಿಂಕ್ಲೇರ್‌ನ 'ಜಂಗಲ್'–ಈ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ನಾನು ಓದಿದ್ದು ಶಂಕರ್ ಅವರ ಪ್ರೇರೇಪಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ.

ಆಗ ನಾನು ನಡೆಸಿದ ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ವಾದದ ಅಧ್ಯಯನ–ಓದಿದ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಬಹು ಆಳವಾದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಜೀವನವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲು ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಅಗತ್ಯ ಎನ್ನುವ ಅರಿವನ್ನು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು, ದಲಿತರ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಕಾಣುವ, ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ

ಸಹಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟವು. ಶಂಕರ್ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಭಾವ ಇಂದಿಗೂ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ. ಮುಂದೆ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಲೇಖಕರ ಸಂಘ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದಾಗ ನಾನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆ ಚಳವಳಿಗೆ ಧುಮುಕಲು ಈ ಪ್ರಭಾವ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಶಂಕರ್ ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಒಡನಾಡಿದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳು ನನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿ' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪಕ್ಷವೊಂದು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದ ಕೆಲವು ಮಿತ್ರರನ್ನು ಜತೆಗೂಡಿಸಿ, ಶಂಕರ್ 'ಜನಜಾಗೃತಿ ಸಂಘ' ಎಂಬ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕೊಡಗಿನ ಸಿ. ಬಿ. ಮೊಣಪ್ಪ, ಈಗ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಪೀಪಲ್ಸ್ ಬುಕ್ ಹೌಸ್‌ನ ಮಾಲೀಕರಾದ ಡಿ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಮಂಗಳೂರಿನ ಆಳ್ವ ಈಗ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಕಾರಣಕರ್ತರಾದ ಶಿವಾನಂದ ಶರ್ಮ ಇವರೆಲ್ಲ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಕ್ರಿಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾಗಿದ್ದರು.

ನಾನು ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೈಸೂರಿನ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಜಕೀಯ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ ವಿದುರಾಶ್ವತ್ಥದ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡ ನಡೆದು, ಸರ್ಕಾರ ಆ ಪ್ರಕರಣದ ನ್ಯಾಯಾಂಗ ತನಿಖೆಗಾಗಿ ಸರ್. ತೀಫಾ ರಮೇಶ್ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತನಿಖಾ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ನೇಮಿಸಿತ್ತು. ಸರ್ಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸಲು ಮದ್ರಾಸಿನ ಖ್ಯಾತ ಅಡ್ವೋಕೇಟ್ ಒಬ್ಬರು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಅಡ್ವೋಕೇಟ್ ರಾಗಿದ್ದ ಎಲ್. ಎಸ್. ರಾಜು ಅವರು ಜನತೆಯ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸಲು ಮುಂದಾಳತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಲ್. ಎಸ್. ರಾಜು ಅವರಿಗೆ ತನಿಖಾ ಮಂಡಳಿ ಮುಂದೆ ಹಾಜರ್ಪಡಿಸಲು ವಿದುರಾಶ್ವತ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿನೇಟು ತಿಂದಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಸಾಕ್ಷಿ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅಂತಹ ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಸಿಗದ ಹಾಗೆ ಸರ್ಕಾರ ಬಹಳ ಬಿಗಿಯಾದ ಕಾವಲು ಹಾಕಿತ್ತು. ಎಲ್. ಎಸ್. ರಾಜು, ತಮಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಪೋಲೀಸರ ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಆತ ತನಿಖಾ ಮಂಡಳಿಯ ಎದುರು ಬರುವ ಸುಳಿವೂ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಆ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ ಕರೆತರುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು

ಜನ ಜಾಗೃತಿ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. (ರಾಜು ಅವರು ಆಗ ಸಿವಿಲ್ ಲಿಬರ್ಟೀಸ್ ಯೂನಿಯನ್ ಎನ್ನುವ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದರ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದರು.)

ಶಂಕರ್, ಮೊಣ್ಣಪ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಮಿತ್ರರು ಇಂತಹ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಚಲನವಲನದ ಮೇಲೆ ಸದಾ ಪೋಲೀಸರು ಕಾವಲಿದ್ದರೂ ಅದು ಹೇಗೋ ಮಾಡಿ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಗಣಿತ ಭವನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತನಿಖಾ ಸಮಿತಿಯ ಎದುರು ಆ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಬೆಚ್ಚಿ ಬೀಳುವಂತೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಸರ್ಕಾರದ ವಾದವನ್ನು ಸುಳ್ಳೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ನೆರವಾದರು. ಆ ಆ ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ನಾನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ನೆರವಾಗಿದ್ದೆ. ಆಗಲೇ ನನಗೆ ಎಲ್. ಎಸ್. ರಾಜು ಅವರ ಪರಿಚಯವಾದದ್ದು. ಅವರ ವಾದ–ವಿವಾದ ಸಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವ ರೀತಿ. ಅವರ ದರ್ಪಪೂರಿತ ವಾಕ್ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನಾನೆಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ.

ಇದರ ಹಾಗೆ ನಡೆದ ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನೆ–ಗೆಳೆಯ ಮೊಣ್ಣಪ್ಪನನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿದ್ದು.

ಒಂದು ದಿನ ಕಬ್ಬನ್ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಂಕರ್ ರೂಮಿಗೆ ಮೊಣ್ಣಪ್ಪ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಪೋಲೀಸರು ಮೊಣ್ಣಪ್ಪನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಬಂದು, ಆ ಮನೆಯ ಸುತ್ತ ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ನಮಗೆ ಆ ಸುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆ ದಿನ ಮೊಣ್ಣಪ್ಪನ ಬಂಧನ ಖಂಡಿತ ಎಂದುಕೊಂಡೆವು. ಆದರೆ ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಶಂಕರ್ ಮಾತ್ರ ವಿಚಲಿತರಾಗಲಿಲ್ಲ, ಧೈರ್ಯ ಕೆಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿರಲು ಹೇಳಿ, ತಾವು ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಮನೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಹೇಗೋ ಆ ಮನೆಯವರ ಮನ ಒಲಿಸಿ, ಮೊಣ್ಣಪ್ಪನಿಗೆ ಉಡಲು ಸೀರೆಯೊಂದನ್ನು ತಂದು, ಹೆಂಗಸಿನ ಹಾಗೆ ವೇಷ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ, ಆ ಮನೆಯವರ ಹುಡುಗನ ಕೈಲೇ ಒಂದು ಜಟಕಾ ತರಿಸಿ, ಆ ಮನೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಆ ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರು ಎಲ್ಲೋ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ನಾಟಕ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ, ಮೊಣ್ಣಪ್ಪನನ್ನು ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಪೋಲೀಸರ ಹದ್ದಿನ ಗಣ್ಣಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ, ಆತನನ್ನು ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡಿದರು.

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕರ್ ತೋರಿದ ಮನೋ ಧೈರ್ಯ, ಸಮಯ ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಪಾಠವಾಯಿತು. ಆ ಪಾಠ ಮುಂದೆ ೧೯೪೨ರ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು.

ಶಂಕರ್ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತು ಹೇಳುವುದು ಉಚಿತ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇಂದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ತಾಯಿ ಬೇರು ಶಂಕರ್ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ 'ಜನಜಾಗೃತಿ ಸಂಘ'. ಯಾವ ಕಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘಟನೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭದ್ರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಮಿಕರನ್ನು ಸಂಘಟನೆ ಮಾಡಿದ ಕೀರ್ತಿ ಶಂಕರ್‌ಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಆದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟ್ ಪಕ್ಷ ಒಂದು ಪ್ರಬಲ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಬೆಳೆದಾಗ, ಆ ಪಕ್ಷದ ಒಳ ರಾಜಕೀಯ, ಅದರೊಳಗೆ ಬೆಳೆದ ಗುಂಪುಗಾರಿಕೆತನ ಇವು ಶಂಕರ್ ಅವರು ಬೇಸರ ಹೊಂದಿ, ರಾಜಕೀಯದಿಂದ ದೂರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು. ಅವರ ನಿರ್ಗಮನ–ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಕ್ಷದ ತತ್ತ್ವ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ ಬಹಳ ಮಂದಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರು ಆ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಭ್ರಮಾನಿರಸನರಾಗಿ ಹೊರ ಹೋಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಶಂಕರ್‌ರವರಂತೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ದುಡಿದವರು ಮೂಲೆ ಗುಂಪಾದರು ; ತತ್ತ್ವ ನಿಷ್ಠೆಗಿಂತ ಸಂಚು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದವರು ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಕ್ಷದ ಮುಖಂಡರಾದರು. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಹಾನಿಯಾದದ್ದು–ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿಗೇ ವಿನಾ ಶಂಕರ್‌ಗಲ್ಲ.

ಕೇವಲ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿ ಒಂದೇ ಏಕೆ, ನನಗೆ ತಿಳಿದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಹಣೆ ಬರಹವೂ ಇಷ್ಟೆ. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರಿಗೆ ಯಾವ ಪಕ್ಷವೂ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಲಿ, ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಜಾತಿ, ಹಣದ ಬಲವಿದ್ದವರು, ಗುಂಪುಗಾರಿಕೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾದವರು. ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರಾಗಿ ಮೆರೆದು, ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳ ನೈತಿಕ ಅಧಃಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದವರು.

ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವ ನಿಷ್ಠರಾಗಿ ದುಡಿದು ಇಂದು ಬದುಕಿದ್ದೂ ಜನರ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯದೆ ಹೋಗಿರುವ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ರಾಜಕಾರಿಣಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ಸೇವಾ ಪರರಲ್ಲಿ ತಗಡೂರು ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರು, ಟಿ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯನವರು ಮುಖ್ಯರಾದವರು. ಇಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿನ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ರಾಜಕಾರಿಣಿಗಳಿಗೆ ಈ ಹಿರಿಯರ ನೆನಪಿದೆ ? ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಅವರೆಷ್ಟು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರು ಎನ್ನುವುದು ಇಂದಿನ ತಲೆಮಾರು ಕೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಮೈಸೂರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಸರ್ಕಾರ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ಆ ಧ್ವಜದ ತ್ರಿವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಉಡುಪನ್ನೇ ತೊಟ್ಟು ಜೀವಂತ ಧ್ವಜವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ ತಗಡೂರು ರಾಮಚಂದ್ರ

ರಾಯರ ಸಾಹಸ ಕಾರ್ಯ ಎಷ್ಟು ಮುಂದಿಗೆ ನೆನಪಿದೆ ? ನೂರರಲ್ಲಿ ತೊಂಬತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಸಾಹಸಗಳಿರಲಿ. ಆ ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ದುರಂತ !

ಇಂದು ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಇದ್ದಾರೆ. ತಗಡೂರು ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲೆ ಗುಂಪಾಗಿದ್ದಾರೆ.* ಗೆಳೆಯ ಶಂಕರ್ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಬಳಿಯ ದೇವನ ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರ ಅಜ್ಞಾತರಾಗಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೂಲೆ ಗುಂಪಾದ ಇಂತಹ ಹಿರಿಯ ಜೀವಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜನತೆ, ರಾಜಕಾರಿಣಿಗಳು ತೋರಿದ ಅನಾದರಣೆ, ಅವರೇ ಕಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಷಗಳು ತೋರಿದ ಕೃತಘ್ನತೆ ನೆನಪಾದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಕಹಿಯಾಗುತ್ತದೆ. 'ರಾಜ ಕಾರಣ ಲಫಂಗರ ಉದ್ಯೋಗ'–ಎಂಬ ಜಾನ್‌ಸನ್‌ನ ಕಟೋಕ್ತಿ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ, ಇಂದೂ ನನಗೆ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಸಜೀವ ಆಸಕ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಯಾವೊಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಕ್ರಿಯ ಸದಸ್ಯನಾಗುವ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ.

ಈ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ನಮ್ಮ ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುವುದು ಪ್ರಕೃತ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಜಕೀಯ–ಸಾಹಿತಿಯಾಗಿಯೇ ಬದುಕುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಾಸು ಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಬೆರೆತಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಗಳು ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾದುದರಿಂದ, ಸಾಹಿತಿಯಾಗಿ ನನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಅನುಭವಗಳು ಕಾರಣವಾದವು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ಜೀವನ ನಡೆದು ಬಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹೆಜ್ಜೆ ಗುರುತುಗಳಾಗಿ ಈ ಘಟನೆಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಉಳಿದಿರುವುದರಿಂದ–ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟು ಸಾಕು, ನನ್ನ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನೇ ಕುರಿತು ಬರೆಯುವ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಈ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಂತಹ

* ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಟಿ. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರು ನಿಧನರಾಗಿ, ಇಂತಹವರೊಬ್ಬರು ನಮ್ಮ ನಡುವೆಯೇ ಬದುಕಿದ್ದರು ಎಂದು ನಾಡಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ತಡವಾದರೂ, ತಗಡೂರು ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯರಿಗೆ ಜಮ್ನಾಲಾಲ್ ಬಜಾಜ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿ, ಗುರುತಿಸಿ, ಇಂದು ಅವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಂಡಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ತ.ರಾ.ಸು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದಾಗ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದ್ದರು—ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್

ವಿಪರ್ಯಾಸಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಬಯಕೆ ಕಾರ್ಯ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಆ ಮಾತು, ಪ್ರಕೃತ ಬರಹಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆ ಅನಗತ್ಯ ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಹೀಗೆ ಹಲವು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆದು, ಮತ್ತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ. ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ ಬಳಿಕ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಕಡಿದು ಹೋಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಜೀವನ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

೧೨

ಶಾಲಾ ಜೀವನವೇನೋ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಾನು ಆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೂರ ಮುಂದುವರೆಯುವ ಆಸೆ, ಭರವಸೆ ನನಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ; ನನ್ನ ತಂದೆ ಯವರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಶಾಲೆಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನೂ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನಾನು ಇತರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಂತೆ ಓದಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗಿ ಕಾಲೇಜು ಹಂತಕ್ಕೆ ಏರುವೆನೆಂಬ ಭರವಸೆ ನನಗಂತೂ ಖಂಡಿತ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣ– ಶಾಲಾ ಓದಿನ ಬಗ್ಗೆ ನನಗಿದ್ದ ನಿರಾಸಕ್ತಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣ–ಗಣಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ.

ಗಣಿತ ನನ್ನ ಆಜನ್ಮ ವೈರಿ. ಯಾರೆಷ್ಟೇ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟರೂ, ನಾನೇ ಏನು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ಗಣಿತ ನನ್ನ ತಲೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇವ ತ್ತಿಗೂ ನನಗೆ ಸರಾಗವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೆ ಮಗ್ಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಖರ್ಚು–ವೆಚ್ಚದ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಇಡುವುದು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ ನನ್ನ ಕತೆ ಹೀಗೆ, ಇನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಕೇಳಬೇಕೆ ?

ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಅಂಕಗಳನ್ನು ಗಳಿಸುವುದು ನನ್ನ ಹೆಮ್ಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಸೊನ್ನೆಯನ್ನು ಪಡೆ ಯುವುದು ನನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೀರ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಫೇಲು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಬುತ್ತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದ ಬಳಿಕ ಓದುವುದರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಬರಬೇಕು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಯಾಂತ್ರಿಕ-ಕ್ರಿಯೆ ಯಾಯಿತು. ಶಾಲೆಗೆಂದು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನಗೆ ಪ್ರೀತಿಯ ವಿಷಯ

ಗಳಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷೋ, ಕನ್ನಡವೋ ಆದರೆ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ಚಕ್ಕರ್ ಹೊಡೆದು ಗೆಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನನ್ನ ಈ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಶಾಲಾ ಜೀವನ ವರದಿಯನ್ನು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪ್ರೌಢ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಾಪಕರೂ, ನನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವನವರೂ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯರೂ ಆದ ಕಾಶೀನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ದಿನ ದಿನವೂ ಅದು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬಂತೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತಿತ್ತೋ, ಅಷ್ಟೇ ಸಿಟ್ಟು ನನಗೂ ಕಾಶೀನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಎದುರಿಗೇ ಅವರು ಕೈ ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿತು.

ಆದರೆ ಉಳಿದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಲೆಖ್ಖವೊಂದನ್ನು ಉಳಿದು ಉಳಿದ ವಿಷಯಗಳ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ನಾನು ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು. ನನ್ನ ಶಾಲೆಯ ಓದಿನ ನಿರಾಸಕ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ನನಗೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುವಂಥದ್ದು ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಶಾಲೆಗೆ ಬರದೇ ಹೋದರೆ ಅವರು ಬೇಸರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳು ನನ್ನ ಈ ಶಿಸ್ತನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿಯಲು ಯತ್ನಿಸಿ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರು.

ಆಗ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರ ತಂಡವೊಂದಿತ್ತು. ನಾವೆಲ್ಲ ಗದ್ದಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದವರು. ಕೇವಲ ಶಾಲೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಗುಂಪಿನ ಕೀರ್ತಿ ಊರಿನಲ್ಲೂ ಹಬ್ಬಿತ್ತು. ಕೇರಿಯ ಜನ ನಮ್ಮನ್ನು 'ಐಯ್ಯಣ್ಣನ ಪೇಟೆ ಸಾಬರು' ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮನ್ನು ಕೆಣಕುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಯಾರೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಣಕದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗರೇ ಬೇರೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಅರ್ಥವಾದ ಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಶಿಸ್ತಿನ ನೊಗವನ್ನು ಹೊರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು.

ಈ ಘರ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದು ನಾನು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಾರದಾಗಿತ್ತು ಎನಿಸುವಂತಹ ಹತ್ತಾರು ಘಟನೆಗಳು ನಡೆದು ಹೋದವು. ಆ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅನಗತ್ಯ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನ್ನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಕೆಲವು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ನಾನು ನೆನೆಯದೇ ಹೋದರೆ ಕೃತಜ್ಞನಾದೇನು.

ನಾನು ಹೈಸ್ಕೂಲನ್ನು ಸೇರಿದ ಪ್ರಾರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಭೂಗೋಳದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಬಂದ ಎಸ್, ಆರ್, ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು, ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಾಪಕ

ರಾದ ಟಿ. ಎನ್. ನಂಜುಂಡಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಹೆಚ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲೂ ಶಿಶು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಹೊಯ್ಸಳ' ಎಂದು ಖ್ಯಾತ ನಾಮರಾದ ದಿವಂಗತ ಎ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ರಾಯರು, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಸಂಪತ್ಕುಮಾರಾಚಾರ್ಯರು, ಪರಮಿ ಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು–ಇವರು 'ಅಶೋಕ ವಿಜಯ' ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಪರಮಿ ಪದ್ಮನಾಭನ್ ಅವರ ಸಹೋದರರು–ಗಣಿತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಕೆ. ಟಿ. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯಂಗಾರ್, ಡಿ. ಎಂ. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು–ಇವರುಗಳ ಹೆಸರು ಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲೇಬೇಕು.

ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಪರಿಮಿತ ವಿಶ್ವಾಸ. ಶಾಲೆಯ ಓದು ನನ್ನ ಹಸಿವಿಗೆ ಸಾಲದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದಾಗ ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಶಾಲಾ ಭಂಡಾರದಿಂದ ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಓದಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಇಂಗ್ಲೀಷ್–ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಸ, ಇತಿಹಾಸಾಭ್ಯಾಸ ಇವುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪ ಕೊಡಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಾನು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು, ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಬರೆದುದನ್ನು ಓದಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾದ ಹೆಸರು 'ಹೊಯಿಸಳ'ರದು. ಅವರು ಸ್ವತಃ ಕವಿಗಳಾಗಿದ್ದವರು. ಹುಟ್ಟಾ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವಿ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಶಾಂತಿನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನ ದಿಗಂತವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ ಇತ್ತು. ಕಾಡುಕುದರೆಯಂತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಳದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಟ್ಟವರು. ಅವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದ ಫಲವಾಗಿ ನಾನು ಹಲವಾರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿದೆ. ರವೀಂದ್ರನಾಥಠಾಕೂರರ 'ರೆಡ್ ಆಲಿಂಡಿಯಸ್ಸ್' ನಾಟಕವನ್ನು ನಾನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಕಾರಣ ರಾದವರೂ ಅವರೇ. ಅವರು ನನಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಗೆ ಮಾರ್ಗದಿಗ್ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ವಹಿ ಸಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಶಾಲಾ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದ, ಕಾಶೀನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮೂಡಿಸಿದ್ದ ದುರಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಬಹಳ ವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

ದಿ. ಎಸ್. ಆರ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಇದೇ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನ. ಇವರು ನನಗೆ ಬರೀ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲ, ಆಗಾಗ ಹೋಟೆಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ

ಕೊಡಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಕೆಲವು ದಿನ ಅವರು ಒಂಟಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರ ಲೆಖ್ಖದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಹೋಟೇಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯಲು, ತಿಂಡಿ ತಿನ್ನಲು ಪರವಾನಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಘವಾಚಾರ್ಯರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇದೇ ಬಗೆಯ ಆಸಕ್ತಿ ತಳೆದವರು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾವು ಓದುತ್ತಿದ್ದ ಷೆಲ್ಲಿ, ಕೀಟ್ಸ್, ಬೈರನ್, ಮ್ಯಾಥ್ಯೂ ಆರ್ನಾಲ್ಡ್ ಮುಂತಾದವರ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳಿದರೆ ನನಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಆಳವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು.

ಇಂದು ನಾನು ಕನ್ನಡದಷ್ಟೇ ಸಹಜವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲೂ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ, ಭಾಷಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳೇ ಕಾರಣ.

ಸೃಜನಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುವ ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮಮತೆ ಕೇವಲ ನನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೇ ಮೀಸಲಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಅಂಶವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಹೊಯಿಸಳ'ರು ಮಧುಗಿರಿಯಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದ ಬಳಿಕ, ಅವರು ನನ್ನಂತಹವರ ಗುಂಪನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿ ಒಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಘವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, 'ಪ್ರಭಾತ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಾವೊಂದು ಕೈಬರೆಹದ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿದರು. ಅವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ನಾವು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ಹೊರತಂದ ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ವಿಶೇಷ ಸಂಚಿಕೆಯ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಮೈಸೂರು ದಸರಾ ವಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುಮಾನ ಬರಲು ಕಾರಣರಾದರು.

ಬರೆಯುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯ ಮ. ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿಯೂ ಒಬ್ಬರು. ಈ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದ ಫಲವಾಗಿಯೇ ನನಗೆ, 'ನಾನು ಬರೆಯಬಲ್ಲೆ' ಎಂಬ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನನ್ನ ಬರಹಗಳನ್ನು ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೂ ಕಳಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು.

ನಾನು ಬರೆದ 'ರಣಯಂತ್ರ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕ, 'ಬಾರಬ್ಬಾಸ್' ಎಂಬ ಕತೆ ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದ 'ಜಯಂತಿ' ಎನ್ನುವ ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದವು. ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಆ ಧೈರ್ಯವೇ

ನಾನು ಕಬೀರರ ಕವನಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ 'ಕಬೀರರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಭಾವವಿಕಾಸ' ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧವೊಂದನ್ನು ಬರೆದು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಟ್ಟದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ ಎಂದು ಖ್ಯಾತಿಪಡೆದಿದ್ದ ಡಾ|| ದ .ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಜೀವನ' ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿತು.

ಆ ಪತ್ರಿಕೆಗೆ ಲೇಖನವನ್ನು ಕಳಿಸುವಾಗ ಅಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರ ಬಹುದು ಎಂಬ ಭಯವೇ ನನಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಜೀವನ' ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಎರಡು ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ದೀರ್ಘಪ್ರಬಂಧ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದವರೇ ಆಗಿದ್ದು, ಬೇಂದ್ರೆಯವರ ಗೆಳೆಯರ ಗುಂಪಿನ ಸದಸ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾಗಿದ್ದ ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ಕಣ್ಣು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ದಿ. ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಖರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಬೀರಿದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಮುಂದೆ ನಾನು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಬಹಳ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಾನು ಇಂದೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆಜನ್ಮ ವೈರಿಯಾದ ಗಣಿತದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಹೆಸರು ಇರುವುದು ವಿಚಿತ್ರ ವಾಗಿ ಕಂಡೀತು. ನಾನು ಹಾಗೆ ಅವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲು ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರಣವಿದೆ.

ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ಶೇಕಡ 70–80 ಅಂಕ ಗಳಿಸಿಯೂ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೊನ್ನೆ ಅಂಕವನ್ನು ಪಡೆದು ಫೇಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು, ಈ ಇಬ್ಬರು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳಿಗೆ, ಅದ ರಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ಡಿ. ಎಂ. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಗಡಿಯನ್ನು ದಾಟಿದರೆ ಮುಂದೆ ನನಗೆ ಉತ್ತಮ ಭವಿಷ್ಯವಿದೆ–ಎಂಬ ಅಪಾರ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು, ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾನು ಫೇಲಾದೆ ಎಂಬ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಉಳಿದೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯಥೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಯಾವ ಪ್ರತಿ ಫಲವನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ನನಗೆ ಗಣಿತವನ್ನು ಕಲಿಸಲು ಅವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಹತ್ತಾರು ಬಾರಿ ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ವನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಗಣಿತದ ಪಾಲಿಗೆ ನನ್ನ ತಲೆ ಗಡಸು ಶಿಲೆ. ಎಂಥ ಗಡಾರಿಯ ಏಟಿಗೂ ಅದು ಬಗ್ಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದಾಗ ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರ ಅನು ಕಂಪದಿಂದ ನನಗೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಬೇಕು ? ಅವರ ಆಸಕ್ತಿ, ಸಂಕಟವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೂ ವ್ಯಥೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಏನು ಉಪಯೋಗ ?

ಹೀಗೆ ನಾನು ನಿರಾಶನಾಗಿ ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಗಡಿ ದಾಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ನಂಬಿ ನಿರಾಶನಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ, ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ಅಪಾರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು ಕೊಂಚ ಅಕ್ರಮ ಎಂದು ಕಾಣುವಂಥ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಾನು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಕಂದರವನ್ನು ದಾಟಿ ಕಾಲೇಜು ಮೆಟ್ಟಲು ಹತ್ತಲು ಕಾರಣರಾದರು. ಅವರಿಗಿದ್ದ ಆ ಶಿಷ್ಯ ವಾತ್ಸಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನು ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ತಾನೇ ನಾನು ಕೊಡಬಲ್ಲೆ.

ಆದರೆ ನನಗೆ ಒಂದೇ ತೃಪ್ತಿ. ಮುಂದೆ ನಾನು 'ಖ್ಯಾತ ಸಾಹಿತಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ರಾಜಾಜಿನಗರದಲ್ಲಿರುವ 'ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಮಂಟಪ' ದಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿ, ನನ್ನ ಸುತ್ತ ನೆರೆದಿದ್ದ ಅಪಾರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಆನಂದಿಸಿ, ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಒಂದು ಲೋಟ ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು,

'ನೀನು ನನ್ನ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಸುಳ್ಳಾಗಿಸಲಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು.

'ತ.ರಾ.ಸು.'–ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ 'ಇವನು ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು. ತಮ್ಮ ಹೃದಯಕ್ಕಾದ ಅಪಾರ ಸಂತೋಷವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು.

'ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯ' ಎಂದಾಗ, ನಾನು ಆ ಗೌರವ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೇ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಾಗ, ಅವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಶ್ರು ಮೂಡಿ ನನಗೆ, ನನ್ನ ಬದುಕು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎನಿಸಿತು. ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ನಾನು ಮರೆಯಲಾಗದ ದೃಶ್ಯ ಅದು.

ನನ್ನ ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಭಾಗ್ಯ ವಿಶೇಷ ನಾನು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಏನೋ ಕನಸು ಕಂಡ ಆ ಹಿರಿಯ ಜೀವಗಳೆಲ್ಲ ನಾನು ಮುಂದೆ ಬಂದು, ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ, ಆಶೀರ್ವದಿಸಲು ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಈಚೀಚೆಗೆ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಬಹಳ ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ನಾನು ಏನಾಗಿದ್ದೇನೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ

ತಮ್ಮ ಸಹೃದಯತೆಯೇ ಕಾರಣ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳದೆ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಹಿರಿತನವನ್ನೇ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಂತಹ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಭಾಗ್ಯ ನನ್ನದು.

೧೩

೧೯೩೯–೪೦ನೇ ಇಸವಿಯ ವರ್ಷಗಳು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ದಾರುಣ ವಾದ ದುಃಖದ ಕಾರ್ಮೋಡವನ್ನು ಕಲಿಸಿದ ವರ್ಷಗಳು,

೧೯೪೯ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಫೆಬ್ರವರಿಯೋ, ಮಾರ್ಚಿ ತಿಂಗಳೋ ಇರಬೇಕು. ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪಂದಿರಾದ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಯಾವ ಮುನ್ಸೂಚನೆಯನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಾದರು.

ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಮೃತರಾದದ್ದು–ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ. ಅವರ ಅಕಾಲ ಮರಣ ಕ್ಕಾಗಿ ಕನ್ನಡನಾಡು ಕಂಬನಿಗೆರೆಯಿತು. ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ದುಃಖ ಹೊನಲಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಅವರ ಸಾವು ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಮೇಲೂ ಬಲವಾದ ಆಘಾತವನ್ನು ಮೂಡಿಸಿತು.

ನನ್ನ ದುಃಖ—

ತಮ್ಮದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಪಾರವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಮಮತೆಯ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದುಃಖವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಬೆಳಕು ಬೀರುತ್ತಿದ್ದ ದೀಪವೊಂದು ನಂದಿ ಹೋದಂತಾಗಿ, ಉಳಿದ ಬದು ಕಿನ ಅಷ್ಟು ಭಾಗ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕತ್ತಲೆಯ ಕೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ದುಃಖ.

ಅವರು ಮೃತರಾದ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ—

ಉಳಿದವರಂತೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿ ಮೂಡಲಿಲ್ಲ.

ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ....

ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅವವ್ಯವಾದ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿದಂತಾಗಿ ಯಾರ ಮುಂದೂ ನನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ, ಹಿಂದೆಂದೂ ಅನುಭವಿಸದ ಏಕಾಂಗಿತನ ಅನುಭವಿಸಿ ದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ; ತೋಪುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡಿದೆ.

ಇಂದಿಗೂ ಅವರ ನೆನಪು ಮೂಡಿದಾಗ; ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಮಾತ ನಾಡುವಾಗ 'ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ತಮ್ಮನ ಮಗ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಗುಪ್ತ ಗಾಮಿನಿಯಾಗಿರುವ ದುಃಖ ಮರುಕಳಿಸುತ್ತದೆ.

ನನಗೆ ಸನ್ಮಾನವಾದಾಗ, ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಶಂಸೆ. ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ನನಗೆ ತಟಕ್ಕನೆ ಅನಿಸುವುದಿಷ್ಟೆ —

'ಇದನ್ನು ಕಾಣಲು ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ'–ಎಂದು.

ಮುಂದೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಗತಿ ಶೀಲ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಭಾ ಭವನದಲ್ಲಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಗೆಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಭಾಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಡಾ|| ಡಿ. ವಿ. ಗುಂಡಪ್ಪನವರು ನನ್ನ ಭಾಷಣವನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ನನಗೆ ನಾನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅರಿವಾಗಿ, ಅವರ ಹೊಗಳಿಕೆ–ನನ್ನ ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಮೂಡಿಸದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ದಟ್ಟವಾದ ವಿಷಾದದ ಛಾಯೆ ಯನ್ನು ಕವಿಸಿತು.

ಹಾಗೆಯೇ ೧೯೪೧ರಲ್ಲಿ, ನಾನು ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯಟ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಗಾಗಿ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ನಡೆಸಿದ ದಿ|| ಭಾಸ್ಕರರಾಯರ ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರಬಂಧ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು 'ವಿಮರ್ಶಕನಾರು ?' ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧಕ್ಕೆ ಬಹುಮಾನ ಪಡೆದು, ಆ ಬಹುಮಾನವನ್ನು, ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಆಚಾರ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ಕೈಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯವರಿಗೆ ಎಸ್. ವಿ. ಕೃಷ್ಣ ಮೂರ್ತಿರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು 'ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ತಮ್ಮನ ಮಗ' ಎಂದು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಗ. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದ, ಅವರು ತೀರಿಹೋದಾಗ 'ನಾನಿಂದು ಏಕಾಂಗಿಯಾದೆ' ಎಂದು ಕಂಬನಿಗರೆದ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಯ ವರೆಗೆ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನ ಮೂಡಿಬಂದು, ನನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ—

'ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ವಂಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮಗ ನೀನು. ಆ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೋ'

—ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅವರ ಕಣ್ಣು ತೇವವಾದಂತೆಯೇ, ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಬನಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿತು.

ನಿಜಕ್ಕೂ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರನ್ನು ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ನಾನು ಎಂಥ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ?

ಯಾರೊಬ್ಬರಿಗೂ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಏನೊಂದೂ ಭರವಸೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದವರು ಅವರು.

ಆ ಮಮತೆಯ ಶೀತಲಜಲ ಸೇಚನೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆ ಒಡೆದಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದವರು–ಅವರು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ—

ನಾನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಕತೆ ಬರೆಯಲು ಕಾರಣವಾಗಿ, ಪುರಸ್ಕರಿಸಿದವರು ಅವರು.

ನಾನು ದೊಡ್ಡವನಾದ ಬಳಿಕ, ಹೇಗೋ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿದಾಗ, ಅದನ್ನು ಕಾಣಲು ಅವರು ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ—

ಎಷ್ಟು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಎಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಸಂಸಾರಿಯಾಗಿಯೂ ಋಷಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಅವರು ಹೇಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ—?

ವಿಧಿಯ ಕರಾಳ ಕೈವಾಡದಿಂದಾಗಿ ಆ ಭಾಗ್ಯ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಆ ದುಃಖ, ಆ ತೀರದ ಕೊರತೆ—

ಇಂದಿಗೂ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ೧೯೪೦ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ, ಇಂತಹುದೇ ಮತ್ತೊಂದು ದುಃಖದ ಬರಸಿಡಿಲು ಬಡಿಯಿತು.

ಆ ಸಿಡಿಲು—

ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸಾವು !

ನಾನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಕ್ಕಳು ಮಾತೃ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಬೆಳೆಯುವ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮಾತೃ ಪ್ರೇಮದ ಆರೈಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಬದುಕಿದ್ದೂ–ನಾನು ಆ ಸುಖದಿಂದ ವಂಚಿತನಾದೆ.

ಹಿಂದೆಯೇ ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನನ್ನ ಬಳಿಕ ಹುಟ್ಟಿದ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳ ಸಾವು. ಇಂತಹುದೇ ಕೆಲವು ಘಟನೆಗಳು ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಬಲ ಆಘಾತ ಮಾಡಿ, ಅವರ ಬುದ್ಧಿ ಸ್ಥಿಮಿತ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟೇಕೆ–ನೆಂಟರಿಷ್ಟರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಬುದ್ಧಿಗೆಟ್ಟವರಾಗಿದ್ದರು.

ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನೆಯ ಮಹಾರಾಣಿಯಂತಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡವಾದ ವಸ್ತುವಾದರು. ಅವರ ಆ ವರ್ತನೆ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ದಿನದ ಬಹು ಕಾಲ ಯಾವುದೋ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಂದು ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ನೆನಪು ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯ ಸೆಲೆ ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿತ್ತು ಎಂದಲ್ಲ. ಉಳಿದವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಎಷ್ಟೇ ನಿಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಅದರಿಂದ ನನ್ನ ತಾಯಿ ವಿಚಲಿತವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನೆಯ ಪಾರುಪತ್ಯ ವಹಿಸಿದ್ದ ನಮ್ಮ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಯಾರಾದರೂ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಚಲಾಯಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಸಿಡಿಲಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸದಾ ಕಾಲವೂ ಬಂಧು ಬಳಗದವರ ಗುಂಪು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟು ಜನರ ಗುಂಪಿದ್ದು ನನ್ನ ತಾಯಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಮನೆಯ ಯಾವುದೋ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೂ ಇಲ್ಲದವರ ಹಾಗೆ ತಮಗೆ ಹೇಗೆ ಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಆ ತಾಯಿ ನಮ್ಮನ್ನೇ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಕಂಬನಿ ಕರೆದದ್ದೂ ಉಂಟು. ನಮ್ಮ ಬಂಧು ಬಳಗದವರು ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಒರಟು ರೀತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರದೇಶಿಗಳಾಗಿದ್ದ ನಾವು ಅನುಭವಿಸಿದ ನೋವು ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾವು ಯಾರೂ ಅವರಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗದ ಅಸಹಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದೆವು.

ಸದಾ ಶಾಂತವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಉಗ್ರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಮಗೇನು ತೋಚಿತೋ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಮ್ಮೆ ಅವರು ತಾವೇ ಜವಳಿ ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ನೂರೈವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ರೇಷ್ಮೆ ಸೀರೆಯನ್ನು ತಂದು ಎರಡು ದಿನ ಕೂಡ ಅದನ್ನು

ಸರಿಯಾಗಿ ಉಡದೆ ಒಲೆಗೆ ಹಾಕಿ ಸುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಆ ದಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು, ಭರ್ತ್ಸನ ಕಟೋಕ್ತಿಗಳ ಬಿರು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಕರೆತಂದರು.

ಆ ದಿನ ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಆಯುಧವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹತ್ಯೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ. ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು? ನನ್ನ ಸಿಟ್ಟು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬೇರಾವ ದಾರಿಯೂ ಕಾಣದೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಆ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಹೊರಗೆಳೆದುಕೊಂಡು ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟೆ.

ಹೀಗೆ–ಆಗಾಗ ಹಲವಾರು ಕಹಿ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೆಲವು ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ಅವರು ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಂದೆ ಇರದಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಾಯಿ ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸಗಳು ತಪ್ಪದೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ವರದಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಂತಹ ಹೊತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಂದೆ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿಯನ್ನು ನಾನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ.

ಲೋಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಆಗಾಗ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಟ್ಟಿನ ಕಾವು ಎಂತಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದವನು ನಾನು. ಎಂಥ ಸಿಟ್ಟಿನ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ನನ್ನ ತಂದೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎತ್ತುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಕೈ ಏಟಿನ ರುಚಿ ಗಂಡು ಮಗನಾದ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರಿಂದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಸಿಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಖರವಾದದ್ದು ಎಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಮ್ಯ ಅಪರಾಧ ಎನ್ನುವುದು ನಡೆದುಕೊಂಡಾಗಲೂ ಅಪ್ಪಿ ತಪ್ಪಿಯೂ ನನ್ನ ತಂದೆ, ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾದುದನ್ನಾಗಲೀ, ಅವರನ್ನು ಹೊಡೆದುದನ್ನಾಗಲೀ ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ತಾಯಿ ಜರತಾರಿ ರೇಷ್ಮೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟದಿನ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿಯೇ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯಂತೆ ಉಗ್ರವಾದಾಗ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಈಗಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ. ಅಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯ ಗಂಡಂದಿರು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೋ ಏನೋ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆ, ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಸಿಟ್ಟಾಗದೆ ಅವಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ–

'ಆ ಸೀರೆ ಹೋದದ್ದಕ್ಕೆ ನೀವೆಲ್ಲ ಏಕಿಷ್ಟು ಬೇಸರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಾ? ಅವಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಸರಿಯಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಆ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಈಗ

ಅವಳ ಬುದ್ಧಿ ಅವಳ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲ. ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಿದಳು. ಹೇಗೋ ಹೋಗ ಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಸೀರೆ ಹೀಗೆ ಹೋಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಏಕೆ ದುಃಖ ಪಡಬೇಕು.

—ಎಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದರು.

ಅಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವ ನಮಗೆ ಪೂಜನೀಯ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ನಮಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಗಾಢವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಇದೆ ಎನ್ನುವುದರ ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಬಹಳ ಅಪರೂಪವಾಗಿದ್ದವು.

ಸ್ವಂತ ಸಂಸಾರದ ಸುಖ ತಪ್ಪಿದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಸಂಸಾರವಾಗಿತ್ತು. ಬಿಡುವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಕೋರ್ಟಿನ ಕೆಲಸ, ಇನ್ಸೂರೆನ್ಸ್ ಕಂಪನಿಯ ಕೆಲಸ, ಬಂಧು ಬಳಗದವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸುವ ಕೆಲಸ–ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮವರೇ ಆದ ನಮ್ಮ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಿಡುವು ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇನ್ಸೂರೆನ್ಸ್ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಊರೂರು ಸುತ್ತಬೇಕಾಗಿತ್ತು; ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಕೋರ್ಟಿನ ಕೆಲಸ, ಕಕ್ಷಿದಾರನ ತಾಪತ್ರಯ ಬಂಧು ಬಳಗದವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಚಿಂತೆ–ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ಅವರ ಜೀವನ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಹಾಗಿರುವಾಗ–ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳುವವರು ಯಾರು? ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಯಾರು?

ನಮ್ಮ ತಾಯಿ, ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಾಕಿದ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಸೋದರರಿಗೇ ಅವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸುವಷ್ಟು ಅಭಿಮಾನವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನು ಬಹಳ ಮುತುವರ್ಜಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವರು–ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಗುಮಾಸ್ತರಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರೇ ಆಗಿದ್ದ ಯಾದಲಗಟ್ಟೆಯ ಸೀತಾರಾಮಪ್ಪ ಎನ್ನುವವರು. ಉಳಿದವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಅನಾದರವೋ ಆತನಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಪೂಜ್ಯ ಭಾವ; ಅಪಾರ ಆದರ, ಎಷ್ಟೇ ಕೆಲಸವಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಊಟವಾಯಿತೇ, ತಿಂಡಿಯಾಯಿತೇ, ಅವರಿಗೇನು ಬೇಕು?–ಎಂದು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಆತ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಪಾಲಿಗೆ ಆತನೇ ದೊಡ್ಡಮಗನಾಗಿದ್ದರು. ಅದೇನು ಕಾರಣವೋ ಕಾಣೆ. ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಹೋಟೇಲು ತಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ನಾರಾಯಣಪ್ಪನ ಹೋಟೇಲು ಮಸಾಲೆದೋಸೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ.

ಹಾಗೆಯೇ ಆ ತಿಂಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕು ಎನಿಸಿದಾಗ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಅವರೇ ಹೋಟೇಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಿಂಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನು ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅವರದು ಎನ್ನುವ ಹಣ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಕಾರಣ ಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಟೇಲಿನವರಾಗಲಿ, ಅಂಗಡಿಯವರಾಗಲಿ ಎಂದೂ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಲೆಖ್ಖ ಬರೆದುಕೊಂಡು, ನನ್ನ ತಾಯಿ ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಅಂತಹ ಸಾಲದ ಬಿಲ್ಲು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಕೈ ಸೇರಿದಾಗ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ನನ್ನ ತಂದೆ ಆ ಸಾಲ ಬಗೆಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಾಗಲ್ಲದೆ ತಮಗೇನಾದರೂ ಬೇಕೆನಿಸಿದಾಗ, ಸೀತಾರಾಮಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆದು, 'ಸೀತಾರಾಮು, ನನಗಿಂತಹುದುಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು, ನನ್ನ ತಾಯಿ. ಆತ ತಪ್ಪದೆ ಆ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯಾದಲಗಟ್ಟೆಯ ಸೀತಾರಾಮಪ್ಪನವರ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅತೀವ ಮಮತೆಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು–ನನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವ ಛಾಯಾಪತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು.

ಛಾಯಾಪತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಬಹು ಮೃದುವಾದ ಜಾಜಿಯ ಹೂವಿನ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ನನಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಶುಭ್ರವಾದ, ಅಷ್ಟೇ ಹಿತವಾದ, ಅಷ್ಟೇ ಸುಗಂಧ ವಾದ, ಅಷ್ಟೇ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅವರದು.

ಸಾಂಸಾರಿಕವಾಗಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಾವೇ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೂ ಎಂದೂ ಅವರು ತಂಗಳು ಊಟ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಬಿಸಿ ತಿಂಡಿ ಬಿಸಿ ಊಟವೇ ಆಗಬೇಕು. ಇಸ್ತ್ರಿಯಾಗದೆ ಗರಿಮುರಿದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅವರು ತೊಟ್ಟಿ ದ್ದನ್ನು ಎಂದೂ ನಾನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವರಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ, ರಸವತ್ತಾದ ಜೀವನ ಅವರದು. ಅಂತಹ ಹುಟ್ಟಾ ರಸಿಕರು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದು ಬಹಳ ಅಪರೂಪ.

ಛಾಯಾಪತಿಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ. 'ರಾಮು' ಎಂದೇ ಅವರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಮತೆ. ಅವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಮೊದಲು ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು–ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು, ಆಕೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಹೋಟೆಲು ತಿಂಡಿಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬರುವಾಗ ಹೋಟೆಲಿನಿಂದ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿ, ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ತಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಪಾಲು ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಾಯಿಗೂ ಅವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅಷ್ಟೇ ಮಮತೆ. ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ–'ಭಾಯಾಪತಿ, ನನಗಿಂಥದು ಬೇಕು. ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಎದುರಿಗಿದ್ದಾಗ ಯಾರಾದರೂ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದರೆ, ಕೋಮಲಾಂತಃಕರಣದ ಅವರು ಅದನ್ನು ನೋಡಲಾಗದೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿ ಅತ್ತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ಮೇಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಮಮತೆಯಿತ್ತು. ರಜಾದಿನಗಳು ಬಂದಾಗ ಅವರು ಬಿಡದೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ, ಅವರ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಾಣಲಾಗದಿದ್ದ ಮಮತೆಯ ರಸಾನ್ನವನ್ನು ಉಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ನಮಗೆ ಹಬ್ಬ ಬಂದಷ್ಟು ಹರುಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ನೆನಪಾದಾಗಲೆಲ್ಲ ನನಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಅವರ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ನಮಗೆ ಕೊಡಲಾಗದ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದವರು–ಆ ಸೋದರ ಮಾವ, ಹಾಗೆಯೇ ನನ್ನ ತಾಯಿ–ಗಂಡನಿಂದ, ಮಕ್ಕಳಿಂದ, ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗದಿದ್ದ ಮಮತೆಯನ್ನು ಅವರಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು 'ಸೀತಾ' ಎಂದು ಬಾಯಿ ತುಂಬಾ ಕರೆದು, ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿ, ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಅವರು ಬಂದಾಗ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಈಗಲೂ ನನಗೆ ಹನಿಗಣ್ಣಾಗುತ್ತದೆ.

ನನ್ನ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಮಮತೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವರು–ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಮ್ಮ, ಈಗ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವಾಕೆಯ ತಂದೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು.

ಎಷ್ಟಾದರೂ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರಿಗೆ ಹಿರಿಯಕ್ಕ. ಆಕೆಗೆ ಒದಗಿದ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ಅದೆಷ್ಟು ಸಂಕಟ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೋ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಲಿ, ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲಾಗಲೀ ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರದು ಬಡ ಸಂಸಾರ. ಅವರೂ ಒಬ್ಬ ಪ್ರೈಮರಿ ಶಾಲೆಯ ಮಾಸ್ತರರಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಕುಟುಂಬವನ್ನು

ಸಲಹುವ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತವರು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೆಚ್ಚದ ಉಪಚಾರ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಾಗೆಂದು ಅವರು ಎಂದೂ ಬರಿಗೈಯಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದವರಲ್ಲ. ಎಂತಹುದಾದರೂ ಹಣ್ಣು, ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ಹೂವು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ದೊರೆತ ತರಕಾರಿ, ಕಡಲೆಕಾಯಿ—ಹೀಗೆ ಏನಾದರೂ ತರುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ಮಾವನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕಾದಷ್ಟು ಗೌರವವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು—ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರೊಬ್ಬರೇ. ಉಳಿದವರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯೂ

ನನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಜೀವನ. ದುಃಖವನ್ನಾಗಲಿ, ಆನಂದವನ್ನಾಗಲೀ—ಆಡಂಬರವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಅವರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಕಡಿಮೆ. ಈ ತರಹದ ಮನೋಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಆ ಸೋದರಮಾವ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಅಕ್ಕನಿಗೆ ಒದಗಿದ ದುಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಎಷ್ಟು ಮರುಗಿದ್ದರೋ ಅವರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ತಾಪವಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ. ಈಗೀಗ ನನಗೆ ಅದರ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಆ ನೆನಪುಗಳು ಮರುಕಳಿಸಿದಾಗ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಇರಿಯುವುದು—ಆ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವಂತ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೂ ಅಕ್ಕನೊಂದಿಗೆ ಸಲುಗೆಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವಷ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇರದಿದ್ದ ದಾರುಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ.

ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೋ ಹಾಗೇ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವನಿರಲಿ, ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಈಗ ನನ್ನ ಅತ್ತೆ ಲಲಿತಮ್ಮನವರೂ ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ದೂರದವರೇನಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ತಂಗಿಯ ಮಗಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಜನ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಏನೋ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಹುಲಿಯ ಗವಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಇದ್ದು, ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ನಾನು ನನ್ನ ತಂದೆಯವರನ್ನು ದೂರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಯಾರೂ ಕೊಡದೆಯೂ ತಾವೇ ಮನೆಯ ಪಾರುಪತ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿ

ಕೊಂಡ ನನ್ನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸಮಾನ ಪ್ರೀತಿಯಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ಅವರಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲಾವಕಾಶ ಕಡಿಮೆ. ಮನೆಯ ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಲಾಭ ಪಡೆದು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದವರಿಗೆ ಉಪಚಾರ, ಇಲ್ಲವಾದವರಿಗೆ ಅನಾದರಣೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಅರಿವಾಗದಂತೆಯೇ ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ತಮ್ಮ ಊಟವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಂತಹ ಅವಿವೇಕಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅಚಾತುರ್ಯಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ತನ್ನ ಭಾವ ಮೈದುನನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಇತ್ತು. ಅವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ವಿಶ್ವಾಸವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿಸಿ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧುಗಳ ಜಾತ್ರೆಯೇ ಇದ್ದಾಗ ಅವರು ಯಾರನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು, ಯಾರನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು ?

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನೆ ಜಾತ್ರೆಯ ಕಾಲದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಾಗಿತ್ತು. ಯಾರಿಗೆ ದಬಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ, ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಧಾಷ್ಟ್ಯವಿತ್ತೋ ಅವರು ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದಿಲ್ಲದವರ ಪಾಲಿಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ.

ಆ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನೆದಾಗ—

ನನಗೆ ಶೂಲಗಳ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಆ ನೋವು—

ಎಷ್ಟು ಎತ್ತಿದರೂ ಬತ್ತದ ಚಿಲುಮೆ.

ಆ ಕಾಲ—

ನಿತ್ಯ ನೋವುಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕಾಲ.

ಅದನ್ನು ನೆನೆದಾಗ, ಒಂದು ರೀತಿ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಬುದ್ಧಿ ಸ್ಥಿಮಿತವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದುದೇ ಒಳಿತಾಯಿತೇನೋ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದು ಅವರು ಆ ನೋವನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ಇದ್ದವರು ಎಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟು ತೀವ್ರ

ವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ದೇವರು ಬುದ್ಧಿ ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಕಾರವನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದನೋ—ಏನೋ.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಸಹಜ ವಾತಾವರಣವಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನಗೆ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಆಳವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಅರಿವಾದದ್ದು—ನನ್ನ ತಾಯಿ ತೀರಿಕೊಂಡ ದಿನ.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ತೀರಿಕೊಂಡ ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ತಾಯಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ವರ್ಷಾಬ್ಧಿಕ ಬಂದಿದುದರಿಂದ, ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗಲೇ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಮೂಲಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು, ನನ್ನ ಅಕ್ಕಂದಿರಿಬ್ಬರು, ನನ್ನ ತಂಗಿಯರು, ನನ್ನ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟೇ ಜನ ಇದ್ದದ್ದು.

ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ—ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಅಣ್ಣನ ವರ್ಷಾಬ್ಧಿಕ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೋಗುವಾಗಲೂ ನಮಗೆ—

'ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ, ಡಾಕ್ಟರ್ ಷಾಪಿನಿಂದ ದಿನವೂ ತಪ್ಪದೆ ಔಷಧಿ ತಂದುಕೊಡಿ. ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಡಾಕ್ಟರನ್ನೇ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಿಸಿ'

—ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ನಮ್ಮದು ಹುಡುಗು ಪಾಳ್ಯ. ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಎಂತಹ ಗುರುತರವಾದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ನಮಗಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ನಾನಂತೂ ಮನೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊರಗೇ ಸುತ್ತಾಡುವವನು. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ನಾನಾಯಿತು—ನನ್ನ ಪುಸ್ತಕವಾಯಿತು, ಹರಟಲು ಬಂದ ಗೆಳೆಯ

ರಾಯಿತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ನನ್ನ ದಿನವೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ಅಕ್ಕಂದಿರಿಬ್ಬರು ಮನೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೂ ಅದರ ಅಭ್ಯಾಸ ಅಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ.

ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮುತುವರ್ಜಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾರೂ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. 'ಏನೋ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿದೆ. ಹೇಗೋ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ ತೀರಿತು' ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ನಾವು ನಡೆದುಕೊಂಡೆವು.

ಇಂತಹ ನಮ್ಮ ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿತನದ ನಡತೆಯಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯವರ ಆರೋಗ್ಯ ಉತ್ತಮವಾಗುವ ಬದಲು ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟಿತು. ಅವರ ಮೈಯನ್ನು ಹಿಂಡುತ್ತಿದ್ದ 'ಡಯೋರಿಯಾ' ವ್ಯಾಧಿ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಉಲ್ಬಣಿಸಿ ಅವರು ಮಲಗಿದ್ದಲಿಂದ ಏಳಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿದರು.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನವರ ವರ್ಷಾಬ್ಧಿಕ ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ತಕ್ಷಣ ಆತುರಾತುರವಾಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದಾಗ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಆರೋಗ್ಯ ತೀರಾ ಹದಗೆಟ್ಟಿತ್ತು.

ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಿತ್ರಾಣವಾಗಿ, ಎದ್ದು ಓಡಾಡಲೂ ಆಗದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿಯವರನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಎಷ್ಟು ದುಃಖವಾಯಿತೋ ಏನೋ. ಉಳಿದ್ದೇನೇ ಇರಲಿ, ನನ್ನ ಅಕ್ಕಂದಿರು ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಲೆಯನ್ನೂ ಬಾಚದೆ ಅದು ಸಿಕ್ಕಾಗಿ ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರಿಗೆ ಅತೀವ ಸಂಕಟವಾಯಿತು.

'ಎಂತಹ ಮಕ್ಕಳಮ್ಮ ನೀವು, ಬೇರೇನು ಉಪಚಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ, ದಿನವೂ ಇವಳಿಗೆ ತಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಬಾಚಬಾರದಿತ್ತೆ, ಹೀಗೇನೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋದು ?'

—ಎಂದು ಗದರಿದರು. ಬಹು ಬೇಸರದಿಂದ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—ತಾವೇ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ನನ್ನ ಅಕ್ಕಂದಿರಿಂದ ಎಣ್ಣೆ—ಬಾಚಣಿಗೆಯನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ತಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ, ನಯವಾಗಿ ಬಾಚಿ ಕೂದಲ ಸಿಕ್ಕನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಡಿಸಿ, ತಾವು ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ಕಿತ್ತಲೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಸುಲಿದು, ಅದರ ಕುಸುಮವನ್ನು ಕೈಯಾರ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸಿದರು.

ಅಷ್ಟಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರೋ—ಏನೋ—

ಗಂಡ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕಿತ್ತಳೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದು, ಅವರ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಉಸಿರೆಳೆದರು.

ಅದನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ತಂದೆ 'ಸೀತಾ' ಎಂದು ಚೀರಿದರು.

ಯಾರ ಕೂಗೂ, ಯಾವ ಕರೆಯೂ ಕೇಳದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಯಾತ್ರೆ ಬೆಳೆಸಿದ್ದರು.

ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯೊಳಗಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನರ ಜಾತ್ರೆ ನೆರೆಯಿತು. ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲೂ ನೀರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಸಾವು ಗರ ಬಡಿದಂತಾಗಿತ್ತು.

ನಾವಂತೂ ಪ್ರಬಲ ಬಿರುಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕ ಹಕ್ಕಿಯ ಮರಿಗಳಂತಾ ಗಿದ್ದೆವು. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ದಾರುಣವಾಗಿತ್ತು. ಉಳಿದವರ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ಅಳಲೂ ನನಗೆ ಅವಕಾಶ ವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ನನಗೆ ಉಪನಯನವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ತಾಯಿಯ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳ ನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅಳು ವುದಕ್ಕೂ ವ್ಯವಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯವರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ರಾತ್ರಿ ಸುಮಾರು ಎಂಟು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಶವವನ್ನು ಬೆಂಕಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ.

ಆ ಬೆಂಕಿ—

ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ತೃಪ್ತವಾಗದೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಹತ್ತಾರು ಕಡೆ ಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಉರಿನಾಲಗೆಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನೆಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಹೋದರು !—

ಏಕೋ ಆ ದಿನದಿಂದ ನನಗೂ—ಆ ಮನೆಗೂ ಇದ್ದ ಸಂಬಂಧವೇ ಕಡಿದು ಹೋದಂತಾಯಿತು. ಜೀವನವೂ ನನ್ನನ್ನು ಅದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ, ಮನೆಯಿಂದ ದೂರ ನಡೆಸಿತು.

೧೪

೧೯೪೦ನಲ್ಲಿ, ನಾನು ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲೇಜು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅನುಕೂಲವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯೆಟ್ ಓದಲು ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೋ, ಇಲ್ಲವೇ ತುಮಕೂರಿಗೋ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಆಗ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಶ್ರೀ ತ.ಸು. ಶಾಮರಾಯರು ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯಟ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಓದಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಇಂತಹ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗಿ ಓದಬೇಕು ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆಯ್ಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಬೇರೆಯೇ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ, ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದೆ.

ನಾನು ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ, ಆ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಖ್ಯಾತ ಪ್ರಬಂಧಕಾರರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀ ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ನ್ಯಾಷನಲ್ ಆರ್ಕೈವ್‌ಸ್‌ನ (ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳ ಸಂಗಹ್ರಾಲಯ) ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತರಾದ ಶ್ರೀ ಹೆಚ್. ಎಸ್. ವೆಂಕಟದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಶ್ರೀ ನಾಗರಾಜ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಲಾಜಿಕ್‌ನ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಶ್ರೀ ಹುಚ್ಚಪ್ಪನವರಿದ್ದರು, ಕನ್ನಡಕ್ಕಂತೂ ನನ್ನ ಖಾಸಾ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರೇ ಗುರುಗಳು.

ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಂತೋಷ ತಂದ ವಿಷಯ—ನನಗೆ ಗಣಿತದ ಕಾಟ ತಪ್ಪಿಹೋದದ್ದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಾನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ವಿಷಯಗಳು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವು.

ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾನು ಓದಲು ಯಾರ ಒತ್ತಾಯವೂ ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ನನಗೆ ದೊರೆತ ಅಧ್ಯಾಪಕರುಗಳು ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ರುಚಿಕರವಾಗುವಂತೆ ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಾದವರು. ಎಂತಲೇ ಕಾಲೇಜು—ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಮೀನಿನ ಮರಿಗೆ ಕೊಳದ ಆಶ್ರಯ ದೊರೆತಹಾಗಾಯಿತು.

ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಓದುವಾಗಲೇ ಲಾಜಿಕ್ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಬಹಳ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾನು ನನ್ನ ಅಧ್ಯಾಪಕರುಗಳಿಗೆ ನೆಚ್ಚಿನ ಶಿಷ್ಯನಾದೆ. ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡದೆ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಇತರರಿಗಿಂತ ಮುಂದು ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಬೇಕಾಗಿಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಆ ಅಧ್ಯಾಪಕರುಗಳಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ ಮೂಡಿ ನನ್ನ ಜ್ಞಾನದಿಗಂತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಓದಿನಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ನೆರವಾದರು.

ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾಯರಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸಹಜನಾಗಿ ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತು. ನನಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ದಲ್ಲಿದ್ದ ಆಸಕ್ತಿ, ಆ ಭಾಷೆಯ ಬರವಣಿಗೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಹಿಡಿತ. ಇವು ನನ್ನನ್ನು ಮೂರ್ತಿರಾಯರಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯ ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರು ಕೇವಲ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಓದಿಗೇ ನನ್ನನ್ನು ನೇತು ಹಾಕದೆ, ಬಹು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವ್ಯಾಪಕ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ, ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡಿದರು. ಅವರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು ನಾನು ನನ್ನ ಇತಿಹಾಸ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ನೆರವಾದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ಕಾಲೇಜು ಜೀವನ ನನಗೆ ತುಂಬಾ ಹರ್ಷದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು.

ನಾನಿದ್ದ ಮನೆ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರದ್ದೇ ಆದರೂ ಅದು ನನ್ನ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಶಾಮರಾಯರದು ಬಹಳ ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ. ಎಲ್ಲವೂ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಮನೋ ಭಾವದವರು. ಅವರ ಈ ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ–ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ನನಗೆ ಒಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ನಾನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಿಗರೇಟಿನ ಚಟ, ಹೋಟೇಲು ತಿಂಡಿಯ ಪ್ರೀತಿ–ಇವು ಅವರಿಗೆ ಬಹು ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದವು. ಹಾಗಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಅವರು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಬಹಳ ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ವರ್ತಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೆಸರಿಗೆ ಕಾಲೇಜು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾದರೂ ನನ್ನ ಬಳಿ ನನ್ನದು ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುವ ಹಣ ಎಂದೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೇನೋ ನನ್ನ ಕಾಲೇಜಿನ ಫೀಸು ಮುಂತಾದ ವೆಚ್ಚಗಳಿಗೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಹಣ ನನ್ನ ಕೈ ಸೇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಅದರ ಜತೆಗೆ ನಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಾವೇ ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಊಟ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಿಂಡಿ, ಇಷ್ಟು

ಹೊತ್ತು ಓದಲೇಬೇಕು, ಇಷ್ಟೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಲಗಬೇಕು–ಈ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳು–, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿಯಮವೈರಿಯಾಗಿದ್ದ ನನಗೆ ಆ ಮನೆಯವಾಸವನ್ನು ಅಹಿತಕರವಾಗಿ ಮಾಡಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದರೆ ಕಾಲೇಜನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಅವರ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಾಕಷ್ಟು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಅನಿವಾರ್ಯ ನಿಯಮಬದ್ಧ ಜೀವನ ಹೊರಗೆ ನಾನು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವಿಹರಿಸಲು ಪ್ರಚೋದನೆಯಾಯಿತು.

ನನಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಸಿಗರೇಟು, ಹೋಟೇಲು ಕಾಫಿ–ತಿಂಡಿಗಾಗಿ ಅನ್ಯಾಶ್ರಯವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಅನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗೆಳೆಯರ ಬಳಿ ಸಾಲ ಮಾಡುವುದು, ಹೋಟೆಲು ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿಗಾಗಿ ಎಂತೆಂಥವರದೋ ಸ್ನೇಹ ಮಾಡುವುದು ನನಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು.

ಸ್ನೇಹಿತರ ಹತ್ತಿರ ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೇನೋ ಸುಲಭವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತೀರಿಸಲು ದಾರಿ–? ಅದಕ್ಕೆ ಯಾರನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು?

ಕೊನೆಗೆ–ಹಾಗೋ–ಹೀಗೋ ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ದಾರಿ ಕಂಡು ಕೊಂಡೆ.

ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ನಾನು ಗುಬ್ಬಿ ಕಂಪನಿಯ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ದಿನಕರ್ ಎನ್ನುವವರ ಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು. ಆತ ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಖ್ಯಾತ ಪಾತ್ರೆವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಮಗ; ತರುಣ, ಶ್ರೀಮಂತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತ, ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ದಿನಕರ್ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾಗಿದ್ದ. ನನಗೆ ಹಣ ಬೇಕಾದಾಗ ಕೇಳಿದರೆ ಕೊಡಲು ಆತ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಗಾದೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮೂಲಕ ಹಾಗೇ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಮಣ್ಣ ಪಾರ್ಕಿನ ಬಳಿಯ ತುಂಗಾನದಿಯ ತಡಿಯ ಮರಳು ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ನಮ್ಮ ದಿನದ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಯಾರು ಯಾರೋ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನ ಹುಡುಗರು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್, ಕನ್ನಡ, ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು, ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ 'ಮರಿಗುರು'

ವಾಗಿ ಹೋಟೆಲು ತಿಂಡಿ, ಸಿಗರೇಟಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ಅವರಿಂದ ಹೇಗೋ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೂ ಅದು ನನ್ನ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಸಾಲುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಂತಹ ಒಂದು ಗುಂಪು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಾನು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುತ್ತೇನೆ. ಹೋಟೆಲುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ವಿಷಯ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರಿಗೆ ತಿಳಿದು ಅವರಿಗೆ ಸದಾ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಂತೃಪ್ತಿಯೇ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾಗಿ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ನಾನು, ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತಾಡಿದ್ದಾಗಲೀ, ನಕ್ಕಿದ್ದಾಗಲೀ ತುಂಬಾ ಅಪರೂಪ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ನನ್ನ ನಡತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ ಸೂಚಿಸಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಅವರು ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಂದ ನನಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿದುದೊಂದೇ—ಕೇವಲ ಉಪದೇಶ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಕಾಗದ ಬಂದಾಗ ನನಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಮನೆಯ ಕಾಗದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಕಾಯುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಖಮಯವಾಗಿಡಲು ಶ್ರಮಿಸಿದವರು—ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾದ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು. ಅವರು ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ನನ್ನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಊಟ, ತಿಂಡಿ ಹಾಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಮನೆಯಿಂದ ತಿಂಡಿಯನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟು, ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಬಂದ ನನಗೆ ಅವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆ ತಿಂಡಿಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೋಟೇಲಿನಿಂದ ಕಾಫಿಯನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಸಿಗರೇಟಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಹಣ ಕೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ? ಅದೊಂದು ಚಿಂತೆ ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ದಿನವೂ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—ಮನೆಯ ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ ನನಗೆ, ನನ್ನ ಮನೆಯ ಬಗ್ಗೆ, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವಾದವು.

ಇದು ಅಲ್ಪ ವಿಷಯ, ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಳೆದ ಒಂದು ವರ್ಷ—ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿರುಚಿ ಬೆಳೆಯಲು ತುಂಬಾ ಪೋಷಕವಾಗಿತ್ತು.

ಶಿವಮೊಗ್ಗದ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ' ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಥೆ. ದೇಶದ ಖ್ಯಾತ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಭಾಷಣ ಆಗಾಗ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ, ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನನ್ನ ಆ ಮುಖದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಹಿತಕರವಾಗಿತ್ತು.

ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀ ಮೂರ್ತಿರಾಯರು ನನ್ನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿ, ನನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಭರವಸೆಗಳೇ ನಾನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನವರು ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಬಂಧ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಬಹುಮಾನ ಪಡೆಯಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ನನಗೆ ಆ ಬಹುಮಾನ ಬಂತು ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ನನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟವರು–ಶ್ರೀ ಮೂರ್ತಿರಾಯರು, ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟದೇಶಿಕಾಚಾರ್ಯರು.

ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಮಾರಂಭವೊಂದರಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯ ಬಿ. ಎಂ. ಶ್ರೀಯವರ ಕೈಗಳಿಂದಲೇ ಆ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು—ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳುವಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನನ್ನದಾಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಿಚಾರ ಗೋಷ್ಠಿ, ಚರ್ಚಾಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಭಾಗವಹಿಸಲು ಅವಕಾಶಗಳು ದೊರೆತವು. ಇಂತಹುದೇ ಒಂದು ಚರ್ಚಾಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತ ನಾಮರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಭೂಪಾಳಂ ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯನವರ ಎದುರಾಳಿಯಾಗಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಅವರು, ಜನರು ನನ್ನ ವಾಗ್ಧಾರೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೆ.

ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆಂತರಂಗಿಕ ಜೀವನ, ವಿಚಾರ ಶೀಲತೆ ಬೆಳೆಯಲು ಕಾರಣವಾದದ್ದು—ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರೊಡನೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ.

'ಜೀವನ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಬೀರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದ ನನ್ನ ಲೇಖನ, ನಾನು ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು ಎಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ನನಗೆ ಪರಿಚಯವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರು ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದ ಲೇಖಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಬರೆದ 'ಕನ್ನಡ ಕಿಡಿಗಳು', 'ವರ್ಧಾಯಾತ್ರೆ', 'ಪರ್ಣಕುಟಿ' ಗ್ರಂಥಗಳು ಅವರನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತಿಗಳ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದವು. ಅವರ ಬಹು ಮೋಹಕವಾದ ಶೈಲಿ, ವಿಷಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಸರಳವಾದ ರಸಮಯವಾದ ಸೊಬಗ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನತೆಗೆ ಮೋಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದವು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಾನು ಮರುಳಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಏನೂ ಅತಿಶಯವಿಲ್ಲ.

ಯಾವುದೇ ರಂಗದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬೆಳೆಯುವ ಚೇತನಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರದು ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು ಹಾಗೇ ಅಂತಹ ಒಂದು ಚೇತನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅವರು ಆ ಚೇತನ ಬೆಳೆಯಲು ತಮ್ಮಿಂದಾದ ಸಹಾಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಕಂಡ ಹಾಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಪರೂಪ ಗುಣವಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಇಬ್ಬರೇ ಇಬ್ಬರು—

ಒಬ್ಬರು—ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು—ಅ.ನ.ಕೃಷ್ಣ ರಾಯರು.

ಅವರಿಬ್ಬರ ವಿನಾ ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಲವರ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತಾವು ಬೆಳೆದಷ್ಟೇ ಸಂತೋಷ ಪಡುವ ಮೂರನೆಯವರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಬೆಳೆಯುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಾನು ಬಿದ್ದದ್ದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಒಂದು ವರವಾಗಿತ್ತು. ಕೆಲವು ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಊರಾದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ನೆಲಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೀರ್ವರ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಎಷ್ಟೇ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂತರವಿದ್ದರೂ ಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ನನಗಿಂತ ಬಹುದೂರ ಸಾಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಸಮಾನ ವಯಸ್ಕರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವಂತಹ ಮೈತ್ರಿ ಬೆಳೆದಿತ್ತು.

ನನ್ನ ಜೀವನದ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಿಸ್ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುವ ಆತ್ಮೀಯತೆ, ಸಹೃದಯತೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ನಾನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬಿಟ್ಟು ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ ಬಳಿಕವೂ ಈ ಸ್ನೇಹ ಸೂತ್ರ ಕಡಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಆಗಾಗ ನಾನು ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ವಿಷಯ ಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ರಾಜಕೀಯ—ಸಾಮಾಜಿಕ—ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ನನ್ನ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರುತ್ತಿದ್ದ ಅತಿ ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೂಡ ಯಾವ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವರಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅವರೂ ಅಷ್ಟೇ ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ನನಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೀರ್ವರ ನಡುವೆ ನಡೆದ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ ಕಳೆದುಹೋಗ ದಿದ್ದರೆ ಇಂದು ಅದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಅಮೂಲ್ಯ ಆಸ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಕಂಡರಿಯದ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಜೋಪಾನವಾಗಿ ಬಚ್ಚಿಡಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗಾಗಿ ಅವರ ಪತ್ರಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಬಾಳಿಗೆ ಬೆಳಕು ಪಡೆದುಕೊಂಡನೇ ಆಗಲಿ, ಆ ಪತ್ರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಾನು ಪಡ ಬೇಕಾದ ಎಷ್ಟೋ ನಿರರ್ಥಕ ವ್ಯಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಚಿಂತೆ ಪಡುವುದನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.

ಅದು ಹೇಗಾದರಾಗಲಿ, ಆ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ-ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಬಾಳು ಸಹ ಬೆಳೆಯಲು ತುಂಬಾ ಸಹಕಾರಿಯಾಯಿತು. ಮೊದಲಿ

ನಿಂದಲೂ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಕ್ರಾಂತಿಗಾಮಿಯಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಗಾಂಧೀವಾದವನ್ನು ಓದಲು ಅದರ ಸತ್ವದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು, ಭಾರತೀಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಗಾಂಧೀಜಿ ಅವರ ಶುದ್ಧ ಭಾರತೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲು ನನಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು ಜೀವಂತ ವಿಶ್ವಕೋಶದಂತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ಅವರ ಬಳಿ ಆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಪೂರ್ವ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಇತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲಿದ್ದ ಮಮತೆಯಿಂದಾಗಿ ಆ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದಲು ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯಿತು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ–ಭಾರತೀಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಪರದೇಶಿಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಶರಣು ಹೋಗದೆ, ಭಾರತೀಯರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಪರಂಪರೆಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು–ಎಂಬ ದೃಢ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದವರು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರು. ಇಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನನ್ನ ಬರಹದ ಶೈಲಿಯ ಮೇಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದವರು–ಅವರು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂದೆ ನಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಸಾಕು.

ಶಿವಮೊಗ್ಗ–ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾನು ಖಚಿತವಾದ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನಿಡಲು ಸಾಧನವಾಯಿತು ; ನನ್ನ ಭಾಷಣ ಕಲೆ ಬೆಳೆದದ್ದು ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ.

ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಳೆದ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕಾಲೇಜು ಜೀವನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ಮುನ್ನ ಆ ವರ್ಷ ನಡೆದ ಎರಡು ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕು.

* * * *

ಮೊದಲನೆಯದು–ನಾನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ಮಲೆನಾಡಿನ ಕಾರ್ಗಾಲದ ರುದ್ರ ರಮಣೀಯ ನೋಟ ; ಎರಡನೆಯದು–ಒಂದು ದುಃಖ ಪ್ರಸಂಗ.

ನಾನು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಬಯಲುಸೀಮೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬೀಳುವುದು ತುಂಬಾ ಕಡಿಮೆ. ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಳೆ ನಮಗೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕಾಯುವ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೋಡುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಿತ್ತು. ವರ್ಷದುದ್ದಕ್ಕೂ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದ ನನಗೆ ಮಳೆ ಅಪೂರ್ವ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಮೈ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಅಡ್ಡಾಡುವುದೂ ನಮಗೊಂದು ಆಟವಾಗಿತ್ತು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ವಿಷಯ ನೆನಪಾದಾಗ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಘಟನೆ ನನಗೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ :

ನಾವು ಐಯ್ಯಣ್ಣನ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಮನೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಎಂಬ ಪ್ರೈಮರಿ ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯರು ಎತ್ತರವಾದ, ಆದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಸ್ಥೂಲವಾದ ದೇಹ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಸಿಲು ಎಂತಹವರಿಗೂ ಸಹಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಸ್ಥೂಲಕಾಯರಾದ ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಆ ಬಿಸಿಲು ಎಷ್ಟು ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತೋ— ಏನೋ, ಅಂತೂ ಮಳೆಯ ಮೊದಲ ಹನಿಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಆಚಾರ್ಯರು ಕಾಲ–ದೇಶ–ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು ಸಣ್ಣ ನೀರ ಪಂಚೆ ಉಟ್ಟು, ಬರಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬೀದಿಗಿಳಿದು, ಮಳೆ–ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮೈ ತೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹುಡುಗರಾದ ನಮಗೆ ಆ ದೃಶ್ಯ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲೋ, ಕಿಟಕಿಯಲ್ಲೋ ನಿಂತು, ಆಚಾರ್ಯರ ಆ 'ವೃಷ್ಟಿಸ್ನಾನ ವಿಹಾರ'ವನ್ನು ನೋಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ನಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಗನಾಗಿ, ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಲೇವಡಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಅಂತೂ —ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಗಿ ಜನ ಎಂತಹ ಜಾತಕ ವ್ರತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ನಿದರ್ಶನ.

ಹೀಗೆ ಮಳೆ ಅಪರೂಪದ ಆನಂದ ದೃಶ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬರಡುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ನನಗೆ ಮಳೆಯ ಭಯಂಕರ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಥದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದದ್ದು–ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ.

ಮುಂಗಾರಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ದಟ್ಟೈಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರ್ಮೋಡಗಳು, ಗುಡುಗಿನ ನಿಜವಾದ ಆರ್ಭಟ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳ ಭಯಂಕರ ಬೆಳಕಿನ ನರ್ತನ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನೇಟಿನಂತೆ ಮೈಯನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಾ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ದಪ್ಪ ಹನಿಯ ಮಳೆ—ಹತ್ತಾರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಸೂರ್ಯದರ್ಶನವೇ ಇಲ್ಲದೆ, ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡಲೂ ಆಗದಂತೆ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಾ, ಒಳಗೆ ಕುಳಿತವರ ಮೈ ಚಳಿಯಿಂದ ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಒಲೆಯ ಕಾವಿನ ಬಳಿಗೆ ಓಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಳೆರಾಯನ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಆಟಾಲೋಪವನ್ನು ನಾನು ಕಂಡಿದ್ದು —ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲೇ.

ಅಂತಹ ಘೋರ ಮಳೆಗಾಲವನ್ನು ಹಿಂದೆಂದೂ ನಾನು ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮೊದಲ ವರ್ಷ. ಆ ವರ್ಷವೇ ಮಳೆಗಾಲ ತನ್ನ ಭಯಂಕರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದಂತಿತ್ತು.

ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದುದು—ಚಿಕ್ಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೇರಿಯಲ್ಲಿ. ಮನೆಯ ಹಿಂದೆ ತುಂಗಾ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ದಿನವೂ ನಾವು ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಇಳಿದು, ತುಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನದಿಯನ್ನು ಹಿಂದೆಂದೂ ನೋಡದಿದ್ದ ನನಗೆ ತುಂಗಾ ನದಿ ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗಿತ್ತು.

ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆ ಆದಷ್ಟು ಹೊತ್ತನ್ನು ರಾಮಣ್ಣ ಪಾರ್ಕಿನ ಮರಳು ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹಿತರೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು, ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾ, ಹೊಳೆಯ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಅದರಾಚೆ ಕಾನನಾವೃತವಾದ ಗುಡ್ಡಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆಯ ಸೂರ್ಯ ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳಕಿನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ನಾಟಕವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಷ್ಟೇನೂ ಆಳವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದ ನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು ನಮಗೆ ವಿಹಾರ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. 'ತುಂಗಾ–ಎಷ್ಟು ರಮಣೀಯ ನದಿ' ಎಂದು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಮರಳಿನ ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತೆರೆಗೆಳನ್ನು ತುಳುಕಿಸುತ್ತಾ ಶಾಂತವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ತುಂಗೆ ಆ ವರ್ಷ, ಮಳೆಗಾಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಘೋರ ಸ್ವರೂಪಿಣಿಯಾಗಬಲ್ಲಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿದಾಗ ನನ್ನ ಎದೆ, ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ನಡುಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಆ ವರ್ಷದ ಮಳೆಗಾಲ ಹಿಂದೆಂದೂ ಇರದಷ್ಟು ಭಯಂಕರವಾದ ಕಾಲ. ಎಡೆಬಿಡದೆ ಮಳೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಮೊದಮೊದಲು ಸ್ಫಟಿಕದಷ್ಟು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿದ್ದ ತುಂಗೆಯ ನೀರು ಆ ಮಳೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಕೆಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ, ಅದರ ತೆರೆಗಳ ಗಾತ್ರ ಹಿರಿದಾಗಿ. ಅಲೆಗಳ ಸಪ್ಪಳ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಹಾಗೆ ತುಂಗೆಯ ತೌರೂರಾದ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಮಳೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಶೃಂಗೇರಿಯ ಬಳಿಯ ವರಾಹ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹರಿದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ತುಂಗಾನದಿಯ ನೀರು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತಿತ್ತು. ಕಡು ಕೆಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ನದಿ ನೀರಿನ ಸೆಳತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹೆಮ್ಮರಗಳು ನದಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಬೃಹದಾಕಾರದ ಆ ಮರಗಳು ನದಿಗೆ ಆಟದ ವಸ್ತುವಾಗಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಪ್ರವಾಹದ ಸೆಳೆತದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಆ ಮರಗಳನ್ನು

ಬುಗುರಿಯಂತೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾ, ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ತೇಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ನೀರಿನ ಆರ್ಭಟ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಂಗೆಡಿಸಿತು. ಪ್ರವಾಹ ಅಷ್ಟೇನೂ ಹೆಚ್ಚಿರದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಆ ವೃಕ್ಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಾವುಗಳೂ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ತೇಲುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿದೆ.

ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಮಳೆಯ ಹುಯ್ಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ತುಂಗಾನದಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಮೀರಿ, ನದಿಯ ಅಲೆಗಳು ನಾವಿದ್ದ ಮನೆಯ ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿತು. ಅಲೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದಾಗ ಅಷ್ಟೇನೂ ದೃಢವಲ್ಲದ ಹಿತ್ತಲಿನ ಬಾಗಿಲು ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ನಡಗುತ್ತಿತ್ತು. ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ ಹೆಚ್ಚಿದ ನೀರು ಊರಿನೊಳಗೂ ನುಗ್ಗಿ, ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿತು.

ಆಗ, ತುಂಗಾ ಪ್ರವಾಹದ ಭೀಕರತೆಯನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಜನ ಆತುರಾತುರವಾಗಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದೂರದ ಮನೆಗಳಿಗೆ ವಲಸೆ ಹೋದರು. ನಾವಿದ್ದ ಮನೆಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿದ್ದ ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಿ ತಗ್ಗುಪ್ರದೇಶ. ಆ ಸ್ಥಳ ನೀರು ತುಂಬಿ ನದಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ನಿತ್ಯ ವಿಹಾರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದ ಸಾಕಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದ ರಾಮಣ್ಣ ಪಾರ್ಕಿನೊಳಗೂ ನೀರು ನುಗ್ಗಿತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡಬಳಿಕ ನಮ್ಮ ನೆರೆಹೊರೆಯವರು—

'ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಖಾಲಿಮಾಡಿ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀವು ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುವುದು ಖಂಡಿತ,' – ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು.

ಆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನಾವು ಕೇಳಿದಾಗ, ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರು ಊರಿನಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರು ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಓದುತ್ತಿದ್ದ ಯಶೋನಾಥ ಮತ್ತು ನಾನು.

ನಾವು ಯಾರೂ ಪ್ರವಾಹದ ಈ ಭಯಂಕರತೆಯನ್ನು ಎಂದೂ ಕಂಡವರಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದರಿದ್ದ ನಾನು ಅದು ಮುಂದೆ ಇನ್ನೆಂಥ ಘೋರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾಳಬಲ್ಲುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಭೀತಿಯಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಒಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಆದಷ್ಟು ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಜಟಕಾ ಬಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೇಜಿನ ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆವು.

ನಾವು ಮನೆಬಿಟ್ಟ ಮರುದಿನವೇ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿ, ಕುಂಬಾರಗುಂಡಿ ಅತ್ತಣಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದ ನೆರೆಯನೀರು ರಾಮಣ್ಣ ಪಾರ್ಕಿನತ್ತ ಏರಿದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಚಿಕ್ಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬೀದಿ ಒಂದು ದ್ವೀಪವಾಯಿತು.

ಹಾಗೆ ಏರಿದ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಯಲು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನಗಳೇ ಬೇಕಾದವು. ಆ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿದ ಬಳಿಕ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನದಿ ಖಾಲಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ನಾವು ಮತ್ತೆ ಮನೆ ಸೇರಿದೆವು. ಹಾಗೆ ಮನೆ ಸೇರಿದಾಗ ನದಿಯ ನೀರು ಹಿತ್ತಲು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುರಿದು, ಮನೆಯ ಹಿಂದಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿ ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಬಳಿಯ ಹಿಂಬಾಗಿಲನ್ನು ತಟ್ಟಿದ್ದುದನ್ನು ನಾವು ಕಂಡೆವು. ಮನೆಯ ನೆಲವೆಲ್ಲಾ ತಣ್ಣಗೆ ಮಂಜುಗಡ್ಡೆಯಂತೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಮಳೆ ನಿಂತಮೇಲೂ, ನೆರೆ ಇಳಿದ ಮೇಲೂ ಮನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಚಳಿ ಬಿಡಲು ಸಾಕಷ್ಟು ದಿನ ಬೇಕಾಯಿತು.

ಆ ವರ್ಷ, ತುಂಗಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಪ್ರವಾಹ ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯವಾದ ದೃಶ್ಯ.

ನಾನು ಹೇಳಲೇ ಬೇಕಾದ ದುಃಖದ ಪ್ರಸಂಗ ನಿಜಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ ದಾರುಣ ವಾದ ದುಃಖಪ್ರಸಂಗ.

ಈ ಹಿಂದೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವನವ ರಾಗಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಪ್ತರಾಗಿದ್ದ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಛಾಯಾಪತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ಹೇಳ ಬೇಕಾದದ್ದು—ಅವರ ಸಾವಿನ ಪ್ರಸಂಗ.

ಹುಟ್ಟಿದವನಿಗೆ ಸಾವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಗಾದೆಯಿದೆ. ಅದು ನಿಜ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿದ ಮನುಷ್ಯನಿರಲಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವಿಗೂ ಇಳಿಗಾಲ ಅಳಿಗಾಲ ಇರುವುದು ಸತ್ಯ. ಈ ಜೀವನ ಹೇಗೆ ಜನನಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾವುಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆಯೂ ಹೌದು. ಹುಟ್ಟಿದವನು ಸಾಯುವುದು ಎಷ್ಟು ಸತ್ಯವೋ, ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಸುತ್ತಲ ಹತ್ತಾರು ಮಂದಿಯ ಸಾವನ್ನು ಕಾಣುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ.

ಅಂತಹ ಸಾವುಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಈ ಜೀವನ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ ಸಾವು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಷಯ, ಅಲೌಕಿಕ ಘಟನೆಯೇನೂ ಅಲ್ಲ. ದಿನವೂ ಪತ್ರಿಕೆ ಗಳಲ್ಲೋ, ಬಾನುಲಿಯಲ್ಲೋ ಒಬ್ಬಬ್ಬರ ಸಾವಿನ ಸುದ್ದಿ, ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಪ್ರವಾಹ ದಿಂದಾಗಿಯೋ, ಭೂಕಂಪದಿಂದಾಗಿಯೋ ಸಹಸ್ರಾರು ಮಂದಿ ಸತ್ತ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೇ ಓದುತ್ತೇವೆ, ಕೇಳುತ್ತೇವೆ.

ನನಗೆ ಸಾವು ಅಪರಿಚಿತ ವಸ್ತುವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ನಾನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ನಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸತ್ತದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಅವರಿವರೇಕೆ ಸ್ವತಃ ನನ್ನ ತಾಯಿಯೇ ಮೃತಳಾದುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಪ್ಲೇಗು ಬಂದಾಗ ದಿನವೂ ಹತ್ತಾರು ಬಾರಿ ಪರಿಚಿತರ, ಅಪರಿಚಿತರ ಸಾವಿನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ, ಸಾವಿನ ಮಧ್ಯೆಯೇ ನಾಲ್ಕಾರು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಕಳೆದಿದ್ದೇನೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಒಂದು ದಿನ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿ ಬಳಿಕ ಮರೆವಿನ ಕಡಲಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವರ ಸಾವು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ಹೃದಯಗಳ ಮೇಲೆ ಎಂದೆಂದೂ ಆರದ ತೀವ್ರ ಯಾತನೆಯ ಉರಿ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಒತ್ತುತ್ತದೆ.

ಹಾಗೆ ಶಾಶ್ವತ ಯಾತನೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಸಿದ್ದು—ಛಾಯಾಪತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಸಾವು.

ಛಾಯಾಪತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಎಂತಹ ರಸಿಕರು, ಸಹೃದಯಿಗಳು, ಕೋಮಲ ಜೀವಿಗಳು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದೆಯೇ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ದುಃಖವನ್ನು, ಯಾತನೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ತಟಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣೀರಿಡುವ ಕೋಮಲ ಅಂತಃಕರಣ ಅವರದು.

ಅಂತಹವರು ಸಾಯುವ ಮುನ್ನ ಎಂತಹ ಯಮಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು !

ನಿಜಕ್ಕೂ–ನರಕದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಇಹ ಜೀವನದಲ್ಲೇ ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಅವರು ಯಾವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಏನು ಪಾಪ ಮಾಡಿದರೋ, ಏನೋ—ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಂತೂ ನನಗೆ ತಿಳಿದ ಹಾಗೆ ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನೂ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲ—ಬರಬಾರದಂಥ ರೋಗ ಅವರಿಗೆ ಬಂತು.

ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ—ಹುಣ್ಣಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಅದು ಕರುಳಿನ ಕ್ಯಾನ್ಸರ್ ಇರಬೇಕು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೋ ಔಷಧ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ರೋಗ ಗುಣವಾಗದೆ ಅದು ಉಲ್ಬಣಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆಯಲು ತಮ್ಮ ಮಗಳ ಮನೆಗೆ, ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ, ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣವೂ ಅವರು ಪಡುವ ಯಾತನೆ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಂಡಿತು.

ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ರಂಗರಾವ್ ಎನ್ನುವ ಡಾಕ್ಟರು ಅವರಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೂ ಆ ವ್ಯಾಧಿ ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ದಿನ ಕಳೆದಂತೆ

ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗಿ, ಶರಶಯ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗದಂತೆ ಹೊಯ್ದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೈ ಎಲುಬಿನ ಗೂಡಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಕಾಣಗೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮೂಕಯಾತನೆಯ ನೋಟ ಮತ್ತಷ್ಟು ದುರ್ಭರವಾಗಿತ್ತು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನಗೆ ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದು — ಆ ಚಂಡಾಲ ರೋಗ ಅವರ ನಾಲಗೆಯ ರುಚಿಗೆ ಬೇಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದಿದ್ದು. ದಿನ ದಿನವೂ ರುಚಿಕರ ವಾದ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಬೆಳೆದ ಜೀವ ಅವರದು. ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದು ದೆಲ್ಲ ಈಗ ನಿಷೇಧವಾಗಿತ್ತು. ರುಚಿಯೋ, ಅರುಚಿಯೋ ಡಾಕ್ಟರು ವಿಧಿಸಿದ ಆಹಾ ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬೇರೇನನ್ನೂ ತಿನ್ನುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ರೋಗದ ನೋವಿನೊಂದಿಗೆ ನಾಲಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತವೂ ಅವರನ್ನ ಸಾಕಷ್ಟು ಬಳಲಿಸಿರಬೇಕು.

ಒಂದು ದಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ನಾನೊ ಬ್ಬನೇ ಅವರ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ಕ್ಷೀಣವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ—

'ಸುಬ್ಬು, ನಾನು ಮಸಾಲೆದೋಸೆ ತಿನ್ನಬೇಕಲ್ಲೋ'—ಎಂದರು.

ಮಸಾಲೆದೋಸೆಯಲ್ಲ, ಅಮೃತವನ್ನು ಬಯಸಿದಂತಿತ್ತು—ಅವರ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ್ದ ಆರ್ತತೆ.

ಬೇರೆ ಸಮಯದಲ್ಲಾಗಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟಾದರೂ ಅವರ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಆದರೆ, ಈಗ—

ನಾನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು.

ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ತಂದು ತಿನ್ನಲು ಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತೇನು ಅಪಾಯವಾದೀತೋ ಎಂಬ ಭಯ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೇಳಿದುದ ನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗದ ಸಂಕಟ,

ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಅವರ ಬೇಡಿಕೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಾಗದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ.

ನಾನು ಹಾಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರು ತಮ್ಮ ದುರ್ಬಲವಾದ ಕೈಯನ್ನು ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು—

'ನಾನು ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಏನೇನೋ ನೂರೆಂಟು ಔಷಧ ಕುಡಿದು ನಾಲಗೆ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ. ಒಂದು ಚೂರು ಮಸಾಲೆದೋಸೆ ಬೇಕು ಎಂದು ನಾಲಗೆ ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿದೆ. ನೀನೇನೂ ಹೆದರಬೇಡ. ತಂದುಕೊಡು.... ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ತಲೆದಿಂಬಿನ ಕೆಳಗೆ ದುಡ್ಡಿದೆ....ನೋಡು, ನಿನ್ನ ವಿನಾ ಯಾರ ಮುಂದೂ ನಾನು ಈ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆ. ಹೇಳಿ ಕೊಂಡರೂ ಯಾರೂ ತೀರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನೇ ನನಗೆ ತಂದು ಕೊಡಬೇಕು'

—ಕಲ್ಲನ್ನು ಕರಗಿಸುವಂತಿದ್ದ ಅವರ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ 'ಇಲ್ಲ' ಎನ್ನಲು ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ—

ಅವರು ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ತಂದು ಕೊಡಲು ಒಂದು ಕಡೆ ಅವರ ರೋಗ ಹೆದರಿ ಸಿದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಆ ವಿಷಯ ಅತಿ ಶಿಸ್ತಿನ, ಶೀಘ್ರ ಕೋಪದ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ನವರಿಗೆ ತಿಳಿದರೆ ಗತಿಯೇನು ಎನ್ನುವ ಭೀತಿಯೂ ಕಾಡಿತು.

ಕೊನೆಗೆ—'ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿ, ಒಂದು ದಿನ ಹೊತ್ತು ಸಾಧಿಸಿ, ಹೋಟೆಲಿನಲ್ಲಿ ತಂದ ಮಸಾಲೆದೋಸೆಯ ಒಂದು ಚೂರನ್ನು ಮುರಿದು ಅವರ ಬಾಯಲ್ಲಿಟ್ಟೆ.

ಆ ತುಂಡನ್ನು ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು. ಆ ಸಣ್ಣ ತುಂಡನ್ನು ನುಂಗುವುದು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಅವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತು.

'ನಾನಿನ್ನು ತಿನ್ನಲಾರೆ. ಉಳಿದದ್ದನ್ನು ನೀನೇ ತಿಂದುಬಿಡು'

—ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ನನಗೆ ಕರುಳನ್ನು ಹೊಸೆದ ಹಾಗಾಯಿತು.

ಉಳಿದಿದ್ದ ದೋಸೆಯನ್ನು ಅಂಗಿಯೊಳಗೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಮನೆಯ ಹಿಂದಿದ್ದ ತುಂಗಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬಿಸುಟು, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಹೊತ್ತು ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟೆ.

ಆ ದಿನ ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಕ್ಷಣ ಕಾಲ ನನ್ನ ಹೃದಯವೂ ಅನುಭವಿಸಿತು. ಅವರು ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣವೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನೋವನ್ನು ನೆನೆಯಲು ನ್ನ ಮೈ ನಡುಗಿತು.

ಹಾಗೆಯೇ ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಒಂದು ದಿನ ಅವರು ಕೊನೆಯುಸಿರನ್ನೆಳೆದರು.

ಸಾವು—ಅವರ ನಿರಂತರ ನೋವಿಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ನೀಡಿತು.

ಅವರ ಮೃತ ದೇಹವನ್ನು ಕಂಡು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹನಿ ಮೂಡಿತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಹೇಳಿತು : 'ಇದು ಸಾವಲ್ಲ, ಅವರಿಗೆ ಬಿಡುಗಡೆ'

ಏನು ಅಂದುಕೊಂಡೆನೋ ಬಿಟ್ಟೆನೋ, ಇಂದು ಅವರ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಮುಳ್ಳಿನ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಎಳೆದಾಡಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಹುಟ್ಟಿದವನಿಗೆ ಸಾವು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಬುತ್ತಿ, ನಿಜ.

ಆದರೆ ಸುಮ ಕೋಮಲ ಜೀವಿಗೆ ಇಂಥ ಯಾತನಾಮಯವಾದ ಸಾವು ಬರಬೇಕೆ ?

ನಿಜಕ್ಕೂ ಇದು ವಿಧಿಯ ವಿಕಟ್ಟಾಟ್ಟಹಾಸ—

ಬದುಕಿದ ಬದುಕನ್ನೇ ಅಣಕಿಸುವ ಚಂಡಾಲ ಸಾವು ಇದು !

* * * *

ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಳೆದ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಕಾಲೇಜು ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂಥದ್ದು ಬೇರೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ.

ಆದರೂ—

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಘಟನೆಯನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದೋಷ ತಟ್ಟಬಹುದಾದರೂ ಅದನ್ನು ಹೇಳದೆ ಬಿಡುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಟ್ಟ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರ ಆಸಕ್ತಿ ಸ್ಮರಿಸದೆ ಹೋಗುವ ಕೃತಘ್ನತೆಯಾದೀತು ಎಂದು ಹೆದರಿ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ;

ನಾನು ಆ ವರ್ಷ ಕಾಲೇಜಿನ 'ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಘ'ದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಇಂಗ್ಲೀಷ್, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಬಂಧ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಚರ್ಚಾ ಸ್ಪರ್ಧೆ–ಹೀಗೆ ಐದಾರು ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ

ಭಾಗವಹಿಸಿ ಬಹುಮಾನ ಪಡೆದಿದ್ದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಘದ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿ ಬಹುಮಾನ ವಿತರಣೆ ಮಾಡಿದ, ಆಗ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ, ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟು, ಕಾನೂನು ಪರಿಪಾಲನೆಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದ ಮೆಟ್‌ಕಾಫ್. ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲು ನಾನು ಆ ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದುದು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು, ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಿಂದ ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, 'ಭಲೇ' ಎಂದು ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜ್ಯೂನಿಯರ್ ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯಟ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯೂ ಪಬ್ಲಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗದೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ರ್‍ಯಾಂಕ್ ಗಳಿಸುವಷ್ಟು ಅಂಕಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದರೂ, ಆಗಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಲೇರಿಯಾ ಜ್ವರ, ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸು ಮಾಡಲು ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಹಾಜರಾತಿ ದಿನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಖೋತಾ ಆಗಿ, ನಾನು ನಪಾಸಾಗುವ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿ ಬಂದಿತ್ತು.

ಆಗ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾಗಿದ್ದವರು (ಅವರ ಹೆಸರು ನನಗೀಗ ಮರೆತು ಹೋಗಿದೆ) ಈ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ನೋಡಿ ತುಂಬಾ ವ್ಯಥೆ ಪಟ್ಟು, ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸಿ, ಪ್ರತಿಭೆಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಜರಾತಿ ದಿನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿನಾಯಿತಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ನಾನು ಸೀನಿಯರ್ ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯೆಟ್‌ನ ಮೆಟ್ಟಲೇರಲು ಕಾರಣರಾದರು. ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಲೇಜು ಜೀವನ ಮತ್ತೆ ಹಳೆಯ ಹಾಡನ್ನೆ ಹಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅಂತೂ ಹೇಗೋ ನಾನು ಪಾಸಾಗಿ ಸೀನಿಯರ್ ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯಟ್‌ಗೆ ಹೋಗುವುದು ಖಚಿತವಾಯಿತು.

೧೫

ನಾನು ಜ್ಯೂನಿಯರ್ ಇಂಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಪ್ರಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ—ನನ್ನ ತಂದೆಯವರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿತ್ತು.

ನಾನು ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಒಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಂಘ'ದಲ್ಲಿ 'ಪಂಪ ಕವಿಯ' ಬಗ್ಗೆ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ 'ಶಹಭಾಷ್' ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ.

ಇವೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆ ಸಂತೋಷ ಚಿತ್ತರಾಗಿರಲು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವರು ಆ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ನಾನು ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದ ಸೀನಿಯರ್ ಇಂಟರ್ ಮೀಡಿಯಟ್ ಅನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಓದುವುದು ಎನ್ನುವ ವಿಷಯವು ಬಂದಾಗ, ನಾನು ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗ ನನ್ನ ತಂದೆ ಬೇಸರಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಖರ್ಚಿನ ಪ್ರಸಂಗವಾದರೂ, ನಾನು ತುಮಕೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಕಾಲೇಜು ಹಾಸ್ಟೆಲಿನಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಓದು ಮುಂದುವರೆಸಲು ಒಪ್ಪಿದರು.

ಹೀಗೆ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಿಂದ ತುಮಕೂರಿಗೆ ನನ್ನ ಕಾಲೇಜು ಜೀವನ ವರ್ಗಾವಣೆಯಾಯಿತು.

ಕಾಲೇಜು ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಾಸ. ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ತಮ್ಮ ವೇಣು ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸಹವಾಸಿ. ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ತುಮಕೂರಿನ ಜೀವನ ನನಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ಜೀವನದ ಹಕ್ಕಿ ರೆಕ್ಕೆ ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾರಾಡಲು ಸರ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ನನಗಿತ್ತು.

ಕಾಲೇಜಿನ ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುಕ್ತ ವಾತಾವರಣವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾಗಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗುಣಗ್ರಾಹಿಗಳಾದ ಅಧ್ಯಾಪಕರುಗಳು ದೊರೆತದ್ದು ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯ ವಿಶೇಷವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟರು ನನ್ನ ಕನ್ನಡದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನ. ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಬರೆದ ಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ತಾವು ಓದಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಅವನ್ನು ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿ ಓದಿ ಹೇಳಿ, ನನ್ನ ಹೆಮ್ಮೆಗೆ ಕೋಡು ಮೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಒಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೂ–ನನಗೂ ಒಂದು ಘರ್ಷಣೆ—ಅದು ವಯುಕ್ತಿಕವಾದುದ್ದಲ್ಲ, ಪಠ್ಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು.

ಆ ವರ್ಷ ನನಗೆ ಶ್ರೀ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಐಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರ 'ಆದಿಕವಿವಾಲ್ಮೀಕಿ' ನಮ್ಮ ಪಠ್ಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿತ್ತು. ಶ್ರೀಮಾಸ್ತಿ ಅವರು ಅದರಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಅವನು ದುರಂತ ನಾಯಕನೇ, ಅಲ್ಲವೇ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ, ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರು ಪಾಠ ಹೇಳುವಾಗ ಮಾಸ್ತಿಯವರ ವಾದವನ್ನೇ ಎತ್ತಿ

ಹಿಡಿದರು. ಬಹಿರಂಗವಾಗಿಯೇ ನಾನು ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದೆ. ಮಾಸ್ತಿಯವರ ವಾದ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಮಾತು ವಿಕೋಪದ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹಂತವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು. ಶ್ರೀಭಟ್ಟರು ಗುಣಗ್ರಾಹಿಗಳಾದುದರಿಂದ, ಸಹಜ ಸಜ್ಜನರಾದುದರಿಂದ ತರಗತಿಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ, ನನ್ನ ಪ್ರತಿಭಟನೆಗೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ನನ್ನ ವಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದವು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು.

ಅವರೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಬೇರೆ ಯಾರೇ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರೂ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ನಡೆದ ಆ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಗೆತನ ಬೆಳೆಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶ್ರೀಭಟ್ಟರ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯಿಂದ ಅದು ಆಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಹಾಗೆಯೇ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಗುಣಗ್ರಾಹಿತ್ವದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ವಿರಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಸಂಗ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವಾದರಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನೆ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು.

ಆಗ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಎನ್ನುವವರು ನನಗೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ತಾವು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದರೋ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು. ಅತ್ತಿತ್ತ ನೋಡುವುದಾಗಲಿ, ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುವುದಾಗಲಿ, ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಅವರು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಅಂತಹುದೇ ಭಯಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಗೌರವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೂ ಅಪಾರ ಗೌರವವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಒಂದು ಘರ್ಷಣೆ ನಡೆಯಿತು.

ಆಗ ನನಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡರ ಹರೆಯ. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಕಣ್ಣು ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಡೆ ನೋಡುವ ಕಾಲ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮ್ಮದು ಮಿಶ್ರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಜೀವನ. ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಹಲವಾರು ಹುಡುಗಿಯರು ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಪೈಕಿ ಒಬ್ಬಾಕೆ ಬಹಳ ರೂಪವಂತೆ. ಎಂಥಹವರೂ ಒಮ್ಮೆ ನಿಂತು ನೋಡಬೇಕು ಎನಿಸುವಂಥ ರೂಪ ಸಂಪತ್ತು ಆಕೆಯದು. ಯೌವನ ಬಂದಾಗ ಕತ್ತೆಯೂ ಸುಂದರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗೆ ಯೌವನವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ರೂಪವೂ ಇತ್ತು. ಹಾಗಿದ್ದಾಗ ಹುಡುಗರ ಕಣ್ಣು ಅತ್ತ ಕಡೆ ತಿರುಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅಸಹಜವಾದದ್ದೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಕದ್ದು ನೋಡಿದವರು ಎಷ್ಟೋ ಜನ. ಆದರೆ

ನನ್ನದು ಸ್ವಲ್ಪ ಅತಿಯಾಯಿತೇನೋ. ಅಕೆಯ ಚೆಲುವು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿತ್ತು ಎಂದರೆ-ಅದುವರೆಗೂ ಬರಿ ಗದ್ಯ ಲೇಖಕನಾಗಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಕವಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತ್ತು. ಆಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹತ್ತಾರು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಅವರು ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ನಾನು ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿ, ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ಬೇರೆತ್ತಲೋ ತಿರುಗಿದ್ದು, ಅವರ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅವರ ಮುಖ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಪೇರಿತು ; ಬಹಳ ಕಟುವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ದಂಡಿಸಿದರು.

ನನ್ನನ್ನು ದಂಡಿಸಿದ್ದು–ನನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳೆಲ್ಲರ ಸಮಕ್ಷಮದಲ್ಲಿ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆ ಹುಡುಗಿಯರ ಎದುರಿಗೆ ನಾನು ಎಂದೂ ಆ ಬಗೆಯ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಿರಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರು ಮುಸಿನಗು; ಆ ಹುಡುಗಿಯರು ನನ್ನತ್ತ ನೋಡಿದ ರೀತಿ ನನ್ನ ನೆತ್ತರನ್ನು ಕಾವೇರಿಸಿತು. ಬೇರೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿ ಮಾಡ್ದಿದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಕ್ರೋಧ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಶಾಲೆಯ ಹೊರಗೆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮೇಲೆ ಹಲ್ಲೆ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆಗಲೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅಂತಹ ಪ್ರತೀಕಾರದ ಚಿಂತೆ ಮಾಡದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಬಗ್ಗೆ ನನಗಿದ್ದ ಗೌರವ ಅಂತಹ ಕಾಡುವರ್ತನೆಗೆ ಕಡಿವಾಣವಾಯಿತು.

ಆದರೂ ಎಂದೂ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಮೌನವಾಗಿ ಸಹಿಸಿ, ಶರಣಾಗತನಾಗುವುದು ನನ್ನ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದಲ್ಲ. ಈ ಅಧ್ಯಾಪಕರನ್ನು ಹಾಗೇ ಬಿಡಲು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಸಿದ್ಧವಿರವಿಲ್ಲ. ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ಕೀಳಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದ ಆ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಕಾವು ಮುಟ್ಟಿಸಲೇ ಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದೆ.

ಆದಾದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಒಂದು ದಿನ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿ ಬಂತು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಅವರು ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಡುವೆ ಎದ್ದು ನಿಂತು, ಅವರು ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆ ಬಗ್ಗೆ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದೆ.

ಪಾಠದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ವಿಷಯಾಂತರ ಮಾಡಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಸಹನವಾಗಲಿಲ್ಲ.

'ಆ ವಿಷಯ ಬಂದಾಗ ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದರು.

ಅವರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನಗೆ ನ್ಯಾಯ ತರ್ಕ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಬಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು.

ಅವರು ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ಇದ್ದಾಗ—

'ಅನುಮಾನ ಬಂದಾಗ ವಿಧ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಆ ಬಗ್ಗೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುವ ಅಧಿಕಾರ ನನಗಿದೆ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದು ನಿಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ'

—ಎಂದು ಒರಟಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ನಾನು ಮಾತನಾಡಿದ ರೀತಿಯೇ ಇದು ಕಾಲು ಕೆರೆದು ಜಗಳ ತೆಗೆಯುವ ರೀತಿ ಎನ್ನುವುದು ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರಬೇಕು. ಎಂತಲೇ—

'ನಿನಗೆ ನಾನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದನ್ನು ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಉಳಿದವರ ಓದಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬೇಡ'

—ಎಂದರು. ಆ ಮಾತಿಗೆ ನಾನು—

'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಮಗೆ ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಪಾಠದಿಂದ ನನಗೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ?

—ಎಂದು ಒರಟಾಗಿ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟು ತರಗತಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದೆ.

ಆ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಮುಖ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆಂಪೇರಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲೂ ಶಿಸ್ತಿಗೆ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದವರು ಅವರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾದರೆ ಅವನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಜೀವನಕ್ಕೇ ಇತಿಶ್ರೀ ಹಾಕುವಷ್ಟು ಅಧಿಕಾರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿತ್ತು. ಈಗಿನಷ್ಟು ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆಗೆ ಆಂದು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹರವರು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಸೇಡುತೀರಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಆ ದಿನ ಸಂಜೆ ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ನನಗೆ ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ ಎಷ್ಟು ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು.

ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರಗಳಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ವಿಷಯ ತಿಳಿಯದ ಉದ್ಧಟನಲ್ಲ. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಆ ವಯಸ್ಸಿಗೂ ಮೀರಿದಷ್ಟನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದವನು ಎಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾದ ಮೇಲೆ, ನಾನು ಆ ದಿನ ತುಂಬಿದ

ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರು. ನನ್ನ ವಿಷಯ ಜ್ಞಾನ ಹೆಚ್ಚಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಆ ಒಂದು ಘಟನೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಅಪಾರ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಅವರನ್ನು ನಾನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವರೂ ನನ್ನನ್ನೂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ, ಒಮ್ಮೆ ಬೊಂಬಾಯಿ ನಗರದಲ್ಲಿ ನನ್ನ–ಅವರ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು. ಆ ಭೇಟಿ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರು ರಿಸರ್ವ್ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಡೆಪ್ಯುಟಿ ಗೌರ್ನರ್ ಆಗಿದ್ದರು. ನಾನೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿದ ಸಾಹಿತಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಭೇಟಿಯಾದದ್ದು ಮುಂಬೈನ ಕನ್ನಡಿಗರು ನನ್ನಿಂದ ರಚಿತವಾದ 'ಜ್ವಾಲಾ' ನಾಟಕವನ್ನು ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದಾಗ,

ಆ ದಿನ—

ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ–ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರು 'ಎಸ್. ಎಲ್. ಎನ್. ಸಿಂಹ' ಎಂದು ತಮ್ಮ ಹೆಸರು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಹೆಸರು ಡಿ. ಆರ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಹೋಗಿ 'ತ.ರಾ,ಸು.' ಆಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿತು–ಹಾಗೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಭೇಟಿಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತಾವಾಗಿಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ಹಿಂದಿನ ಆ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ—

'ನೀನು, ನಮ್ಮ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿಸಿದವನು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿದರು.

ಅಂತಹ ಉದಾರ ಬುದ್ಧಿ ಅವರದು. ಅಂತಹ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗುವುದೂ ಒಂದು ಭಾಗ್ಯ ವಿಶೇಷವೇ.

ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೂ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನವನಾದರೂ ಕಾಲೇಜು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯುವುದೂ ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಓದಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಬಂತು—

೧೯೪೨ರ 'ಚಲೇಜಾವ್' ಚಳವಳಿಯ ರಾಜಕೀಯ ಬಿರುಗಾಳಿ.

೧೬

೧೯೪೨ನೆಯ ಆಗಸ್ಟ್-೯

—ಎಂತಹ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿ ದಿನ !

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರವೂ, ಆ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ನನಗೆ ಮೈ ರೋಮಾಂಚನವಾಗುತ್ತದೆ ; ನೆತ್ತರು ಕಾವೇರಿ ಘೋರ ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಸವಾಲು ಹಾಕಿ ಎದೆ ಸೆಟಸಿ ನಿಂತ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಣ್ಣನೆಯ ರಕ್ತದ ಹೇಡಿಯಲ್ಲೂ ಪುರುಷತ್ವದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ಚಿಮ್ಮಿಸಿದ. ಸಮರೋತ್ಸಾಹದ ದಿನಗಳು ಅವು.

ಆ ದಿನ—

ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಗಾಂಧೀಜಿ ಮೊದಲಾದ ದೇಶದ ಮಹಾ ನಾಯಕರನ್ನೆಲ್ಲ ಬಂಧಿಸಿ, ರಹಸ್ಯವಾದ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿ, ಭಾರತೀಯರ ಪೌರುಷಕ್ಕೇ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪ್ರಿಯತೆಗೇ ಸವಾಲು ಹಾಕಿದರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯ ಮಹಾ ಸಂಗ್ರಾಮ ಆರಂಭವಾಗಿ ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಲರ್, ಜಪಾನಿನಲ್ಲಿ ಟೋಜೊ ಗೆಲುವಿನ ಮೇಲೆ ಗೆಲುವು ಪಡೆದು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಷಾಹಿಯನ್ನು ಕಬಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಆಂದಿನ ವರೆಗೂ ಅಚಲ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಷಾಹಿ ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ತರಗೆಲೆಯಂತೆ ತತ್ತರಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನವೂ ಒಂದು ಖಚಿತವಾದ ತಿರುವು ಘಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತ್ತು.

ಅದುವರೆಗೆ ಕೇವಲ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನೇ ಧ್ಯೇಯವಾಗಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಜನತೆಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ದಳ್ಳುರಿಯಂತೆ ಸಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿ ಜ್ವಾಲೆಗೆ ಶರಣಾಗತವಾಗಿ, ಕೊನೆಗೆ ಬಾಪೂಜಿಯವರು ದೇಶಕ್ಕೆ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕರೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಎಲ್ಲ ಸಂಧಾನ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೂ ತಿಲಾಂಜಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಭಾರತದಿಂದ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಹೊಡೆದಟ್ಟುವುದೇ ನಮ್ಮ ಏಕೈಕ ಗುರಿ ಎಂದು ಸಾರಿದರು.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ—

ಇಂತಹ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಷಾಹಿ, ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಹತ್ತಿಕ್ಕಲು ಎಂತಹ ಪಾಶವೀಕೃತ್ಯಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನವರಿಕೆ

ಯಾದ ಬಳಿಕ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳುವಳಿಗೆ ಒಂದು ಖಚಿತ ಮಾರ್ಗ ನಿರ್ದೇಶನ ನೀಡದೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿತು.

ಶತ್ರುವಿನ ಇದಿರು, ದಮನದ ದಾನವೀಶಕ್ತಿಯ ಇದಿರು ತಲೆಬಾಗುವ ಅಹಿಂಸೆ ಒಂದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ, ಹೇಡಿತನ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಗಾಂಧೀಜಿ ಜನತೆ ಯಾವ ದಾರಿ ತುಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು, ಆದರೆ—ಅಷ್ಟು ದಿನ ಬಾಪೂಜಿಯವರ ಮೇಲಣ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿದ್ದ ಭಾರತದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆಸ್ಫೋಟನವಾಯಿತು.

'ಶಾಲಾ-ಕಾಲೇಜುಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ'—

'ಸರ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ'—

—ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರ್ಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಲು ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಯಾರ ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೂ ದಾರಿ ಕಾಯದೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಬಹುದು.

—ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ ಭಾರತೀಯರ ಕೈಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

ಕಾಶ್ಮೀರದಿಂದ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯವರಿಗೆ ಗುಜರಾತಿನಿಂದ ಅಸ್ಸಾಮಿನ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಕ್ರಾಂತಿ ಕಾಳಿ ತನ್ನ ರುದ್ರ ಭಯಂಕರ ನರ್ತನವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ಜನ ಹಿಂಸೆಯೋ, ಅಹಿಂಸೆಯೋ ಯಾವುದೇ ವರ್ಗವಾದರೂ ಸರಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ, 'ಪ್ರತಿ ಸರ್ಕಾರ' ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಲು ಮುಂದಾದರು.

ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ನಾಯಕರ ಮೇಲೆ ಮಿಂಚಿನ ಧಾಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಆ ನಾಯಕರು ಚಳುವಳಿಗೆ ಕರೆಕೊಡುವ ಮೊದಲೇ ಅವರನ್ನ ಬಂಧನದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಆ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲೇ ಮುರಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಿಯೂ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಅವರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಯಿತು.

ನಾಯಕರ ಬಂಧನದಿಂದ ಜನ ವಿಚಲಿತರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಪಣ ತೊಟ್ಟು 'ಇದು ನಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ಸಮರ' ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿ, ಸಮರಾಂಗಣಕ್ಕಿಳಿದರು.

೧೯೪೨ರ 'ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ' ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಒಂದು 'ಚಳುವಳಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ 'ಕ್ರಾಂತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸದ

ಎಂದೇ ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ಮಹಾಕ್ರಾಂತಿಯ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದವು.

ಹಿಂದಿನ ಚಳವಳಿಗಳಂತೆ ಈ ಬಾರಿ ಭಾರತೀಯರು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಹೋರಾಟದ ಚರಮ ಗುರಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗದೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಯೋ, ರಹಸ್ಯವಾಗಿಯೋ ಸರ್ಕಾರದ ರಾಕ್ಷಸೀ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಮುರಿದೊಗೆಯುವುದೇ ಮೂಲೋದ್ದೇಶ ಎಂಬ ಗುರಿ ಖಚಿತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದರು.

ಆ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಪಾದಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲು ಜನತೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಂತೆಯೇ ಬಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಹಿಂದೆ ನಾವೆಂದೂ ಕಂಡು ಕೇಳರಿಯದಂಥ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿ ಕ್ರಾಂತಿ ವಾತಾವರಣ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು.

ಆ ಸಮರದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ನಾವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಚಳವಳಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇಷ್ಟು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಗಿದ ಕ್ರಾಂತಿಕಹಳೆಯ ನಿನಾದ ತುಮಕೂರಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು. ಬೊಂಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳು ಹೇಗೋ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಯಾರೂ ಆಹ್ವಾನ ಕೊಡದಿದ್ದರೂ ದೃಢ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ರಣಾಂಗಣಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿದೆವು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ನಮಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದ ಸೈಕ್ಲೋಸ್ಟೈಲ್ ಆದ ಪ್ರಕಟಣೆಯೊಂದು ಹೋರಾಟದ ತಂತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿತು.

ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳಿಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ, ಸರ್ಕಾರಿ ಕಛೇರಿಗಳ ಮುಂದೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ, ಹೆಂಡದಂಗಡಿಗಳ ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರದಹನ, ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಭಾಷಣ ವೇದಿಕೆಯಿಂದ ಜನತೆಯನ್ನು ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಪ್ರಚೋದಿಸುವುದು–ಇವು ಆ ಜನತಾ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಬಹಿರಂಗ ಸ್ವರೂಪವಾದರೆ ಖಜಾನೆ ಲೂಟಿ ಮಾಡುವುದು, ಅಂಚೆ ಚೀಲವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು, ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು, ರೈಲುಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸುವುದು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಸರ್ಕಾರಿ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸುವುದು ಈ ಬಾರಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಗುಪ್ತ ಸಮರೋಪಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಮರೋಪಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಜನತೆಗೆ ದೊರಕಿತ್ತು.

ನಾವು ತುಮಕೂರಿನ ಕಾಲೇಜಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧರಾದೆವು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಮರೋಪಾಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ರಹಸ್ಯಕೂಟವೊಂದು ರಚನೆಯಾಗಿ ಎರಡು ಮುಖದಲ್ಲೂ ಕ್ರಾಂತಿ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಡೆಸಲು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದೆವು.

ದೇಶದ ಉಳಿದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆದಂತೆಯೇ ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಾಯಕರ ಬಂಧನವಾಯಿತು. ನಡುರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಾಯಕರನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಹೋದ ಪೋಲಿಸರ ವ್ಯಾನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಯಾರು–ಯಾರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವರು ಹಾಗೆ ಪೊಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಗದಂತೆ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟೆವು.

ಆ ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ನಾವಾರೂ ಮಲಗಲಿಲ್ಲ. ಮರು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಶಾಲಾ, ಕಾಲೇಜುಗಳು ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದ್ದವು. ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ನಡೆವ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ, 'ದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಮೋಚನೆ, ಬಾಪೂಜಿಯವರ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಗುವವರೆಗೆ ಮತ್ತೆ ನಾವು ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ'–ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದೆವು.

ಒಂದೆರಡು ದಿನ ನಮ್ಮ ಚಳವಳಿ ದಿಕ್ಕರಿಯದೆ, ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ನಾವೆಯಂತೆ ಎತ್ತೆಂದರತ್ತ ಹೋಯ್ದಾಡಿತು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಊರುಗಳಿಂದ ಪೋಲೀಸರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು. ಬಂದವರು ಬರಿಗೈಯಲ್ಲೇ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕರಪತ್ರಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದರು. ಆ ಕರಪತ್ರಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಒಂದು ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪ ಬಂದಿತು. ಕೆಲವು ದಿನ ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದ ಚಳುವಳಿ ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆಯಿತು.

ಕಾಲೇಜು ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಕೋಣೆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಗಳ ಕಾರ್ಯಾಗಾರವಾಯಿತು. ನನ್ನ ಹಾಸ್ಟೆಲ್ ರೂಮಿನ ಸಹಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದ ವೇಣು ಚಳುವಳಿಯ ಆರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾನು ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿದ್ದುದು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಬನಾರಸ್ ಹಿಂದೂ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಿಂದ ಗಡಿಪಾರು ಆಜ್ಞೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಎಸ್. ಎನ್. ಬಿಳಿಗಿರಿ, ಮಧುಗಿರಿಯ ಸುಧಾಮ, ತುಮಕೂರಿನ ಪ್ರಹ್ಲಾದ, ಸಿ. ಕೆ. ಗೋಪಾಲ, ಶಂಕರ್ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಹಲವು ಜನ–ನನಗೀಗ ಹೆಸರು ಮರೆತು ಹೋಗಿರುವ–ಗೆಳೆಯರು ರಹಸ್ಯಕೂಟದ ಸದಸ್ಯರಾದೆವು. ಪ್ರತಿ

ದಿನವೂ ಏನು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಗುಪ್ತವಾಗಿ, ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು–ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಕೆಲವು ಮಿತ್ರರು ಈ ಚಳುವಳಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಜನತೆಗೆ ತಿಳಿಸಲು ಸೈಕ್ಲೋಸ್ಟೈಲ್ ಆದ ಕರಪತ್ರಗಳನ್ನು ತಂದು ನಮಗೆ ತಲುಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕರಪತ್ರವನ್ನು ಹಂಚುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಿರಿಯರ ತಂಡ ಮೀಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಆ ಕರಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸಮರದ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿ ವಾರ್ತೆಗಳು ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹವ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಲೆಕೊಡದ ಜನರು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಚಳುವಳಿಗೆ ತಮ್ಮಿಂದ ಆದ ಸಹಕಾರ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಾರ್ವಜನಿಕರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪೋಲಿಸರಲ್ಲೂ ಕೆಲವರು ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರು.

ಇದರಿಂದಾಗಿ ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಚಳುವಳಿ ಪ್ರಬಲಿಸುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು ; ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೂ.

ತುಮಕೂರಿನ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ತಂಡ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿದರು. ಹಗಲು ಹೊತ್ತು ಶಾಲಾ–ಕಾಲೇಜು, ಸರ್ಕಾರಿ ಕಛೇರಿಗಳು, ಮುಂದೆ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ; ಸಂಜೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾಷಣ, ಮೆರವಣಿಗೆ ; ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಂಚೆ–ತಂತಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು, ರೈಲು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಫಿಷಿಂಗ್ ಪ್ಲೇಟ್ ಕೀಳುವುದು–ಈ ಕೆಲಸಗಳು ನಡೆದಿತ್ತು. ಇದರ ಜೊತೆ ಜೊತೆಗೆ ಅಂಚೆ ಚೀಟಿಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ, ಹೆಂಡದಂಗಡಿಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸುವುದು, ರೈಲು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ತಡೆಯೊಡ್ಡುವುದು ಈ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ನಡೆದಿದ್ದವು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ನಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪೋಲಿಸರ ಕಣ್ಣು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಕಾಲೇಜು ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಮೇಲೂ ಅವರ ಕಣ್ಣು ಬಿದ್ದಿತು ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಚಳುವಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದಿದ್ದ ಸಿ.ಐ.ಡಿ. ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರು ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎಂದು.

ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ನಾವು ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ತಂತಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಹಗಲು ಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗುಂಪು ಚದುರಿ, ನಾನು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿದೆ.

ಹಾಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಂತಿಯನ್ನು ಹಗಲಾಗುವ ಮುಂಚೆಯೇ ತುಮಕೂರಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಆದರೆ ಆ ದಿನ ನಮ್ಮ ಈ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯುವಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗಿ ನಾವು ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಂತಿಯನ್ನು ಕೆರೆಯ ನೀರಿಗೆ ಆರ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದನ್ನು ನಾನು ನನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೆ ಹಾಗೆಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಂತಿ. ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಿದ ಉಪಕರಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಗೆಳೆಯರೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಬಳಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಿಕೆಟಿಂಗ್ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಗ್ರರೂಪ ತಾಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟರು.

ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ಅಪಾಯಕರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮರೆತು, ಕೋಣೆಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಹೈಸ್ಕೂಲಿನತ್ತ ಧಾವಿಸಿದೆ.

ನಾನು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ನಾಗರೀಕ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿ.ಐ.ಡಿ. ಅಧಿಕಾರಿ ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಹೊತ್ತು ಸಾಧಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ,

'ನಾನು ಸಿ.ಐ.ಡಿ.ಗೆ ಸೇರಿದವನು–ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತು. ಆದರೂ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ನಂಬುತ್ತೀರಾ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಏಕೆ ?'–ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಈ ದಿನ ಪೋಲಿಸರು ನಿಮ್ಮ ಕೊಠಡಿಯ ಶೋಧನೆ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ವಿನಾಶ ಕೃತ್ಯದ ವಸ್ತುಗಳು ದೊರೆತರೆ ನೀವು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆಂಥದ್ದೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ನನ್ನನ್ನು ನಂಬಿ ನಿಮ್ಮ ಕೋಣೆಯ ಬೀಗದ ಕೈ ನನಗೆ ಕೊಡಿ. ಪೋಲಿಸರ ಶೋಧನೆಯಿಂದ ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟರು, ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ.

ಆಗ ನನಗೆ ನನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳ ನೆನಪಾಯಿತು. ಏನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಎರಡು ನಿಮಿಷ ಯೋಚಿಸಿದೆ. ಕೊನೆಗೆ ಹೇಗೂ ಸೆರೆಮನೆ ವಾಸವೋ

ಮತ್ತೊಂದೋ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ನಾನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದದ್ದೆ. ಈತನನ್ನು ನಂಬಿದರೆ ನನಗೇನು ನಷ್ಟವಿಲ್ಲ, ಎಂದೋ ಆಗುವುದು ಇಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ–ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಆತನನ್ನು ನಂಬಿ ನನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ಆತನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದೆ.

ಆತ ನನಗೆ 'ನೀವು ಈ ಗುಂಪು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಡಿ' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೇಗೋ ಹೊರಟು ಹೋದ.

ಆತನನ್ನು ನಾನು ನಂಬಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆತ ಹೇಳಿದಂತೆ ನನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಶೋಧನೆ ನಡೆಯಿತು. ಪೋಲಿಸರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳ ವಿನಾ ಬೇರಾವುದೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಆ ದಿನ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಯವರೇ, 'ನೀವು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರಿ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಂಧಿಸಲು ಪೋಲಿಸರು ಕಾದಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ.

ಸ್ವತಃ ಪೋಲಿಸನವರನಾಗಿದ್ದು, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಚಳುವಳಿಗೆ ನೆರವಾದ ಆ ಸಿ.ಐ.ಡಿ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ನಾನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ.

ಆತ ಹಾಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ ದಿನದಿಂದ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬದ ಲಾಯಿಸಿದೆವು. ಒಂದೊಂದು ದಿನ ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಕಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಆಗ ನಮ್ಮ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಬಳಿ ರಿವಾಲ್ವರ್ ಆಯೂಧವೂ ಇತ್ತು. ಅಂತಹವರ ಪೈಕಿ ಗೆಳೆಯ ಬಿಳಿಗಿರಿ ಒಬ್ಬ.

ಹಗಲೆಲ್ಲ ಆತ ಮಿಲಿಟರಿ ಉಡುಪು ಧರಿಸಿ, ಯಾರಿಗೂ ಸಂಶಯ ಬರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿ ಸುದ್ದಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾತ್ರಿ ನಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದ.

ದಿನವೂ ನಾನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೋಲಿಸರು ಜನ ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಬಂಧಿಸಿದರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವಿಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಹುದು ಎಂದು ಊಹಿಸಿ,ಆ ಕೆಲಸ ಆದ ಮೇಲೆಯೇ ದಸ್ತಗಿರಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು. ಅವರ ತಂತ್ರ ನಮಗೂ ಅರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಹಗಲು ಹೊತ್ತಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೋ ತಲೆ ಮರಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅಥವಾ ಬೇರಾವುದೋ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸಂಜೆ ಭಾಷಣದ ವೇಳೆಗೆ ಹಾಜರಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಯಾರಾದರೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವುದು, ನಾನು ಬಂದಾಗ ಅವರು ಭಾಷಣ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನನಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು, ನನ್ನ ಭಾಷಣ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆಯವರು ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ

ಹೇಗೋ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿಕೊಂಡು ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗಿ, ಮೋಟಾರ್ ಸೈಕಲ್ ಹಿಡಿದು ನನಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಳಿಗಿರಿಯೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೋಗಿ ತಲೆ ಮರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಹೀಗೆ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆದಿತ್ತು.

ಇದರ ಹಾಗೆಯೇ ಚಳುವಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಣ, ಕರಪತ್ರಗಳು, ವಿನಾಶ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಪರಿಕರಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ನಮಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಬರಾಜು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು–ಭೂಗತ ಚಳುವಳಿಯ ನಾಯಕರಾಗಿದ್ದ ಸರ್ದಾರ್ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯನವರು, ಅವರಾಗ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ತಾತಾ ಸಿಲ್ಕ್ ಫಾರಂನ ಬಳಿಯ ತೋಟದ ಮನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಬೀಳದಂತೆ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತೇ ಕಾಣಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದೂ ಪೂರ್ವ ನಿರ್ಧರಿತ ಸೂಚನೆ ದೊರೆತ ಮೇಲೆಯೇ ನಮಗೆ ಅವರು ಕಾಣಲು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದುದು.

ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಆಗಾಗ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿಬರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಂದು ನೇರವಾಗಿ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಾಗಲಿ, ರೈಲಿನಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಗುಮಾನಿ ಬಂದವರನ್ನು ದಸ್ತಗಿರಿ ಮಾಡಲು ಬಸ್, ರೈಲ್ವೆ ನಿಲ್ದಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಲಿಸರು ಸದಾ ಕಾವಲು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಅನುಮಾನ ಬಂದವರನ್ನೂ ಬಂಧಿಸದೇ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ನಾವು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ನಮ್ಮದೇ ಆದ ಒಂದು ತಂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು.

ಟಿಕೇಟ್ ಇಲ್ಲದೆ ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದೂ ಚಳುವಳಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಒಂದುಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಗುಂಪು ಪೋಲಿಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ರೈಲನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕಾರು ಮೈಲಿಗಳ ದೂರ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಪೂರ್ವ ನಿರ್ಧರಿತವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆ ಹುಡುಗರು ಬೋಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚೈನನ್ನೆಳೆದು ರೈಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಜಯಘೋಷ ಹಾಕುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ನಾವು ರೈಲನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹಾಗೆಯೇ ರೈಲು ಯಶವಂತಪುರದ ಬಳಿ ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ ಹುಡುಗರು ರೈಲನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಗುಂಪಿನ ಜತೆ ಸೇರಿ, ರೈಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಹಗಲಿನ ವೇಳೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಸರ್ದಾರ್ ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯನವರನ್ನು ಕಾಣಲುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಆಗ ಬೆಂಗಳೂರು ಈಗಿನಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಸವನಗುಡಿಯ ಆಚೆಗಿದ್ದ ತಾತಾ ಸಿಲ್ಕ್ ಫಾರಂ ತೋಟಗಳಿದ್ದ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶ. ಅಲ್ಲಿ ಹಾವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ

ಹೆಚ್ಚು. ಈಗ ಅದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ನಡುರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವೋ ಎಂದು ನನಗೇ ಈಗ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ, 'ಅರಸನ ಅಂಕೆ, ದೆಯ್ಯದ ಕಾಟ'–ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆದರದ ಜನರಾಗಿದ್ದೆವು ನಾವು. ಇಂಥ ನಮಗೆ ಹಾವುಗಳದೊಂದು ಹೆದರಿಕೆಯೇ ? ಯಾವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೂ ಪೋಲೀಸರ ಲಾಠಿ, ಗುಂಡುಗಳಿಗೆ ಎದೆಯೊಡ್ಡಲು ತಯಾರಾಗಿದ್ದ ನಮಗೆ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ' ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಒಂದೊಂದು ದಿನ, ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ರೈಲನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಪೋಲೀಸಿನವರಿಗೂ ಈ ಮಾಮೂಲು ಚಳುವಳಿಯ ಹಿಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಭಾರ ಅರ್ಥವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರಾಂತಕವಾಗಿ ನಡೆದಿತ್ತು–ನಮ್ಮ ಚಳುವಳಿಯ ಕೆಲಸ.

ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಕಾವೇರಿಸಲು ನಾವು ಏನಾದರೊಂದು ಹೊಸ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹಾಗೆಯೇ, ಒಂದು ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಷಾಹಿಯ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸುಡುವುದು ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು.

ಆ ನಿರ್ಧಾರದಂತೆ ನಾವು ಬೃಹದಾಕಾರದ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕಾಗದ, ಗಳುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕ್ರಮದ ವಾಸನೆ ಹೇಗೋ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ಅವರು ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಿಷ್ಫಲಗೊಳಿಸಲು ಸಜ್ಜಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ವಾರ್ತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿತು.

ಆ ಕಾರ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು, ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬೇಕು, ಆದರೆ ದಹನದ ಮುನ್ನ ನಡೆಯ ಬೇಕಾದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮೊದಲಾದವು ನಿರಾಂತಕವಾಗಿ ನಡೆಯಲೇ ಬೇಕು ಎಂದು ನಾವು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದೆವು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡೆವು.

ತುಮಕೂರಿನ ಸಂತೆಪೇಟೆಯ ಜೌಕದ ಬಳಿ ಒಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಿತು. ನಮ್ಮ ಈ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ನಾವು ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ವಂಚಿಸಲು ಅವರ ಗಮನವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಸೆಳೆಯಲು– ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಸಲು ಬೇರೊಂದು ಗುಂಪನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದೆವು.

ಹಾಗೂ ಮೆರವಣಿಗೆ ರಸ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಟಾಗ ಪೋಲೀಸರು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದರೆ ದಹನಕ್ರಿಯೆ ನಿಲ್ಲಬಾರದು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕ್ಷೌರಿಕರ ಅಂಗಡಿಗಳಿಂದ ಅವರು

ಕ್ಷೌರ ಕಾರ್ಯವಾದ ಬಳಿಕ ಮುಖಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸುವ ಗಾಜಿನ ಸೀಸೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ರೋಲನ್ನು ತುಂಬಿದೆವು. ಎಲ್ಲ ಪೋಲಿಸರು ನಮ್ಮನ್ನು ತಡೆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಪೆಟ್ರೋಲ್ ಸಿಂಪಡಿಸಿ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು.

ಹಾಗೆಯೇ ಆ ದಿನ ಈ ಗಲಭೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪೋಲಿಸರು ಟಿಯರ್ ಗ್ಯಾಸ್ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಸುದ್ದಿ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಶವ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟೇ ಜನ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಪೋಲಿಸರ ಅಶ್ರುವಾಯು ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಏಕೈಕ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದ ಈರುಳ್ಳಿಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಕರವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತೋಯಿಸಿ ಆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವವರಿಗೆ ಹಂಚಿದೆವು.

ಹೀಗೆ ಸಕಲ ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆ ದಿನ ಸಂಜೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಷಾಹಿಯ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆ, ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಅದರ ದಹನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಎರಡನ್ನೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದೆವು.

ಪೋಲಿಸಿನವರಿಗೆ ಈ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಸುಳಿವು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಅವರು ಅದನ್ನು ತಡೆಯಲು ಸಜ್ಜಾಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನಾವು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಪೋಲೀಸರು ಆ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಅಸಹಾಯಕವಾಗಿ ನಿಂತು ನೋಡುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಗುಂಪಾಗಿ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು– ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬೂದಿ ಮಾತ್ರ.

ನಾವು ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ರೀತಿ ಪೋಲಿಸರನ್ನು ದಂಗು ಬಡಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಕೆರಳಿಸಿತು.

ಆ ದಿನ ಅವರು ಈ ಗುಪ್ತ ಚಳುವಳಿಯ ಮುಖಂಡರಾಗಿದ್ದವರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ನಾವೂ, ಆದಷ್ಟು ದಿನ ಅವರ ಕೈಗೆ ಸಿಗಬಾರದು ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದೆವು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಪೋಲಿಸರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಶ್ರಯ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು–ಗೆಳೆಯ ಗೋಪಾಲನ ಸೋದರಮಾವ. ಎಕ್ಸೈಜ್ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಪ್ಪನವರ ಮನೆ, ಗೆಳೆಯ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಮನೆ ಮಂಡಿಪೇಟೆಯ ಪ್ರಮುಖ ವರ್ತಕರೊಬ್ಬರ ಮಗ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಮನೆ, ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೋ ತಲೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ರಾತ್ರಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಂತೂ ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ಇದನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಸರ್ಕಾರದವರು ರೈಲ್ವೇ ಹಳಿಗಳಿಗೆ ಮಿಲಿಟರಿಯವರು ಕಾವಲು ಹಾಕಿದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅಂಚೆ ತಂತಿಯನ್ನೂ, ಅದೂ ರೈಲು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಂಚೆ ತಂತಿಯನ್ನೂ, ನಾವು ಕತ್ತರಿಸದಂತೆ ಆ ತಂತಿಗಳಲ್ಲೂ ವಿದ್ಯುತ್ ಪ್ರವಾಹ ಹರಿಸಿದರು.

ವಿದ್ಯುತ್ತಿನಿಂದ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದ ಅಂಚೆ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ನಮಗೆ ಎದುರಾದಾಗ, ಸರ್ಕಾರದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಫಲಗೊಳಿಸಲು ನಮಗೆ ಉಪಾಯ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟವರು—ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಆಗ ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದು ಈಗ 'ಮೈಸೂರಿನ ಕೇಂದ್ರ ಆಹಾರ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಡಾ|| ವೈ. ಎಸ್. ಲೂಯಿಸ್ ಅವರು'

ಕೈಗಳಿಗೆ ರಬ್ಬರ್ ಚೀಲ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ತಂತಿ ಇರುವ ಕಂಬಕ್ಕೇರಿ ಒಂದು ತಂತಿಗೆ ತಾಮ್ರದ ತಂತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಆ ತಂತಿಯನ್ನು ನೆಲದವರೆಗೂ ಎಳೆದು ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಂಡಿ ಮಾಡಿ, ಆ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪು, ಇದ್ದಿಲು ಚೂರನ್ನು ತುಂಬಿ ತಾಮ್ರದ ಮೊಳೆಗೋ, ತಗಡಿನ ಚೂರಿಗೋ ಆ ತಂತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು, ಹೂತು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ವಿದ್ಯುತ್ ಹರಿಯುವುದು ನಿಂತು, ಮುಂದೆ ತಂತಿ ಕತ್ತರಿಸಲು ಯಾವ ಆತಂಕವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ತಂತ್ರ ವಿಧಾನ.

ಆ ತಂತ್ರ ವಿಧಾನವನ್ನು ನಾವು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿದೆವು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಹಸ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ನಮ್ಮ ಹೃದಯಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ನಾವು ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು—ಡೈನಮೇಟ್ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರೈಲ್ವೇ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ, ರೈಲು ಸಂಚಾರವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಎಂದು.

ನಾವು ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ವೇಳೆಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ತುಮಕೂರಿಗೆ ಬಂದ ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ—ಈತ ಕನ್ನಡದ ಖ್ಯಾತ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಾರರಾಗಿದ್ದ ದಿವಂಗತ ಕೆ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣರಾಯರ ತಮ್ಮ—ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ರೈಲನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದ ವಿಧಾನದ ಮಾದರಿಯೊಂದನ್ನು ತಂದರು. ಬಹಳ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಯಾರಿಸ ಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಉಪಕರಣ ಅದು.

ರೈಲಿನ ಹಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎರಡು ಅಚ್ಚುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಕೃತಕ ರೈಲು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ರೈಲು ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿ ಕೆಳಗುರುಳಲು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಉಪಕರಣ ಅದು. ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ ಆ ಉಪಕರಣದ ಮರದ ಮಾದರಿ

ಯೊಂದನ್ನು ನಮಗೆ ತೋರಿಸಿ, 'ಇಂಥ ಉಪಕರಣ ತಯಾರು ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ರೈಲ್ವೆ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಉರುಳಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಡೈನಮೇಟನ್ನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಮಗೆ ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ ಈ ಹೊಸ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ನಮ್ಮ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ರೆಕ್ಕೆ ಮೂಡಿಸಿದರು.

ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದುರದೃಷ್ಟ. ಆ ಉಪಕರಣ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ನಾನು ಪೋಲಿಸರ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದೆ.

ಅದಾದದ್ದು ಹೀಗೆ—

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಅದರಲ್ಲೂ ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ತುಮಕೂರಿನ ಮದ್ರಾಸ್ ಹೋಟಲಿನ ಮಾಲೀಕರು ತುಂಬಾ ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಅಲೆದು ಬಂದ ನಾವು ಹಗಲು ಹರಿಯುವ ಮೊದಲೇ ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಆ ಹೋಟೆಲನ್ನು ಸೇರಿ, ಅವರು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ತಲೆ ಮರೆಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ನಮ್ಮನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಬಂಧಿಸಲೇಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದ ಪೋಲಿಸಿ ನವರಿಗೆ ಕಾಲೇಜಿನ ನಮ್ಮ ಸಹಪಾಠಿಯೊಬ್ಬ, ಕೇವಲ ಮೂವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳ ಆಸೆಗೆ–ಈ ವಿಷಯ ನನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ, 'ಅದರಿಂದ ದಿನವೂ ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣ ಕೇಳುವ ಅವಕಾಶ ತಪ್ಪಿತು' ಎಂದು ವಿಷಾದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಪೋಲಿಸ್ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಹನುಮಂತಪ್ಪನವರಿಂದಲೇ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಿತು–ನಮ್ಮ ಈ ದಿನಚರಿಯನ್ನು ಪೋಲೀ ಸರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದ.

ಆ ದ್ರೋಹದಿಂದಾಗಿ ಆ ದಿನ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ಸುಮಾರು ಐದು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಮದ್ರಾಸ್ ಹೋಟೇಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಪೋಲಿಸರು ಬಂಧಿಸಿದರು.

ನನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ್ದೇನೋ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಕೋರ್ಟಿನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಪೋಲಿಸರಿಗೆ ಯಾವ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು 'ಡಿಟೆ ನ್ಯೂಟ್ಸ್‌ರಿ' ಎಂದು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು.

ನನಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಜೈಲು ಪ್ರವೇಶವಾಯಿತು. ಅದೇನು ಯೋಗಾ ಯೋಗವೋ ೧೯೩೭ರಲ್ಲಿ ನಾನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ವಾರ್ಡನ್ ಆಗಿದ್ದ ನಾಗಪ್ಪನೇ ೧೯೪೨ರಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರು ಜೈಲಿನ ವಾರ್ಡನ್ ಆಗಿದ್ದ.

ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನನಗೆ ಎಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯ ವಾಯಿತೋ, ಆತನಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಅಷ್ಟೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ, ಜೊತೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದ ಪೋಲಿಸರು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಭಯವೂ ಆಗಿರಬೇಕು,

ಹಾಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ವಾಸ ನನಗೆ ಪುನರಾರಂಭವಾಯಿತು.

೧೭

ತುಮಕೂರಿನ ಜಿಲ್ಲಾ ಸೆರೆಮನೆ ಇರುವುದು ಆಗ ನಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಿನ ಹಾಸ್ಟೆಲ್ ಇದ್ದ ಕಟ್ಟಡದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ. ಈ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಸರ್ಕಾರ ನನ್ನ ಕಾಟವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿತು.

ನಾವು ಕಾರಾಗೃಹವನ್ನು ತುಂಬುವ ಕುರಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋದದ್ದು ನಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಸೆರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಚಳವಳಿ ಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದೆವು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ತುಮಕೂರಿನ ಗಣ್ಯ ವರ್ತಕರಾದ ನಾರಾಯಣ ಶೆಟ್ಟರು, ಅನಂತರಾಮ ಶೆಟ್ಟರು, ರಾಜಶೇಖರಯ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಹಿರಿಯರು, ಹೆಬ್ಬೂರಿನ ವೆಂಕಟರಾಮು ಮೊದಲಾದ ತರುಣ ಮಿತ್ರರು ಇದ್ದರು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ದಿನ ದಿನವೂ ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಡಿಟೆನ್ಯೂಗಳಾಗಿಯೋ, ಕಾರಾಗೃಹ ವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿಯೋ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವಾರು ಭಾಗಗಳಿಂದ ಜನ ಬರುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು.

ಡೆಟೆನ್ಯೂಗಳಿಗೆ ಉಳಿದ ಖೈದಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಊಟಕ್ಕೆ ದಿನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೆಂದು ಭತ್ಯ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಇತರ ಹಲವಾರು ಸವಲತ್ತು ಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಕಾರಾಗೃಹ ವಾಸದ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವರಲ್ಲಿ ಎರಡು ದರ್ಜೆಯವ ರಿದ್ದವರು—ಸಾದಾ ಸಜಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದವರು, ಸಶ್ರಮ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದವರು ಎಂದು. ಇವರಿಗೂ ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿತ್ತು.

ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವ ವರ್ಗಭೇಧವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದವರು. ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ

ಕಾರ್ಯ–ನಮ್ಮ ನಡುವೆಯೇ ಸರ್ಕಾರ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ ಈ ವರ್ಗಬೇಧವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವುದು.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಉಳಿದ ವರ್ಗದ ಖೈದಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಆಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಉಪವಾಸ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಿದೆವು. ಬೇರೆ ಸೆರೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಮುಷ್ಕರ ಹೂಡಿದವರನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಕಠಿಣವಾಗಿ ದಂಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ತುಮಕೂರಿನ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ.

೧೯೪೨ರ ಚಳುವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಟಿ. ವಿ. ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಜಿಲ್ಲಾ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೋಲಾರದ ಉತ್ತಮ ಶ್ರೀಮಂತ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು. ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವರು. ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ದಕ್ಷರು. ಅವರಿಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಬಂದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಳಿದವರಿಗಿದ್ದ ಹಾಗೆ ತಾತ್ಸಾರ ಭಾವನೆಯಾಗಲಿ, ಇವರು ತಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಇವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದರೂ ಕಾಣಬಹುದು ಎಂಬ ಮಾಮೂಲಿ ಪೋಲೀಸ್‌ನವರಲ್ಲಿರುವ ಹಿಂಸಾಮನೋವೃತ್ತಿಯಾಗಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ ಬಂದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ಇವರು ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಸುಖಗಳನ್ನು ಬಲಿಗೊಟ್ಟು ಬಂದವರು ಎಂಬ ಗೌರವ ಭಾವನೆಯಿತ್ತು.

ಎಂತಲೇ ನಾವು ಉಪವಾಸ ಮುಷ್ಕರ ಹೂಡಿದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ತಾವೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಮುಷ್ಕರದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರು.

ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾನೂನನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ, ನಾವೂ ನಮ್ಮ ವಾದವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟು,–

'ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಏನೇ ಮನೋಭಾವವಿರಬಹುದು. ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಬಂದವರು. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಹಾಯಾಗಿರುವುದು, ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಕಷ್ಟ ಪಡುವುದು ಈ ಬೇಧ–ಭಾವವನ್ನು ನಾವು ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಉಪವಾಸ ಮುಷ್ಕರ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ನಮ್ಮ ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆವು.

ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸರಿಸಮಾನರಾಗಿ ಕಾಣಲು ತಮಗಿರುವ ಕಾನೂನು ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ವಿವರಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಾವು ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ.

'ಸರ್ಕಾರದ ಕಾನೂನನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕೆಂದೇ ಬಂದವರು ನಾವು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ನಮ್ಮ ನಿರ್ಧಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕಾನೂನು ಸರಿಯಾದರೆ, ನಮ್ಮ ಕಾನೂನು ನಮಗೆ ಸರಿ. ನಮ್ಮ ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲುವುದಿಲ್ಲ, ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆವು.

ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಯಾವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ, ಆದರೆ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಹಾಗೆ ಕಾನೂನಿಗೆ ಗಂಟು ಬಿದ್ದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹದಗೆಡಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.

ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರೆಡ್ಡಿಯವರಿಂದಾಗಿ ಪೋಲಿಸರು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಯಮದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಚಳುವಳಿ ಎಷ್ಟೇ ಉಗ್ರವಾಗಿದ್ದಾಗಲೂ ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕಾಗಲಿ, ಗೋಲಿಬಾರ್‌ಗಾಗಲಿ ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಅದೇ ಉದಾರ ರೀತಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದರು. ಅವರೂ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು.

ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೆಜೆಸ್ಟಿಕ್ ಹೋಟೆಲಿನ ಅಡುಗೆಯವರೊಬ್ಬರನ್ನು ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಊಟ ದೊರೆಯುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆ ಅಡುಗೆಗೂ ಚೊಕ್ಕವಾದ ಪದಾರ್ಥ. ಒಳ್ಳೆಯ ತರಕಾರಿಗಳು ಸರಬರಾಜು ಆಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಊಟದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಯಾವ ಬಗೆಯ ತಕರಾರು ಬರದ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು.

ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕಲು ನೇಮಿತವಾಗಿದ್ದಾತ ತುಮಕೂರಿನ ಮೆಜೆಸ್ಟಿಕ್ ಹೋಟೆಲಿನ ಸೂರಿ ಎಂಬಾತ. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಆತನಿಗೆ ಪರಿಚಯದವರೇ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಆತನೂ ನಮ್ಮ ಊಟೋಪಚಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುತುವರ್ಜಿ ವಹಿಸಿ, ಸರಳವಾದರೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಊಟವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಿನ ರಿಯಾಯಿತಿ ದೊರೆಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ—ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ನನಗೆ ವೈಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಪರಿಚಯವಿದ್ದದ್ದು.

ತುಮಕೂರಿಗೆ ಬರುವ ಮೊದಲು ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಖಜಾನೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದರೂ ಉಳಿದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಂತೆ

ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಂದ ದೂರವಿರದೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ನೇಹಪರ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಅವರದು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಆವರಿಗೆ ನನ್ನ ಪರಿಚಯ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು.

ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ನನಗೆ ತಾವು ಸೇದುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಹು ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಯುದಾದ ಗೋಲ್ಡ್‌ಫ್ಲೇಕ್ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಸೇದಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲ, ಹೋಗುವಾಗ ಒಂದರೆಡು ಸಿಗರೇಟ್ ಪ್ಯಾಕೆಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆಯೇ ನನಗೆ ಓದಲು ಪುಸ್ತಕ ಗಳನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮುಖ್ಯ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಗೌರವ ಭಾವನೆ ಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ನಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ವಿನಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸು ವಂತಾಯಿತು. ನಾನು ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪೋಲಿಸ್‌ನವನೂ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಉದ್ದಟತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಜೈಲಿನ ಪೋಲಿಸರು ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಿಗರೇಟು ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಾಗಾಗಿ ೧೯೪೨ರ ಸೆರೆಮನೆಯ ಜೀವನ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಸೆರೆವಾಸವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಧಾಮವಾಯಿತು. ಸೆರೆಮನೆಯ ಕಾನೂನುಗಳೆಲ್ಲ ಸಡಿಲವಾಗಿ, ನಾವು ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗೆ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡೆವು.

ದಿನಕಳೆದಂತೆ ತಿಪಟೂರಿನಲ್ಲಿ ರೈಲ್ವೆಸ್ಟೇಷನ್ ಸುಟ್ಟರು, ಎಂಬ ಸುದ್ದಿ ತಲು ಪಿತು. ಕೊರಟಗೆರೆ, ಸಿರಾ, ಮಧುಗಿರಿ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಬಂಧಿತರಾದವರು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದು, ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ಥಳ ನಮಗೆ ಸಾಲದಾಗಿ, ಕೊನೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಬ್ಯಾರೆಕ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಬೀಗ ಹಾಕುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟರು.

ಸೆರೆಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಅಡ್ಡಾಡಲು, ಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಮಲಗಲು, ಅವಕಾಶವಿದ್ದ ಆಟಗಳನ್ನು ಆಡಲು ನಮಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿತ್ತು. ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗಿದ್ದೂ ಹೊರಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಳು ವಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶ ದೊರಕಿಸಿತು. ಅಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು.

ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, 'ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಹಾಸ್ಟೆಲಿನ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೆದರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆ ಬೆದರಿಕೆಗೆ ಸೋತು, ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ–ಎಂದು ನಮಗೆ ಸುದ್ದಿ ಬಂತು.

ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಮ್ಮ ಚಳುವಳಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ ಊನವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ಅಂತಹ 'ವಿಧೇಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ'ಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಲು ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದೆವು.

ಆ ಯೋಜನೆಯ ಒಳ ತಿರುಳು ಇಷ್ಟೆ–ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗಿದ್ದ ನಾವು ಹೇಗಾದರೂ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಸ್ಟೆಲ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು 'ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋದರೆ ಕೈಕಾಲು ಮುರಿಯುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ಬೆದರಿಸುವುದು.

ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಯಾರು ಯಾರು ಹೋಗಬೇಕು ಎಂದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಾನು, ಹೆಬ್ಬೂರಿನ ವೆಂಕಟರಾಮು ಮತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದೆವು.

ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಏನಿದ್ದರೂ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಯ ಗೋಡೆ ಹತ್ತಿ ಹೊರ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಎಂತಲೇ ಗೋಡೆ ಹಾರಲು ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಳ ಯಾವುದು ಎಂದು ಜೈಲಿನ ಸುತ್ತ ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡಿದೆವು. ಜೈಲಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದ ಆವರಣದ ಗೋಡೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಎತ್ತರವಾದವನೂ, ದೃಢಕಾಯೂ ಆದ ವೆಂಕಟರಾಮು ಗೋಡೆಗೆ ಆತು ನಿಲ್ಲುವುದು, ಅವನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನಿಂತು ಜೈಲಿನ ಗೋಡೆಯನ್ನೇರಿ, ಆಚೆಗೆ ಧುಮುಕುವುದು–ಹೀಗೆ ಒಬ್ಬರಾದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು, ಮೂರು ಜನವೂ ಹೋಗಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರ ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ವೆಂಕಟರಾಮು ಸಹಿತ ನಾವು ಮೂವರೂ ಸೆರೆಮನೆಯ ಗೋಡೆ ಜಿಗಿದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ, ಕಾಲೇಜು ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ಗೆ ಬಂದು ಮಲಗಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆವು,

ನಮ್ಮ ಮೂವರ ಕೈಯಲ್ಲೂ ಒಂದೊಂದು ಗಳದ ತುಂಡಿತ್ತು. ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗಿದ್ದ ನಾವು, ಆ ಸರಿ ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ದಂಡಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದನ್ನು

ಕಂಡೇ ಆ ಹುಡುಗರು ಹೌಹಾರಿದರು. ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಲು ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯಮದಂಡದಂತೆಯೇ ಕಂಡಿರಬೇಕು. ಮತ್ತೆಂದೂ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆಣೆ, ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದರು.

ನಾವು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಗೋಡೆ ಜಿಗಿದು ಹೊರಬಂದ ಆ ಉದ್ದೇಶವೇನೋ ಈಡೇರಿತು. ಈಗ ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದು ?

ನಾವು ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಳಗೆ ಹೋಗಲು ನಮಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದ ಒಂದೇ ದಾರಿ ನೇರವಾಗಿ ಜೈಲಿನ ಬಾಗಿಲನ್ನೇ ದಾಟುವುದು. ಆ ಬಳಿಕ ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ಹೊರಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಒಂದು ಸಿನಿಮಾ ನೋಡಿ, ನಂತರ ನೇರವಾಗಿ ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದು ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟಿದೆವು.

ನಾವು ಜೈಲಿನ ಒಳಗೇ ಇದ್ದೇವೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದ ಪೋಲಿಸಿನವರಿಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು, ಕೈ–ಕಾಲು ನಡುಗಿತು.

'ನಮ್ಮನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಡಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆವು.

ನಮ್ಮನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಡದಿದ್ದರೆ, ನಾವು ಜೈಲಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದರೆ, ಆ ಪೋಲಿಸರು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಅದಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ, ಸದ್ದು ಗದ್ದಲ ಮಾಡದೆ : ಆ ಪೋಲಿಸಿನವರು—

'ನಮ್ಮ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಹಾಕುವ ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡಬೇಡಿ. ದಯವಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಬೇಡಿ,

—ಎಂದು ನಮ್ಮನ್ನೇ ಬೇಡಿಕೊಂಡು, ನಮ್ಮಿಂದ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಪಡೆದು, ಸೆರೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದರು.

ನಾವು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಯಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದೆವು.

ನಮಗೆ ಬೇಕೆನಿಸಿದ್ದರೆ ಆ ರಾತ್ರಿ ನಾವು ಜೈಲಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇರೆಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗಿ, ಹೊರಗೆ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು.

ಆದರೆ, ನಾವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಸೆರೆಯೊಳಗೆ ಉಳಿದ ರಾಜಕೀಯ ಬಂಧಿಗಳು, ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಪೋಲಿಸರ ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿ

ಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಓಡಿಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಇದರೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅನುಕೂಲವೂ ದೊರೆಯಿತು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜಿಲ್ಲಾ ವೈದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬಂದು ಖೈದಿಗಳ ಆರೋಗ್ಯ ಹೇಗಿದೆ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನು ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿ ಡಿ.ಎಂ.ಓ. ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಎಂಬುವರು ನನಗೆ ಪೂರ್ವ ಪರಿಚಿತರು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರಿದ್ದಾಗ, ಅವರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರ ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರು, ಮಕ್ಕಳೂ ನನಗೆ ಪರಿಚಿತರಾಗಿದ್ದರು. ದಿನವೂ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಆಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೂ ಅವರಿಗೆ ಸ್ನೇಹಿತರೇ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಪರಿಚಯ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪೂರ್ವ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ನಾನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.

ಒಮ್ಮೆ ಅವರು ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆಗೆ ಬಂದು, ನನ್ನ ಗುರುತು ಹಿಡಿದು, ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ, ಅದರಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತವಾಗಿ—

'ಸೆರೆಮನೆಯೊಳಗೇ ಇದ್ದು ನನಗೆ ಕೈಕಾಲು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಗಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗೆ ಅಡ್ಡಾಡಲು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡಿ'—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

ನನ್ನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವರು ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ—

'ಇವನಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಾಗಿ ಇವನು ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಬರುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೋಲಿಸ್ ಉಸ್ತುವಾರಿಯಲ್ಲಿ ದಿನವೂ ಇವನನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ'

—ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರು.

ಅದರಿಂದಾಗಿ ದಿನವೂ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಬೆಳಗಿನ ಉಪಹಾರ ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಪೋಲಿಸಿ ನವನ ಕಾವಲಿನಲ್ಲಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆಂದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹೊರಗೆ ಅಡ್ಡಾಡಿ ಬಳಿಕ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದೆ.

ಎರಡು ದಿನ ಹೀಗೆ 'ಆಸ್ಪತ್ರೆ'ಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಪೋಲಿಸ್‌ನವನನ್ನು ಒಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು—

'ನೀನು ದಿನಾ ವಿನಾ ಕಾರಣ ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೇಕೆ ಅಲೆಯುತ್ತೀಯಾ? ನನಗೇನೂ ರೋಗವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ,

ಸ್ನೇಹಿತರ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸು. ಆ ನಂತರ ನೀನೂ ಹಾಯಾಗಿ ಅಡ್ಡಾಡಿಕೊಂಡು ಬಾ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗೋಣ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಿನಗೇನೂ ತೊಂದರೆಯಾಗದ ಹಾಗೆ ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ'—ಎಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟೆ.

ಜೈಲಿನ ವಾರ್ಡನ್‌ನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜಿಲ್ಲಾ ಪೋಲಿಸ್ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ವರೆಗೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ತನಗೇನೂ ಅಪಾಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಂಬಿಕೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಪೋಲಿಸ್‌ನವರು ನಾನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು.

ದಿನವೂ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಉಪಹಾರವಾದ ಬಳಿಕ ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು, ನನ್ನ ಗೆಳೆಯ ಗೋಪಾಲನ ಸೋದರಮಾವ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಪ್ಪನವರ ಮನೆಸೇರಿ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅವರೂ ನನ್ನನ್ನು ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇಕಾದ ಊಟ, ತಿಂಡಿ ನೀಡಿ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಚಳವಳಿಯ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಚಳವಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆಮಾಡಿ, ನಂತರ ಊಟದ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹಾಜರಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಆದರೆ ನಾನು 'ಆಸ್ಪತ್ರೆ'ಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಬಾರದಂತೆ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿದ್ದೆ.

ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ—ಪೋಲೀಸಿನವರು ಸೆರೆಮನೆಯ ಒಳಗೂ ನಮ್ಮಿಂದ ಚಳವಳಿಯ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಅರಿಯಲು ಕೆಲವು ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಗಳನ್ನು ರಾಜಕೀಯ ಬಂಧಿಗಳಂತೆ ನಮ್ಮ ನಡುವೆ ತಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನನಗಿದ್ದ ಗುಮಾನಿ.

ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ದೊರೆತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಲಿ, ನನ್ನ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪೋಲೀಸ್‌ನವನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯೂ ಧಕ್ಕೆ ಬರಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಸಂದೇಹ ಬರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಹೀಗೆ ದೊರೆತ ಕಾಲಾವಕಾಶದಲ್ಲೆ ನಾವು ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ರಾಜಕೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದ ಅಧ್ಯಾಪಕರೊಬ್ಬರ ತರಗತಿಯ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಂಬನ್ನು ಅಸ್ಫೋಟಿಸಲು ಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದ್ದೆವು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದು ಮರದ ವೇದಿಕೆ ಹಾಕಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಅವರ ಕುರ್ಚಿ, ಮೇಜನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಮರದ ವೇದಿಕೆಯ ಕೆಳಗೆ ನಾವು ಬಾಂಬನ್ನು ಇಡಲು ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದೆವು. ಆ ದಿನ ಏನೋ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಕ್ಲಾಸಿಗೆ ಹೋಗದೆ, ಅವರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರು ಆ ತರಗತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು.

ಆ ದಿನ ನಾವು ಬಾಂಬಿಟ್ಟು, ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಹೇಗಾಗುವುದೆಂದು ಬೇಕೆಂದೇ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ನಾನೂ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟರು ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತದ್ದು ಕಂಡು ನಮ್ಮ ಈ ಯೋಜನೆ ನಮಗೇ ನೋವು ಕೊಟ್ಟು, 'ಇನ್ನೇನು ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರು ಪರಮಲೋಕ ಸೇರುತ್ತಾರೆ, ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದು?' ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಅವರ ಅದೃಷ್ಟ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮರದ ವೇದಿಕೆಯ ಕೆಳಗೆ ಹೊಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟರು ಕೋಣೆಯಿಂದ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿ ಜೀವ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರು. ವಿಷಯ ತಿಳಿದಿದ್ದ ನಾವೂ ಹೊರಗೆ ಓಡಿದೆವು. ನಮಗೂ ಕೊರಗುವ ಸಂಕಟ ತಪ್ಪಿತು.

ಈಗಲೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಶ್ರೀ ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟರು ಆ ಘಟನೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ನಾನು ತುಮಕೂರಿನ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಡೆದ ಮತ್ತೊಂದು ಮರೆಯಲಾಗದ ಘಟನೆ ಎಂದರೆ ಪೋಲೀಸರಿಗೂ–ರಾಜಕೀಯ ಬಂದಿಗಳಿಗೂ ನಡೆದ ಘರ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಸಂಗ.

ತುಮಕೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ವಾರ್ಡನ್ ನನಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯವಿದ್ದಾತ ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಹೊರಗಿನಿಂದ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ, ಆ ಪೋಲೀಸಿನವರು ಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಜೈಲಿನವಾರ್ಡನ್‌ಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಾರ್ಡನ್ ಒಂದು ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಯ ಹೆಸರು, ವಿಳಾಸ, ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧ, ಶಿಕ್ಷೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಹಣ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಅದರ ವಿವರಗಳನ್ನು ಆ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ದಾಖಲೆಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅಂತಹ ಬಂಧಿಗಳ ಹಣ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು, ಅವರು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಲೆಖ್ಖದ ಪ್ರಕಾರ ಪಾಪಸ್ಸು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನ ಹಳ್ಳಿಗರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲದವರು. ಅಂಥವರಿಗೆ

ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಏನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೋ–ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರೋ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಗುರುತು ಒತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲೂ ನಗದು ಹಣದ ಬಗ್ಗೆ ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೈ ಚಳಕ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಗುಮಾನಿ ಬಂದು, ರಾಜಕೀಯ ಬಂಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜೈಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇಂತಹ ವಿವರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಖುದ್ದಾಗಿ ಹಾಜರಿದ್ದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಲು ಒಂದೊಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಗಿನಿಂದ, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಬಂದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಜೈಕಾರ ಹಾಕಿ, ವೀರೋಚಿತವಾದ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಾವು ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿದ್ದೆವು.

ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದು ದಿನ ಕೊರಟಗೆರೆಯ ಬಳಿಯ 'ತೀತಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಾರು ಮಂದಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಕರೆತಂದರು. ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ನೀಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ನಾನು ಅವರ ದಾಖಲೆ ವಿವರ ಬರೆಸಲು ವಾರ್ಡನ್‌ರ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದೆ.

ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಜೈಲಿಗೊಪ್ಪಿಸಲು ಮಧುಗಿರಿಯ ದಫೇದಾರ್ ಅಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಪೋಲಿಸರ ಸಮೇತ ಬಂದಿದ್ದ.

ನಾನು ವಾರ್ಡನ್‌ರ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ದಾಖಲೆ ವಿವರ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಉರುಡುಗೆರೆಯ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು ಎಂಬಾತ–ಈತ ಹೆಂಡದಂಗಡಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಸೆರೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾತ: ರಾಷ್ಟ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಈತನಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಭಕ್ತಿ, ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆತ್ಮಗೌರವವೂ ಇತ್ತು, ಜೊತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಗೋಪಿ—ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು—

'ಆ ಲೆಖ್ಖಪತ್ರ ಬರೆಸುವುದು ಹಾಗಿರಲಿ, ಈಗ ನೀವು ಹೊರಗೆ ಬನ್ನಿ'

—ಎಂದು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ, ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದ

ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕೆಂಪೇರಿದ ಆತನ ಮುಖ ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ನನಗೆ ಏನೋ ಅಚಾತುರ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಎನಿಸಿ, ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ಆತನನ್ನು ಕೇಳಿದೆ—

'ಏನು ಸಮಾಚಾರ ?'

'ಈ ಮಧುಗಿರಿಯ ದಫೇದಾರನಿದ್ದಾನಲ್ಲ, ಇವನು ಭಾರಿ ಬದ್ಮಾಷ್, ಇವನಿಗೆ ಖಾಕಿ ಉಡುಪಿನ ಪೊಗರು ನೆತ್ತಿಗೇರಿದೆ ಏನಾದರಾಗಲಿ, ಅದನ್ನು ಇವತ್ತು ಇಳಿಸಲೇಬೇಕು. ನೀವು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಕೈ ತಡೆಯಬೇಡಿ'

—ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ, ನನಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡುವಂತೆಯೇ ಹೇಳಿದ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯ.

'ಏನಾಯಿತು ?'

—ಎಂದು ನಾನು ವಿಚಾರಿಸಿದೆ.

'ಈ ಸೂಳೇಮಗ. ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರನ್ನು ಮಧುಗಿರಿ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಹೊಡೆದು ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನಾವು ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಾಗತ ನೀಡಿ ಜಯಕಾರ ಹಾಕಿದಾಗ, ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರು ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಜಯಕಾರ ಹಾಕಿದರು. ಆಗ ಈ ದಫೇದಾರ್ ಬದ್ಮಾಷ್ ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರ ಬಗ್ಗೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ರಾಷ್ಟ್ರ ನಾಯಕರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅವಾಚ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ, 'ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟರೆ ಬೂಟುಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೆದರಿಸಿದ. ಪಾಪ ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಗಡಗಡ ನಡುಗಿದರು. ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಸದ್ದೇ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಚಂಡಾಲನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತಿ ನಾವು ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀವು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ಕೈ ತಡೆಯಬೇಡಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ನನ್ನ ಮೈಯ ರಕ್ತವೂ ಕಾವೇರಿತು.

ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರನ್ನು ನೋಡಿದೆ—

ಅವರ ಮುಖ ನಿಸ್ತೇಜವಾಗಿದ್ದುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರು ಅನುಭವಿಸಿದ ಚಿತ್ರ ಹಿಂಸೆಯ ಲಕ್ಷಣ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

'ಏನೇನು ಮಾಡಿದ ?'

— ಎಂದು ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಆತನ ಬಾಯಿಂದ ಮಾತು ಹೊರಡದೆ, ಕಣ್ಣಿಂದ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ನೀರು ಹರಿಯಿತು.

ಈ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಬಂಧಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ತಿಳಿದು ಅವರು ಉನ್ನತ ಕ್ರೋಧದಲ್ಲಿ ಕೆಂಡವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಿರರ್ಥಕ ಎಂದು ಅರಿವಾಯಿತು. ಹಾಗೆಯೇ 'ಪೋಲಿಸಿನವರ ಮೇಲೆ ಕೈ ಮಾಡಿದರೆ ಏನಾಗಬಹುದು' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ದೃಢಕಾಯರಾಗಿದ್ದ ನಾಲ್ಕಾರು ಮಂದಿಗೆ—

'ನೀವು ಹೊರಗಿರುವ ಪೋಲೀಸರು ಒಳಗೆ ಬರದಂತೆ ಕಾವಲು ಕಾಯಿರಿ. ವಾರ್ಡನ್ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರದಂತೆ ನಾವು ಕೆಲವರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು

ತ್ತೇವೆ. ಕೈದಿಗಳನ್ನ ವಾರ್ಡನ್‌ಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ದಫೇದಾರ ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗ ಅದೇನು ಮಾಡುತ್ತಿರೋ ಮಾಡಿ, ಆದರಿಷ್ಟೇ—ಅವನ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಪಾಯ ಬರದ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ'

—ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದೆ.

ನಾನು ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿದುದೇ ಅವರಿಗೆ ಸಾಕಾಯಿತು. ಅವರೆಲ್ಲ ಹೆಡೆತುಳಿದ ಕಾಳ ಸರ್ಪಗಳಂತೆ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಬುಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಆ ದಫೇದಾರ ಹೊರಗೆ ಬರುವುದನ್ನು ಕಾದು ನಿಂತರು.

ತಾನು ಮಧುಗಿರಿಯಿಂದ ಕರೆ ತಂದಿದ್ದ ಕೈದಿಗಳನ್ನು ವಾರ್ಡನ್‌ಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಆ ದಫೇದಾರ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟ. ಅದುವರೆಗೂ ವಾರ್ಡನ್ ಬಳಿಯೇ ಇದ್ದ ನಾನು, ನಾಗಪ್ಪನಿಗೆ—

'ನೀನು ಇವತ್ತು ಈ ಕೋಣೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬರಬೇಡ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ವಾರ್ಡನ್ ನಾಗಪ್ಪ ಬಡಕಲು ಮೈಯ ಆಳು. ಅವನಿಗಿದ್ದುದ್ದೆಲ್ಲಾ ಕಂಠ ಬಲವೇ ವಿನಾ ದೇಹಬಲವಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಚೂಪುಗಾರಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಎಂತಲೇ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ ಮೈ ನಡುಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಕೂತಿದ್ದ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಗರಬಡಿದವನಂತೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ.

ಮಧುಗಿರಿಯ ದಫೇದಾರ ಎದೆಯುಬ್ಬಿಸಿಕೊಂಡು ವಾರ್ಡನ್‌ನ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದ. ಅಲ್ಲಿಂದಾಚೆ ಹತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನಾದರೂ ಮುಂದಿಟ್ಟನೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಕಾದು ನಿಂತಿದ್ದ ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯ ಅವನ ಬೆನ್ನು ಮುರಿಯುವಂತೆ ಗುದ್ದಿ, ರೆಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕುಕ್ಕಿ, ಫುಟ್‌ಬಾಲ್ ಚೆಂಡನ್ನು ಒದೆಯುವಂತೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆದ.

ಆ ಏಟಿಗೆ ತತ್ತರಿಸಿದ ದಫೇದಾರ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಎಗರಿ ಬಿದ್ದ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನ ಬೇಟೆ ಸಾಗಿತು. ಅತ್ತ ಹೋದರೆ ಆಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದು ದಬ್ಬುವುದು, ಇತ್ತ ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದು ದಬ್ಬುವುದು, ಯಾರು ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕರೆ ಅಲ್ಲಿ, ಕೈ–ಕಾಲು ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಿ. ಅದರಿಂದ ಒದೆಯುವುದು ; ಹೊಡೆಯುವುದು ; ಜೊತೆಗೆ ಅವನ ವಂಶವನ್ನೇ ಜಾಲಾಡುವ ಬೈಗಳು.

ವಾರ್ಡನ್ ಕೋಣೆಯೊಳಗೇ ಇದ್ದ. ಹೊರಗಿದ್ದ ಪೋಲಿಸರು ಒಳಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜೈಲಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡಿಸಿ, ಸುತ್ತಾಡಿಸಿ ಆ

ದಫೇದಾರನನ್ನು ಹೊಡೆದರು. ಅವನ ಮೈಮೇಲಿದ್ದ ಸಮವಸ್ತ್ರವೆಲ್ಲ ಚಿಂದಿಯಾಗಿ ಒಳಗೆ ತೊಟ್ಟ ನಿಕ್ಕರು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯಿತು.

ಹಾಗೆ ಹೊಡೆದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಏಟು ಬಿದ್ದರೆ ಅವನು ಬದುಕಲಾರ ಎಂಬುದು ಖಚಿತವಾದ ಮೇಲೆ ಹೊರಗಿನ ಕಾವಲು ಪೋಲಿಸರಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಬಾಗಿಲು ತೆರಸಿ, ಅವನನ್ನ ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಹೊರಗೆ ತಳ್ಳಿದೆವು.

ಇದು ಆ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಂಡು ಕೇಳದಂಥ ಪ್ರಸಂಗ. ಅದನ್ನ ಕಂಡು ಪೋಲಿಸರು ಗಡಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಿದರು. ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಾಠಿ, ಬಂದೂಕ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ಅವರಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹಾಗೆ ಆ ದಫೇದಾರನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿ, ಹೊರಗೆ ಅಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು. ಆ ಬಳಿಕ ಮುಂದೇನು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡಿತು.

ಒಂದು ಮಾತಂತೂ ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಖಚಿತವಾಗಿತ್ತು—'ಸಮವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೆ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಹಲ್ಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪೋಲಿಸರು ಪ್ರತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

ಅವರ ಪ್ರತಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗಬಹುದು, ಅದನ್ನೇ ನಾವು ಎದುರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ?—ಎಂದು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದೆವು.

ಲಾಠಿ ಪ್ರಹಾರವಾಗುದಂತೂ ಖಚಿತ ಎಂದು ನಾವು ನಂಬಿದ್ದೆವು. ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದರೆ ಮುಂದೆ ಗೋಲಿಬಾರ್ ಅನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ಆದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಅದರ ಅಂಜಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು.

'ಈ ದಿನ ಪೋಲಿಸರು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಮಾಡಲಿ, ಏನೇ ಆದರೂ ನಾವು ಸತ್ತರೂ ಸರಿ, ಹತ್ತಾರು ಜನ ಪೋಲಿಸರನ್ನು ಬಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ನಾವು ಸಾಯಬಾರದು'

—ಎಂಬ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದೆವು.

ಆಂದಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು—

'ಯಾರಿಗೂ ಸಾವಿನ ಭೀತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾವಿಗೆ ಸಾವಿನ ಬೆಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೂ ಅವರಲ್ಲಿತ್ತು.

ಪೋಲಿಸರನ್ನ ಎದುರಿಸಲು ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಸ್ತ್ರವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಿವಾಲ್ವರ್ ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಸೆರೆಮನೆಯ ಆಚೆಗೆ ಮಾತ್ರ. ಒಳಗೆ ಅದನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವ ಉಪಾಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ದೊರಕ ಬಹುದಾದ ಕಲ್ಲು, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮರದ ಕೊಂಬೆಗಳು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪೋಲಿಸ್ ಪಡೆ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಎರಗಲು ಬರುವುದನ್ನು ಕಾದು ಕುಳಿತೆವು.

ಆ ದಿನ ನಮಗಾರಿಗೂ ಊಟ ತಿಂಡಿಯ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ಒಂಟಿಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದು ನಿರ್ಧರಿತವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಕುಳಿತು ಮುಂದಾಗುವುದನ್ನು ಕಾಯ ತೊಡಗಿದೆವು.

ಈ ಘಟನೆಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡ ವಾರ್ಡನ್ ನಾಗಪ್ಪ ಭೂತದರ್ಶನವಾದವನಂತೆ ಇದ್ದ.

'ನಮ್ಮ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿ ಯಾವತ್ತೂ ಹೀಗಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ನಾವು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡೆವು. ಆದರೂ ನೀವು ನಮಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ತಂದುಬಿಟ್ಟಿರಿ'

—ಎಂದು ಕೈ ಕೈ ಹೊಸಕಿಕೊಂಡ.

ಆದರೆ ಎಷ್ಟಾದರೂ ನಮ್ಮಿದಿರು ಬೆದರಿಸುವ ಮಾತಾಡುವ ಧೈರ್ಯ ಅವನಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಯವಾಗಿಯೇ—

'ಇದನ್ನು ನಾನು ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆದಷ್ಟು ನಿಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, 'ಬದುಕಿದೆಯಾ ಬಡಜೀವವೇ' ಎಂಬಂತೆ, ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋದ.

ಆ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವೇಳೆಗೆ ಪೋಲಿಸ್ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದರು. ಅವರು ಸಮವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಬಂದಿದ್ದರು. ಎಂತಲೇ ಸಮವಸ್ತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗವಾದ ರಿವಾಲ್ವರ್ ಅವರ ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಜೈಲಿನೊಳಗೆ ಅವರು ಒಬ್ಬರೇ ಬಂದರು ಬೇರೆ ಯಾವ ಪೋಲಿಸ್‌ನವರನ್ನೂ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕರೆ ತರದೆ.

ಒಳಗೆ ಬಂದವರೇ ಕ್ರೋಧ, ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಬಿಗಿದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮುಖಗಳನ್ನು ಕಂಡೇ ಅವರಿಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಾಗಿರಬೇಕು.

ಎಂತಲೇ, ಜೈಲಿನೊಳಗೆ ಬಂದ ಅವರು ನಮ್ಮತ್ತ, ಗಲ್ರುದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರದೆ, ಎಂದಿನ ಸರಳ, ಸಜ್ಜನಿಕೆಯಿಂದಲೇ, ನಗುಮುಖದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಅವರಿಗೆ ಅತಿ ಪರಿಚಯದವನಾದ ನನ್ನನ್ನು ವಾರ್ಡನ್ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು, ಅಂದು ನಡೆದ ಘಟನೆಯ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು.

ನಾನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ, ಯಾವ ಮುಚ್ಚುಮರೆಯೂ ಮಾಡದೆ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ನಡೆದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, 'ಈ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಪ್ರತೀಕಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಎದುರಿಸಲೂ ನಾವು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದೇವೆ'–ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ

ನನ್ನ ಅಂಥ ಮಾತನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿ ಕೇಳಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆತ ಯಾವ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಆದರೆ ವೆಂಕಟಶಿವರೆಡ್ಡಿಯವರು ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು—

'ನೀವೆಲ್ಲಾ ಬರಿಗೈ ಬಂಟರು. ಬಂದೂಕಿನ ಎದುರು ನಿವೇನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ ? ಆಯಿತು, ಆ ದಫೇದಾರ ತನಗಾದುದನ್ನು ಹೇಳಿದ. ನಿಮ್ಮ ಕಡೆಯವಾದವನ್ನೂ ಕೇಳಿದೆ. ಆ ದಫೇದಾರ ಶುದ್ಧ ಮುಠ್ಠಾಳ. ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ಬಂದವರನ್ನು ಹೇಗೆ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಅವನಿಗೆ ನಾನು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಕಳಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನೀವೂ ಅಷ್ಟೆ. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಕಾನೂನು ಚಲಾವಣೆಯನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕೈಗೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ. ಏನಿದ್ದರೂ ನನಗೆ ಹೇಳಿ, ನಿಮಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗದ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರುವವರೆಗೂ ಯಾವ ಬಗೆಯ ದುರ್ಘಟನೆಯೂ ನಡೆಯಬಾರದು ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆ. ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಸಹಕಾರ ಬೇಕು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ವಿಶ್ವಾಸವಾಗಿ ನನ್ನ ಕೈ ಕುಲುಕಿ, ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ, ನಗುನಗುತ್ತಾ ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ನಾವು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದು—
ಘೋರ ಪ್ರತೀಕಾರದ ಭಯಂಕರ ಬಿರುಗಾಳಿಯನ್ನು

ಆದರೆ ಅದು—
ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರ ಸೌಜನ್ಯದಿಂದಾಗಿ 'ಕೂ–ಗಾಳಿ'ಯಂತೆ ಬೀಸಿಹೋಯಿತು.

ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಪೋಲೀಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ, ಅದೂ ಸಕಲ ಬಲಗಳೂ ಇದ್ದ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿದ ಸಂಯಮ, ಸೌಜನ್ಯ ರಾಜಕೀಯ ಬಂಧಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ

ಅವರಿಗಿದ್ದ ಗೌರವ ಇವುಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕಿರಲಿ. ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅಂತಹ ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಅತಿ ವಿರಳ.

ಇಂದು ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಇಲ್ಲ. ಸರ್ಕಾರದ ಹಲವಾರು ಉನ್ನತ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ಹೋದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು ಗಳಿಸಿ, ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಾದರು. ಅವರು ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಾದಾಗ, ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು ಎಂದು ನಾನಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಅಂದು ಆ ಕೆಲಸ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು, ಈ ಮೂಲಕ ಅವರ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ನಾನು ತುಮಕೂರಿನ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಡೆದ ಮತ್ತೊಂದು ಘಟನೆಯನ್ನು ನಾನೆಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ.

ನಾನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಘಟನೆ ಎಷ್ಟು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾದುದೋ ಇದು ಅಷ್ಟೇ ಭಯಂಕರವಾದುದು,

ಈಗಲೂ ಅದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ನನ್ನ ಮೈ ನಡಗುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಆ ಅನುಭವವನ್ನು ಭರಿಸುವ ಮನೋದಾರ್ಢ್ಯ ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂತೋ ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ.

ನಾನು ನಿರಂಕುಶ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವನೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ನನಗೆ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಭೀತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ದಿನ ನನ್ನ ಚಿತ್ತಸ್ಥೈರ್ಯ ಕೆಡದ ಹಾಗೆ ಯಾವ ಶಕ್ತಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿತೋ–ಏನೋ ಆದರೆ ಇಷ್ಟಂತೂ ನಿಶ್ಚಯ–ಇಂದು ಆ ಘಟನೆ ನಡೆದರೆ ಅದನ್ನು ಅಂದಿನ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಬಲ್ಲೆ ಎಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಈಗ ನನಗಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಶ್ರೀ ರೆಡ್ಡಿಯವರ ವಿಶ್ವಾಸದ ಫಲವಾಗಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡ ಹಲವು ಸವಲತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಓದಿ, ಬರೆಯಲು ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೀಪದ ಸೌಕರ್ಯವಿದ್ದ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದದ್ದು ಒಂದು.

ಆಗ ಜೈಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಬಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತೂರಿನ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ತರುಣನೊಬ್ಬನಿದ್ದ. ಅದೇನು ಕಾರಣವೋ ಆತನಿಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. ನನ್ನ ಕೋಣೆ ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿಡುವುದು, ನನ್ನ ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ ಒಗೆದುಕೊಡುವುದು, ಹೀಗೆ ತನ್ನಿಂದಾದ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಆತ

ಒಳ್ಳೆಯ ಯೌವನವಂತ; ಬಲವಾದ ಆಳು. ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಾದರೂ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ. ನನಗೆ ಆತ ನನ್ನ ಯೋಗ ಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ, ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಾನು ಆಗಾಗ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಕಥೆಗಳನ್ನು, ದೇಶಭಕ್ತರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿ, ಸಂತೋಷ ಪಡುವುದು ಆತನಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮೈತ್ರಿ ಬೆಳೆಯಿತು.

ನಾನು ಏಕಾಗಿಯಾಗಿರಲು ಅವಕಾಶದೊರೆತಾದ ಆತನನ್ನು ನನ್ನ ಜೊತೆಯಾಗಿರಲು ಹೇಳಿದೆ. ಆತನೂ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಇರಲು ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಕಳೆದವು.

ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ–ಸುಮಾರು ಹನ್ನೊಂದು ಘಂಟೆಯ ಸಮಯವಿರಬೇಕು. ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಇತರರೆಲ್ಲ ಮಲಗಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಓದಲು ಬಿಟ್ಟು ಕೃಷ್ಣನೂ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದ್ದ.

ಹಾಗೆ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಆ ಕೆಲಸ ಪೂರೈಸಿಬರಲು ಕೋಣೆಯ ಹೊರಗೆ ಹೋದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದಿರಬೇಕು. ಶಾಂತವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಕೃಷ್ಣ, ಒಳಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವನ ಮುಖ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ಅವನ ಮೈ ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ತೂಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬಾಯಿಯ ಒಂದು ಸಂದಿನಿಂದ ನೊರೆ ಸೋರುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡವನೇ 'ಹೋ' ಎಂದು ಚೀರಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕೂಗಾಡಲು, ಹಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ.

ಓದುತ್ತಾ ಮಲಗಿದ್ದ ನಾನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಕೃಷ್ಣ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಂಡೇ ಬೆದರಿದ್ದೆ. ಇನ್ನು ಆ ಚೀರಾಟ, ವಿಚಿತ್ರ ಕೂಗಾಟ ಇವುಗಳಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆದರಿ ಅವನ ಬಾಹು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟೆ, ಎಷ್ಟು ಕೊಸರಾಡಿದರೂ ಅದು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನೂ ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದ; ನಾನೂ ಕೂಗಲಾರಂಭಿಸಿದೆ.

ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಆ ಕೂಗಾಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಪಕ್ಕದ ವರಾಂಡದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದವರು, ಇರುಳು ಕಾವಲಿನ ಪೋಲೀಸರು ಎಚ್ಚರವಾಗಿ 'ಏನಾಯಿತೋ' ಎಂದು ಓಡಿಬಂದು, ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿದರು.

ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವರಿಗೂ ಗಾಬರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ನನ್ನನ್ನು ಅವನ ಬಾಹುಬಂಧನದಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡಲು ಹತ್ತಾರು ಜನ ಹೆಣಗಬೇಕಾಯಿತು.

ಅಂತೂ ಬಹು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಅವನ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಅವನನ್ನ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೀಗಹಾಕಿದರು.

ಹಾಗೆ ನಾನು ಅವನ ತೋಳಿನಿಂದ ಪಾರಾಗಿದ್ದೆ ಆದರೆ ನಿದ್ರೆ ಹಾರಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಲಗದಂತೆ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರು ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ತಮ್ಮ ನಡುವೆ ನನ್ನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು 'ಏನಾಯಿತು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ನಾನು ನಡೆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದೆ. ಒಬ್ಬಬ್ಬರು 'ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಭೂತ ಹಿಡಿದಿದೆ ಎಂದು ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ನನಗೂ ಆ ಬಳಿಕ 'ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಮಲಗಬೇಡ' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಮಲಗಿಸಿ ಕೊಂಡರು,

ಮಲಗಿದರೂ ನನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಏನು, ಎದ್ದಿದ್ದವರು ಯಾರೂ ನಿದ್ರಿಸಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ–ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಸೇರಿದ ಕೃಷ್ಣನ ಚೀರಾಟ, ಕೂಗಾಟ, ಹಾಡುಗಳು, ವಿಡಿತ್ರವಾದ ನಗು.

ಒಬ್ಬಬ್ಬರು ಭೂತವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ನನಗೆ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಏನಾಯಿತು, ಹೀಗೇಕೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ?' ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಲೇ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದೆ.

ಕೃಷ್ಣನೂ ಅಷ್ಟೇ–ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಅವನ ಅರ್ಥಹೀನ ಕೂಗಾಟ ನಡೆದಿತ್ತು.

ಹಗಲಾಯಿತು—

ವಾರ್ಡನ್ ನಾಗಪ್ಪ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಆತನಿಗೆ ವರದಿ ಮಾಡಿದೆವು. ಆತನೊಂದಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನೋಡಲು ನಾನು ಹೋದೆ.

ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ನಾಗಪ್ಪನ ಮುಖದರ್ಶನವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕೃಷ್ಣ ಎದೆ ನಡುಗಿಸುವಂಥ ಕೂಗು ಹಾಕಿದ, ನಾಗಪ್ಪ, 'ಇವನಿಗೆ ಭೂತ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ನಿಜ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದ.

ಆ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ನನಗೂ ಭಯವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಭಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಹೀಗಾಯಿತಲ್ಲ' ಎಂದು ಕನಿಕರವಾಗಿ, ಆ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ–

'ಕೃಷ್ಣ'–ಎಂದು ಕೂಗಿದೆ.

ನನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನಾಗಪ್ಪನ ಮುಖವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಘರ್ಜಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ, ಅರ್ಥ ವಾಗದ ನಗೆ ನಗುತ್ತಾ, ಕಾಮಪರವಶವಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮಾಡುವ ಅಂಗ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು, ಮಾಡಿದ. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ಆ ಹೆಣ್ಣುತನದ ಎಳೆ ಇತ್ತು.

'ಇದೇಕೆ ಹೀಗಾಯಿತು ?'—ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೇ ನಾನು ನಾಗಪ್ಪನ ಬಳಿ ಹೋಗಿ, ನನಗಾದ ಅನುಭವ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ನಾಗಪ್ಪ—

'ಆ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಯಾವುದೋ ಹೆಣ್ಣು ದೆವ್ವ ಹಿಡಿದಿದೆ. ನೀವೇನೂ ಹೆದರಬೇಡಿ. ನನಗೆ ಭೂತವೈದ್ಯ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಸರಿಯಾದ ದಿನ ನೋಡಿ ಕೊಂಡು ಆ ಭೂತೋಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ನಾಗಪ್ಪ ಆ ಭರವಸೆ ನೀಡಿದ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕೃಷ್ಣನ ಗತಿ ಏನು ? ಯಾರ ಮುಖದರ್ಶನವಾದರೂ ಅವನು ಉಗ್ರ ಸ್ವರೂಪ ತಾಳುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಜನ ಆ ಕೋಣೆಯ ಬಳಿ ಹೋಗಲೂ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಇನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಊಟ ತಿಂಡಿ ಕೊಡುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡುವವರ್ಯಾರು ?

ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಅದಾವುದೂ ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಈ ಲೋಕದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ಅವನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಬೇರಾವುದೋ ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ.

ಆದರೆ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ—

ಇತರರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಉಗ್ರನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಸೌಮ್ಯ ವಾಗುತ್ತಿದ್ದ, ಅವನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳೂ ಬದಲಾಗುತಿದ್ದವು. ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅವನಲ್ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಪರಿವರ್ತನೆ ನನಗೆ ಬಿಡಿಸಲಾಗದ ಸಮಸ್ಯೆ ಯಾಯಿತು. ಹಾಗೂ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವನು ಸೌಮ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ, ಅವನು ಹಾಗಿರುವಾಗ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಿನ್ನಲು, ಕುಡಿಯಲು ಕೊಟ್ಟರೆ ಸ್ವೀಕರಿ ಸುತ್ತಾನೇನೋ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದೆ. ಅವನು ಏನನ್ನೂ ಮುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಅದಾವುದೂ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ನಾನು ಆಗಾಗ ಅವನ ಬಳಿ ಹೋಗು ವುದನ್ನು ನನ್ನ ಮಿತ್ರರು ತಡೆ ಹಿಡಿದರು.

ಅಂತೂ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೀತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ವಿಚಿತ್ರ ವಾತಾ ವರಣವಿತ್ತು. ಹಗಲು ಹೊತ್ತಿರಲೀ ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಸೆರೆಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ

ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಆ ಕೆಲಸ ಬಿಟ್ಟರು. ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಯಾರೂ ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೇ ಕೆಲವು ದಿನ ಕಳೆಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ನಾಗಪ್ಪ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮಂತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಮಡಿಯುಟ್ಟು, ಬೇಕಾದ ಪರಿಕರಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಬಂದ.

ಆದರೆ ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಕರೆತರುವುದು ಹೇಗೆ?—ಆ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಮುಂದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ನಾನೇ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದ ಬಳಿಕ ಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿ ಹೋದೆ.

ಸುತ್ತ ಜನರಿದ್ದುದರಿಂದ ನನಗೆ ಜೀವ ಭೀತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣನೂ ನಾನು ಹೆದರುವಂಥದ್ದೇನನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಬಹು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು' ಆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ನಾಗಪ್ಪ ಗೊತ್ತು ಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದ.

ನಾಗಪ್ಪ ಆಂಥ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು, ಎಲುಬಿನ ತುಂಡು, ಅರಿಶಿನ-ಕುಂಕುಮ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದಲೂ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾಗಿ, ಮಡಿಯುಟ್ಟು, ಹಣೆಗೆ, ಕೈ-ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬಲವಾಗಿ ವಿಭೂತಿ ಪಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಸಿನಗಲ ಕುಂಕುಮವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು. ತನ್ನ ಮಂತ್ರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ.

ಸುಮಾರು ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ನಡೆಯಿತು-ಆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ.

ಆಗಾಗ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಏನೋ ಮಂತ್ರ ಹೇಳಿ, ಕೃಷ್ಣನ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಲವಾಗಿ ನೀರು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ; ಬೇವಿನಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ.

ಆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಕೃಷ್ಣನೂ ಒಮ್ಮೆ ಶಾಂತವಾಗಿ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ರುದ್ರನಾಗಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಕೊನೆಗೆ ಏನಾಯಿತೋ ಏನೋ-ಕುಳಿತಿದ್ದವನು ಹಾಗೇ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟ.

ಆ ಬಳಿಕ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಅವನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದೆವು. ನಾಗಪ್ಪ ಅವನಿಗೆ ಹಿಡಿದ ಭೂತ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಯಿತು ಎಂದು ನಮಗೆ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಟ್ಟ.

ಆ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಕೃಷ್ಣ ಎಚ್ಚರವಾಗಲಿಲ್ಲ ; ಅವನು ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟದ್ದು ಮರುದಿನ ಹಗಲಾದ ಮೇಲೆ.

ಆಗ-ಅವನಲ್ಲಿ ರೌದ್ರತೆಯಾಗಲೀ. ಸೌಮ್ಯತೆಯಾಗಲಿ ಇರದೆ ಎಂಥದೋ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಮಂಕು ಬಡಿದು, ಅವನ ಮುಖದಷ್ಟೇ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ನಿಸ್ತೇಜ ವಾಗಿದ್ದವು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಅವನು ಹಿಂದಿನ ಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಆದರೆ ಎಂದಿನಂತೆ ಮಾತ್ರ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

'ಎಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇದೆಂಥ ದುರ್ಗತಿ ಬಂತು ?'—ಎಂಬ ಚಿಂತೆಗೆ ನಾನು ಒಳಗಾದೆ.

ಆದರೆ, ಇದ್ದ ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ—

೧೯೪೨ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಡೆಟಿನ್ಯೂ ಬಂಧಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಆದರ ಫಲವಾಗಿ, ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದೆ.

ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆ ಏನಾಯಿತೋ, ಹೇಗಾಯಿತೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವನ ನೆನಪಾದಾಗ ನನಗೆ ಭಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ ; ಕನಿಕರವೂ ಮೂಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳು, ಪಿಶಾಚಿಗಳು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ? ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಂಬುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಬಹಳ ಜನ ಇದೊಂದು ಬಗೆಯ ಮನೋ ವಿಕಾರ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಾನು ಮನೋ ವಿಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದೇನೆ. ಎಷ್ಟೋ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಈ ಬಗ್ಗೆ ವಾದ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೂ ಇದು ಹೀಗೆ ಸರಿ ಎಂದು ಇನ್ನೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೇ ಖಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟು ಸಾಕು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವಗಳೊಂದಿಗೆ, ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಿಪಟೂರಿನ ನಿಲ್ದಾಣದ ದಹನದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತರಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ತಿಪಟೂರಿನ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶೆಟ್ಟರು ಎನ್ನುವ ಮಿತ್ರರ ಒತ್ತಾಯದ ಫಲವಾಗಿ ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯನ್ನ ಓದುವುದನ್ನು ಕಲಿತು, ಅವರು ನಾನು ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರ ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಆತ್ಮಕತೆಯ ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯ ಅನುವಾದದ ಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಜೈಲಿನಿಂದ ಹೊರ ಬಂದೆ.

ತುಮಕೂರಿನ ಆ ಸೆರೆಮನೆ ವಾಸದ ಮುಕ್ತಾಯದೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಗಿದು, ಮತ್ತೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

೧೮

ಸರ್ಕಾರ ನನ್ನನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ದಬ್ಬಿತ್ತು, ಕಾಲೇಜಿನ ಓದಿಗೆ ನಾನೇ ತಿಲಾಂಜಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ.

ಈಗ—

ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನನ್ನೆದುರು ಹೆಡೆ ಎತ್ತಿ ನಿಂತಿತು.

ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾತಾವರಣವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಕಾರ್ಗಾಲದ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿ ಇಳಿಯ ತೊಡಗಿತು ಚಳುವಳಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಹುಮಂದಿ ಮಿತ್ರರು ಸೆರೆಮನೆಯ ಪಾಲಾಗಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲವೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೋ ಚದುರಿ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊಸದಾಗಿ ಗುಂಪು ಕಟ್ಟಿ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ನಾನು ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತಿಳಿದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ತುಮಕೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರಿಗೆ ನಾನು, ನನ್ನ ಕಾಲೇಜು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಬಯಕೆ ಇತ್ತು. ಆ ದಾರಿ ಹಿಡಿಯಲು ಆ ವರ್ಷ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಂಗಳುಗಳ ಕಾಲ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಕಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ಬಯಸಿದರೂ ಆ ವರ್ಷ ನಾನು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಸೇರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರದ ಮೊದಲ ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಗದ ಹೊರತು ದೇಶಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಲಭಿಸದ ಹೊರತು ಮತ್ತೆ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಕಾಲಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಮಂದಿ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನಗಂತೂ ಕಾಲೇಜು ಓದಿನ ಹಂಬಲ ತಪ್ಪಿಹೋಗಿತ್ತು.

ಈ ತ್ರಿಶಂಕು ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಆಗ ಯಾವುದೋ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಗಂಟು ಮೂಟೆ ಕಟ್ಟಿದೆ.

ಗಂಟು ಮೂಟೆ—ಹಾಗೆನ್ನಲು ನನ್ನ ಬಳಿ ಏನಿತ್ತು.

ಬರಿ ನಾಲ್ಕು ಜೊತೆ ಬಟ್ಟೆ, ಒಂದೆರಡು ಪುಸ್ತಕ ಅಷ್ಟೆ.

ನಾನು ಕಾಲೇಜು ಹಾಸ್ಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಕೇವಲ ಕಾಲೇಜಿನ ಓದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಇತರ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಸಂಗ್ರಹವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪೋಲಿಸರು

ನನ್ನನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬಂಧಿಸಿ, ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗ್ರಂಥ ಸಂಗ್ರಹವೆಲ್ಲಾ ಯಾರದೋ ಪಾಲಾಗಿತ್ತು. ನಿಜವಾಗಿ ಕಾಲೇಜು ಓದು ಹೋಯಿತು ಎಂದು ವ್ಯಥೆ ಪಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನ್ನ ಆ ಪುಸ್ತಕ ಸಂಗ್ರಹ ಕಳೆದು ಹೋದದ್ದ ಕ್ಕಾಗಿ ನಾನಿಂದೂ ವ್ಯಥೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಜೈಲು ವಾಸದಿಂದ ನನಗಾದ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ನಷ್ಟ ಇದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಹರಕು ಚೂರನ್ನೇ ನಾನು, ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಗಂಟು ಮೂಟೆ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕ ರಾಗಿದ್ದ, ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂನಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವ ಬಿ. ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ('ಕ್ಷೀರಸಾಗರ'ರ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡೆವು. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು.

ನಾನಂತೂ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗದ ನನ್ನ ದೃಢನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ, ಓದಿನ ಮಾರ್ಗ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಆಗ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದ್ದ ಹಿಂದೂ ಸ್ಥಾನ್ ಏರ್‌ಕ್ರಾಫ್ಟ್ಸ್ ಕಂಪನಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನೌಕರಿ ಕೊಡಿಸುವುದು ಎಂಬ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಆ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಎನ್ನು ವವರು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ್ ಏರ್‌ಕ್ರಾಫ್ಟ್ಸ್ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮ್ಯಾನೇಜಿಂಗ್ ಡೈರೆಕ್ಟರ್ ಅವರಿಗೆ ಆಪ್ತರಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಉನ್ನತವಾದ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಕಾರಣ.

'ಅವರು ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿದರೆ ಕೆಲಸ ದೊರಕುವುದು ಖಂಡಿತ'

—ಎಂದು ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವ ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರು.

ಅದರಂತೆಯೇ ಮರುದಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ನಾನು, ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ಸುಬ್ಬ ರಾಯರನ್ನು ಕಂಡೆವು. ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಆದರದಿಂದ ಕಂಡು, ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಕೊಡಿಸುವ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ್ ಏರ್ ಕ್ರಾಫ್ಟ್ಸ್‌ನ ಎಂಪ್ಲಾಯ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫೀಸರ್ ಆಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಆಂಗ್ಲೇಯನಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು,

'ಈ ಕಾಗದವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಆತನಿಗೆ ಕೊಡು. ಖಂಡಿತ ವಾಗಿಯೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ'—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಮರುದಿನ ನಾನು ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಪತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ್ ಏರ್ ಕ್ರಾಫ್ಟ್ಸ್ ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಹೊರಟೆ. ಅದು ಇರುವುದು ಬೆಂಗಳೂರು ಬಳಿಯ ದೊಮ್ಮಲೂರಿನಲ್ಲಿ. ಬಿ.ಟಿ.ಎಸ್. ಬಸ್ ಕೇವಲ ಅಲಸೂರಿನವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಖಾನೆಯವರೆಗೂ ನಡೆಯಬೇಕಿತ್ತು. ಶೇಷಾದ್ರಿಪುರಂನಿಂದ ಮೆಜೆಸ್ಟಿಕ್ ಬಸ್ ಸ್ಟ್ಯಾಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಲಸೂರಿನ ತುದಿ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಅಲಸೂರಿನ ತುದಿ ಸೇರಿದೆ.

ಕೊನೆ ಬಸ್ ಸ್ಟಾಪ್‌ನಲ್ಲಿಳಿದ ನನಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ, ಹೇಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ,

'ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ದಾರಿ ಯಾವುದು. ಎಷ್ಟು ದೂರ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಏನಾ ದರೂ ವಾಹನ ಸೌಕರ್ಯವಿದೆಯೇ ?'—ಎಂದೆಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಿಸಿದೆ.

ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಂದ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಸಾಕಷ್ಟು ದೂರ ಇರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ನಡೆದೇ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಿತು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲವಾದುದ ರಿಂದ ನಡೆದೇ ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಕಾಲಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟೆ.

ನಾನು ಅಲಸೂರನ್ನು ಬಿಡುವ ವೇಳೆಗೆ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯಾಗಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಚುರುಕಾಗಿತ್ತು, ಅದರಿಂದಾಗಿ ಒಂದಷ್ಟು ದೂರ ನಡೆಯುವುದ ರೊಳಗಾಗಿ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯಾಸವೇ ಆಯಿತು.

'ದೊಮ್ಮಲೂರು ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಇದೆ'–ಎಂದು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕವ ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಆತ ನಾನು ಸೇರಬೇಕಾದ ಸ್ಥಳ ಇನ್ನೂ ಸಾಕಷ್ಟು ದೂರ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನಾನು ತೊಟ್ಟ ಉಡುಪನ್ನು ನೋಡಿ—

'ನೀವು ಹೋಗುವ ದಾರಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಿಲಿಟರಿ ಕ್ಯಾಂಪಿದೆ. ಅಲ್ಲಿರುವವ ರೆಲ್ಲ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರು. ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಖಾದಿ ತೊಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು ಅಪಾಯಕರ ಹುಷಾರಾಗಿ ಹೋಗಿ'

—ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಿದ್ದ ಯೋಧ ನಾನು. ಆದರೂ ಆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ನನಗೂ ಕೊಂಚ ಗಾಬರಿ ಯಾಯಿತು.

ದೇಶೀ ಪೋಲಿಸರಾದರೆ ಒಂದು ರೀತಿ. ಆದರೆ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ? ನನ್ನ ಎದೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿತು.

ಆ ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಅದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಹಾಗಾಗಿ ಮಿಲಿಟರಿ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ಹಾದೇ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

'ಏನಾದರಾಗಲಿ'–ಎಂದು ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ನಡೆದೆ.

ಇನ್ನೂ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೋದೆ. ಅಷ್ಟು ದೂರದಿಂದಲೇ ಮಿಲಿಟರಿ ಪಾಳೆಯ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಜನ ಸಂಚಾರವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮಿಲಿಟರಿ ಪಾಳೆಯವನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲವಾಯಿತು.

ಹೆದರಿಕೆಗೋ, ಆಯಾಸಕ್ಕೋ ನನ್ನ ನಡಗೆಯೂ ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ, ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ದಾಟುವ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ, ನನ್ನನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಸಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾವಲುಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಹಾಗೆ ಆದಷ್ಟು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ, ಮಿಲಿಟರಿ ಪಾಳೆಯದ ಬಳಿ ಸೇರಿದಾಗ, ಅದರ ಎದುರು ಇಬ್ಬರು ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರು ನಿಂತದ್ದು ಕಾಣಿಸಿತು.

ನಾನು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ನೋಡದ ಹಾಗೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದೆ.

ಆದರೆ —

ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಬೆಕ್ಕು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾಲು ಕುಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಅವರನ್ನು ದಾಟಿ ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಿಟ್ಟಿದ್ದೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ,

'ಏಯ್ ಗಾಂಧೀ'

—ಎಂದು ಒರಟಾಗಿ ಕೂಗಿದ್ದು ಕೇಳಿಸಿ, ನಿಂತು, ಅವರತ್ತ ತಿರುಗಿದೆ.

'ಏಯ್, come here'

—ಎಂದೊಬ್ಬ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೂಗಿದ.

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ದಾಪುಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಾ, ನನ್ನ ಕಡೆಯೇ ಬಂದು—

'ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀಯಾ ?'

—ಎಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ.

ನಾನು, ನನ್ನೊಳಗಿದ್ದ ಅಂಜಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಗೊಡದೆ—

'ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ್ ವಿಮಾನ ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನಿಂದ ನಿಮಗೇನಾಗಬೇಕು ?'

—ಎಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿದೆ.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು 'ಗಾಂಧೀ' ಎಂದು ಕೂಗಿದ ಸೈನಿಕನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ.

ಆತ ನಾನು ತೊಟ್ಟ ಖಾದಿ ಉಡುಪನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ—

'Are you Gandhi?' (ನೀನು ಗಾಂಧೀಯೇ)
—ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಅವರ ಮಾತಿನ ರೀತಿ, ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿಮಳ ಇವುಗಳಿಂದ ಅವರು ಮದ್ಯ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿದವರು ಎನ್ನುವುದು ಅರ್ಥವಾಯಿತು.

ಅಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅವರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಹೇಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ—

'ನಾನು ಗಾಂಧೀಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧರಿಸಿರುವುದು ಮಾತ್ರ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಹೇಳಿದ ಖಾದಿ ಉಡುಪು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ದಿಟ್ಟ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆತ—

'Do you hate us ?' (ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತೀಯೋ ?)
—ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ನನಗೆ ಇದೇನೋ ಗ್ರಹಚಾರವೇ ಗಂಟು ಬಿತ್ತು ಎನಿಸಿತು. ಆದದ್ದಾಗಲಿ ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ—

'ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಲು ನನಗೆ ವೈಯುಕ್ತಿಕ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಶಾಹಿಯನ್ನು, ನೀವು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಟ್ಲರ್ ಅನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತೀರೋ, ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಭಾರತೀಯರು ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾರೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಕೇಳಿ, ಆತ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ರೇಗಬಹುದು ಎಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಆತ—

'You are a very clever guy'

(ನೀನು ಜಾಣ ಆಸಾಮಿ)
—ಎಂದು ನಗುತ್ತಾ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟಿ—

'ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೀಯಾ ?'
—ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ನಾನು ನನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

'ಅಷ್ಟು ದೂರ ಈ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡೇ ಹೋಗುತ್ತೀಯಾ ?'
—ಎಂದು ಕೇಳಿದ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಅನುಕಂಪ ಎರಡೂ ಇದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ,

'ಅದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ನನಗೆ'
—ಎಂದ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಆತನಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ–ಏನೋ—

'You wait here. I will bring'my mother bike'
—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಮಿಲಿಟರಿ ಪಾಳೆಯದತ್ತ ನಡೆದು, ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೋಟಾರ್ ಬೈಸಿಕಲ್‌ನೊಂದಿಗೆ ನನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಂದು—

'Come along Jhony. I will give you a Ride'
—ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಅವನ ಜತೆಗಿದ್ದ ಸೈನಿಕ ಅವನನ್ನು, 'ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ತಪ್ಪು' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಅಶ್ಲೀಲ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಬಳಸಿ—

'ನೀನಿಲ್ಲಿರು, ಹತ್ತು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಇವನನ್ನು ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತೇನೆ'
—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನನ್ನು ಮೋಟಾರ್ ಸೈಕಲ್‌ನ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲು ಹೇಳಿದ.

'ಏನಾದರಾಗಲಿ, ನಡೆಯುವುದಷ್ಟು ತಪ್ಪಿತಲ್ಲ'–ಎಂದುಕೊಂಡು, ಅವನ ಹಿಂದೆ ಕುಳಿತೆ.

ಆತ ಮೋಟಾರ್ ಬೈಸಿಕಲ್ಲನ್ನು ಮಿಲಿಟರಿ ವೇಗದಲ್ಲೇ ಓಡಿಸಿದ ; ಬಹು ಬೇಗ ನನ್ನನ್ನು ಕಾರ್ಖಾನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆತಂದ.

ಕಾರ್ಖಾನೆಯ ಹೊರಗೆ ಎಂಪ್ಲಾಯ್‌ಮೆಂಟ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಛೇರಿ ಇತ್ತು. ಅದರ ಮುಂದೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಉದ್ಯೋಗಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳ ಒಂದು ಸಾಲು ನಿಂತಿತ್ತು.

ಆ ಸಾಲನ್ನು ನೋಡಿ, ನನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಿದ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕ—

'ನೀನು ಈ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತರೆ ನಿಂತೇ ಸಾಯುತ್ತೀಯಾ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನನ್ನು ಆ ಸಾಲಿನ ಮುಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ.

ಅವನ ಸೈನಿಕ ಉಡುಪು, ಅವರನ್ನು ಆತ ನೋಡಿದ ರೀತಿ, ಸಾಲು ನಿಂತವರು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಬಹುಬೇಗ, ನಾನು ಶ್ರೀ ಸುಬ್ಬ ರಾಯರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾಗದವನ್ನು ಆಫೀಸಿನ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಜವಾನನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು–

'ಇದನ್ನು ಆಫೀಸರ್ ಕೈಗೆ ಕೊಡು'–ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಾಯಿತು.

ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಬಂದ ಸೈನಿಕ—

'ನಿನಗಿಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಗುವುದಿದೆಯೇ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಪತ್ರವನ್ನು ನಂಬಿ—

'ಹೆಚ್ಚೇನೂ ವೇಳೆಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ'—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಬೇಗ ಬಾ, ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಆತ.

ಆದರೆ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯ ಆಳು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಯಾರು ಯಾರನ್ನೋ ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ, ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಪ್ಪತ್ತೂ ನಿಮಿಷ ಕಾದರೂ ಒಳಗಿ ನಿಂದ ಕರೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

'ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಂದ ಕಾಗದ ತಂದ ನನಗೂ ಈ ಕಾಯುವ ದುರವಸ್ಥೆಯೇ' ಎಂದು ನಾನು ಬೇಸರಗೊಂಡಿರುವಾಗಲೇ, ನನ್ನ ಸೈನಿಕ ಮಿತ್ರ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ—

'ಯಾತಕ್ಕೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೀಯಾ, ಮೊದಲು ಕಾಗದ ಕೊಟ್ಟವನು ನೀನು. ಒಳಿಗೆ ಹೋಗು'

—ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಒಳಗೆ ತಳ್ಳಿ, ನನ್ನನ್ನು ತಡೆಯಲು ಬಂದ ಬಾಗಿಲ ಆಳನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ಹಾಗೆ ನೋಡಿದ.

ಆತನ ಸಿಟ್ಟಿನ ನೋಟವನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಬಾಗಿಲಾಳಿನ ಜಂಘಾಬಲ ಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು. ಮತ್ತೆ ನನ್ನನ್ನು ತಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. 'ಇಲ್ಲಿ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ತಾನೇ ಎಂಪ್ಲಾಯ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫೀಸರ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯವರ ಕೋಣೆಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ.

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಒಳಗೆ ಬಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡು, ಆ ಅಧಿಕಾರಿ–ಅವನ ಮೇಜಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಫಲಕದಿಂದ ಅವನ ಹೆಸರು ಭಾಸ್ಕರನ್ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು, ನನಗೆ 'ಕುಳಿತುಕೋ' ಎಂಬ ಸೌಜನ್ಯವನ್ನೂ ತೋರದೆ—

'ಹೀಗೇಕೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆಯದೆ ಬಂದೆ ?'

—ಎಂದು ಬಹು ಒರಟಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿಸಿದ.

ಅವನ ಮಾತಿನ ಔದ್ಧತ್ಯ ನನ್ನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿತು.

'ನಿನ್ನ ಬಳಿ ನನಗೇನೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಎಂಪ್ಲಾಯ್‌ಮೆಂಟ್ ಆಫೀಸರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದವನ್ನು ಒಳಗೆ ಕೊಡಲು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಅವರನ್ನು ನಾನು ನೋಡಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಾಯಬೇಕು–ಅದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದೇ ಒಳಗೆ ಬಂದೆ, ನಿನ್ನನ್ನಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಸಾಹೇಬರನ್ನು ನೋಡಬೇಕು'

—ಎಂದೆ, ಕೆರಳಿ ಕೆಂಡವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ.

ನಾನು ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಹೆಸರನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಮೆತ್ತಗಾಗಿ—

'ಆ ಕಾಗದ ನನ್ನ ಬಳಿ ಇದೆ, ಹೊತ್ತು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅದುವರೆಗೂ ಕಾದಿರಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

'ಕಾದಿರಿ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅಧಿಕಾರ ನಿಮಗಿಲ್ಲ. ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಗದವನ್ನು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವುದಷ್ಟೇ ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸ. ಅವರು 'ಕಾದಿರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಕಾಯುತ್ತೇನೆ ಅಷ್ಟೆ. ನಿನಗಿಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಡ. ಆ ಕಾಗದವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಸಮಯ ನಿನಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಕಾಗದ ಕೊಡು. ನಾನೇ ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ನಿಜಕ್ಕೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಕೆರಳಿತ್ತು. ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಾದು ನಿಂತ ದೀನಾವಸ್ಥೆಯೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಆ ಚಾಕರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಸಿಗೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತ್ತು.

ನನ್ನ ಉಗ್ರ ರೀತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಭಾಸ್ಕರನ್ ಕೂಡಲೇ ತಮ್ಮ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರ ಕಳುಹಿಸಿದ.

ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲೇ ಒಳಗಿನಿಂದ ಕರೆ ಬಂತು.

ಉದ್ಯೋಗ ಕೊಡುವ ಆ ಸಾಹೇಬನನ್ನು ಹೋಗಿ ನೋಡಿದೆ.

ಅತನೂ ನನ್ನನ್ನು ಕೂಡಲು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ನಿಂತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಏನೋ ಬರೆದುಕೊಂಡು—

'ಇನ್ನು ಮೂರು ದಿನ ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ನಾನು—

'ಅದರ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ'—ಎಂದು ಒರಟಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ನನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ಚಕಿತನಾಗಿ, ಆತ—

'ಏಕೆ ?'—ಎಂದು ಹುಬ್ಬೇರಿಸಿ ಕೇಳಿದ.

ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ನಾನು—

'ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಬರುವವರನ್ನೇ ಭಿಕ್ಷುಕರಂತೆ ಕಾಣುವ ನೀವು ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕೈ ಕೆಳಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಊಹಿಸಬಲ್ಲೆ. ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಕಾಣದ ದರ್ಪೋದತ್ತರರ ಬಳಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ನನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಬಂದೆ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಆ ಅಧಿಕಾರಿ.

'ಅದು ನಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವವರೆಗೂ ನೀವು ಸಭ್ಯರು ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೆ, ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಮಗೆ ತುಂಬಾ ಥ್ಯಾಂಕ್ಸ್'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮರು ಉತ್ತರಕ್ಕೂ ಕಾಯದೆ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಬಂದೆ.

ಆ ಸೈನಿಕ ಮಿತ್ರ ನನಗಾಗಿಯೇ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ, ನನ್ನ ಕೆಂಪೇರಿದ ಮುಖ ಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಆತನಿಗೆ ನಾನು ಹೋದ ಕೆಲಸ ಆಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಅರ್ಥ ವಾಯಿತೋ ಏನೋ—

'ಏನಾಯಿತು ?'–ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಕಛೇರಿಯೊಳಗೆ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ನಡೆದಂತೆ ಹೇಳಿದೆ.

'Fuck the bastered. you did well. come along Jhony'—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮೋಟಾರ್ ಸೈಕಲ್ ಹತ್ತಿದ

ಆತನ ಹಿಂದೆ ನಾನೂ ಕುಳಿತೆ. ಒಂದು ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮೋಟಾರ್ ಸೈಕಲ್ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತನ್ನ ಜೇಬಿನಿಂದ ಮದ್ಯದ ಸಣ್ಣ ಬಾಟಲನ್ನು ತೆಗೆದು—

'have a peg'

—ಎಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ.

ನಾನು ನಗುತ್ತಲೇ—

'ನನಗೆ ಆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ'—ಎಂದೆ

'Fuck your Gandhi....I am sorry for you'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಾನು ಬಾಟಲಿನಿಂದಲೇ ಅಷ್ಟನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಸಿಗರೇಟ್ ಹೊತ್ತಿಸಿ—

'How about a fag ? don't you smoke also Gandhi ?'—ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

'ಸಿಗರೇಟಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆತ ಕೊಟ್ಟ ಸಿಗರೇಟು ಹೊತ್ತಿಸಿದೆ.

ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದಿದೆವು.

ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆತ ಕಾರ್ಖಾನೆಯ ಉದ್ಯೋಗಾಧಿಕಾರಿಯ ಜತೆ ನಾನು ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ—

'you must have kided his teath in. the blody sun of gun. don't you worry, come on'

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮತ್ತೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೋಟಾರ್ ಸೈಕಲ್ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಲಸೂರಿನವರೆಗೂ ತಂದು ಬಿಟ್ಟ.

ಅನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ಅಯಾಚಿತವಾಗಿ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಸ್ನೇಹ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತೋರಿದ ಆ ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕನ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ, ಆಂಗ್ಲ ಸೈನಿಕರು ದಯೆ, ಮನುಷತ್ವವಿಲ್ಲದ ದಾನವರು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ನನ್ನ ಭಾವನೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡೆದು ಹೋಗಿ, ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕನಾಗಿ ಆತನ ಕೈ ಕುಲುಕಿ —

'ಥ್ಯಾಂಕ್ಸ್'— ಹೇಳಿದೆ.

ಆ ಸೈನಿಕನೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ನನ್ನ ಕೈ ಕುಲುಕಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ.

ಹೇಗೆ ಹೇಗಿದ್ದೆನೋ ಹಾಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ.

ಆದರೆ ಇಷ್ಟೆ—

ಆ ದಿನದ ಘಟನೆ—

'ಮತ್ತೆಂದೂ, ಯಾರನ್ನೂ ನೌಕರಿಗೆ ಕೈಚಾಚಬಾರದು'

—ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿತು.

ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ...

(ಭಾಗ–ಎರಡು)

-ಅಂಬುಜಾ ತ.ರಾ.ಸು

ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುವ ಮುನ್ನ

ಯಜಮಾನರು ಹೋದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಕುಮಾರ್ ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದು -"ಈಗ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ತ. ರಾ. ಸು. ಅವರ ಆತ್ಮಕತೆ 'ತರಂಗ'ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೇವೆ. ರಾಯರು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತೀರಾ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ "ಆಗಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟೆ. ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಮೇಲೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದೂ ಸಾಹಿತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಬರೆಯದಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ? ಮರ್ಯಾದೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಗುಲ್ವಾಡಿಯವರೇನೋ 'ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದಿಂದ ಭೂತಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ- ಈ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ' ಎಂದು ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಎಂದೂ ಬರೆಯದ ನಾನು, ಅದೂ, ಏಕ್‌ದಂ, ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯ ಹೊರಡುವುದು ? ಅವರೆಲ್ಲಿ-ನಾನೆಲ್ಲಿ ?

ಒಂದು ಕಡೆ ರಾಯರು-ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಹೆಸರಾಂತ 'ತರಂಗ' ಪತ್ರಿಕೆ !

ಗೋವಾದ ಮಿತ್ರರಾದ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು-

"ಸಾಹಿತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ಕಹಿ-ಸಿಹಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಿ. ನಿಮ್ಮ ನೋವು-ನಲಿವು ನಿಮ್ಮದೆ - ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಅಂಜಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಯರು ಯಾವುದನ್ನೂ ಬಚ್ಚಿಡಲಿಲ್ಲ. ನೀವೂ ಹಾಗೇ ಬರೆಯಿರಿ"ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ,

ಡಾ|| ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್ ಅವರು—

"ನೀವು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ತುಂಬು ಜೀವನ ನಡೆಸಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಅನಿಸಿಕೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಇರುತ್ತೆ. ನಿಮ್ಮ ಅನುಭವ ಹೇಳಿ."

—ಎಂದು ಧೈರ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಯಜಮಾನರಿದ್ದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ 'ನವಧ್ವನಿ' ಸಂಪಾದಕರಾದ ಎಸ್. ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ್ ಅವರು, ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದಾಗ-

"ನಿಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನೆಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅನುಭವವಾಗಿದೆ. ನೀವು ಯಾಕೆ ಅವೆಲ್ಲ ಬರೆದಿಡಬಾರದು?" ಎಂದು ರಾಯರು ಬದುಕಿದ್ದಾಗಲೇ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು-'ನೀವು ಬರೆಯಿರಿ' ಎಂದು.

ಬರೆಯಬೇಕು, ನಿಜ - ಹೇಗೆ ?

ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಚದುರುತ್ತಿದ್ದ ಮನಸನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ತರುವ ಸಾಹಸ, ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಈ ಯೋಚನೆಗಳ ತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದ ನಾನು 'ತರಂಗ'ಕ್ಕೆ ಬರೆಯುವುದಾದರೂ ಏನು ?

ಆ ದಿನ ಆ ಘಳಿಗೆ ಬಂತು-

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ, ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮುಂದಿನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಿದೆ. ಫೋನಿನ ರಿಸೀವರನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟೆ. ಶಿಶುನಾಳ ಷರೀಫರ ಕ್ಯಾಸೆಟ್ ಹಾಕಿದೆ.

'ಸೋರುತಿಹುದು ಮನೆಯ ಮಾಳಿಗೆ
ಆರುಗಟ್ಟಿ ಮಾಳ್ಪರಿಲ್ಲ
ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಹೋಗಲಾರೆ'

ಕೇಳ್ತಾ-ಕೇಳ್ತಾ-ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆದು ಬಂದು, ಹುಚ್ಚುಹೊಳೆ ಹರಿಯಿತು.

ಮನಸ್ಸು ಒಂದು ಸ್ಥಿಮಿತಗೆ ಬಂದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗ ತೋಚಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆದು ಗುರುತು ಹಾಕಿದೆ.

ಈ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಮನಸ್ಸು ವರ್ತಮಾನದ ಸ್ಥಿತಿ ಮರೆತು ಭೂತಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯಿತು; ಯಜಮಾನರು-ಜೀವನ-ಕಳೆದ ಹಳೆಯ ನೆನಪುಗಳೊಂದಿಗೆ, ರಾಯರ ಜೊತೆಗೇ ಇದ್ದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆನೇನೋ ಎನಿಸಿ, ಗುಲ್ಬಾಡಿಯವರು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಈ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದರು ಎಂದುಕೊಂಡೆ.

ಮತ್ತೆ ಮೊಮ್ಮಗ ಅಕ್ಷಯ-

ಮಲಗಿದರೆ 'ಅಜ್ಜಿ ಯಾಕೆ ತಾಚಿ ಮಾಡಿದ್ದೀಯಾ, ಅಳಬೇಡಾ, ಅಜ್ಜೀ' ತಾತ ಬಲ್ಲಿಲ್ವಾ - ಈಗ ಬರುತ್ತೆ - ಆಟೋದಲ್ಲಿ, ಮೇಲೆ ತಾಚಿ ಮಾಡಿದೆ' - ಹೀಗೆ ಏನೇನೋ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಮೀರಿದ ಅರಿತ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಇವನ ತಾತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತು 'ಇವನ ಜಾತಕ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಏನಾದರೊಂದು ಆಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬುದು ನೆನಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಹಸು ಮಕ್ಕಳ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಈ ಕಂದಮ್ಮನ ಮುಖ ನೋಡಿ ನಾನು ನಗತೇಬೇಕು, ಎದ್ದು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಅವನಂತೆಯೆ ಆಡಬೇಕು.

ನೆನಪಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಂಕಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಗು ಅಕ್ಷಯ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದ.

'ಯಜಮಾನರು ಹೀಗೇಕೆ? ಎಲ್ಲ ತಿಳಿದವರು, ಆದರೂ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಕ್ತಿ, ಏಕೆ' ?-ಆಗ ಅರ್ಥವಾಗದ ಯಜಮಾನರ ಬರೆಯುವಾಗಿನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಈಗ ಬರೆಯಲು ಕುಳಿತಾಗ ಅರ್ಥವಾಯಿತು.

'ನನ್ನನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದೆಯಲ್ಲ, ಬರೆಯುವ ಕಷ್ಟ ನಿನಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿ' ಅನುಭವಿಸಿ ನೋಡು' ಎಂದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು; ಜೊತೆಗೆ ಅನುಭವವಾಗದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ.

ಇದೆಲ್ಲ ನೆನೆದಾಗ, ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೆಗೂ ಶ್ರೀಮತಿ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್ ಅವರು ಹೇಳಿದ 'ತುಂಬು ಜೀವನ ' - ಈ ಮಾತು ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಎನಿಸುತ್ತೆ.

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಏನೇ ಇರಲಿ, ಸಾಹಸ ಮಾಡಿ ಬರೆಯಲು ಹೊರಟ ಈ ಆತ್ಮಕತೆಗೆ ಯಜಮಾನರೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿ !

(ಅವರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತು ನನ್ನಲ್ಲೇ ಇರುವಂತಹುದು)

ಬಂದೆರಗಿದ ಬರಸಿಡಿಲು

ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ—

ಒಂದೇ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ—

ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಬಿಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ—

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ, ಅದೆಲ್ಲಿತ್ತೋ, ಕೇಳಿದವರ ಕಿವಿ ಕಿವುಡಾಗಿ, ಎದೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಗುವಂತಹ ಆರ್ಭಟ ಹೊತ್ತು ತಂದ ಸಿಡಿಲು ನನ್ನ ಬಾಳಿಗೇ ಬಂದೆರಗಿತು.

ಹಿಂದೆಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಸಿಡಿಲಿನ ಸೂಚನೆಯ ಆರ್ಭಟ ಕೇಳಿ ಬಂದಿತ್ತು, ಸಿಡಿಲಾಗಿ ಬಂದದ್ದು–ಗುಡುಗಾಗಿ, ಮಿಂಚಾಗಿ ಹಾರಿಹೋಗಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಈಗ ಬಂದೆರಗಿದ ಸಿಡಿಲು—

ಬರಿ ಸಿಡಿಲೇ–? ಬರ ಸಿಡಿಲು—!

ಈ ಬರಸಿಡಿಲು—

ನನ್ನ ಬಾಳ ನಾವೆಯನ್ನು ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡುವ ಬಿರುಗಾಳಿಯಾಗಿ, ಬಂದೆರಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಊಹಿಸಿದ್ದರೇ ? ಯಾರೇನು. ನಾನಾದರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದೆನೇ ?

ಊಹ್ಞೂ, ನಾನಂತೂ ಕನಸು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಊಹಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ; ನನ್ನ ಮುತ್ತೈದೆತನಕ್ಕೆಂದೂ ಚ್ಯುತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ನಂಬಿದ್ದೆ ; ಯಜಮಾನರೆಷ್ಟೋ ಖಾಯಿಲೆಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಏನೇ ಆದರೂ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಸಾವಿನ ಭಯ ವಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳ ಮಾತು ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ದೃಢ ವಾಗಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಪೂಜಿಸಿದ ದೈವ, ಸೇವಿಸಿದ ಸಾಧು–ಸಂತರ ಆಶೀರ್ವಾದ ನನ್ನ ಕೈ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಲವಾಗಿ ನಂಬಿ, ಯಜಮಾನರಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಂಥ ಮಹತ್ಕೃತಿಗಳು ಹೊರಬಂದು, ಅವು ಜನರ ಮೆಚ್ಚುಗೆ

ಪಡೆದದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅವರೆದುರಿಗೇ ಅರಿಶಿನ ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆವ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಆದರೆ ವಿಧಿ—

ನನ್ನೆಲ್ಲ ನಂಬಿಕೆ, ಗುರು–ಹಿರಿಯರ ಆಶೀರ್ವಾದ, ದೈವಕೃಪೆ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಕನಸುಗಳು–ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ಕೆಳಗೆ ಇದ್ದುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ, ನನ್ನೆಲ್ಲ ಆಶಾಗೋಪುರವನ್ನು ನುಚ್ಚು ನೂರಾಗಿಸಿತು.

ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸಿದ ಈ ನಲವತ್ತು ವರ್ಷದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಸಿಹಿ–ಕಹಿಗಳನ್ನುಂಡು, ಯಾವುದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಆಸೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಹೆಸರಾದ ಗಂಡನ ಜತೆ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿದ ತೃಪ್ತಿಯೊಂದಿತ್ತು. ಬದುಕಿಗೆ ಬೇಕೆನಿಸುವುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಯಸಿ, ಬಯಸಿದ್ದು ಬಯಸಿದ ತೃಪ್ತಿ ಕೊಡದೆ, ಯಾವುದು ಹೇಗಾದರಾಗಲಿ, ಯಜಮಾನರ ಎದುರಿಗೆ ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುವ ಮಹದಾಸೆಯಿತ್ತು.

ದೇವರು ಇದೊಂದು ಆಸೆಯನ್ನಾದರೂ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆಂದು ಬಹುವಾಗಿ ನಂಬಿದ್ದೆ.

ಆದರೆ ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಕ್ತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬುಡಮೇಲಾ ಗುವಂತೆ ನನ್ನ 'ಮುತ್ತೈದೆ' ಎನ್ನುವ ಈ ಮೂರಕ್ಷರಕ್ಕೇ ಬರಸಿಡಿಲು ಬಂದೆರಗಿತು.

ಅಬ್ಬಾ–ಈ ಸಿಡಿಲಿನ ಶಬ್ದ ಎಷ್ಟು ಭಯಂಕರ !

ನೋಡಿದ ಕಣ್ಣು ಕೋರೈಸಿ, ಕೇಳಿದ ಕಿವಿ ಕಿವುಡಾಗಿ, ಅನುಭವಿಸಿದ ಎದೆ ಒಡೆದು ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ—

ಈ ಎದೆ ಅಷ್ಟು ಮೃದುವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ; ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಲ್ಲಿನೆದೆಗೆ ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದೇ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಆ ದಿನ—

10-4-1984ರಂದು ಮಂಗಳವಾರ ; ಶ್ರೀರಾಮನವಮಿ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ನನ್ನ ತಂಗಿ ಪ್ರೇಮಾ "ಶ್ರೀರಾಮನ ಪೂಜೆಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಣಿ ಮಾಡಿದ್ದೇನಿ. ನಾಳೆ ನೀನು ಬೇಗ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಅಷ್ಟೋತ್ತರ, ನೈವೇದ್ಯ, ಮಂಗಳಾರತಿ ಮಾಡಿ, ಬೇಗ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿದರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಭಾವ ನನ್ನು ನೋಡಲು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಹುದು"

ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ನಾವಿದ್ದ ವರಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದಳು.

ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮಗನೂ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎಂಟು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಬಂದು—

"ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಪೂಜೆಗೆಲ್ಲಾ ಅಣಿಯಾಗಿದೆ. ನನ್ನ ಜತೆ ಸ್ಕೂಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಬನ್ನಿ ಹೋಗೋಣ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ—

"ಬೇಡ, ನನಗೆ ಯಾವುದೂ ಬೇಡ. ಇವರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಬರಲಾರೆ. ನೀವುಗಳೇ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ, ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಪ್ರಸಾದ ತಂದು ಕೊಡಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆಯಾ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ರೇಷಿಮೆ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ—

'ಆಸ್ಪತ್ರೆಯೇ ಮನೆ, ದೇವಸ್ಥಾನ ಎಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ' ಎಂದುಕೊಂಡು, ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಮಾನಸ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ನಮಗೆ ಮನೆಯವರಂತೆಯೇ ಆಗಿದ್ದ ಡಾ॥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಬಂದು, ನಗುಮುಖದಿಂದ—

"ಏನು ಅಮ್ಮಾವರು, ಇನ್ನೂ ತಂಗಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲವೇ – ಶ್ರೀರಾಮನ ಪೂಜೆ ಮಾಡೋಕೆ ?"—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

"ಇಲ್ಲ ಡಾಕ್ಟರೆ, ಇವರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾವ ದೇವರ ಪೂಜೆಯೂ ಬೇಡ" ಎಂದೆ, ನನಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದಂತೆ ನನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಹೊರಬಿತ್ತು.

ಡಾ॥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಯಜಮಾನರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿ ಹೋದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮಗ ಬಂದ. ನನ್ನ ತಂಗಿ ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದದ ಹೂವು, ಪಾನಕ, ಕೋಸಂಬರಿ ಅಲ್ಲದೆ 'ಅಕ್ಕನಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಮುತ್ತೈದೆ ಬೇಕೆ' ಎಂದು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಹಣ್ಣು, ಹೂವು ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಹಾಗೂ ತನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಳಿಸಿದ್ದಳು.

"ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಅಮ್ಮ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಲು ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. ಅಮ್ಮನ ಬದಲು ನಾನೇ ನಿಮಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ನೀವು ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ" ಎಂದ ಅವನು.

'ಆಗಲಪ್ಪ' ಎಂದು ಅವನು ಕೊಟ್ಟ ಅರಿಸಿನ, ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ತಲೆತುಂಬ ಹೂವು ಮುಡಿದು, ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಅವನನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಾ—

"ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ" ಎಂದೆ.

"ನಮ್ಮದಿರಲಿ, ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಿಗೆ ಬೇಗ ಹುಷಾರಾದರೆ ಸಾಕು"–ಎಂದು ಅವನು ತಾನು ತಂದಿದ್ದ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಪ್ಲಾಸ್ಕಿನಿಂದ ಲೋಟಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ—

"ದೊಡ್ಡಪ್ಪ, ಫ್ರೆಶ್ ಆಗಿ ಕಾಫಿ ತಂದಿದ್ದೇನೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಡಿಯಿರಿ"–ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ.

ಯಜಮಾನರು ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಾ, ಅವನೊಂದಿಗೆ ಲೋಕಾಭಿರಾಮವಾ ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ದೊಡ್ಡ ಡಾಕ್ಟರು—

"ಏನು ತ.ರಾ.ಸು. ಹೇಗಿದ್ದೀರಿ ಇವತ್ತು. ನಿನ್ನೆಗೂ ಇವತ್ತಿಗೂ ಹೇಗೆ ಅನ್ಸುತ್ತೆ ನಿಮಗೆ. ನಿನ್ನೆಗಿಂತ ಇವತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ವಾಸಿನೇ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

"ನಿನ್ನೆಗಿಂತ ಇವತ್ತು ಪರವಾಗಿಲ್ಲ ಅನ್ಸುತ್ತೆ. ಆದರೆ ಡಾಕ್ಟ್ರೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕೊರತೆ. ಇವತ್ತು ನೀವು ನನಗೆ ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದೋಕೆ ಪರ್ಮಿಷನ್ ಕೊಡಲೇ ಬೇಕು. ಎರಡು ದಿನದಿಂದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅದೇ ನನಗೆ ಯೋಚನೆ ಯಾಗಿದೆ. ಇವತ್ತು ಸೇದಲೇಬೇಕು"

"ನೀವು ಈ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಸೇದಬೇಕಿತ್ತೋ ಅದಕ್ಕೂ ಜಾಸ್ತಿ ಸಿಗರೇಟ್, ಪಿಲ್ಸ್ ಎಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಮಾತು ಎತ್ತಬೇಡಿ" ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದಾಗ—

"ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ ಡಾಕ್ಟರೇ, ನೀವು ಪರ್ಮಿಷನ್ ಕೊಡಲೇಬೇಕು" ಎಂದು ಹಠ ಹಿಡಿದು ಕೇಳಿದರು ಯಜಮಾನರು.

"ಆಗಲಿ, ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದು, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಹೇಳ್ತೀನಿ"–ಎಂದು ನಕ್ಕು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೇ ಬಂದಿದ್ದ ಡ್ಯೂಟಿ ಡಾಕ್ಟರು, ನರ್ಸುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಅವರೆಲ್ಲ ಹೋದ ಮೇಲೆ—

"ಏನ್ರಿ, ಮೂರು ಸಿಗರೇಟ್ ಸಾಕೇ ? ದಿನಕ್ಕೆ ಮೂರು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಲೇ ಎಂದಿರಲ್ಲ–ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು ?" ಎಂದು ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿ ಕೇಳಿದೆ.

"ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ, ಗಿರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲ. ಕಡೇ ಪಕ್ಷ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದ ತಕ್ಷಣ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ, ರಾತ್ರಿ ಮಲಗುವಾಗ ಸಿಗರೇಟ್ ಬೇಕೇಬೇಕು. ಈಗ ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದಲೇಬೇಕು. ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ಕಾಫಿ ಕೊಡು. ಕುಡಿದು

ಸೇದುತ್ತೇನೆ. ಡಾಕ್ಟರು ಏನೂ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ" ಎಂದು ಪೈಜಾಮ ಜೇಬಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕಿ, ಸಿಗರೇಟ್ ಪ್ಯಾಕ್ ತೆಗೆದರು.

ತಕ್ಷಣ ನಾನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಸಿಗರೇಟ್ ಪ್ಯಾಕನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸಿಗರೇಟಿದೆಯೋ ಎಂದು ನೋಡಿದಾಗ ಮೂರು ಸಿಗರೇಟ್ ಮಾತ್ರ ಇತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಪೈಜಾಮ ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕಡ್ಡಿ ಪೊಟ್ಟಣ ಇತ್ತು.

"ಇದೇನು ಮೂರು ಸಿಗರೇಟಿಗೆ ಮೂರು ಕಡ್ಡಿ ಪೊಟ್ಟಣವೇ ?'–ಎಂದು ತಮಾಷೆ ಮಾಡಿ ಕೇಳಿದಾಗ—

"ನಿನ್ನ ವಾಖ್ಯಾನ ಏನೂ ಬೇಡ. ಮೊದಲು ನನಗೆ ಸಿಗರೇಟ್ ಕೊಡು" ಎಂದರು.

"ಮೊನ್ನೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಕಾಂಪೋಸ್ ಮಾತ್ರೆ ಕೊಟ್ಟು ಡಾಕ್ಟರಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಬೈಸಿಕೊಂಡೆ. ಡಾಕ್ಟರ್ ಪರ್ಮಿಷನ್ ಇಲ್ಲದೆ ಈಗ ಸಿಗರೇಟು ಕೊಡೋಲ್ಲ"—ಎಂದೆ.

ಈ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಸಿಸ್ಟರ್ ಬಂದರು. ಆಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರಬೇಕು.

"ನೋಡಮ್ಮ, ನೀವು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳದೆ ಇವರಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಕೊಡಬೇಡಿ. ಡಾಕ್ಟರ್ ನಮಗೆ ವಾರ್ನಿಂಗ್ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೇನು ಬೇಕೋ ನಾವೇ ಕೊಡುತ್ತೇವೆ"—ಎಂದರು.

"ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮೈ ಕೈ ನೋವಾಗಿದೆ. ಸ್ಪಂಜ್ ಬಾತ್ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಈಗ ಬಿಸಿನೀರು ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ. ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬ ವಾರ್ಡ್‌ಬಾಯ್‌ನನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ವಾರ್ಡ್‌ಬಾಯ್ ಬಂದು ಬಹು ಮುತುವರ್ಜಿಯಿಂದ ಯಜಮಾನರ ಮೈಗೆ ಹಾಯೆನಿಸುವಂತೆ ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಸ್ಪಂಜ್‌ಬಾತ್ ಮಾಡಿಸಿ, ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಪೌಡರ್ ಹಾಕಿ, ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಿಸಿ ಹೋದ.

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ತಂಗಿಯ ಮಗಳು ಕಲ್ಪನಾ ತಂದ ಊಟವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿ, ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಕಾಲುಗಂಟೆ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದು —

"ಏಕೋ ಊಟ ಬೇಸರವಾಗಿದೆ, ಕಣೆ. ಬರಿ ಹಣ್ಣಿನ ರಸವಾದರೆ ಹಾಯಾಗಿ ಕುಡಿಯಬಹುದು. ಮೂರುಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಿಹಿಯಾದ ಮೂಸಂಬಿ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ಅದರಿಂದಲಾದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿ, ಸಂಕಟ ಕಡಿಮೆ ಆಗಬಹುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

"ಆಗಲಿ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ, ಬೇಗ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪದ್ದಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಆಕೆ ಹೇಳಿ ಹೋದಳು.

ಊಟವಾದ ತಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಗರೇಟ್‌ನ ಸುದ್ದಿ ಎತ್ತುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆತಂಕ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಸದ್ಯ ಮಹರಾಯರು ಆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೇ ಎತ್ತದೆ ಹಾಯಾಗಿ ಮಲಗಿ—

"ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಶಾಲು ಹಾಕಿ, ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೋ. ನಿದ್ರೆ ಬರುತ್ತಿದೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ"—ಎಂದರು.

'ಸದ್ಯ ಸಂಕಟ ಪಡದೆ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು' ಎಂದು ಶಾಲು ಹೊದಿಸಿ, ನಿದ್ದೆ ಬರುವ ತನಕ ಅವರ ಬಳಿಯೇ ಕುಳಿತು 'ಶ್ರೀ ರಾಮನ ದಯೆಯಿಂದ ಬೇಗ ಹುಷಾರಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರೆ ಸಾಕು' ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ.

ಈ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಸರಿದಿದ್ದೇ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಜತೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ನನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಮಗ ಪ್ರದೀಪ ಬಂದು—'ಅಮ್ಮಾ' ಎಂದಾಗಲೇ ನನಗೆ ವೇಳೆ ಎಷ್ಟಾಯಿತು ಎನ್ನುವುದರ ಅರಿವಾದದ್ದು.

ಆವನು ತನ್ನ ತಂದೆಗಾಗಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲೇ ಹೊಸದಾಗಿ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ತೆಗೆದರಾಯಿತೆಂದು ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ಹಿಂಡುವ ಪಾತ್ರೆ, ಕತ್ತರಿಸಲು ಚಾಕು, ಒಳ್ಳೆಯ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು, ದೊಡ್ಡ ಗ್ಲುಕೋಸ್ ಪೌಟ್ಟಣ ಇನ್ನೂ ಏನೇನನ್ನೊ ಖರೀದಿಸಿ ತಂದಿದ್ದ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತಾನೇ ಕುಳಿತು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗ್ಲಾಸಿನ ತುಂಬ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮಗ ಕಾಫಿ ತುಂಬಿದ ಫ್ಲಾಸ್ಕ್ ಹಿಡಿದು ಬಂದ.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಎಚ್ಚರವಾದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸೈಪೋಟಿ ಮಾಡುವ ಹಾಗೇ ಕಾಫಿ, ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ಕುಡಿಸಲು ಹೋದಾಗ, ಇಬ್ಬರಿಗೂ—

"ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನನಗೇನೂ ಬೇಡ. ಏಕೋ ಒಂದು ತರಹ ಆಗುತ್ತಿದೆ. ವಾಂತಿ ಆಗಬಹುದು. ಆಮೇಲೆ ನೋಡೋಣ."

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹಾಗೇ ಕುಳಿತು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮಗ ಕೃಷ್ಣಕುಮಾರ (ಕಿಟ್ಟಿ)—

"ದೊಡ್ಡಪ್ಪ, ನಾನಿನ್ನು ಮಾಸ್ತಿಕಟ್ಟೆಗೆ ಹೊರಡಬೇಕು. ಬಸ್ಸಿಗೆ ಹೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ನಾನಿನ್ನು ಬರುತ್ತೇನೆ" —ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೊರಟಾಗ, ಯಜಮಾನರು ಅವನೊಂದಿಗೆ—

"ಮಾಸ್ತಿ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದಾಗ ವಾತಾವರಣ ಹೇಗಿರುತ್ತೆ. ಆಗ ನೀವು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಾಸಿಸುತ್ತೀರಿ" ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿನ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದರು.

ನಂತರ ಅವನು ಅವರಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದು ಹೊರಟುಹೋದ ನಂತರ—

"ತುಂಬ ಹೊತ್ತು ಮಾತಾಡಿ ಆಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಿ. ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳೋಲ್ಲ. ಗಂಟಲು ಒಣಗಿದೆ. ಕಾಫಿ ಕುಡಿತೀರಾ, ಅಥವಾ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ಕೊಡಲೇ" —ಎಂದೆ.

ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು—

"ನನಗೆ ಯಾಕೋ ಏನೂ ಬೇಡ ಅನ್ಸುತ್ತೆ" ಎಂದರು.

"ಪಾಪ, ಪದ್ದಿ ನಿಮಗೋಸ್ಕರ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಲೋಟದ ತುಂಬ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ತೆಗೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯಾಯಿತು. ಕುಡಿಯಿರಿ"—ಎಂದೆ

"ಬೇಡ, ನನಗೆ ವಾಂತಿ ಬರೋ ಹಾಗಾಗಿದೆ. ಸಿಸ್ಟರ್‌ನ ಕೇಳಿ ಒಂದು ಪಿಲ್ಸ್ ತಂದು ಕೊಡು"—ಎಂದರು.

ನಾನು ಅವಸರವಾಗಿ ಡಾಕ್ಟರರ ರೂಮಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪಿಲ್ಸನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ—

"ದೊಡ್ಡ ಡಾಕ್ಟರರನ್ನು ಕೇಳದೆ ನಾವೇನೂ ಕೊಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದು ?" —ಎಂದು ಅವರು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವರನ್ನೇ ವಾರ್ಡಿಗೆ ಬರಲು ಹೇಳಿ, ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ.

ನಾನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ—

"ನನಗೆ ವಾಂತಿ ಮಾಡಲು ಬೇಗ ಬೇಸಿನ್ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ" ಎಂದರು.

ಅವರು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಮುಖವನ್ನು ಹಿಂಸೆಯಿಂದ

ಸಿಂಡರಿಸಿದಾಗ ನಾನು ಮಗನಿಗೆ—

"ಪದ್ದಿ, ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಅಣ್ಣನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೂತುಕೋ ನಾನು ತಟ್ಟೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ"

—ಎಂದು ಅಲ್ಲೇ ಬಾತ್‌ರೂಮಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇಸಿನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಅದನ್ನು ಅವರ ಬಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹಿಡಿದೆ.

ಒಂದು ಸಲ ವಾಂತಿ ಮಾಡಿ—

"ವಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇನು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ, ಏನು ಅದು ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

"ನೋಡಿ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪಿಲ್ಸುಗಳು ಅರಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲ ಹಾಗೇ ಇದೆ· ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ"

—ಎಂದು ವಾಂತಿಯನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಬೇಸಿನ್ನನ್ನು ತೊಳೆದು ತಂದೆ.

"ತಿರುಗಿ ಯಾಕೋ ವಾಂತಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. ತಟ್ಟೆ ಹಿಡಿ"

—ಎಂದ ಯಜಮಾನರ ಮಾತಿನಂತೆ ಬೇಸಿನ್‌ನನ್ನು ಅವರ ಬಾಯಿಯ ಬಳಿ ಹಿಡಿದೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ವಾಂತಿ ಮಾಡಿ, ಮುಖ ಏಕೋ ಒಂದು ತರಹ ಮಾಡಿ, ಮೈ ವಾಲಿಸಿದರು. ತಟಕ್ಕನೆ ಬೇಸಿನನ್ನು ಅತ್ತ ಬಿಸಾಡಿ, ಮುಖವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎರಡು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹಾಗೇ ದಿಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಒರಗಿಸಿದೆ.

ಎಡಗಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾಣಪಕ್ಷಿ ಹಾರಿಹೋಯಿತು.

ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ಅಲ್ಲೇ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಏನೊಂದು ಅರ್ಥವಾಗದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮಗನಿಗೆ—

"ನಿಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ನನಗೆ ಕೊನೆಗೂ ಕೈ ಕೊಟ್ಟರು"

—ಎಂದು ಚೀರಿ ಹೇಳಿದೆ.

ನನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗಿ—

"ನಮಗಿನ್ನಾರು ಗತಿ, ಅಮ್ಮಾ ?" ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ತಬ್ಬಿದ ಮಗನನ್ನು ನಾನೂ ತಬ್ಬಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದ ದುಃಖದಿಂದ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಏನು ನಡೆಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಿಯೇ ತಿಳಿದು—

"ಅಯ್ಯೋ, ಇದೇನೇ ಭಾವ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರೇನೇ?" ಎಂದು ಚೀತ್ಕರಿಸಿದ ನನ್ನ

ತಂಗಿ ಪ್ರೇಮಾಳಿಗೆ ಏನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ತೋಚದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾಗ ಅವಳೇ—

"ಯಾಕೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೀಯಾ, ಏನಾಯಿತು ನಿನಗೆ ? ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆದು ತೋರಿಸಬಾರದೆ ?" ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.

"ಯಾಕೆ ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆಯಬೇಕು. ನನಗೇ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಅವರಿನ್ನು ಇಲ್ಲ." ಎಂದ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ನನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಳದೇ ಆರ್ಭಟ ಜಾಸ್ತಿಯಾದಾಗ—

"ಅಳಬೇಡ, ಇದು ಮನೆಯಲ್ಲ, ಆಸ್ಪತ್ರೆ. ನಮಗಾಗಿದ್ದೇ ಸಾಕು. ನಮ್ಮ ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವರದಿಂದ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಗಾಬರಿ ಮಾಡೋದು ಬೇಡ" ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ—

"ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವವರೂ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಅಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡೋಣ" ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ನನಗೆ ನಾನೇ ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊಂಡು, ಮುಂದೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಸಿದೆ.

ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಆ ದಿನ ಅದುವರೆಗೆ ಮನಸಾರೆ ಪೂಜಿಸಿದ ದೈವದಲ್ಲಿದ್ದ ನಂಬಿಕೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆ ಕಡಿದು ಹೋಯಿತು.

'ದೇವರಿದ್ದಿದ್ದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದನೇ ?

—ಎಂದು ನಾಸ್ತಿಕಳಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡೆ.

ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಯೋಚಿಸಲು ಅಂದು ಪುರುಸೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದುಃಖ ಒಂದು ಕಡೆಯಾದರೆ ಮುಂದೆ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಯೋಚನೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ.

ಆಗಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲ ನಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯಿತು.

ಯಜಮಾನರು ಹೋದರು —ಮತ್ತೆ ಬಾರದ ಲೋಕಕ್ಕೆ; ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮುತ್ತೈದೆತನವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದರು.

ಆ ವ್ಯಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವರ ಸಾವು ಸಿಡಿಲಾಗಿ ಬಡಿದ ನನ್ನ ಸಂಸಾರನೌಕೆ ಅತ್ತ–ಇತ್ತ ಹೊಯ್ದಾಡಿ, ಎತ್ತಲೂ ಹೋಗದಂತಹ ತ್ರಿಶಂಕು ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದು ಅರಿವಾಯಿತು.

ಈ ನೌಕೆಯಾದರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದೇ. ಬರೀ ಹರಕು, ಮುರುಕು. ನಾವಿಕನೇ ಇಲ್ಲದ ಈ ನೌಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ದಡ ಸೇರಿಸಲಿ ? ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರವರದೇ ಚಿಂತೆ ಸಾಕಷ್ಟಿರುವಾಗ ನನ್ನ ನೆರವಿಗೆ ಯಾರು ಬರುತ್ತಾರೆ ?

ನನಗೀಗ, ನೌಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ– ಯಾರಿಗೆ ಯಾರೋ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ !

ಪುರಂದರ ವಿಠಲನೂ ಕೈ ಬಿಟ್ಟ.

'ಮುಂದೇನು ಮಾಡಲಿ ?' —ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಹಗಲಿರುಳು ಕಾಡಿದಾಗ ನನಗೇ ಅರಿವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಹಿಂದೆಲ್ಲಾ ಕೈ ಹಿಡಿದು ನಡೆಸಿದ್ದ ಶಕ್ತಿ–ದೇವರೆನ್ನಿ– ಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಮೂಡಿ, ಮತ್ತೆ ಆಸ್ತಿಕತೆಯತ್ತ ತಿರುಗಿದೆ.

ಇಂದು– ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನನ್ನಲ್ಲೇ ನಡೆದ ಈ ಎಲ್ಲ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕೆದಕಿ ನೋಡಿದಾಗ ನನಗೆ, ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಚತುರ್ಥ ಮಂತ್ರಾಲಯ ಎಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳದ ಪರಮ ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರೂಜಿಯವರು ಹೇಳಿದ ಒಂದು ಮಾತು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ :

'ನಾಸ್ತಿಕ ದಿನದಿನವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ದೇವರಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಾ, ಸಾರುತ್ತಾ ಒಂದಲ್ಲ, ಒಂದು ದಿನ ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಲಾಗದ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ದೇವರಲ್ಲಿ 'ನೀನೇ ಗತಿ' ಯೆಂದು ಮೊರೆಯಿಡು ತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ ನಾಸ್ತಿಕ ತಟಕ್ಕನೆ ಕೆಳಗಿದ್ದವನು ಮೇಲೇರಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರದೇ ಆಸ್ತಿಕ ದಿನವೂ ದೇವರ ಪೂಜೆ, ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದವನು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಕಷ್ಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಹನೆ ಸೋತು — 'ಥೂ ಏನು ಹಾಳಾದ ದೇವರು, ನಾನಿಷ್ಟು ನಂಬಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇದೇ ನನಗೆ ಪ್ರತಿಫಲವೇ, ದೇವರೇ ಇಲ್ಲ' ಎಂದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಮೆಟ್ಟಲು ಮೆಟ್ಟಲಂತೆ ಮೇಲೇರಿದ್ದ ಆ ಆಸ್ತಿಕ ಧಡಕ್ಕನೆ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ'.

ಯಜಮಾನರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಬದುಕಿನ ನೌಕೆ ಮುರಿದಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅವರು ಬದುಕಿದ್ದಾಗ ಹೇಗೆ ನಡೆಸಿದರೋ, ಬರೆದೇ ಬದುಕುವ ಹಠತೊಟ್ಟು ಬಂದ ಕಷ್ಟ–ನಿಷ್ಠುರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಎದುರಿಸಿದ ಅವರ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಗೆ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ ನೆರವಾದೆನೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು.

ಹೌದು, ಹಿಂದಿನದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲೇ ಮುಂದಿನ ಬದುಕನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು.

ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಲೇಬೇಕು—

ಈ ನಲವತ್ತು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಏನೇನಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಸಲುವಾಗಿ.

೨

ಭರಣಿ ನಕ್ಷತ್ರದ ತರುಣಿ

ಮಂಗಳವಾರ ನಾನು ಅಮಂಗಲೆಯಾದೆ.

ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು—ಶುಕ್ರವಾರ.

೯–೧೦–೧೯೩೦ ರಂದು ಶುಕ್ರವಾರ, ನವಮಿಯ ದಿನ ಭರಣಿ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅದೃಷ್ಟವಂತೆ ಎಂದು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಲ್ಲ ನನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದು ಈಗಲೂ ನನಗೆ ನೆನಪಿದೆ.

ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮನೆ, ಹೊಕ್ಕಮನೆಗಳ ಪೂರ್ವೀಕರು ಒಂದೇ ಊರಿನವರು. ನಮ್ಮ ಊರು–ತಳಕು.

ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ತಿಳಿದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಯಜಮಾನರ ತಾತ ಅಶುಕವಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಕಾಲವಾಗಿ, ಅವರ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ, ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯರು, ಜಯಶಂಕರಯ್ಯ ಇಬ್ಬರು ಮಾತ್ರ ತಳಕಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ತಾತ ಶೇಷಪ್ಪನವರಿಗೆ ಮೂರು ಜನ ಗಂಡು, ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು. ನನ್ನ ತಂದೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಅವರ ಕೊನೆಯ ಮಗ.

ಶಾಲಾ ಮಾಸ್ತರರ ಕೆಲಸದ ಜತೆಗೆ ಪಂಚಾಂಗ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರ ಮನೆಯನ್ನು "ಪಂಚಾಂಗದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಮನೆ"ಯೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಪೂರ್ವೀಕರ ಆಸ್ತಿಯಾಗಿ ಮನೆ, ಒಂದಿಷ್ಟು ಹೊಲ ಬಂದಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಾಲ್ಯದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅನುಕೂಲಸ್ಥರೆಂದು–ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ನನ್ನ ತಾತ ಶೇಷಪ್ಪನವರು ಹೆಸರಾಗಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಮ್ಮ–ಎಲ್ಲರೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅಂಬಮ್ಮ ಎಂದು–ಅವರ ಕೈ ಮನಸ್ಸು, ಕಣ್ಣು ಎಲ್ಲವೂ ದೊಡ್ಡದು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವಾರು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹಿರಿಯರಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೊನೆಯ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ತುಂಬ ಮುದ್ದಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ, ಅವರು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಏಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವಲಕ್ಕಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕಲೆಸಿ ತಲೆ ಹತ್ತಿರ ಇಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಎರಡು ಜೇಬಿನ ತುಂಬಾ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ತಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಈ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಯಾರೇ ಬಂದರೂ ಅಷ್ಟೇ ಧಾರಾಳವಾಗಿ

ಷೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡಿದರೆ ಅಂಬಮ್ಮಜ್ಜಿ ಮಾಡಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲ ನಾನು ಕೇಳಿದ ಮಾತು.

ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ತೀರಿಕೊಂಡಾಗ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಅಕ್ಕ ಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ಸಮೇತ ತಳಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು. ತನ್ನ ತಂದೆ, ಅವರ ಜತೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯ ನಿಮಿತ್ತ ಹೊರ ಊರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದರು. ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಬರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ತಳಕಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿ, ಊರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಳ ಊರಿದ್ದ ಸ್ವಂತ ಅಕ್ಕ ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ವಾಸಿಸಲು ಒಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಿದ್ದೂ ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದುಸ್ಥಿತಿ ನಮಗೆ ಬಂತು. ಎರಡು, ಮೂರು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಡಿಗೆಗಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿ–ತಂದೆ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರು. ವಾಸಿಸಲು ಮನೆಯಿರಲಿ, ನನ್ನ ಅಜ್ಜಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಗ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಸಾಮಾನನ್ನೂ ಈ ಅತ್ತೆ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ ಆ ಮನೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ತಮ್ಮ ಖಾಲಿ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಗೇಣು ಜಾಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅಕ್ಕನ ಮಕ್ಕಳು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕುಡುಗೋಲು ಹಿಡಿದು ಜಗಳಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು–ಈಗಲೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿದೆ.

ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಅವರ ಒಬ್ಬ ಅಕ್ಕನಿಂದ ಈ ತರಹ ಅನುಭವವಾದರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅಕ್ಕ ನಿಜವಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೇ ಧಾರೆ ಎರೆದರೂ, ತನ್ನ ದುಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ನೋವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟ ಅನುಭವ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯದು.

ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅಕ್ಕ, ಸೀತಮ್ಮ – ಬೇರಾರೂ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಯಜಮಾನರ ತಾಯಿ.

ಈ ಅಕ್ಕ ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಎಷ್ಟು ಗಾಢವಾದ ಪ್ರೇಮವಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ನನ್ನ ಯಜಮಾನರೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ನಾನೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕನನ್ನು ಕಾಣಲು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನನ್ನ ತಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ನನ್ನನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಜತೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮದುವೆಗೆ ಮುನ್ನವೇ ನನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯ ಪರಿಚಯ ನನಗಾಗಿತ್ತು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಜಾಣೆ ಎಂದು ನನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೆ. ನಾನು ಕಂಡದ್ದು ಆಕೆಯ ಕೊನೆಗಾಲದ ಜೀವನ. ಅದೆಷ್ಟು ದಾರುಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅವರ ಮಗನಾದ ನನ್ನ ಯಜಮಾನರೇ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆಕೆಯ ಅವಸ್ಥೆ ಕಂಡು ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗಲೂ ಆಕೆಯಿದ್ದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವ್ಯಸನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆ ಅಕ್ಕ-ತಮ್ಮಂದಿರ ಪ್ರೀತಿ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೂಕ ವೇದನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಿತ್ತು. ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಅತ್ತೆ 'ಏನಪ್ಪ ಸುಬ್ಬಣ್ಣೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೀಯಾ ? ಎಂದಷ್ಟೆ, ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು. ಆಕೆಯ ಆ ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ ಮೇಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯೆಲ್ಲಾ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಆಗಾಗ ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ಯಾವುದಾದರೂ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಾಗ, ತಾವೇ ತಾಯಿಯಾಗಿ ನಿಂತು ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದು, ಈ ಅಕ್ಕನ ಬಗ್ಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆ ಅಪಾರ ಪ್ರೀತಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಿರಬೇಕು.

ದೇವರು ಸುಖವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಈ ಸ್ಥಿತಿ-ಮಾತಿಗಿಂತ ಮೌನದಲ್ಲೇ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ—ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಒಳಗೇ ಸಾಕಷ್ಟು ನರಳಿಸಿತು.

ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತೌರುಮನೆ—ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಊರಾದ ತಳಕಿಗೆ ಒಂಭತ್ತು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ—ಚಳ್ಳಕೆರೆ. ಚಳ್ಳಕೆರೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೊಡ್ಡೇರಿ ಅನಂತಪ್ಪನವರ ಮಗಳು ನನ್ನ ತಾಯಿ, ಲಲಿತಮ್ಮ.

ನನ್ನ ತಾಯಿ ಬೇರಾರೂ ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಮಾವನವರಾದ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರ ಅಕ್ಕ ವೆಂಕಮ್ಮನವರ ಮಗಳು. ವೆಂಕಮ್ಮಜ್ಜಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ಸೇರಿ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು, ಇಬ್ಬರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು. ಈ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಶೇಷಪ್ಪನವರಿಗೆ ನನ್ನ ಯಜಮಾನರ ಸ್ವಂತ ಅಕ್ಕ ಸಣ್ಣಮ್ಮನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಗ ನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಅಕ್ಕನ ಮಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಸುತ್ತು ಬಳಸಿ ಎಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲೇ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ತಂದೆ ಹಾಗೂ ತಾತ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆರೈಕೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕೈ ಹಿಡಿದರು.

ಇಂಥ ತಾಯಿ-ತಂದೆಯ ಹಿರಿಯ ಮಗಳೇ ನಾನು. ನನ್ನ ಹಿಂದೆ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಎಂಟು ಜನ—ಮೂರು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು, ಐದು ಜನ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನೆ ತುಂಬ ಮಕ್ಕಳೇ. ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಲವರು 'ಸೇರು, ಅಚ್ಚೇರು, ಪಾವು, ಅರ್ಧಪಾವು, ಚಟಾಕು' ಹೀಗೆ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ನನ್ನ

ತಾಯಿ ಯಾರ ಮನೆಗಾದರೂ ಅರಿಶಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಜತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಕ್ಕಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. ಏಕೆಂದರೆ ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರನ್ನೇ ನನಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು—'ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಮ್ಮ' ಎಂದು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದುದು 'ಅಂಬುಜ' ಎಂದು.

ನಾನು ತಾಯಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಮಗಳಾದ್ದರಿಂದ ತಾಯಿಯವರ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವುದು, ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ತಂಗಿ ತಮ್ಮಂದಿರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ನನ್ನ ತಂದೆಯವರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಾಣಂತನಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವುದು—ಹೀಗೆ ಮನೆಗೆಲಸದಲ್ಲೂ ತಾಯಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ, ಶಾಲೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನಾನು ಓದಿದ್ದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಲೋಯರ್ ಸೆಕೆಂಡರಿವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಎಂಟನೆ ತರಗತಿಯವರೆಗೆ ನಾನು ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಮಾವನವರಾದ - ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ-ಲಕ್ಷ್ಮಣರಾಯರೇ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯರು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸುವ ಗುರುವಾದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮನವರು ನನಗೆ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಒಪ್ಪ ಓರಣ, ಪೂಜೆ-ಪುರಸ್ಕಾರ, ಯಾರು ಬಂದಾಗ ಯಾವ ತರಹ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಲಿಸುವ ಗುರುವಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿದ್ದುದೂ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಹಾಗೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡರೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿ ತಳೆಯಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.

ನನ್ನ ಬಾಲ್ಯದ ಕಾಲ-ಸುಖವಾದ ದಿನಗಳೇನೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ತಾಯಿಗೆ ನೆರವಾಗಬೇಕು. ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಚಿಕ್ಕತ್ತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಹಕರಿಸಬೇಕು. ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಹೆದರಿ ರಾತ್ರಿ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಮಲಗಿದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ದೂರ ತಳ್ಳಿ ಸೀಮೆಎಣ್ಣೆ ಬುಡ್ಡಿಯ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಓದಬೇಕು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಮೇಷ್ಟ್ರು. ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಾವನವರೇ ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ಟರ್. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಕಲಿಯುತ್ತಾ ಜೊತೆಗೆ ನಾನೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಶಾಲೆಯ ಓದಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿದ್ದೆ.

ಲೋಯರ್ ಸೆಕೆಂಡರಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತೀರ್ಣಳಾದೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆ ಕೊಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೈನೆರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಅತ್ತೆಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಎನ್ನುವಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ತಂದೆ-ತಾಯಿಯರಿಗೆ.

ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಚೆಳ್ಳಕೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಗೆ ಓದಲು ಕಳಿಸುವುದು ಕನಸಿನ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ನನ್ನ ಓದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂತಿತು.

೩

ಮಾವ ಹಾಕಿದ ಬೇಡಿ

ಓದು ಮುಗಿಯಿತು. ಇನ್ನು ಮದುವೆಯ ಕತೆ ಶುರುವಾಯಿತು.

'ಮಗಳಿಗೆ ಹದಿಮೂರು ವರ್ಷವಾಯಿತು. ಇನ್ನೇನುಗತಿ? ಮದುವೆ ಮಾಡಿಬಿಡ ಬೇಕು'—ಎಂದು ತಾಯಿ ಆತಂಕದಿಂದ ಚಡಪಡಿಸತೊಡಗಿದರು.

ನನಗೆ ಗಂಡನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾವನ ಮಗನಿದ್ದ. ಆದರೆ ಮಾವನ ಮಗನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವುದನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಬೇಕು ? ಆ ಮಾವನ ಮಗನೋ ಮದುವೆಯನ್ನೇ ಬೇಡ ಎಂದು ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳದ ಹಠಮಾರಿ ಸ್ವಭಾವದವನು. ಮಾವನನ್ನೇ ಹಿಡಿಯಬೇಕು !

ಮಾವನಿಗಿಂತ, ತನ್ನ ಮಾವ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನೇ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ.

ಅವರ ಮಾವ ಮಾತನ್ನೇನೋ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು–ಮುಂದೇನಾಗುವುದೆಂಬುದರ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ. ಆ ದಿನ ಹಾಗೆ ಅನಿಸಿತ್ತು, ಆಡಿದ್ದರು. ತಾವು ಆಡಿದುದನ್ನೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆಂದು ಆಗ ಅವರಿಗೇನು ತಿಳಿದಿತ್ತು ?

ಆ ದಿನ—

ನನ್ನನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ದಿನ—

ನಾಮಕರಣಕ್ಕೆಂದು ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸೋದರಮಾವ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮ ಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಬರುತ್ತಾ ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನೂ ತಂದಿದ್ದರು. ತೊಟ್ಟಿಲಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಗಿದು, ಆರತಿ ಅಕ್ಷತೆ ಎಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ—

'ಲಲಿತಾ, ನಿನ್ನ ಮಗಳು ಬಹಳ ಮುದ್ದಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಕಣೆ. ಈಗ ಇವಳ ಕಾಲಿಗೆ ಬೇಡಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಯಾರ ಮನೆಗೂ ಹೋಗಕೂಡದು. ನನ್ನ ಸೊಸೆಯಾಗಬೇಕು'

—ಎಂದು, ತಾವು ತಂದಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲು ಚೈನನ್ನು ನನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ್ದರಂತೆ.

ನಾನಿನ್ನೂ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮಗುವಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ, ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ಹನ್ನೊಂದ ನೆಯ ದಿನ ಆರಂಭವಾದ ಮದುವೆಯ ಮಾತು ಈಗ, ನಾನು ಹದಿಮೂರನೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾಲಿರಿಸಿದಾಗ ಮುಂದುವರಿಯಿತು.

ಈ ಮಾತನ್ನೇ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ–ನನ್ನ ಮಾವ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ.

ನಮ್ಮ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆ ಕಡೆಯವರೆಲ್ಲ ಮೈಸೂರು, ಬೆಂಗಳೂರು ಎಲ್ಲೇ ಇರಲಿ, ಅವರುಗಳ ಮನೆದೇವರಾದ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಪ್ಪನಿಗೆ ಹರಕೆ ತೀರಿಸಿ, ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ, ತಳಕಿಗೆ ಮೂರು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿತ್ತು. ನಡೆದು ಹೋಗ್ಯವವರು ನಡೆದೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೈಲಾಗದವರು ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಮ್ಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ. ಚೌಲ–ಏನೇ ಆಗಲಿ ಮೊದಲು ಈ ಹನುಮಪ್ಪನಿಗೆ ಬಂದು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಧತಿ.

ನನ್ನ ಯಜಮಾನರ ತಾತ, ತಳಕಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು, ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜಮೀನು ಮಾಡಿದ್ದಾಗ ಆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಹನುಮಪ್ಪನ ವಿಗ್ರಹ ಲಭ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅದಕ್ಕೊಂದು ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಪ್ರತಿ ಶನಿವಾರ ತಾವೇ ಹೋಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಮಹಾ ರಾಮಭಕ್ತರಾದ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆತ ಈ ಹನುಮಪ್ಪ ನಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೇ ಮನೆ ದೇವರಾದ.(ಈ ವಿಷಯ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ 'ಮೊದಲ ನೋಟ'ದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ)

ಮನೆ ದೇವರು ತಿರುಪತಿ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿಯಾದರೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಲ್ಲ ಈ ದೇವರಿಗೇ !

ಈ ಹನುಮಪ್ಪನ ಮಹಿಮೆ ಅಪಾರ. ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ. ಅವನನ್ನು ಮರೆತಾಗ ನಡೆದ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ ಈಗಲೂ ನೆನಪಿದೆ.

ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಮಾವನವರಾದ ಹನುಮಂತರಾಯರ ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹನುಮಪ್ಪ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆ ತೋರಿಸಿದ.

ಮದುವೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ, ದಂಪತಿಗಳು ಹಸೆಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದೋ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪುರೋಹಿತರು ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಅಲ್ಲೇ ಚಪ್ಪರದ ಕಂಭ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿದ್ದ ನನ್ನ ಯಜಮಾನರು (ಆಗ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ) ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ತಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿದರು. ಏನಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯ ಹಿಂದೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಏಕಾಏಕಿ ಹೀಗೆ ಬೀಳಲು ಏನಾಗಿರಬಹುದು ?' ಎಂಬ ಭಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ತಲೆಯ

ಮೇಲೆ ಕೈ ಹೊತ್ತು ಕುಳಿತರು. ಆಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿರಿಯರಾದ ಯಜಮಾನರ ಅಜ್ಜಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು—

'ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ಆ ಹನುಮಪ್ಪನದೇ ಆಟ. ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರೆ ಹೀಗಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮದುವೆಗೆ ಮುಂಚೆ ಹೋಗಿ, ಮನೆ ದೇವರಿಗೆ ಎಲೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ ಅಂದೆ. ಈ ಮುದಿ ಮುಂಡೆ ಮಾತು ಯಾರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ ? ಈಗಲಾದರೂ ಗೊತ್ತಾಯ್ತಾ ?'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಯಾರೂ ಉಸಿರೆತ್ತದೆ ತಲೆಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ—

'ಹೋಗಲಿ, ಯಾರಾದರೂ ಈಗಲೂ ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಮೀಸಲು ಕಟ್ಟಿ, ತಪ್ಪಾಯ್ತು. ಮದುವೆಯಾದ ತಕ್ಷಣ ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನಪ್ಪ ಅಂದುಕೊಳ್ಳಿ'—ಎಂದರು.

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಅಜ್ಜಿಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಹೊರಬೀಳುವುದೇ ತಡ, ಮದುವೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಂದೆ ಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಮೀಸಲು ಕಟ್ಟಿದರು.

ಅದಾದ ನಂತರ ರಾಯರು ಎದ್ದರು. ಮದುವೆ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗುಸು ಗುಸು ಪಿಸು ಪಿಸು:

'ಸುಬ್ಬ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದನಂತೆ. ಸದ್ಯ, ಏನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಆ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಪ್ಪನನ್ನ ಮರೆತದ್ದೇ ಕಾರಣ.'

ಅಂತೂ ಮದುವೆ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಹಾಯಾಗಿ ಉಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು ; ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಜ್ಜಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು.

ಅದೇ ತಾನೇ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಮಗ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ನಿಧನರಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಎರಡನೆಯ ಮಗ ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರನ್ನೇ ದೊಡ್ಡ ಮಗನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ಆ ಮಗನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಿಗೆ ಅದೂ ತಮ್ಮ ಯಜಮಾನರ ಹೆಸರನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ತಮ್ಮ ಅಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚಿನ ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ ಹೀಗಾದದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಆತಂಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಹನುಮಂತಪ್ಪನ ದಯದಿಂದ ಏನೂ ಅನಾಹುತವಾಗದೆ ಆತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಕೊಂಡಾಡುವಂತಾಯಿತು.

ನನ್ನ ಅತ್ತೆ ತೀರಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆಯಾದ ನನ್ನ ಮಾವನವರು, ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಮನೆದೇವರಾದ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಪ್ಪನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ತಳಕಿಗೆ ಬಂದರು.

ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿದ ನಂತರ ಮಾವನವರು ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ, ಕಾಫಿ ಕುಡಿದು ಲೋಕಾಭಿರಾಮವಾದ ಮಾತುಕತೆಗಳು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ನನ್ನ ತಾಯಿ—

'ಏನು ಮಾವ, ಏನು ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ ಹೇಳು'

—ಎಂದು ನನ್ನ ಮದುವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದರು.

'ಏನಮ್ಮ, ಏನು ವಿಷಯ ಅಂತ ಹಿಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ–ಮುಂದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ, ನಾನೇನು ಹೇಳಲಿ ?' —ಎಂದರು ನನ್ನ ಮಾವ.

'ಹೇಳೋದೇನು ಮಾವ, ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೇ ? ಅಂಬುಜಾಗೆ ಹದಿಮೂರು ವರ್ಷವಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಡವೇ ಹೇಳು'

'ಮಾಡಮ್ಮ ಯಾರು ಬೇಡಾಂದವರು'

'ನೀನು ಬೇಡ ಅನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಬೇಕು ಮಾಡಿಕೊಳ್ತೀನೀಂತ ಹೇಳು'

'ಅಲ್ವೇ, ನಿಂಗೇನು ಬುದ್ದಿಗಿದ್ದಿ ಇದ್ಯೋ ಇಲ್ವೋ....ಮದುವೆಯೇನು ನಾನು ಮಾಡಿಕೋಬೇಕೋ – ಅವನೋ?'

'ನಿನ್ನ ಮಗನೇ ಮಾವ, ಸರಿ. ಆದರೆ ನೀನು ತಾನೇ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗಿರೋದು'

'ಇದಕ್ಕೆ ನಿಂಗೆ ಬುದ್ದಿ ಇಲ್ಲಾಂದಿದ್ದು. ಮದುವೆಯಾಗೋನು ಅವನು. ಅವನನ್ನು ಕೇಳೋದ್ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ಕೇಳ್ತೀಯಲ್ಲ'.

'ಅಲ್ಲ ಮಾವ, ನಿನ್ನ ಮಗ ನಿನ್ನ ಕೈಗೇ ಸಿಕ್ಕೊಲ್ಲ. ಕೇಳೋಕೆ ಅವನು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಗ್ತಾನೆಯೇ ?'

'ನಿನ್ನ ಕೈಗೆ, ನನ್ನ ಕೈಗೇನು – ಯಾರ ಕೈಗೂ ಸಿಕ್ಕೋಲ್ಲ ಅವನು' ಎಂದು ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು ನನ್ನ ಮಾವ.

'ಹೇಗೂ ಸೀತಮ್ಮತ್ತೆ ವೈದೀಕ ಹತ್ತಿರ ಬಂತು. ಅಮ್ಮನ ತಿಥಿ ಮಾಡೋಕೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದೇ ಬರ್ತಾನಲ್ಲ, ಆಗಲಾದ್ರೂ ಅವನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ ಒಪ್ಪಿಸು. ಹೇಗಾದ್ರೂ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಈ ಸಲ ಮದ್ವೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ನಿನ್ನ ಮಗ ನಿನ್ಮಾತು ಕೇಳೊಲ್ಲಾಂತಾನೇನು. 'ನೀನು ಲಾಯರ್ರಾವಾಂತ ನನಗೂ ಗೊತ್ತು. ಇದೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬೇಡ. ನಾನೂ ನಿನ್ನ ಸೊಸೇನೆ'

—ಎಂದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ.

'ಅಲ್ಲಮ್ಮ, ಲಾ ಪಾಯಿಂಟ್ ಅಲ್ಲ ಕಣೆ. ಅವನಿಗೆ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿ ಮದ್ವೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ನಾನು ಸಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಅಷ್ಟೆ'

'ಯಾಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವಳಿಗೆ ಅನ್ನ ಹಾಕೋಷ್ಟೂ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೇ ಅವನಿಗೆ ?'

'ನಿನಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ನಿಲ್ಲೋಕೆ ನೆಲೆಯಿಲ್ಲ. ತಿನ್ನೋಕೆ ಅನ್ನ ಇಲ್ಲ. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಅದೆಲ್ಲೋ ಪೇಪರ್ನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡ್ತಾನಂತೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ. ಒಪ್ಪತ್ತು ಊಟ. ಇನ್ನೊಪ್ಪತ್ತು ಉಪವಾಸ... ಏನೇನೋ ಅಂತೆಕಂತೆ. ಇಂಥೋನಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಏನು ಸಂತೋಷ ಪಡ್ತಿಯೋ ? ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ಮಗಳು ಏನು ಸುಖ ಪಡ್ತಾಳೋ, ನಿಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿ ನಾನೇನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕೋ–ಇದೆಲ್ಲಾ ಮುಂದಾಲೋಚನೆ

ಮಾಡಿದ್ದೀಯಾ ನೀನು, ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರೆ ಹೀಗಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆ'

—ವ್ಯಥೆಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದರು ಮಾವನವರು.

'ಅಲ್ಲ ಮಾವ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಇನ್ನಾರ ಮಾತು ಕೇಳ್ತಾನವನು? ನಿನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಸರಿಯಾಗಿ ಓದಲಿಲ್ಲ, ಬರಿಲಿಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಹಾಗೆ ಲಾಯರ್ ಆಗಲಿಲ್ಲಾಂತ ಅವನನ್ನ ಹಾಗೇ ಬಿಡ್ತಾರೇನು. ಅದೇ ಅತ್ತೆ ಇದ್ದಿದ್ರೆ ಹೀಗಾಗ್ತಿತ್ತೆ ? ಒಳ್ಳೆ ಮಾತ್ನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರ ಕೂಡ್ಸಿಕೊಂಡು ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳು'—ಎಂದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ.

'ಆಯಿತು. ಹೇಗೂ ಅವರಮ್ಮನ ತಿಥಿಗೆ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರ್ತಾನಲ್ಲ. ಆಗ ಅವರಮ್ಮ ಹಿಂದೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ ಮಾತನ್ನ ನೆನಪಿಗೆ ತರ್ತೀನಿ. ಸತ್ತುಹೋದ ಅವರಮ್ಮನ ಮಾತಿಗಾದರೂ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ತಾನೋ ನೋಡೋಣ'

'ಮಾವ, ನೀನು ಮಾಡೋ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡು, ದೇವರಿದ್ದಾನೆ. ನನಗೇನೋ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ–ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಈಗ ಹೀಗಿದ್ದಾನೆ. ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದ್ರೂ ಸರಿ, ಒಂದು ಕಲ್ಲುಬಂಡೇನಾದ್ರೂ ಒಡೆದು ಜೀವನ ಮಾಡೋ ಛಾತಿ ಇದೇಂತ ಅನ್ಸತ್ತೆ. ಖಂಡಿತ ಮುಂದೆ ಬರ್ತಾನೇಂತ ನಂಬಿಕೆ ನನಗಿದೆ'— ಯಾವುದೋ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹೇಳಿದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ.

'ಅದೇನು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆಯೋ – ನಿನಗೇ ಸರಿ. ನನಗಂತೂ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಕನಸು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲ..... ಆಯಿತು, ಅವನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನ ಮಾವನವರು ಊರಿಗೆ ಹೋದರು.

೪

ಶಿವಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಕರಡಿ

ನನಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯಾದರೆ ತ.ರಾ.ಸು.ಅವರನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗ ಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇತ್ತು.

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಭಾವಿ ದಂಪತಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸಂಬಂಧಿಕರು ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಲಿ ಚುಡಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲೂ ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ, ನನ್ನ ಸೋದರಮಾವ ಬಹಳ ತಮಾಷೆ ಮಾಡುವವರು. ಅವರು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಯಾರು ಮೊದಲು ಕಣ್ಣು ಹೊಡೆದದ್ದು, ನೀನೋ-ಅವನೋ, ನಾವು ನೋಡಿದೆವು–ನೀವು ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಲ್ಲೇ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು–ಎಲ್ಲವನ್ನೂ. ಬೆಕ್ಕು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಾಲು ಕುಡಿದರೆ ಯಾರೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೇ ?'—ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ರೇಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ ಅನಂತಪ್ಪನವರು, ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ 'ಅಂಬುಜಾಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ, ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ವೈಭೋಗ' ಎಂದು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಾನು ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಏನೇನೊ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆನಲ್ಲ—ಒಂಭತ್ತನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಇವರು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತಾ ನಿವಾರಣೆ ಬಗ್ಗೆ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ್ದು, ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದದ್ದು, ಓದುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು, ಸಭೆ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಾರ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದದ್ದು, ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ದಿನವೂ ತಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಚಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಸೋದರ ಮಾವ ಕಾಶಿನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸುವಂತೆ 'ವಿಶ್ವ ಕರ್ನಾಟಕ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೇಲೆ 'ಶಕುಂತಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಕುದುರೆ ಸಾರೋಟು' ಎಂಬ ಹರಟೆಯನ್ನು ಬರೆದದ್ದು, ಈಗ ಎಲ್ಲೋ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದುದು, ಅಪ್ಪನ ಮಾತು ಕೇಳದೆ ಇರುವ ಸ್ವಭಾವ, ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುವ ಚಟ—ಹೀಗೆ ಏನೇನೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕತೆಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಇದೆಲ್ಲವೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿ, 'ಆದರೆ, ಇವರನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು' ಎನ್ನುವ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು.

ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಗಂಟೆಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ತಳಕಿಗೆ ಬರುವ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪರಿಚಯದವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ

ಮಾವನವರು ಕಳಿಸಿದ ಪತ್ರ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕ ಮಾವನವರ ಮನೆಗೆ ಬಂತು.

ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು–ನನ್ನ ತಾಯಿ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ನಾನೇ ಕಾಗದ ಓದಬೇಕಾಯಿತು.

ನಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಗದ ಓದಿಕೊಂಡು, ತಿಳಿದ ವಿಷಯ ಹೇಳಲು ನಾಚಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತೆ. ನನ್ನ ತಾಯಿ ನನ್ನನ್ನು ಗದರಿಸಿ, ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಗದವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಚಿಕ್ಕತ್ತೆಯವರ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರು ಓದಿದರು.

ಆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ—

'ಎರಡು ಗಂಟೆ ಬಸ್ಸಿಗೆ ಸುಬ್ಬು ತಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇನೋ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕಂತೆ. ಈ ವಿಷಯ ಚಿ. ಸೌ॥ ಲಲಿತಾಗೂ ಚಿ॥ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೂ ತಿಳಿಸು'—ಎಂದು ಮಾವನವರು ಬರೆದಿದ್ದರು.

ಈ ವಿಷಯ ಕೇಳಿ, ನನ್ನ ತಾಯಿ ಕೇಳಿದರು—

'ಅಲ್ಲಾ ಅತ್ತೆ, ಇದೇನು ಸೋಜಿಗ. ಮೊನ್ನೆ ತಾನೇ ಮದುವೆ ಮನೇಲಿ ಅಂಬುಜನ್ನ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲವೇ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ; ತಿರುಗಿ ಈಗೇನು ನೋಡೋದು ?'

'ನಿಂಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಬಹಳ ಕಮ್ಮಿ ಲಲಿತಾ, ಅವನು ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲಾ, ಅದೇ ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ ..... ಏಳು ಈಗಾಗಲೇ ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯೊದು ಬೇಡ. ಬೇಗ ಇವಳಿಗೆ ಜಡೆ ಹಾಕಿ, ಒಂದೊಳ್ಳೆ ಸೀರೆ ಉಡಿಸು. ಬಸ್ಸು ಬಂದೇ ಬಿಡ್ತೊ ಏನೋ'–ಎಂದರು ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕತ್ತೆ.

ಹೀಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರು ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ಬಂದೇ ಬಿಡೋದೆ !

ಈಗೇನು ಮಾಡೋದು ? ನಾವು ಸರ್ರಂತ ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆವು.

ತಮ್ಮ ಮದುವೆ ಸೀರೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಉಡಿಸಿ, ಜಡೆ ಹಾಕಿ ಹಿತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಮುಳ್ಳು ಜಾಜಿ (ಸ್ಪಟಿಕ) ಹೂವು ಕಟ್ಟಿ ಮುಡಿಸಿ, ಕಾಫಿ ಮಾಡಿದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಆಗಿ, ನಾವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಗುಟ್ಟಿನ ಸುದ್ದಿ ಮೂರು ಮನೆಯಾಚೆಯಿದ್ದ ಅತ್ತೆಮನೆ ತಲುಪಿ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ಮಗ ಇಬ್ಬರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಕನ್ಯೆ ಕಾಫಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ಪರಸ್ಪರ ಭೇಟಿಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಕಾಫಿ ಕೊಡಬೇಕು, ಕಾಫಿ ಕೊಡಲು ಕೈ ನಡಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ನನ್ನ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಿ, ತಾವೇ ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕಾಫಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು.

ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಅತ್ತೆ ತಮಾಷೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು :

'ಏನು ಆತುರವೋ ನಿನಗೆ. ಅವಳೇ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು'

'ಅಲ್ಲ ಕಕ್ಕಿ, ಅವಳು ಕೊಡಲಿ ಅಂತ ಕಾದರೆ, ಎಲ್ಲಿ ಕೈ ನಡುಗಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ

ಸುರಿತಾಳೋ ಅಂತ ಭಯವಾಗಿ ನಾನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಲಿ ?' —ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

'ಇನ್ನೇನು ಮಾಡ್ತಿ ಪಾಪ. ಆಯ್ತು, ನಾನಿನ್ನು ಬರ್ತೀನಪ್ಪ. ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಸ್ಕೂಲಿನಿಂದ ಬರೋ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು. ತಿಂಡಿ ಮಾಡ್ತೀನಿ. ನೀನೂ ಮಾತುಕತೆ ಪೂರೈಸಿ ಬೇಗ ಬಾ'—ಎಂದು ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕತ್ತೆ ಮೇಲೆದ್ದರು.

'ಬರ್ತೀನಿ ಕಕ್ಕಿ, ತಿಂಡಿಯೇನು ಮಾಡ್ತೀಯಾ ?'

'ಏನು ಮಾಡಲಿ ಹೇಳಪ್ಪ ?

'ಲಕ್ಷ್ಮಣಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಗೂ ತಿಂಡಿ ಮಾಡ್ತೀಯಲ್ಲ. ಕೋಡುಬಳೆ ಮಾಡಿದರೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಮಗ ಇಬ್ಬರು ಸಂತೋಷವಾಗಿ ತಿಂತೀವಿ'

'ಆಗಲಿ ಮಾರಾಯ' ನೀನಿಷ್ಟು ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೀಯಾ ; ಅದೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ನೀನು ಏನು ಕೇಳಿದರೂ ಮಾಡ್ತೀನಿ'—ಎಂದು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿ—

'ಬರ್ತೀನಿ ಲಲಿತಾ, ನಿಮ್ಮ ಮಾವ ಬರೋ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೀವೆಲ್ಲಾ ಬನ್ನಿ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಿನ್ನ ಗಂಡಾನೂ ಸ್ಕೂಲ್ನಿಂದ ಬಂದಿರ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡೋಣ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅತ್ತೆ ಹೊರಟರು.

ಅವರು ಹೋದ ನಂತರ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಕೇಳಿದರು—

'ಏನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಅಂಬುಜನ್ನ ನೋಡಿದೆಯಲ್ಲ, ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತೆ. ನಿಧಾನ ವಾಗಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡು. ಮದುವೆ ಅನ್ನೋದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿ, ಸಮಾಧಾನ ದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು. ಮೊದಲೇ ನಿಮ್ಮಜ್ಜಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ : ಚಿನ್ನದ ಸೂಜಿ ಅಂತ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಕೆ ಆಗುತ್ತೆಂತ'

ನನ್ನ ತಾಯಿಯಾಡಿದ ಮಾತ್ನು ಕೇಳಿ—

'ಚಿನ್ನದ ಸೂಜಿ ಅಂತ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ನೋವಾಗಲ್ಲ ಅಂತ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು. ಏನೋ ಆಯ್ತು ಬಿಡು. ಆ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಈಗ ಯಾಕೆ ? ಈಗ ಮೊದಲು ನಾನು ನಿನ್ನ ಮಗಳ ಕೈಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತನಾಡಬೇಕಲ್ಲ. ಏನು ಹೇಳ್ತೀಯಾ ?'—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು, ಯಜಮಾನರು.

'ಏನು ಹೇಳಲಪ್ಪ, ಈ ಮನೇಲಿ ನೀವು ಕೂತು ಮಾತಾಡ್ಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೋಣೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಏನು ಮಾಡ್ಲಿ?'

'ಕೋಣೆ-ಗೀಣೆ ಏನೂ ಬೇಡ. ಬಿಸಿಲು ಮಾಳಿಗೆ ಇದೆಯಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಕೂತು ಎರಡು ನಿಮಿಷ ಮಾತನಾಡಿದರಾಯ್ತು. ನಿನ್ನ ಮಗಳ ಕೈಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಕಳಿಸು.'

'ಸರಿ ಹಾಗೇ ಮಾಡು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ತಾಯಿ, ಕಾಫಿಯ ಪ್ರಕರಣದಿಂದಾದ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾಗದೆ, ಅಡುಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು.

ಅವಸರದಲ್ಲೇ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ನನ್ನ ತಾಯಿ—

'ಏಳು, ಕಾಫಿ ತಗೋ, ಬೇಗ ಹೋಗಿ ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟು ಅದೇನು ಕೇಳ್ತಾನೋ ನೋಡು....ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಾಡ್ತೀಯಾ, ಬೇಗೇಳು ಯಾರಾದ್ರು ಬಂದರೆ ಏನು ಹೇಳೋದು ?'ಎಂದು ನನಗೆ ಅವಸರಪಡಿಸಿದರು.

'ಹೋಗವ್ಮ, ನನಗೆ ಕಾಲೆಲ್ಲ ನಡುಗ್ತಾ ಇದೆ. ಹೇಗೆ ಹೋಗ್ಲಿ'–ಎಂದೆ, ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಮುದುಡಿ.

'ಹೋಗೆ ಸಾಕು, ಅವನೇನು ಹುಲಿಯೇ, ಕರಡಿಯೇ–ಏನು ಮಾಡ್ತಾನೆ.... ಭಯವಂತೆ ಭಯ ಏನು ಭಯ? '—ಎಂದರು ನನ್ನ ತಾಯಿ.

ಅವರೇನೇ ಹೇಳಿದರೂ ನನಗಂತೂ ಇವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಭಯವೇ !

ಈಗ–ಅದನ್ನು ನಾನು ಎದುರಿಸಲೇಬೇಕು. ಎದುರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲೇಬೇಕು.

ನಡಗುವ ಕಾಲುಗಳಿಂದಲೇ ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಹತ್ತಿ ಹೋದೆ, ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟು ನಿಂತೆ. 'ಕುಳಿತುಕೋ' ಎಂದರು ; ಕುಳಿತೆ.

'ನೀನು ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕೂತರೆ ನಾನು ಹೇಗೆ ಮಾತಾಡಲಿ. ನಾನೇನು ಹುಲೀನೇ–ಕರಡಿನೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿರ ಬಾ, ನಾನೂ ನಿನ್ನ ಏನೂ ಮಾಡೋಲ್ಲ, ಎಂದರು.

ಅವರು ಏನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ.

ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಾದರೂ ಮೌನ ಬಿಟ್ಟು ಮಾತು ಹೊರಬರಲಿಲ್ಲ.

ಕೊನೆಗೆ ಯಜಮಾನರೇ ಮಾತಿಗಾರಂಭಿಸಿದರು :

'ನಾನು ಏಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತು ತಾನೇ ?'

'ಹೂ'—ಎಂದೆ.

'ನನ್ನ ಮದುವೆಯಾಗೋದು ನಿನಗೂ ಇಷ್ಟ ಇದೇ ತಾನೇ ?'

'ಹೂ'

'ಏನು, ನೀನು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಗುಬಸವನ ಹಾಗೆ ಹೂಗುಟ್ಟುತ್ತೀಯಲ್ಲ. ಮಾತನಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲವೇನು ?'

ಗಡಸಾದ ಅವರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಭಯವಾದರೂ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ— 'ಬರುತ್ತೆ'—ಎಂದಷ್ಟೆ ಹೇಳಿದೆ.

'ನೋಡು ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ. ನನ್ನ ಜೀವನ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ. ನನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ನಿನಗೆ ಏನೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಕಷ್ಟವೇ ಜಾಸ್ತಿ. ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಕಷ್ಟ ಪಡೋ ಧೈರ್ಯ ನಿನಗಿದ್ದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೋ. ಆಮೇಲೆ ನನ್ನನ್ನು ಯಾರೂ ಏನೂ ಅನ್ನಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಇರುವ ವಿಷಯ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನಿ'—ಎಂದರು.

ಆ ನನ್ನ ಹದಿಮೂರನೆಯ ವಯಸ್ಸಿಗೇ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಷ್ಟ ನೋಡಿ, ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ಅದನ್ನಾ ನಾನೂ ಸಹ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗೇನೂ ಬೇಸರವಾಗಲಿಲ್ಲ ; ಸಂತೋಷವೇ ಆಯಿತು.

ಆ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ನಾನಾಗ ಅದಾವ ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದೆನೋ ! ಅವರಿಂದ ಈ ಮಾತು ಕೇಳಲು, ಅವರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆಯಲು ಅದೆಷ್ಟು ದಿನ ನಿದ್ರೆಗೆಟ್ಟು ಯೋಚಿಸಿದ್ದೆನೋ, ಅದೆಷ್ಟು ಕನಸು ಕಂಡಿದ್ದೆನೋ, ನನ್ನ ತಾಯಿ, ಜೊತೆಗೆ ಚಿಕ್ಕತ್ತೆ, ಚಿಕ್ಕ ಮಾವನವರು ಅದೆಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ—ಅದೆಲ್ಲವೂ ಇಂದು ನನಸಾಗಿ ಅವರು ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೇನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆನೋ....

ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಶಿವಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಕರಡಿ ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಗಂಗಮ್ಮಜ್ಜಿ ಅವತರಿಸಿದಳು.

ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮನೆಗಾದರೂ ಯಾರಾದರು ಬಂದರೆ ಬಂದವರು ಯಾರು, ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು ಎಂದೆಲ್ಲಾ ತನಿಖೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಜನ.

ಯಜಮಾನರು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಗೋ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿದ ಈ ಗಂಗಮ್ಮಜ್ಜಿ ಸಿಹಿ ನೀರನ್ನು ತರುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡವನ್ನು ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊದಲು ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

'ಏನು ಲಲಿತಾ, ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಮಗ ಸುಬ್ಬಾ ಬಂದಿದ್ದಾನಂತೆ. ನಿಮ್ಮನೇಲಿದಾನೇಂತ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹೇಳಿದಳು. ಎಲ್ಲಿ ಅವನು ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಗಂಗಮ್ಮಜ್ಜಿಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳದೆ, ಇರುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದರಂತೆ.

ತನಿಖೆ ಮಾಡಲೆಂದೇ ಮಾಳಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಬಂದು—

'ಏನು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾನಾ ? ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾರಾ?'—ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರು.

ಆ ಅಜ್ಜಿಯ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಬೇಸರಗೊಂಡ ಯಜಮಾನರು—

'ಈ ಹಾಳು ಹಳ್ಳಿ ಜನಕ್ಕೆ ಸುಳುಹು–ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಗೊಣಗಿಕೊಂಡೇ ಮಾಳಿಗೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು, ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ—

'ಲಲಿತಮ್ಮ ನಾನಿನ್ನು ಬರುತ್ತೇನೆ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಮಾವ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೂ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತೀರಲ್ಲ'—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹೊರಟರು.

ಅವರು ಹೋದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ನನ್ನ ತಂದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅವರಿನ್ನೂ ಒಳಗೆ ಕಾಲಿಡುವುದೇ ತಡ ಅಳಿಯದೇವರು ಬಂದದ್ದು ಇದುವರೆಗೂ ನಡೆದದ್ದು ಎಲ್ಲ ಬಡ ಬಡ ಎಂದು ಅವಸರವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಅತ್ಯುತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಂಡು—

'ನಿನ್ನ ಮೈ ಮೇಲೆ ಸೀರೆ ಇದೆಯೋ–ಇಲ್ಲವೋ ಮೊದಲು ನೋಡು'

—ಎಂದು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾ ನನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳಿದರು—

'ಅಂತೂ ನಿನ್ನ ಲಾಯರ್ ಮಾವನ ಮಗ ಮದುವೆಗೆ ಒಪ್ಪಿದನಲ್ಲ, ಇನ್ನು ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವರು ಯಾರು ?'

ನನ್ನ ತಾಯಿಗಂತೂ ಅದೇನು ಸಂಭ್ರಮವೋ ಹೇಳತೀರದು. ತಕ್ಷಣ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ತರಿಸಿ, ದೇವರ ಮುಂದೆ ತುಪ್ಪದದೀಪ ಹಚ್ಚಿಟ್ಟು, ಕಾಯಿ ಒಡೆದು, ಮಂಗಳಾರತಿ ಎತ್ತಿ—

'ಮಹಾನುಭಾವ, ನಮ್ಮಪ್ಪ, ನೀನು ದೊಡ್ಡವನು, ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಮದುವೆ ನಡೆಸಪ್ಪ, ನಿನಗೆ ಎಲೆ ಪೂಜೆ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹನುಮಪ್ಪನಿಗೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು, ಆ ರಾತ್ರಿ ಕಣ್ತುಂಬಾ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದರು !

ಅವರೊಬ್ಬರೇ ಏನು, ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಹಾಯಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸಿದೆವು.

೫

ಮದಲಿಂಗನಿಲ್ಲದ ಮೆರವಣಿಗೆ

ಸಾಹಸದಿಂದಲೇ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮದುವೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ವರನಿಗೆ ಕೊಡುವುದು ಬಿಡುವುದು, ಜಾತಕಾನುಕೂಲ—ಈ ಯಾವ ತರಲೆ ತಾಪತ್ರಯಗಳೂ ತಲೆ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ.

ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳ್ಳಿ–ಬಂಗಾರ, ಸೂಟು–ಬೂಟು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಂಡಿಗೆ ಮದುವೆ ಪಂಚೆ, ಶಲ್ಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳ್ಳಿ ಸಾಮಾನು, ಊಟದ ಖರ್ಚು–ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹಣ ಬೇಕೇ ಆಗಿತ್ತು.

ಈ ಮಧ್ಯೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಮ್ಮಜ್ಜಿ ಒಂದು ಉಳಿತಾಯ ಯೋಜನೆಯ ಉಪಾಯ ಹೇಳಿದರು. ಅವರ ಮಗ ಅಂದರೆ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ತಮ್ಮ ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಮಗಳ ಮದುವೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಮದುವೆಯೊಂದಿಗೆ, ಜೊತೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಊಟದ ಖರ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಅವರು ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರು.

ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ನಾನು ಅಕ್ಕನ ಮಗಳ ಮಗಳು, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಅವರ ಸ್ವಂತ ಭಾವಮೈದುನನ ಮಗಳು, ಈಗ ಅವರ ಮಗನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗುವವಳು ಹೀಗಾಗಿ—'ತಲ್ಲಿಕೂ ಮಾವ, ಪಿಲ್ಲಿಕೂ ಮಾವ' ಎನ್ನುವ ತೆಲುಗಿನ ಗಾದೆಯಂತೆ ಅವರು ನನ್ನ ತಾಯಿಗೂ ಮಾವ, ನನ್ನಗೂ ಮಾವ.

ಹೀಗೆ ನನ್ನ ತೌರುಮನೆಯ, ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯ, ಸಂಬಂಧ ಬೆಸೆದು ಬಂದಿದ್ದು ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮ ತಮ್ಮವರೇ ಆಗಿ, ಹೊರಗಿನವರಾರು ಇರದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿರಿಯವರಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮಜ್ಜಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಗೌರವ ಕೊಟ್ಟು ಎರಡೂ ಮದುವೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು.

ಮದುವೆಯೇನೋ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಆಯಿತು. ಸುಸೂತ್ರ ಏನಂ ಎಂದರೆ, ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮವರೇ ಅಂದುಕೊಂಡರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಗದ್ದಲ ನಡೆಯದೆ ಮದುವೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮದುವೆ ಮನೆಗೆ ಕಳೆ ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೇ ! ಅಂತಹ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಗದ್ದಲ ನನ್ನ ಮದುವೆಯಲ್ಲೂ ನಡೆಯಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ನನಗಾದ – ಯಜಮಾನರ ಸಿಟ್ಟು ಎಂತಹುದು ಎನ್ನುವುದರ – ಪ್ರಥಮ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಮದುವೆಯ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಬೀಗರನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೀಗರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು. ಆರು ಗಂಟೆಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಡೆಯವರಾದ ನಮ್ಮವರೆಲ್ಲ ವಾಲಗದ ಸಮೇತ ಊರಿನಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲು ಮೈಲು ದೂರವಿರುವ ಬಸ್‌ನಿಲ್ದಾಣಕ್ಕೆ ಐದೂವರೆ ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೇ ಬೀಗರನ್ನು ಎದುರುಗೊಳ್ಳಲು ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಗಂಟೆ ಆರಾಯಿತು, ಏಳಾಯಿತು – ಬೀಗರು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಬಸ್ಸೂ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಚಾರ್‌ಕೋಲ್' ಬಸ್ಸು ಇದ್ದದ್ದು, ಬಸ್ಸಿಗೆ ಪೆಟ್ರೋಲ್ ಬಳಕೆ ಇನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕಾದು ಕಂಗೆಟ್ಟ ನನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಿ—

'ಇದೇನು ಹೀಗಾಯಿತು? ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸು ಏನಾದರೂ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತೋ–ಏನೋ ? ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದು ?'

—ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿ, ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕಮಾವ, ಅತ್ತೆಯೊಡನೆ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಲು ಬಂದರು.

ಅವರಿಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ ; ಆ ಕಡೆ ಬಸ್ಸೂ ಬಂದಿದೆ. ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಳಿದ ಬೀಗರು ನೋಡಿದರು—ಹುಡುಗನ ಅತ್ತೆ ಮಾವನೇ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ. ವರನಿಗೆ ಅವಮಾನ ವಾದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳದೆ, ಕೇಳದೆ ಸರಸರ ಎಂದು ಬಂದರು— ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮನೆಗೆ.

ಅಬ್ಬಾ, ಅದು ಹೇಗೆ ಬಂದರು ಎಂದರೆ ಅವರು ಬಂದ ವೇಗದಲ್ಲಿ ರಭಸದಿಂದ ಚಪ್ಪಲಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವು ಅಲ್ಲೇ ಕೂತಿದ್ದ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಚಪ್ಪಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅವರ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಬಿದ್ದವು.

ಪಾಪ, 'ಬೀಗರೇಕೋ ಬರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹೊತ್ತು ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ಈ ಚಪ್ಪಲಿಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು ಇವರತ್ತ ನೋಡಿದರು. ಕೋಪದಿಂದ ಬಸುಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಇವರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾರಿಗೂ ಮಾತನಾಡಲು ನಾಲಗೆಯೇ ಏಳಲಿಲ್ಲ.

ನನಗೆ, ಆಗ ಇವರ ಮುಖವನ್ನು ಕಂಡು, ತಟಕ್ಕನೆ ಇವರ ಅಜ್ಜಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು ಹೇಳಿದ್ದ—

'ಇವನ ಸಹವಾಸ ನಾಗರಹಾವಿನ ಸಹವಾಸವಿದ್ದಂತೆ. ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಕೆಂಡ ಕಟಿ ಕೊಂಡಿದ್ದೀಯಾ. ಯಾವ ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತೋ–ಬಹಳ ಹುಷಾರಾಗಿರು'

—ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮಾತು ನೆನಪಾಗಿ—

STATE CENTRAL LIBRARY, BANGALORE

'ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತೋ ಏನೋ'

—ಎಂದೇ ಅನಿಸಿತ್ತು.

ನನ್ನ ತಾಯಿಗಂತೂ ಅಳು ಹೇಳತೀರದು.

ನನ್ನ ಅತ್ತೆ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ—

'ಸುಮ್ಮನಿರು ಮಹರಾಯಗಿತ್ತಿ, ನಿನ್ನ ಮಾವ ನಿನ್ನ ಅಳಿಯನ ಸಿಟ್ಟು ಇಳಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿದರೆ ಸಾಕು. ಹನುಮಪ್ಪನಿಗೆ ಹರಕೆ ತೀರಿಸುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ನನ್ನ ತಾಯಿ ದೇವರ ಮೇಲೆ ಭಾರ ಹಾಕಿದರು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ 'ಮದಲಿಂಗ (ಮದುವಣಿಗ)ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮದುವೆಗೆ ಹೋದರು' ಎನ್ನುವಂತೆ, ಮದಲಿಂಗ ಇಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಬೀಗರು ವಾಲಗದವರೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆಯ ಸ್ಥಳವಾದ, ಆಗ ಇದ್ದ ದಿವಾನ್ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನವರ ಛತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ನಡೆದ ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರ ಸಿಟ್ಟಳಿದು ಮುಂದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವಾಗಿಯೇ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು.

ಯಜಮಾನರು ಎಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟಿನವರೋ ಅಷ್ಟೇ ಸರಸಿಗಳು ಎಂಬುದೂ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಿತು.

ನಾಗೋಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉರುಟಣೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಕಲಿತದ್ದೆಲ್ಲ ತಾಯಿ ಅತ್ತೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ದೇವರ ನಾಮಗಳು. ಆ ನನ್ನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಗೀತ, ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಮನೆತನದವರಾದ ಯಜಮಾನರ ಕಡೆಯವರ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಡಲು ನನಗೆ ಯಾರೆಷ್ಟೇ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದರೂ ಬಾಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ನಾನು ಹಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರ ಅಕ್ಕ–ತಂಗಿಯರು—

'ಉರುಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿ ಹಾಡಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹೋಗಲಿ ನೀನೇ ಹಾಡಿಬಿಡೋ' ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದರು.

ಅಜ್ಜಿಗಂತೂ, ಮೊಮ್ಮಗ ಹಾಡುವುದೆಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಭೂಮಿಗಿಳಿದು ಬಂದಂತೆ ಆಕೆಯೂ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು.

ಅವರಲ್ಲರ ಮಾತಿನಿಂದ ಉತ್ಸಾಹಿತರಾದ ಯಜಮಾನರು ಹಿಂದೀ ಸಿನಿಮಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಹೈಗಾಲ್ ಹಾಡಿದ್ದ 'ಝುಗ–ಮುಗ–ಝುಗಮುಗಧಿಯಜಲಾ–ಧಿಯರ್ಝುಲಾ'-ಎಂಬ

ಹಾಡನ್ನು ರಾಗವಾಗಿ ಹಾಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಅಕ್ಬರನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನ್‌ಸೇನ್ ಆ ಹಾಡು ಹೇಳಿ, ದೀಪಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುತ್ತಾನಂತೆ. ಈಗ ಯಜಮಾನರೂ ಹಾಡಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವನ್ನೇ ಹಂಚಿದರು. 'ನಮ್ಮ ಸುಬ್ಬು ಹಾಡಿದ' ಎಂದು ಅವರ ಕಡೆಯವರೆಲ್ಲ ಬೀಗಿದ್ದೇ ಬೀಗಿದ್ದು.

ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ನೂತನ ದಂಪತಿಗಳಾದ ನಾವು ದಿಬ್ಬಣದೊಡನೆ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಪ್ಪನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟೆವು.

ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ, ಊರಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು–ನನ್ನ ಜಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಗಾರದ ಜಡೆ ಕುಚ್ಚನ್ನು ಯಾರೋ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದು. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ನಮ್ಮವರೇ, ಯಾರನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಿ ಕೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ತಾಯಿ ಶ್ಯಾನುಭೋಗರ ಮನೆಯಿಂದ ಜಡೆಕುಚ್ಚನ್ನು ತಂದು ನನಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಮದುವೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ವೆಚ್ಚವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟರು.

ಮದುವೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನನ್ನು ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಮನೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಆ ರಾತ್ರಿ ತವುಗೆ ಬೇಕಾದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆದು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಆರತಿ ಮಾಡಿದರು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ತಳಕಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ.

೬

ಮಾವನ ಮನೆಯ ಸೊಸೆ

ಮದುವೆಯಾಗಿ ಆರು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ಒಂದು ದಿನ ನಾನು ಮೈನರೆದೆ.

ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ತಕ್ಷಣ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸಡಗರವೋ. ಪಕ್ಕದ ಮನೆ ಅಜ್ಜಿಯಿಂದ ಏನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಹಾಲು, ತುಪ್ಪ, ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಹಾಕಿ ತಿನ್ನುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು.

ಸಾಯಂಕಾಲವಾದ ತಕ್ಷಣ ತವುಗೆ ಬೇಕಾದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಕರೆದು, ಅವರೆಲ್ಲ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಪೈಕಿ ಐದು ಜನ ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಂದ ಚಿಗುಳಿ ಕುಟ್ಟಿಸಿದರು. ಐದು ಜನ ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಂದ, ಅವರ ಹಸ್ತಗಳನ್ನು ಅರಿಶಿನ–ಸುಣ್ಣ ಬೆರೆತ ನೀರಿದ್ದ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿಸಿ, ಒಂದು ಬಿಳಿ ಸೀರೆಯನ್ನು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ಮಡಚಿ, ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗೆ, ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಅದ್ದಿದ ಕೈಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿಸಿ 'ಚಟ್ಟು' ಹೊಡೆಸಿ, ಅದನ್ನು ಹಸೆಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿ, ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಕೂರ ಬಾರದೆಂದು ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ ಚಂದನದ ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು

ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಆರತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂದ ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಗೆಲ್ಲ ಚಿಗಳಿ ಉಂಡೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಕನ್ಯೆಗೂ ತಿನ್ನಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೀಗೆ ಮೂರು ಸಂಜೆಯೂ ಆರತಿ ಮಾಡಿ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ನೀರು ಹಾಕಿ, ತಕ್ಷಣ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ಗೋಧಿರವೆ ಸಜ್ಜಿಗೆಗೆ ತುಂಬಾ ತುಪ್ಪ ಹಾಕಿ ತಿನ್ನಲು ಕೊಟ್ಟು ಆ ಸಂಜೆಯೂ ಆರತಿ ಮಾಡಿ, ಮಾರನೆ ದಿನದಂದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮಂಗಳಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಪುರೋಹಿತರನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಪುಣ್ಯಾಹ ಮಾಡಿಸಿ, ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ಚಟ್ಟು ಹೊಡೆದು ದಡುಮ ಹಾಸಿದ, ಚಿಗುಳಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಮುತ್ತೈದೆಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆದು ಸಿಹಿ ಊಟವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಐದು ಜನ ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಗೆ ಕುಬುಸದ ಕಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಆ ದಿನವೂ ಆರತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಐದು ದಿನ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಈ ಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಹದಿನಾರನೆಯ ದಿನದವರೆಗೂ ಬರುವ ಶುಕ್ರವಾರ, ಮಂಗಳವಾರಗಳಂದು ಹುಡುಗಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಕೃಷ್ಣ ಇಂತಹ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಉಂಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಆರತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆಸಕ್ತಿ, ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದ ಚನ್ನಕೇಸರಿ ಹೂವು, ಸೊಪ್ಪುಗಳ ಗೊಂಚಲನ್ನು ತಂದು, ಕಣಗಿಲೆ, ಕೆಂಪು, ಬಿಳುಪು ಬಣ್ಣದ ಕಾಡು ಹೂಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಮರ, ಗಿಡ, ಬಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಕೃತಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ ನನ್ನನ್ನು ಅದರ ಮಧ್ಯೆ ಕೂಡಿಸಿ, ನೋಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಸಗೆಯನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ನನ್ನ ತಂದೆ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದರು.

ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೈನರೆದ ಮೇಲೆ ನಿಷೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಆ ಕಾಲದ ವಾಡಿಕೆ.

ಆ ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ, ಹಾಗೂ–ಹೀಗೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದ ನಂತರ ಒಂದು ದಿನ ನನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಮುಂದಿನ 'ಶಾಸ್ತ್ರ'ವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ನನ್ನನ್ನು ಮನೆ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದರು.

ನನ್ನ ಮಾವನವರೇನೋ ನನ್ನನ್ನು ಮನೆತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಯಜಮಾನರು-?

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವ ಕರ್ನಾಟಕ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದು, ೨೫ ರೂ. ಸಂಬಳ ಪಡೆದು ಅರೆಹೊಟ್ಟೆ ಉಂಡು, ಒಪ್ಪತ್ತು ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ಕಡಲೆಕಾಯಿ ತಿಂದು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ

ಓದು ಮುಂದುವರೆಸಿ, ಸುಖ ಜೀವನ ಮಾಡಬಹುದಿದ್ದ ಅವರು, ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಕಾಲೇಜು ಬಿಟ್ಟು, ಅದೇ ಆದರ್ಶಕ್ಕಾಗಿ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ವಾಸ, ಎಲ್ಲೋ ಸ್ನಾನ, ಎಲ್ಲೋ ಊಟ-ಈ ವನವಾಸದಲ್ಲಿ ನನ್ನೊಡನೆ ಸಂಸಾರ ಹೂಡುವಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿರಲಿಲ್ಲ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಡವೆಂದು 'ಶಾಸ್ತ್ರ'ವನ್ನು ಮುಂದೂಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಾಗಾಗಿ ನಾನು ದೊಡ್ಡವಳಾದ ಮೇಲೆ ಅರು ತಿಂಗಳಾದರೂ ತೌರುಮನೆ ಯಲ್ಲೇ ಉಳಿದೆ. ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣು ದೊಡ್ಡವಳಾದರೂ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಜನರ ಊಹಾಪೋಹಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನರಿತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಿ, ಸುತ್ತಲವರ ಮಾತಿಗಂಜಿ, ಬೇಗ ಸೊಸೆ ಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು.

ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ಇದು ಉಭಯಸಂಕಟವಾಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಕರೆಸಿತೊಳ್ಳುವುದು ಸಮಂಜಸವೆಂದೇ ತೋರಿ, ಎರಡೂ ಕಡೆಯ ಹಿರಿಯರು ಕಲೆತು ಒಂದು ದಿನ ಮುಂದಿನ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದರು.

ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ನನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರು.

ನನ್ನ ಮಾವನವರು, ತಮ್ಮ ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸೀತಮ್ಮನವರು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ ತಾವೇ ಇದಿರುಗೊಂಡು—

'ಬಾಮ್ಮ ಒಳಗೆ ಬಾ, ಬಲಗಾಲು ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬಾ'

—ಎಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ—

'ಲಲಿತಾ, ಬರ್ತಾ ಇದ್ದ ಹಾಗೇ ನಿನ್ನ ಮಗಳ ಕೈಗೆ ಸೌಟು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಡುಗೆಯ ಕೆಲಸ ನನ್ನದೆಂದು ಅವರ ಮಾತಿನಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡೆ.

ನಾನು ಗಂಡನ ಮನೆ ಸೇರಿ, ನನ್ನ ತಂದೆ-ತಾಯಿ ತಮ್ಮ ಮೇಲಿದ್ದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದಿದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನದುಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು.

ನನ್ನ ಜೀವನದ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಅಧ್ಯಾಯ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ—

ಗಂಡನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಆರಂಭಿಸುವ ಬದಲು ಮಾವನ ಮನೆಯ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಬಂದೆ.

೭

ಅತ್ತೆಯಿಲ್ಲದ ನೋವು

ಗಂಡನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮಾವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದ ಅಡ್ಡಿ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸಂಸಾರ ಹೂಡುವುದೆಂತು ? ಅವರಿಗೇ ವಾಸಿಸಲು ಸರಿಯಾದ ವಸತಿ ಸೌಕರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆ ಬಂದಾಗ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಪೇಪರನ್ನು ಹಾಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಸುರುಳಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ತಲೆದಿಂಬಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ.

ಸಿದ್ದವನಹಳ್ಳಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮರ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ಕಾಲ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಯಜಮಾನರನ್ನೊಮ್ಮೆ ಗಾಂಧೀವಾದಿಗಳಾಗಿ, ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಶರ್ಮರು 'ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡು' ಎಂದರಂತೆ. ಅದಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗ 'ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡದಿದ್ದರೆ, ಮನೆಯನ್ನೇ ಬಿಡು' ಎಂದರಂತೆ. ಯಜಮಾನರು ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ, ಅವರ ಮನೆಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟರಂತೆ.

ಆ ನಂತರ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರದ ಮಾರ್ಗೋಸಾ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಔಷಧಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಅಂಗಡಿಯ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಸಭೆ, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ನನಗೆ ಮಲಗಲೂ ಸ್ಥಳವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅವರೊಡನೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಹೂಡುವುದು ಕನಸಿನ ಮಾತಾಗಿತ್ತು.

ಹೀಗಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರೊಬ್ಬರೇ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರು.

ಸುಖವಾಗಿ ಹತ್ತಿರವಿರಬೇಕಾದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಸುಮಾರು ಎರಡು-ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ದೂರವಿರಬೇಕಾಯಿತು.

ಆಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಹೀಗೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಅಗಲಿಸಿ, ನನಗೆ ಆ ಅಗಲಿಕೆಯ ಬೇಸರ ಒಂದು ರೀತಿ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮ ಸಮಾಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದುದು ನನ್ನ ಬೇಸರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ನಾನು ಹೀಗಿದ್ದೇನೆ, ಇಂಥ ಕಡೆ ಇರುತ್ತೇನೆ, ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಇಂಥ ದಿವಸ ಬರುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ಹೇಗಿದ್ದೀಯಾ–ಈ ಯಾವ ಸಮಾಚಾರವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸವೇ ಯಜಮಾನರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಗಿದ್ದರೋ, ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೋ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವಿವರಿಸಿ ನನಗೇಕೆ ಬೇಸರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಪತ್ರವನ್ನೇ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲವೋ–ಏನೋ ?

ಆದರೆ ನನಗೆ ಇಲ್ಲದ ಆಸೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬರುವ ರೈಲಿನ ವೇಳೆ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಬರುವ ಪೋಸ್ಟ್‌ಮ್ಯಾನ್‌ಗಾಗಿ ಕಾದು, ಗಡಿಯಾರವನ್ನು ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಕೆಲಸದ ನಡುವೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುವುದೇ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು.

ಕಾಗದಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಆಸೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಆ ದಿನದ ಪೋಸ್ಟ್ ಬಂದು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟೇ ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮತ್ತೆ ನಾಳೆಯ ಆಸೆಯಿಂದ ಅಂದಿನ ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಮರೆತು ಕಾಲ ತಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಯಜಮಾನರಂತೂ ಕಾಗದ ಬರೆಯದೆ ನಿರಾಶೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನಾದರೂ ಕಾಗದ ಬರೆದು, ನನ್ನ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಬಹುದಿತ್ತು.

ನಿಜ, ತಿಳಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯಲು ಯಜಮಾನರ ವಿಳಾಸವೇ ಇರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಅವರ ಸರಿಯಾದ ವಿಳಾಸ ದೊರೆಯದೇ—

ಕಾಗದದ ಮೂಲಕವಾದರೂ ಅಗಲಿಕೆಯ ನೋವನ್ನು ಮರೆಯೋಣವೆಂದರೆ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಅದೂ ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾಗಿಲಾಗಿತ್ತು.

ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಬಂದರೆ ಅವರಿಂದಲಾದರೂ ಸರಿಯಾದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತೇ ?

ಇಲ್ಲ—

ಎಲ್ಲೋ ಇದ್ದಾನಂತೆ, ಯಾರೋ ಹೇಳಿದರು,ಸುಳ್ಳೊ, ನಿಜವೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ—ಎಲ್ಲಾ ಅಂತೇ—ಕಂತೆ.

ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ನಿರಾಶೆಯೆ !

ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದೆರಡೇ ದಾರಿ—

ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕುವುದು, ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮೊರೆ ಇಡುವುದು.

ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕುತ್ತಾ ಕೂಡಲು ವೇಳೆಯೆಲ್ಲಿ ?

ಮನೆ ತುಂಬಾ ಜನ—ಜಾಗ ಎಲ್ಲಿ ?

ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಮನೆಯನ್ನು 'ಧರ್ಮರಾಯನ ಛತ್ರ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಬರುವ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ, ಅತಿಥಿ–ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗೆ, ಓದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ.

ಎಲ್ಲರ ಎದುರಿಗೆ ಅಳುವುದಿರಲಿ, ಮಾತನಾಡಲು ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಹಗಲೆಲ್ಲ ಕೆಲಸದ ಗಲಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೊ ಕಾಲ ತಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದ ನನಗೆ ರಾತ್ರಿಯಾಯಿತೆಂದರೆ ಇಲ್ಲದ ಚಿಂತೆ.

ಈ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮನಸಾರೆ ಅತ್ತು, ಕಣ್ಣೀರಿನ ಮೂಲಕವಾಗಿಯಾದರೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಗುರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಮಾರ್ಗ ಇಲ್ಲ.

ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದವರಿಗೆ ನಾನು ಅಳುವುದು ಗೊತ್ತಾದರೆ ಏನೆಂದು ಕೊಂಡಾರು ?

ಹೀಗೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ತಳಮಳವನ್ನೆಲ್ಲ ಮನಸ್ಸೇ ನುಂಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಕೈ ಹಿಡಿದವರು ಎದುರಿಗಿದ್ದರೆ ಉಪವಾಸ–ವನವಾಸಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದೇನೂ ಕಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅನುಭವವೂ ನನಗಿದೆ. ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೆದುರಿಸುವುದರಲ್ಲೂ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸುಖ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಉಣ್ಣಲು, ತಿನ್ನಲು ಎಲ್ಲವೂ ಇದ್ದು ಗಂಡ ದೂರದಲ್ಲಿ ಏನು ಬವಣೆ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾರೋ ಎಂಬ ಸುದ್ದಿಯೂ ಇಲ್ಲದ ಆ ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬದುಕು ಬಹು ನೀರಸ, ಬೇಸರಗಳ ಸರಮಾಲೆ ಎನಿಸಿತ್ತು.

ಯಜಮಾನರು ಬಂದಾಗಲಾದರೂ ನನ್ನ ಬೇಸರ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದರೆ– ಅವರು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು—ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೋ, ವರ್ಷಕ್ಕೋ. ಹಾಗೆ ಬಂದರೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದುದು—ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳು. ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿಯಂದು ನಡೆಯುವ ಅವರಮ್ಮನ ತಿಥಿಗಂತೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರು ಬಂದಾಗ ನಾವು ಹಾಯಾಗಿ ಕುಳಿತು, ತಮಾಷೆಯಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯಲು ಮನೆತುಂಬ ಅಷ್ಟು ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ನಾವಿಬ್ಬರೇ ಮಾತನಾಡಲು ಅವಕಾಶ ವೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ?

ಈ ಕಾಲದವರ ಹಾಗೆ ವಾಕಿಂಗ್‌ಗೆಂದೊ, ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆಂದೊ ಹೋಗುವ ಪರಿಪಾಠ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಹೋದರೆ ಯಾರೇನೆಂದುಕೊಳ್ಳೋವರೋ ಎಂಬ ಸಂಕೋಚ.

ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಹೀಗಾದರೆ ಇನ್ನು ರಾತ್ರಿ. ಆ ರಾತ್ರಿಯೋ ನಮಗೆ ಮಲಗಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ರೂಮಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇತ್ತೆ ? ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಾರ ಕಟ್ಟಿ, ಬಟ್ಟೆಯ ಪರದೆ ಹಾಕಿ, ಕೃತಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ರೂಮು ನಮಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ 'ರೂಮಿ'ನಲ್ಲಿ, ಪರದೆಯಾಚೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜನ ಮಲಗಿರುವಾಗ ನಾವು ಮಾತನಾಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ? ಸರಸ-ಸಲ್ಲಾಪ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹಾಳಾಗಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನ ಬೇಸರವನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಯಜಮಾನರು, ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಸರಿಯಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಬಟ್ಟೆಪರದೆಯ ರೂಮಿನವಾಸ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಕೃತಕರೂಮು ನೋಡುವವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಹಗಲೆಲ್ಲ, ಮನೆಯವರು, ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಕಾಲ ಕಳೆದ ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ರಾತ್ರಿಯಾದರೂ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡಲಾಗದೆ ಮೂಗುಬ್ಬಸ ಪಡುವಂತಹ ವಾತಾವರಣ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ, ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ದಿನಗಳಾಗಿ, ದಿನಗಳನ್ನು ತಿಂಗಳಾಗಿ, ತಿಂಗಳನ್ನು ವರ್ಷವಾಗಿ-ಏನೇನೋ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ, ಏನೇನೋ ಬಯಸುವ, ಮತ್ತೇನೇನೋ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ-ಆಸೆ, ಕಾತುರಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಗೋಪುರ ವಾಗಿ, ಇವರು ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬರದಿದ್ದರೇ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತೇನೋ ಎನಿಸಿ, ದೂರದ ಆಸೆ ಏನಿರುತ್ತೋ ಅದು ಎದುರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ನಿರಾಶೆ ಎಲ್ಲ ಸಲವೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಾಗ್ಗೆ ಈ ಅನುಭವಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದವು.

ಈ ಮನಸ್ಸಿನ ಬೇಸರವನ್ನು ಯಾರ ಮುಂದೂ ಹೇಳುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರ ಮುಂದೂ ಬೇಡ, ನನ್ನ ತಾಯಿಗಾದರೂ ಹೇಳುವ ಅವಕಾಶವಿತ್ತೆ ?

ಹದಿನೆಂಟು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ತಾಯಿಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಇನ್ನೂರು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಯಜಮಾನರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

ತಾಯಿಯ ಮನೆಯವರು ಮಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ತಾಯಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ವಿಷಯ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಳಿಯನಿಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತಾ ದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅವಳ ಸಂಸಾರದ ಗತಿಯೇನು ? ಏನಾದರೂ ಕಷ್ಟವಾಗಲಿ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಎಂದು ನನ್ನ ಮಾವನವರನ್ನು ಮಗಳನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಕೇಳು ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ಮಾವನವರು ಕೂಡ ಮಗನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ತವರು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಲು ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ 'ಮಗ ಮಾತು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾಕೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ' ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅದೇ ತಾಯಿ ಇದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಳೇ ?

ಒಂದು ಸಲ ತಾಯಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಮಗ ಮಾತು ಕೇಳದಿದ್ದರೆ ಆಕೆ ಸುಮ್ಮನಿರು ತ್ತಿದ್ದಳೇ ? ನಾಲ್ಕು ಸಲ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ನಾಲ್ಕಲ್ಲ, ನಲವತ್ತು ಸಲ ಹೇಳಿ ದರೂ ಆಕೆಗೇನೂ ಬೇಜಾರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ತಾಯಿಯ ಕರುಳು ಹಾಗೆ ಒದ್ದಾಡುತ್ತೆ.

ತಾನು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ ; ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ. ಅದಾವುದಕ್ಕೂ ಬಗ್ಗದಿದ್ದರೆ ಅಳುತ್ತಾಳೆ, ಸಿಟ್ಟಾಗುತ್ತಾಳೆ, ಕೊರಗುತ್ತಾಳೆ; ಇನ್ನೂ ಏನೇನೋ ತನ್ನ ಕೈಲಾದ, ಕೈಲಾಗದ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಹಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಸುಮ್ಮನಂತೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ತಾಯಿಯ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೋ, ಕಣ್ಣೀರಿಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಹಿಸಲಾಗದೆಯೋ, ಮಾತು ಕೇಳಲಾಗದೆಯೋ ಏನೋ ಅಂತೂ ತಾಯಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಮಣಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಎಂಥವರೇ ಆಗಲಿ ತಾಯಿಗಿದ್ದ ಮಮತೆ, ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತೆ–ಬೇರೆ ಯಾವ ಗಂಡಸಿಗೂ ಇಷ್ಟಿಲಾರದು ಎನಿಸುತ್ತೆ–ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ.

ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿನ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೆಂದು ನೆನಪು ಕೊಡುತ್ತಾಳೆ.

ಆ ಹೆಣ್ಣು—ತಾಯಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ಮಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಗಂಡು ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದು, ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮನೆತನದ ಮಾನ–ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಹಾಳಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಹೆಣ್ಣೇ ಆಗಲಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಆತನನ್ನು ಸರಿದಾರಿಗೆ ತರುತ್ತಾಳೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಹೆಣ್ಣು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷತೆಯುಳ್ಳವಳಾಗಿರಬೇಕು.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು, ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷ ತುಂಬಿದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ತೂಗಿಸಿ, ಎಂತಹ ಕಷ್ಟವನ್ನೂ ನಿಭಾಯಿಸಿ ಒಳ್ಳೆಯವಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರ ತಾಯಿ, ನನ್ನತ್ತೆ ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರು. ಅದು ಆಕೆಯ ಹಣೆಬರೆಹವೋ, ಇಲ್ಲ-ಮಕ್ಕಳ ದುರದೃಷ್ಟವೋ–ಯಾರು ಹೇಳಬೇಕು ?

ನಾನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವರ ಮಗ–ನನ್ನ ಯಜಮಾನರು–ಸಾಕಷ್ಟು ಹೇಳಿ, ಆ ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ನೋವನ್ನು, ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟವನ್ನು ತೋರಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ಕೊರಗಾದರೆ, ನನಗೆ ಅತ್ತೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತೆಯಿಲ್ಲದ ನೋವು.

ಆ ಅತ್ತೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ—? ನನ್ನ ಬೇಕು ಬೇಡಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಕೆ ಕೊಡುವ ಗಮನ ಬೇರೆಯವರು ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವರ್ಷಾನುಗಟ್ಟಲೆ ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿ ದೂರವಿರಲು ಆಕೆ ಎಂದೂ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ತಾಯಿ ಇದ್ದೂ ಅಸಹಾಯಕಳು. ಆಕೆ ನನಗಾಗಿ ಮಾಡುವುದು—ಹಗಲು–ರಾತ್ರಿ ಚಿಂತೆ, ಕಣ್ಣೀರಿಡುವುದು, ಯಾರಾದರೂ ಏನಾದರೂ ಪೂಜೆ

ಮಾಡೆಂದರೆ ನನ್ನ ಬದಲು ಆಕೆ ಮಾಡುವುದು, ನನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಎಂದು ಬೇಡುವುದು.

ಇವಾವುದೂ ನನ್ನ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವ ಪರಿಹಾರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಂತಹ ಸಂಧಿಗ್ಧ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನ ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಹೂಡಲು ಕಾರಣರಾದವರು—ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ.

ಒಂದು ಸಲ ಏನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಂದು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ 'ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಪತ್ತೆ ಹಿಡಿದು, ಇವನ ಅವಸ್ಥೆ ಏನಾಗಿದೆಯೋ ನೋಡಬೇಕು' ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ಕಂಡು, ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿ, 'ಸಂಸಾರ ಯಾವಾಗ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ ಏನು ಕತೆ ?' ಎಂದೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ಹೋದರಂತೆ.

ನನ್ನ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಪಾರ್ವತಮ್ಮನವರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಬೇಸರವಾಗಿ—

'ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವವರೇ, ನನಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಲು ಇವರು ಯಾರು ?' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಈ ಮಾತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ, ಹಾಗೇ ತಳಕಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ನನ್ನ ತಾಯಿ, 'ಇದೇನು ಹೊಸ ಗಂಡಾಂತರ ಕಾದಿದೆಯೋ' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದರು.

ಅಂತೂ ನನ್ನವರಿಗೆಲ್ಲ ಇವರ ಸಿಟ್ಟು ಹಠದ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆತಂಕ ಇದ್ದೇ ಇತ್ತು.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ, ನನ್ನ ಚಿಂತೆಯ ಜೊತೆಗೆ—

'ಮುಂದೇನು ಗತಿ ?' ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯೂ ಸೇರಿತು.

೮

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವಾಹಿನಿ

ಎಲ್ಲರ ಆತಂಕ, ಯೋಚನೆಗಳು ಬಗೆ ಹರಿಯುವ ಕಾಲ ಬಂದು, ನಾನು ನನ್ನ ನಾದಿನಿ (ಯಜಮಾನರ ಪ್ರೀತಿಯ ತಂಗಿ) ಸುಲೋಚನಾಳೊಂದಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಹೂಡಿದೆ.

ನಾನು ಮದುವೆಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ 'ವಿಶ್ವ ಕರ್ನಾಟಕ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಅಲ್ಲಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನೇಕೊ ಬಿಟ್ಟು 'ಪ್ರಜಾಮತ' (ಬಿ. ಎನ್. ಗುಪ್ತರವರ ಸಂಪಾದಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಆಗ ಅದು ಹೊರಬರುತಿತ್ತು) ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದು, ಅದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಂ. ಎಸ್. ಚಿಂತಾಮಣಿಯವರು ಆರಂಭಿಸಿ, ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ 'ವಾಹಿನಿ' ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲ ೧೯೪೫–೪೬ನೇ ಇಸವಿ ಇರಬೇಕು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಾವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಈ ಮನೆ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣನಂತಿದ್ದ ಅ. ನ. ಕೃ. ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು, ಅವರ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಇತ್ತು.

ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ಸುಖ ವಿಚಾರಿಸುವುದು–ಅ.ನ.ಕೃ.ದಂಪತಿಗಳ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕರ್ಮವಾಗಿತ್ತು !

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಯಜಮಾನರು ಒಂದೆರಡು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರು. ಆ ಕಾಲ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ನೇತೃತ್ವದ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಲೇಖಕರದ್ದೇ ಮಾತು.

ಯಜಮಾನರಂತೂ ಮೊದಲೇ ಸ್ನೇಹ ಜೀವಿಗಳು. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಓಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಸ್ನೇಹಿತರ ಒಡನಾಟ ಅವರಿಗಿತ್ತು. ಈ ಸ್ನೇಹಿತರು ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಸರದಿಯಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅ.ನ.ಕೃ., ಮಾ.ನಾ. ಚೌಡಪ್ಪ, ಕುಮಾರ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಅರ್ಚಕ ವೆಂಕಟೇಶ್, ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯ, ದ. ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜ್, ದೇವುಡು–ಇವರೆಲ್ಲಾ ಕಲೆತಾಗ ಕೇಳಬೇಕು–ಆ ಮಾತಿನ ರಸಗವಳವನ್ನು.

ಹೀಗೆ ಒಂದು ಸಲ ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯಲು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಮಾ.ನಾ. ಚೌಡಪ್ಪ, ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಇವರೆಲ್ಲ ಬಂದಿದ್ದು, ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಊಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಹೆಸರುಬೇಳೆ ತೊವ್ವೆ, ಅನ್ನ ಎಲ್ಲರೂ ಕಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅನ್ನದ ತುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಬೀಜವೊಂದು ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಅದೆಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟು. ಬಾಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು ತೆಗೆದು ತಟ್ಟೆಗೆ ರಪ್ಪನೆ ಹಾಕಿ, ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಕಡೆ ದಬ್ಬಿ—

'ಏನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೀಯಾ. ನಿನಗೆ ಕಣ್ಣಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ'—ಎಂದು ಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದರು.

ನಾನು ಬಡಿಸಲು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ. ಏನೂ ಮಾಡಲೂ ತೋಚುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅವಮಾನ ಒಂದು ಕಡೆ. ಅಳುವನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿದು ಉಳಿದವರಿಗೆ ಬಡಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ಈ ಕಡೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ—ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು ತಂದೆಯ ಹಾಗೆ ನೆರವಿಗೆ ಬಂದು, ಇವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು :

'ಅಲ್ವೋ ಸುಬ್ಬು, ಏನಾಯ್ತೋ ಈಗ. ನಿನಗೆ ಆದದ್ದಾದರೂ ಏನೋ ಹೇಳು' ಎಂದರು ಅ.ನ.ಕೃ.

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರು—

'ಏನು ಪ್ರಮಾದವೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಬೀಜ ಸಿಕ್ಕಿತು'—ಎಂದರು.

'ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಷ್ಟು ಕೂಗಾಟವೇ ? ಪಾಪ, ಆ ಹುಡುಗೀನ ಇಷ್ಟು ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಳಾದ್ದು ಹುಲ್ಲುಬೀಜ ಸಿಕ್ಕಿತೂಂತ ಅವಮಾನ ಮಾಡುವುದೇ ? ಸ್ವಲ್ಪ ತಾಳ್ಮೆ ತಗೋ ಸುಬ್ಬು'—ಎಂದು ಅ.ನ.ಕೃ. ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದರು.

ನನಗೋ ಬೆಂಗಳೂರು ಹೊಸತು. ಸ್ನೇಹಿತರು ಹೊಸಬರು. ಯಜಮಾನರ ಸ್ವಭಾವವೂ—ಎಲ್ಲಾ ಹೊಸತು.

ಹೇಗಪ್ಪಾ ದೇವರೇ ಇವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು? ಸ್ವಭಾವ ನೋಡಿದರೆ ಹೀಗೆ. ಸಿಗರೇಟು ಸದಾ ಇರಲೇಬೇಕು. ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗರೇಟು, ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಂತೂ ಬೇಕೇ ಬೇಕು ಸಿಗರೇಟು, ಅದಕ್ಕಿರಲಿ ನಗುವುದಕ್ಕೂ ಸಿಗರೇಟು! ಸಂತೋಷವಾದರೆ, ದುಃಖವಾದರೆ, ಊಟ ಮಾಡಿದರೆ, ಉಪವಾಸವಿದ್ದರೆ—ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಿಗರೇಟಿನ ನಂಟು ಇರಲೇಬೇಕು. ಹೇಳುವವರ್ಯಾರು, ಕೇಳುವವರ್ಯಾರು ? 'ಇಷ್ಟು ಸೇದಬೇಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಧೈರ್ಯವೂ ಆಗ ನನಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಮನದಲ್ಲೇ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಈ ನೋವನ್ನು ಯಾರ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಕು ? ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಡನಾಟವಿದ್ದದ್ದು, 'ವಾಹಿನಿ'ಯ ಚಿಂತಾಮಣಿಯವರ ಹೆಂಡತಿ ಸರೋಜಮ್ಮ

ಹಾಗೂ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಮ್ಮ (ವಸಂತಾದೇವಿ) ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೇ. ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಇವರುಗಳ ಹತ್ತಿರ ಮಾತನಾಡಬೇಕು.

ವಿಶಾಲಕ್ಷಮ್ಮನವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನನಗೆ ಸಂಕೋಚವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ನನಗಿಂತ ಮೇಲು ಮಟ್ಟದವರು, ಇವರೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಮನಸ್ಸು ಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ? ಯಜಮಾನರಿಗಿದ್ದಷ್ಟು ಸಲುಗೆ ನನಗೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ? ಈಗ ತಾನೇ, ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು, ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ? ಯಜಮಾನರ ಬಾಯಿಂದ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷಮ್ಮನವರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೆ. ಈಗಲೂ ಅ.ನ.ಕೃ.ರವರ ಮಾತು ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ಈ 'ವಿಶಾಲಕ್ಕ'ನ ನೆನಪನ್ನೂ ಯಜಮಾನರು ನಮಗೆ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅ.ನ.ಕೃ.ರವರ ಮನೆ 'ಅನ್ನಪೂರ್ಣ'ಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಯಜಮಾನರು ಮತ್ತು ನಾದಿನಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ಕಾಫಿ ತಿಂಡಿಗಳ ಉಪಚಾರವೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ತಾವು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಅ.ನ.ಕೃ.ಅವರ ಬರೆಯುವ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಸುಲೋಚನಾ ಆಟವಾಡಲು ಹೋದಳು.

ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಊಟದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹರಟೆಗೆ ಕೂತೆವು.

ಮೊದಲು ಬಂದದ್ದೇ–ಈ ಗಂಡಸರುಗಳು ಕಾಫಿ, ಸಿಗರೇಟ್‌ಗಳ ಸೇವನೆಯ ವಿಷಯ.

ನಾವು ಈ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಅಲ್ಲಿ ರೂಮಿನಿಂದ ಯಜಮಾನರು ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದುತ್ತಿರುವಾಗ ಬಂದ ಕೆಮ್ಮಿನ ಭಯಂಕರ ಶಬ್ದ ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು.

ಈ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ ವಿಶಾಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮನವರು—

'ಏನು ಕೆಮ್ಮುತ್ತಾರಮ್ಮ—ಸುಬ್ಬರಾಯರು. ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳೋಲ್ಲ ನೋಡು ಹೇಗೆ ಕೆಮ್ತಿದಾರೆ' ಎಂದರು.

ಆ ಮಾತಿಗೆ ನಾನು—

'ಏನು ಮಾಡಲಿ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ್ಮಮ್ಮನವರೇ, ನನಗಿದೇ ಯೋಚನೆ. ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದೋದು ಕಮ್ಮಿ ಮಾಡಿ ಅನ್ನೋಕೆ ಭಯವಾಗುತ್ತೆ. ನೀವೇ ಅವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳ್ಬೇಕು'—ಎಂದೆ.

'ನೋಡು ಅಂಬುಜಮ್ಮ, ಈ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳೋದು—ಅದೇನೋ ಹೇಳ್ತಾರೆ ನೋಡು–ಕಿವುಡನ ಮುಂದೆ ಕಿಂದರಿ ಬಾರಿಸ್ದ ಹಾಗೆ. ಇವರುಗಳ ಸ್ವಭಾವಾನೇ ಒಂದ್ತರಹ ಯಾರ ಮಾತಿಗೂ ಬಗ್ಗೋರಲ್ಲ'

'ಮತ್ತೇನು ಮಾಡೋದು ?'

'ಮಾಡೋದೇನವ್ಮ, ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೀವಿ–ಅನುಭವಿಸೋದು'

ಈ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಯಾರೋ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬಂದು, 'ಕೃಷ್ಣ ರಾಯರೇ' ಎಂದು ಕೂಗಿದಾಗ, ರೂಮಿನಿಂದಲೇ 'ಬನ್ನಿ, ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಕರೆದು, ಬಂದವರನ್ನು ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಒಳಗೆ ಬಂದು,

'ವಿಶಾಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಮಾಡ್ತೀಯಾ ?'

—ಎಂದು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳಿ ಹೋದರು, ಕೃಷ್ಣರಾಯರು.

'ನೋಡವ್ಮ ಹೀಗೆ, ಒಂದು ನಿಮಿಷನಾದ್ರೂ ಹಾಯಾಂತ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳೋಕೆ ಬಿಡೋಲ್ಲ. ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದ ತನಕ 'ಕಾಫಿ ಮಾಡು ಲೋಟ ತೊಳಿ'....ಇದೇ ಕೆಲಸ ಸಾಕಾಗಿದೆ. ಹಗಲೆಲ್ಲ ಬಂದವರಿಗೆ ಊಟ, ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ–ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಾದರೂ ಕಣ್ತುಂಬಾ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ಯಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡೋಣಾಂದ್ರೆ....ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ಅದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶ ಇರೋಲ್ಲ. ರಾತ್ರಿ ಎರಡು ಗಂಟೆಯಾದ್ರೂ ಸರಿ, ಮೂರಾದ್ರೂ ಸರಿ–ಅಷ್ಟೊತ್ನಲ್ಲೂ ಎದ್ದು ಕಾಫಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಒಬ್ರೇ–ಇಬ್ರೇ ರೂಮಿನ್ತುಂಬಾ ಜನ. ಇಷ್ಟು ಜನಕ್ಕೆ ಹಾಲು, ಪುಡಿ, ಸಕ್ಕರೆ–ಏನಿದೆ, ಏನಿಲ್ಲ ಅಂತ ಯೋಚನೆ ಮಾಡ್ತಾರ್ಯೇ ? ತಾವು ಬಂದು ನನ್ನ ಎಬ್ಬಿಸೋಕೆ ಸಂಕೋಚ ಆಗಿ ನಿಮ್ಮೆಜಮಾನರಿದ್ದಾರಲ್ಲ, ಸುಬ್ಬ ರಾಯರು ಅವರನ್ನ ಕಳಿಸ್ತಿದ್ರು...'ಸುಬ್ಬು ನೋಡೋ ನೀನೇ ಹೋಗು. ನಾನು ಹೋಗಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ್ರೆ ರೇಗ್ತಾಳೆ. ನಿನ್ನಾದ್ರೆ ಏನೂ ಅನ್ನಲ್ಲ...ನೀನೇ ಹೇಳು' ಎಂದು ಅವರು ಇವರನ್ನ ಕಳಿಸ್ತಿದ್ರು....ನಿಮ್ಮೆಜಮಾನ್ರು ನನ್ನ ರೂಮಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ವಿಶಾಲಕ್ಕ, ವಿಶಾಲಕ್ಕ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಮಾಡ್ತೀರಾ....ಕಿಟ್ಟಣ್ಣ ಹೇಳ್ತಿದಾರೆ' ಅಂತ ಹೇಳಿ, ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಆದ್ರೂ ಸರಿ ಬಿಡದೆ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಸ್ತಿದ್ರು....ಏನು ಗಂಡ ಸರೋ. ಈ ಹೆಂಗಸರ ಕಷ್ಟ ಏನು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಹೇಳು'—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾದ ವಿಶಾಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮನವರಿಗೇ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ ಏನೋ—

'ಪಾಪ, ನೀನಿನ್ನು ಹುಡುಗಿ, ಇದೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ ನಿನ್ತಲೆ ನಾನ್ಯಾಕೆ ಕೆಡಿಸಲಿ ಮುಂದೆ ಇವೆಲ್ಲ ನಿನಗೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ'

—ಎಂದರು.

'ಮುಂದಿನ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ಈಗ್ಲೇ ದಿನವೂ ನೋಡ್ತಿದೀನಲ್ಲ. ಇವರು ಕೆಮ್ಮೋದು ನೋಡಿದ್ರೆ ಸಂಕಟ ಆಗುತ್ತೆ. ಇದಕ್ಕೇನು ಮಾಡ್ಲಿ'

'ಇದಕ್ಕೆ ನಾನೊಂದು ಔಷಧಿ ಹೇಳ್ತೀನಿ, ಕೊಡು. ಇದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಉಪಶಮನವಾಗುತ್ತೆ'—ಎಂದು ಬಾದಾಮಿ ಲೇಹ್ಯವನ್ನು ತಯಾರಿ ಸುವ ವಿಧಾನ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು.

ಯಜಮಾನರಿಗಿದ್ದ ಈ ಸಿಗರೇಟಿನ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಹಗಲೆಲ್ಲ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ವಿಷಯ ಡಾ|| ದ.ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಇವರನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದರು.

ಯಜಮಾನರ ನಾಡಿ ಹಿಡಿದು, ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ, ಜೋಯಿಸರು ಜಾತಕ ನೋಡಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಹೇಳುವ ಹಾಗೆ ಇವರಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಖಾಯಿಲೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಭಾರದ್ವಾಜರು ನಂತರ ನನ್ನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ—

'ಅಂಬುಮ್ಮ; ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು. ಇವರ ಹೊಟ್ಟೆನೋವಿಗೆ ಒಂದು ಜೀರಿಗೆ ಕಷಾಯ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ—ಮಾಡಿಕೊಡು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಜೀರಿಗೆ ಕಷಾಯ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಹೇಳಿದರು.

ಹಾಗೇ ಒಂದು ಸೀಸೆ ಲೇಹ್ಯವನ್ನೂ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅವರ ಸಲಹೆಯಂತೆ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ಈ ಜೀರಿಗೆ ಕಷಾಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈ ಜೀರಿಗೆ ಕಷಾಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಆಗ ಬಂದಂಥ ಭಯಂಕರ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಮತ್ತೆಂದೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದರೂ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಖಾಯಿಲೆಗಳಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಈ ವೈದ್ಯ ಮಿತ್ರರಾದ ದ.ಕೃ. ಭಾರದ್ವಾಜರನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಭಾರದ್ವಾಜರು ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದ ಪಂಡಿತರು. ಅವರು ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ವೈದ್ಯರಷ್ಟೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಬದುಕಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದರು. ಹಿರಿಯ ಹಿತೈಷಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದರು.

ಇಂತಹ ಹಿರಿಯ ಮಿತ್ರರು, ಹಿತೈಷಿಗಳ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಕಳೆಯುವ ಯೋಗ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗಂತೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೇನೋ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಆಗ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿರಬಹುದು.

ಒಂದು ದಿನ ಅದೇನು ಕಾರಣವೋ ಯಜಮಾನರು 'ವಾಹಿನಿ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳಾದರು.

ತಕ್ಷಣ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಕೆಲಸ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ, ಬೆಂಗಳೂರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, 'ಹಳೆಯ ಗಂಡನ ಪಾದವೇ ಗತಿ' ಎಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು.

೯

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನವೋದಯ

"ನನ್ನ ಜೀವನ ಎಷ್ಟು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವೋ, ನನ್ನ ವೃತ್ತಿ ಜೀವನವೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಸೇರಿದ ಯಾವ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಹೆಚ್ಚುದಿನ ಉಳಿಯುವುದು ನನ್ನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುಮಾರು 1946ರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು, ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. 'ವಾಹಿನಿ' ವಾರಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾವ ಉದ್ಯೋಗವೂ ಕೂಡಲೇ ಸಿಗದೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ನನಗೆ ಮದುವೆ ಆಗಿತ್ತು. ಹೆಂಡತಿ ಬಂದು ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆ ಸೇರಿದ್ದಳು. ನನ್ನ ಮುಂದಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಏನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ನಾವು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಧರನಿಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಯೋಚನೆ ಮೂಡಿತು. ಅದೂ ಸಾಹಸದ ಯೋಚನೆಯೇ. ಪ್ರಕಾಶಕ ವೃತ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಪತ್ರಿಕಾ ವೃತ್ತಿಯೂ ಲಾಭಕ್ಕಿಂತ ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾದ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು. ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸೌಕರ್ಯಗಳಿರಲಿ ತಕ್ಕ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಸೌಕರ್ಯವೂ ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶ್ರೀಧರ ಆ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿದ. ಆ ಸಾಹಸದ ಫಲವೇ 'ನವೋದಯ' ಎನ್ನುವ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ. ಶ್ರೀಧರ ಅದರ ಸಂಪಾದಕ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಬರವಣಿಗೆಯ ಭಾರ ನನ್ನದು ; ವ್ಯವಹಾರದ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರನಾದ ಕ.ಬಾ. ಮಾಧೂರಾಯ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕನ್ನಿಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಆ ದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಾಲಯದ ಮೂಲಕ, ನಾಲ್ಕಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದೆವು. ನನ್ನ 'ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು' 'ಕಾಮಾಕ್ಷಿ' ಆಗಲೇ ಅಚ್ಚಾದದ್ದು. ಪ್ರಕಾಶಕ ವೃತ್ತಿ ಶ್ರೀಧರನಿಗೆ ಲಾಭದಾಯಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಶ್ರೀಧರ, ಎಂದು ನಾನು ಹಣ ಕೇಳಿದರೂ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೋ ಏನೋ ಅಂತೂ ಅವನ ಹೆಗಲ ಭಾರವಾಗಿ ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸಾರ ಜೀವನ ನಡೆದಿತ್ತು"

—ಎಂದು, ತಮ್ಮ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರ ಮ. ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು, ಆ ಕಾಲದ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಾವು ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಒಂದೂವರೆ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಮಾವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೆವು.

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇಶಕ್ಕೇ ಬರಗಾಲ ಬಂದಿತ್ತು. ರೇಷನ್ ಅಕ್ಕಿ, ತೊಗರಿ ಬೇಳೆ ಬದಲು ಚಂದ್ರಬೇಳೆ, ತುಪ್ಪದ ಬದಲು ಕಾಮಧೇನು ತುಪ್ಪ-ಹೀಗೆ ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಬರಗಾಲ.

'ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಸುರು'-ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಈ ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಬಸರಿಯಾದೆ.

ಅಳಿಯನ ಮಾತಿನಂತೆ ನನ್ನ ತಂದೆ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತಳಕಿಗೆ ಹೋದರು.

ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದೆ ಒಂಭತ್ತು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಚಳ್ಳಕೆರೆಯಿಂದ ಸೂಲಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಕರೊಬ್ಬರನ್ನು ನೆರವಿಗೆ ಕರೆದಾಗ ಅವರ ಸಹಾಯವೂ ದೊರಕದೆ ಆ ಊರಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಹೆರಿಗೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನುರಿತ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಿಗೆ ಜನ್ಮನಿತ್ತೆ.

ಬಾಣಂತಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯವೂ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಸರಿ ಇಲ್ಲದೆ, ಮಗು ಕೂಡ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೇಗೋ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದು, ಐದನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ನನ್ನ ತಂದೆಯೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮರಳಿದೆ.

ಹಾಗೂ-ಹೀಗೂ ಹದಿನೈದು-ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳು ಕಳೆದಿರಬೇಕು. ಹವ ಬದಲಾವಣೆಯಿಂದ ಮಗುವಿಗೆ ತುಂಬಾ ಶೀತವಾಗಿ, ಶೀತದ ಖಾಯಿಲೆ ಬಂದು, ಮಗು ಅತ್ತರೆ ಕೇಳಿಸದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗಾಯಿತು. ನಾನೇ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೆಲಸಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ವೈದ್ಯರೂ ಬಂದು ನೋಡಿ, ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ನಾನು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಒಳಗಡೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಒಂಭತ್ತು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಗುವಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸಲು ಬಂದೆ. ಮಗು ಅಲುಗಾಡದೆ ಮಲಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಯಜಮಾನರು ಎದ್ದು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು. ಬಾಕಿಯವರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು.

ನನಗೆ ಮಗು ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಆಫೀಸ್ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ ಎಂಬ ಕಕ್ಷಿದಾರಳಿಗೆ—

'ನೋಡು ಸಾವಿತ್ರಮ್ಮ, ಮಗು ಯಾಕೆ ಹೀಗಿದೆ ?'
—ಎಂದು ತೋರಿಸಿದೆ.

ಆಕೆ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ—'ಅಯ್ಯೋ ಭಗವಂತ, ಆಡೋ ಮಗುವಿನ ಕೈಗೆ ಕಾಡೋ ಕೂಸು ಕೊಟ್ಟು, ಅದನ್ನೂ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡ್ಯಾ ? ಸಿವಾ ಹಿಂಗೂ ಮಾಡೋದುಂಟಾ ?'—ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.

ಆಗ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಯಿತು.—'ಮಗು ಇನ್ನಿಲ್ಲ' ಎಂದು.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದ ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು, ತಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದರು.

ಯಜಮಾನರೇನೋ ಅವರ ಗೆಳೆಯ ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ತಾನೆ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ?

ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾವನವರೇ ಮಾಡಿದರು.

ಆದಾದ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅದೇ ತಾನೇ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದ 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಉಪ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ದೊರೆತಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಒಂದು ಕಡೆ ಮಗು ತೀರಿ ಹೋದ ಬೇಸರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಅಷ್ಟು ದಿನ ಜೊತೆಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಮತ್ತೆ ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದದ್ದು—ನನ್ನ ಬಾಳು ಬಾಲಕರಿಲ್ಲದ ಬಾಲೀದ್ಯಾತರ ಜನ್ಮ ಬಾಡಿಗೆ ಎತ್ತುದುಡಿದಂಗೆ ಬಾಳೆಲೆ ಹಾಸಿ ಉಂಡು ಬೀಸಿ ಒಗೆದಂತಾಯಿತು.

ಮನಸ್ಸಿನ ಈ ಹೊಯ್ದಾಟ, ಯೋಚನೆಗಳು ಕಣ್ಣೀರರೂಪವಾಗಿ ಹೊರ ಬಂದು, ಅದರ ಜತೆಗೆ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದ ನೋವೆಲ್ಲಾ ಮರುಕಳಿಸಿ, ಆ ನೋವೇ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಬರೆಸಿತು :

'ಅಗಲಿದೆಯಾ, ಅಗಲಿದೆಯಾ ಕಣ್ಮಣಿ ನೀ
ನಿನ್ನ ನೇ ನಂಬಿದ ತಾಯಿಯ ಬಿಟ್ಟು [ಅ]

ಅಮ್ಮ—ಅಪ್ಪಾ ಎಂದು ನೀನಾಡುವ
ತೊದಲು ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಲೇ ಇಲ್ಲಾ
ಅಲ್ಲಿಯ ತನಕ ನೀನಿಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ [ಅ]

ಮುದ್ದು ಮಗುವೆ, ನೀ ನನ್ನಾಸೆಗಳೆಲ್ಲ
ನಿರಾಶೆಯ ಮಾಡಿ ಕಾಡು ಪಾಲಾದೆಯ ಕಣ್ಮಣಿ ನೀ [ಅ]

ಹೀಗೆ ನಾನು ಆ ಮಗುವಿನಿಂದಲಾದರೂ ನನ್ನ ಸಂಸಾರ ಒಂದು ನೆಲೆಗೆ ಬರ ಬಹುದೆಂದು ಏನೇನೋ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ.

ನನ್ನ ಎಣಿಕೆಯೆಲ್ಲಾ ತಪ್ಪಾಗಿ, ಬೇರೇನೂ ಮಾಡಲಾಗದೆ ಅನ್ಯಥಾ ಶರಣಂ ನಾಸ್ತಿ ಎಂದು ದೇವರಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಡುವುದೊಂದೇ ನನಗೆ ಉಳಿದ ದಾರಿ.

೧೦

ಕಣ್ತೆರದ ದೇವರು

ಆ ದೇವರು ನನ್ನನ್ನು ಎಷ್ಟು ತರಹ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಷ್ಟೂ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕೊನೆಗೊಂದು ದಿನ ಕಣ್ತೆರೆದ.

ನನ್ನ ಮಾವನವರು ಒಂದು ಸಲ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದರು.

ಏನು ಕಾರಣಕ್ಕೋ ಬೇಸರವಾಗಿ 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿದ ಯಜಮಾನರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕ ಸರೋಜಮ್ಮನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಅಲ್ಲಿ ತಂದೆ–ಮಗನ ಭೇಟಿಯಾಗಿ, ಒಂದು ಸಂಜೆ ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತನಾಡಲು ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಸುಬ್ಬರಾಯನ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಬಳಿ ಬಂದರಂತೆ.

ಆ ಮಾತು–ಈ ಮಾತು ಆಡಿ, ಕೊನೆಗೆ ಮಾವನವರು ಬೇಸರದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದರಂತೆ—

'ನಿನಗೆ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಸಾಕಲು ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ಮದುವೆಯೇಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿತ್ತು. ನಾನೇ ಅವಳಿಗೆ ಅನ್ನ ಹಾಕಬೇಕೇನು ?'—ಎಂದು.

ಅವರಾಡಿದ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಕೆರಳಿದಂತಾಗಿ, ರೋಷದಿಂದ—

'ನೀನೇನು ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಅನ್ನ ಹಾಕಬೇಡ. ನನಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೆ ಹಾಕುತ್ತೇನೋ–ಬಿಡುತ್ತೇನೋ.....ಅವಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸು. ಅವಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಏನನ್ನೂ ತರಕೂಡದು, ಉಟ್ಟ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕು'

—ಎಂದು ಮಾವನವರಿಗೆ ಸವಾಲು ಹಾಕಿದಂತೆ ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದರಂತೆ.

ಮಾವನವರು ಆ ದಿನ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಈ ಮಾತನಾಡಿದ್ದು, ನಾನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಹೂಡಲು ಮಾವನವರ ಮಾತು ಕಾರಣವಾದಂತೆ, ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿಯವರ ಒತ್ತಾಸೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.

ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಭೇಟಿಯಾದ ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ 'ಹೇಗೂ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದು ಕೊಡಿ' ಎಂದಾಗ, 'ಪಾರಿಜಾತ' ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟರು.

ತಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಗೆಳೆಯ ಚದುರಂಗ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, ಮೂರು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಭೇಟಿಯಾದಾಗ ಓದಲು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟರಂತೆ.

'ಏನು ಮಾ-ರಾಯ ಇದು, ನಾನೆಲ್ಲೂ ಕಾಣೆ. ನಿನ್ನದೇನು ತಲೆಯೋ, ಕೈ ನೋವು ಬರಲಿಲ್ಲವೇ ?'—ಚದುರಂಗ ಹೇಳಿದರು.

'ಯಾವ ನೋವು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕಾಣ್ತೈರೋದು ಹೆಂಡತಿ, ಸಂಸಾರ'

'ಪಾರಿಜಾತ' ಅಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ, 'ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ದುಡಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಬರೆದರಾಯ್ತು' ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಡಿ. ವಿ. ಕೆ. ಮೂರ್ತಿ, ಅವರಂತೆಯೇ ಗೆಳೆಯ ರಾ.ವೆಂ.ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಯವರೂ ನೆರವಾದರು.

ಈ ಮಿತ್ರರ ನೆರವಿನಿಂದ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾಶನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾವೆಂಶ್ರೀ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕರಡು ತಿದ್ದುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊನೆಗೆ ತಾವೇ 'ಮೋಹನ ಪ್ರಕಾಶನ' ಆರಂಭಿಸಿ, ರಾಯರು ಬರೆದದ್ದನ್ನು ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿದರು.

ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯ ಆವೃತ್ತಿ ತರುವ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, 'ಪ್ರಸಾದ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್' ಮೂಲಕ ಅದನ್ನೂ ಮಾಡಿ, ರಾಯರ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಈ ಮಿತ್ರರ ನೆರವೂ ರಾಯರು ಸಂಸಾರ ಹೂಡಲು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು.

೧೧

ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯ ನಗು !

ನನ್ನ ಮೈದುನ ಸೋಮುವಿನೊಂದಿಗೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದೆ.

ಬಂದ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ನಾವಿಬ್ಬರು ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮಾವನವರಾದ ತ.ಸು. ಶಾಮರಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಊಟ ಮಾಡಿ, ಮಲಗಿ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಯಜಮಾನರು ಚಾಮರಾಜಪುರಂ ರೈಲ್ವೇ ನಿಲ್ದಾಣದ ಬಳಿ ಮೂವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದ ವಠಾರದ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು.

ನನ್ನನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕ ಸರೋಜಮ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕಸಪೊರಕೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಕಾಫಿ ಬಟ್ಟೆವರೆಗೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ತಂದರು.

ನನಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಾಮಾನನ್ನೆನೋ ತಂದರು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಬರೆಯಲು ಬೇಕಾಗುವ ಕುರ್ಚಿ, ಟೇಬಲ್ಲು ಇದಾವುದೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಅವರ ಬಟ್ಟೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಳೆಯ ಟ್ರಂಕೇ ಟೇಬಲ್ಲು, ಮಲಗಲು ತಂದ ಚಾಪೆಯೇ ಕುರ್ಚಿ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು—ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರ.

ಸಂಸಾರ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಬರುವವರು, ಹೋಗುವವರು ಇರುತ್ತಾರೆ ಅಲ್ಲವೇ ? ಅದರಲ್ಲೂ ಬರೆಯುವವರ ಮನೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಅಭಿಮಾನಿ ಓದುಗರು, ಮಿತ್ರರು, ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವರು, ನೆಂಟರು—ಇಷ್ಟರು—ಹೀಗೆ ನಾನಾ ತರಹದವರು.

ಹೀಗೆ ಬಂದು—ಹೋಗುವ ಸ್ನೇಹಿತರಲ್ಲಿ ಯಜಮಾರಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದ ಚದುರಂಗ (ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯರಾಜೇ ಅರಸು)—ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ದಂಪತಿಗಳು. ಯಜಮಾನರಿಗೇನೋ ಇವರು ಬಹು ಕಾಲದ ಮಿತ್ರರು. ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೊಸ ಪರಿಚಯ, ಆದರೂ ಬಿಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಾತಿನಿಂದ ಬಹು ಬೇಗ ಒಂದು ಮನೆಯವರಂತಾದೆವು.

ಇವರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳು ನಾವು ಹೇಳದೆಯೇ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಹುದು.

ಒಂದು ಸಲ ನಾವೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಕೊಂಡಾಗ, ನಾನು ಹೊರಗೆ ಬರಲು ಏಕೆ ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಪರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರು—

'ಏನು ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ ನಿಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟರೆ ಎರಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಸೀರೆ ಬೇಡವೇ ? ಮೊದಲು ಆಕೆಗೆ ಎರಡು ಸೀರೆ ತೆಗೆಯಿರಿ'—ಎಂದರು.

ಆ ಮಾತಿಗೆ ಇವರು ನಗುತ್ತಾ—

'ಅಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ. ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಕೇಳಿದರೆ ನನಗ್ಯಾಕೋ ನಗು ಬರುತ್ತೆ. ದೇವರು ಹಗ್ಗ ತಿಂತಿದ್ರೆ ಪೂಜಾರಿ ಶ್ಯಾವಿಗೆ ಬೇಡಿದ ಅಂದ ಹಾಗೆ– ನನ್ನ ಅವಸ್ಥೆ ನಿಮಗೇನು ಗೊತ್ತು—ಈಗ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸಾರ ಹೂಡಲು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೇಂತ ? ನೀವೇನೋ ಹಾಯಾಗಿ 'ಚದುರಂಗ ಭವನ'ದಲ್ಲಿದ್ದೀರಿ' —ಎಂದರು.

ಈ ವಾಗ್ವಾದ ನಡೆಯುವ ತನಕ ಸುಮ್ಮನೆ, ಏನೂ ಆಗದವರಂತೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಚದುರಂಗರು ಹೇಳಿದರು—

'ಅಲ್ವೋ ಸುಬ್ಬು, ಏನು ಹೇಳ್ತಿಯೋ ನೀನು. ಈ 'ಚದುರಂಗದ ಭವನ'ದ ಸುಖ ಏನೂಂತ ಹೇಳ್ಲಿ. ಅದೇನೋ ಹೇಳ್ತಾರೆ ನೋಡು—ಬಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಆನೆ ದಾನ ಮಾಡಿದ ಹಾಗಾಗಿದೆ—ನನ್ನ ಕಥೆ. ತೋಟ ಶೃಂಗಾರ—ಒಳಗೆ ಗೋಣಿ ಸೊಪ್ಪು. ಯಾವಾಗ ನಮ್ಮಣ್ಣನಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು ಅಂದ್ರೆ ಆಗ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ನಾವು. ಹಳೇ ಗಂಡನ ಪಾದವೇ ಗತೀಂತ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ ಸೇರಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಅಂತೂ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕಥೆಯೂ ವ್ಯಥೆಯೇ....'

ಅವರೇನೋ ಹೀಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದು ಹೋದರು. ಅವರು ಹೋದ ಮೇಲೆ ನನಗೇನು ಕಾದಿದೆಯೋ ಅಂತ ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸದ್ಯ ಮಹರಾಯರು ಏನೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ, 'ಎರಡು ಸೀರೆ ತನ್ನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಸೀರೆ ತಂದರು.

ಈ ಸೀರೆಗಳನ್ನು ತಂದ ಸಡಗರ ಅವರಿಗಾದರೆ ನನಗೆ ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದಾಗ ಸಾಲ ಮಾಡಿ, ಎರಡು ಸೀರೆ ತನ್ನಿ ಅಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ತಂದರಲ್ಲ, ಇವರಿಗೆ ನಾಳಿನ ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಅಂತ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯೋಚನೆ.

ಈ ಸೀರೆಗಳನ್ನು ತಂದ ಸಡಗರವನ್ನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು, ಮತ್ತೆ ತಾವು ತಂದ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ನನ್ನನ್ನೂ ಹೊರಡಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಟಾಂಗಾದಲ್ಲಿ, ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲ್‌ನಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವ ಸ್ಥಾನದ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಚದುರಂಗ ಭವನಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು.

ಒಳಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಕೂಡಲೇ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರಿಗೆ ನಾನುಟ್ಟಿದ್ದು ಹೊಸ ಸೀರೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿ—

'ಏನು ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನಿನ್ನೆ ತಾನೇ ಸೀರೆ ಕೊಡಿಸಿ ಅಂದ್ರೆ ಇವತ್ತಾಗ್ಲೆ ಹೊಸ ಸೀರೆ ಉಡಿಸಿಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ'

—ಎಂದು ರೇಗಿಸಿದರು.

'ಒಂದೇನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರೇ—ನಾಲ್ಕು ಸೀರೆ ತಂದಿದ್ದೇನೆ—ನಿಮ್ಮ ಮಾತೂಂದ್ರೇನು ಸಾಮಾನ್ಯವೆ-ಸುಗ್ರೀವಾಜ್ಞೆ'

—ಎಂದು ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು.

'ಅಲ್ಲ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಎರಡು ಸೀರೆ ತನ್ನಿ ಅಂದ್ರೆ ನಾಲ್ಕು ಸೀರೆ ತರೋದೆ ? ಏನು ಗಂಡಸರಪ್ಪ ನೀವು. ಏನಾದ್ರೂ ಹೇಳಿದರೆ, ಯಾಕಪ್ಪ ಹೇಳಿದಿವಿ ಅನ್ನಿಸ್ತೀರಲ್ಲ. ನಾಳಿನ ಚಿಂತೇನೇ ಇಲ್ಲ ನಿಮಗೆ'

ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಆಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ. ಭಯದಿಂದ ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಆಡಲಿಲ್ಲ, ಈಕೆ ಆಡಿದರು.

'ಏನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ, ಹೆಂಗಸರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹೀಗೆ. ಏನೋ ಗಂಡಂದಿರು ಇಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಲಾನಾದ್ರೂ ಮಾಡಿ ಸೀರೆ ತಂದುಕೊಡ್ತಾರಲ್ಲ ಅಂತ ಸಂತೋಷ ಪಡೋದು ಬಿಟ್ಟು'

—ಎಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ನನ್ನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರು—

'ಏನು ಅಂಬುಜಾ, ಯಜಮಾನರು ನಿಮಗೆ ಸೀರೆ ತಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಿಮಗೆ ಸಂತೋಷ ಆಗಲಿಲ್ವೇ ? ಮನೇಲಿ ಏನಾದ್ರೂ ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಿದಿರಾ ?'—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಅವಳಿಗೆಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಧೈರ್ಯವಿದೆ. ಸೀರೆ ತಂದೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿದೆಯಾ, ಬಿಚ್ಚಿ ನೋಡು ಎಂದೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಅಂದಳು. ಸರಿ, ಉಟ್ಟಕೊಂಡು ಹೊರಡು, ಚದುರಂಗ ಭವನಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ ಅಂದೆ. ಹೊರಟಳು'—ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇವರಿಬ್ಬರೇ ಆಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿದ ಚದುರಂಗರು—

'ಅಲ್ವೋ ಸುಬ್ಬು, ನೀವಿಬ್ಬರೇ ಮಾತಾಡ್ತಿದೀರಲ್ಲ. ಪಾಪ ಆಕೆಗೆ ಮಾತಾಡೋಕೆ ಛಾನ್ಸ್ ಕೊಡ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ'—ಎಂದರು.

ಆ ಮಾತಿಗೆ ನಾನು—

'ನನ್ನ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರೇ ಆಡ್ತಿದಾರೆ. ಯಾರು ಮಾತನಾಡಿದರೇನು ?'—ಎಂದೆ.

'ಓಹೋ-ಹೀಗೋ ಸಮಾಚಾರ. ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ, ನೀವು ಯಾವತ್ತಿಂದ ಶುರು ಮಾಡಿದಿರಿ-ಈ ವಕೀಲಿ ಕೆಲಸಾನ ?'

—ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೇಳಿದಾಗ—

'ನೀವು ಯಾವತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಕೈಲಿ ಸಲೀಸಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡ್ತೀರೋ ಅಲ್ಲೀತನಕ ಈ ವಕೀಲಿ ಕೆಲಸ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ನನ್ನತ್ತ ತಿರುಗಿ—

'ಏನು ಅಂಬುಜ, ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ ತಾನೇ ?'

—ಎಂದರು.

ಈ ಮಾತುಗಳಿನ್ನು ಇನ್ನೂ ಮುಂದುವರೆಯಲು ಬಿಡದೆ ಮಧ್ಯೆ ಚದುರಂಗರು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ ಹೊರಡಿಸಿದರು.

ಸಿನಿಮಾ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೇವೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಹಾಸ್ಯದ ದೃಶ್ಯ, ಎಂಥವರೂ ನಗುವಂಥದ್ದು, ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ನಾವು ನಕ್ಕೆವು. ನಮ್ಮ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ನಾವು ಮೂರು ಜನ ಸುಮಾರಾಗಿ ನಕ್ಕರೆ ಈ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ಘೊಳ್ಳೆಂದು ಜೋರಾಗಿ, ಸಿನಿಮಾ ಥಿಯೇಟರ್ ಹಾರಿಹೋಗುವ ಹಾಗೆ ನಕ್ಕಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ನಮ್ಮನ್ನೇ ನೋಡಿದರು.

ಆ ಹೊತ್ತಿನಿಂದ ಈವತ್ತಿನವರೆಗೂ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರ ನಗುವಿನ ಶಬ್ದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅವರು ಹೋದರೂ ಅವರ ನಗುವಿನ ಶಬ್ದದ ನೆನಪು ಮಾತ್ರ ಹೋಗುವಂಥಹುದಲ್ಲ !

ಈ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರ ನಗುವಿನೊಂದಿಗೆ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅವರೆತ್ತರಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ನಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಎಂದರೆ ಮೂವರು ದಂಪತಿಗಳ ಜೋಡಿ. ನಾನು–ತ.ರಾ.ಸು., ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ-ಚದುರಂಗ, ರಾಜಮ್ಮ-ಎಸ್.ಎನ್.ಶಿವಸ್ವಾಮಿ.

ನಾವುಗಳೆಲ್ಲ ವಾರಕ್ಕೊಂದಾವರ್ತಿ ಭಾನುವಾರದಂದು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಲೆತು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದವರೆಗೂ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದೆವು.

ಶಿವಸ್ವಾಮಿಯವರು ಆಗ ಇಲ್ಲಿನ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ನಿರ್ವಾಹಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಯಜಮಾನರಿಗೂ, ಚದುರಂಗರಿಗೂ ಪರಿಚಯವಾಗಿ ಹತ್ತಿರದ ಸ್ನೇಹಿತರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಕೂಡ ರೇಡಿಯೋ ನಾಟಕ, ನಗೆಬರಹಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಟ್ಟಾರೆ ನಮ್ಮದೆಲ್ಲ ನಗುವಿನ ಗುಂಪು. ಊಟದ ರುಚಿಗಿಂತ ಮಾತಿನ ರುಚಿಯೇ ಸೊಗಸು ಎನಿಸಿ, ದಿನಕಳೆದದ್ದೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಒಂದು ಭಾನುವಾರ ಗೆಳೆಯರು ಮೂವರೂ ಚದುರಂಗದಾಟದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ನಾವು ಮೂರುಜನ ಹೆಂಗಸರು ಕಾಡುಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾದೆವು.

ನಾನು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ನಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರ ಬಗ್ಗೆ ಆಡುವ ಮಾತಿನ ಸರಣಿ ಮತ್ತೆ ನಾನು ಏನೋ ವಿನೋದವಾಗಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಆಡಿದ ಮಾತನ್ನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ನಕ್ಕು, ಗಂಡಸರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಲೆಂದೇ ಬಿಡಿಸಿ, ಎತ್ತರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಿದರು.

ಆಡಿದ ವ್ಯಂಗದ ಮಾತು, ನಗುವಿನ ಸದ್ದು ಚದುರಂಗದಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಚದುರಂಗರ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು—

'ಇಲ್ಲಿ ನೋಡೋ ಶಿವು ಕೇಳ್ದೇನೋ ಇವರಾಡುವ ಮಾತುಗಳ್ನ'!—ಎಂದರು.

'ಏನಪ್ಪ ಅಂಥ ಮಾತು'

'ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬೇರೇನು ಮಾತು ಗೊತ್ತೋ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಸೇರಿದರೂಂದೆ, ನನ್ನ ಗಂಡ ಹೀಗೆ—ನಿನ್ನ ಗಂಡ ಹೇಗೆ, ಈ ಮಾತು ಬಿಟ್ರೆ ಬೇರೇನು ಮಾತಾಡ್ತಾರೆ'

—ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಾತಿಗೆ ಆಟ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಹೇಳಿದರು.

'ನೋಡಪ್ಪ ಶಿವು, ಈಗೇನ್ಮಾಡೇಕು ಗೊತ್ತೆ. ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, ತ.ರಾ.ಸು. ಹೆಂಡ್ತಿ, ಅ.ನ.ಕೃ. ಹೆಂಡ್ತಿ ಈ ಮೂರು ಜನಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಆಕಾಶವಾಣೇಲಿ ಒಂದು ಛಾನ್ಸ್ ಕೊಡು. ಅದೇನು ಮಾತಾಡ್ತಾರೋ-ಗಂಡಂದಿರ ಮೇಲೆ ಮಾತಾಡ್ಲಿ'—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ಚದುರಂಗರು.

ಅದಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು—

'ಇವರಾಡೋ ಮಾತು, ಬಳ್ಳೀ ನಾವು ಕೇಳ್ತೇವಿ. ನಿಮ್ಮ ಆಕಾಶವಾಣೇಲಿ ಬಂದರೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳ್ತಾರೆ-ಇಂಥ ಹೆಂಡಂದಿರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಾವೇನು ಸುಖಪಡ್ತಿದೀವೀಂತ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿ'—ಎಂದರು.

'ಗೊತ್ತಾಗಲಿ, ಗೊತ್ತಾಗಲಿ-ಯಾರು ಕಷ್ಟ ಪಡ್ತಾರೇಂತ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಈ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಏನು ಸುಖ ಪಡ್ತೀವೀಂತ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿ, ಮರುಳಾಗಿರೋ ಜನಕ್ಕೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾಗ್ಲಿ.

—ಎಂದು ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರೂ ಹೇಳಿದರು.

'ಅಂತೂ ಶಿವು, ಈ ಹೆಂಗಸರು ನಮ್ಮ ಮಾನ ಕಳಿಯೋಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಕಳೀಲಿ ಬಿಡು.'

—ಎಂದು ಚದುರಂಗರು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಜಮಾನರು ನಗುತ್ತಾ, 'ಅದೇನು ಕಳೀತಾರೆ ಕಳೀಲಿ ಬಿಡೋ-ನಮಗೆ ಮಾನ ಇದ್ದರೆ ತಾನೇ ಕಳಿಯೋದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಅದೇನು ಕಾರಣವೋ–ನಾವು ಮೂವರೂ ಸೇರಿ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ ನಾಡಲು ಅವಕಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅ.ನ.ಕೃ ಇಲ್ಲವಾದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಮತಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರಿಂದ, ಯಜಮಾನರಿದ್ದಾಗಲೇ ನನ್ನಿಂದ–ನಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಲು ಬೆಂಗಳೂರು ಆಕಾಶವಾಣಿಯವರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರಂತೂ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೊಡುವುದಿರಲಿ, ಈ ಲೋಕವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದರು.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರ ನಗುವಿನ ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಊಟದ ವೇಳೆ ಯಾದ್ದರಿಂದ ಊಟಕ್ಕೆ ನಾನು, ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ ಹೋದೆವು. ಆಗಲೇ ಡೈನಿಂಗ್ ಟೇಬಲ್ ಮೇಲೆ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾ ನನ್ನ ಮಗ ಪ್ರದೀಪ ಕುಳಿತಿದ್ದ.

ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬರೆದಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ—

'ಯಜಮಾನರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಹಿಸಿ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ, ಅವರಲ್ಲಿ, ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅ.ನ.ಕೃ. ಜೊತೆ 'ನೋಡು ಕಿಟ್ಟಣ್ಣ, ನಾವು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಇವರಿಗೆಷ್ಟು ಧೈರ್ಯ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ' ಅಂತ ಮಾತಾಡ್ತಿರ್ತಾರೆ ಅಲ್ಲವಾ ?' ಎಂದು ಪ್ರಭಾಕರ ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಟಕ್ಕನೆ—

'ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ಇಲ್ಲವಾ ಅಲ್ಲಿ–ಹೆಂಗಸ್ರನ್ನ ಅವರು ಬಯ್ಯೋಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಪ್ರದೀಪ ಹೇಳಿದಾಗ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರ ನಗುವಿನ ನೆನಪು ಬಂದು, ಬಂದ ನಗುವನ್ನ ತಡೆ ಹಿಡಿಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ!

೧೨

ನೆನಪಾಗಿ ಹೋದ ಅತ್ತಿಗೆ

ಸಂಸಾರ ಹೂಡಿದೆವು, ಸಾಮಾನು ತಂದೆವು, ಸಾಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿದೆವು. ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟವರು ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೇ ?

ಬೆಳಗಾಯಿತೆಂದರೆ, ಯಜಮಾನರಿನ್ನೂ ಮಲಗಿರುವಾಗಲೇ ಪ್ರಕಾಶಕರು ಬಂದು—

'ಏನಮ್ಮ, ರಾಯರು ಎದ್ದಿದ್ದಾರೆಯೇ ? ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದರೇ ? ಬರೆದದ್ದು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು ? ಪ್ರೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದವರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ'

—ಹೀಗೆ ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಏನೋ ನೆಪ ಹೇಳಿ, ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರೆದದ್ದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇವರ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಿದರೆ ಬೇಸರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಮನೆಯ ಮಾಲೀಕರ ತಾಯಿ ಒಂದನೇ ತಾರೀಖು ಬರುವುದೇ ತಡ—

'ಏನು ಅಂಬುಜಮ್ಮ ಬಾಡಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಕೊಡುತ್ತೀರಿ'

—ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಅಲ್ಲದೆ 'ನಿಮ್ಮ ಯಜಮಾನರು ರಾತ್ರಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ದೀಪ ಆರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತುಂಬಾ ಜನ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅವರುಗಳು ಯಾರು, ಯಾಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ?' ಏನೆಲ್ಲ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಲಾಗದೆ, ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮಾವ ತ.ಸು. ಶಾಮರಾಯರ ನೆರವಿನಿಂದ ಹತ್ತಿರದ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪುರಂನಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಂದೂರಾಯರ ಮನೆಗೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದೆವು.

ಯಜಮಾನರ ಅಕ್ಕ ಸರೋಜಮ್ಮನ ಗಂಡನಿಗೆ ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗವಾದ್ದರಿಂದ, ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಇದ್ದ ಸಣ್ಣದಾದ ಮನೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಆಕೆ ತಮ್ಮ ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದರು.

ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಒಂದು ಘಟನೆ ನಡೆಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳುಗಳ ನಂತರ ನನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆ ಸರೋಜಮ್ಮ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದರು. ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ತಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಅವರು ಊರಿಗೆ ಹೋದ ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸಗಳ ನಂತರ ಅದೇನು ಕಾರಣವೋ ನಾವಿಬ್ಬರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊರಟೆವು. ಹೊರಡುವಾಗ ನಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳ ಭಯವೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅತ್ತಿಗೆಯವರ ಸಾಮಾನುಗಳು ವಿಪರೀತ. ಅವುಗಳು ಜೋಪಾನವಾಗಿರಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆಕೆ ಮತ್ತೆ ನಮಗೂ ಬೇಕಾದವರೊಬ್ಬರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಾವಲು ನೇಮಿಸಿ ಹೊರಟೆವು.

ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ನಂತರ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದಾಗ, ಅತ್ತಿಗೆಯ ಬೀಗ ಹಾಕಿದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದು, ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಿ ಸಾಮಾನುಗಳೆಲ್ಲ ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದವು. ಅಪವಾದ ನಮಗೆ ಬರಬೇಕೇ ?

ಹೂಸು ಬಿಟ್ಟವರು ಯಾರು ಎಂದರೆ ಮಾಸಿದ ಸೀರೆಯುವಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲ ಹಾಗಾಯಿತು–ನಮಗೆ ಬಡತನ, ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲ, ತಾಪತ್ರಯ, ಮಾರಿಕೊಂಡಿರ ಬಹುದು ಎಂದು ಗುಸು ಗುಸು, ಪಿಸು ಪಿಸು ಮಾತುಗಳು ಕೇಳಿ ಬಂದವು । ಅದು–ನಮ್ಮವರಿಂದಲೇ.

ಕೊನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯವರು ಯಾವ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು.

ನಮಗೆ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಇರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಾಯುವುದೇ ಮೇಲೆನಿಸಿ, ಮುಂದೇನೂ ಮಾಡಲು ತೋರದೆ 'ಭಗವಂತಾ' ಎಂದು ಕೈ ಜೋಡಿಸಿ ಕುಳಿತಾಗ ಭಗವಂತ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ.

ಅದುವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯರು ನನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಅತ್ತೆಮನೆಯವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಅಂದ ರೀತಿ ನೋಡಿ, ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಂದು ದಿನ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟರು.

'ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದ ಹುಡುಗನೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿದ್ದೆವು. ನಿಮಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆವು.

ಅಂತೂ ಒಂದಷ್ಟು ದಿನ ಸ್ತಿಮಿತವಿಲ್ಲದ ತಲೆ, ಒಂದು ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬಂತು. ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಏನೋ ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಬಾಳು–? ಆಕೆ ಇದೇ ಕೊರಗಿನಿಂದ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದರು.

ಕ್ಷಯದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನರೇ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಬಂದರು. ನಾವು ಗಂಡ–ಹೆಂಡತಿಯರು ನಮ್ಮ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಆಕೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೆವು. ನಾವು ಯಾವುದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡೆವು.

ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ಬಂದಿದ್ದ ಮಿಥ್ಯಾರೋಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಯಜಮಾನರು ತಾವು ಬರೆದ 'ಬೇಡದ ಮಗು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಹಕ್ಕನ್ನೇ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಗೆ ಮಾರಿಬಿಟ್ಟರು.

ಈ ಪುಸ್ತಕ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದದ್ದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇನು ವ್ಯಸನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವ್ಯಸನವಾದದ್ದು –

ಈ ಪ್ರೀತಿಯ ಸರೋಜಾ ಒಂದು ದಿನ ತನ್ನ ಮುದ್ದಿನ ಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಹಲೋಕದ ಯಾತ್ರೆ ಮುಗಿಸಿದರು. ಇರುವ ತನಕ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾಗಿ, ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರ ನೆನಪಾಗಿ ಹೋದರು. ಇದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಬಿದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಾಯಿತು.

'ಬೇಡದ ಮಗು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗಲೆಲ್ಲ, ಅದು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಪ್ರಸಂಗ, ಅದರೊಡನೆ ಈ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಜೀವನದ ದುರಂತ – ಎಲ್ಲವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನೆನಪುಗಳು – ನನ್ನೊಡನೆಯೇ ಸಾಯಬೇಕಾದ ಹಲವು ನೆನಪುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

೧೩

ಯಾರ ಪಾಲು ಯಾರಿಗೆ

ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದ ಮೇಲೆ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲು ಮನಸ್ಸಾಗದೆ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಬೀದಿಗಳ ಆಚೆಯಿದ್ದ ಸಂಪಿಗೆ ವೆಂಕಟಪತಯ್ಯನವರ ಮನೆ ಅಂದರೆ ಹೆಸರಾಂತ ಲೇಖಕಿ ತ್ರಿವೇಣಿಯವರ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರ ವಠಾರದ ಮನೆಗೆ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಬಂದೆವು.

ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾದರೆ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಹಗಲು–ರಾತ್ರಿ ಎನ್ನದೆ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗೊಸ್ಕರ ಮೊದಲೇ ಹಣ ತಂದು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರೆ ಕೊಟ್ಟವರು ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೇ ?

ರಾತ್ರಿ ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಬರೆದು ಸಾಕಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಕಾಶಕರು ಬಂದು—

'ರಾಯರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ, ಎಷ್ಟು ಪುಟಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕೊಡುತ್ತಿರಾ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, ಅವರನ್ನು ಕೇಳದೆ ಕೊಡಲು ಸ್ವತಂತ್ರವಿರದ ನಾನು, ಬಂದವರು ತುಂಬಾ ಹೊತ್ತು ಕಾಯುವುದನ್ನು ನೋಡಲಾಗದೆ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಲೂ ಆಗದೆ, ಹಾಗೂ ಎಬ್ಬಿಸಲು ಹೋಗಿ ಬೈಸಿಕೊಂಡು. ನನ್ನನ್ನು ಬೈದದ್ದು ಬಂದವರ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ, ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ನಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಒಂದು ಲೋಟ ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟು, ಪ್ರಕಾಶಕರನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಕೋ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಒಂದು ಸಲ ಹೀಗಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಸಾಕಷ್ಟು ಪುಟಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದ್ದರೆ ಪ್ರಕಾಶಕರು ಬಂದು ಕೂಗಿದಾಗ, ನಾನು ಉತ್ತರ ಕೊಡುವ ಮೊದಲೇ ತಾವೇ ಎದ್ದು ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದು ಬಹಳ ಹುರುಪಿನಿಂದ,

'ಬನ್ನಿ ಬನ್ನಿ' – ಎಂದು ಬಂದವರನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಕಾಫಿ ಕೊಡಿಸಿ, ತಾವು ಬರೆದ ಸಾಹಸವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಬರೆದಿದ್ದಷ್ಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟು,

'ಇನ್ನು ತಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಬೇಗ ಬರೆದು ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ಬೇಕು ಹಣ ಕಳಿಸಿಕೊಡಿ' – ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಆಗಲಿ' ಎಂದು ಪ್ರಕಾಶಕರು ಹೋದ ಮೇಲೆ, ಅವರು ಕಳಿಸುವ ದುಡ್ಡಿಗೆ' ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕು, ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕೊಡಬೇಕು, ಮನೆ ಸಾಮಾನಿಗೆಷ್ಟು ಬೇಕು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಫಿಪುಡಿ, ಸಿಗರೇಟಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕು ಹೀಗೆ ನಾವು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಹಾಕುವುದೇ ಒಂದು, ಅದು ಆಗುತ್ತಿದ್ದುದೇ ಒಂದು ?

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ದಿನಕ್ಕೆಪ್ಪತ್ತು ಸಲ ಅಂಗಡಿಗೆ ಸಿಗರೇಟು ತರಲು, ಬರೆದಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಕೊಡಲು, ಪ್ರಕಾಶಕರಿಂದ ಹಣ ತರಲು ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಂಡೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಮದರಾಸಿನಿಂದ ಚಲನಚಿತ್ರ ತಯಾರಕರೊಬ್ಬರು ಸಿನಿಮಾಕ್ಕಾಗಿ ಕಥೆ ಬರೆಯಲು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದರು.

ಯಜಮಾನರು ಮದರಾಸಿಗೆ ಹೊರಡುವಾಗ 'ನನ್ನ ಸಂಸಾರದ ಖರ್ಚಿಗೆಂದು ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ ಎನ್ನುವ ವೈದ್ಯಕೀಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಬಳಿ ಐದೋ–ಹತ್ತೋ ತೆಗೆದುಕೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟರು.

ಮದರಾಸಿಗೆ ಹೋದವರು ಹದಿನೈದು ದಿನವಾಯಿತು, ತಿಂಗಳಾಯಿತು, ಎರಡು ತಿಂಗಳ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೂ ಬಂತು – ಯಜಮಾರಿಂದ ಯಾವ ಸುದ್ದಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರು ಬರುವುದಿರಲಿ, ಎಲ್ಲಿದ್ದಾರೋ, ಹೇಗಿದ್ದಾರೋ, ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ ಯಾರನ್ನೋ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿಗೆ ಹೊರಟ ಯಜಮಾನರ ಗತಿ ಏನಾಗಿರಬಹುದು? ಈ ಯೋಚನೆ ಒಂದು ಕಡೆಯಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡಿನ ಗತಿ? ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಿಂದ ಐದೋ ಹತ್ತೋ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು ಅದೂ ಖರ್ಚಾಗಿ. ನನ್ನ ತಾಯಿ ಸಿ.ಪಿ.ಸಿ. ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ಕಿ, ಅವಲಕ್ಕಿ ಹಾಗೂ ತಿಂಡಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಕಾಲಹಾಕಿ, ಕೊನೆಗೆ ಅದೂ ಮುಗಿದುಹೋಗಿ ಮುಂದೇನು ಗತಿ ಎನ್ನುವಂತಾಯಿತು. ಇದರ ಮಧ್ಯೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸ ಎನ್ನುವಂತೆ ಗೌರಿಹಬ್ಬ ಬರಬೇಕೆ?

ಆ ಹಬ್ಬವೂ ಕಳೆದು, ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಗೌರಿ–ಗಣೇಶನ ಹಬ್ಬಕ್ಕಾದರೂ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆಂದು ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ಸುಳ್ಳಾಗಿ, ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಆತಂಕ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು.

ಆದರೆ ನಾನೇನು ಮಾಡುವ ಹಾಗಿದ್ದೆ. ಹಗಲು–ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕೊರಗುತ್ತಲೇ ಕಳೆಯುತ್ತಾ, ಅವರು ಬರುವುದನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಈ ಯೋಚನೆಗಳ ಜತೆಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿ ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ಉಪವಾಸವಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂತು.

ಈ ನಮ್ಮ ದುಃಸ್ಥಿತಿ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಬಾರದೆಂದು ಎಷ್ಟು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟರೂ ಕೊನೆಗೊಂದು ದಿನ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ಮನೆಯೊಡತಿಯ ಸೊಸೆ ಕಮಲಮ್ಮನವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅಡುಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಣುಕಿ ನೋಡಿ, ಕೇಳಿದರು—

'ಏನು ಅಂಬುಜಮ್ಮ, ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಅಡುಗೆಗಿಟ್ಟಿಲ್ಲವೇ ?'

'ಇಲ್ರಿ ಇನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಯಾಕೋ ಬೇಜಾರು. ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತಿದ್ದೆ ಅಷ್ಟೇ.' – ಎಂದೆ.

ನನ್ನ ಮಾತು ನಂಬದೆ ಅಲ್ಲೇ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹೊತ್ತು ಕುಳಿತಿದ್ದ ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ—

'ಏನೋ ಸತ್ಯ, ನೀನಾದ್ರೂ ನಿಜ ಹೇಳು. ನಿಮ್ಮ ಅಕ್ಕ ಯಾಕೆ ಹೀಗಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಯಾಕೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಾ ?' – ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಅವನು ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸರಸರಾಂತ ಅವರು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ನಮ್ಮ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅವರ ಅತ್ತೆಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರಬೇಕು. ಆ ಅತ್ತೆ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರು ಕಿಟಕಿಯಿಂದಲೇ ನನ್ನನ್ನು ಕೂಗಿ, 'ಸ್ವಲ್ಪ ಬನ್ನಿ ಮನೆಗೆ' ಎಂದು ಕರೆದರು.

ಮನಸ್ಸನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದು ಹಿಡಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಬರುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮುಂದುಗಡೆ ಇದ್ದ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ.

'ನೋಡಿ ನಾವೂ ಹೆಂಗಸರು, ಸಂಸಾರದ ಕಷ್ಟಸುಖ ಏನೂ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ಮುಂದಕ್ಕೇನು ಮಾತಾಡಬೇಡಿ. ದೇವರಾಣೆ–ಇಲ್ಲೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ '–ಎಂದರು ಅಜ್ಜಿ.

ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತೆವು.

ಅರ್ಧ ಊಟವಾಗಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ – ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಟಾಂಗಾ ಬಂದು ನಿಂತ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ, ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಯವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಟಾಂಗಾದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ, 'ಅಂಬುಜಮ್ಮ ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಬಂದರು' ಎಂದು ನೆರೆಮನೆಯವ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದರು.

'ಸುಬ್ಬರಾಯರು' – ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಹಾಗೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಅರ್ಧ ಊಟಕ್ಕೇ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ನೋಡಿದೆವು.

ಯಜಮಾನರನ್ನು ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಡ ನಮಗೆ ಆದ ಸಂತೋಷ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಸದ್ಯ, ಯಜಮಾನರು ಸುಖವಾಗಿ ಬಂದರಲ್ಲ, ಅಷ್ಟು ದಿನ ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟದ್ದು, ಉಪವಾಸ–ವನವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು – ಎಲ್ಲವೂ ಆ ಕ್ಷಣ ಮರೆತುಹೋಗಿ, ಹಾಯಾಗಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟೆವು.

ಇಷ್ಟು ದಿನದ ನಂತರ ಬಂದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಒಂದು ಲೋಟ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಯಜಮಾನರ ಮುಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದೆ ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರು—

'ಅಂಬುಜಮ್ಮನವರೇ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಮಾಡಬೇಡಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯರನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಇಲ್ಲೇ ಬನ್ನಿ. ಈಗ ಇಲ್ಲೇ ಅವರೂ ಊಟಮಾಡಲಿ' ಎಂದು ನನಗೆ ಹೇಳಿ, ಕಿಟಕಿಯಿಂದಲೇ—

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಕಾಫಿ ಆಗಿದೆ, ಇಲ್ಲೇ ಬನ್ನಿ ಮಾತಾಡೋಣ' ಎಂದು ಕರೆದರು.

ಆ ಮನೆಗೆ ಅವರು ಕಾಫಿಗೆ ಹೋದರು. ಅವರ ಹಿಂದೆ ನಾವೂ ಹೋದೆವು.

ಯಜಮಾನರು ಕಾಫಿ ಕುಡಿದಾದ ಮೇಲೆ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರು—

'ಏನು ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಇಷ್ಟು ದಿನ ಹೋದಿರಿ. ಹೋದವರು ಎಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ, ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಆರೋಗ್ಯ ಏನಾಗಿದೆ ಒಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಕಾಗದ ಬರೆಯ ಬಾರದಿತ್ತೆ ? ಪಾಪ, ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ. ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಅವರು. ನಮಗೂ ಏನೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇವತ್ತು ನಾವು ಹೇಗೋ ಅಂತೂ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದೆವು.' – ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ನಾನೇನ್ಮಾಡ್ಲಿ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರೇ. ಹೋದ ಕೆಲಸ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಏನೇನೋ ತಾಪತ್ರಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕ್ಕೊಂಡೆ. ಈ ತಾಪತ್ರಯನೆಲ್ಲ ಏನೂಂತ ಬರೀಲಿ. ಅದೆಲ್ಲ ಬರೆಯೋಕೆ ಮನಸ್ಸಾಗದೆ ಬರೀಲಿಲ್ಲ.'

'ಹೋಗ್ಲಿ ಬಿಡಿ, ಸದ್ಯ ಸುಖವಾಗಿ ಬಂದ್ರಲ್ಲ, ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ಇವತ್ತು ನೀವು ಇಲ್ಲೇನೆ ಊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ಸೊಸೆಯತ್ತ ತಿರುಗಿ,

'ಕಮಲು, ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗೂ ಎಲೆ ಹಾಕು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಮಗೆ –

'ನೀವಿಬ್ಬರು ಅಕ್ಕ-ತಮ್ಮ ರಾಯರು ಬಂದ್ರೂಂತ ಊಟಾನ ಅರ್ಧಕ್ಕೇ ಬಿಟ್ಟೆದ್ದೀರಿ. ಈಗ ಮೂರ್ಜನಾನು ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿ' – ಎಂದರು.

ಅವರ ಮಾತಿನಂತೆಯೇ ಮೂವರೂ ಊಟಮಾಡಿ, ಬರುವಾಗ ನಾನು—

'ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರೇ, ನೀವು ನಮಗೆ ಊಟ ಇಟ್ಟ ಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಯಜಮಾನರು ಸದ್ಯ ಸುಖವಾಗಿ ಬಂದರು. ಮುಂಚೇನೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆದಿದ್ರೆ ಯಜಮಾನ್ರು ಬೇಗಲೇ ಬರ್ತಿದ್ರೇನೋ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಮಾಷೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದೆವು.

ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಯಜಮಾನರಿಂದ ಇಷ್ಟು ದಿನದ ಮದರಾಸಿನ ಅನುಭವವನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಮಾತು ಆಡಬೇಕು, ಅವರು ತಂದಿರುವ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ನೋಡಬೇಕು – ಈ ಆತುರವಿದ್ದರೂ—

'ನೀವೇನು ಈಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಲಗುತ್ತೀರಾ? ಪ್ರಯಾಣ ಸಾಕಾಗಿದೆಯೇನೋ – ಏನು ಮಾಡ್ತಿರಾ ನಿಮ್ಮ ಮದರಾಸಿನ ಸಮಾಚಾರ ಹೇಳ್ತಿರಾ? – ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಈಗ ಮಲಗಿದರೆ ನಿದ್ರೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ನನ್ನ ಕತೆಹೇಳಿ, ನಿನ್ನ ಕತೆ ಕೇಳಿ, ನಿನ್ನ ಕೈಲಿ ಬೈಸಿಕೊಂಡು – ಎಲ್ಲಾ ಆದಮೇಲೆ ತಾನೇ ನಿದ್ರೆಯ ಯೋಚನೆ.

'ಅವತ್ತು ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟೆವಲ್ಲ, ಮಾರನೆದಿನ ಮದರಾಸ್ ತಲುಪಿದೆ. ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ ಹೋಟೇಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೂಮು ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟ. ಹಾಗೂ–ಹೀಗೂ ಒಂದುವಾರ ಅದು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಇದು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಅಂತ ಕಾಲ ಕಳೆದ. ನನಗೇಕೋ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಸಹವಾಸ ಹೇಗಪ್ಪಾ ಅಂತ ಅನ್ನಿಸ್ತು. ಒಂದು ದಿನ, ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಜೊತೆ ಸ್ಟುಡಿಯೋಗೆ ಹೋದೆ. ದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕಣಗಾಲ್ ಪ್ರಭಾಕರಶಾಸ್ತ್ರಿ ಸಿಕ್ಕಿದ. ನನ್ನ ವಿಷಯನೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿ, 'ಒಳ್ಳೆ ಅಸಾಮೀನೇ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೀಯಲ್ಲ. ಅವನು ಶುದ್ಧ 420. ಹೋಗಲಿ, ಆ ಹೋಟೆಲ್ ಬಿಟ್ಟು ನನ್ನ ರೂಮಿಗೆ ಬಾ' ಎಂದ. ಅವನು ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿದ್ದೇ ತಡ ಅವನ ರೂಮಿಗೆ ಹೋದೆ. ಪಾಪ, ಅವನೂ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಪಡ್ತಾ ಇದ್ದ. ಅವನು ಸ್ಟುಡಿಯೋನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಿ ತರೋ ದುಡ್ಡಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪತ್ತಾದರೆ ಇನ್ನೊಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಅವಸ್ಥೇಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕಳೀತು. ಒಂದು ಶುಕ್ರವಾರ ಸಂಜೆ ಯಾರದೋ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ನನ್ನ ಪರಿಚಯವಾದ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ನನ್ನ ಮುಖ ನೋಡಿ, ಪ್ರಭಾಕರಶಾಸ್ತ್ರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಪ್ರಸಾದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇಬ್ಬರೂ ರೂಮಿಗೆ ಬಂದೆವು. ಆಗ ಪ್ರಭಾಕರಶಾಸ್ತ್ರಿ, 'ಅಲ್ಲಾ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಹೇಗಿದೆ ನೋಡು ದೈವ ನಿಯಾಮಕ. ನಾನೆಷ್ಟು ದಿವಸದಿಂದ ಆತನ ಹತ್ತಿರ ಉಪದೇಶ ತಗೋಬೇಕೂಂತ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಇವತ್ತು ಬಾಂತ ಹೇಳಿದ್ರು. ಆದ್ರೆ ನಿನ್ನ ನೋಡಿದ ತಕ್ಷಣ ನಿನಗೇ ಕೊಟ್ರು. ಯಾರ ಪಾಲಿನ ಅನ್ನ ಯಾರು

ಊಟ ಮಾಡಬೇಕೋ. ಕೈಗೆ ಬಂದದ್ದು ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ಅಂತಾರಲ್ಲ ಹಾಗಾಯಿತು ನೋಡು. ಎಂದ.

'ಅಲ್ಲಾ ಕಣೋ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ನನಗಿದರಲ್ಲಿ ಏನೇನೂ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಪೂಜೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯೋದು ನನಗೆ ಆಗೊಲ್ಲ. ಬೇಡಾಂದ್ರೂ ಬಂತು ನೋಡು.' ಎಂದೆ.

'ನಿನಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಾಂತಾನೇ ನಂಬಿಕೆ ಹುಟ್ಟಲಿ ಅಂತ ಆಕೆ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಇದು. ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಅದೇನೋ ದೇವಿ ಪೂಜೆ, ಆರಾಧನೆ ನನಗೆ ಇಷ್ಟ. ಇವತ್ತು ಈ ಭಾಗ್ಯ ನಿನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾದ್ರೆ ನನಗೆ ಸಂತೋಷ ಅಲ್ಲವೇ?' ಎಂದ. 'ಆತ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶ ಕೊಡಬೇಕೂಂತಿದ್ರು. ಅದು ಅತನ ಕೈಲೂ ಇಲ್ಲ. ಆಕೆ ಆ ರೀತಿ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಏನು ಮಾಡಕ್ಕಾಗುತ್ತೆ. ಆಕೆ ಯೇನೋ ಆತನಿಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಣೆ ಮಾಡಿದಳು, ಆತ ಕೊಟ್ಟ – ನಾನು ತಗೊಂಡೆ. ಎಲ್ಲಾ ಆಯಿತಲ್ಲ. ಈ ಪೂಜೆ ಮುಂದುವರಿಸೋಕೆ ಈಗ ನಿನಗೆ ಆಕೆ ಒಲಿಬೇಕಲ್ಲ.' ಎಂದೆ ನಗುತ್ತಾ. 'ಹೇಗೋ ಆಗುತ್ತೆ ಬಿಡು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಒಂದಿಷ್ಟು ಹೂವು–ಹಣ್ಣು ತಾನೇ. ಮುಂದಿನ ವಾರ ಬರಲಿ, ನೋಡೋಣ ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಏನಾಗುತ್ತೊ' ಅಂದ.

ಮುಂದಿನವಾರ ಬಂತು. ಪಾಪ, ಪ್ರಭಾಕರಶಾಸ್ತ್ರೀನೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ನನ್ನ ಪೂಜೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಹಣ್ಣು–ಹೂವು–ವಿಳ್ಳೆಯದೆಲೆ–ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಎಲ್ಲಾ ತಂದ. ಜೊತೆಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಲು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಫೋಟೋವನ್ನು ತಂದ ಸಾಯಂಕಾಲ ಆಯ್ತು, ಪೂಜೆ ಎಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಯ್ತು. ರಾತ್ರಿ ಊಟ ಮಾಡಿ ನಾವಿಬ್ಬರು ಮಲಗಿ ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ : 'ನೋಡು ಪ್ರಭಾಕರ, ನನಗೇಕೋ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಗಿದೆ. ನಿನಗೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಕಾಗಿದೆ. ಮನೆಕಡೆ ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸಹಸ್ರನಾಮ ಮಾಡಿರುತ್ತಾಳೋ ಏನೋ. ನನಗೆ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನಿಸಿದೆ. ನಾಳೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ. ಸ್ಟುಡಿಯೋಗೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆತಂದ ಆಸಾಮಿಯನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಿ, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗುವಷ್ಟನ್ನಾದರೂ ಹಣ ಗಿಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆ.'

'ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಪ್ಲಾನು ಹಾಕಿ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎದ್ದವನೇ ಕೊಡಂಬಾಕಂ ಕಡೆ ಹೊರಟೆ. ಸ್ಟುಡಿಯೋಕೆ ಹೋಗೋ ದಾರೀಲಿ ಒಂದು ರೈಲ್ವೇ ಕ್ರಾಸಿಂಗ್ ಬರುತ್ತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಾನು ನಡಕೊಂಡು ಬರೋ ಹೊತ್ತಿಗೆ ರೈಲ್ವೇ ಗೇಟ್ ಹಾಕಿದ್ರು. ಸರಿ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರುಗಳು, ಬಸ್ಸುಗಳು ನಿಂತಿವೆ. ನಾನು ಆ ಕಾರುಗಳತ್ತ ಕಣ್ಣಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ

—ಯಜಮಾನರು ಮುಂದೆ ಏನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೋ ಏನೋ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ನಾನು ಕೇಳಿದೆ,

'ಏನು, ಯಾರಾದರೂ ಸಿನಿಮಾ ನಟ ಕಾರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ರೂಂತ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿದಿರಾ? ಯಾವ ನಟಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಿರಿ?'

ನಾನು ನೋಡಿದ್ದು–ನಟಿಯರನ್ನಲ್ಲ, ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು, ಆತನನ್ನು ಎಲ್ಲೋ ನೋಡಿದ್ದೀನಲ್ಲ, ಯಾರು ಈತ ಅಂತ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ತಿದ್ದೆ. ಆತನಿಗೂ ನನ್ನ ಹಾಗೇ ಅನ್ನಿಸಿರಬೇಕು. ಆತನ ಕಾರ್ ಡ್ರೈವರ್ ಬಂದು, 'ವಾಂಗೋ ಕೂಪಟ್ಟಾರ' (ಬನ್ನಿ, ಕರೀತಾರೆ) ಎಂದ. 'ಯಾರಿರಬಹುದು ಈತ' ಅಂತ ಅನುಮಾನಿಸುತ್ತಲೇ ಆತನ ಕಾರಿನ ಹತ್ತಿರ ಹೋದೆ. ಅವರು ಬೇರೆಯಾರೂ ಅಲ್ಲ, 'ವಿಶ್ವ ಕರ್ನಾಟಕ' ಪತ್ರಿಕೇಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ನನಗೆ ಪರಿಚಯ ವಿಜಯರಾಘವರೆಡ್ಡಿ ಅವರು. 'ಇಲ್ಲೇನು ಬಂದಿರಿ?' ಎಂದು ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಕೇಳಿದರು. ನನ್ನ ಕತೆಯೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದೆ. ಆಯಿತು. ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನೀವು ನನ್ನ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ನನಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಹೋಟಲಿನಲ್ಲಿ ರೂಮು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, 'ನೋಡಿ ತ.ರಾ.ಸು., ಬೆಳಿಗ್ಗೆ–ಸಾಯಂಕಾಲ ಹೋಟೇಲಿಗೆ ಕಾರು ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ, ಬನ್ನಿ, ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಆರಾಮವಾಗಿ ಹರಟೆ ಹೊಡೆಯೋಣ' ಎಂದರು.

'ನಿಮಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಬೇಕಾಗಿತ್ತಲ್ಲ, ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಓಡಾಟ, ಊಟ ಮಾಡಲು ಹೋಟೆಲ್, ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಿನಿಮಾ ಸ್ಟಾರ್‌ಗಳು, ಹರಟೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ನೇಹಿತರು – ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಇರಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ನೆನಪು ಎಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತೆ ಹೇಳಿ.' ಎಂದೆ ನಾನು.

'ನೋಡು, ಕಣ್ಣಿರೋ ತನಕ ನೋಟ, ಕಾಲಿರೋ ತನಕ ಓಟ. ಭಗವಂತ ಯಾವ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಏನು ಅನುಕೂಲ ಕೊಡ್ತಾನೋ ಅದನ್ನ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸೋದೇ ಮನುಷ್ಯನ ಲಕ್ಷಣ.'

'ಸರಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿ' – ಎಂದೆ.

ನಾನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೊರಟಾಗ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ರೈಲಿಗೆ ಟಿಕೇಟ್ ರಿಜರ್ವ್ ಮಾಡಿಸಿದರು. ನನ್ನ ಕೈಗೊಂದು ಕವರನ್ನು ಹೋಟೇಲ್ ರೂಮಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಓಡೆದು ನೋಡಿದಾಗ ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಣವಿತ್ತು. ನಾನು ಆತನಿಗೇನೂ ಬರೆದುಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆತನೂ ಬರೆದುಕೊಡಲು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನನ್ನನ್ನು 'ಸಾಹಿತಿ ಮಿತ್ರರು' ಎಂಬ ಗೌರವದಿಂದ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡರು.' – ಎಂದು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದರು.

'ಇದೆಲ್ಲ ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರೋಪದೇಶದ ಮಹತ್ತು ಇರಬೇಕು' – ಎಂದೆ.

'ಯಾವ ಮಹತ್ತೋ – ಏನೋ ನೋಡು ಆ ರೆಡ್ಡಿಯವರು ನನಗೆ ದಾರಿ ಖರ್ಚಿಗೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ದುಡ್ಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ್ಣು, ತರಕಾರಿ ಮತ್ತೆ ನಿನಗೆ ಎರಡು ಸೀರೆ ತಂದೆ. ನಿನಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಇಲ್ಲವೇನು – ಸೀರೆ ತಂದದ್ದು?'

'ಸಮಾಧಾನ ಇಲ್ಲಾಂತ ಯಾರು ಹೇಳಿದರು. ಕೊಟ್ಟ ದುಡ್ಡೆಲ್ಲ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರೋ, ನಾಲ್ಕು ದಿನಕ್ಕಾದರೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕೂಂತ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರೋ ?'

'ನೋಡೆ, ನಾನು ಈ ದುಡ್ಡು ಬರುತ್ತೆಂತ ತಿಳಿಕೊಂಡಿದ್ನೇ. ಏನೋ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಕೊಟ್ಟ, ತಂದೆ. ಪಾಪ, ನನ್ನ ಗಂಡ ಇಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಂದನಲ್ಲ ಅಂತ ಸಂತೋಷಪಡೋದು ಬಿಟ್ಟು ಏನೇನೋ ಮಾತಾಡ್ತೀಯಲ್ಲ....ಆಯಿತು – ನೀನು ಮೊದಲು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡೋಕೆ ಏನು ಸಾಮಾನು ಬೇಕೋ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ರಾತ್ರಿಗೆ ರುಚಿಯಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು'.

—ಎಂದು ನನಗೆ ಹೇಳಿ, ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟು 'ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಇದ್ದರೆ ಕೊಡು' ಎಂದು, ಸಿಗರೇಟ್ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹಾಯಾಗಿ ಕುಳಿತು ಪುಸ್ತಕ ಓದುವುದರಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾದರು.

೧೪

ತ್ರಿವೇಣಿಯ ಮರುಕ

ಮದರಾಸಿನಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನೇನೊ ಯಜಮಾನರು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಆ ಜಾಪಾಸಕರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಸಾಯಂಕಾಲದ ತನಕ ಉಪವಾಸವಿದ್ದು ಪೂಜೆ ಮಾಡಲು ಆಗದೆ, ಒಂದು ಶುಕ್ರವಾರದ ದಿನವಂತೂ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಗಿ, ಪೂಜೆಗೆ ಹಣ್ಣು–ಹೂವು–ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಯಾರನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು? ಕೇಳಿದರೆ ಪ್ರಕಾಶಕರನ್ನೇ ಕೇಳಬೇಕು. ಆ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸೋಣವೆಂದರೆ ವಿಪರೀತ ಮಳೆ ಬರುತ್ತಿದೆ.

'ಯಾಕೆ ಹೀಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೋ ತಾಯಿ, ಇವಳಿಗೆ ನಾನು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲವೇ?.... ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಲಿ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಾನು ಇವಳ ಪೂಜೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ನೊಂದು ನುಡಿದಿದ್ದರು.

'ಅಲ್ಲ, ನೀವು ಪೂಜೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಬೇಡ. ಆ ತಾಯಿಯನ್ನು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾತಾಡಬೇಡಿ. ಏನು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬೇಡ, ಒಂದು ಲೋಟ ಹಾಲು ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಹೇಗೂ ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಮೊಸರನ್ನ ಕಲಸಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಅದನ್ನೂ, ಹಾಲನ್ನು ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿ ಸಾಕು, ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದೆ.

'ನೋಡು ನಾನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನುಗಳಿರಬೇಕು. ಹಣ್ಣು–ಹೂವು–ಕಾಯಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅದೆಂತಹ ಪೂಜೆ?'

'ಹಾಗಾದರೀಗ ಏನು ಮಾಡುವುದು?'

'ನೋಡೋಣ ತಾಳು, ಈಗ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಪ್ರಕಾಶಕರೊಬ್ಬರು ದುಡ್ಡು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಈಗ ಆತನಿಗೊಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದುಕಳಿಸುತ್ತೆನೆ. ಅವರೇನಾದರೂ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇವತ್ತಿನಿಂದ ನಾನು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕರೆದು,

'ನೋಡು ಸತ್ತಿ, ಈ ಚೀಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕೊಡು. ಅವರೇನಾದ್ರೂ ದುಡ್ಡುಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ್ಣು, ಹೂವು, ಎಳೈಯಹೆಲೆ,

ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಸಿಗರೇಟು ಎಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವನ ಕೈಗೆ ಕಾಗದ ಕೊಟ್ಟರು.

ಕಾಗದವನ್ನು ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡು ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರೋ ಆ ಮನುಷ್ಯನೇ ಛತ್ರಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಳೆಯಲ್ಲೇ ಬಂದು—

'ತಗೊಳ್ಳಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ಇದೆ. ನಾನು ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗೋ ಕೆಲಸವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೇ ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗ ಬಾರ್ದೂಂತ ಈ ಮಳೇಲಿ ಬಂದೆ....' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹಣಕೊಟ್ಟು, ಹೋದರು.

'ನೋಡಿ, ದೇವರಿಲ್ಲ ಎಂದಿರಲ್ಲ. ಈಗ ಆತ ದೇವರು ಬಂದಹಾಗೆ ಬಂದು ಸಮಯಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರಲ್ಲ. ಏಳಿ ಸಾಕು, ಇನ್ನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ. ನಾನೆಲ್ಲ ಸತ್ತಿ ಕೈಲಿ ಸಾಮಾನು ತರಿಸಿ ಪೂಜೆಗೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಯಜಮಾನರು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ, ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಿಟ್ಟಿದ್ದ ಮೊಸರನ್ನವನ್ನೇ ಮೂವರೂ ಉಂಡು, ಆ ದಿನ ತಾಯಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಬೆಳಿಗ್ಗಿನಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದ ತನಕ ಒದ್ದಾಡಿದ್ದು, ಆಕೆ ಒಲಿದಿದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾತಿನ ಮಧ್ಯೆದಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೇಳಿದೆ.

'ಮಹರಾಯರೇ, ಇವತ್ತು ನೀವು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸಾಕು, ತಾಯಿಯನ್ನು ಬೈದದ್ದೂ ಸಾಕೂ. ನಿಮಗೆ ಈ ಉಪವಾಸ-ವನವಾಸ ಯಾವುದೂ ಬೇಡ, ಹೇಗೂ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯ ನರಸಮ್ಮಜ್ಜಿ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಾರೆ – 'ನನ್ನ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ತಗೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು. ಹೇಗೂ ನೀವು ನನಗಿಂತ ಮೊದಲೆ, ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೀರಿ. ನೀವು ಒಪ್ಪಿದರೆ ನಾನು ಆತನಿಂದ ಉಪದೇಶ ತಗೊಂಡು, ಮುಂದಿನ ಶುಕ್ರವಾರದಿಂದ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.' ಅದಕ್ಕವರು 'ಆಗಲಿ, ನೀನೇ ಮಾಡು. ನನಗಿದಾವುದೂ ಬೇಡ. ನನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ನಾನು ಬರೆಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಅದನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ.

ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸುವ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ 'ಪೋಸ್ಟ್' ಎಂದು ಪೋಸ್ಟ್‌ಮ್ಯಾನ್ ಕೂಗುವುದಕ್ಕೂ ಸರಿಹೋಯಿತು.

ಅದೇನು ಕವರ್ ಎಂದು ಒಡೆದು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿಯವರು 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೀರ ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನ್' ನಾಟಕದ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಒಪ್ಪಂದದ ಪತ್ರ ಹಾಗೂ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳ ಚೆಕ್ ಇತ್ತು.

ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ನಮಗೆ 'ಒಳ್ಳೆಯ ಶುಭಶಕುನ' ಎನಿಸಿತು.

'ಟೀಪೂಸುಲ್ತಾನ್' ನಾಟಕದ ನೆನಪು ಬಂದಾಗ, ಇದನ್ನು ಯಜಮಾನರಿಂದ ಬರೆಸಲು ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಿರ್ವಾಹಕರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಮತಿ ಪುಟ್ಟ ತಾಯಮ್ಮನವರು ಆಕಾಶವಾಣಿಯಿಂದ ನಾವಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಪುರಂಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸಲ ಅಲೆದಿದ್ದಾರೋ, ರಸ್ತೆಯೇ ಸವೆದಿರಬೇಕು. ಅವರ ಸಹನೆಯನ್ನು ನೆನಸಲೇ ಬೇಕು.

ನಾವು ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮನೆಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದ ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನೀರು ಸೇದುವ ಭಾವಿಯಿತ್ತು. ಸಾಯಂಕಾಲವಾಯಿತೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಮನೆ ಹೆಂಗಸರು ಈ ಬಾವಿಯ ಹತ್ತಿರ ಕಲೆತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಕಾದಂಬರಿಗಾರ್ತಿ ತ್ರಿವೇಣಿಯವರು ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು.

'ತ್ರಿವೇಣಿ'ಗೆ ಅವರ ತಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಹೆಸರು ಅನಸೂಯ. ಆದರೆ ಅವರ ಮನೆಯವರಲ್ಲ 'ಅಂಚು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಅನಸೂಯಳ ತಂದೆ–ತಾಯಿಯರು ಮಂಡ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಈಕೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಓದುವ ಸಲುವಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿಯಾದ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು.

ಓದುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಆಕೆ ಕತೆ–ಕಾದಂಬರಿಗರನ್ನು ಬರೆಯುವ ಮನಸ್ಸಿದ್ದು ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚರ್ಚೆ. ನನ್ನೊಂದಿಗೆ, ಹೆಂಗಸು ಗಂಡಸಿಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ಹೆದರಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ವಾದ. ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ –

'ಏನ್ರಿ ಅಂಬುಜಾ, ಅದೇಕೆ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಹೆದರಿ ನಡೆಯುತ್ತೀರಾ? ಅವರದೇನು ಮಹಾ, ನಾವು ಹೆಂಗಸರಾದಾಕ್ಷಣ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಹೆದರಿ ನಡೆಯಬೇಕೇ? ಅವರಿಗೇನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬಿದೆಯೇ?

—ಎಂದು ತ್ರಿವೇಣಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಕೆ ನೋಡಿದರೆ ವಿದ್ಯಾವಂತೆ, ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದವಳು. ಮದುವೆಯಾಗಿಲ್ಲ, ಅನುಭವ ಸಾಲದು.

ನಾನು ನೋಡಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಓದಿದವಳಲ್ಲ, ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವಳಲ್ಲ, ನನಗೆ ಯಾವುದರ ಬೆಂಬಲವೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ನಾನು ಅಬಲೆ. ಈ 'ಅಬಲೆ' ಎನ್ನುವ ಪದ ನನ್ನಂತಹವರಿಗಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು.

ಆಕೆಯೆಲ್ಲಿ – ನಾವೆಲ್ಲಿ–?

ನಾನು ಆಕೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆಲ್ಲ ವಿರುದ್ಧವೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಆಕೆ ನಕ್ಕು – 'ನಿಮ್ಮಂತಹ ಹೆದರುವ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಷ್ಟ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ' ಎಂದು ಮಾತು ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕೀರ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಲಾಭ

ನಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸುಧಾರಿಸಿತು. 'ಸುಧಾರಿಸಿತು ಎಂದರೆ ಕುರ್ಚಿ–ಮೇಜುಗಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಟೇಬಲ್ಲಾಗಿದ್ದ ಹಳೇ ಟ್ರಂಕು, ಕುರ್ಚಿಯಾಗಿದ್ದ ಹಳೇಚಾಪೆ ಮಾಯ ವಾಗಿ, ಅಬೀಡ್ಸ್ (ABIDS) ಕಂಪನಿಯಿಂದ ಟೇಬಲ್ಲು, ಕುರ್ಚಿ, ಮಂಚಗಳು ಬಾಡಿಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದವು. ಮನೆಯ ಜತೆಗೆ ಇವೂ ಬಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಶುರುಮಾಡಿದವು.

ಸಂಸಾರದ ಬೇಕುಗಳು, ಪ್ರಕಾಶಕರ ಬೇಡಿಕೆಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಯಜಮಾನರು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಬರೆಯುವುದು ಕಷ್ಟವಾದರೆ ನನಗೆ, ಅವರು ಬರೆಯುವಾಗ ಪಡುವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಪ್ರಕಾಶಕರು ಬಂದು ಬೇಗ ಬರೆದುಕೊಡಿ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದಾಗ ಇವರಿಗೆ ತಲೆ ಓಡಬೇಕಲ್ಲ.

'ಇವರುಗಳು ಹೀಗೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕೂತರೆ ನಾನು ಯೋಚಿಸ ಬೇಡವೇ ? ಬರೆಯುವುದು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭದ ಕೆಲಸವೇ. ನೀನು ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದಷ್ಟು ಸುಲಭವಲ್ಲ

—ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಸುಲಭವೋ–ಕಷ್ಟವೋ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಹೇಗೊ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿ.' —ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆ.

'ನನಗೆ ಕಾಟಾಚಾರಕ್ಕೆ ಬರೆದು ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು.' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಹಂಸಗೀತೆ' ಯನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ವೀಣೆ ಸ್ವರಮೂರ್ತಿಗಳು, ಪಿ. ಕಾಳಿಂಗರಾವ್ – ಹೀಗೆ ಯಾವ ಸಂಗೀತಗಾರರು ಬರಲಿ, ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಗೀತದ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ, ಬಂದವರಿಗೆ ಸಾಕಾಗಬೇಕು, ಅವರಿಗೆ ಕಾಫಿ ತಿಂಡಿಗಳ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿ, ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನನಗೆ ಸಾಕಾಗಬೇಕು. ಈ ಮಹಾರಾಯರಿಗಂತೂ ಎಷ್ಟು ಮಾತಾಡಿದರೂ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸುವಾಗಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟವರೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಿ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ತಪ್ಪೇ–ಸರಿಯೇ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಂತರ ಬರೆಯಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯಾದ 'ನೃಪತುಂಗ' ಬರೆಯುವ ಮುನ್ನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಕಾಫಿ–ತಿಂಡಿ ಮುಗಿಸಿ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿಗೆ ಟಾಂಗಾದಲ್ಲಿ ಹೊರಟರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಗಂಟೆ 2–3 ನಂತರವೇ ವಾಪಸ್ಸು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ನನಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಇವರು ಲೈಬ್ರರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೋ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಎದುರು ಬಂದಾಗ ಬಳಲಿದ ಆ ಮುಖ ನೋಡಿ ಏನೂ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಏನಾದರೂ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ ದಣಿದ ಮೈ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಿತ್ತೆ? ಏನಾದರೂ ಅಪ್ಪಿ–ತಪ್ಪಿ ಮಾತಾಡಿದರೆ ನನ್ನ ಅಪ್ಪ–ಅಮ್ಮ ಎಲ್ಲರೂ ಬಯಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ತುಟಿಪಿಟಕ್ಕೆನ್ನದೆ ಊಟ ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಲೈಬ್ರರಿಯಿಂದ ತಂದ ಆ ಗಾತ್ರದ ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ಓದುವುದು, ಓದಿದ್ದನ್ನು ಗುರುತು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆ ಓದುವುದು, ಬರೆಯುವುದು ಅದೇ ಅವರ ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿತ್ತು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಲೈಬ್ರರಿಯನ್ ಆಗಿದ್ದ ಜಿ. ಹನುಮಂತರಾಯರನ್ನು ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ನೆನೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮಗೆ ಆಗ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ, ಹೆಚ್ಚು ಲೈಬ್ರರಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ಬರೆಯುವಾಗಲಂತೂ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಅವರು ಕರೆದ ತಕ್ಷಣ ಬರಬೇಕು – ಆಗ ಅಡಿಗೆ ಅರ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿ, ಆಗದಿದ್ದರೂ ಸರಿ. ಹಾಗೆ ಬಂದಾಗ—

'ಇಸ್ಪೇಟ್ ಪ್ಯಾಕ್ ತಗೋ ಎರಡು ಆಟ ರಮ್ಮಿ ಆಡೋಣ, ನೀನೇ ಎಲೆ ಹಾಕು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಡುವಾಗ ಆಟದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಟದ ಮಾತೂ ಆಡಕೂಡದು. 'ನೀಸು ಮಾತಾಡದೆ ಎಲೆ ಬೇಗ ಬಿಡು. ನನ್ನ ಯೋಚನೆಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಆಟ ಸಾಕು, ಎದ್ದು ಹೋಗು' ಎನ್ನುವವರೆಗೂ ಆಟ ಆಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು.

ಮತ್ತೆ ಬೆನ್ನು ವಿಪರೀತ ನೋವು ಬಂದಾಗ 'ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಸಿ ನೀರು ಕಾವು ಕೊಡುತ್ತೀಯಾ' ಎಂದಾಗ, ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾದ ನೀರು ತಂದು, ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ಕಾವು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು; ನಮಗಿದೇ 'ಹಾಟ್ ವಾಟರ್ ಬ್ಯಾಗ್' ಆಗಿತ್ತು ಆಗ. ಇದರ ಮಧ್ಯೆ ಗಳಿಗೆಗೊಂದು ಸಲ ತೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು.

ಒಂದು ಕಡೆ ಈ ಬೆನ್ನು ನೋವಿನ ಕಷ್ಟ, ಬಲಗೈನ ಕಿರುಬೆರಳು ಉರಿ ಬರೆದು ಬರೆದು ಊದಿಕೊಂಡು ಕೆಂಪಗೆ ಚರ್ಮ ಕಿತ್ತು ಹೋಗುವ ಹಾಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರು ಬರೆಯುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಅಕ್ಷರಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೇ ಪ್ರೆಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ಕಂಪಾಜಿಟರ್‌ಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಪಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಈ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ ಬಲಗೈನ ಕಿರುಬೆರಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಬಿಸಿನೀರು ತಂದು, ಈ ಬೆರಳನ್ನು ಹದವಾದ ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಗಳಿಗೆಗೊಂದು ಸಲ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು. ಅವರು ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಷ್ಟಗಳ ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಕಷ್ಟ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ? ಮುಕ್ಕಳು ಮರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇವರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೇನೂ ಬೇಡವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ 'ಹಂಸಗೀತೆ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಚಂದ್ರಸಾನಿಯನ್ನು ಸಾಯಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶ. ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೊಂದು ಘಂಟೆ ಆಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಅಡುಗೆ ಯಲ್ಲಾ ಆರಿಹೋಗುತ್ತೆ, ತಿನ್ನುವ ಒಂದು ತುತ್ತು ಅನ್ನವಾದರೂ ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಊಟಮಾಡಲೆಂದು ನಾನು ಅಷ್ಟೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ಬಿಸಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕಾಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ.

ಬರೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ಪುಟವನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನಗೆ ಮುಂದೆ ಏನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೋ, ಅವಳು ಧರ್ಮಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಮಾವ ಅನಂತಯ್ಯನಿಗೆ ಏನು ಮಾತುಕೊಡುತ್ತಾಳೋ, ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಸಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಾಳೋ–? ಹೀಗೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಮುಂದೇನು ಬರೆಯುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಬರೆಯುವ ಪುಟಕ್ಕಾಗಿ ಕಾದು ಕುಳಿತಿದ್ದೆ.

ಅದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಇವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪವೊಂದು ಕಡೆ, ಬರಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಯಲ್ಲಿ ಸಿಗರೇಟು, ಕಾಫಿಗಳ ಸೇವನೆ ನೋಡಲಾರದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ, ನನಗೂ ತುಂಬಾ ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸಿವು – ಹೀಗಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ತಡೆಯಲಾರದೆ ನಾನು ಅನ್ನ ಕಲಸಿದ ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಚಮಚವೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಇವರ ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದೆ.

'ನಿನ್ನ ಊಟ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು, ನೀನೇ ತಿನ್ನು' ಎಂದು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ದಬ್ಬಿ, ನನ್ನ ಕೆನ್ನೆಗೂ ಒಂದು ಬಾರಿಸಿದರು.

ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಯಿತು— ಚಂದ್ರಸಾನಿಯನ್ನು ಸಾಯಿಸುತ್ತಾರೆಂದು.

ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕುತ್ತಲೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಅನ್ನವನ್ನು, ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಬಚ್ಚಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಅಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತೆ.

ಏಟಿನಿಂದಾದ ನೋವಿಗಿಂತ, ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯಂಥ ಒಳ್ಳೆಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಸಾಯಿಸುವ ಈ ಕಟುಕತನ ನನಗೆ ಬಹಳ ನೋವಾಗಿ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ.

ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ನೋವು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತೋ, ಇಲ್ಲವೋ – ಚಂದ್ರಾ ಸಾನಿಯನ್ನು ಸಾಯಿಸಿ, ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಮುಗಿಸಿ'

'ಈಗ ಅನ್ನ ಹಾಕುತ್ತೀಯಾ ?' ಎಂದರು ಖಾರವಾಗಿ.

'ಅನ್ನ ಎಲ್ಲ ಬಚ್ಚಲು ಪಾಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಲೋಟ ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಹೊಟ್ಟೆ ತಂಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ'

ನನ್ನ ಈ ಅಸಮಾಧಾನದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ—

'ನಿನಗೆ ಓದಿದಕ್ಕೇ ಇಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತದಲ್ಲ, ನನಗೆ ಹೇಗೆ ಆಗಿರಬೇಕು ಹೇಳು' —ಎಂದರು.

'ನಿಮಗೆ ಇಂಥದ್ದೇ ಬರೆದು ಅಭ್ಯಾಸ. ನಿಮ್ಮ ಒಳ್ಳೆಯತನವೂ ಸಾಕು, ಈ ಸಾಯಿಸಾಟವೂ ಸಾಕೂ.' —ಎಂದೆ ತಡೆಯಲಾಗದೆ.

'ಹಂಸಗೀತೆ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆದೇನೋ ಮುಗಿಸಿದರು. ಆ ಕಾಲ – ನಮಗೆ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟದ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿದ್ದ ಕಾಲ. ಬರೆದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ, ನಮ್ಮವರೇ ಆದ ಪ್ರಕಾಶಕ ಬಂಧುಗಳೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ 'ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಕಟಿಸಿ, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನಾದರೂ ಕೊಡಿ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೇಳಿದಾಗ 'ನಿನ್ನ ಕತೆ, ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನಾರು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ, ಆಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಚಿದಂತೆ ಹೇಳಿದರು – ಆ ಬಂಧುಗಳು.

ಇದರಿಂದ ತುಂಬಾ ನೋವಾದರೂ, ಯಜಮಾನರ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಕೆರಳಿ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ತಾವೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡರು. ಜೀವನಕ್ಕೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಾಗ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಹಣ ಎಲ್ಲಿಂದ ತರಬೇಕು ?

ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಓವರ್‌ಸೀಸ್ ರೇಡಿಯೋ ಅಂಗಡಿಯ ಶ್ರೀ ಚಂ. ನ. ರಾಜಾರಾವ್, ಶ್ರೀ ಚಂ. ನ. ಮೂರ್ತಿರಾವ್ ಎಂಬ ಸೋದರರೊಡನೆ ಸೇರಿ 'ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ' ಆರಂಭಿಸಿದರು.

'ಹಂಸಗೀತೆ'ಯ ಮುದ್ರಣ ಕೆಲಸವೇನೋ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದುದಿನ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅ.ನ.ಕೃ ಅವರು, ಯಜಮಾನರ ಈ ಹೊಸ ಉದ್ಯಮದ ಸಾಹಸದ ವಿಷಯ ಕೇಳಿ—

'ಸುಬ್ಬು, ನಾನೂ ಈಗಾಗಲೇ ಹಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಪಬ್ಲಿಷ್ ಮಾಡಿ, ಕೈ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನಾವು ಬರೆಯಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಿಂಟು ಮಾಡಿಸಿ, ಮಾರಾಟ ಮಾಡೋಕೆ ಆಗಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಗಂಟು ಬಿದ್ದರೆ ಬರೆಯೋದನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೋ ಪಿ. ಆರ್. ಸೀತಾರಾಂಗೆ ಸ್ವಂತ ಪ್ರೆಸ್ಸಿದೆ. ನಾನವರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಈ ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಡು' —ಎಂದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಅವರ ಈ ಸಲಹೆ ಹಿಡಿಸಿತೋ–ಏನೋ ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಅ.ನ.ಕೃ ಅವರ ಮಾತಿನಂತೆ ಮಿತ್ರರಾದ ಪಿ. ಆರ್. ಸೀತಾರಾಂ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು 'ಹಂಸಗೀತೆ' ಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಆರಂಭವಾದ 'ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆ'ಯಲ್ಲಿ ಗೆಳೆಯ ಪಿ. ಆರ್. ಸೀತಾರಾಂ ರಾಯರ ಕೆಲವು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಯಜಮಾನರ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೇ ಕಾದಂಬರಿ 'ಸಿಡಿಲಮೊಗ್ಗು' ವನ್ನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ತುಂಬಾ ಮುದ್ದಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿ, 'ಸಿಡಿಲ ಮೊಗ್ಗು' – ಕಾದಂಬರಿಯ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾರಂಭವನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು.

'ಹಂಸಗೀತೆ' ಪ್ರಕಟವಾಗಿ, ಓದುಗರ ಅಪಾರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಒಳಗಾಯಿತು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸ್ನೇಹಿತರೊಬ್ಬರು ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವರು ಈ 'ಹಂಸಗೀತೆ' ಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಮಹಾರಾಜರವರಾದ ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್ ಅವರಿಗೆ 'ಪುಸ್ತಕ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ತಾವು ಓದಬೇಕು, ಎಂದು ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಮಹಾರಾಜರವರು 'ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆಯೇ? ನೋಡೋಣ, ಅಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹೋಗಿ' ಎಂದರಂತೆ.

ಅದಾದ ಎರಡು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಮಹಾರಾಜರವರು ಆ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಕರೆದು 'ಪುಸ್ತಕ ಓದಿದೆ, ಸಂಗೀತ, ವೇದಾಂತದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಲೇಖಕರು ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿರುವಂತಿದೆ, ಇವರನ್ನು ನಾನು ನೋಡಬೇಕು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ' ಎಂದರಂತೆ.

ಆ ಸ್ನೇಹಿತರು ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬಂದು, ನಡೆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ, 'ಬನ್ನಿ ಮಹಾರಾಜರವರು ತಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಇಷ್ಟಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಬಿಡಬಾರದು, ಹೋಗೋಣ ಬನ್ನಿ' ಎಂದರು. ಇವರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸೇಹಿತರ ಬಲವಂತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಆದರೆ ಅರಮನೆಯ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಮಹಾರಾಜರವರನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಬೇಕಾದಾಗ ದರ್ಬಾರ್ ಡ್ರೆಸ್ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದಾಗ ಮೊದಲು ಹೋಗಲು ಒಪ್ಪಿದ ಯಜಮಾನರು 'ಏನಾದರೂ ಸರಿ ನಾನು ಡ್ರೆಸ್ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರಲಾರೆ' ಎಂದರು.

ಇವರು ಈ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ ಆ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ಆದ ನಿರಾಶೆ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಆತ, ತ.ರಾ.ಸು. ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಏನೇನೋ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರು. ಇವರ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಅವರು ಹೋದ ತಕ್ಷಣ ನನಗೆ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಗಿ—

'ಪಾಪ, ಆತ ನಿಮ್ಮ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಏಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದಿರಿ?' ಎಂದೆ.

'ನೋಡು, ನೀನು ಏನಾದರೂ ಹೇಳು, ನಾನು ಪೈಜಾಮ, ಜುಬ್ಬಾ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರ ಯಾವ ಡ್ರೆಸ್ಸನ್ನು ಹಾಕಲಾರೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ದರ್ಬಾರ್ ಡ್ರೆಸ್ ನನಗೆ ಸರಿ ಹೋಗಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಬಾ ಎಂದಿದ್ದರೆ, ನಾನಿರುವ ಹಾಗೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಮತ್ತೆ ನೋಡು, ರಾಜಾನುಗ್ರಹ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ, ಸುಮ್ಮನಿರು' – ಎಂದರು.

ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯೇ ಎಂದುಕೊಂಡು ನಾನು ಸುಮ್ಮನಾದೆ.

* * *

'ಹಂಸಗೀತೆ'ಯನ್ನು ಓದಿದ ಬೊಂಬಾಯಿಯ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೊಬ್ಬರು ಆ ಕಾಲದ ಖ್ಯಾತನಟ ಭರತ್ ಭೂಷಣ್ ಅವರಿಗೆ ಇದರ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದರಂತೆ. ಭರತ್ ಭೂಷಣ್ ಅವರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಯಜಮಾನರು ಹಂಸಗೀತೆಯ ಕಥಾ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದು, ಟೈಪ್ ಮಾಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಓದಿದ ಭರತ್ ಭೂಷಣ್ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಇವರೂ ತುಂಬಾ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೇ ಹೋದರು.

ಭರತ್ಭೂಷಣರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದು ವಯೋವೃದ್ಧರಾದವರನ್ನು. ಮೂವತ್ತು ಮೂರರ ಪ್ರಾಯದ ಇವರನ್ನು ಕಂಡು ತುಂಬಾ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡರಂತೆ. ತುಂಬಾ ಗೌರವದಿಂದ ಆತಿಥ್ಯ ನೀಡಿ, ತಾಜ್ ಹೋಟೆಲಿನಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಇಳಿಸಿದ್ದರಂತೆ.

ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಚಿತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆನಡೆಸಿ, ಸಹಕರಿಸಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಭರತ್ಭೂಷಣ್ ಅವರೇ ಮಾಡುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿತ್ತು.

ಚಿತ್ರಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕರ್ನಾಟಕದವರಾದ ಭೀಮಸೇನ್ ಜೋಷಿಯವರನ್ನು ಹಿನ್ನೆಲೆ ಗಾಯಕರನ್ನಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಲು ಹಾಗೂ ಅಗತ್ಯವಾದ ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹಾಡಬೇಕೆಂದು — ಸಿನಿಮಾದ ಮಾಮೂಲು ರಾಜೀ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪದೆ–ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವಂತೆ ನೊಂಡಿಕೊಂಡೆ ಎಂದು ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆವರೆಗೂ ಯಜಮಾನರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಹಂಸಗೀತೆ'ಯು ಹೆಸರನ್ನೇನೋ ಕೊಟ್ಟಿತು ಹಣವನ್ನಲ್ಲ. ಪದವಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕವಾಯಿತು. ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ.ಗೋ ಪಿ.ಯು.ಸಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಗೋ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಂದೇ ಯಜಮಾನರು ಆಗಿನ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಕುವೆಂಪುರವರನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, 'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನಿಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ ಬಿ.ಎ., ಬಿ.ಎಸ್ಸಿಗೆ ಆಗಿರೋದೂ ಆ ಪುಸ್ತಕದ ಸ್ಟ್ಯಾಂಡರ್ಡ್‌ಗೆ ಕಡಿಮೆ. ಎಂ.ಎ. ಪರೀಕ್ಷೆಗಿಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು' ಎಂದರಂತೆ.

'ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿನಿಮಾ, ಬಿ.ಎ.ಗೆ ಟೆಕ್ಸ್ಟ್ ಆಯಿತು, ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗಿನ್ನೇನು ಕಮ್ಮಿ.' – ಎಂದೆಲ್ಲ ಆಡಿದವರು ಅದೆಷ್ಟೋ ಜನ, ಅವರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಉರಿ – ನಮಗೆ ಖಾಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಉರಿ !

ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ, ೧೯೭೨ರ ನಂತರ ಜಿ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಂಸಗೀತೆಯನ್ನು ಚಲನಚಿತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಒಂದು ದಿನ ಜಿ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್ ಅವರೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಿದರು: ಅದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತೆ, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೀಗೆ ಆಗಬಹುದು – ನನ್ನ ಐಡಿಯಾ ಹೀಗೆ, ನಿಮ್ಮ ಐಡಿಯಾ ಏನು — ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ. — ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೊಪ್ಪುವಂತೆ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಎಕ್ಸ್ಟ್ರಾರ್ಡಿನರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ — ನೀವು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಷೂಟಿಂಗ್ ನೋಡಲು ಬರಬೇಕು — ಹೀಗೆ ನೂರೆಂಟು.

ಅಯ್ಯರ್ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ನಂಜನಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರೀಕರಣ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು. ನಾವು ಆ ದಿನ ನೋಡಿದ ಸನ್ನಿವೇಶ – ಅನಂತನಾಗ್, ರೇಖಾರಾವ್ ಇಬ್ಬರೂ ಜಯದೇವನ ಅಷ್ಟಪದಿಯನ್ನು ಹಾಡುವ ದೃಶ್ಯ. ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಅನಂತ್‌ನಾಗ್ ಅವರನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ ಯಜಮಾನರು 'ನಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಇವನೇ' ಎಂದು ಬಹುವಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು.

ಆ ವೇಳೆಗಾಗಲೇ ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ, ಚಕ್ರತೀರ್ಥಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒದಗಿಸಿ, ಚಕ್ರತೀರ್ಥದ ಷೂಟಿಂಗ್ ಮುಗಿವವರೆಗೆ ಚಿತ್ರತಂಡದವರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾಗಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಮಾಡಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಪಳಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈ ಹಂಸಗೀತೆಯ ಚಿತ್ರೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಬಿಟ್ಟರು.

'ಈ ಆ್ಯಂಗಲ್‌ನಿಂದ ತೆಗೆದರೆ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತೆ' ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಛಾಯಾಗ್ರಾಹಕ ನಿಮಾಯ್ ಘೋಷ್‌ಗೆ ಸಲಹೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೂ ಯಜಮಾನರ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸಲಹೆ, ಸೂಚನೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ–ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರೀಕರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಸ್ಮಾರಕಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ ಡಿಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನವರು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಕಥೆಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಅಡ್ಡಿ–ಆತಂಕವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದರು.

ಜಿ. ವಿ. ಅಯ್ಯರ್ ಯಜಮಾನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಸಿನಿಮಾ ತೆಗೆದರು. ಯಜಮಾನರೇನು, ನೋಡಿದ ಎಂತಹ ಸಂಗೀತಗಾರರು, ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮೆಚ್ಚು

ವಂತೆಯೇ ತೆಗೆದಿದ್ದರು. ಅಭಿನಯ, ಛಾಯಾಗ್ರಹಣ, ಸಂಗೀತ – ಎಲ್ಲವೂ ತೆಗೆದ ವರಿಗೆ, ಬರೆದವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಕೊಟ್ಟಿತು. 'ಹಂಸಗೀತೆ' ಹೊರದೇಶಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರದರ್ಶಿತವಾಯಿತು, ರಾಷ್ಟ್ರಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೂಡ ಗಳಿಸಿತು.

ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಎದುರು ಬಂದಾಗ, ಮತ್ತೆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಬರೆದಾಗ 'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ನಾನೂ ಸರಸ್ವತೀ ಪುತ್ರ, ನೀನು ಸರಸ್ವತಿ ಪುತ್ರ. ನಿನಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡೋಲ್ಲ. ಸಿನಿಮಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದರೆ ಸಾಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು ಅಷ್ಟೇ – ನಾವು ಸರಸ್ವತೀ ಪುತ್ರರಾಗಿಯೇ ಉಳಿದೆವು. ಅವರು ಕೀರ್ತಿ ವಂತರಾದರು. ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ 'ಹಂಸಗೀತೆ'ಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಟಾಕ್ಷ ಆಗಲಿಲ್ಲ !

೧೬

ಹಿರಿಯರ ಆಗಮನ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯೊಂದನ್ನು ಬರೆಯುವ ಮನಸ್ಸಾಗಿ ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧಕರಾದ ಡಾ॥ ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪಡೆದು, 'ನೃಪತುಂಗ' ನ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಲು ಯೋಜನೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಾಲಯಗಳಿಗೂ ಅಲೆದಾಡಿ, ಸಾಕಷ್ಟು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಇನ್ನೇನು ಬರೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಮಲಗುವ ಖಾಯಿಲೆ ಬರಬೇಕೆ ?

ಔಷಧೋಪಚಾರಗಳಿಗೆ ಹಣ ಎಲ್ಲಿಂದ ತರಬೇಕು ? ಗೌರೀಶಂಕರ ಬುಕ್ ಡಿಪೋದ ಈಶ್ವರಪ್ಪನವರನ್ನು 'ನೃಪತುಂಗ' ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಮುಂಗಡ ಹಣ ಸಿಗುವಂತೆ ಚದುರಂಗ ಮತ್ತು ಪ್ರೊ॥ ದೇ.ಜ.ಗೌ. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಒಳ್ಳೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡಿನ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ನಾನು ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡೆ. ಯಜಮಾನರು ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ತಂದುಕೊಟ್ಟು, ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆಪ್ತ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕು.

ಒಂದು ಸಂಜೆ, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಅ.ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಬಂದರು. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಸ್ನೇಹಿತರುಗಳು ಅವರ ಜತೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಆತ್ಮೀಯರಾಗಿದ್ದ, ಸೆಂಟ್ ಫಿಲೋಮಿನಾ ಕಾಲೇಜಿನ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದ ಎಂ. ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಇವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವೇಳೆ ಸರಿದದ್ದೇ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮಾಡಿ ಮಲಗುವ ವೇಳೆಯೂ ಮೀರಿ ಹೋಯಿತು. ಅಡಿಗರಿಗೆ, ನರಸಿಂಹರಾಜಾ ಮೊಹಲ್ಲಾದಲ್ಲಿದ್ದ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗದೆ ನಮ್ಮಲ್ಲೇ ಉಳಿಯುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂತು. ನನಗೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಹಾಸಿಗೆ–ಹೊದಿಕೆ ಹೊಂಚುವ ಯೋಚನೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ, ದೊಡ್ಡವರು ಎಂದು ನಾವು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಂಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟೆವು. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚಾಪೆ, ದಿಂಬೊಂದನ್ನು ಅಡಿಗರಿಗೂ,

ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಸೋದರಳಿಯ ಗುಂಡಣ್ಣನಿಗೂ ಕೊಟ್ಟು, ನಾವು ಮೂವರು ಹೇಗೋ ಇದ್ದದ್ದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಮಲಗಿದೆವು. ಬೆಳಗಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು 'ಏನು ಅಡಿಗ, ರಾತ್ರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡಿದೆಯಾ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಓಹ್, ಸುಬ್ಬು - ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡಿದೆ ಕಣೋ, ಯಾವತ್ತೂ ಮರೆಯೋ ಹಾಗಿಲ್ಲ.' —ಎಂದರು ಅಡಿಗರು.

'ಮರೆಯದೆ ಇರೋಂಥದ್ದು – ಏನಪ್ಪ ಅದು ಅಂಥ ನಿದ್ದೆ ?'

'ನಿದ್ದೆ ಅಲ್ಲ ಕಣೋ ಮಾರಾಯ, ಗುದ್ದಾಟ.'

'ಕನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾರ ಜತೆ ಗುದ್ದಾಡಿದೆಯೋ ?'

'ಕನಸಿನಲ್ಲಿ? ನಿದ್ದೆ ಬಂದರೆ ತಾನೇ ಕನಸು ? ನಿದ್ದೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸೋದರಳಿಯ ಎಲ್ಲಿ ಬಿಡ್ತಾನೆ ?'

'ಏನೋ ಗುಂಡ, ಏನು ಮಾಡಿದ್ಯೋ ಅಡಿಗಂಗೆ.'

—ಎಂದು ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಗುಂಡಣ್ಣನನ್ನು ಕೇಳಿದರು.

'ನಾನೇನು ಮಾಡಿದೆ, ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ಏನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.'

'ಅಯ್ಯೋ ಅವನಿಗೆಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರ. ನಿದ್ರೇಲಿ ಗುದ್ದಾಡ್ದ.... ಅಲ್ಲೋ ಸುಬ್ಬು ನಿನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ಇಬ್ರಿಗೆ ಒಂದಿಂಬು ಕೊಟ್ಟೆದ್ದಾರೆ. ನಿದ್ದೇಲಿ ಪೂರ್ತಿ ದಿಂಬನ್ನು ಇವನು ಎಳೀತಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಕಿತ್ಕೊಳ್ತಿದೀನಿ – ಹೀಗೇ ಬೆಳಕರೀತು ಇನ್ನು ನಿದ್ದೆ ಎಲ್ಲಿ ?'

'ಅಂತೂ ನಿಮ್ಮ ದಿಂಬಿನ ಗುದ್ದಾಟ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ.'

—ಅದುವರೆಗೂ ಮುಸುಕನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ನಗುತ್ತಾ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ಹೇಳಿದರು.

ಈ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇ ಸಮಾರಂಭವಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ನೇಹ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಮಹತ್ತರವಾಗಿತ್ತು.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು 'ಆಕಾಶವಾಣಿ'ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಾಗ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಬರುವ ಮುನ್ನವೇ ಅವರಿಗಾಗಿ ಚದುರಂಗ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ದಂಪತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಾವು ತಂದಿದ್ದ ಪುಸ್ತಕಗಳೆರಡನ್ನು ಯಜಮಾನರಿಗೊಂದು, ಚದುರಂಗರಿಗೊಂದು ಕೊಟ್ಟರು. ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಚದುರಂಗರು ನೋಡಿ, ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರು ಅದರ ಮುಖಪುಟವನ್ನು ನೋಡಿ, ತಕ್ಷಣ ಮೇಲಿನ ಪುಟವನ್ನು ಹರಿದರು. ನೋಡುತ್ತಾರೆ – ಒಳಗಿನ ಪುಟದಲ್ಲೂ ಅದೇ ಚಿತ್ರ ! ಒಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ನಗ್ನ ಶರೀರ. ಪುಸ್ತಕದ ಹೆಸರು – 'ನಗ್ನಸತ್ಯ'

ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ಮಾಡಿದ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮೂವರು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಗೊಳ್ಳೆಂದು ನಕ್ಕರು.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ ನಗಲಿಲ್ಲ.

ನಗುವುದಿರಲಿ—

'ಏನು ಕೃಷ್ಣರಾಯರೇ, ಇಂತಹ ಪೋಲಿ ಕಥೆ ಬರೆಯೋದೆ ?' — ಎಂದು ಯಾವ ಮುಖದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡದೆ ಅವರನ್ನೇ ಕೇಳಿಬಿಟ್ಟರು.

ನನಗೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರಿಗಿದ್ದಷ್ಟು ಮಾತನಾಡುವ ಸಲುಗೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಭಯ, ಗೌರವ. ದೊಡ್ಡವರು ಎಂದು ಎದುರು ನಿಂತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿಯವರನ್ನು ಬೇಸ್ತು ಬೀಳಿಸಿದ ಈ ನಗ್ನಸತ್ಯ ಪುಸ್ತಕದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದರು.

ದೇವುಡು ಅವರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಬಂದು, ಊಟ ಮಾಡಿ, ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಕುರಿತು ಸಾರವತ್ತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಜಂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಇಂತಹ ಮಹನೀಯರುಗಳು ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತ್ರಿವೇಣಿಯವರ ಅಜ್ಜಿ ಹಿರಿಯಕ್ಕಮ್ಮನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಜನಗಳು, ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು, ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ, ದೇವರ ನಾಮಗಳು, ಕಷ್ಟ–ಸುಖ, ಇನ್ನೊಂದು–ಮತ್ತೊಂದು–ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಮನೆಯವರ ತರಹ ಮೇಲು–ಕೀಳು, ಬಡತನ–ಸಿರಿತನ ಇದಾವುದೂ ನಮಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅಡ್ಡಿ ಬಂದದ್ದು – ಹಣ.

ಏನು ಹಣ ತಂದರೂ ಹೊಟ್ಟೆಗಿದ್ದರೆ ಬಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲ, ಬಟ್ಟೆಗಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲ. ಈ ತರಹದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ನಿಗದಿಯಾಗಿ ಮನೆಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಬಾಡಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಯಾರು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ? ನಾವಿದ್ದ ಈ ಮನೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತ ಸಂಪಿಗೆ ವೆಂಕಟಪತಯ್ಯ ನವರು ಕರಾರುವಾಕ್ಕಿನ ಮನುಷ್ಯರು ಆತ ಬಹಳ ಕಟುವಾಗಿ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು. ನಾವು ಸಹನೆಯಿರುವವರೆಗೂ ತಡೆದೆವು. ಕೊನೆಗೆ ಬೇಸರವಾಗಿ ಚಾಮುಂಡಿಪುರಂನಲ್ಲಿದ್ದ ಬದರಿ ಎನ್ನುವವರ ಮನೆಗೆ ವಾಸ ಬದಲಾಯಿಸಿದೆವು.

ಮನೆಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮದು ಬೆಕ್ಕಿನ ಸಂಸಾರವಾಯಿತು.

೧೭

ಮ. ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ದತ್ತ ಚರಿತ್ರೆ

ಮನೆಯನ್ನೇನೋ ಬದಲಾಯಿಸಿದೆವು ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕಲ್ಲ ?

ಈ ಜೀವನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ ಭೇತಾಳ. ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನೇ ಬರಲಿ – ಹೋಗಲಿ ಅವರ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಅವರದ್ದು. ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವುದು, ಬೆಳೆಸುವುದು, ಸಾಯಿಸುವುದು, – ಇವುಗಳ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರೇನೋ ಆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಅವರ ಹಾಗೇ ಇದ್ದರೆ ಸಂಸಾರ ನಡೆಯಬೇಕಲ್ಲ, ಬೆಳಗಾಗುವುದೇ ತಡ ಕಾಡುವುದು ಈ ಸಂಸಾರ – ಹೆಂಗಸರನ್ನೇ ತಾನೇ ? ಬೆಳಗಾದರೆ ಸಾಕು, ಅದಿಲ್ಲ–ಇದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಯೋಚನೆ. ಏನಾದರೂ ಸಾಮಾನಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಂಕೋಚ. ಹೇಳದಿದ್ದರೆ ನಡೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು. ಹೇಳಿದರೆ – 'ಇವಳಿಗೆ ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ತಿಳಿಯಬೇಡವೇ ? ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಏಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ. ಈ ಹಾಳು ಸಂಸಾರ.... ಹೇಗೋ ಒಂದೊಪ್ಪತ್ತು ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೇ ?' — ಯಜಮಾನರೇನೋ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ, ಇಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ತರಲಿ, ಬರೆದೇ ಬದುಕುತ್ತೇನೆಂದು ಹಟ ತೊಟ್ಟು ಹೊರಟ ಇಂತಹ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಹೆಂಡಂದಿರಾದ ನಮಗೆ ಯಕ್ಷಿಣಿ ವಿದ್ಯೆ ತಿಳಿದಿರಬೇಕು, ದೇಹ–ಮನಸ್ಸು ಎರಡೂ ಕಲ್ಲಾಗಿರಬೇಕು, ನಮ್ಮ ಆಶೋತ್ತರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕುಣಿಯುವ ಮನೋಭಾವ ಇರಬೇಕು.

ಆದರೆ ನನಗೆ ಯಕ್ಷಿಣಿ ವಿದ್ಯೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಹಾಗೆ ನನಗೂ ಒಂದು ಅಕ್ಷಯ ಪಾತ್ರೆ ಕೊಡಬಾರದೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಬದುಕು–ದೇಹ–ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಕಲ್ಲಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ; ನನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲು ಈ ಉಪ್ಪು, ಹುಳಿ, ಕಾರ ತಿಂದ ದೇಹ ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಅವರ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಹೋಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ 'ಒಪ್ಪತ್ತು ಕೂಡ ಹೇಗೋ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದು' ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಬೆಳಗ್ಗೆ ಎದ್ದ ತಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದ್ದು, ಇದ್ದದ್ದು ಜೋಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಬಂದವರೆದುರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ನಟಿಸುವುದು – ಒಂದೇ, ಎರಡೇ ? ಸಾಕಪ್ಪ ಸಾಕು – ಏಕೆ ಬೆಳಗಾಗುತ್ತೋ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಎದ್ದ ತಕ್ಷಣ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಯಾರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದು? ಸಾಲ ಕೇಳುವುದೆಂದರೆ ನನಗೆ ಪ್ರಾಣ ಸಂಕಟ. ನಾನು ಸಾಲ ಕೇಳಲು ಹೋಗಲಾರದೆ ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನೇ ಅಕ್ಕಿ ಸಾಲ ತರಲು ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಹಾಗೇ ಅವನಿಗೂ ಸಾಲ ಕೇಳಲು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ. ಆದರೆ ಅವನಿರುವುದು ಅಕ್ಕನ ಮನೆಯಾದರೂ ಅನ್ಯರ ಮನೆ. ಭಾವನ ಮಾತು ಕೇಳಲೇ ಬೇಕು; ಸಾಲ ಕೇಳಲು ಹೋಗಲೇ ಬೇಕು.

ಸಾಲ ಕೊಡುವ ಮನೆ ಒಂದಿತ್ತು. ಚಾಮುಂಡಿಪುರಂ ಸರ್ಕಲ್ ಬಳಿ ನಾವಿದ್ದ ಮನೆಯಿಂದ ಹತ್ತು ಗಜ ದೂರದಲ್ಲಿ ಎಂ. ಡಿ. ರಾಜಾರಾವ್ ಎನ್ನುವವರ ಮನೆ ಇತ್ತು, ಇವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದರೂ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರೈತರು. ಸಾಕಷ್ಟು ಜಮೀನಿತ್ತು, ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹುಚ್ಚು ಇತ್ತು. ಸಾಕಷ್ಟು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ನೇಹಿತರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹಣಬರಹ ಏನೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಇರುತ್ತದೆಯೇ ?

ಒಂದು ದಿನ ರಾಜಾರಾವ್ ಅವರು ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ವಿಷಯ ಹೇಗೋ ಗೊತ್ತಾಗಿ, ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದು—

'ಯಾಕಮ್ಮ, ಒದ್ದಾಡುತ್ತೀರಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನನ್ನ ಕಳಿಸಿ. ಅಕ್ಕಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ.' — ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಕೊಡ್ತೀವಿ' ಎಂದಾಗ ಬಿಡ್ತಾರೆಯೇ. ಅಕ್ಕಿ ಸಾಲಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು ; ದುಡ್ಡಿನ ಸಾಲಕ್ಕೂ.

ಆಗ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ 'ಆನಂದ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅಜ್ಜಂಪುರ ಸೀತಾರಾಮರು ಸ್ವಯಂ ಸಾಹಿತಿಗಳು. ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಾದರೂ ತಮಗಿಂತ ಕಿರಿಯರಾದ ಯಜಮಾನರ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದರು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನ. ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟ–ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾದವರೂ ಎಷ್ಟು ಜನವೋ. ಅಂತಹ ಮಿತ್ರರ ನೆರವಿನಿಂದ ಆ ಕಷ್ಟದ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಗೋ ಕಳೆದೆವು. ಆ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೆನಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಂಥವೇ ಆದೀತು.

ಈ ಕಷ್ಟ–ನಷ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯೇ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಕೊರಗು ; ಕೊಂಕುಮಾತು. ಈ ತಾಪತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಗದೇ ಇದ್ದುದು ದೇವರೇ ಕೊಟ್ಟ ವರ ಎನಿಸಿತು. ನಮಗೆ ಮಕ್ಕಳು ಬೇಡವಾಗಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿದವರು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮನೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಒಂದು ತರಹ, ಜನಗಳಾಡುವ ಮಾತುಗಳು ಹಲವಾರು ತರಹ – ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೇಸರಗೊಳಿಸಿದ್ದ ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ—

ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಬಂದ ಗಡ್ಡಧಾರಿಗಳೊಬ್ಬರನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಯಾರು ಈತ?' ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸುತ್ತಾ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದೆ.

'ಏನಮ್ಮ, ಸುಬ್ಬು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲವೇ ?' —ಎಂದರು ಬಂದವರು.

ಬಂದವರು ಬೇರಾರೂ ಅಲ್ಲ — ಮ. ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿ !

ಮ. ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿ ಈಗ ಮೊದಲಿನವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಸಾಕಷ್ಟು ಬದಲಾಗಿದ್ದರು. ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ! ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರು ನಡೆಸಿದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ ನಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾದ ಮೇಲೆ ಯಾವು ಯಾವುದೋ ಉಪಾಸನೆ, ಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ, ಏನೇನೋ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಈ ಬಾರಿ ಬಂದಾಗ, ನಮ್ಮ ತಾಪತ್ರಯ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದುವಾರ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ಶ್ರೀಗುರು ಚರಿತ್ರೆ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿಗಳೊಡನೆ ಶ್ರೀಚಕ್ರೋಪಾಸನೆ, ದತ್ತೋಪಾಸನೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯಜಮಾನರು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೂ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂದೊದಗುವ ಎಡರು ತೊಡರುಗಳು ಹೇಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮ. ಶ್ರೀಧರಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕರೇ ಆಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಈಗಲೂ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ!

೧೮

ಏಕ್ ದಿನ್ ಕಾ ಸುಲ್ತಾನ್

ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ದೇ. ಜವರೇಗೌಡರು ಹಾಗೂ ಹೆಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ ನವರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ನೃಪತುಂಗ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವನ್ನಾಗಿ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಬಡ ಎತ್ತನ್ನು ಹುರುಳಿ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಹಾಗಾಯಿತು. ಬಂದ ಹಣದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಸೆಕೆಂಡ್ ಹ್ಯಾಂಡ್ ಕಾರೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಕುದುರೆಕಂಡರೆ ಕಾಲು ನೋವು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೂ ಕಾರಿನಲ್ಲೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಈ ಕಾರನ್ನು ಸ್ಟಾರ್ಟ್ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಗಳಿಗೆಗೊಂದು ಸಲ ಹ್ಯಾಂಡಲ್ ಹೊಡಿಬೇಕು, ದಬ್ಬಬೇಕು. ಇಲ್ಲ ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಫಜೀತಿ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಡ್ರೈವರಿಗೆ ಬೇರೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಅರವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಾವು ಈ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ, ಎಲ್ಲಿ ಅಂದರಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದು, ನಿಲ್ಲುವಾಗ ಹ್ಯಾಂಡಲ್ ಹೊಡೆದರೂ ಸ್ಟಾರ್ಟ್ ಆಗದೆ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರೆಲ್ಲ ಇಳಿದು ಈ ಕಾರನ್ನು ದಬ್ಬುವುದು – ಈ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮಿತ್ರರು ವಿನೋದವಾಗಿ 'ಸುಬ್ಬು, ಇದೆಲ್ಲಿ ಗಂಟು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡೆಯೋ – ಈ ಡಕೋಟ ಮಾಡೆಲ್ ಕಾರನ್ನು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಮಿತ್ರರು 'ಚಲ್ತಿ ಕಾ ನಾಮ್ ಗಾಡಿ' ಸಿನಿಮಾ ನೆನಸಿಕೊಂಡು ನಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾವು ಈ ಕಾರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮೈಸೂರಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಇರುವ ಕನ್ನಂಬಾಡಿ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ, ನಂಜನಗೂಡು, ಸೋಮನಾಥಪುರ, ಮೇಲುಕೋಟೆ, ತೊಣ್ಣೂರು, ಕರೀಘಟ್ಟ, ಟಿ. ನರಸೀಪುರ, ಚಾಮುಂಡಿಬೆಟ್ಟ – ಹೀಗೆ ಏನೇನು ನೋಡಬಹುದೋ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸುತ್ತಾಡಿ ಬಂದೆವು.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಚದುರಂಗ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಗಂಡು ಮಗುವಾಯಿತೆಂದು ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ ಯಿಂದ ಸುದ್ದಿ ಬಂತು.

ಅವರಿಗೆ ಮಗುವಾದದ್ದು ಕೇಳಿ ನಮಗೇ ಆದಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಮಗು–ಬಾಣಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ನಮ್ಮ ಈ 'ಡಕೋಟ' ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಗೆಳೆಯ

ಆನಂದರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟೆವು. ಹೊರಡುವಾಗ ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸಾಮಾನು ಸಿಗುತ್ತದೊ–ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಹೊದಿಸಲು ಪುಟ್ಟರಗ್ಗು, ಕಾಲುಚೀಲ, ಸ್ವೆಟರ್, ಕುಲಾವಿ, ಸೋಪು, ಪೌಡರ್ ಮುಂತಾದ ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ತೋಚಿದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹುಣಸೂರಿನ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಗು–ಬಾಣಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಹಾಗೇ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೋಡೋಣ ವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆವು.

ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಚದುರಂಗರನ್ನು ಕಂಡು, ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ, ಊಟ ಎಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರು,

'ಲೋ ಅರಸು, ನಿಮ್ಮ ತೋಟ ತೋರಿಸೊಲ್ಲವೇನೋ' ಎಂದರು.

'ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ತೋಟ ಬಿಡೊ,' ಎಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು ಚದುರಂಗ.

'ಏಕೋ – ಏನಾಯಿತೋ' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ, ತಾವು ತೋಟ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅದು ಏನೋ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹಾಳಾದದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕತೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿದರು ಚದುರಂಗ.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ–ಏನೋ

'ಆ ತೋಟವನ್ನು ನಾನು ನೋಡಲೇಬೇಕು' ಎಂದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ದುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ತೋಟವನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದು, ಮನೆಯ ಮುಂದಿದ್ದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹರಟೆಗೆ ಕೂತರು. ನಾನೂ ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಇವರುಗಳಾಡುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ.

ಚದುರಂಗರು ತಮ್ಮ ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಟ್ಟುಮಸ್ತಾದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಕಂಕುಳಲ್ಲೊಂದು, ತಲೆಯ ಮೇಲೊಂದು ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದರು.

'ನಡಿಯೋ ಮೈಸೂರಿಗೆ, ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ನೋಡೋಕಾಗೋಲ್ಲ. ಈ ಹಳ್ಳಿ ಸೇರಿ ಬರೆಯೋದು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೆ.' ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

'ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ಏನು ಮಾಡಲೋ' ಎಂದರು ಚದುರಂಗ.

'ನಾನು ಕತೆ ಬರೆದು ಹೇಗೋ ಜೀವನ ಮಾಡ್ತಿಲ್ಲವೇ. ನೀನೂ ಬಾ..... ಕತೆ, ಕಾದಂಬರ ಬರಿ.... ಹೇಗೋ ಆಗುತ್ತೆ'

—ಎಂದ ಯಜಮಾನರ ಮಾತಿಗೆ—

'ಬರೆಯೋದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನದು ನಾಗಾಲೋಟ, ನನ್ನದು ಆಮೆಯ ನಡೆ. ಅದು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ' ಎಂದರು ಚದುರಂಗ.

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಅದುವರೆಗೂ ಒಂದೂ ಮಾತಾಡದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆನಂದರಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ, ಏನೋ ಹೇಳಿದರು—

'ನೋಡಿ ಚದುರಂಗ, ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರ ತಳಿ ನಾದ್ರೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ'

ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ನಕ್ಕರು.

ನನಗೆ ನಗು ಬಂದರೂ, ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಕುಳಿತು, ಸೆರಗಿನ ಹಿಂದೆಯೇ ನಕ್ಕೆ.

ಈ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾಯಿತು. ದೂರದ ಹಂಪೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಆಸೆಯಿಂದ ಹೊಸಪೇಟೆಗೆ ಹೊರಟೆವು.

ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಯಜಮಾನರ ತೌರಾದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಅಕ್ಕನ ಮನೆ ಚಳ್ಳಕೆರೆ, ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮನೆಯಾದ ತಳಕು ಇಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹೋಗಿ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ವಾಹನವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡು, ನಮ್ಮ ಮನೆದೇವರಾದ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಪ್ಪನಿಗೂ ಈ ಡಕೋಟ ಮಾಡಲ್ ಕಾರಿನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದೆವು.

ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಈ ಕಾರಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಟಿ.ಬಿ. ಯಲ್ಲುಳಿದುಕೊಂಡು, ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾತುಕತೆಯೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ—

'ನಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಪುಸ್ತಕ ಬರೆದುಕೊಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಅವರ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು, ತುಂಗಭದ್ರಾ ಜಲಾಶಯ, ಅಲ್ಲಿನ ಉದ್ಯಾನ ದಲ್ಲಿರುವ ವೈಕುಂಠ, ಕೈಲಾಸಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು ಸುಸ್ತಾಗಿ ಹೊಸಪೇಟೆ ಟಿ.ಬಿ.ಗೆ ಮರಳಿದೆವು.

ಯಜಮಾನರ ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ, ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಜತೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಸಿ. ವ. ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ, ಹಾಗೂ ಹೊಸಪೇಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ದೇಸಾಯಿ ಎಂಬ ಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಕಾಲಕಳೆದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಬೇಕು ಎನ್ನುವಾಗ ನಮ್ಮ ಕಾರು ಸುಸ್ತಾಗಿ, ರಿಪೇರಿಗೆಂದು ಗ್ಯಾರೇಜಿಗೆ ಹೋಯಿತು. ನಾವು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದೆವು.

ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಎಷ್ಟೋ ತಿಂಗಳುಗಳ ನಂತರ, ಒಂದು ದಿನ 'ಕಾರು ಇಷ್ಟು ದಿವಸಗಳಾದರೂ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ, ಏಕೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಯಜಮಾನರು—

'ಅದರ ರಿಪೇರಿಗೆ ಒಂದಲ್ಲ, ಎರಡು—ಮೂರು ಸಾವಿರದ ತನಕ ಖರ್ಚಾಗುತ್ತೆ ಅಂತ ಕೇಳಿ, ಎಷ್ಟು ಬಂದರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾರಿಬಿಡಿ ಎಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಿಟ್ಟಿಲ್ಲ ಜುಟ್ಟಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಈ ಕಾರನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಇದರ ಸುಖವನ್ನೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಅನುಭವಿಸಿ, 'ಏಕ್ ದಿನ್ ಕಾ ಸುಲ್ತಾನ್' ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮೆರೆದು ತಿರುಗಿ ಜಟಕಾಗಾಡಿಗೆ ಶರಣು ಹೋದೆವು.

ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡಿದ್ದರೆ ಯಜಮಾನರು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹಿಂದು-ಮುಂದಿನ ಆಲೋಚನೆ ಇಲ್ಲದೆ ದುಡುಕಿ ದುಂದು ಖರ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು, ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಸ್ವಂತ ಮನೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದೆ.

ಮನೆಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮಾನವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ನಾಲ್ಕೈದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೈದು ಮನೆ ಬದಲಾಯಿಸಿ, ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗದೆ, ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವವರು ಏನೇನು ಬವಣೆ ಪಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪಟ್ಟು, ಉಪವಾಸವಿದ್ದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ, ಮರ್ಯಾದೆಯಾಗಿ ಬಾಳು ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದೆ.

ನನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು ಬರಬೇಕಲ್ಲ. ನಾನು ಆಗಿಷ್ಟು-ಈಗಿಷ್ಟು ಸಂದರ್ಭ ಬಂದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಪುಸಲಾಯಿಸಿ, ಆಗ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಕಷ್ಟು ಸ್ನೇಹಿತರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರದವರಾಗಿದ್ದ ಕಲಾವಿದ ಪಿ. ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ವೈದ್ಯಕೀಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮಿತ್ರ ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ, ಶಂಕರ್ ದೈತೋಟ ಹೀಗೆ ಹಲವರು ನನ್ನ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಯೋ, ತಮಗೇ ಅನಿಸಿತೊ, – ಅಂತೂ ಸ್ವಂತ ಮನೆ ಖರೀದಿಸಲು ಒಪ್ಪಿದರು.

ಈಗ ನಾವಿರುವ ಯಾದವಗಿರಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದೆವು. ಆಗ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದ ಈ ಬಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನನಗೆ ಭಯ ವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಮನೆಗಳು. ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಾಸ ಮಾಡುವುದು ಎನಿಸಿತು. ನನ್ನ ಭಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಒಂದು ದಿನ ಕಳ್ಳ ನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಹೋಗಿ ನಿಜವಾದ ದೆವ್ವವನ್ನು ಎದುರಿಸಿದೆವು. ನನಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ-ಬಿಟ್ಟಿತೋ ಯಜಮಾನರಿಗಂತೂ ಬಹಳ ಖುಷಿಯಾಯಿತು— 'ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶ, ಗಲಾಟೆಯಿಲ್ಲ, ಬರೆಯಲು ತುಂಬಾ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಮನೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಮನೆಯ ಮಾಲೀಕರಾದ ಎನ್. ಎಸ್. ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರು ಸಾಹಿತಿ ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತಾವು ಕಟ್ಟಲು ಎಷ್ಟು ಖರ್ಚುಮಾಡಿದ್ದರೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಮಗೆ ಖರೀದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.

ಸ್ವಂತ ಮನೆಯ ಸುಖ ಏನು ಅನ್ನುವುದು ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಮನೆಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಚಕ್ರಬಡ್ಡಿಯ ಸಾಲ ತಂದಿದ್ದೆವು. ಅದನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಲಿಲ್ಲ, ಈ ಸಾಲಗಾರರು ಮನೆಯನ್ನು ಹರಾಜಿಗೆ ತಂದರು.

ಡಂಗುರ ಹೊಡೆಸಲು ಬಂದ ಕೋರ್ಟಿನ ಅಮೀನ ಮನೆಯ ಮುಂದಿದ್ದ 'ತ. ರಾ. ಸುಬ್ಬರಾಯ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿ' ನಾಮಫಲಕ ನೋಡಿ, ತಕ್ಷಣ ಒಳಗೆ ಬಂದು—

'ನೀವು ಕತೆ ಬರೆಯುವವರಲ್ಲವೇ, ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಟಿ.ಆರ್. ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಅಂತ ಇತ್ತು ಬಂದೆ. ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ' ಎಂದು ನಾವು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಫಿ ಕುಡಿದು ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅವಮಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ, ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಬರೆದು ಬರೆದು ಆ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿಸುವಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ, ಈ ವ್ಯವಹಾರ ಬಗೆಹರಿಸಿದರು.

೧೯

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದರ್ಶನ

ಯಜಮಾನರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿ–ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ, ನಾಡಹಬ್ಬ, ಕಾಲೇಜು, ಶಾಲಾ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವ, ಸಮ್ಮೇಳನ, ರಾಮೋತ್ಸವ ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಕಡೆ ಊರೂರು ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ನನ್ನನ್ನೂ ಜತೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು.

1954 ಕುಮಟಾದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ನಾನು, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗ, ರಾಮಚಂದ್ರಶರ್ಮ ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದೆವು.

ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆಂದೇ ಮಾಡಿದ್ದ ಬಿಡಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಳಿದು ಕೊಂಡೆವು. ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ ನೀಡಿ ಉಪಚರಿಸಿದರು. ನಾವು ಬಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿಗೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಲ್ಲ ಮಾತನಾಡಿಸಲು ಬಂದರು. ನಮ್ಮವರೇ ಆಗಿದ್ದ, ಹಾ.ಮಾ.ನಾಯಕ, (ಮಾನಪ್ಪ) ಬಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವನಾಥ್, ವೈ.ಎನ್.ಕೆ. ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ, ಶಂಪಾ ದ್ಯೆತೋಟ ಮುಂತಾದವರು ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಖುಷಿಯೋ ಖುಷಿ.

ಈಗಲೂ ನನಗೆ ನೆನಪಿದೆ–ಈ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿಯೇ ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದದ್ದು. ಅಡಿಗರು, ರಾಮಚಂದ್ರಶರ್ಮರು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನವ್ಯಕವನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಬಂದ ಯಜಮಾನರು, ಈ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಈ ಕವನಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿದರು, ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಜನತೆಗೆ ಪರಿಚಯಿಸಿದರು.

ಹಿರಿಯರಾದ ಮಾಸ್ತಿಯವರು, ಅ.ನ.ಕೃ.ಅವರು ಕಿರಿಯ ಮಿತ್ರರು ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದ ಈ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಮಾತನಾಡಿದ ನಂತರ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಈ ನವ್ಯ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾತೇ!

ಸ್ನೇಹಿತರು, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಾಫಿ, ಸಿಗರೇಟು-ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾದ ಯಜಮಾನರು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆಂಬುದನ್ನೇ ಮರೆತಂತಿದ್ದರು.

ಯಜಮಾನರೂ ಮರೆತರೂ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮಿತ್ರ ಎಂ. ಬಿ. ಮರಕಿಣಿ ಹಾಗೂ ಇವನಂತೆಯೇ ತಮ್ಮ

ನಂತಿದ್ದ ಪಾಣಿಜೆಯ ಶಂಪಾದ್ಯೆತೋಟ. ಇವರುಗಳೇ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ನಮಗೆ ಮಕ್ಕಳಂತಿದ್ದು ನನ್ನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊಂಡರು.

ಮೂರು ದಿನ ಸೊಗಸಾಗಿ ನಡೆದು, ಸಮ್ಮೇಳನ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಯಜಮಾನರು ಅವರೊಂದಿಗಿದ್ದ ಕೆಲವು ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತರು ಒಂದು ಯೋಜನೆ ಹಾಕಿದರು ಕುಮಟಾಕ್ಕೆ ಗೋವಾ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರ, ಹಾಯಾಗಿ ಎರಡು ದಿನ ಮಜವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದು ಬರಬೇಕೆಂದು. ನಾನೊಬ್ಬಳು ಅಡ್ಡಿ ಇದ್ದೆನಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನು ಮೆತ್ತಗೆ, ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಗಂಡ ರಾಮಾಜೋಯಿಸರ ಜೊತೆ ಅವರ ಊರಾದ ಆಲೂರಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು.

ಆಲೂರು ಕುಂದಾಪುರದಿಂದ ಹತ್ತು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ, ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ನನಗೆ ಗಂಗೊಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೊಳೆ ದಾಟುವಾಗ ತುಂಬಾ ಭಯವಾಯಿತು. ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಮನೆಗಳೇ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾತ್ರಿ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಗಾಡಿ ನಿಂತಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಮನೆ ಯಿದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾದದ್ದು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದ ನನ್ನನ್ನು ತಂಗಿ ಪ್ರೇಮಾ ಹಾಗೂ ಅವಳ ಅತ್ತೆಯಮನೆಯ ಎಲ್ಲರೂ ಆದರದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ನಾನಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ದಿನವೂ ಅಲ್ಲಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಜನಜೀವನ, ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳು, ಊಟ-ತಿಂಡಿಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಅವರ ಉಪಚಾರ, ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆದದ್ದೇ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಯಜಮಾನರು ಗೋವಾ ಪ್ರವಾಸ ಮುಗಿಸಿ ಬಂದಾಗಲಂತೂ ಈ ನೆಂಟರ ಸಂಭ್ರಮ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ, ಇವರ ಆದರೋಪಚಾರಗಳಿಗೆ ಕೊನೆಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ಕೊಲ್ಲೂರು, ಕೋಲೇಶ್ವರ, ಆನೆಗುಡ್ಡ (ಕುಂಭಾಸಿ) ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದೆವು.

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ಈ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ತರಾಸು ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಜನ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿ ತೋರಿಸಿದರು.

'ನಮ್ಮೂರ ಪ್ರಯಾಣದ ಸುಖ ನೋಡಿದ್ಯೇನವ್ವ, ಹೇಗಿದೆ? ಏನೇ ನೀನು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ಯಾ?'

'ನಿಮ್ಮಕ್ಕ ದೋಣೀಲಿ ಕೂತ ಕಥೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳುವಂತೆ. ಮೊದಲು ಒಳಕ್ಕೆ ಕರ್ಕೊಂಡೋಗಿ, ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟು, ಅವರಿಗೂ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಿಡು' ಎಂದರು ರಾಮಪ್ಪ.

ಮೊದಲು ಕೊಲ್ಲೂರು ಮೂಕಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದೆವು, ಅಲ್ಲಿಯ ಕರಣಿಕರಿಗೆ ಯಜಮಾನರ ಪರಿಚಯವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪೂಜೆಗಳ ವಿಶೇಷವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು.

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂತು.

ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಿಚಯವಿದ್ದ ಚೊಕ್ಕಾಡಿಯ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮಯ್ಯ ನವರು. ತಮ್ಮ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮೋತ್ಸವ ಕಾರ್ಯ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು.

ನಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೈ ಸೇರಿದ್ದೇ ತಡ, ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಪುತ್ತೂರಿನಿಂದ ಶಂ.ಪಾ. ದೈತೋಟ ಬಂದರು.

ಆ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಲ್ಲಿನ ಜಾದಪದ ನೃತ್ಯ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಬಯ ಲಾಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಅದರ ಕಲಾವಿದರು, ಸಾಹಿತಿಗಳು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಪರಿ ಚಯವಾಗಿ, ಆ ಜನ ಕೊಟ್ಟ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವರುಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋದೆವು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಜನರ ಜೀವನ, ವ್ಯವಸಾಯ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿ ಇತ್ತು. ತೋಟದ ಬೆಳೆಗಳಾದ ತೆಂಗು, ಮೆಣಸು, ವಿಳ್ಯೆಯದೆಲೆ, ಅಡಿಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಡಿಕೆಯನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ, ಒಣಹಾಕಿ, ಅಡಿಕೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ದೆವು.

ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಕಾಯಿಪಲ್ಯಗಳನ್ನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಬರುವ ಹಾಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ನೋಡಿ, ತಿಳಿದೆವು. ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಹಾಗೆ ಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಡದೆ ಭತ್ತದ ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಪಿರಿಕಟ್ಟುವುದು, ಮುಡಿಕಟ್ಟುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಜನರು ಆಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾಷೆ ನಮಗೆ ಹೊಸತು ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಪ್ಪೆ, ಬಪ್ಪೆ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳು, ಏನಾದರೂ ಕೇಳಿದಾಗ 'ಆದೀತು' ಎನ್ನುವ ಮಾತು. ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಎಷ್ಟೋ ಸಮಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಪಾಯಸದೂಟ ಮಾಡುವಾಗ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾಕೆ ಹೀಗೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ' ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳಂದು ಪಾಯಸದೂಟ ಮಾಡುವಾಗ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಬೊಬ್ಬೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತೇವೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

೨೦

ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಫಲ

ಮನೆಗೆ ಬಂದ ತಕ್ಷಣ ಮೊದಲು 'ಮನೆ ಕಾಫಿ'ಯನ್ನು ಕುಡಿದು, ಆಮೇಲೆ ಮನೆಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ, ಯಾವ ಯಾವ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಬಂದು, ಏನು ಹೇಳಿದರು, ಪುಸ್ತಕಗಳ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಕೆಲಸ ಎಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂತಿದೆ ಎಂದು ನನ್ನ ತಮ್ಮನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಪ್ರೂಫ್ ತಿದ್ದಬೇಕಾಯಿತು – ಯಜಮಾನರು.

ಬರೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಪ್ರೂಫ್ ತಿದ್ದುವ ಕೆಲಸ ಬೇಸರವೆಂದಾಗಲೀ, ಕೈನೋವೆಂದಾಗಲೀ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಪ್ರೂಫ್ ನೋಡುವಾಗ ಬರೆಯುವ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯಜಮಾನರೇನೋ ತಮ್ಮ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ಸಂಸಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಏರಿಳಿತಗಳನ್ನೂ ತೋರ್ಪಡಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ತಾವು ಹಾಯಾಗಿರುವಂತೆ ನನಗನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಅವರ ಹಾಗೆ ನನಗೆ ಹಾಯಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜನರಾಡುವ ಮಾತುಗಳು, ಎಲ್ಲೇ ಹೋಗಲಿ 'ನಿಮಗೆಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು – ಯಾಕೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ – ಸರಿಯಾದ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲವೇ ? ನಿಮ್ಮ ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಫಲ ಇಲ್ಲವೇ ? ಹೋಗಲಿ, ಒಂದು ಮಗುವನ್ನಾದರೂ ಸಾಕಿಕೊಳ್ಳಿ. ಅದರಿಂದಲಾದರೂ ಮಕ್ಕಳಾಗಬಹುದು' ಎಂದರು.

ನೋಡಲು ತುಂಬಾ ಮುದ್ದಾಗಿ, ಜಾಣೆಯಾಗಿದ್ದ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ತಂಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಚಿತ್ರಾಳನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡೆ. ಹೆಸರಾದ ಲೇಡಿ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ, ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ, ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರ ಉಪವಾಸ–ವ್ರತ – ಯಾರ್‍ಯಾರು ಏನೇನು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾಗಿ, ಈ ಬರಡು ಜೀವನ ಬಹಳ ಬೇಸರವಾಯಿತು.

ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯರ ಸಡಗರ, ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳ ಆಟ–ಪಾಠ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೀ ನೋಡುವುದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ಬೇಸರ ಯಾರ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು ?

ಯಜಮಾನರ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದರೆ – 'ನನಗೆ ಯಾಕೆ ಮಕ್ಕಳು ? ಹಾಯಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗದೆ ? ನಮ್ಮಪ್ಪ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆದು ಏನು ಸುಖ ಪಟ್ಟ ? ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ಏನು

ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ? 'ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿ ನಿನಗಿನ್ನು ಭ್ರಮೆ. ಮಕ್ಕಳು ಬೇಡ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರು ಹೇಳುವುದು ಸರಿ – ಎಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿರುತ್ತೆ, ನೋಡುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದರೂ ನಾವೂ ಅನುಭವಿಸಿದರೇನೇ ಅದರ ಕಷ್ಟ–ಸುಖ ಏನೂಂತ ಅನುಭವ ಆಗೋದು.

ಈ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಕೊರಗಿನಿಂದ ಪರಿಹಾರ ಕಾಣದೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳಾದ ಬೇಲೂರಿನ ಎಸ್. ಜೋಷಿಯವರ ಪರಿಚಯ ವಾಯಿತು.

ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಜೋಷಿಗಳು ಜಾತಕಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೂಡಿ-ಕಳೆದು–ಭಾಗಿಸಿ–ಗುಣಿಸಿ–ತಲೆಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡು ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ—

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣೋರೇ, ನಿಮ್ಮ ಅಳಿಯಂದಿರು ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕಲ್ಲ' —ಎಂದು ಹೇಳಿದರು, ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ.

'ಮಾಡ್ತಾರೆ ಬಿಡಿ' – ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನನ್ನ ತಂದೆ ಅಳಿಯಂದಿರತ್ತ ತಿರುಗಿ—

'ಏನಪ್ಪಾ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಏನಾದರಾಗಲಿ ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಬಿಡು. ನೀನು ಹಾವನ್ನ ಕೊಂದಿದ್ದೀಯಾ. ಅಂಬುಜಾಗೂ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹಾವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ. ಈ ನಾಗರ ದೋಷ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ದೋಷ ಕಳೆಕೋ' —ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಅಲ್ಲ ಮಾವ, ನೀನೇನೋ ಮಾಡೂಂತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟೆ, ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನಿನಗೇ ಗೊತ್ತು. ನೋಡಪ್ಪ, ನೀನೇನಾದ್ರೂ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ರೆ ಮಾಡ್ತೀನಿ' —ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

'ಆಗಲಪ್ಪ, ನಾನೇನು ಶ್ರೀಮಂತನಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಲಿರೋ ನನ್ನ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗ ಮಾರಿ ಹಣ ಕೊಡ್ತೀನಿ. ಮಗಳ ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ನನ್ನ ಜಮೀನು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ' —ಎಂದು ಅಳಿಯನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಜೋಯಿಸರತ್ತ ತಿರುಗಿ—

'ಜೋಯಿಸರೇ, ಅದೆಷ್ಟು ಖರ್ಚಾಗಬಹುದು ಹೇಳಿ' —ಎಂದು ಸಂತೋಷ ವಾಗೇ ಕೇಳಿದರು ನನ್ನ ತಂದೆ.

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಕೆರಳಿದಂತಾಗಿ—

'ಏನು ಮಹಾ ನಿಮ್ಮ ಜಮೀನು. ಅದನ್ನೇನು ಮಾರೋದು ಬೇಡ. ನನಗೆ ಗಂಡಸುತನ ಇದ್ರೆ ಮಾಡ್ತಿನಿ. ನೀವೂ ನೋಡಿ'

—ಎಂದು ಸವಾಲು ಹಾಕಿದಂತೆ ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದರು.

'ಈಗ ನೋಡಿ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರೇ, ನಿಮ್ಮ ಅಳಿಯ ಮಾವನ ಮೇಲಿನ ಹಟಕ್ಕಾದರೂ ಎಲ್ಲಾದ್ರೂ ಸರಿ ದುಡ್ಡು ತಂದು ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡ್ತಾರೆ ಬಿಡಿ.

ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಯೋಚನೆ ಬಗೆ ಹರೀತಲ್ಲ ಅಷ್ಟು ಸಂತೋಷಪಡಿ' ಎಂದು ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ ಜೋಷಿಗಳು ನಮಗೆ—

'ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು, ನೀವು ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆದೇವರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ. ಎಲ್ಲಾ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತೆ' — ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಹೋದರು.

ಮನೆದೇವರಾದ ತಿರುಪತಿ ವೆಂಕಟರಮಣನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದೆವು. ಮೊದಲು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ತಿರುಪತಿ ಪದ್ಮಾವತಿ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ಸರಸ್ವತಿ ನಮಗೆ ತುಂಬಾ ಸಹಕರಿಸಿದರು. ಆತ್ಮೀಯರಾದ ಅವರೊಡನೆ ದೇವರ ದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು.

ತಿರುಪತಿ ಯಾತ್ರೆ ಆಯಿತು. ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ತಮ್ಮ ಶೇಷಾಚಲನ ಉಪನಯನದ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ಶ್ರೀಗುರು ರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮೂಲ ಬೃಂದಾವನದ ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ಆಗಿನ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದಾನುಗ್ರಹ ಪಡೆದೆವು.

ಇಷ್ಟು ದೂರ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಗಾಣಗಾಪುರಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಶ್ರೀದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ಪಾದುಕೆಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡೋಣವೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೂ ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದತ್ತರ ಪಾದವನ್ನು ನಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮುಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಂದೆವು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಯಾತ್ರೆಯಾಯಿತಲ್ಲ – ಧರ್ಮಸ್ಥಳ, ಕುಕ್ಕೆ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದ ಯಾತ್ರೆ ಯಾಕೆ ಬಾಕಿ ಉಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗಿ ಬಂದೆವು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ಅನುಭವ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಳ – ಅಲ್ಲಿನ ಹೆಗ್ಗಡೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಜಮಾನರಿಗಿದ್ದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ವೀರೇಂದ್ರಹೆಗ್ಗಡೆಯವರ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ದಶಮಾನೋತ್ಸವದ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ 'ಆರೋಹಣ'ಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರನ್ನು 'ವಿನಯ–ಸಾಹಸಗಳ ಮಧುರ ಸಮನ್ವಯ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಏನೋ ಎಂತೋ ಹೇಗೋ ಅಷ್ಟು ಇಷ್ಟು ಯಾತ್ರೆಗಳಾಯಿತು. ಏನು ಯಾತ್ರೆ ಮಾಡಿದರೂ ಈ ನಾಗಪ್ಪ ಕಾಡುವುದು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.

'ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು—

ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು ?

ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಒಗ್ಗುವಂತಹ ಸ್ಥಳ ಯಾವುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದಾಗ ಮಂಡ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರು ಮೈಲಿ ದೂರವಿರುವ ಶ್ರೀನಿರಂಜನ ಕುಟೀರ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು.

ಈ ಕುಟೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರು ನಮಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಿಳಿದವರು. ಇವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಅಯ್ಯಣ್ಣನ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ 'ನಿರೌಷಧಾಲಯ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಬಂದ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿ ಆಯುರ್ವೇದದ ಔಷಧಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಯುರ್ವೇದವಲ್ಲದೆ ಯುನಾನಿ, ಹೋಮಿಯೋಪತಿ ವೈದ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯೂ ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು.

ದಿನವೂ ಹರಟೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೆಳೆಯರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾತು ವೇದಾಂತದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ, ಹಠಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಆಡಿದಂತೆ ನಡೆದು ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಆ ಕ್ಷಣ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಗಾರದ ಗಡಿಯಾರ, ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಉಡುಪು, ತಮ್ಮದಾಗಿ ಏನಿತ್ತೋ ಎಲ್ಲವನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋದರು' ಈ ವಿಷಯ ಹೇಗೋ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಅವರನ್ನು ಕರೆತಂದಾಗ—

'ಹೃಷಿಕೇಶದ ಶಿವಾನಂದಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ 'ಬಾ' ಎಂದು ಬರೆಯುವವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿರುತ್ತೇನೆ. ಅನಂತರ ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಇಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಹೃಷಿಕೇಶದಿಂದ ಉತ್ತರ ಬರುವವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ಋಣದ ಅನ್ನ ತಿನ್ನಬಾರದೆಂದು ಅಡುಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆಗ ಇವರು ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆಯ ಸವಿಯನ್ನು ಮಾವನವರು, ಅತ್ತಿಗೆ–ನಾದಿಯರು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು, ನಾವೂ ಕೂಡ ಮಂಡ್ಯ ಕುಟೀರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆಯ ರುಚಿ ಸವಿದಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ನಿರಂಜನರನ್ನು ಅವರ ತಾಯಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಪ್ರದೋಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿವನಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಪಡೆದಿದ್ದರಂತೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಆಸ್ತಿವಂತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತುಂಬು ಯೌವನದಲ್ಲಿ ವಿರಾಗಿಗಳಾಗಿ ಹೃಷಿಕೇಶಕ್ಕೆ ನಡೆದರು.

ಗುರುಗಳ ಮಾತಿನಂತೆ ಮೌನ ವ್ರತಧಾರಿಯಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರಾಗಿ ಮಂಡ್ಯದ ಬಳಿ ಉಮ್ಮಡ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಇವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ಜಾಗ ನೀಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಆಶ್ರಮ ಕಟ್ಟಿದರು.

ಇವರು ಈ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಕುಟೀರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಔದುಂಬರ ಸಸಿ ಕೈಗೆ ಬಂತು. ಸೋಜಿಗವಾಗಿ ಕುಟೀರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟರು. ಕ್ರಮೇಣ ಇದು ಮೂರು ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದು ವೃಕ್ಷವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಭಕ್ತರಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಪೂಜೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಕುಟೀರದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಾಮಿಗಳು ದತ್ತನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವಹಸ್ತದಿಂದಲೇ ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚಿತ್ರ ಬರೆಯುವುದು, ವೀಣೆ ನುಡಿಸುವುದು, ಉಗುರಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸುವ ಕಲೆ, ಸಂಗೀತಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ತಾವೇ ವೀಣೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಾವು ಕಡಿದವರನ್ನು ಔಷಧಿ ನೀಡಿ ಬದುಕಿಸಿದ್ದನ್ನು ನಾವೂ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಯಿಲೆಗೂ ಔಷಧಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ಕೊಡುವ ಔಷಧಿಯನ್ನು ನೂರಾರು ಮೈಲುಗಳಿಂದ ರೋಗಿಗಳು ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಉವ್ಮಡ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಅಂಚೆ ಕಛೇರಿ ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಈ ವಿಷಯ ಬರೆದಷ್ಟೂ ಇದೆ. ಅದೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ತಿಳಿದಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ದತ್ತಾತ್ರೇಯರು, ಔದುಂಬರ ವೃಕ್ಷ – ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಇದ್ದ ಪವಿತ್ರ, ಪ್ರಶಾಂತ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡೋಣವೆಂದು ಗುರುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ—

'ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ರಾಮಸ್ವಾಮಿ, ನನಗೆ ಜಾಗ ಕೊಟ್ಟು ಅನ್ನ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಅವರ ಉಪಕಾರ ದೊಡ್ಡದು. ನೀನು ಖಂಡಿತ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡು. ನನ್ನ ಅಭ್ಯಂತರ ಏನೂ ಇಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದರು.

ಮೈಸೂರಿನ ಹೆಸರಾಂತ ಶಿಲ್ಪಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ನಾಗರಕಲ್ಲನ್ನು ಕೆತ್ತಿಕೊಟ್ಟರು. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಅಚ್ಚಾದವು. ನೆಂಟರು–ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆಲ್ಲ ಆಹ್ವಾನ ಹೋಯಿತು.

ನಮ್ಮವರ ಮತ್ತು ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತರವರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕಾರ್ಯ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಮೊದಲನೆ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಯಾಮಗಳ ಪೂಜೆಗಳಾಗಬೇಕು. ಮೊದಲನೆ ಪೂಜೆಯಾಯಿತು, ಎರಡನೆಯ ಯಾಮದ ಪೂಜೆ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು ಎನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಳೆಬರುವ ಸೂಚನೆ ಕಂಡು ತುಂತುರು ಮಳೆ ಬೀಳಲು ಆರಂಭವಾಯಿತು.

'ಜೋರಾಗಿ ಮಳೆ ಬಂದರೆ ಗತಿಯೇನು? ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಚಪ್ಪರದಲ್ಲಿ – ಏನು ಮಾಡುವುದು?' ಈ ಆತಂಕವನ್ನು, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಬಂದ ಗುರುಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದೆವು.

ಗುರುಗಳು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಮುಗಿಲಕಡೆ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತರು – ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ. ಆನಂತರ ನಮ್ಮತ್ತ ತಿರುಗಿ,

'ಇದು ವರುಣನ ಕೃಪೆ–ವೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಶುಭ ಶಕುನ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಪೂಜೆ ಕಡೆ ಗಮನ ಕೊಡಿ' —ಎಂದು ಸ್ಲೇಟಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದು ತೋರಿಸಿದರು.

ಅವರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ತುಂತುರು ಮಳೆಯಾಗಿ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಯಾಮದ ಪೂಜೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು, ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿ, ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ, ಪುರೋಹಿತರು

ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇವತಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಕಂಕಣ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಿ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಬರಲು ನಾನು ಹಿತ್ತಲ ಕಡೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋದೆ.

ಕಾಲು ಬಳಿ ತಣ್ಣಗಾದಂತಾಗಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿದ್ದು ನೋಡಿದೆ—

ದೊಡ್ಡ ನಾಗರಹಾವು ಹರಿದು ಹೋಯಿತು.

ಹತ್ತಿರ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. 'ಸ್ವಾಮೀಜಿ' ಎಂದು ಕಿರುಚಿದೆ. ಮೈ ಥರಥರ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗುರುಗಳ ಬಳಿ ಓಡಿದೆ.

ನನ್ನ ಗಾಬರಿಯಾದ ಮುಖ ನೋಡಿ ಏನೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆ ಮಾಡಿ ಕೇಳಿದರು. ಹೇಳಿದೆ —ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರು.

'ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟ, ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತೆ' ಎಂದರು.

ಗುರುಗಳ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಾಗಲಿಲ್ಲ—

ನಾನು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದೆ!

ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಡಾ॥ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಯ್ಯರ್ ಚಲುವಾಂಬ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂ.ಓ. ಆಗಿದ್ದರು. ಅವರ ಸಲಹೆ ಪಡೆಯಲು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೋದಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಅವರು 'ಇಂದಿನಿಂದ ನೀವು ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ರೆಸ್ಟ್ ತೆಗೆದ್ಕೋ ಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರು.

ಅಡುಗೆಯವರನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ರೆಸ್ಟ್ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲಿ' —ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಅಂದಾಗ ಆಕೆ—

'ನೋಡಿ ತರಾಸು, ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಹೋಗುವವರು ಜಾಸ್ತಿ. ಆಕೆಗೆ ರೆಸ್ಟ್ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.' —ಎಂದರು.

'ಇಲ್ರಮ್ಮ, ನಮ್ಮತ್ತೆಯವರನ್ನು ಕರೆಸುತ್ತೇನೆ. ಅವರು ಬಂದರೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೂರಿಸಿ, ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.'

'ನೋಡಿ, ಬರೀ ಕೆಲ್ಸದಿಂದ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಬೇರೆ ರೀತೀನೂ ಈಕೆಗೆ ರೆಸ್ಟ್ ಬೇಕು. ಮಕ್ಕಳು ಬೇಕು ಎಂದರೆ ಕಷ್ಟ ಪಡಬೇಕು. ಗರ್ಭ ನಿಂತಿದೆ. ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದರೆ ಸುಖವಾಗಿ ಡೆಲಿವರಿ ಆಗುತ್ತೆ.'

—ಡಾ॥ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಯ್ಯರ್ ಖಡಾಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಹೇಳಲಾಗಲಿಲ್ಲ – ಇಬ್ಬರಿಗೂ.

'ಆಯ್ತು ಡಾಕ್ಟರೆ, ನಾಳೆ–ನಾಡಿದ್ದರಲ್ಲಿ, ಮನೇಲಿ – ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ, ಊಟಕ್ಕೆ ನಾದರೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ ಬರುತ್ತೇನೆ.

—ಎಂದೆ.

'ಡ್ಯೂಟಿ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ಹೇಳಿರ್ತೀನಿ ನನ್ನ ಯೂನಿಟ್ ವಾರ್ಡ್‌ಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳಿ. ಮನೆಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಹೊರಟರು.

ನಾವು ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಟೆವು. ನಾನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವವರು ಯಾರು? ಅಡುಗೆಯವಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿದರೆ ಹೇಗೆ?

'ನೀನು ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಿದರೆ ಊಟ, ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಹೊರೋರು ಯಾರು? ಇದೆಲ್ಲ ಪಂಚಾಯ್ತಿ ನನ್ನ ಕೈಲಾಗೊಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಮ್ಮನಿಗೆ ಟೆಲಿಗ್ರಾಂ ಕೊಡ್ತೀನಿ. ಆಕೆಯಾದರೆ ಹೇಗೋ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಾಳೆ.' ಎಂದ ಯಜಮಾನರ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದೆ.

ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಉಡಲು ಬಿಳಿಸೀರೆ ಬೇಕು. ಒಳ್ಳೆ ಬೆಡ್‌ಷೀಟು, ದಿಂಬು, ಟವಲ್ ನೂರೆಂಟು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದೊಡ್ಡ ಕುದುರೆ ಚೇಷ್ಟೆ.... ಏನು ಮಾಡೋದೋ – ಈ ನಾಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ ಸಾಲವೇ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿದೆ. ಈಗ ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳ್ನ ಎಲ್ಲಿಂದ ತರೋದು?

—ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನರ ಹತ್ತಿರ ಹೇಳಿದೆ:

'ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಓಡಾಟಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡು ಎಲ್ಲಿಂದ ತರ್ತೀರಿ. ಒಂದು ತಪ್ಪಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಯೋಚನೆ ಗಂಟು ಬೀಳುತ್ತಲ್ಲ.'

'ಯೋಚನೆಯೇನೂ ಮಾಡ್ಬೇಡ. ನೀನು ಹೇಗೂ ಆಸ್ಪತ್ರೆಲಿರ್ತೀಯಾ. ನಾನು ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಬರೀತೀನಿ. ಇದೇ ತಾನೇ ದಾರಿ ನಮಗೆ' —ಎಂದು ಯಜಮಾನರು 'ಒಂದು ಹನಿ ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡು...' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಕಾಫಿ ತರಲು ಹೋದ ನನ್ನನ್ನು 'ಅಂಬಾ' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು.

'ತಾಳಿ ಮ್ಹಾ–ರಾಯರೇ, ಅಡುಗೆ ಮನೆ–ರೂಮಿಗೆ ಓಡಾಡಿ ನನ್ನ ಕಾಲು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದೆ' ಎನ್ನುತ್ತಲೇ ಕಾಫಿ ಹಿಡಿದು ಬಂದಾಗ—

'ಅಲ್ವೇ, ಜೋಯಿಸರು ಇಟ್ಟ ಮುಹೂರ್ತದ ಬಲ ಹೇಗಿದೆ ನೋಡಿದ್ಯಾ? ನಿನಗೆ ಈಗಲಾದರೂ ಅವರ ಮಾತಿನ ಬಗ್ಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಬಂತಲ್ಲ' —ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಆತುರ ಏಕೆ, ತಾಳಿ–ನೋಡೋಣ'

'ಇದೇ ನೋಡು ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬಲು ಅಪನಂಬಿಕೇಂತ ಹೇಳೋದು.'

'ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಅಪನಂಬಿಕೆ–ಗಂಡಸರು ಬಲುಬೇಗ ಬಲೆಗೆ ಬೀಳೋದು....'

'ಹೋಗಲಿಬಿಡು ಮುಂದೆ ನೀನೆ ಹೇಳ್ತೀಯಾ'

ಖರ್ಚು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಅದನ್ನ ಪೂರೈಸಲು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಗಲು–ರಾತ್ರಿ ಅನ್ನದೆ ಬರೆದೂ ಬರೆದು ಕೈಬೆರಳು ಊದುವುದು, ಬೆನ್ನು ನೋವು ಬರುವುದು.

ದೇವರು ಸಂತೋಷ ಕೊಟ್ಟಾಗಲೂ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ನೆಮ್ಮದಿ ಇರಬೇಕಲ್ಲ?

ಏಳು ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿದಾಗ ಸೀಮಂತ ಮಾಡಬೇಕು. ಚಕ್ಕುಲಿ, ಉಂಡೆ, ಉರಿಗಾಳು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ಅಮ್ಮನಿಗೆ. ಬಳೆ ತೊಡಿಸಬೇಕು, ಬಾಗಿನ

ಕೊಡಿಸಬೇಕು ಏನೇನೋ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ತಾಯಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಯಜಮಾನರು ತಲೆಯಾಡಿಸಿ, ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟಿದರು.

'ಲಲ್ತಮ್ಮ, ನೋಡು ಬಾ ಇಲ್ಲಿ, ನಿನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಎಂಥ ಸೀರೆ ತಂದಿದೀನೀಂತ'

—ಯಜಮಾನರು ಕೂಗಿ ಕರೆದಾಗ ತಾಯಿ, ಆಕೆಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ನಾನು ಬಂದು ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೀರೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿನೋಡಿದೆವು.

'ಎಂಥ ಸೀರೆನಪ್ಪ ಇದು ?'

'ಟೆಷ್ಯೂ ಸೀರೆ ಅಂತಾರಮ್ಮ ಇದಕ್ಕೆ. ಕೈಲಿ ಎತ್ತಿ ನೋಡು, ಎಷ್ಟು ಭಾರ ವಾಗಿದೇಂತ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ.'

'ಹೌದಲ್ಲ, ಯಾಕಿಷ್ಟು ಭಾರ ?

'ಹೂವುಗಳನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿ ಎಳೆಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಭಾರ'

ಅದುವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ನಾನು—

'ಅಲ್ರಿ, ಬಂಗಾರದೆಳೆ ಇರೋದು ಸಿಗೊಲ್ವ ಈಗಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಅವಸರವಾಗಿತ್ತೆ ?'

'ಈಗಲ್ಲದೆ ಇನ್ಯಾವಾಗ ತರಬೇಕಿತ್ತು. ಅಲ್ವೇ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸೀರೇನೂ ಇಲ್ಲ – ಎಲ್ಲರೂ ಮದ್ವೆ ಸೀರೆ ಅಂತ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಇಟ್ಟಿರ್ತಾರೆ ಅಂತ ಕೊರಗ್ತಿದ್ಯಲ್ಲ.... ಈಗ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಉಟ್ಟುಕೋ'

'ಅಲ್ರಿ ಇಷ್ಟು ಭಾರವಾಗಿರೋ ಸೀರೇನಾ ಹಗಲೆಲ್ಲ ಉಡೋಕಾಗುತ್ತಾ ? ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವಾಗ್ಲೂ ಉಡೋಕಾಗೋಲ್ಲ. ಕರೆದಿದ್ರೆ ನಾನು ಎಂಥ ಸೀರೆ ಬೇಕೋ ಅಂಥದ್ದನ್ನು ತಗೋತಿದ್ದೆ.'

'ನೋಡು, ನೀನು ಉಟ್ಟ ಸೀರೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕು. ಯಾವ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟಾಗ ಹೇಗೆ ಕಾಣ್ತಿ ಅನ್ನೋದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು.'

'ಹೋಗ್ಲಿ ಬಿಡಿ. ನಿಮಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರಾಯಿತಲ್ಲ.'

'ನನ್ನ ಸ್ವಭಾವ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ಚರ್ಚೆಯಾಕೆ ಮಾಡ್ತಿ. ಸೀರೇನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ನೋಡು'

'ನನ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡೋಕೆ ತಂದಿದೀರಾ ?'

'ನಿನ್ನ ಒಗಟಿನ ಮಾತು ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ'

'ಮೂಗಿಗಿಂತ ಮೂಗ್ತಿ ಭಾರ.'

'ಹಾಗೋ – ಗೊತ್ತಾಯ್ತು. ಮಗನಿಗಿಂತ ಈ ಸೀರೇನೆ ಭಾರವಾಗಿದೇಂತ ತಾನೆ ?'

'ಇನ್ನೇನು—?'

'ಒಂಭತ್ತು ತಿಂಗಳು ಮಗನ್ನ ಹೊರ್ತಿಯಂತೆ. ಒಂದು ಗಂಟೆ ಈ ಸೀರೆ ಭಾರಾನ ಹೊರಲಾರೆಯೇನು'

'ಹೊರಲೇಬೇಕು, ಅದೂ ಈ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡ್ತಿದೀರಾಂತ'

ಸೀಮಂತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮುಗಿದು, ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರುವ ದಿನ ಹತ್ತಿರವಾಯಿತು ನನ್ನ ಆತಂಕ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಮಗು ಆಗಿ ಹೋಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮಗುವಾಗುತ್ತಿರುವುದು – ನಾನು ಉಳಿಯುತ್ತೇನೋ–ಇಲ್ಲವೋ —ಎಂಥ ಮಗು ಆಗುತ್ತೋ – ಮಗುವಿನ ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿಯಾಗಿರುತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ – ತಾಯಿ–ತಂದೆ–ಸೋದರರಮಾವ ಇವರಿಗೆ ಗಂಡಾಂತರ ತರುವ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಆದರೆ ? —ಏನೇನೋ ನಡೆದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ.

ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಿ ತಿಂಗಳಾಗುತ್ತಾ ಬಂದು, ಇನ್ನೇನು ವಾಪಸ್ಸು ಮನೆಗೆ ಬರೋಣ ವೆಂದುಕೊಂಡಾಗ ವಾರ್ಡು ಬಿಟ್ಟು ಲೇಬರ್ ವಾರ್ಡಿಗೆ ಬಂದೆ, ಗಂಡು ಮಗುವಿನ ತಾಯಿಯಾದೆ !

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಗಂಡು ಮಗುವಾದ ಸುದ್ದಿ ತರಾಸು ಅವರಿಗೆಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ತಂದಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟೇ ಸಂತೋಷ ಬಂಧು–ಬಳಗ, ಆಪ್ತಗೆಳೆಯರಿಗೆ ಸಂತಸದ ಜೊತೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ಮಗು–ಬಾಣಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದವರೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು—

'ಏನು ಸೋಜಿಗ ಅಂಬುಜ. ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಗಂಡು ಮಗುವಾಗಿರುವುದು. ಅದೂ ನಾಗಪ್ಪನ–ಕೃತ್ತಿಕಾ–ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿ ದ್ದಾನೆ ಅಂತೀರಿ....'

'ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತಲ್ಲ, ವಂಶೋದ್ಧಾರಕ ಹುಟ್ಟಿದ.

'ನಮಗೆ ನೀವು ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವಾಗ ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು, ದುಡ್ಡು ಖರ್ಚು ಮಾಡಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಡಲ್ಲ, ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಅನ್ನಿಸಿತ್ತು.'

ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೆಂಗಸರು ಆಡಿದರೆ ಯಜಮಾನರ ಸ್ನೇಹಿತರು, ಅದರಲ್ಲೂ ಸೋದರಗೆಳೆಯರು ಚದುರಂಗ–ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗರಿಗಂತೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೋ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿ.

'ನೀವು ನಾಗರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡ್ತಿದ್ದಾಗ, ದೂರದಲ್ಲಿ ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ನೀವು ಮಾಡೋದೆಲ್ಲ ನೋಡ್ತಾ ನಾನು ಅಡಿಗ ಕುಳಿತಿದ್ದಿವಿ. 'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಈ ಪೂಜೆಗಳನ್ನ ನಂಬುತ್ತಾನಲ್ಲ, ಎಷ್ಟು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡ್ತಿದಾನೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಾಗುತ್ತಾ ?' ಅಂತ ನಾನು ಅಂದೆ. ಅದಕ್ಕೆವನು 'ಯಾರೋ ಹೇಳಿದ್ರೂ– ಇವನು ಕೇಳಿದ. ಇವೆಲ್ಲ ಹುಚ್ಚು ನಂಬಿಕೆ' ಅಂದ. ಈಗ ನೋಡಿದರೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನ ನಂಬಿಕೆಯೇ ಗೆದ್ದಿದೆ'

—ಎಂದು ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ಆಡಿದ್ದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎದುರಿಗೇ ಹೇಳಿದ ಚದುರಂಗರು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು.

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಕುಯಿಲು ಹೋಗಿ, ಬಾಣಂತಿ ಮಗುವಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಿದರು. ಶುದ್ಧ ಪುಣ್ಯಾಹ, ನಾಮಕರಣ ಆಯಿತು. ಮಗನಿಗೆ 'ನಾಗಪ್ರಸಾದ್' ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟೆವು. ನಾಮಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ, ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ದಿಂದ ಹೆಸರಾಂತ ವಾಲಗದವರಾದ ರುದ್ರಪ್ಪನವರನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಮಂಗಳವಾದ್ಯ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು ರಾಯರು.

ಸಂಜೆ ಮಗು ತೊಟ್ಟಲು ಹಾಕಿದಾಗ, ಆರತಕ್ಷತೆಯ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಯಜ ಮಾನರ ಆಪ್ತ ಗೆಳೆಯ ಪಿ. ಕಾಳಿಂಗರಾಯರು, ಮೋಹನ್ ಕುಮಾರಿ, ಸೋಹನ್ ಕುಮಾರಿ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಅನಂತಸ್ವಾಮಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ಸಂಗೀತ ಕಛೇರಿಯನ್ನೇ ಮಾಡಿದರು.

ಹಾಲಿದ್ದಾಗ ಹಬ್ಬ ಮಾಡು ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ದುಡ್ಡಿತ್ತೋ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತೋ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ವಂಶೋದ್ಧಾರಕ ಹುಟ್ಟಿದ ಎಂಬ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ 'ನಾಮ ಕರಣ' ಮಾಡಿದೆವು.

೨೧

ಮೂರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಯ

ಮಗನಾದ—

ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಮಗನ ಮುಖ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತರೆ ಸಂಸಾರ ರಥ ಜರುಗುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಮಗ ದಿನಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಸಲ ಪೈಜಾಮದ ಮೇಲೆ ಉಚ್ಚೆ ಹೊಯ್ದರೂ ಸರಿ. ಮುಖಕ್ಕೆ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿಯೇ—ಏನೂ ಮಾಡಿದರೂ ಇವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಶಿಕ್ಷೆ ಬದಲು ತಲೆ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಸವಾರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದ್ದ ಕಲಾವಿದ ಮಧುಗಿರಿ ರಾಮು, ಒಮ್ಮೆ ದಸರಾ ವಸ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ತನ್ನ ಸ್ಟುಡಿಯೋಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ—

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಎಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕುಮಾರ ಕಂಠೀರವ. ತಲೆ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸಿಕೋ. ಫೋಟೋ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ—ಎಂದರು.

'ಬೇಡ ಕಣೋ, ರಾಮು'

'ನೀ ಸುಮ್ಮನಿರಪ್ಪ, ಅವನು ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗ ಬೇಡವೆ—ನಮ್ಮಪ್ಪ ನನ್ನ ಹೆಂಗೆ ತಲೆ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಮೆರೀತಿದ್ದ ಅಂತ' ಎಂದು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಮಗನನ್ನು ಸವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಪ್ಪನ ಫೋಟೋ ತೆಗೆದರು.

ಮಗನ ಆಟ ಪಾಠ ಹಳೆಯದಾದಂತೆ, ಸಾಲ ಶೂಲಗಳು ತಿವಿದಾಗ ಬರೆಯುವ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ತಿರುಗಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಮನಸ್ಸು ಬರೆಯುವ ಕಡೆ ಹರಿಯಲಿ ಎಂದು ಮಗನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು, ತೌರೂರು ತಳಕಿಗೆ ಹೊರಟೆ ; ತಾಯಿಯೊಡನೆ.

ಈ ಅಪರೂಪದ ಮಗನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದ ನನ್ನನ್ನು ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾರೇನೋ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದು—

'ಅಂಬುಜವ್ವ, ಎಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ವರಪುತ್ರ, ಹೆಂಗಿದಾನೆ ತೋರಿಸವ್ವ'—ಎಂದಾಗ, ಅವ್ಮ ಮೊಮ್ಮಗನನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾಗ ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರು—

'ನಿನ್ನ ಚಿಂತೆ ಬಗೆ ಹರಿತಲ್ಲ, ನನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಿಲ್ಲಾಂತ ಕೊರಗಿದ್ದಲ್ಲ. ಬಾಳ ವರ್ಷಕ್ಕಾದ್ರೂ ಒಳ್ಳೆ ಕೃಷ್ಣ ನಂಗಿರೋ ಮೊಮ್ಮಗನೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಬಿಡು' ಎಂದು ಸಂತೋಷ ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸಿದರು.

ನಾನು ತಾಯಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಒಂದು ವಾರವಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಹೇಳದೆ-ಕೇಳದೆ ಯಜಮಾನರು ದಿಢೀರಂತ ಹಳ್ಳಿಗೇ ಬರೋದೇ !

'ಇದೇನು ಹೀಗೆ, ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದು ಪೂರೈಸಿದಿರಾ ?'

'ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಪೂರೈಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?'....

ಬರೀತಾ ಕೂತಾಗ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಕೊಡೋರು ಯಾರು. ಮನೇಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಜಾರು. ಇಲ್ಲೇ ಕೂತು ಬರೆದರಾಯಿತೆಂದು ಬಂದೆ'....ಎಂದರು ರಾಯರು.

ಮಗನ ನೆಪದಲ್ಲಾದರೂ, ಅವನನ್ನ ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರದೆ ತಮ್ಮ ಭಾವ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ತಮ್ಮ ಜತೆ ಇರೋ ಹಾಗಾಯಿತಲ್ಲ ಅಂತ ನನ್ನ ತಂಗಿ-ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೆಲ್ಲ ಹೇಳ ತೀರದಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿಂದಿನ ನೆನಪು :

ಹಿಂದೆ ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ತೌರು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದ ಈ ಅಳಿಯ. ಮಾವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಲು ಕೋಣೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಕೋಣೆಯಿರುವ ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮನೆಗೋ, ಆಗ ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕನ ಮನೆಗೋ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಹೋದ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮಲಗಲು ಹಾಸಿಗೆ ಹೊರುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ನೆನಪು ಬಂದು ಅಳಿಯನೆದುರಿಗೆ—

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣಾ ಚಿಕ್ಕವನಿದ್ದಾಗ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಇದೇ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆಗ ಅಪ್ಪನಿಗೆ-ಈಗ ಮಗನಿಗೆ'

—ಎಂದು ತಮಾಷೆಯಾಗಿ ಮಾತು ತೇಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆ ನೆನಪು ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಆಗಿ—

ಈಗ ಮಲಗಲು ರೂಮಿನ ಅಗತ್ಯ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಬರೆಯಲು ಒಂದು ರೂಮಂತೂ ಬೇಕು' ಎಂದರು.

ಯಾರ ಮನೆಗೂ ಹೋಗುವುದು ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು, ಹಾಗೂ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿ ಅಳಿಯ ಬರೆಯಲೆಂದು, ಊರಿಗೆ ಒಂದೂವರೆ ಮೈಲಿ ದೂರವಿದ್ದ ಟಿ.ಬಿ. ಯಲ್ಲಿ ರೂಮಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ನನ್ನ ತಂದೆ, ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಅಳಿಯನಿಗಾಗಿ ಊಟ, ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನೆಯಿಂದ ಟಿ.ಬಿ.ಗೆ ಹೊರುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಈ ಮಾವನ ಪಾಲಿಗೇ ಬಂತು.

ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯಜಮಾನರು 'ಸರ್ಪಮತ್ಸರ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದರು. ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರು.

* * * *

ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದದ್ದಾಯಿತು. ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ, 'ಹೇಗೂ ಇಷ್ಟು ದೂರ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ. ಮಗುವಿಗೆ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಪ್ಪನ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ, ಚೌಲ, ಕಿವಿ ಚುಚ್ಚುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಗಿಸಿಬಿಡಿ'—ಎಂದು ನನ್ನ ತಂದೆ ಹೇಳಿದಾಗ, ಅವರೂ ಹೇಳುವುದೂ ಸರಿ ಎಂದು ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮನೆದೇವರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು, ನನ್ನ ತಾಯಿ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಬಹಳ ಇಷ್ಟವಾದ ಬೇಸನ್ ಲಾಡು, ಬೊಂಬಾಯಿ ಬೊಂಡಾ ಮಾಡಿದ್ದರು—ಊಟದ ಜೊತೆಗೆ.

ಸೊಗಸಾದ ಊಟ ಮಾಡಿ, ಸಂಜೆ ಆರತಕ್ಷತೆಯೂ ಆಗಿ, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಯಜಮಾನರ ಜತೆ ಬಂದೆವು.

ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಗೀತು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ (ಮಗುವಿಗೆ ವರ್ಷದ ಹೆಚ್ಚು) ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂದಿತು.

ಮಾಡಲೇಬೇಕು-ಎಂದುಕೊಂಡು ಮಂಡ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನ ಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಪಾದಪೂಜೆ, ಮಗುವಿಗೆ ಆಯುಷ್ಯ ಹೋಮ, ನವಗ್ರಹ ಪೂಜೆ, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಜಪ ಮಾಡಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಗೆ, ಇಷ್ಟ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಸಿಹಿ ಊಟ ಹಾಕಿ, ಮುಚ್ಚಟೆ ಮಗನಿಗೆ ವರ್ಷದ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದೆವು.

ಈ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಚದುರಂಗರ ಹೆಂಡತಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಣ್ಣಿ—

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನೀವು ಏನೂ ಮಾಡಿದರೂ ಅಸಾಧ್ಯವೇ, ಅತಿವೃಷ್ಟಿ-ಅನಾವೃಷ್ಟಿಃ ಎಂದಾಗ ನಾನು ಹೇಳಿದೆ.

'ಅವರಿಗೆ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯೋ ಮೂಡ್ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ'

'ಏನು ಮೂಡೋ—ಏನು ಪಾಡೋ'

'ಅಂಬುಜಮ್ಮ ಹೇಳಿದ್ಹಾಗೆ ಸುಬ್ಬೂಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಡ್ ಬರಬೇಕು'—ಎಂದ ಚದುರಂಗ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಸದ ಮಾತಿಗೆ ನಕ್ಕು,

'ಅದೇನಾದರಾಗಲಿ, ನಾವಂತೂ ಜಿಲೇಬಿ ಊಟ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ಉಂಡಿದ್ದಾಯಿತು' ಸೊಗಸಾದ ಮೈಸೂರೆಲೆ ಜಗಿದಿದ್ದೂ ಆಯಿತು. ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮಲಗಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಭಾರ ಇಳಿಸಬೇಕು' ಎಂದರು.

'ಅರಸಿನವರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಭಾರ ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳೋ ಯೋಚನೆಯಾದ್ರೆ – ತರಾಸು ಅವರಿಗೆ ತಲೆಭಾರ ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳೋ ಯೋಚನೆ' –ಎಂದು ನನಗೆ ನಾನೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡೆ.

ಆ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಮಗಿನ್ನು ಇರುವವನು ಇವನೊಬ್ಬನೇ. ಇನ್ನು ಮಕ್ಕಳು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಇದ್ದೆವು.

ಹಾಗಿದ್ದ ನಮಗೆ ತಿರುಗಿ ಮಗುವಾಗುವ ಸೂಚನೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ 'ಒಬ್ಬ ಮಗ ಮಗನಲ್ಲ, ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಗನಾಗಲಿ' –ಎಂದುಕೊಂಡೆವು.

ಎರಡನೇ ಮಗು ಮಗನಾಗಲಿಲ್ಲ, ಮಗಳಾದಳು.

ಬನಶಂಕರಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಹೆಣ್ಣುಮಗುವಿಗೆ 'ಪೂರ್ಣಿಮಾ' ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟೆವು.

ಆರತಿಗೊಬ್ಬಳು, ಕೀರುತಿಗೊಬ್ಬ ಸಾಕುಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು.

ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಕೈ ಮಿಂಚಿಹೋಗಿತ್ತು.

ಮಿಂಚಿದ್ದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಪಾಪ–ಪುಣ್ಯದ ಭೀತಿ ಅಡ್ಡಬಂದು,

ಬೇಡವೆಂದರೂ ಹುಟ್ಟಿತು ಈ 'ಪುತ್ರಪಿಡುಗು.' ಮೂರನೇ ಮಗ ಪ್ರದೀಪ ಕುಮಾರ್‌ನ ಹಾವಳಿಯನ್ನು 'ಎಲ್ಲಿದ್ದ ಇವನು?' ಎಂಬ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಈ ಮಗನನ್ನು 'ಪುತ್ರಪಿಡುಗು' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ– ತರಾಸು.

ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ಅಂತ ಎರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದರಂತೆ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತು ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ 'ಮೂರು ಮಕ್ಕಳು ಸಾಕು' ಎಂಬ ಸರ್ಕಾರದ ಘೋಷಣೆಯಂತೆ ಮೂರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಾಯ ಹಾಕಿದೆವು ; ನಾವಲ್ಲ– ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತನೇ ಸಾಕುಮಾಡಿದ.

೨೨

ಅವ್ಯಕ್ತ ಶಕ್ತಿ

ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಚಿಂತೆಯ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮಗೆ ತಮ್ಮ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಬೆಳಕು ನೀಡಿದ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ–ಮನದ ಗುರುಗಳಿಗೆ, 'ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆದ ಯಜಮಾನರು, ಆ ಕೃತಿಯನ್ನು—

ಮೌನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಜ್ಞಾನಾಂಜನ ಶಲಾಕೆಯಿಂದ ಭಕ್ತಕೋಟಿಯ ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪರಮಗುರು ಮೌನಯತಿ **ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿಯವರ** ಪವಿತ್ರ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.

೧೯೬೧ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಆ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಬರೆದದ್ದೂ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ.

ಮಗ ನಾಗಪ್ರಸಾದ್ ಹುಟ್ಟಿದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ದೇವುಡು ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಹಿರಿಯರಾದ ದೇವುಡು ಅವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಮಗೆಲ್ಲ ಇದ್ದ ಭಕ್ತಿ–ಗೌರವವನ್ನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಆ ಮಾತು–ಈ ಮಾತು ಆಡುತ್ತಾ ಯಜಮಾನರು—

'ದೇವುಡು ಅವರೇ, ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಚಿಕೇತನನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ತುಂಬಾ ಆಸೆ ಇದೆ. ನಚಿಕೇತ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ಬರೀಬೇಕು ಅಂತ ಅಂದುಕೊಂಡಾಗಲೆಲ್ಲ ಬರೆಯಬಲ್ಲೆ ಅನಿಸಿದರೂ, ಆ ಅರ್ಹತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಅಂತಲೂ ಅನಿಸಿದೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ತುಂಬ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ದೇವುಡು—

'ಬರಿಯಯ್ಯ, ಬರಿ—ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆ ಅರ್ಹತೆ ಇದೆ. ಅವತ್ತೇ ನಾನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವಾ. ನೀನು, ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಇಂಥ ವಿಷಯ ಕುರಿತು ಬರೀಬೇಕೂಂತ'— ಎಂದರು.

'ಬರಿಬೇಕು– ಇಂಥ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಬರೆಯೋದು, ವಿಷಯ ಹೇಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸೋದು ?'

'ಹೋಗಿ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಬಾ.'

'ಇದಕ್ಕೂ ಅದಕ್ಕೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ ದೇವುಡು ?'

'ನಾನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳು.'

'ಆಯಿತು' ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು ಬಂದರು.

'ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು' ಎಂದು ದೇವುಡು ಹೇಳಿದಾಗ, ಯಜಮಾನರು ದೇವುಡು ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು.

ತಮಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ರಾಯರ ತಲೆಯನ್ನು ಮಮತೆಯಿಂದ ನೇವರಿಸಿದ ದೇವುಡು ಏನನ್ನೋ ಧ್ಯಾನಿಸಿ—'ಈ ಕೃತಿರಚನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಲ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬರಲಿ' ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು.

'ಆಶೀರ್ವಾದ ಏನೋ ಮಾಡಿದಿರಿ ಇದನ್ನು ಬರೆಯೋದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ.'

'ಏನೂ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಯ್ಯ, ಎಲ್ಲಾ ಆಗುತ್ತೆ. ಇನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬರ್ದಿರ್ತೀಯಾ–ಹೋಗು.'

'ದೇವುಡು ಅವರೇ, ನಾನು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಜ್ಞಾನ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಓದಿ ಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ತಲೆ ಸವರಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರೆ ಬರೆಯೋ ಶಕ್ತಿ ಬರುತ್ತೆ ?'

'ನನ್ನ ಮಾತು ಸುಳ್ಳೋ–ನಿಜವೋ ನೀನೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸು' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಮ್ಮ ಸತ್ಕಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ದೇವುಡು ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಅವರು ಹೋದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಕೇಳಿದೆ :

'ನಿಮಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಯೋಕೆ ದೇವುಡು ಹೇಳಿದ್ರಾ ?'

'ಅದೊಂದು ಕಥೆ. ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅ.ನ.ಕೃ. ಮನೇಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ. ಅದೇ ತಾನೆ 'ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ' ಪ್ರಿಂಟಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ಕಾಪಿಯನ್ನು ದೇವುಡು ಅನಕೃಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ನಾನು ಸರ್ರಂತ ತಗೊಂಡು ಓದಲು ಆರಂಭಿಸಿದೆ. 'ನಿನಗೆ ನಾಳೆ ಬೇರೆ ಕೊಡ್ತೀನಿ' ಅಂದ ದೇವುಡು, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅಲ್ಲಿಗೇ ನನ್ನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಒಂದು ಪ್ರತಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಾನು ಓದಿದ್ದೆ. 'ದೇವುಡು, ಅದ್ಭುತವಾದ ಕೆಲಸ' ಅಂತ ನನ್ನ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು 'ನೀನು ಓದಿ ಮೆಚ್ಚಿದರೇನಾಯ್ತು. ನೀನು, ಈ ಕೃಷ್ಣರಾಯ ಇಂಥ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರಿಬೇಕು. ಸೂಳೆ ಮೇಲೆ ನೀವುಗಳು ಬರೆದರೂ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಓದ್ತಾರೆ. ನನ್ನಂಥವರು ಬರೆದರೆ ಯಾರು ಓದ್ತಾರೆ. ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಇಂಥ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದರೆ ನಮ್ಮ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮನೆಮನೆಗೂ ಪರಿಚಯಿಸಬಹುದು' ಅಂತ ಹೇಳಿದ್ದರು. 'ನಿಮ್ಮ ಮಟ್ಟ ಎಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ಮಟ್ಟ ಎಲ್ಲಿ – ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇಂಥದ್ದನ್ನು ಬರೆಯೋಕೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ?' ಅಂತ ಹೇಳಿದ್ದೆ.'

'ಈಗ ಹೊರಟಿದ್ದೀರಲ್ಲ, ಬರೆಯೋಕೆ ?'

'ನೋಡೋಣ. ದೇವುಡು ಅವರ ಆಶೀರ್ವಾದ ಹೇಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತೊ. ಅವರು ನನ್ನ ತಲೆ ಸವರಿದಾಗ ಕರೆಂಟ್ ಹೊಡೆದ ಹಾಗಾಯ್ತು. ನನಗಂತೂ ಈಗ್ಲೂ ನೆನೆಸಿಕೊಂಡರೆ ಮೈ ಜುಂ ಅಂತಿದೆ'—ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

ದೇವುಡು ಅವರ ಆಶೀರ್ವಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಪರದಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಬರೆಯಲು ಜೀವನಾನುಕೂಲ, ಕಾಲಾವಕಾಶ ಎರಡೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಬರವಣಿಗೆಯ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಈ ಅಧ್ಯಯನವೂ ನಡೆಯಬೇಕು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಕಟಣ ಶಾಖೆಯ ಡೈರೆಕ್ಟರಾಗಿದ್ದ ಮಿತ್ರ ಪಿ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಪ್ಪನವರು ಪುಸ್ತಕಗಳಿಗಾಗಿ ಪರದಾಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅಗತ್ಯವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಎರವಲಾಗಿ ಒದಗಿಸಿದರು. ತರಾಸು ಅವರ ಅತ್ಯಂತ ಆಪ್ತ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದ ಜೆ. ಬಿ. ಮಲ್ಲಾರಾಧ್ಯರು 'ಲೈಬ್ರರಿ ಪುಸ್ತಕವಾದರೆ ವಾಪಸ್ಸು ಕೊಡಬೇಕು, ನಿನ್ನ ಸ್ವಂತಕ್ಕೇ ಇಟ್ಟುಕೊ—ಇಂಥ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಬರಿ' ಅಂತ ಹೇಳಿ, ಅರಮನೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖರೀದಿಸಿ, ಯಜಮಾನರಿಗೇ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು.

ಇಂಥ ಮಿತ್ರರ ನಿರ್ವ್ಯಾಜ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಕೆಲಸ ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ನಡೆದು, ದೇವುಡು ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದ ಗಡುವಿನಲ್ಲೇ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

ಪವಾಡದಂತೆ 'ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ' ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದ ಯಜಮಾನರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು :

'ಕೆಲವನ್ನು ನಾನೇ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಇಂಥ ಕೆಲವು ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಇನ್ನಾರೋ ಬರೆಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದೇ ಒಂದು ಆನಂದ.'

'ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ' ಬರೆಯಲು ದೇವುಡು ಅವರ ನೆರವು, ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿದರೆ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಬರೆದ 'ಶಿಲ್ಪಶ್ರೀ' ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಲು ಕಾರಣರಾದವರು ಕನ್ನಡದ ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಡಿ. ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು.

'ನೃಪತುಂಗ' ಬರೆಯುವಾಗ ಡಾ|| ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿದ್ದಂತೆ, ಈಗ ಹಿರಿಯರಾದ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ, ಧಾರವಾಡದ ಪಾಂ. ಭೀ. ದೇಸಾಯಿ ಅವರುಗಳು ಬೇಕಾದ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದರು.

ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ, ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಯಜಮಾನರು ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಗೊಮ್ಮಟೇಶ್ವರ ಶಿಲ್ಪದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಕರ್ತನಾದ ಚಾವುಂಡರಾಯನನ್ನು ಕುರಿತು 'ಶಿಲ್ಪಶ್ರೀ' ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದರು.

ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಓದಿದ ಆ ಕಾಲದ ವಿದ್ವಾಂಸರು, ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀ ಅವರಿಗಂತೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿ—

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಪಂಪನ ಕೊನೆಯ ದಿನವನ್ನು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದೀರಿ—ಕಣ್ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ನನ್ನದೊಂದು ಬಯಕೆ ಇದೆ. ಪಂಪನನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು, ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು.

ಯಾರಿಗೆ ಈ ಶಿಲ್ಪಶ್ರೀಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರೋ ಆ ಆಚಾರ್ಯ ತೀ. ನಂ. ಶ್ರೀ ಅವರು ಮುಕ್ತ ಹೃದಯದಿಂದ ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಬಯಕೆ ಯಜಮಾನರ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ರೆಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು.

ಪಂಪ ಮಹಾಕವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು, ಆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು. ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಈಗ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ, ಕಾದಂಬರಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ—ಯಾರಾದರೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ—ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದೆ, ಅದನ್ನು ಓದಿಸಿ ಕೇಳಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ತೀರದ ಬಯಕೆಗಳಂತೆ ಇದೂ ಒಂದು.

1963ರಲ್ಲಿ 'ಶಿಲ್ಪಶ್ರೀ' ಪಿಯುಸಿ ತರಗತಿಗೆ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ನೇಮಕವಾಯಿತು. ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಅವರ ಉಪಕಾರ ಸ್ಮರಣೀಯ.

ಯಜಮಾನರ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಓದಿ ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಭಿಮಾನೀ ವರ್ಗ, ಇಂತಹ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಸೂಚಿಸಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ವರ್ಗ—ಇಬ್ಬರ ಪ್ರೀತಿಗೂ ಒಳಗಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯ ಕೆಲಸ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಹುರುಪಿನಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮೊದಲಿನಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಈಗಿರದೆ, ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊಸ ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಬರೆದ 'ಯಕ್ಷ ಪ್ರಶ್ನೆ' ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಆ ವರ್ಷದ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ನೀಡಿತು.

ಬಗೆ ಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು, ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡ ಬೇಕೆಂದು ಯಜಮಾನರೇನೋ ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಅಂದುಕೊಂಡಂತೆ ಯಾವುದೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ; 1950ರಿಂದ 60ರ ವರೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ದಶಕದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರವಣಿಗೆ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ.

ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ—

ಕನ್ನಡ ಚಳುವಳಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೇವೆಯ ವಿವಿಧ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ತೊಡಗಿದ್ದು.

೨೩

ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿದ್ದರಲ್ಲವೇ ನಿರಾಶೆ

ಕನ್ನಡ ಚಳುವಳಿ ಎಂದ ತಕ್ಷಣ ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ನೆನಪು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ—ಮ. ರಾಮಮೂರ್ತಿಯದು.

ಯಜಮಾನರು ಎಲ್ಲೇ ಭಾಷಣ ಮಾಡಲಿ, ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ಯೆ ಕುರಿತು, ಕನ್ನಡಿಗರ ನಿರಭಿಮಾನವನ್ನು ಛೇದಿಸಿ ಉಗ್ರವಾಗೇ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅ.ನ.ಕೃ ಅವರಂತೆ ಹೋದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕನ್ನಡದ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಳೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ನಾನೂ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೊಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಚಳುವಳಿ ಮಾಡಿದ್ದು 1960ರ ನಂತರವೇ.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಮ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ ಮುಂತಾದವರು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲೇ ಕನ್ನಡದ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ತಾತ್ಸಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು, ಇದರತ್ತ ಜನರ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಚಳುವಳಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ನಾಡು ನುಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕಳಕಳಿಯಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು, ಮೈಸೂರಿನ ಕೆಲವು ಆಸಕ್ತ ಯುವಕರು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲೂ ಚಳುವಳಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಲು ಮನ ಒಲಿಸಿದರು.

ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಕೆಲಸದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸಿದ ಯಜಮಾನರು ಸಮ್ಮತಿ ಸೂಚಿಸಿ, ಆಸಕ್ತ ಯುವಕರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಚಳುವಳಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ—

ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರಿಗೆ ಬಲ ಭುಜವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಅವರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರವಾಗಿದ್ದರು.

'ಅ.ನ.ಕೃ–ತ.ರಾ.ಸು.'—ಅವರ ಜೋಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಹಿಸಲಾರದ ಕೆಲವು ಹಿತಶತ್ರುಗಳು ಇಬ್ಬರ ಮಧ್ಯೆ ವಿಷವಿಕ್ಕಿ, ಹಾಲು ಕುಡಿದಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲ, ದ್ವೇಷ ಸಾಧನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಇಬ್ಬರೂ ಕಲೆತು ಒಂದಾಗದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರು.

ಒಂದಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೂರವಾಗಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ, ತ.ರಾ.ಸು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಚಳುವಳಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಯಜಮಾನರು ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿ, ಅ.ನ.ಕೃ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಲು ಆಗಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದಾಗ ನೊಂದುಕೊಂಡವರೂ ಯಜಮಾನರೇ !

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿದ್ದಾಗ, ನಾಡಿನ ಹಿತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲವೆಂದು ಮನಗಂಡ ಖ್ಯಾತ ಹಾಸ್ಯ ನಟ ಟಿ. ಎನ್. ಬಾಲಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದರು.

'ಅಭಿಮಾನ ಸ್ಟುಡಿಯೋ' ಆರಂಭೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ಭೇಟಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದರು ಬಾಲಕೃಷ್ಣ.

ಅಂದು ಇಬ್ಬರೂ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡಿದರು ; ಒಂದಾದರು. ಒಂದಾಗದಂತಿರಲು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಏನಾದರೂ ವಿಷವಿದ್ದರಲ್ಲವೇ !

ಚಳವಳಿಯ ಜತೆಗೆ, ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಬೆಳೆಸಲು ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದೂ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

೧೯೬೬ ನವೆಂಬರ್ ಒಂದು ಕನ್ನಡನಾಡು ಒಂದಾಗಿ ಹತ್ತು ವರ್ಷ.

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲೂ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವವನ್ನು ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಯಜಮಾನರು, ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿಯ ಮಿತ್ರರು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಯಜಮಾನರ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮವಾದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಸೌಂದರ್ಯಮ್ಮ ವೆಂಕಟೇಶ್, ಟಿ. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ವೇದಾಂತ ಹೆಮ್ಮಿಗೆ, ಶ್ರೀಕಂಠ ಶರ್ಮ ಮುಂತಾದ ಮಿತ್ರರು ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಆಗಿನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕವರಾಗಿದ್ದ, ಅಷ್ಟೇನೂ ಹೆಸರು ಮಾಡದ ವಾಟಾಳ್ ನಾಗರಾಜ್ ಕೂಡ ಇವರ ಜತೆ ಇದ್ದರು.

ಇವರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಆ ವರ್ಷ ಆಚರಿಸಿದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಮೈಸೂರಿನ ಜನರ ಮನವನ್ನು ಗೆದ್ದಿತು. 'ತ.ರಾ.ಸು. ಯಾವುದು ಮಾಡಿದರೂ ಅಸಾಧ್ಯವೇ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಿಗಳೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದರು.

ಆದದ್ದು ಹಾಗೆಯೇ—

ಹಂಪೆಯಿಂದ ಬಂದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಕುಂಭದ ಸಮೇತ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ತಳಿರು–ತೋರಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಎರಡೂ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ದೀಪಾಲಂಕಾರ

ಮಾಡಿದ ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅದಲ್ಲದೆ ಅರಮನೆಯಿಂದ ಆನೆ ತರಿಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದರು. ವಾಲಗ, ಕೋಲಾಟದವರು, ಕಂಸಾಳೆಯವರು, ಪಂಜು ಹಿಡಿಯುವರು–ನಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿಂತು ನೋಡುವಂತಿತ್ತು.

ರಂಗಾಚಾರ್ಲು ಪುರಭವನದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಸಮಾರಂಭ ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಅಂದಿನ ಆರೋಗ್ಯ ಸಚಿವ ಡಾ॥ ನಾಗಪ್ಪ ಆಳ್ವ ಅವರು, ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷದ ನಾಯಕ ಎಸ್. ಶಿವಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಗಣ್ಯರು ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಪುರಭವನದ ಒಳಗಿರಲಿ, ಹೊರಗೂ ಇಡೀ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ತಳಿರು–ತೋರಣ, ಹೂಕುಚ್ಚುಗಳ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪಗಳ ಅಲಂಕಾರ.

ಭುವನೇಶ್ವರಿಯ ಮೆರವಣಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮೆರೆದು ಪುರಭವನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಭಾರತೀ ಸ್ತ್ರೀ ಸಮಾಜದ ಮಹಿಳೆಯರು, ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯರು ಆರತಿ ಎತ್ತಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ ದೃಶ್ಯ ಮನೋಹರವಾಗಿತ್ತು.

ನಾನು ಆಗ ಭಾರತೀ ಸ್ತ್ರೀ ಸಮಾಜದ ಕಮಿಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದೆ, ನನ್ನ ಕೋರಿಕೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಈ ಸಹ ಸದಸ್ಯರು ಸಹಕರಿಸಿದ್ದರು. ತಾವು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯವರೂ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೇ ಈ ಕನ್ನಡದ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಭಾಗ ವಹಿಸಿದರು.

ಇಷ್ಟು ವೈಭವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧತೆ ಕಡಿಮೆಯೇ.

ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಶ್ರೀಮಂತರು, ಕೊಡುವ ದಾನಿಗಳು ಎಲ್ಲರ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ ಹಣವನ್ನು ಚಂದಾ ಎತ್ತುವ ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸ, ಸಮಾರಂಭದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಿತ್ರರ ಜತೆಗೆ ಹೊರಗಡೆ ಯಜಮಾನರು ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ,

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು—

ಹೊತ್ತುಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಬಂದು ಇಷ್ಟು ಜನಕ್ಕೆ ಕಾಫಿ ಮಾಡು, ಪಾನಕ ಮಾಡು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಜನ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಮಾತಿಗೆ ಎದುರಾಡಲು ಮನಸ್ಸಾಗದೆ, ಕಾಫಿ, ಊಟ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

'ಊರ ಮದುವೆ ಓಬಕ್ಕ ಸಿಡಿಯಾಡಿದಳು' ಅಂತ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯ ಗಾದೆಯಂತೆ ನನಗೂ ಇದರಲ್ಲೆಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಆಸೆ ಅಕ್ಕರತೆ ಇತ್ತು. ಸಂತೋಷವಾಗೇ, ಯಜಮಾನರು ಒಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಾಲ್ಕರಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಯುವಕರು, 'ಅಮ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾ ಮನೆಯ ಮಕ್ಕಳಂತಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಮನೆ ಕೆಲಸ ಮರೆತು ದುಡಿದರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಹಕಾರ, ನಮ್ಮಗಳ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಆ ವರ್ಷದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಅಂದುಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿ ನಡೆಯಿತು.

ಈ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಆ ವರ್ಷಕ್ಕೇ ಮುಗಿಸದೆ, ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೇ ಮುಂದು ವರಿಸಿದರು.

ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಲು ಅವರಿವರನ್ನು ಕೇಳಿ ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತರುವ ಬದಲು ತಾವೇ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರಾಯಿತೆಂದು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ರುವ ಹೆಸರಾಂತ ಕಲಾವಿದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರವಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರು.

ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರು ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು. ಕಲಾವಿದರು ಸಾಹಿತಿಗಳಿಗೆ ಸನ್ಮಾನಗಳು, ಶಾಲುಗಳು, ಷೀಲ್ಡ್‌ಗಳು ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿದರು.

ಇನ್ನೂ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೀಗೇ ಈ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೋ–ಏನೋ— ಯಜಮಾನರು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ ; ನಾವೇ ಸಾಕು ಮಾಡಿಸಿದೆವು.

ಈ ಉತ್ಸವ ಆಚರಿಸುವಾಗ ಹಣ ಸಾಲದೆ ಬಂದು, ನವರತ್ನ ಜ್ಯೂಯಲರಿ ಮಾರ್ಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಷೀಲ್ಡ್‌ಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದಕ್ಕೆದುಡ್ಡು ಕೊಡಲಾಗದೆ, ಅವರು ನಾಲ್ಕಾರು ಬಾರಿ ಓಡಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಉತ್ತರ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ತಮ್ಮ ಕೈಬೆರಳಿ ನಲ್ಲಿದ್ದ ನವರತ್ನದ ಉಂಗುರವನ್ನು ಈ ಸಾಲ ತೀರಿಸಲು ಕೊಟ್ಟರು.

ನನಗೆ ಬಹಳ ಸಂಕಟವಾಯಿತು. ಈ ಉಂಗುರವನ್ನು ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಲಿ, ದುಡ್ಡಿದೆ ಎಂದಾಗಲೀ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲ ; ಗ್ರಹಚಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಗ್ರಹಗಳ ಕಾಟ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತೇನೋ ಎಂದು, ಸಾಲ ಮಾಡಿ ತಂದ ಈ ಉಂಗುರ ನವರತ್ನ ಜ್ಯೂಯಲರಿ ಮಾರ್ಟ್‌ನವರೇ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸಾಲ ಬಗೆಹರಿಸಿದ್ದೆವು. ಈಗ ಈ ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಂಗಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದ ರಾಯರು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಏನು ಹೇಳಿಯಾರು ?

ಮುಂದೆ ಹೀಗಾಗಬಾರದೆಂದು ಎಂದು ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಈ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ದೇ. ಜ. ಗೌಡರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಕುವೆಂಪು ಟ್ರಸ್ಟ್'ಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೆವು.

ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೂ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ಬಂದಾಗ ಹೋಗಿ, ಕನ್ನಡದ ಬಗ್ಗೆ ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಳೆ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ, ಗಂಟಲು ಒಣಗಿದರೂ ಬಿಡದೆ, ತಾವು ಆಡುವ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜತೆಗೆ ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ಕುಳಿತಿರಲಿ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಕುಳಿತಿರಲಿ, ಇರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಇದ್ದ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿ ನ್ಯಾಯ ನಿಷ್ಠುರಿ ನಾನು, ದಯ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಪರ ನಾನಲ್ಲವಯ್ಯ ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ, 'ಮಂತ್ರಿಗಳು ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿ ತಾನೇ' ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹೀಗೇ ಒಂದು ಸಲ ವಿದ್ಯಾ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ, 'ವಿದ್ಯಾರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲದವರನ್ನು ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಹೀಗೇ ಆಗುವುದು' ಎಂದು ವಿದ್ಯಾ ಇಲಾಖೆಯಲ್ಲಿನ ಗೊಂದಲಗಳು, ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಮೇಲಾಗುವ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರು.

ಹೀಗೆ ಅವರ ಎದುರಿಗೇ ಹೇಳಿದಾಗ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ನನಗೂ ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು : 'ಕುರುಡೀನ ಚೆನ್ನಕ್ಕ ಎನ್ನುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿಷ್ಠುರವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಎದುರು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಹೇಗೆ' ?

ಸಭೆ ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸರಸವಾಗಿ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದು 'ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ಬೇಸರವಾಯಿತೇ' ? ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೇಳಿದಾಗ—

'ಛೆ–ಛೆ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಂಟೆ ನೀವು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ತಾನೇ ನಾವು ಏನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದೀವಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು' ಎಂದು ವಿದ್ಯಾ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಹೇಳಿದರು. ಕೊನೆವರೆಗೂ ಹೀಗೆ ತಮಗೆ ಅನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಯಾರೇ ಇರಲಿ, ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಟುವಾದರೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಭೆ ಸಮಾರಂಭಗಳಿಗೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲೇ, ಮ. ರಾಮಮೂರ್ತಿಯವರು ನಿಧನರಾಗಿ, ಅ.ನ.ಕೃ ಚಳವಳಿಯಿಂದ ತಟಸ್ಥಸಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತ.ರಾ.ಸು.ವೇ ತಕ್ಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ಬಗೆದ ಕನ್ನಡ ಪಕ್ಷದ ಸದಸ್ಯರು ಯಜಮಾನರ ನೇತೃತ್ವವನ್ನು ಬಯಸಿದರು. ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಒಂದು ಬಸ್ ಜನ ಬಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು.

ಆ ವರ್ಷ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪಕ್ಷ ಆಚರಿಸಿದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದ ನೂತನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನೂ ಬಹು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿತು.

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ತೆರೆದ ಜೀಪಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ, ಕೋಲಾಟ, ಜಾನಪದ ನೃತ್ಯಗಳು, ಸ್ಥಿರ ಚಿತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳೊಡನೆ ಮೆಜೆಸ್ಟಿಕ್‌ನಿಂದ ಹೊರಟ ಮೆರವಣಿಗೆ ಕುಮಾರ ಪಾರ್ಕ್, ಪ್ಯಾಲೇಸ್ ಗುಟ್ಟಹಳ್ಳಿ, ಮುನಿರೆಡ್ಡಿ ಪಾಳ್ಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಕನ್ನಡ ಚಳುವಳಿಯ ಕೆಲವು ಹುಡುಗರು ಬಂದು—

'ಆ ಕಡೆ ಹೋಗುವುದು ಬೇಡ ವಯ್ಯಾಲಿ ಕಾವಲ್ ಹತ್ರ ಬಹಳ ಗಲಾಟೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕೆಲವರಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನೇಟು ಬೀಳುತ್ತಿದೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಜಮಾನರು—

'ಅದೇನೇ ಆಗಲಿ, ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದು ಬೇಡ'

—ಎಂದು ಹಟ ಹಿಡಿದಾಗ, ಹಿಂದೆ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದು ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದರು, ಹುಡುಗರು

'ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾನು ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ? ಹೇಳಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಹಟ ಜಾಸ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ'—ಯೋಚಿಸಿದ ನಾನು ವರ್ತಮಾನ ಕೊಟ್ಟ ಹುಡುಗರಿಗೆ 'ಅವರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದೆ.

ನನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಏನಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬ ಎದೆಗುದಿಯಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತು ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದರು....ಏನೋ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸಿದವರ ಹಾಗೆ ಹುಡುಗರ ಜತೆ ಯಜಮಾನರೂ ಬಂದರು.

'ಅಮ್ಮ, ಅಂದು ಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲೂ ಸದ್ದುಗದ್ದಲ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ವಯ್ಯಾಲಿ ಕಾವಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬೇಡವೆಂದರೂ ರಾಯರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಇವರು ಮಾತಾಡ್ತಿದ್ರೆ ನಮಗೆಲ್ಲ ಎದೆ ಡವ ಡವಾಂತ ಬಡಕೋತಿತ್ತು. ಯಾವ ಮೂಲೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲು ಬೀಳುತ್ತೋ, ರಾಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ತಗುಲತ್ತೋ ಇಂತ. 'ನಾಲ್ಕು ಮಾತಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಿಡಿ ಸಾರ್' ಅಂದ್ರೆ 'ನಿಮಗ್ಯಾಕಯ್ಯ ಭಯ. ನಾವೇನು ಬಳೆ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆಯೇ' ಅಂತ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಮಾತಾಡಿದ್ರು. ಸದ್ಯ ಭಾಷಣ ಮುಗೀತು. ಕಲ್ಲು ಬೀಳೋದಿರಲಿ, ಒಬ್ಬರೂ ತುಟಿಪಿಟಕ್ಕನ್ನದೆ ನಿಂತಿದ್ರು, ಗೆದ್ವಿ ಅಂತ ಮುಂದೆ ಹೊರಟ್ವಿ'.

—'ಗದ್ದಲ ಏನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೇ' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ನನಗೆ ಚಳುವಳಿಯ ಹುಡುಗ ನೊಬ್ಬ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದನ್ನು ವರದಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದ.

ಆತನ ಮಾತು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ ಹುಡುಗರು 'ಈಗೇನೋ ಇಷ್ಟಾಯಿತಲ್ಲ ಸಾರ್, ಸಾಯಂಕಾಲ ಅಲಸೂರಿನಲ್ಲಿ. ಅಲ್ಲಂತೂ ಬರೀ ತಮಿಳರೇ' ಎಂದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾತಾಡಿದಾಗ—

'ಸಾರ್ ಸಂಜೆ ಬಹಳ ಹುಷಾರಾಗಿ ಮಾತಾಡಿ ಸಾರ್, ಅಲ್ಲಂತೂ ಗದ್ದಲ ವಾಗೋದು ಖಂಡಿತ' ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದ ಯುವಕನೊಬ್ಬ.

'ಗದ್ದಲ ಏನೂ ಹೊಸದಲ್ಲ ನನಗೆ. ನನ್ನ ಭಾಷಣಾನ ಕೊನೇಲಿ ಇಡಿ'— ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

'ಹಾಗೇ ಆಗ್ಲಿ ಸಾರ್, ರಾತ್ರಿ ಬಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗ್ತೀವಿ' ಎಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಹುಡುಗರು ಹೊರಟ ಮೇಲೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಗುಂಪಿನ ಹುಡುಗರು ಬಂದು 'ಸಾರ್, ಇವತ್ತು ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಯಾರು ಬೇಕಾದ್ರೂ ಬಂದು ಕರೀಲಿ – ನೀವು ಮಾತ್ರ ಅಲಸೂರು ಸಭೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡಿ. ಖಂಡಿತ ಗಲಾಟೆ ಆಗುತ್ತೆ ಸಾರ್' —ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಮೇಲಣ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಹೇಳಿದರು.

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕೆಣಕಿದಂತಾಗಿ —

'ನೋಡ್ರಯ್ಯ, ನಾನು ಗಲಾಟೆಗೆ ಹೆದರೊಲ್ಲ. ಅದೇನು ನನಗೆ ಹೊಸದಲ್ಲ. ಗಲಾಟೆ ಮಾಡ್ಲಿಬಿಡಿ. ಅದೇನು ಮಾಡ್ತಾರೋ ನಾನು ನೋಡ್ತೀನಿ. ನೀವು ಧೈರ್ಯವಾಗಿರಿ'

—ಎಂದು ಬಂದಿದ್ದವರಿಗೇ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದರು.

ರಾತ್ರಿ ಒಂಭತ್ತು–ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಹುಡುಗರು ತಂದ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಹೊರಟರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆತಂಕದಲ್ಲಿ ಬೇಯಲಾಗದೆ ನಾನೂ ಅವರ ಜತೆ ಹೊರಟೆ.

ಸೀದಾ ವೇದಿಕೆ ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತರು. ರಾಯರ ಭಾಷಣ ಆರಂಭವಾಯಿತು :

ಒಂದು ಗಂಟೆ ಉಪದೇಶ, ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಬಾರದು, ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಬೇಕು. ಗಾಜು ಒಡೆಯುವುದು, ಸಿನಿಮಾ ಮಂದಿರಗಳಿಗೆ ಕಲ್ಲು ತೂರೋದು, ಬಸ್ಸಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚೋದು – ಇದೆಲ್ಲ ಯಾರಿಗೆ ನಷ್ಟ, ದೇಶಕ್ಕೆ ನಷ್ಟ.

ಚಳುವಳಿ, ಹೋರಾಟ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಿಂಸೆಯ ರೂಪಕ್ಕಿಳಿದು, ಆದರ್ಶದ ಹಾದಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬಾರದು. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಗಾಳಿ–ನೀರು ಕುಡಿದ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಬೇಕು. ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಭಾವನೆ ತೊಡೆಯಬೇಕು. ನಮಗಿಂತ ದೇಶ ದೊಡ್ಡದು ಎಂದು ಅರಿಯಬೇಕು— ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾತಿನ ಸುರಿಮಳೆ ಸುರಿಸಿ ಕುಳಿತಾಗ

ಕಲ್ಲು ಏಟು ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅಲಸೂರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಮಿಳರೇ ಬಂದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೂವಿನ ಹಾರಗಳ ಸುರಿಮಳೆಗರೆದರು. ಎಲ್ಲ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳವರು ಬಂದು ಹೂ–ಹಾರ ಹಾಕಿ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು.

ಆ ಸರಿರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದು ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳ ಕೋಟೆಯಿಂದ ಹೊರಬರಬೇಕಾದರೆ ಸಾಕು–ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

ಬರೀ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಯಜಮಾನರು ಯಾವುದೇ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕಾದರೂ, ಅದು ತಮ್ಮ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭವೇ ಆದರೂ ಆ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜಾಗೃತಿ ಮಾಡಲು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಪಾಯ ಎಂದು ತೋರಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು — ಭಾಷಣಗಳ ಮೂಲಕ, ಲೇಖನಗಳ ಮೂಲಕ.

ಬೆಳಗಾಂನಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಲು ಹೋದಾಗ ವೇದಿಕೆಗೇ ಬೆಂಕಿ ಬಿತ್ತು. ಸುಟ್ಟ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೇ ನಿಂತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯರನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು ; ಬೆಳಗಾಂನಲ್ಲಿರುವ ಗಡಿ ಹೋರಾಟಗಾರರನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು.

'ಹೀಗೆ ಉಗ್ರವಾಗಿ ಮಾತಾಡುತ್ತೀರಲ್ಲ, ಏನಾದರೂ ಆದರೆ ?'—ಭಯದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

'ಏನು– ಪ್ರಾಣ ಹೋಗುತ್ತೆ ತಾನೆ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಪುಣ್ಯ ಇನ್ನೇನಿದೆ ?' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ನನಗೆ ಮುಂದೇನೂ ಹೇಳಲು ತೋಚುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಸ್ನೇಹಿತರ ಸ್ನೇಹವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ– ಯಜಮಾನರು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಂಡಿಸುವಾಗ, 'ಕನ್ನಡ ಕಲಿತವರಿಗೇ ಉದ್ಯೋಗ' ಎಂಬ ನಿಲುವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, 'ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೇ ಉದ್ಯೋಗ' ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿ, ಆ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೇ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಕಟುವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವಾಗ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಸ್ನೇಹಿತರ ಮುಖದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದ ಯಜಮಾನರ ಅಂದಿನ ಭಾಷಣವನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಇಂದಿಗೂ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅಂದರೆ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದಾಗಲೂ, ಆ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಅಭಿನಂದನೆ ಸೂಚಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳದೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಪರಂಪರೆ, ಕನ್ನಡ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಕನ್ನಡಿಗರ ನಿರಭಿಮಾನವನ್ನು ಕೆಣಕಿದರು.

ಕನ್ನಡ ಎಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕು—ಮನೆ, ಮಡದಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಕಡೆಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಸುಸ್ತು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಯಿಲೆ ಯಾವುದೂ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ 'ತರಂಗ'ದಲ್ಲಿ ಕಾಸರಗೋಡು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಓದಿ, ಆ ದಿನವೆಲ್ಲ ಊಟ, ನಿದ್ರೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಚಡಪಡಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ಆ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಬರೆದ ಸಂಪಾದಕರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಪತ್ರ ಬರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಹೋರಾಟದ ಕರೆ ನೀಡಿದರು.

ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿ ಜಾರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ನಡೆದ ಚಳುವಳಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು ಅದೇ ತಾನೆ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬರೆದು ತುಂಬಾ ಬಳಲಿ ನಿತ್ರಾಣರಾಗಿದ್ದರು. ಅಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಚಳುವಳಿಯ ನಾಯಕರನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಮಾತಾಡಿದ್ದೇ ಮಾತಾಡಿದ್ದು, ದೂರದ ಧಾರವಾಡ, ಬೆಂಗಳೂರುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಿಳಿಸಲು, ಚಳುವಳಿ ಯಾವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ ತಿಳಿಯುವ ಕುತೂಹಲಕ್ಕೆ ಫೋನು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಮಾಡಿದ್ದು. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಭಾಷಣ, ಪತ್ರಿಕಾ ಹೇಳಿಕೆ, ಕೊನೆಗೆ ಕಿರಿಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಯು. ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ ವಿರುದ್ಧ ಕೂಡ ಬರೆದರು.

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಮಾತಾಡಿದ ಯಜಮಾನರ ಭಾಷಣದ ವರದಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಅವರು ಕನ್ನಡದ ಪರವಾಗಿ ತಳೆದಿದ್ದ ನಿಲುವು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಸಲುವಾಗಿ.

ಮೈಸೂರು : ಏ.೧೨–"ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿ ಕೇವಲ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕನ್ನಡಿಗರ ಅಳಿವು, ಉಳಿವಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯಾರ ಹಂಗು, ಕನಿಕರ ಸಹಾನುಭೂತಿಗಳ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಗರ ಸರಕಾರ ಕನ್ನಡಿಗನಂತೆ ಬಾಳಬೇಕು, ಇಲ್ಲವೇ ಗದ್ದುಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಗಂಟು ಮೂಟೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ದೆಹಲಿಗೆ ವಲಸೆ ಹೋಗಲಿ. ಇದು ಕೊನೆಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆ" ಎಂದು ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿ ಹಾಗೂ ಖ್ಯಾತ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ತರಾಸು ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿಯ ಜಾರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿ ನಡೆದಿರುವ ಉಪವಾಸ ಮುಷ್ಕರದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದ ಅವರು ಪೊಳ್ಳು ಆಶ್ವಾಸನೆಗಳು, ಸುಳ್ಳು ಭರವಸೆಗಳು ಹಾಗೂ ವಿಲಂಬ ನೀತಿಯಿಂದ 'ನಾನಿನ್ನೂ ಬದುಕುತ್ತೇನೆ' ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ ಗುಂಡೂರಾಯರಿಗೆ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಸಕಾಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಕಳೆದ ೨೫ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯದ ಈ ಕಪಟ ನಾಟಕ ಕೊನೆಯಾಗಲೇಬೇಕು. ಕನ್ನಡಿಗರಿಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಕತ್ತಿನಪಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಸಾಜಾ ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೆ ಇರಿ. ಇಲ್ಲವೇ ನಮ್ಮ ಅಸ್ತಿಪಂಜರಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಜವಾದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಸ್ತಿಭಾರ ಹಾಕುತ್ತೇವೆ. ಈ ಗುಂಡೂರಾವ್ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಬಾಯಿ ಹೊಲಿದುಕೊಂಡು ಮೂಕಬಸವಣ್ಣನಂತೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಎಲ್ಲ ರಾಜಕೀಯ ಮುಖಂಡರಿಗೂ ಇದೇ ಸವಾಲು ಎಂದು ಅವರು ನುಡಿದರು.

"ಇದ್ದರೆ ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿ ಇರಿ, ಇಲ್ಲವೇ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಿಂದ ತೊಲಗಿಹೋಗಿ. ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕುವ ಶಕ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಇದೆ" ಎಂದೂ ಅವರು ಹೇಳಿದರು.

"ಕನ್ನಡದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರು ಪರಕೀಯರ, ಪರಭಾಷೆಯವರ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಯಾಚಿಸುತ್ತ ಊಳಿಗದ ಆಳುಗಳಂತೆ ಬದುಕಬೇಕಾದ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕ ದುರಂತ ಈ ೨೫ ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ 1960ರಲ್ಲೇ ದಿವಂಗತ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಚಳುವಳಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಹಿರಿಯರಿಂದ ಚಳವಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಂಬಲ ದೊರಕಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಇಂದು ನಾವು ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿಗಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೂಡಬೇಕಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಅವರು ವಿಷಾದಿಸಿದರು.

ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ತಳೆದು ಉದಾಸೀನ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಅಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿ ಕೇವಲ 'ಬೀದಿ ಚಳವಳಿ' ಎಂಬ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಅಡ್ಡದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿದ್ದು, ವಾಟಾಳ್ ನಾಗರಾಜ್‌ರಂಥ ಚಳವಳಿಯ ಪೆಡಂಭೂತವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿ ಕೇವಲ ಸಿನಿಮಾರಂಗಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಾಯಿ, ಕತ್ತೆಗಳ ಮೆರವಣಿಗೆಗೆ ಇಳಿದುದರಿಂದ ತೋರಿಕೆಗೆ ಉಗ್ರಹೋರಾಟಗಾರರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬಂದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಬಾಲ ಹಿಡಿದು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ನಡೆಸುವ ಗೂಂಡಾಗಳು ಕನ್ನಡದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬೊಜ್ಜು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಇದು ಕನ್ನಡಿಗರ ದುರಂತ ಕಥೆ" ಎಂದು ಅವರು ಬಣ್ಣಿಸಿದರು.

ಈಗ ತಡವಾಗಿಯಾದರೂ ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿಯ ಜಾರಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಹಿರಿಯರು ಬೀದಿಗೆ ಇಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಭಾಗ್ಯೋದಯದ ಕಾಲ. ವಿಧಾನ ಸೌಧದ ಸುತ್ತಲೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಹೆಣದ ಕೋಟೆಯನ್ನೇ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿ ಬಂದರೂ ಈ ಚಳವಳಿ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು ಎಂದು ಅವರು ನುಡಿದರು.

ಎಫ್. ಎಂ. ಖಾನ್‌ರಂಥ ರಾಜಕೀಯ ಗೂಂಡಾಗಳು ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರನ್ನು ತುಳಿಯಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೀ ಕುವೆಂಪು ಅವರು ಕನ್ನಡಿಗರ ರಣಕಹಳೆ ಮೊಳಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜಯಗಳಿಸುವವರೆಗೆ ಹೋರಾಟ ನಿಲ್ಲದು ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ನನಗಿದೆ ಎಂದೂ ಇವರು ಹೇಳಿದರು.*

'ಕನ್ನಡಪ್ರಭ'—13-4-1982 ಪುಟ 1 ಮತ್ತು 5ರಲ್ಲಿ

ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮಗನ ಮದುವೆಯಾಯಿತು. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೀಗರ ಔತಣ ಮುಗಿಸಿ ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಸಡಗರದಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲ, ಬಂದಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರೆಲ್ಲ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿನ ಪತ್ರಿಕಾ ವರದಿಗಾರ ಹಳೇಬೀಡು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಬಂದರು. ಕನ್ನಡದ ಏಳಿಗೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ, ಸಚಿವರಾಗಿದ್ದ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಅಜೀಜ್ ಸೇಠ್ ಅವರ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕೇಳಿದರು. ಆ ತುಂಬಿದ ಮದುವೆ ಮನೆಯ ಗದ್ದಲದಲ್ಲೂ, ತಮಗಾಗಿದ್ದ ಆಯಾಸವನ್ನೂ ಮರೆತು ಆವೇಶದಿಂದ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಆಪ್ತಮಿತ್ರರ ಹೇಳಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡಿದರು. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕುತ್ತು ಬಂದಾಗ, ಆ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು ರಾಯರು. ರಾಜಿ ಎನ್ನುವ ಮಾತೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಯಜಮಾನರಲ್ಲಿ.

ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ಕನ್ನಡ ಸೇವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಅರವತ್ತನೆಯ ವರ್ಷದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಸಂದರ್ಶನ*ದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

'....ಇಂದೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ ಕಾಣದೆ ಕಗ್ಗಂಟಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವ ಹಲವಾರು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ಹೊಡೆದಾಡಿದರು. ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಕನ್ನಡದ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಷ್ಟೋ ಜನರ ದ್ವೇಷ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರಿಗೆ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಲ್ಲಬೇಕಿದ್ದ ಯಾವ ಪುರಸ್ಕಾರವೂ ದೊರೆಯದ ಹಾಗೆ ಅವರ ಜೀವಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಸಲತ್ತು ನಡೆಯಿತು.'

ಅಂದು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರು ಯಜಮಾನರು.

ಆದರೆ– ಹಾಗೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ, ಆ ಮಾತುಗಳೇ ಮುಂದೆ ತಮಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದರ ಅರಿವು ಅವರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿದ್ದರಲ್ಲವೇ–ನಿರಾಶೆಯಾಗುವುದು !

ತ.ರಾ.ಸು.–60 ಸಂದರ್ಶನ– ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್, ಪ್ರಜಾವಾಣಿ 20-4-1980 ಪುಟ III

ಗಳಿಸಿದ್ದು-ಅನುಭವ

"ಸಮತೆ, ಸಮಾನತೆ, ಸಮಾಜವಾದ, ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ, ಆರ್ಥಿಕ-ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜಕಾರಣಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಜನ ಮಾಮೂಲಾಗಿ ಬಳಸುವ ಮಾತುಗಳು.

ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಅಪ್ರಮಾಣಿಕರೋ ಅಷ್ಟೇ ಈ ಮಾತುಗಳು ತಮ್ಮ ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಜನತೆಯನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಯಕ್ಷಿಣಿ ಮಾತುಗಳಾಗಿವೆ.

ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜಾನ್‌ಸನ್ 'ರಾಜಕೀಯ-ದಗ್ಲ್‌ಬಾಜಿಯ ಕೈಯ ಕಡೇ ತುರುಫ್' ಎಂದು ಏನು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದನೋ ಆ ಮಾತು ವಾಸ್ತವಿಕ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕ್ಕೇ ಬರಬೇಕು.

ಈ 'ಸತ್ಯದ ತೌರುಮನೆ'ಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವಷ್ಟು ಸತ್ಯದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಬೇರಾವ ದೇಶದಲ್ಲೂ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆಯನ್ನು ಜಪಿಸುವ ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸತ್ತೆ ಉಳಿದಿರುವುದು ಕೇವಲ ಜೀವಂತ ಹೆಣವಾಗಿ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಲೋಕೋದ್ಧಾರಕ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳೇ.

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಗಾಂಧಿ, ಲೋಹಿಯಾ ಮತ್ತು ಜಯಪ್ರಕಾಶ್ ನಾರಾಯಣ್ ಇಂತಹ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಜನ ಅಪವಾದಗಳು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಲ್ಲಂತೂ ಈ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಬಹುದಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಯಾರಾದರೂ ಇದ್ದಾರೆಯೆ ಎಂದು ನೋಡಬೇಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಭೂತಗನ್ನಡಿಯೇ ಬೇಕು.

ನಾನು ಹೈಸ್ಕೂಲು ಓದುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳಿಂದ, ಅಂದರೆ 1937 ರಿಂದ ಇವತ್ತಿನ ವರೆಗೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೂ ನನಗೂ ಸಜೀವ ಬಾಂಧವ್ಯವಿದೆ, ಉಳಿದ ಸಾಹಿತಿಗಳಂತೆ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಎಂದೂ ಚರ್ಚಾಗೋಷ್ಠಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ರಲಿಲ್ಲ' ನೇರವಾಗೇ ಅಖಾಡಾಕ್ಕೆ ಇಳಿದು, ಮೈಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡ ನೆಂಟಸ್ತಿಕೆ ಅದು. ಎಂತಲೇ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಾ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಕೆಲಸಗಾರರವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರದೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿಚಯ ನನಗಿದೆ. *

ಗೋಪಾಲಗೌಡ-ನಾನು ಬಲ್ಲಂತೆ ತ.ರಾ.ಸು. ['ಜೀವಂತ ಜ್ವಾಲೆ-ಸಂಪಾದಕರು, ಕೊಣಂದೂರು ವೆಂಕಟಪ್ಪಗೌಡ ಪುಟ-143]

— ತಮಗೂ ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೂ ಇರುವ ನೇರ ಸಂಬಂಧದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ಯಜಮಾನರೇ ಶಾಂತವೇರಿ ಗೋಪಾಲಗೌಡರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆಯ ಬರಹದಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನಮಗಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾನೀಗ ಹೇಳ ಹೊರಟಿರುವುದು ದೇಶ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪಡೆದ ನಂತರ ಯಜಮಾನರಿಗೂ ರಾಜ ಕೀಯಕ್ಕೂ ಇದ್ದ ಬಾಂಧವ್ಯ.

ಮಹಾತ್ಮ ಗಾಂಧಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಕ್ಷದ ಬಗ್ಗೆ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಒಲವಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ಸೋಷಲಿಸ್ಟ್ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಪಕ್ಷದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಚುನಾವಣಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕಾದ್ಯಂತ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಅಶೋಕ್ ಮೆಹ್ತಾ ಅವರು ಯಜಮಾನರ ಭಾಷಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರೋ–ಏನೋ, ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಯಜಮಾನರನ್ನು ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಕರೆ ದೊಯ್ದು ರಾಜಕೀಯ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆ ಹೊಸದುರ್ಗದಲ್ಲಿ, ವಿಧಾನಸಭಾ ಸದಸ್ಯರ ಚುನಾವಣಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದ್ದ. ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಗುರು ಹಾಗೂ ಹಿರಿಯ ಆತ್ಮೀಯ ಹಿತೈಷಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪನವರ ವಿರುದ್ಧವೇ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ಯಾವ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ, ಕಟುವಾಗಿ ಟೀಕಿಸುತ್ತಾ,

ಪಕ್ಷದ ಪ್ರಚಾರ ಓಡಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಯಜಮಾನರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಸಿ.ಟಿ.ಸಿ. ಬಸ್ ಮಾಲೀಕರಾದ ನಂಜುಂಡಶೆಟ್ಟಿಯವರು ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು 'ಪಾಸ್' ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಮಾರಂಭಗಳು, ಕನ್ನಡ ಪ್ರಚಾರಗಳ ಜತೆಗೆ ಈ ರಾಜಕೀಯ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು 'ಬರಿ ಭಾಷಣ ಅಷ್ಟೇಕೆ ಮಾಡು ತ್ತೀರಿ, ಎಲೆಕ್ಷನ್‌ಗೂ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಹಳೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದ ಟಿ. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಚಾಮುಂಡಿಪುರಂ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಮೈಸೂರು ಪುರಸಭಾ ಸದಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲದೆ ತಾವು ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದರು.

ಯಜಮಾನರು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದ ಮೇಲೆ ನಾವು ಕುಳಿತಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ನಾನು, ಟಿ. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರ ಹೆಂಡತಿ ಮನೆ ಮನೆಗೂ ಹೋಗಿ, ಚುನಾವಣಾ ಪ್ರಚಾ ರಕ್ಕಿಳಿದೆವು. ಬಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೂ, ಕನ್ನಡ ಚಳು

ವಳಿಯ ಮಿತ್ರರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ, ಹಗಲಿರುಳೂ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಇಬ್ಬರು ರಾಯರನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲಿಸಿದರು.

ಇವರು ಗೆದ್ದ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಲಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದರು.

ಯಜಮಾನರು ಕೌನ್ಸಿಲರ್ ಆದರು. ಅವರು ಏನೇ ಆದರೂ ನಮಗೇನೂ ಸುಖವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದದ್ದೂ ಕಷ್ಟವೇ ಜಾಸ್ತಿ. ಮೊದಲೇ ಸ್ನೇಹಿತರ ಕಾಟ, ಬಂದು ಹೋಗುವವರ ಗದ್ದಲ. ಈಗ ಕೇಳಲೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ–ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳ ಜತೆಗೆ ರಾಜಕೀಯದ ಜನಗಳು.

ಇವತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಮೀಟಿಂಗ್ ಆ ರಸ್ತೆಯನ್ನೂ ಸಿಮೆಂಟ್ ರಸ್ತೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಬೀದಿ ದೀಪದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಪಾರ್ಕುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ, ಅದನ್ನು ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸೋದು ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನೆಡಸುವುದು, ಹೀಗೆ ಏನೇನೋ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು. ಕಷ್ಟ–ಸುಖ ಹೇಳಲು ಬರೋ ಜನಗಳ ಜಾತ್ರೆ. ಯಜಮಾನರಿಗೇನೋ ಈ ಸಡಗರ. ನನಗೋ ಹೊತ್ತುಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಕಾಫಿ ಸಮಾರಾಧನೆ, ಬಂದು ಹೋಗುವವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾತು, ಅವರ ಉಪಚಾರ ಸಾಕು ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ತಮ್ಮ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಕೆಲಸಗಳಾಗಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ ಯಜಮಾನರು ಮೈಸೂರಿನ ಪುರೋಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಹಲವಾರು ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಯಾದವಗಿರಿ ಬಡಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಿನಿ ಮಾರ್ಕೆಟ್, ಒಂದು ರಂಗಮಂಟಪ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಹಂದಿಗಳ್ಳದ ಅವಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಅಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಉದ್ಯಾನವನ ಬೆಳೆಸಬೇಕೆಂದು ಆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿದರು. ಅವು ಬೆಳೆಯುವುದನ್ನು ಕಾವಲು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿದರು. ಯಾರಾದರೂ ಅದರ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಮೇಕೆ ಕುರಿ ಮೇಯಿಸಲು ಕೊಯ್ಯುವುದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ತಕ್ಷಣ ಛೀಮಾರಿ ಹಾಕಿ, ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕೌನ್ಸಿಲರ್ ಆಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಯಜಮಾನರಿಗೇ ಸಾಕಾಯಿತು. ಯಾದವಗಿರಿ ಬಡಾವಣೆಯಿಂದಲೇ ಮತ್ತೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಲು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರೂ ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಮರೆತು ಬಿಡುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಭಯವಾಗಿದ್ದ ನಮಗೆ ಯಜಮಾನರು ಮತ್ತೆ ಎಲೆಕ್ಷನ್‌ಗೆ ನಿಲ್ಲದಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿರಾಳವಾಯಿತು.

ಯಜಮಾನರು ಬರೆದುಕೊಂಡು ಹಾಯಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೋ ಏನೋ. ಈ ರಾಜಕೀಯದ ಅಂಟು ಇತ್ತಲ್ಲ. ಅದೆಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತೆ ?

ಮಿತ್ರರ ಒತ್ತಾಯವೋ–ಏನೋ ಅಂತೂ ಯಜಮಾನರು ವಿಧಾನ ಪರಿಷತ್ ಸದಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದರು. ಎದುರಾಳಿಯಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಡಾ|| ಎ. ಸಿ. ಬಂದೀಗೌಡರು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದ್ದರು.

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಬೇಕಾದ ಮಿತ್ರರಾಗಿದ್ದರು ಚುನಾವಣಾ ಪ್ರಚಾರ ಬಹಳ ಬಿರುಸಾಗಿಯೇ ನಡೆದಿತ್ತು. ಯಜಮಾನರೇ ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆಂದು ಬೆಂಬಲಿಸಿದ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಮಧ್ಯೆ—

ಬರವಣಿಗೆ. ರಾಜಕೀಯ ಓಡಾಟಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಿತ್ರರಿಗೋ ಕಷ್ಟ ಸುಖ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಡಲು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಮತ್ತಿತರ ಕಡೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಬಾರಿಯೂ ಯಾರೋ ಸ್ನೇಹಿತರ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಗೆಳೆಯ ಟಿ. ವಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾಯರೊಂದಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ, ಬಾಡಿಗೆ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು.

ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಯಿತು.

ಯಜಮಾನರು ರಾತ್ರಿ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ?

ಈಗಿನಷ್ಟು ಆಗ ಭಯವಿರಲಿಲ್ಲ. 'ಹೋದ ಕೆಲಸ ಆಗಿಲ್ಲ. ಬರುತ್ತಾರೆ'– ಎಂದುಕೊಂಡೆ.

ಆದರೂ ಏನೋ ಮುಜುಗರ ಎಂದಿನ ಲವಲವಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮನೆಗೆಲಸ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೊರಗೆ ಯಾರೋ ಕೂಗಿದಂತಾಗಿ ಹೊರ ಬಂದೆ.

ಬಂದಿದ್ದಾತನನ್ನು ಬಾಪ್ಪ ಒಳಗೆ ಕೂತ್ಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೂರಿಸಿ, 'ಏನು ಸಮಾಚಾರ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಏನಿಲ್ಲ ತಾಯಿ, ರಾಯರು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರಲ್ಲ'

'ಹೌದಪ್ಪ ಹೋಗಿದ್ರು, ನಿನ್ನೇನೇ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

'ಈಗ ಬರುತ್ತಾರೆ ತಾಯಿ....ನನ್ನನ್ನು ಮೊದಲು ಕಳಿಸಿ, ಅಮ್ಮಾವರಿಗೆ ಕೇಳು ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡಾಂತ ಹೇಳಿದರು'.

'ಏನಾಗಿದೆಯಪ್ಪ ?'

'ಏನಿಲ್ಲಮ್ಮ, ಮಂಡ್ಯದ ಹತ್ತಿರ ಕಾರು ಬರುವಾಗ—'

ಇನ್ನೂ ಆತ ಏನೋ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿ ಬಂದು ನಿಂತಿತು.

ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾತ—

'ಅಮ್ಮ ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡಿ. ನಾನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರ್ತೀನಿ' ಅಂತ ಸರಸರ ಹೋದ.

ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೆ ನಾನು ಗಾಬರಿಯಿಂದಲೇ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋದೆ. ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಿದೆ–ತಲೆಗೆ ಪಟ್ಟಿ. ಮುಖವೆಲ್ಲ ಬತ್ತಿದೆ ನೋಡಿದ ನನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಮಾತು ಹೊರಬರಲಿಲ್ಲ.

ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಡಾಕ್ಟರ್, ಬಂದಿದ್ದಾತ ಇಬ್ಬರೂ ಯಜಮಾನರ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು. ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಇಂಜಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟ ಡಾಕ್ಟರ್—

'ಏನು ಭಯವಿಲ್ಲ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಲಿ, ಯಾರನ್ನೂ ಒಳಗೆ ಬಿಡ ಬೇಡಿ–ಸಾಯಂಕಾಲ ಬರುತ್ತೇವೆ' ಎಂದರು.

'ಕಾಫಿ ಕೊಡ್ತೀನಿ ತಡೀರಿ ಡಾಕ್ಟ್ರೆ' ಎಂದು ತಕ್ಷಣ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಬಂದಿದ್ದ ವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ—

'ಪರವಾಗಿಲ್ಲವಾ ಡಾಕ್ಟರೇ, ಇನ್ನೇನು ಭಯವಿಲ್ಲವಾ ?' ಆತಂಕದಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದೆ.

'ಏನೂ ಭಯವಿಲ್ಲವಮ್ಮ, ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಪಾರಾದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು–ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ರೆ ತಲೆ ಚಿಪ್ಪೇ ಎಗರಿ ಹೋಗ್ಬೇಕಿತ್ತು. ಅಂಥದ್ದೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಏನೂ ಯೋಚಿಸಬೇಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಡಾಕ್ಟರು ಹೊರಟರು.

ರಾಯರಿಗೆ ಆ್ಯಕ್ಸಿಡೆಂಟ್ ಆದ ವಿಷಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರಿಗೆ ಹೇಗೋ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದರು. ಹೇಗಾಯ್ತು, ಏನಾಯ್ತು ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಗಳು. ಮಂಡ್ಯದ ಹತ್ತಿರ ಆ್ಯಕ್ಸಿಡೆಂಟಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಷ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೇನೂ ತಿಳಿಯದ ನಾನು ಏನು ಹೇಳಲಿ ?

ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅವರೆಲ್ಲ ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಎದುರು ಮನೆ ಮೈತ್ರೇಯಿಯಮ್ಮ ಬಂದರು.

'ನೋಡ್ದ್ಯಾ ಅಂಬುಜ, ಎಂಥ ಕೆಲಸ ಆಯ್ತು, ನಿನ್ನೆ ನೀನು ಪಾರಿಜಾತದ ಗಿಡ ಕಡಿಸ್ದಾಗ್ಲೆ ಅನ್ನಿಸ್ತು.... ಏನೋ ಗ್ರಹಚಾರಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಳಲ್ಲ... ಏನಾಗುತ್ತೋ ಅಂತ ಅಂದ್ಕೊತ್ತಿದ್ದೆ' ಎಂದರು.

'ನಂಗೇನು ಗೊತ್ತು ಮೈತ್ರೇಯಿಯವ್ಮ, ದೇವರ ಮನೆ ಕತ್ತಲಾಗುತ್ತಲ್ಲ ಅಂತ ತೆಗೆಸ್ದೆ, ದೇವರಮನೆ ಕತ್ತಲಾಗೋದಿರಲಿ ನನ್ನ ಬಾಳೇ ಕತ್ಲಾಗೋಗ್ತಿತ್ತು....'

'ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು.... ರಾಯರು ಬದುಕಿ ಉಳಿದ್ರಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದಷ್ಟು ಅಪಘಾತದ ವಿವರ ಕೇಳಿ, ಸಂಜೆ ಬರ್ತೀನಿ' ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯಿಯವ್ಮ ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಕಾಕ ತಾಳೀಯ ನ್ಯಾಯದ ಹಾಗೆ ನಡೆದ ಈ ಘಟನೆ ಇಂದಿಗೂ ಪಾರಿಜಾತದ ಗಿಡದ ಹತ್ತಿರ ಹೋದಾಗ ಅದರ ರೆಂಬೆಗಳನ್ನು ಕಡಿಸಬೇಕೆಂದಾಗ ತಟಕ್ಕನೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತ ರಾಯರು—

'ಅಂಬಾ, ತುಂಬಾ ಹಸಿವೆಯಾಗ್ತಿದೆ. ಊಟ ಕೊಡ್ತೀಯಾ'

—ಎಂದಾಗ, ಅವಸರವಾಗಿ ಸಾರು-ಅನ್ನ ಕಲಸಿಕೊಂಡು ರೂಮಿಗೆ ಬಂದೆ.

ಊಟ ಮಾಡಿ, ಸಿಗರೇಟ್ ಹಚ್ಚಿ ಸೇದುತ್ತಾ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡ ಯಜಮಾನರು 'ನಿನ್ನ ಊಟ ಆಯ್ತಾ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ನನ್ನ ಊಟ ಇರ್ಲಿ.... ಆ್ಯಕ್ಸಿಡೆಂಟ್ ಹೇಗಾಯ್ತು ಹೇಳ್ತೀರಾ ?'

'ಮೊನ್ನೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದ್ವಲ್ಲ, ನಾವು ಯಾರನ್ನು ನೋಡ್ಬೇಕು ಅಂತ ಹೋಗಿದ್ವೋ ಆ ಮನುಷ್ಯ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನೆ ಸಿಗ್ತಾರೆಂತ ಗೊತ್ತಾಯ್ತು, ಸರಿ, ಕಾಮತ್ ಹೋಟೇಲ್‌ನಲ್ಲಿ ರೂಮು ಮಾಡಿ, ರೆಸ್ಟ್ ತಗೊಂಡು, ನಿನ್ನ ತಂಗಿ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ. ಮೊನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ, ಬರುವಾಗ ಈ ವೆಂಕಟೇಶ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ನಾನೂ ಬರ್ತೀನಿ ಮೈಸೂರಿಗೆಂತ ಹಟ ಹಿಡಿದ. ಪ್ರಸಾದು ಜೊತೆ ಆಡ್ಕೊಂಡಿರ್ಲಿ. ಎರಡು ದಿನಾಂತ ಕರ್ಕೊಂಡ್ಬಂದೆ. ಕೆಲಸ ಆಗ್ಬೇಕಾದ್ರೆ ಸಂಜೆ ಐದು ಗಂಟೆಯಾಯ್ತು. ಸಂಜೆ ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ವಿ—ಮಂಡ್ಯ ಬಿಟ್ಟಾಗ ಏಳೂವರೆ ಗಂಟೆ ಆಗಿರ್ಬೇಕು. ಲಾರಿಯೊಂದು ಎದುರಿಗೆ ಬಂತು. ಲಾರಿ ಬಂದ ರೀತಿ ನೋಡಿ ಎಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಾರಿಗೆ ಡಿಕ್ಕಿ ಹೊಡಿತಾನೋ ಅಂತ, ನಮ್ಮ ಡ್ರೈವರ್ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ. ಬ್ರೇಕ್ ಫೆಲ್ಯೂರ್ ಆಯ್ತು, ಮರಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದು, ತಗ್ನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತು. ಆ ತಕ್ಷಣ ನಾವಿನ್ನು ಬದುಕೊಲ್ಲ ಅಂತ ಅರ್ಥ ಆಯ್ತು—ಈ ಮಗೂನಾದ್ರೂ ಬದುಕಲೀಂತ ವೆಂಕಟೇಶನ್ನ ಕಾರಿನಿಂದ ದೂರ ಎಸೆದು ಬಿಟ್ಟೆ....

'ಮುಂದೆ ಏನಾಯ್ತೋ ಏನೋ, ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ಮಂಡ್ಯದ ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಆಸ್ಪತ್ರೇಲಿದ್ದೇನೆ, ತಲೆಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಹೊಲಿದಿದ್ದಾರೆ ಅಂತ ಗೊತ್ತಾಯ್ತು.... ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಲಾರಿಯವನೇ ನಮ್ಮ

ನಾಲ್ಕು ಜನರನ್ನೂ ಕರ್ಕೊಂಬಂದು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರ್ಸಿದ್ನಂತೆ. ಅವೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಡಾ|| ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ ಇದ್ದರು. ನೋಡಿದರು, ನಾನೂಂತ ಗೊತ್ತಾಯ್ತು, ಸರ ಸರ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ, ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಹೊಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ರು....'

'ಅಲ್ರೀ, ಇಷ್ಟು ಹತ್ರ ಮುಂಡ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದೂ ನನಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸ ಬಾರದಿತ್ತೇ ?'

'ಏನು–ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು, ರಾತ್ರಿ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ನಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗ್ಬೇಕು. ಯಾರು ಬಂದು ಹೇಳ್ಬೇಕು. ಡಾ|| ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಇದ್ದಿದ್ದ ರಿಂದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಂಡ್ರು.... ನಂದಿರ್ಲಿ ಕೇಳು-ಈ ವೆಂಕಟೇಶನ್ನ ಕಾರ್ನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಸೆದಿದ್ದೆನಲ್ಲ, ಅವನೇನಾದ ಯಾರಿಗಾದ್ರೂ ಗೊತ್ತಾಯ್ತೋ ಇಲ್ವೋ ಏನಪ್ಪ ಗತಿ ಅಂತ 'ಡಾಕ್ಟರೇ ನಮ್ಮ ಜತೆ ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗ ಇದ್ದ ಅವನೆಲ್ಲಿ?' ಎಂದೆ. 'ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗನೂ ಇದ್ದಾನೆ. ದೊಡ್ಡ ಹುಡುಗನೂ ಇದ್ದಾನೆ – ಎಲ್ಲಾ ಇದ್ದಾರೆ. ಏನೂ ಆಗಿಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ನೀವು ಮಲಗಿ, ಈಗ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಲೀಪಿಂಗ್ ಡೋಸ್ ಕೊಡ್ತೀನಿ' ಅಂತ ಚುಚ್ಚಿದರು.

'ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇ ಕೆ. ಆರ್. ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕಳಿಸಿದರು. ಈ ವೆಂಕಟೇಶನಿಗೆ ಮೈಯೆಲ್ಲ ತರಚಿ, ಮೈತುಂಬಾ ಪಟ್ಟಿಗಳು. ಕಿವಿ, ಕೈಗೆ ಪಟ್ಟಿ, ಅಂತೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ತರಹ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕೆ. ಆರ್. ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಬಂದ್ವಿ, ಡಾಕ್ಟರ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನನ್ನ–ಈ ವೆಂಕಟೇಶನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗ ಬಹುದು ಅಂತಂದ್ರು.

'ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು–ಕಮ್ಮಿ ಆಗಿದ್ರೆ ತಲೆ ಚಿಪ್ಪೇ ಎಗರಿ ಹೋಗ್ತಿತ್ತು. ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಯಸ್ಸು ಗಟ್ಟಿ ಇತ್ತು–ಉಳಿದೆ'

'ಸಾಕು–ಮಹರಾಯರಾ, ಹೇಳಿದ್ರೆ–ಕೇಳ್ತೀರಾ, ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಅವರಿವರ ಕೆಲ್ಸಾಂತ ಹೋಗ್ತೀರಲ್ಲ ಏನು ಉದ್ಧಾರಕ್ಕೋ'

'ಉದ್ಧಾರ ಏನು ಬಂತು. ಕೈಲಾದ ಸಹಾಯ ಮಾಡೋದು'

'ಕೆಲ್ಸ ಆದ್ರೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ರು ಅಂತಾರೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಸುಮ್ನೆ ದುಡ್ಡು ಖರ್ಚು ಮಾಡಿದ್ರು ಅಂತಾರೆ'

'ಯಾರು ಏನಾದ್ರೂ ಹೇಳ್ಲಿ ಬಿಡು'

'ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿ ಊರ ದನ ಕಾದು ದೊಡ್ಡ ಬೋರೇಗೌಡ ಅನ್ನಿಸ್ಕೊಂಡ ಅಂದ ಹಾಗೆ. ಮನೆ ದನ ಕಾಡಿಗ್ಹೋದರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ....'

'ಅದಿರ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಮಾಡು'

STATE CENTRAL LIBRARY, BANGALORE

ಎಂದು ಬೇರತ್ತ ಮಾತನ್ನು ತೇಲಿಸಿದರು.

ಬರಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಡೋದಿರಲಿ, ಡೆಲ್ಲಿ, ದ್ವೀಪಾಂತರಗಳಿಗೂ ಹೋಗ್ತಿದ್ರು....

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಉನ್ನತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಸ್ನೇಹ-ಸಂಪರ್ಕ ಇದೇಂತ ಅದು ಹೇಗೋ ತಿಳಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲೂ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಕೆಲಸ ಆಗದಿದ್ದಾಗ ಕಡೇ ಅಸ್ತ್ರ ಅಂತ ರಾಯರ ಹತ್ತಿರ ಜನ ಬರ್ತಿದ್ರು.

ಊಟ-ತಿಂಡಿ, ನಿದ್ರೆ, ಮನಃಶಾಂತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಳು ಮಾಡುವ ತಮ್ಮ ಭೂ ಪುರಾಣವನ್ನು ಈ ಜನ ಹೇಳೋದು, ನಮ್ಮದೇ ನಮಗೆ ಸಾಕಷ್ಟಿದ್ದು ಇವರ ತರಲೆ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ಅಂತ ನಾನು ಅಂದ್ಕೋತಿದ್ದೆ.... ಯಜಮಾನರೇನೋ ಬೇಸರ ಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹೂ ಗುಟ್ಟಿ, ಹೊತ್ತು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬೇಕಾದವರನ್ನು ಬೆಸೆದುಕೊಳ್ಳೋರು ಇದು ಯಾವ ಹಣೇ ಬರಹ? ತಮಗಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಂತೂ ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ.

ಕೆಲ್ಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಅದೆಷ್ಟು ಆಜೂಜಲವಾರಿ, ಅದೇನು ಗಿಲೀಟು ಮಾತು, ಹೊಗಳೋದು-ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡರೆ ನನಗೆ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರೋ ನಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ದೇಹ ದಣಿಸಿ, ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ಆಡೋ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಮನಸ್ಸು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದೋದು ಬೆಳ್ಳಗಿರೋದೆಲ್ಲ ಹಾಲಲ್ಲ ಅಂತ ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದು ಮನುಷ್ಯ ಬಲೆಗೆ ಬೀಳ್ತಾರಲ್ಲ ಅನ್ನಿಸೋದು.

ಆದರೆ ಬಡತನ-ಕಷ್ಟದ ಅನುಭವ ಇದ್ದ ನಮಗೆ ಯಾರಾದ್ರೂ ಕಷ್ಟ ಹೇಳಿ ಕೊಂಡಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಹುಡುಕೋದು ಸಹಜವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಯಜಮಾನ ರಂತೂ ಯಾವುದೋ ದಂತ ಗೋಪುರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬರೆಯೋರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನಗಳ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಅವರ ಕಷ್ಟ-ಸುಖಗಳ ನಡುವೆಯೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆ್ಯಕ್ಸಿಡೆಂಟಾಯ್ತಲ್ಲ, ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಎಂ.ಎಲ್.ಸಿ. ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಿಂತಿದ್ರಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಚುನಾವಣೆಯಾಯಿತು-ಯಜಮಾನರು ಕೇವಲ ಹನ್ನೊಂದು ಓಟಿನಿಂದ ಸೋತರು. ಗೆದ್ದ ಬಂದೀಗೌಡರು-'ಗೆದ್ದವರು ನೀವೇ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಮತ್ತೆಂದೂ ಯಾವ ಚುನಾವಣೆಗೂ ಅವರು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಚುನಾವಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡೋದು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ.

ತಮ್ಮ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಕವಿ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗರು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಜನಸಂಘದ ಅಭ್ಯರ್ಥಿಯಾಗಿ ಲೋಕಸಭಾ ಸದಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು ವಾರ ಗಟ್ಟಲೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿ, ಬಡಾವಣೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು.

ಆಗ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಕೆಂಗಲ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯನವರನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿದ್ದರು. ಯಜಮಾನರು ಎಷ್ಟೋ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ನಿಲುವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ್ದರು.

ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಈ ವಿರೋಧ ಎಂದೂ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆರೋಗ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಊರುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಯಜಮಾನರು ಚುನಾವಣಾ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಳುವ ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಜನರಿಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಅನ್ಯಾಯ ವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಯಜಮಾನರು ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದರು ? ಇವರಿಗೇಕೆ ರಾಜಕೀಯ ಬೇಕಿತ್ತು ? ಹಾಯಾಗಿ ತಾವಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ಇರಬಾರದಿತ್ತೆ ?

—ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಇಂದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡುವಾಗ ಕಾಡುತ್ತವೆ.

ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತ.ರಾ.ಸು, ಅವರನ್ನೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಯಜಮಾನರು ಧಾರವಾಡ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಂದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಆಡಿದ್ದ ಮಾತನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ.

"ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ರಾಜಕೀಯ ಉತ್ಪಾದನಾ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಅವರು ಒಬ್ಬ ಸ್ಟೇಟ್‌ಮೆನ್ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ, ಧಾರವಾಡದ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು. 'ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಮೇಲೂ ರಾಜಕೀಯ ತನ್ನ ನೇರ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೌನವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸು ತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತ ಸಾಹಿತಿಯಾದವರು ರಾಜಕಾರಣ ಜನಮನದ ಮೇಲೆ ಬೀರಿದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಕೀಯ ಬಿಟ್ಟು ಜೀವನವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಜೀವನದ ಆಗು–ಹೋಗುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ, ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುವ ಸಾಹಿತಿ ಅದರಿಂದ ಹೇಗೆ ದೂರ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.' ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ ತ.ರಾ.ಸು. ಬರಿ

ತನ್ನು ರಾಜಕೀಯ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕದ ಅನುಭವ ಚಿಂತನಗಳ ಫಲವಾಗಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಇಂದಿನ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳ ಸಜೀವ ಚಿತ್ರಣ ನೀಡುವ 'ಬೇಲಿಮೆಯ್ದು ಹೊಲ' ಹಾಗೂ 'ಕಾರ್ಕೋಟಕ' ಮುಂತಾದ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಹೇಳಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಪಲಾಯನವಾದಿಯಾಗಿ ಬದುಕದೆ, ದೇಶದ ಆಗುಹೋಗುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದಿಸಿ, ತಮಗನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬರೆದು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದ್ದರು.* ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಈ ಬಗೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಹೋರಾಟ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕವಾದದ್ದು, ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದುದಲ್ಲ".

ಪ್ರಭಾಕರ್ ಈ ಮಾತು ಹೇಳಿದಾಗ, ಆ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯ ಅವು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಮ್ಮೆ, ಮಂಡ್ಯದ ಇಂಜಿನಿಯರಿಂಗ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಡಿಪ್ಲೋಮಾ ಓದಲು, ಸೀಟ್ ಕೊಡಿಸಲು ಮಂಡ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಂಕರೇಗೌಡರನ್ನು ಕಾಣಲು ಹೋದೆವು.

ಮಾತಿನ ಮಧ್ಯೆ ಕಾಫಿ ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಶಂಕರೇಗೌಡರು—

'ಏನಮ್ಮ, ನೀನಾದ್ರೂ ನಿನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳೋಕೆ ಆಗಲ್ವೆ....ಬರೀ ಅವರಿವರ ಕೆಲಸಾಂತ ಬರ್ತಾರಲ್ಲ....ಇವರಿಗೇನು ಕೆಲಸ ಆಗಬೇಡವೇ ?'

—ಎಂದು ನನಗೆ ಹೇಳುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ರೇಗಿಸಿದರು.

'ನನಗೇ ಅದೇನು ಕೆಲ್ಸ ಕೋಡಿಸ್ತೀರಿ ಗೌಡರೇ, ಕೊಡ್ಸಿ.... ಮಾಡ್ತೀನಿ' ಯಜಮಾನರೂ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು.

'ನೀವೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೆಲಸ ಕೊಡಿಸ್ತೀರಿ ...ಇನ್ನು ನಿಮಗೆ ನಾನೇನು ಕೊಡಿಸ್ಲಿ ಅದಲ್ಲ, ನಾನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ'

'ಏನು ಹೇಳಿ'

'ನನ್ನ ಮಾತು ನಡೆಯುವಾಗ ಏನಾದ್ರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ....ಈ ಮಂಡ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಎಕರೆ ಜಮೀನು ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ...ಇಲ್ಲಿ ಜಮೀನು ಚಿನ್ನ ಇದ್ದ ಹಾಗೇ—ವರ್ಷಕ್ಕೆರಡು ಬೆಳೆ ತೆಗೀಬಹ್ದು.'

'ನೀವು ಹೇಳೋದು ಸರಿ, ಜಮೀನು ಕೊಳ್ಳೋಕೆ ನನ್ನ ಹತ್ರ ದುಡ್ಡೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ಗೌಡರೇ.'

'ನೀವು ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ತಗೊಳ್ಳಿ ಅಂತ ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ'

'ಮತ್ತೆ—ಪುಕ್ಕಟ್ಟೆ ಕೊಡ್ತೀರಾ ?'

'ಹಾಗಲ್ಲ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನೀವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದೋರು. ಹಾಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದೋರ್ಗೆಲ್ಲ ಸರ್ಕಾರ ಜಮೀನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ವೆ.... ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಪಟ್ಟಿದ್ದೀರಾ, ಎಷ್ಟು ಹೊಡೆದಾಡಿದ್ದೀರಾ—ಎರಡು ಎಕರೆ ಜಮೀನು ಕೊಡಿಸ್ತೀನಿ ನಾನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳಿ' ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದರು ಶಂಕರೇಗೌಡರು.

'ಕ್ಷಮಿಸಿ ಗೌಡರೇ ನಾನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿದ್ದು ನನಗೋಸ್ಕರ ಅಲ್ಲ, ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ. ದೇಶ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗುತ್ತೆ ಅಂತ ಕೂಡ ಗೊತ್ತಿರಲ್ಲಿಲ್ಲ—ಅಂತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾವು ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದು. ಇಂತದ್ದೆಲ್ಲ ತಗೋ ಬೇಕು ಅನ್ನೊ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲ್ಲ. ಸರ್ಕಾರದ ಈ ತಿರುಪೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡ ಗೌಡರೇ'

'ಸರ್ಕಾರ ಏನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಡ್ತಾ ಇಲ್ಲ—ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆಗೆ'

'ನನ್ನ ಸ್ವಭಾವ ತಿಳಿದಿದ್ದೂ ಕೇಳ್ತೀರಲ್ಲ ಗೌಡರೇ. ಆಗ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದದ್ದೇ ಬಂಡವಾಳ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬದುಕಬೇಕು ಅಂತಿದ್ರೆ ನಮ್ಮ ಊರಿನವರೇ ಆದ ನಿಜಲಿಂಗಪ್ಪನವರು ಬೇಕಾದ್ದೇ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ರೂ....ನಾನೂ ಒಬ್ಬ ಫುಡಾರಿಯಾಗಿ ಇವತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಹಾಗೇ ಒಬ್ಬ ಮಿನಿಸ್ಟ್ರಾಗಿರ್ತಾ ಇದ್ದೆ'.

'ನೀವು ಹೀಗಾದ್ರೆ ಸಂಸಾರದ ಕತೆ ಏನಪ್ಪ....'

'ಹೇಗೋ ಆಗುತ್ತೆ ಗೌಡರೇ....ನಂದಿರ್ಲಿ ಆ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಸೀಟು ಕೊಡಿಸಿ'—ಎಂದಿದ್ದರು ರಾಯರು.

ಈ ಪ್ರಸಂಗ ಈಗಲೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಿದೆ ; ಆಡಿದ್ದ ಮಾತುಗಳು ಈಗ ಕೇಳಿದಂತಿದೆ.

ಇದು ನಾನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡದ್ದು, ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಸಂಗ ಯಜಮಾನರೇ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಶಂಕರೇಗೌಡರು ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ. ಆಗ ಯಜಮಾನರೂ ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಸದಸ್ಯರಾಗಿದ್ದರು.

ವೀರೇಂದ್ರ ಪಾಟೀಲರ ಸರ್ಕಾರ ಉರುಳಿದ ಮೇಲೆ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಆಡಳಿತವಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಅ.ನ.ಕೃ. ನೇಮಕರಾಗಿದ್ದರು.

ಆಗ ನಡೆದದ್ದು ಈ ಪ್ರಸಂಗ

ಆ ವರ್ಷ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮೀಟಿಂಗ್‌ನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಅ.ನ.ಕೃ.—'ಬಾ ಸುಬ್ಬು, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಬರೋಣ' ಎಂದು ಇವರನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು—

'ನೋಡು, ನಿನಗೆ ನಾನು ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದು ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವೇ....ಆದರೆ....' ಎಂದು ಏನೋ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗದೆ ತೊಳಲಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು—

'ಅದೇನು ಹೇಳಿ ಕಿಟ್ಟಣ್ಣಾ, ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಾನೂ ಸಂಕೋಚವೇ ?'–ಎಂದರು.

'ನೀನೊಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು– ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯನವರು ಈಗಲೋ–ಆಗಲೋ ಅನ್ನೋ ಹಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಈ ಮರ್ಯಾದೆ ಸಲ್ಲಲಿಲ್ಲ ಅಂದರೆ ನನಗೇ ನೋವಾಗುತ್ತೆ'....

'ನಿಜ, ಈಗ ನಾನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಹೇಳಿ'

'ಎಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ಈ ಬಾರಿ ನಿನಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೊಡಬೇಕೂಂತ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಏನು ಹೇಳಿದ್ರೂ ಯಾರೂ ಒಪ್ಪಲ್ಲ. ನೀನೇ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರೋವಾಗ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ತಗೋಳಲ್ಲ, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲಾಂತ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು.... ನೀನು ಬೇಡ ಅಂತ ಹಟ ಹಿಡಿದು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆ ಆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು ಅನ್ನೋ ಚರ್ಚೆ ಶುರುವಾಗುತ್ತೆ. ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯನವರು ನನಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡವರು, ಅವರಿಗೆ ಕೊಡಿ ಅಂತ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡು ...ಉಳಿದದ್ದು ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀನಿ....'

'ಆಯ್ತು–ಇಷ್ಟೇ ತಾನೇ....ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿಗಿಂತ ಈ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನನಗೆ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೇ ಮಾಡ್ತೀನಿ'

ಮಾತು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯರು ಇಬ್ಬರೂ ಒಳಗೆ ಬಂದರು ಮೀಟಿಂಗ್ನಲ್ಲಿ ಅಂದುಕೊಂಡ ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದರು.

ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ಇಲ್ಲದ ರಾಜಕೀಯ, ಆ ಜೂಜುವಾರಿ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು,

ಮುಂದೆ ಆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಯಜಮಾನರು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ—'ನಿನಗೆ ಬಂದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ತಪ್ಪಿಸಿದೆ. ನೀನು ಪ್ರಶಸ್ತಿ ತಗೋಳೊದ್ದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಅ.ನ.ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಬದುಕಿರಲಿಲ್ಲ !

ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಅವರು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಸೆನೆಟ್ ಮೆಂಬರ್ ಆಗಿ ನಾಮಕರಣ ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜವರೇ ಗೌಡರಿಗೆ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಿದರೇ ಹೊರತು ತಮಗಾಗಿ ಏನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಹಲವಾರು ಯೋಜನೆಗಳು ರೂಪ ತಳೆಯಲು ಕಾರಣರಾದರು ಅಷ್ಟೆ.

ಬಿಚ್ಚು ಮಾತಿನ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸೆನೆಟ್ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ—

'ನೀವು Nominated Member ಅನ್ನೊದನ್ನ ಮರೀಬೇಡಿ' ಎಂದು ಟೀಕಿಸಿದರಂತೆ.

'ಹೌದು–ನಾನು Nominated Members.... Dominated Members ಅಲ್ಲ' —ಎಂದು ಎದುರಾಳಿ ಮುಟ್ಟನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಿದರಂತೆ ಯಜಮಾನರು.

ಕಾಲೇಜುಗಳ ತನಿಖೆಂದು ಟೂರ್ ಹೋದಾಗ, ಯಜಮಾನರು ಮೇಲಣ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆ ಕಾಲೇಜಿನವರು ಭಾಷಣ ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹೋದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು.

ಹೆಸರು, ಹಣ ಏನಾದರೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರೆ ಅದು ಅವರು ಬೆವರು ಸುರಿಸಿ ಬರೆದ ಬರವಣಿಗೆಯಿಂದ. ರಾಜಕೀಯ, ಸಮಾಜ ಸೇವೆಯಿಂದ ಗಳಿಸಿದ್ದು— ಅನುಭವ ಮಾತ್ರ ;

೨೫

ಚಲನ ಚಿತ್ರದ ಅನುಭವ

ಯಜಮಾನರು ಗಳಿಸಿದ ಅನುಭವಗಳ ವಿಚಾರ ಬಂದಾಗ ಅವರು ಚಲನಚಿತ್ರ ರಂಗದಿಂದ ಪಡೆದ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೇಳಲೇಬೇಕು.

ಹಿಂದೀ ಚಿತ್ರವಾದ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲ ಕತೆ 'ಹಂಸಗೀತೆ'ಯ ಚಿತ್ರೀಕರಣಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ.

ಕನ್ನಡ ಚಲನಚಿತ್ರವಾದ ಯಜಮಾನರ ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿ 'ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ' ಈ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ರಾಯರೇ ಸಂಭಾಷಣೆ, 'ಓ ನನ್ನ ಬಾಂಧವರೇ', 'ನಮ್ಮ ಮನೆಯೇ ನಂದನ'—ಈ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ ಕಾದಂಬರಿ ಚಲನಚಿತ್ರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ನಮಗೆ ಚಿತ್ರರಂಗದ ನಿಕಟ ಪರಿಚಯವಿತ್ತು.

ಯಜಮಾನರ ಆಪ್ತ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಬಿ. ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಜು ಎನ್ನುವವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದರು. ರಾಜು ಅವರಿಗೆ ಸಿನಿಮಾ ತೆಗೆಯುವ ಹುಚ್ಚು. ಇವರೊಂದಿಗೆ ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಲ ಕಳೆದ ನಾವು ಅಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸ್ಟುಡಿಯೋಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಷೂಟಿಂಗ್‌ಗಳನ್ನು ದಿನವೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ನಟ–ನಟಿಯರಿಂದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯ ಚಿತ್ರೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸಲ ರೀಟೇಕ್‌ಗಳಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ, 'ಸೈಲೆನ್ಸ್ ಪ್ಲೀಸ್' ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದಾಗ ತುಟಿ ಪಿಟಿಕ್ ಎನ್ನದೆ ಉಸಿರು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತು ನೋಡಬೇಕಿತ್ತು. ಮೇಕಪ್ ಮಾಡುವವರು ಪ್ರತಿ ಟೇಕ್–ರಿಟೇಕ್‌ಗಳಿಗೂ ನಟ–ನಟಿಯರಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ತೋರಿಸಿ, ಪೌಡರ್ ಹಚ್ಚಿ, ಹುಬ್ಬು ತಿದ್ದಿ ಸರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಂದರವಾಗಿರದ ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ, ಸುಂದರಿಯನ್ನೂ ಕುರೂಪಿಯಾಗಿ, ಪ್ರಾಯದವರನ್ನೂ ಪ್ರಾಯದವರಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ಈ ಮೇಕಪ್ ಮೆನ್‌ಗಳದ್ದು.

ಕೃತಕವಾದ ಅಳು, ನಗು, ಮಳೆ, ಗಾಳಿ, ಗುಡುಗು,ಮಿಂಚು, ಕೃತಕ ಬಾವಿ, ಸಾಯುವುದು ಇವನ್ನೂ ದೂರದಿಂದ, ಹತ್ತಿರದಿಂದ, ವಿವಿಧ ಕೋನಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರೀಕರಿಸುವ ಕ್ಯಾಮರಾಮೆನ್‌ನ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದೆವು.

ಸಿನಿಮಾ ತೆಗೆಯುವ ಪ್ರೊಡ್ಯೂಸರ್‌ನ ಅನುಭವ ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ನಿರ್ದೇಶಕನ ಕತೆ ದೇವರಿಗೇ ಪ್ರೀತಿ.

ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ತಾನು ಆಡಿ ತೋರಿಸಿ, ಅಭಿನಯವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ನಟನಾಗಬೇಕು. ಅದೆಷ್ಟು ಸಲ, ಆಡಿದ್ದನ್ನೇ ಆಡಿ, ಮಾಡಿದ್ದನ್ನೇ ಮಾಡಿ, ಸಹನೆ ತಪ್ಪುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಟ–ನಟಿಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೆಣಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ನಿರ್ದೇಶಕನ ಪಾಡು–ಸಾಕಪ್ಪಾ ಸಾಕು ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ನಟರುಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯೋ ಹೇಳತೀರದು.

ಇವೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಾಗ ಈ ಸಿನಿಮಾ ತೆಗೆಯೋದು ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಜನ ಎಷ್ಟು ರೀತಿ ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕು. ನಾವೇನೋ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಸಿನಿಮಾ ನೋಡಿ ಹೊಗಳಿಯೋ–ತೆಗಳಿಯೋ ಸುಮ್ಮನಾಗುತ್ತೇವೆ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಮೊನ್ನೆ, ಯಜಮಾನರು ತೀರಿಹೋದ ಮೇಲೂ 'ಮಸಣದ ಹೂ' ಚಿತ್ರದ ಮುಹೂರ್ತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನವರು ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಾಡನ್ನು ಕಂಡು, ಈ ಹಳೆಯ ನೆನಪೆಲ್ಲ ಮರುಕಳಿಸಿತು.

ನಾವು ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎನ್. ಟಿ. ರಾಮರಾವ್, ಎ. ನಾಗೇಶ್ವರರಾವ್, ಜೆಮಿನಿಗಣೇಷನ್, ಸಾಹುಕಾರ್ ಜಾನಕಿ, ಶಿವಾಜಿಗಣೇಶನ್ ಎಂ.ಜಿ.ಆರ್, ಸಾವಿತ್ರಿ, ಜಮುನಾ, ಭಾನುಮತಿ ಮುಂತಾದ ಖ್ಯಾತ ನಟ–ನಟಿಯರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದ ಚಿತ್ರೀಕರಣವನ್ನು ಬಹು ಹತ್ತಿರದಿಂದಲೇ ನೋಡಿದ್ದೆವು. ಪರಿಚಯವೂ ಆಯಿತು.

ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಈ ಜನ, ಸಿನಿಮಾ ನೋಡುವುದೇ ತಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಇಂದಿನ ಜನಾಂಗ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ನಡೆಯುವಂತಹ ಮಾದರಿಯಾದ ಕತೆಗಳನ್ನು–ಚಿತ್ರೀಕರಿಸಿದರೆ ತೆಗೆದವರಿಗೂ, ನೋಡಿದವರಿಗೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಉತ್ತಮ ಕೊಡುಗೆ ಕೊಡಬಹುದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ನನ್ನ ಅನುಭವ ಇಷ್ಟಾದರೆ, ನಿರ್ಮಾಪಕರ–ನಿರ್ದೇಶಕನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಲೈಟ್ ಬಾಯ್‌ವರೆಗೂ ಮಾತನಾಡಿ, ಅವರ ಕಷ್ಟ–ಸುಖಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಪಡೆದ ಯಜಮಾನರ ಅನುಭವ ಅದೆಷ್ಟಿರಬೇಕು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಆಯ್ಕೆಯಾದಾಗ, ಆ ನಾಲ್ಕಾರು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾವೇ ಚಿತ್ರಕತೆ, ಸಂಭಾಷಣೆ, ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಚಿತ್ರರಂಗದ ಅನುಭವವನ್ನು ತಮ್ಮ 'ನಾಯಕ' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಿ ಇಳಿಸಿದರು.

'ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ' ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದವರು ಪಾಲ್ಸ್ ಅಂಡ್ ಕಂಪನಿಯವರು. ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡಿದವರು ಟಿ. ವಿ. ಸಿಂಗ್ ಠಾಕೂರ್. ಮದ್ರಾಸಿನ ಕನ್ನಡ ಬಾರದ ಈ ನಿರ್ಮಾಪಕರು ಒಂದು ದಿನ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು. ಚಂದ ವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಸಿನಿಮಾ ಮಾಡಲು ಅನುಮತಿ ಕೇಳಿದರು. ಅವರ ಪೂರ್ವಾಪರ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಿಸಿದ ರಾಯರು—

'ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಸಿನಿಮಾ ತೆಗೆಯುತ್ತೀರಿ. ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರೋ ಏನೋ— ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ನೀವು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಹಾಗೇ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನೀವು ಮದ್ರಾಸಿಗೆ ಬಂದರೆ ನಮ್ಮ ಡೈರೆಕ್ಟರನ್ನೂ ಕರೆಸುತ್ತೇವೆ. ಸಲಹೆ ಕೊಡಿ'

—ಎಂದು ನಿರ್ಮಾಪಕರು ಹೇಳಿ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಮದ ರಾಸಿಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು, ಹೋಟೆಲ್ ಉಡ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿ, ಸಂಭಾಷಣೆ, ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿ ಚಿತ್ರ ಕತೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನರಿಂದ ಪಡೆದು ಕೊಂಡರು.

ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಎಳೆಯಬೇಕು. ಮೊಟಕು ಮಾಡ ಬೇಕು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಯಜಮಾನರ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲೇ ಟೇಪು ಮಾಡಿಸಿದ ಈ ಬುದ್ಧಿ ವಂತರು ಕತೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬದಲಾಯಿಸದೆ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು ; ನಮಗೂ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು.

ಆಗ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸಾಹಸ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಎಂಬಂತೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪುರಾಣಿಕರ 'ಧರ್ಮ ದೇವತೆ' ಕಾದಂಬರಿ, 'ಕರುಣೆಯೇ ಕುಟುಂಬದ ಕಣ್ಣು' ಚಿತ್ರವಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು.

'ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ' ಕಾದಂಬರಿ ಆಧಾರವಾದ ಚಿತ್ರ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಗಳಿಸಿದ್ದು ಇಂತಹ ಸಾಹಸ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು.

ಪ್ರೀಮಿಯರ್ ಸ್ಟುಡಿಯೋದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರೀಕರಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಮೇಕಪ್ ಅಳಿಸಿ ಬರಲು ವೇಳೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಷೂಟಿಂಗ್ ಮಧ್ಯೆ ಸಿನಿಮಾ ಮೇಕಪ್ ಸಹಿತ ರಾಜಕುಮಾರ್, ಜಯಂತಿ, ಉದಯ ಕುಮಾರ್ ಮುಂತಾದ ನಟವರ್ಗ

ದವರೆಲ್ಲ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಊಟ ಮಾಡಿ 'ಅಮ್ಮನ ಕೈ ಅಡಿಗೆ ಬಹಳ ರುಚಿ ಯಾಗಿದೆ. ಹೋಟೆಲ್ ಊಟ ಮಾಡಿ, ಮಾಡಿ ಬೇಜಾರು ಬಂದಿತ್ತು. ಮೆಂತ್ಯದ ಗೊಜ್ಜು, ತಿಳಿಸಾರು ನಾಲಗೆ ತೊಳೀತು' ಅಂತ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು,

ಷೂಟಿಂಗ್ ಮಧ್ಯೆ, 'ಸಿನಿಮಾ ಊಟ' ಬೇಜಾರಾದಾಗ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬಂದಾಗ ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಸೇರಿದ್ದ ನನ್ನ ತಂಗಿಯರು ತಮಗೆ ಬಹು ಇಷ್ಟವಾದ 'ಬಾಗಿಲನು ತೆರೆದು ಸೇವೆ ಯನ್ನು ಕೊಡೊ ಹರಿಯೆ' ಎಂಬ ಕನಕದಾಸರ ಹಾಡನ್ನು ರಾಜಕುಮಾರ್ ಅವ ರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು. ನಾದಿನಿಯರ ಆಸೆಯನ್ನು ಭಾವ ಹೇಳಿದಾಗ ರಾಜ್ ಕುಮಾರ್ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಹಾಡಿದರು.

ಹಾಗೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸ್ನೇಹ ರಾಯರು ಬದುಕಿರುವವರೆಗೂ ನಡೆದು ಬಂತು. ರಾಯರನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಲಿ ಮೊದಲು ಬಾಯಿ ತುಂಬಾ 'ಅಪ್ಪಾಜಿ' ಹೇಗಿದ್ದೀರಿ ?' ಎಂದು ಕುಶಲ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಎರಡನೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್.

'ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ'ದ ಶಿವನಂಜೇಗೌಡನಾಗಿ ಜೀವಂತ ಅಭಿನಯ ನೀಡಿದ ಉದಯಕುಮಾರ್ ಕೂಡ ರಾಯರನ್ನು 'ಅಪ್ಪಾಜಿ' ಎಂದು, ನನ್ನನ್ನು 'ಅಮ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಂದು ಸಲ ಮಾಸ್ಟರ್ ಹಿರಣ್ಣಯ್ಯ ಮುಂತಾದ ನಾಟಕ–ಸಿನಿಮಾದ ಮಿತ್ರ ರೆಲ್ಲ ಹಾಲ್ ತುಂಬಾ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಾಗ ಒಬ್ಬಂಟಿಗಳಾಗಿ ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಕಷ್ಟ ನೋಡಿದ ಈ ಉದಯಕುಮಾರ್ ಅಮ್ಮ, ನಾನು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ತಮ್ಮ ಬೊಜ್ಜು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಟವಲ್ ಬಿಗಿದು, ಸೊಂಟ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಡಿಸಿ, ತಾವೂ ಊಟ ಮಾಡಿ, 'ಅಮ್ಮಾ, ಈ ತಿಳೀಸಾರು ಎಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿದೆ. ಒಳ್ಳೆ ಟಾನಿಕ್ಕು–ಮೆಣಸಿನ ಪುಡಿಗೆ ಏನೇನು ಹಾಕ್ತೀರಿ' ಎಂದು ಸಾರನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದೇ ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದು, ಬಂದವರ ಎದುರಿಗೆಲ್ಲ 'ಅಮ್ಮನ ತಿಳೀ ಸಾರ್' ಅಂತ ನಾಟಕೀಯ ವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ

'ಸಾಕಪ್ಪ, ಈ ಸಿನಿಮಾ–ನಾಟಕದವರ ನಾಟಕೀಯ' ಎನಿಸಿ, 'ಅತಿಯಾಗಿ ಹೊಗಳಬೇಡ ಮಹರಾಯ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಚಿತ್ರರಂಗದ ಜನರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಜನಪ್ರಿಯತೆ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಗೌರವ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆತು ಮನೆಯ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಸಲುಗೆಯಿಂದ, ಪ್ರೀತಿ ಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು,

ಸಿನಿಮಾದವರ ಸ್ನೇಹ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿತ್ತು, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಿನೀಮಯ ವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

'ಚಂದವಳ್ಳಿಯ ತೋಟ'–ಚಿತ್ರ ಜಯಭೇರಿ ಹೊಡೆದು ವರ್ಷವಾದ ಮೇಲೆ, ಅದರ ಪಾರ್ಟನರ್‌ಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬರಾಗಿದ್ದ ಎಸ್. ಎನ್. ಪಾಲ್ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಭಗವತೀ ಆರ್ಟ್ ಪ್ರೊಡಕ್ಷನ್ ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ 'ಚಕ್ರತೀರ್ಥ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರೀಕರಿಸಲು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ರಾಯರ ಬಳಿ ಬಂದರು. ಸಿಂಧೀ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಕನ್ನಡ ಬಾರದ ಪಾಲ್ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಯಜಮಾನರ ಸಲಹೆ ಕೇಳಿದರು.

ಪಾಲ್ ಅವರ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಮಾರುಹೋದ ಯಜಮಾನರು ಚಿತ್ರಕತೆ, ಸಂಭಾಷಣೆ, 'ಓಬೇಲಿ ಲೇಸೋ' ಎಂಬ ಟೈಟಲ್ ಸಾಂಗ್‌ನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರಲ್ಲತೆ, ಚಿತ್ರೀಕರಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದರು.

ಜಯಂತಿಯವರ ಪತಿಯಾಗಿದ್ದ, ತೆಲುಗಿನಿಂದ ಆಗಮಿಸಿದ್ದ ಪೇಕೇಟಿ ಶಿವರಾಂ ನಿರ್ದೇಶಕರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರೀಕರಣ, ಯಜಮಾನರು ಚಿತ್ರತಂಡದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾಗಿ ಮನೆ ಮಠ ಎಲ್ಲ ಮರೆತು ಹಗಲಿರುಳು ಚಿತ್ರ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹೊರಬರಲು ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

ಈ ಚಿತ್ರೀಕರಣದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ಯಜಮಾನರು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಐದು ಸಾವಿರ ಅಡಿಗಳಷ್ಟು ಚಿತ್ರೀಕರಣವನ್ನು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದರಂತೆ, ಇದನ್ನು ಉದಯಕುಮಾರ್ ರಾಯರ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದು, ತಮ್ಮ ಕತೆ ಕನ್ನಡ ಬಾರದ ಈ ನಿರ್ದೇಶಕನ ಕೈಲಿ ಹೀಗೆ ಹಾಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಪಾಲ್‌ಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಆತ ಯಜಮಾನರನ್ನೇ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಚಿತ್ರೀಕರಣ ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ತಾವು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಚಿತ್ರ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆಂದು ಬಗೆದ ಯಜಮಾನರು ಪೂರ್ಣವಾಗುವವರೆಗೂ ಚಿತ್ರೀಕರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು–ಮಡದಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಸಂಸಾರ, ಬರವಣಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆತು,

'ಆರು ತಿಂಗಳು ಕೂತು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದಿದ್ರೆ ಎಷ್ಟೋ ಆಗ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದ್ರೂ ನಮ್ಮಾತು ಎಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ತೀರಿ ?' ಎಂದು ಅಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದೆ.

'ಹೋಗ್ಲಿ ಬಿಡು....ಕೊಡೋದು ಕೊಟ್ರಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಮೋಸ ಆಗಿಲ್ವಲ್ಲ.'

'ಕೊಡೋದನ್ನ ಹೇಗೂ ಕೊಡ್ತಾನೇ ಇದ್ರು....ಅದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಪಡಬೇಕಿತ್ತೆ'.

'ಹಣ ಒಂದೇ ಮುಖ್ಯ ಅಲ್ಲ....ಸಿನಿಮಾ ಜೀವನ ಏನೂ ಅಂತ ತಿಳಕೊಂಡ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಟೆಕ್ನಿಕ್ ಪರಿಚಯ ಆಯ್ತು....ಇವೆಲ್ಲ ಮನೇಲಿ ಕೂತಿದ್ರೆ ಆಗ್ತಿತ್ತೆ'

ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ತಾವು ಗಳಿಸಿದ ಸಿನೀಮಾ ಜೀವನದ ಅನುಭವಕ್ಕೇ ತೃಪ್ತಿ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡರು.

'ಚಕ್ರತೀರ್ಥ' ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಉದಯಕುಮಾರ್, ಜಯಂತಿ ಅಭಿನಯ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಂಡಿತು. ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ತಮಗೆ ದೊರೆತ ಚಿಕ್ಕ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದರು.

ಈ ಚಿತ್ರ ತೆರೆಯ ಮೇಲೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ನಂತರ ಶ್ರೀಕಾಂತ್ ಅಂಡ್ ಶ್ರೀಕಾಂತ್ ಎಂಟರ್ ಪ್ರೈಸಸ್ ಅವರು ಯಜಮಾನರ 'ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ', 'ಭಾಗ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿ', 'ಬೆಳಕಿನ ಬೀದಿ'—ಕಾದಂಬರಿ ಮಾಲೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಮುಂದೆ ಬಂದರು. ಎಂ. ಆರ್. ವಿಠ್ಠಲ್ ಅವರು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ 'ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ' ಚಿತ್ರಕ್ಕೂ ಯಜಮಾನರೇ ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ನಾಯಕರಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸಿದ ಈ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಾಪಕರಿಗೆ, ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ನಿರಾಶೆ ಉಂಟುಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಮೊದಲ ದಿನದ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಡಿ. ದೇವರಾಜ ಅರಸು, ದಿ|| ನಾಗಪ್ಪ, ಆಳ್ವ ಅವರು ಬಂದಿದ್ದರು.

ಚಕ್ರತೀರ್ಥ ತೆಗೆದ ನಿರ್ಮಾಪಕರೇ ರಾಯರ 'ಸಾಕುಮಗಳು' ಕಾದಂಬರಿ ಅಧರಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬರೆಸಿ 'ಪುನರ್ಜನ್ಮ' ಚಿತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಷೂಟಿಂಗ್ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಪ. ಜರ್ಮನಿ, ಸೋವಿಯತ್ ರಷ್ಯಾಗಳಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಹೋಗಿ, ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಡೆ ಗಮನ ಕೊಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ.

'ಪುನರ್‌ಜನ್ಮ' ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಪೆಕೇಟಿ ಶಿವರಾಂ ಮತ್ತಿತರರು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಚಿತ್ರ ತೆಗೆದರು. ವಿದೇಶದಿಂದ ಬಂದ ಯಜಮಾನರು ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ತಿರುಚಿ ಹೋದ ತಮ್ಮ ಕತೆಯ ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬೇಸರ ಹೊಂದಿ ಆ ಸಿನೀಮಾವನ್ನೇ ನೋಡಲಿಲ್ಲ.

ಈ ಮಧ್ಯೆ ಎಂ. ಆರ್. ವಿಠ್ಠಲ್ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ 'ಬಾಳ ಪಂಜರ' ಚಿತ್ರಕ್ಕೂ ಸಂಭಾಷಣೆ ಬರೆದರು. 'ಅಪರಾಜಿತೆ' ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ 'ಅರಳು ಮಲ್ಲಿಗೆ ಅರಳು' ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಬರೆದರು.

ಯಜಮಾನರ ನಾಲ್ಕು ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ 'ಹಂಸಗೀತೆ' ಕಾದಂಬರಿ ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಚಲನ ಚಿತ್ರವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ,

ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರೂ ಪಳಗಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (1970ರಲ್ಲಿ) ನಾಗರಹಾವು, ಎರಡು ಹೆಣ್ಣು ಒಂದು ಗಂಡು, ಸರ್ಪಮತ್ಸರ ಕಾದಂಬರೀ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಚಲನ ಚಿತ್ರವಾಗಿಸಲು ನಿರ್ಮಾಪಕರೊಬ್ಬರು ಮುಂದೆ ಬಂದರು,

'ನಾಗರಹಾವು' ಚಿತ್ರವಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಆ ಹಾವಿನ ವಿಷ ಕುಡಿದಷ್ಟೇ ಭಯಂಕರ ಅನುಭವವಾದರೂ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲೇ ಬೇಕು.

ಮೈಸೂರಿನ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಟಾಕೀಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಿನೀಮಾ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೇಶವಮೂರ್ತಿ ಎಂಬುವವರು 'ನಾಗರಹಾವು' ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. 'ಬೇಕಾದ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ನೀವೇ ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಉಬ್ಬಿಸಿ, ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು.

'ಚಾಮುಂಡಿಗೆಸ್ಟ್ ಹೌಸ್'ನಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ನಾಗರಹಾವು ಚಿತ್ರಕತೆ, ಸಂಭಾಷಣೆ, ಹಾಡುಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಮನೆಯಿಂದ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹೊರಟ ಅವರು ರಾತ್ರಿವರೆಗೂ ಅಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಮನೆಯಿಂದ ಊಟ, ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಾನೂ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ರಾಯರೇ, ನಾಗರಹಾವು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಓದಿ, ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸುವಾಗ ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ, ಕಾದಂಬರಿಯ ಗುಣಮಟ್ಟ ಕೆಡದ ಹಾಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಯಜಮಾನರು ಚಿತ್ರಕತೆ ರಚಿಸಿ, ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡವರು ಚೇತನ್‌ರಾಮರಾವ್ ಅವರ ತಮ್ಮ ಪತ್ರಕರ್ತ ಎಸ್. ಪದ್ಮನಾಭ್ ಅವರು.

ಯಜಮಾನರು ಏನಾದರೂ ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿದರೆ ಮೂರು ಹೊತ್ತು ಅದೇ ಯೋಚನೆ ಅವರಿಗೆ ಊಟ, ತಿಂಡಿ, ನಿದ್ರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅದೇ ಧ್ಯಾನ.

'ನಾಗರಹಾವು' ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ರಾತ್ರಿ, ಮಲಗಿ' ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು 'ರಾಮಾಚಾರಿ ರಾಮಾಚಾರಿ' ಎಂದು ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕನವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು; ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೊಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದವರು ಅವರು.

ರಾಮಾಚಾರಿಯ ಬಾಲ್ಯದ ಸಾಹಸ, ಆಲಮೇಲು–ಮಾರ್ಗರೆಟ್ಟನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಣಯ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಿದ ಆ ಪಾತ್ರವನ್ನು ದುರಂತದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಬೇಕಲ್ಲ

ಎಂದು ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದರು. 'ನಾವು ನಮ್ಮ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಸಿದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನಾವೇ ಕೊಲ್ಲಬೇಕಲ್ಲ ಇದೆಂತಹ ನೋವು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಇದಕ್ಕಾ್ಯಕೆ ಇಷ್ಟು ಯೋಚಿಸುತ್ತೀರಿ. ಕತೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಕೊನೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕಲ್ಲ' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ—

'ನೋಡು, ನೀವು ಹೆತ್ತು ಬೆಳೆಸಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಕರುಳು ಚುಳ್ ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಈ ಪಾತ್ರಗಳು ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಶಿಶುಗಳು, ಇವನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ, ಬೆಳೆಸಿದ ನಾನೇ ಇವನ್ನೂ ಕೊಲ್ಲಬೇಕಲ್ಲ ...ನನ್ನ ಹೃದಯ ಏನಾಗಬೇಕು ?'—ಎಂದು ನಮ್ಮನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಷ್ಟು ಭಾವಪರವಶರಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಮೇರಿಯಮ್ಮ ಮದ್ದೂರಾಮಾಚಾರ್ಯರ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳು ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಸದೆ ಆ ಪೋಷಕ ಪಾತ್ರಗಳ ಘನತೆ ಕಾಪಾಡಿದ್ದರು. ಚಾಮಯ್ಯ ಮೇಷ್ಟ್ರನ್ನು ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾಚಾರಿ ಕೊಂದಂತೆ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ತಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಮೇಲಾಗುವ ಪರಿಣಾಮ ವನ್ನು ಊಹಿಸಿ, ಮೇಷ್ಟ್ರ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ರಾಮಾಚಾರಿ ಮಾರ್ಗ ರೆಟ್ಟೆಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು.

ಸುಮಾರು ತಿಂಗಳೊಂದರಲ್ಲೇ ಚಿತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ರಾಯರಿಗೆ ಅಂದುಕೊಂಡ ಕೆಲಸ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಆಯಿತಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆ ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಚಿತ್ರ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆಂದು ಬಂದವರು ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ಮಿ ಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಕ್ಕನ್ನು ಬರೆಸಿಕೊಂಡು, ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಅದನ್ನೂ ಓದಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವರು ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? ನಿರ್ಮಾಪಕರನ್ನು ಕೇಳಿದರೂ ಅವರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲೇನೋ ಮೋಸ ನಡೆದಿದೆ ಎನಿಸಿತು.

ಶಾಖಾಯ–ಲವಣಾಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸುಳ್ಳು ಭರವಸೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಹಕ್ಕನ್ನು ಬರೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದೆಲ್ಲ ಹಾಲೆಂದು ನಂಬಿದ ರಾಯರು ಆ ನಂತರವೂ ಬರಲಿರುವ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲೆದದ್ದೊಂದೇ ಲಾಭವಾಯಿತು.

ಇದಾದ ವರ್ಷದ ನಂತರ ವೀರಾಸ್ವಾಮಿಯವರು ಈ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ರೆಂದು, ಎಸ್. ಆರ್. ಪುಟ್ಟಣ್ಣ ಕಣಗಾಲ್ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವರೆಂದು ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಯಿತು. ಪ್ರೀಮಿಯರ್ ಸ್ಟುಡಿಯೋನಲ್ಲೇ ಚಿತ್ರೀಕರಣ ನಡೆಯು

ತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಆಲೂರು ವೆಂಕಟ ರಾಯರ, ಅ. ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಭಾವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಚಲನಚಿತ್ರ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಓದದೆ ಇದ್ದವರಿಗೆ, ಚಿತ್ರ ನೋಡಿದಾಗ ಖುಷಿ ಕೊಟ್ಟಿತು. ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದವರಿಗೆ ಆದ ನಿರಾಶೆ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ನಾವೂ ಚಿತ್ರ ನೋಡಿದೆವು. ಯಜಮಾನರು ಅನ್ಯೊಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದ ಚಲನಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೇಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಂತಾ ಗಿತ್ತು. ಅದೇನಾಯಿತೋ ಈಗಲೂ ಚಿದಂಬರ ರಹಸ್ಯವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದೆ.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ನಾಲ್ಕಾರು ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒದಗಿಸಿ, ಆ ಮಾಧ್ಯಮ ದಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಚಿತ್ರಮಾಧ್ಯಮವೇ ಬೇರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ಪಾಠ ಹೇಳಿದರು — ನಿರ್ಮಾಪಕರು, ನಿರ್ದೇಶಕರು ತಮ್ಮ 'ನಾಗರಹಾವು'–'ಕೇರೇ ಹಾವಾಯಿತು' ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕನಲಿ ಬರೆದಾಗ.

'ನಾಗರಹಾವು' ಚಿತ್ರ ಜಯಭೇರಿ ಹೊಡೆಯಿತು, ಶತದಿನೋತ್ಸವವನ್ನೂ ಕಂಡಿತು. ಆ ದಿನ ನಡೆದ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಕತೆ ವಿಕೃತವಾದ ನೋವು, ವ್ಯವಹಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಹೋದ ಬೇಸರ ಇವು ಗಳಿಂದ ನೊಂದ ನಾನು ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಯಜಮಾನರೂ ಹೋಗಬಾರದೆಂದೇ ಇದ್ದರು. ಆದರೆ ಪಾಲ್ ಬಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದಾಗ ಆತನ ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದು ರಾಯರು ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು.

ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ನಡೆದ ಕಹಿ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮರೆತು ಆಶೀರ್ವದಿಸಬೇಕೆಂದು ಪುಟ್ಟಣ್ಣನವರು ಹೇಳಿದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಹೊಸಬರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ತಾಂತ್ರಿಕ ಗುಣಮಟ್ಟವನ್ನುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದರಂತೆ.

'ನಾಗರಹಾವು' ಕನ್ನಡಚಿತ್ರ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿ 'ರಾಜನಾಗಂ' ಆಗಿ, ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ 'ಕೊಡೆಸಾಗ' ಆಗಿ, ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ 'ಜಹ್ರೀಲಾ ಇನ್ಸಾನ್' ಆಗಿ ತೆರೆಕಂಡ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಈಗಲೂ ಆ ನೆನಪು ಬಂದಾಗ ಆದ ನಷ್ಟದ ನೋವು ಎದೆಯನ್ನು ತಿವಿಯುತ್ತದೆ.

'ನಾಗರಹಾವು' ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಆದ ಲಾಭ ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯವರನ್ನೂ ನಂಬದ ಹಾಗೆ ಆದದ್ದು, ಬಿಗಿಯಾದ ಒಪ್ಪಂದವಿಲ್ಲದೆ ಯಾರಗೂ ಚಿತ್ರಿಕರೀಸಲು ಕತೆ ಕೊಡ ಬಾರದೆಂದು ಪಾಠ ಕಲಿತು ಅದರಂತೆ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದೆವು.

ಪಾಲ್ ಅವರು ರಾಯರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿ 'ನೃಪತುಂಗ'ವನ್ನು ತೆರೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಲು ಬಹಳ ಉತ್ಸುಕರಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ತಾವು ಅದನ್ನು ಚಿತ್ರೀಕರಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ರಾಯರ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕಂಡ ಟೇಪ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಡಾ|| ರಾಜ್ ಕುಮಾರ್ ಅವರು 'ನೃಪತುಂಗ'ನಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸುವ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಇತ್ತು. ನೋಡುವ ಯೋಗ ಮಾತ್ರ ಕೂಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ !

ದೊರೆ–ಭಗವಾನ್ ಜೋಡಿ ಯಜಮಾನರ 'ಚಂದನದ ಗೊಂಬೆ', 'ಗಾಳಿ ಮಾತು', 'ಬೆಂಕಿಯ ಬೆಲೆ' ಮತ್ತು 'ಬಿಡುಗಡೆಯ ಬೇಡಿ' ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ತೆರೆಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಕಂಬನಿಯ ಕುಯಲು, ಕಾದಂಬರಿ ಮಾಲೆ ಚಿತ್ರವಾಗ ಬೇಕಿದೆ ; 'ಮಸಣದ ಹೂ' ಮತ್ತೆ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನವರ ಕೊನೆಯ ಚಿತ್ರವಾದದೊಂದು ವಿಪರ್ಯಾಸ.

'ನಾಗರಹಾವು' ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಮನನೊಂದಿದದ್ದರಿಂದಲೋ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೆ ಗಳಿಂದಲೋ ಆಂತೂ ಯಜಮಾನರು ಮೊದಲಿನಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಗಳಿಗೆ ತಾವೇ ಚಿತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ಒದಗಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೊರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ'ವನ್ನು ಬರೆದ ಮೇಲೆ 'ಶಾಂತಲಾ' ಚಿತ್ರಕತೆ ಯನ್ನೂ ಮಂಜುಭಾರ್ಗವಿಯ ಜಿತ್ತಾಯದ ಮೇಲೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದರು.

ರಾಯರಿಗೂ–ಚಲನಚಿತ್ರರಂಗಕ್ಕೂ ಇದ್ದ ಸಂಬಧದ ವಿಷಯ ಮುಗಿಸುವ ಮುನ್ನ ೧೯೮೦ರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಚಲನಚಿತ್ರ ಪತ್ರ ಕರ್ತರ ಸಂಘದವರು ಏರ್ಪಡಿ ಸಿದ್ದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮಾತು ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ ;

ಸಂಘದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಕೆ. ಎಸ್. ನಾರಾಯಣ ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಚಿತ್ರರಂಗಕ್ಕೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರು ಮಾತನಾಡಿ, ತಮಗೂ–ಚಿತ್ರರಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ನಂಟನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ತಮ್ಮ ಚಿತ್ರರಂಗದ ಅನುಭವದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾತನಾಡಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು 'ಲೇಖಕ ನಿರ್ದೇ ಶಕರಲ್ಲಿ ಸಾಮರಸ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿ ಉತ್ತಮ ಚಿತ್ರವಾಗಿ ಹೊರಬರುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಲೇಖನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಚಿತ್ರ ಮಾಡುವಾಗ, ದೃಶ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡುವಾಗ ಮೂಲ ಲೇಖಕನೊಡನೆ ಸೌಹಾರ್ದಯುತ

ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕತೆಯ ಮೌಲಕ್ಕೆ ಕುಂದು ಬಾರದ ಹಾಗೆ ಚಿತ್ರದ ಗುಣಮಟ್ಟ ವನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಬಹುದು ಎಂದರು.

ಯಜಮಾನರ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಮಾತನಾಡಿದ ನಿರ್ದೇಶಕರ ರವಿ ಅವರು— ಕತೆ, ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಚಲನಚಿತ್ರ ಮಾಡಲು ಪಡೆದು ಅದನ್ನು ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿ ಸುವ, ಅದರ ಲೇಖಕರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸುವ ಕಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಮೂರು ವಾರ, ನಾಲ್ಕು ವಾರ, ನೂರು ವಾರ ಓಡುವ ಚಿತ್ರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೇಕಾದ ಕತೆಯನ್ನು ಹೊಸೆ ಯುವ ರೆಡಿಮೇಡ್ ಕತೆಗಾರು ಸಾಕಷ್ಟು ಜನ ಇರುವಾಗ ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸಾಹಿತಿಗಳ ಬಳಿ ಬಂದು, ಉತ್ತಮ ಕತೆ ಪಡೆದು ಚಿತ್ರ ತೆಗೆಯುವ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಯಾರು ಕೈಹಾಕು ತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಇಂದಿನ ಚಿತ್ರಸೆಂಗದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ರವಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯ ಇಂದಿಗೂ, ಇಂದಿನ ಕೆಲವು ಚಲನಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದಾಗ ತಟಕ್ಕನೆ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

೨೬

ವಿದೇಶ ಪ್ರಯಾಣ

'ಪುನರ್ಜನ್ಮ' ಚಿತ್ರೀಕರಣ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು ಎಂದೆನಲ್ಲ.

ಪಶ್ಚಿಮ ಜರ್ಮನಿ, ಸೋವಿಯತ್ ರಷ್ಯಾ ದೇಶಗಳಿಗೆ ರಾಯರು ಪ್ರವಾಸ ಹೋಗಿದ್ದು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ

ಯಾವುದೋ ಕೆಲಸದ ನಿಮಿತ್ತ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಫೋನು ಮಾಡಿದರು.

'ನೋಡು, ಬರ್ಲಿನ್‌ನಲ್ಲಿ ನಡೆಯೋ ವರ್ಲ್ಡ್ ಪೀಸ್ ಕಾನ್ಫರೆನ್ಸ್‌ಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಹೋಗೋಕೆ ಸೆಲೆಕ್ಟ್ ಆಗಿದೀನಿ'

'ಯಾವತ್ತು ಹೋಗಬೇಕ್ರಿ ?'

'ಇನ್ನು ಮೂರು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಗೊತ್ತಾಯ್ತು, ಪಶ್ಚಿಮ ಜರ್ಮನಿ, ರಷ್ಯಾ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕು'.

'ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡು ?'

'ಖರ್ಚಿಗೆ ಎರಡು–ಮೂರು ಸಾವಿರನಾದ್ರೂ ಬೇಕು. ಅರ್ಜೆಂಟಾಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಲಿ–ನನಗೊಂದೂ ತೋಚ್ತಾ ಇಲ್ಲ. ನೀನೇನಾದ್ರೂ ಹೊಂದಿಸ್ತೀಯಾ ?'

ಯಜಮಾನರು ಹಾಗೇ ಕೇಳಿದಾಗ ತಕ್ಷಣ ನನಗೂ ಏನೂ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಯೋಚಿಸಿದೆ. ಮೈಮೇಲಿದ್ದ ಒಡವೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಅಷ್ಟು–ಇಷ್ಟು ಹಣ ಬಂದಾಗ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ, ಹಣ ಇದ್ದರೆ ಖರ್ಚಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹಟ ಮಾಡಿಯೋ, ಗಿಲೀಟು ಮಾಡಿಯೋ ಒಂದೆಳೆ ಸರ, ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಳೆ ಮಾಡಿಸಿಟ್ಟು ಕೊಂದಿದ್ದೆ, ಸಮಯ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು.

'ಇಷ್ಟು ಅರ್ಜೆಂಟ್‌ಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಕೇಳ್ತೀರಿ....ಒಡವೇನ ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹಣ ತಂದಿರ್ತೇನೆ ಬನ್ನಿ....'

'ನೀನು ಕರಿಮಣಿ ಸರ ಇಡೋ ಹಾಗಾದ್ರೆ ನಾನು ಹೋಗೋದೆ ಇಲ್ಲ....'

'ಫೋನಿನಲ್ಲಿ ಚರ್ಚೆ ಬೇಡಿ....ಪಾಸ್‌ಪೋರ್ಟ್ ಅದೇನೋ ಹೇಳಿದ್ರಲ್ಲ, ಅದೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ....' ಎಂದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಒಡವೆಗಳು ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧವಾದವು. ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟೆ–ಫೋನಿನ ಸದ್ದು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿತು. 'ಹಾಳಾದ್ದು, ಹೊರಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು' ಎಂದು ಬೈಯುತ್ತಾ, ಒಳಗೆ ಬಂದು ಫೋನನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆ.

'ದುಡ್ಡಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಿದೆ ?'—ಯಜಮಾನರು

'ಈಗ ತಾನೇ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದೆ.'

'ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಇಡಬೇಡ. ಹಣ ಜೊತೆಯಾಯಿತು. ಇವತ್ತು ಬರುತ್ತಾ ಇದ್ದೇನೆ.'

ಸಂಜೆಗೇ ಯಜಮಾನರು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

'ಹಣ ಹೇಗೇ ಹೊಂದಿಸಿದಿರಿ ?'

'ಅಂಬಾ ನೋಡು, ನೀನು ಒಡವೆ ಇಟ್ಟು ಹಣ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ ಎಂದ ಹೊತ್ತು ಒಳ್ಳೆಯದು. ನಿನಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ಯಾರನ್ನೋ ನೋಡಲು ವಿಧಾನಸೌಧದ ಕಡೆ ಹೊರಟೆ. ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಹೆಗಡೆ ಸಿಕ್ಕಿದರು. ನಾನು ಫಾರಿನ್ ಹೋಗೋ ವಿಷಯ ಕೇಳಿ, ಹಣಕ್ಕೆ ಏನು ಮಾಡಿದ್ರಿ ಅಂತ ವಿಚಾರಿಸಿದರು. ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರೋ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದೆ. ಅವರು ಹಿಂದು ಮುಂದೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡದೆ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಡಿ, ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ, ಅಂತ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಟ್ಟರು....ನೋಡು ಸ್ನೇಹ ಹೇಗಿರುತ್ತೆ.... ತುಂಬಾ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ. ನೀನೇ ನೋಡಿದ್ದೀಯಲ್ಲ. ಆವತ್ತು ನಾನು ನೀನು ಹೋದಾಗ ಗಂಡ–ಹೆಂಡತಿ ಇಬ್ಬರೂ ಹೇಗೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು....' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಯಜಮಾನರು—

'ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ದೂರಾ–ಬಾರಾ ಹೋಗೋದು ನಿನಗೆ ಸಮಾಧಾನವೇ? ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಪ್ಲೇನಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕು, ಧೈರ್ಯವಾಗಿರ್ತೀಯಾ ?'—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಇದೇ ಮೊದಲು ಅಷ್ಟು ದೂರ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಳಿಸಲು ನನಗೆ ಆತಂಕ ಇದ್ದರೂ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ—

'ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ, ನನಗೆ ಭಯ ಅಂತ ಸಿಕ್ಕ ಅವಕಾಶ ಬಿಟ್ಟು, ನೀವು ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡೋದನ್ನ ಬೇಡ ಅನ್ನಲೇ ? ನಿಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ನೀವು ಹೋಗಿಬನ್ನಿ....' —ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆ.

ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಾನೂ, ಮಕ್ಕಳೂ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದೆವು.

ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ರಾಯರಿಗೆ, ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹಿತ, ಬಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವನಾಥ್ ಹೋಟೇಲ್ ಏರ್‌ಲೈನ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಬೀಳ್ಕೋಡುಗೆಯ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು.—ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ 'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ' ಎಂದು ಅವರನ್ನು, 'ಅಕ್ಕ' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುವ ಈ ವಿಶ್ವನಾಥ್ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದವರೂ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ ಈತನಿಗೆ.

ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವಿಮಾನ ನಿಲ್ದಾಣಕ್ಕೂ ಬಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು. ವಿಶ್ವನಾಥ್. ಅವರ ಜತೆಗೆ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರೂ ಬಂದಿದ್ದರು.

ಪ್ಲಾಟ್ ಫಾರಂನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಇನ್ನೇನು ಪ್ಲೇನು ಹತ್ತಲು ಹೋಗಬೇಕು ಎನ್ನುವಾಗ, ಇಷ್ಟು ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಳಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅದುವರೆಗೂ ತಡೆದಿದ್ದ ಕಣ್ಣೀರು ನನಗರಿವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು.

ನಾನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು, ನನ್ನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಕಣ್ಣೀರನ್ನೂ— ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದ ವಿಶ್ವನಾಥ—

'ಏಕೆ ಕಣ್ಣೀರು ಅಕ್ಕ, ಅಲ್ಲಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ ರಾಯರು ಹೀಗೆ ಹುಡುಗೀರ್ಗೆ ಮುತ್ತಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತಾರೆಂತ ಸಂಕಟವೇ ?' ಎಂದು ಚುಡಾಯಿಸಿದಾಗ—

'ಅಲ್ಲ ಕಣೋ ವಿಶ್ವನಾಥ, ಸುಬ್ಬು ಎಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಹುಡುಗೀನ ಮದುವೆಯಾಗಿಬಿಟ್ರೆ ನನ್ನ ಗತಿ ಏನೂಂತ ಈ ಕಣ್ಣೀರು....ಅಂಬುಜಮ್ಮ, ಕಣ್ಣೀರು ಒರೆಸಿಕೋ.... ಸುಬ್ಬು ಏನೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲ್ಲ ; ಸುಖವಾಗಿ ವಾಪಸ್ಸು ಬರುತ್ತಾನೆ ನಗ್ತಾ ನಗ್ತಾ ಕಳ್ಸಿ....ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ಅ.ನ.ಕೃ.

ನನ್ನ ಯೋಚನೆ ನನಗೆ—ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ತಮಾಷೆ.

'ಹೋದ ತಕ್ಷಣ ಟೆಲಿಗ್ರಾಂ ಕೊಡಿ....'

'ಆಗಲಿ....'

' '

'ಅಯ್ಯೋ ಹುಚ್ಚಿ, ಯಾಕಳ್ತೀಯಾ ? ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಜನ ಇದಾರೆ ನೋಡು. ಧೈರ್ಯವಾಗಿರು ... ಬರ್ಲಾ....ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹುಷಾರಾಗಿ ನೋಡಿಕೋ'

—ಎಂದು ನನಗೆ ಹೇಳಿ, ಬಂದಿದ್ದ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆಲ್ಲ ಕೈ ಕುಲುಕಿ, ಪ್ಲೇನಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ನಾವು ಕಾಣುವವರೆಗೆ ಕೈ ಬೀಸಿದರು.

ವಾಪಸ್ಸು ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ನನಗೆ ಬೇಸರ ದೂರವಾಗಲಿ ಎಂದು ತಮಾಷೆಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಬೆಂಗಳೂರು ತಲುಪಿಸಿದರು—ವಿಶ್ವನಾಥ, ಅ.ನ.ಕೃ. ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಮಿತ್ರರು.

ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡೆವು.

ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ ಯಜಮಾನರು ತಲುಪಿದ್ದಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಣ ಕೇಬಲ್ ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ಕಾಗದವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದ ಯಜಮಾನರು ವಿದೇಶದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ವಾರಕ್ಕೊಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದು ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ, ನಾಳೆ ಇಂಥ ಕಡೆ ಎಂದು ತಮ್ಮ ದಿನಚರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಾಸ್ಕೋದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ, 'ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಮೂಲಕ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತೀರಾ ?' ಎಂದಾಗ ಅವರು ಖುಷಿಗಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದರಂತೆ, ಕೇಳಿದವರು ಹೇಳಿದಾಗ ನಾನು ಪೆಚ್ಚಾದೆ. 'ನಾನು ಮಾತನಾಡುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳಿ' ಎಂದು ಕಳುಹಿಸಿದ ಕೇಬಲ್ ನಂತರ ಬಂತು.

ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ರಾಯರು ಹಿಂತಿರುಗಿದ ದಿನ ಅ.ನ.ಕೃ.ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತಿಥ್ಯ. ಆ ದಿನವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲೇ ಕಳೆದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ತಾವು ಬೆಂಗಳೂರು ಬಿಟ್ಟಾಗಲಿಂದ ವಾಪಸ್ಸು ಹಿಂತಿರುಗುವವರೆಗೂ ನಡೆದ ಅನುಭವವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ಇಲ್ಲಿನವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸುವುದು, ಅಲ್ಲಿಯ ಊಟ–ತಿಂಡಿ–ನಡೆ ನುಡಿ—ಅವರ ಜೀವನ, ಬಸ್ಸುಗಳ ಪ್ರಯಾಣ ರಸ್ತೆಗಳನ್ನು ಶುಚಿಯಾಗಿಡುವ ವಿಧಾನ, ತಾವು ಹೋದ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮಾತುಕತೆ, ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸ್ಥಳಗಳು, ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನಗಳು, ಅಲ್ಲಿನ ಸಾಹಿತಿ, ಕಲಾವಿದರ ಮನೆಗಳು—ಅವರ ಜೀವನ—ಒಂದೇ ಎರಡೇ....

೧೯೫೯ರಲ್ಲಿ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ರಾಯರು ಆ ದಶಕವೆಲ್ಲ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಿನಿಮಾ ಚಟು ವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ, ಈಗ ೧೯೬೯ರಲ್ಲಿ ವಿದೇಶಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಬಂದು, ಹಾಡು ಹಕ್ಕಿಯ ಹಾಗೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ಬರೆದು, ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಓಡಾಡುತ್ತಾ ತಮಗಾದ ವಯಸ್ಸಿನ ಅರಿವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹಾಯಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಾಲದ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಗದೆ ಹಾಗೇ ಹಾಯಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರೋ–ಏನೋ—

'೧೯೭೦ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೧ಕ್ಕೆ ನಿಮಗೆ ಐವತ್ತು ವರ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ.'

—ಎಂದು ೧೯೬೯ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಭಾಕರ್ ನೆನಪಿಸಿ, ಹೇಳದಿದ್ದರೆ.

೨೭

ಮರೆತಿದ್ದ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ

'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಐವತ್ತು ವರ್ಷ !'

—ಈ ಮಾತನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದವನು ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಎಂಬ ಪಾಂಡವ ಪುರದ ಹುಡುಗ.

ಪ್ರಭಾಕರ್ ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮಹಾರಾಜರವರ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ. ತ.ರಾ.ಸು, ಅ.ನ.ಕೃ.ರವರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದ, ಒಂದೆರಡು ಲೇಖನಗಳು ಬಿಟ್ಟರೆ ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷದ ಈ ಹುಡುಗ ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಯುವುದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಐವತ್ತು ವರ್ಷವಾಯಿತು ಎಂದು ನೆನಪಿಸಿದ.

ಅದುವರೆಗೂ ಯಜಮಾನರ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸದಿದ್ದ ನಾವು ಅರ್ಧ ಶತಮಾನ ಆ ಕಾಲ ಬದುಕಿದ ಅವರ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದೆವು. ನನ್ನ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮಾರಂಭವನ್ನೇ ಏರ್ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ.

ಆದರೆ ಯಜಮಾನರು '49 ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಐವತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಇದರಲ್ಲೇನು ವಿಶೇಷ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಅವರ ಭಾವಮೈದುನರು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿಸಿ, ಬೇಕಾದ ಮಿತ್ರರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿದರು.

ನಾವು ಬಸವ ಜಯಂತಿಯಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ಯಜಮಾನರ ಐವತ್ತನೇ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ ಆಚರಿಸಿದ ದಿನ ಎಚ್ಚೆಸ್ಕೆಯವರು 'ಸುಧಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'ವಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ' ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದರು. ಹಾ.ಮಾ. ನಾಯಕ್ ಅವರು 'ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭ'ದಲ್ಲಿ "ತ.ರಾ.ಸು." ಅರ್ಧಹಾದಿ ಎಂದು, ದಿ॥ ಎಸ್ಸಾರ್ಕೆಯವರು Indian Express ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ 'Colourful World of Tarasu' ಎಂದು ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದರು.

ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ ಮಿತ್ರರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಕೋರಿ, ಸಿಹಿ ತಿಂದು ಶುಭ ಹಾರೈಸಿದರು.

೨೪-೭-೧೯೭೦ರಂದು ಐವತ್ತು ವರ್ಷ ತುಂಬಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಮೊದಲ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಿದವರು ಪಾಂಡವಪುರದ ಕನ್ನಡಸಂಘದ ಮಿತ್ರರು.

ಈ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಮುಂದಾಳುವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದವರು ಎನ್. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ, ಇವರು ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನ ಅಣ್ಣ. ನಮಗೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ದಿನದಿಂದಲೂ ಪರಿಚಿತರು. ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದವರು. ಅ.ನ.ಕೃ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವವರು. ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಗಿರುವ ಅಭಿಮಾನವೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾಕರ್‌ಗೆ ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾದದ್ದು.

ಡಾ|| ಹಾ.ಮಾ. ನಾಯಕ್ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಯರ ಸನ್ಮಾನದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚೆಸ್ಕೆ, ರಾವೆಂಶ್ರೀ, ಸಿ.ಪಿ.ಕೆ, ಸುಜನಾ ಅಭಿನಂದನಾ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. ತಮ್ಮ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಡಿದ ಮುಕ್ತ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಯರಿಗೆ ಆ ದಿನ ಹೃದಯ ತುಂಬಿ ಬಂದು ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಮನರಂಜನೆಯಿಲ್ಲ, ಆರೇಳು ಜನರ ಭಾಷಣಗಳು. ಆದರೂ ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸೇರಿದ್ದರು. ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದವರಿಗೆ ತ.ರಾ.ಸು.ಅವರು ಗಳಿಸಿದ್ದ ಅಭಿಮಾನದ ಆಸ್ತಿಯ ಅರಿವಾಯಿತು.

ಪಾಂಡವಪುರದಲ್ಲಿ ಐವತ್ತರ ಮೊದಲ ಸನ್ಮಾನವಾದ ಹೊಸದರಲ್ಲೇ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆಯವರು ಅದೇ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದ ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಆ ದಿನ ಅಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಎಚ್ಚೆಸ್ಕೆ, ಸಿಪಿಕೆ, ಹಾ.ಮಾ. ನಾಯಕ್ ಮುಂತಾದವರು ಮಾತನಾಡಿದರು. ಆ ವರ್ಷ ಕನ್ನಡ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮ. ರಾಮಮೂರ್ತಿ ಕನ್ನಡ ಸಂಘದ ಮಿತ್ರರು ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಚಿಕೆ ಹೊರಡಿಸಿ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು. ಕೆ. ಗ್ಯು. ವಿಠಲರಾವ್, ಹ. ಕೃ. ಅನಂತ, ವೈ. ನಾ. ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣ ಈ ಸಂಘದ ಹುಡುಗರು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಯರ ಐವತ್ತನೇ ವರ್ಷದ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವವಿದೆ.

ಆ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದವರು ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರ ಬಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವನಾಥ್, ಅ.ನ.ಕೃಷ್ಣರಾಯರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕ ಕೂಡಿಸಿದ್ದರು. ನಾಡಿಗೇರ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು, ನಿರಂಜನ ಮುಂತಾದ

ಮಿತ್ರರು ಅಭಿನಂದನಾ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಶುಭ ಕೋರಿದರು. ಯಜಮಾನರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಗುರು ಅ.ನ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಮ್ಮ ನೆಚ್ಚಿನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಶಾಲು ಹೊದಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು. ಈ ವಿಶ್ವನಾಥ ಒಂದು ಹೂವಿನ ಹಾರ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ಅಕ್ಕ ಏಳಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಮಾಲೆ ಹಾಕಿ' ಎಂದ. ನನಗೆ ನಾಚಿಕೆ. 'ಸುಬ್ಬು ನೀನೇ ಮೊದಲು ಹಾಕೋ—ಆ ಮೇಲೆ ಅವರು ಹಾಕಲಿ....ನಾವಂತೂ ನೀವು ಮದುವೆ ಆಗಿದ್ದು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ...ಇವತ್ತು ನೋಡೋಣ' ಎಂದು ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದರು. 'ಯಾಕೋ ನಾಚಿಕೆಯೇನೋ' ಅ.ನ.ಕೃ. ಅಂದಾಗ ಯಜಮಾನರು ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾರ ಹಾಕಿದರು. ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ದೊಡ್ಡವರು, ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಲಿ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ನಾನೂ ಹೂವಿನ ಹಾರವನ್ನು ರಾಯರಿಗೆ ಹಾಕಿದೆ.

ಇದೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು, ಯಜಮಾನರು ಮಾತನಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು—

'ಇಂದು ಸುಬ್ಬುವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಿದವರೆಲ್ಲ ನನ್ನನ್ನೂ ಕುರಿತು ಮಾತಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇನು ಸುಬ್ಬುವಿನ ಸನ್ಮಾನವೋ, ನನ್ನ ಸನ್ಮಾನವೋ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ—

'ನನಗಿಂತಲೂ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬು ಸಾಧಿಸಿದ ಎತ್ತರವನ್ನು ಇಂದು ಮಾತನಾಡಿದವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಗನಿಂದ ತಂದೆ, ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಗುರು ಪರಾಜಯ ಹೊಂದಬೇಕಂತೆ. ಸುಬ್ಬು ನನ್ನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಶಿಷ್ಯ. ಇಂದು ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನ ಅವನಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನನಗೂ ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನ, ಇಂತಹ ಸಾರ್ಥಕ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಪಡೆದ ಹೆಮ್ಮೆ ನನ್ನದು'—ಎಂದು ಬಿಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾತನಾಡಿ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಹರಸಿದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಐವತ್ತು ವರ್ಷ ತುಂಬಿದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭಗಳು ಮುಗಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ 'ನಾಗರಹಾವು' ಚಿತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಆ ವರ್ಷ ಡಿಸೆಂಬರ್ ೨೬ರಂದು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೆಳ್ಳಿಹಬ್ಬದ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರನ್ನು 'ಶ್ರೀಷ್ಠ ಕಾದಂಬರಿಕಾರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ' ನೀಡಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಲು ಆಹ್ವಾನ ಬಂದಿತು.

ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ನಾವು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದೆವು. ನನ್ನ ಮಾವನವರೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಆ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿದ್ದರು.

ಯಜಮಾನರು ಮೊದಲ ಕಾದಂಬರಿ 'ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ' ಬರೆದಾಗ, ಟೀಕಿಸಿದ್ದ ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರೇ ಆ ದಿನ ಸಂಜೆ ನಡೆದ ಆ ಅದ್ದೂರಿ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ, ಶಾಲು ಹೊದಿಸಿ, ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಿ, ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿದರು.

ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಮುಂದಿನ ಸಾಲಿನಲ್ಲೇ ನಾವು ಕುಳಿತು ಕಣ್ತುಂಬಾ ನೋಡಿದೆವು. ನಮ್ಮ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ, ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಆಂದು, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಟೀಕಿಸಿದ ಮಾಸ್ತಿ ಯವರಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅ.ನ.ಕೃಷ್ಣ ರಾಯರೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಮಾಸ್ತಿಯಂತಹ ಹಿರಿಯರಿಂದ ಸಂದ ಗೌರವವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮಾವ ನವರು ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನಿತರ ಪರವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದವರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿದ್ದ ಎಸ್. ವಿ. ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟರು.

ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮಾವನವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು—

'ಏನು ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರೇ, ನನ್ನ ಮಗ ನನ್ನಂತಾಗಲಿಲ್ಲ, ಏನೋ ಆಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೇಂತ ಕಳವಳ ಪಡ್ತಾ ಇದ್ರಲ್ಲ.....ಈಗ ಏನು ಹೇಳ್ತೀರಿ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

ಕೇಳಿದ ಅವರಿಗೂ ಹೃದಯ ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು.

ಮೊದಲೇ ಭಾವುಕರಾದ ನನ್ನ ಮಾವನವರು ಏನು ತಾನೇ ಹೇಳಿಯಾರು ?

ಮಾರನೆಯ ದಿನದಿಂದ ಮೂರು ದಿನ ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದೆವು.

ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಮುತ್ತಿದರು. ಅವರೊಂದಿಗೆ, ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಸ್ನೇಹಿತ ರೊಂದಿಗೆ ರಾಯರು ಮಾತನಾಡಿದ್ದೆ, ಆಡಿದ್ದು.

ಕೊನೆಯ ದಿನ ಹೊರನಾಡು ಕನ್ನಡಿಗರು ಬಂದು ತಮ್ಮ ಬವಣೆಯನ್ನು ರಾಯರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡರು:

'ನೀವಾದರೆ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತೀರಿ. ನೀವು, ಅ.ನ.ಕೃ. ನಮ್ಮ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಸರಿಯಾದ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿಸಬೇಕು' —ಎಂದು.

'ಖಂಡಿತ ಮಾತನಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದರು.

ಆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತಿಥ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಆಯಾಸಕ್ಕೆ ಮಲಗಿ ಎದ್ದು ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ನಿರ್ಣಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಭೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

'ಸುಬ್ಬು, ನೀನು ಮಾತಾಡು, ಸಮಯ ಬಂದರೆ ನಾನಿರುತ್ತೇನೆ'—ಎಂದರು ಅ.ನ.ಕೃ.

'ನಾನು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸದಸ್ಯನಲ್ಲ. ಯಾರಾದರೂ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎತ್ತಿದರೆ ?' —ಕೇಳಿದರು ರಾಯರು.

'ಅದೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸಬೇಡ. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಆದರೆ ನಾನಿರುತ್ತೇನಲ್ಲ' —ಎಂದು ಅ.ನ.ಕೃ. ಯಜಮಾನರನ್ನೇ ಮಾತಾಡಲು ಬಿಟ್ಟರು.

'ಕನ್ನಡ ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ' ಎಂಬ ವಿಷಯ ಬಂದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿ ವಿವರಿಸಿ, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೇ ಉದ್ಯೋಗ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು.

ರಾಯರ ಮಾತಿಗೆ ಇಡೀ ಸಭೆ ಅನುಮೋದಿಸಿತು.

ಅದೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು ಮಾತನಾಡಿ, ಮೂರು ಅಕಾಡೆಮಿಗಳ ಪರವಾಗಿ ಸಮ್ಮೇಳನಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಅವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರ ಬಿಚ್ಚು ಮಾತನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು—

'ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದರೆ ಚಪ್ಪರಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆವು' ಎಂದರು.

ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ ಅವರ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಕು ಸಾಕಾಯಿತು.

೨೮

ಮೃತ್ಯುದೂತ

ಐವತ್ತರ ನಂತರ ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನಗಳು, ಈಗ ಪರಿಷತ್ತು ನೀಡಿದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅದುವರೆಗಿನ ತಮ್ಮ ಬರೆದೇ ಬದುಕಿದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಮನ್ನಣೆ ಎನಿಸಿ ರಾಯರಲ್ಲೂ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿತ್ತು.

ಹಾಗೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮುಂದುವರೆದಿದ್ದರೆ ಏನೇನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ. ಆದರೆ ಯಾವುದೂ ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ !

'ಇನ್ನು ಬರಲೆ ಯಮುನೆ'—ಎಂಬ ಎಸ್. ಪಂಕಜ ಅವರ ಕಾದಂಬರಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ 'ಸಿಪಾಯಿ ರಾಮು' ಚಿತ್ರ ತೆಗೆಯಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ಪಾಲ್ ಅವರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಚಿತ್ರಕತೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಬರೆಯಲು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ಹೋಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಆ ಚಿತ್ರಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ಇನ್ನೆ ರಡು ದಿನಕ್ಕೆ ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದಲೋ, ಮತ್ತೇನನಿಸಿತೋ ಆ ಕೆಲಸ ವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಿಟ್ಟು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು.

ಮುಖ ನೋಡಿದೆ—ಮೊದಲಿನ ಹಾಗಿಲ್ಲ, ಏನೋ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

'ಯಾಕೆ, ಹಾಗೇಮುಖ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೀಯಾ ?' ಎಂದರು.

'ಮತ್ತೆ ಮುಖ ಏಕೆ ಇಷ್ಟು ಬೆಳುಪಾಗಿದೆ .....ಬೇಕಾದ್ರೆ ಕನ್ನಡಿಲಿ ನೀವೇ ನೋಡ್ಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದೆ.

ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ನೋಡಿಕೊಂಡ ಯಜಮಾನರು—

'ಯಾಕೋ—ಯಾರಿಗೊ್ಗತ್ತು....ಆಡುಗೆ ಆಗಿದ್ರೆ ತಟ್ಟೆ ಹಾಕು'—ಎಂದರು.

'ಊಟ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ'

—ಎಂದು ಊಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದೆ.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮಾಮೂಲು ವೇಳೆಗೆ ಎದ್ದು, ಬೆಳಗಿನ ಕಾರ್ಯ ಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಬರೆಯುವ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ಮಹಾರಾಣಿ ಕಾಲೇ ಜಿನಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ರೀಡರ್ ಆಗಿದ್ದ ಭಗವಾನ್ ಬಂದರು. ಅವರೊಡನೆ ಮಾತ ನಾಡುತ್ತಾ, ರಾಯರು ರೂಮಿನಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ಯಜಮಾನರು ರಕ್ತ ವಾಂತಿ ಮಾಡಿ ಬಿದ್ದರು.

ಗಡ್ಡೆ ಗಡ್ಡೆ ರಕ್ತ ವಾಂತಿಯಾಯಿತು. ಉಟ್ಟ ಬಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲ ರಕ್ತಮಯ !

ಹಾಗೇ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿದೆವು. ಕುಡಿಯಲು ಗ್ಲೂಕೋಸ್ ಬೆರಸಿದ ನೀರು ಕೊಟ್ಟೆ. ಭಗವಾನ್ ಅವರನ್ನು ಮಗಳ ಜೊತೆ ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆ ತರಲು ಕಳಿಸಿದೆ—ಸ್ಕೂಟರ್ ಹೊರಟಿತು.

ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಡಾ|| ಕಿಣಿಯವರನ್ನು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗೆ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದರು–ಭಗವಾನ್.

ಯಜಮಾನರ ದೇಹಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಡಾಕ್ಟರ್—

'ಜೀವಕ್ಕೇನೂ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಕೆ. ಆರ್. ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ—
'ತಕ್ಷಣ ಹಣ್ಣಿನ ರಸಕ್ಕೆ ಗ್ಲೂಕೋಸ್ ಹಾಕಿಕೊಡಿ'

—ಎಂದರು. ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ.

ಯಜಮಾನರನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು.

ಆ ದಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ—ಹೇಗೆ ಸೇರಿಸುವುದು ?

ಈ ಯೋಚನೆಯ ಜೊತೆಗೆ, ಅವರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದ ನನಗೆ ಏನೇನೋ ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆಗಳು ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದರೂ ಬಂದು ಕಾಡಿದವು.

ಕೈ ಕಾಲು ತೊಳೆದು ದೇವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ. ತುಪ್ಪದ ದೀಪ ಹಚ್ಚಿ, ಗುರು ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನಸ್ವಾಮಿಗಳ ಫೋಟೋ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು—

'ಗುರುವೇ, ಇವತ್ತೇನಾದರೂ ನನ್ನ ಮುತ್ತೈದೆ ತನಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ಬಂದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾದುಕೆಗಳ ಸಮೇತ ಇಲ್ಲಿರುವ ದೇವರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣದ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತೇನೆ—ನಿನ್ನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಶಪಥ ಮಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಮೇಲೆಳುತ್ತಾ—

'ಅದೇನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ ಮಾಡು, ಇವತ್ತೇನೇ ಆಗಲಿ, ಈ ದಿನ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ....ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸೋಲ್ಲ'—ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡೆ.

ಆ ದಿನ ಕೆ. ಆರ್. ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಎಕ್ಸ್‌ರೇ ತೆಗೆಸಿ ಬಂದೆವು.

ಮರುದಿನ ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬದಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದೆವು. ಯಜಮಾನರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಡಾಕ್ಟರರು 'ದೊಡ್ಡ ಕಾಯಿಲೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಸರ್ ಅಷ್ಟೆ' ಎಂದರು. ಕಾಫಿ, ಸಿಗರೇಟು, ಡ್ರಿಂಕ್ಸ್‌ಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಲೇಕೂಡದು ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರ್ ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು.

ಡಾಕ್ಟರ್ ಏನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಬಿಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ–ಯಜಮಾನರಿಗೆ. ನಾನು ಕಟ್ಟೆಚ್ಚರದಿಂದ ರಾಯರನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆ.

ದಿನಕಳೆದಂತೆ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಏನಾದರೊಂದು ಕೊಂಕು ಮಾತು ಆರಂಭಿಸಿದರು : 'ಅನ್ನ ಇನ್ನೂ ಮೆತ್ತಗಿರಬೇಕಿತ್ತು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಜೀರಿಗೆ ಸಾಲದು.... ಉಪ್ಪು ಜಾಸ್ತಿ....ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು ಇಲ್ಲ'

ಗೊಣಗಾಡುವ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಹೆದರಿ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಎಷ್ಟು ಹದವಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸಿದರೂ ಏನಾದರೊಂದು ಆಕ್ಷೇಪಣೆ.

ಇದನ್ನು ಕೇಳಲಾಗದೆ, ಡಾಕ್ಟರು ಬರುವ ತನಕ ಇದ್ದು, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹತ್ತು ಗಂಟೆ ವೇಳೆಗೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ನನ್ನ ತಾಯಿ ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಒಪ್ಪುವ ಹಾಗೆ ಹದ ಮಾಡಿ, ಊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುತ್ತಾರೆಂದು ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಲು ರಾಯರು ನಾಟಕವಾಡಿದರೆಂದು ನಂತರ ತಿಳಿಯಿತು.

ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ, ವಾರ್ಡ್ ಬಾಯ್‌ಗಳಿಂದಲೋ, ಆಯಾಗಳಿಂದಲೋ ಸಿಗರೇಟ್ ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು, ಜೊತೆಗೆ ಡ್ರಿಂಕ್ಸ್‌ನ್ನು, ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಿ ಬಾಯಿ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಏನೂ ಆಗದವರ ಹಾಗೆ ಮಲಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕೊನೆಗೊಂದು ದಿನ ಅವಿತಿಟ್ಟಿದ್ದವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮಗ ನನ್ನು ಕಾವಲು ಹಾಕಿದೆ. ಏನೇನೋ ಪರದಾಡಿದೆ.

'ಡಾಕ್ಟ್ರೇ–ಇವೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟರೆ ನನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ'—ಎಂದರು.

ಡಾಕ್ಟ್ರು ರಾಯರಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬರಲು ಮ್ಯಾಂಡ್ರೆಕ್ಸ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸೂಚಿಸಿದರು.

ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವಂತೆ—ಸಿಗರೇಟ್ ಡ್ರಿಂಕ್ಸ್ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳು ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ಸಿಗರೇಟ್ ಬಿಟ್ಟು, ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷ ಕೊಟ್ಟು ಹಾಗೇ ಇದ್ದರು.

ನಮ್ಮ ಈ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚಿಡಲು ಡಾಕ್ಟರೊಬ್ಬರು ಬರಬೇಕೇ ? ಆ ವೈದ್ಯ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ರಾಯರು ಸಿಗರೇಟು ಬಿಟ್ಟ ಸಾಹಸವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ಸುಮ್ಮನಿರಬಾರದಿತ್ತೆ—

'ಹಾಗಂತ ಪೂರಾ ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡುವಂತಹದೇನೂ ಇಲ್ಲ ತ.ರಾ.ಸು. ದಿನಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೋ-ಐದೋ ಸೇದಿದರೆ ಏನೂ ಆಗೋಲ್ಲ'—ಅಂತ ಹೇಳೋದೆ ?

ಆ ಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗ ನಮಗೆ ಮೈ ಉರಿದು, ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಷ್ಟು ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು. ನಾನು, ಮಕ್ಕಳು, ಸ್ನೇಹಿತರು, ಡಾಕ್ಟರುಗಳು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಮಾಡಿದ ಈ ಸಾಹಸವನ್ನು ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮನುಷ್ಯ ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ವರುಷ ದೊಣ್ಣೆಗೆ ನಿಮಿಷ ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ.

ಆ ಡಾಕ್ಟರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇ ತಡ—

'ಪ್ರಸಾದು ಬಾ ಇಲ್ಲಿ, ಎರಡು ಸಿಗರೇಟು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ' ಎಂದು ರಾಯರು ಹೇಳಿದಾಗ, ಬಂದವರೆದುರಿಗೆ ಮಾತಾಡದೆ ಮಗ ಸಿಗರೇಟು ತಂದ.

ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ಒಂದು ಕೊಟ್ಟು, ತಾವು ಒಂದು ಸೇದಿದರು.

ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳ ನಮ್ಮ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಸಿಗರೇಟಿನ ಹೊಗೆಯ ಜೊತೆ ಗಾಳಿಗೆ ತೂರಿದರು.

ಡಾಕ್ಟರು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಮನಸಾರೆ ಶಪಿಸಿದೆ. ಮಕ್ಕಳೂ ಬೇಸರದಿಂದ 'ಅವರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಅಂತ ಅಣ್ಣ ಯಾಕೆ ಸೇದಬೇಕು ?' ಎಂದರು.

'ಡಾಕ್ಟರೇ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಏನಾಗುತ್ತೆ ?'

—ಯಜಮಾನರು ತಾತ್ಸಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಮೃತ್ಯುದೂತ ವೈದ್ಯರು ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಸಿಗರೇಟು ಬರೆಯಲು ಕುಳಿತಾಗ ನಾಲ್ಕು×ನಾಲ್ಕು ಆಗಿ, ಹದಿನಾರು×ಹದಿನಾರು ಆಗಿ ಬೆಳೆದು, ರಾಯರು ಮಾಮೂಲಿ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಸಿಗರೇಟನ್ನು, ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುವ ರಾಯರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಸವತಿ ಮತ್ಸರ ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲ, ಹಾಗಾಯಿತು–ನನ್ನ ಮನಸ್ಥಿತಿ.

ಯಾರು, ಏನು ಹೇಳಿದರೂ—

'ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದರೆ ಬಿಡುತ್ತೇನಯ್ಯ, ಈ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಬಿಡಲಾರೆ'

—ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಸಂಸಾರ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಸಿಗರೇಟೇ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು.

ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಸಿಗರೇಟ್ ತಯಾರು ಮಾಡುವ ಕಂಪನಿಯೇ ಹಾಳಾಗಲಿ ಎಂದು ಶಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

೨೯

ಅ. ನ. ಕೃ.—ನೆನಪಿಗೆ ಮಾತ್ರ !

ಯಜಮಾನರು ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಸಿಗರೇಟು ಬಿಟ್ಟು ಹಾಯಾಗಿದ್ದರು ಎಂದೆನಲ್ಲ.

ಆಗಿನ ಅವರ ಮನೋಧಾರ್ಢ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೇ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಆಗ ಎಂತೆಂತಹ ಕಷ್ಟಗಳು, ಎಂತೆಂತಹ ನೋವುಗಳು—

ಅಂತಹದರಲ್ಲೂ ಅವರು ಸಿಗರೇಟು ಮುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ !

ಕಾಯಿಲೆ ಎಂದು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಮೆಟ್ಟಲು ತುಳಿದು, ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮ್ಯಾಂಡ್ರೆಕ್ಸ್ ಸೇವನೆಯ ಪರಿಣಾಮವೋ–ಏನು ಕಾರಣವೋ 'ಸರ್ಪಸುತ್ತು' ಎನ್ನುವ ಕಾಯಿಲೆ ಬಂದಿತು.

ಈ ಹರ್ಪಿಸ್ ಖಾಯಿಲೆಯನ್ನು ಕೆಲವರು ನಾಗರದೋಷವೆಂದರು. ಹೇಳಿದ ಪೂಜೆಯೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿದೆವು. ಅಲೋಪತಿ ಔಷಧಿಯೂ ಆಯಿತು. ಏನೂ ಮಾಡಿದರೂ ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಖಾಯಿಲೆಯ ನೋವಿನಲ್ಲಿ ನರಳಿ ನರಳಿ ಯಜಮಾನರು ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಸಣ್ಣ ಸದ್ದಾದರೂ ಕಿವಿ ನೋವಿನಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಅವರಿಗೆ ತಾಳಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಒಮ್ಮೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಚಲನ ಚಿತ್ರ ನಿರ್ದೇಶಕ ಎಂ. ಆರ್. ವಿಠಲ್—

'ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರಿಗೂ ಬಂದಿತ್ತು. ಇಲ್ಲೇ ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲಿನ ಪೋಸ್ಟ್ ಆಫೀಸ್‌ನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಮಿಯೋಪತಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಶಂಕರ್ ಅಂತ ಇದ್ದಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಔಷಧಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಬನ್ನಿ ಹೋಗೋಣ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ಡಾ|| ಶಂಕರ್ ಒಳ್ಳೆಯ ವೈದ್ಯರೇನೋ ನಿಜ. ಎಂತೆಂತಹ ಕಾಯಿಲೆಗಳನ್ನೂ ವಾಸಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸೀಮೆ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪಿಲ್ಸುಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿ, ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಪೊಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟು, ಅದರ ಮೇಲೆ ವಿವರ ಬರೆದು, ದುಡ್ಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೊಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುವ ಸಹನೆ ಇರಬೇಕು. ಎಂತಹ ಸ್ನೇಹಿತನಾದರೂ ಈ ಕಾಯುವ ಶಿಕ್ಷೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ.

ಕಾಯುವ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಈ ಡಾಕ್ಟರ್ ಸಹವಾಸವೇ ಸಾಕಪ್ಪ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

'ಈ ಕಾಯಿಲೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಔಷಧ ಕೊಡೋ ಮಾರಾಯ ಇನ್ಯಾವುದಕ್ಕೂ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ಈ ಕಾಯೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರೆ'—ಎಂದು ತಮಾಷೆಯಾಗಿ ರೇಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸುಮಾರು ತಿಂಗಳು ಕಾಡಿದ ಕಾಯಿಲೆ, ಶಂಕರ್ ಅವರ ಗುಳಿಗೆ ನುಂಗಿ ಕಡೆ ಗೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಯಿತು.

ಈ ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ಯಜಮಾನರು ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಅ.ನ.ಕೃ. ನಿಧನರಾದ ವಾರ್ತೆ ಬರಬೇಕೇ ?

ಕೆ. ಆರ್. ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಬಂದ ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರಿಂದ ಅ.ನ.ಕೃ.ಅವರ ಆರೋಗ್ಯ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿದು, ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಹೋಗಿದ್ದೆವು. ಅದೇ ಕಡೆಯ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು.

ಆ ದಿನ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರು ಅದೇ ತಾನೇ ಖಾಯಿಲೆ ಮಲಗಿ ಮೇಲೆದ್ದಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ—

'ಏನೋ ಸುಬ್ಬು, ನನಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಹೊರಡಬೇಕೂಂತ ಟಿಕೇಟ್ ತಗೊಂಡಿದ್ಯಂತಲ್ಲ ...ಕ್ರಮ ವಿಪರ್ಯಾಸ ಮಾಡ್ತಾರೇನೋ....ಕೂಡದು–ಕೂಡದು ಹುಷಾರ್'

—ಎಂದು ತಮಾಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ಸಹಜ ಸರಸಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಮ್ಮ ನೋವಿನಲ್ಲೂ ಹಾಗೆ ತಮಾಷೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಮಗಂತೂ ಆ ದಿನ ಸಂಕಟವಾಗಿತ್ತು.

ಒಮ್ಮೆ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ವಿಶಾಲಕ್ಕನೊಂದಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದ್ದರು :

'ಕಿಟ್ಟಣ್ಣ, ನಿನ್ನ ಬೆಂಗಳೂರ ಸಹವಾಸ ಬಿಟ್ಟು ಹಾಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಇರಿ. ಅಲ್ಲಿ ಜನಗಳ ಮಧ್ಯೆ ರೆಸ್ಟ್ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತೆ ?'

'ನನಗೂ ಹಾಗೇ ಅನ್ಸಿದೆ....ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೋಗಿ ರೆಸ್ಟ್ ತಗೋ ಬೇಕು'

'ಎಲ್ಲಿ–ಏಕೆ, ಇಲ್ಲೇ ಬಂದಿರು....ನಾವು ಗಂಡ–ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳು ಕೆಳಗಿನ ಮನೇಲಿರ್ತೀವಿ....ಈ ಮನೆ ನಿಮ್ಮದೇಂತ ತಿಳಕೊಂಡು ಹಾಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿರಿ....'

'ಬರ್ತೀನಿ ಸುಬ್ಬು.... ಖಂಡಿತ ಬರ್ತೀನಿ'

–ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು ಕೃಷ್ಣರಾಯರು.

ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಅತೀವ ಒಲವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅ.ನ.ಕೃ. ತೀರಿಹೋದರು.

ತಮ್ಮ ಪರಮ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನೋಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಹರ್ಪಿಸ್ ವ್ಯಾಧಿ.

ಆ ದಿನ—

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎಂಟು–ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೆ ವೇಳೆಗೆ ಮೈಸೂರಿನ ಕನ್ನಡ ಪಕ್ಷದ ಹುಡುಗರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಂದರು.

ಕಾಡುವ ಖಾಯಿಲೆಯ ನೋವಿನ ಜತೆಗೆ, ಅ.ನ.ಕೃ. ಇನ್ನಿಲ್ಲವೆಂಬ ನೋವು ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿ, ಮಾತನಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಪಿಲ್ಸು ನುಂಗಿ, ತಲೆಗೆ ಮಫ್ಲರ್ ಸುತ್ತಿ, ಸ್ವೆಟರ್ ಹಾಕಿ ಕನ್ನಡ ಚಳವಳಿಯ ಹುಡುಗರ ಜತೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಯಜಮಾನರ ಮನಸ್ಥಿತಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ನಾನು ಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಿ ? ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಸತ್ತ ವ್ಯಥೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಹೊರಟು ನಿಂತ ಇವರ ಕತೆ ಹೇಗೋ ಎನ್ನುವ ಚಿಂತೆ ನನಗೆ.

ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಬಂದ. ರಾಯರ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡಿದ. ನಮ್ಮನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ಕನ್ನಡ ಪಕ್ಷದ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕರೆದು –'ನೋಡಿ, ಕನ್ನಡಕ್ಕಿದ್ದ ಇಬ್ಬರು ರಾಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಹೋದರು....ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು–ಕಮ್ಮಿಯಾದರೆ ನಾಳೆ ನಮಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೋದವರನ್ನಂತೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆಸುವ ಶಕ್ತಿ ನಮಗಿಲ್ಲ, ಇರುವವರನ್ನಾದರೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ....' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮನೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿ—

'ನೀವು ರೆಸ್ಟ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ....ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಾವೆಲ್ಲಿ ಹೋಗೋಣ ?....ನಿಮ್ಮ ಕೈ ಮುಟ್ಟ ಒಂದು ಹಾರ ಕೊಡಿ...ಅದನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಪರವಾಗಿ ಹಾಕಿ ಬರುತ್ತೇನೆ'

–ಎಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಅವರು ಕೈ ಮುಟ್ಟ ಹಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಪಕ್ಷದ ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ಅಂತಿಮ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಹೋದ.

ಇವರೆಲ್ಲ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆಕಾಶವಾಣಿಯವರು ಶೋಕ ಸಂದೇಶ ಪಡೆಯಲು ಬಂದರು. ಆ ನೋವಿನಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಲೇ ರಾಯರು ತಮ್ಮ—ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡರು.

ತಮ್ಮ ಆತ್ಮದ ಆತ್ಮ, ಕಣ್ಣಿನ ಕಣ್ಣು, ಲೇಖನಿಯ ಜೀವಶಕ್ತಿ ಅನಕೃ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆ ಜೀವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಮ್ಮ ಬದುಕು ಬರಡು ಎಂದರು.

ಆ ನಂತರ ಯಜಮಾನರು ಬದುಕಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ತಮ್ಮ ಭಾಷಣ, ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಅನಕೃ ಅವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಅನಕೃ ಬಗ್ಗೆ ಹನಿಗಣ್ಣಾಗಿ ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಬೆಳ್ಳಿ ಹಬ್ಬದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಇಡೀ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಅನಕೃ ಅವರ ಕನ್ನಡ ಸೇವೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಹೇಳಿದರು.

ಯಜಮಾನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನಕೃ ಅವರ ಅಧ್ಯಾಯ ಹೀಗೆ ಅಂತಿಮ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದ ದುರಂತದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಿತು. ಕತೆ ಮುಗಿದರೂ ನೆನಪಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೊನೆ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ !

೩೦

ನನಸಾದ ಕನಸು–'ಅನುಗ್ರಹ'

ಬರೆದೇ ಬದುಕುತ್ತೇನೆಂದು ಹೋರಾಟದ ಜೀವನ ಮಾಡುವವರ ಬವಣೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳಲಿ ? ತಿಂಗಳಿಗೆ ನಿಗಧಿಯಾದ ಆದಾಯವಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳ ಶಾಲಾ ಓದಿನ ಫೀಜು, ಹಾಲಿನವರು, ಅಂಗಡಿಯವರು, ಕೆಲ್ಸದವರುಗಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ತಿಂಗಳು ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಕೊಡಲೇ ಬೇಕಲ್ಲ ! ಕೊಡಲಾಗದಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಹೆಸರಿರುವವರು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಜನ ಆಡಿಕೊಂಡರೇ ?–ಈ ಚಿಂತೆಯೆಲ್ಲ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ನನ್ನನ್ನಂತೂ ಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಇದಕ್ಕೇನಾದರೂ ಒಂದು ದಾರಿ ಮಾಡಬೇಕು, ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳೂ ನಿಗದಿಯಾಗಿ ಇಷ್ಟು ಹಣ ಎಂದು ಬಂದರೆ ಹೇಗಾದರೂ ಸಂಸಾರವನ್ನು ತೂಗಿಸಬಹುದು. ಇದ ಕ್ಕೇನು ಮಾಡುವುದು ?

ಮನೆಯ ಹಿಂದೆ ಖಾಲಿ ನಿವೇಶನವಿತ್ತು. ಸಂಸಾರ ರಥವನ್ನೇ ತೂಗಿಸಲು ಹೆಣಗುತ್ತಿದ್ದ ನಮಗೆ ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಆದರೂ ಕನಸು ಕಾಣುವು ದಕ್ಕೆ ಯಾರ, ಯಾವ ಅಡ್ಡಿಯೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ. ಇಬ್ಬರೂ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಅಲ್ಲೊಂದು ಪುಟ್ಟ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಸುತ್ತ ಹೂ ಗಿಡಗಳ ತೋಟ ಬೆಳೆಸಿ, ಯಾರ, ಯಾವ ಕಾಟವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹಾಯಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಕೂಡಬೇಕು–ರಾಯರ ಕನಸು.

ಅಲ್ಲೊಂದು ಮನೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ತಿಂಗಳು, ತಿಂಗಳೂ ಪರದಾಡು ವುದು ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು–ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕು– ನನ್ನ ಕನಸು.

೧೯೭೦ರ ವೇಳೆಗೆ ರಾಯರ ನಾಲ್ಕಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳು ಪಠ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ನಾಲ್ಕು ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಸಿನಿಮಾ ಆಗಿದ್ದವು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹಣವೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ ಸಾಲಕ್ಕೋ, ಮನೆಯ ಮತ್ತಾವ ಖರ್ಚಿಗೋ ವಿನಿಯೋಗವಾಗಿ, ಆ ಹಣದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೊರಗುತ್ತಾ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ ಬರಬಹುದು. ಬಂದಾಗ ನಮ್ಮ ಕನಸು–ನನಸಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ನಮ್ಮ ಕಾಯುವಿಕೆಯನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ ಬಂದಿತು. ಯಾವುದೋ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಶಂಕರೇಗೌಡರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ, ಗೌಡರು—

ನಿಮ್ಮ 'ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ' ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪಿ.ಯೂ.ಸಿ.ಗೆ ಟೆಕ್ಸ್ಟ್ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂತ ಬಂದಿದೆ. ಕಮಿಟಿಯವರು ಒಪ್ಪಿದರೆ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರ ವಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಟೆಕ್ಸ್ಟ್ ಬುಕ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ.....

ಆದರೆ ಒಂದು ಕಂಡಿಷನ್ನು....ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಏನು ಹೇಳಿ ?'

'ಇದರಿಂದ ಬರೋ ಹಣಾನ ನೀವು ಮುಟ್ಟಬಾರ್ದು....ಹಣವನ್ನು ಅಂಬು ಜಮ್ಮನವರ ಕೈಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಅವರು ಸರಿಯಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ'

'ಯಾಕೆ, ನನ್ಮೇಲೆ ನಿಮಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲವೇ ?'

'ಹಾಗಲ್ಲ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಗಂಡಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ನಿಲ್ಲೊಲ್ಲ....ಹೆಂಗಸಾದ್ರೆ ವಿಚಕ್ಷಣತೆಯಿಂದ ಖರ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ'

'ಅಂತೂ ಒಳ್ಳೇ ಮಾತ್ನಲ್ಲೇ ನನ್ನ ದುಂದುಗಾರ ಎಂದ್ಬಿಟ್ರಿ....ಹೋಗ್ಲಿ ಬಿಡಿ– ನಾನು ಖರ್ಚು ಮಾಡೋದೂ ಮನೇಗೆ, ಅವಳು ಮಾಡಿದ್ರೂ ಮನೆಗೇ ತಾನೇ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಬರಲಿರುವ ಹಣವನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಒಪ್ಪಿ ದರು–ರಾಯರು.

'ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ' ೧೯೭೧–೭೨ನೆಯ ಸಾಲಿಗೆ ಪಿ.ಯೂ.ಸಿ. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಟೆಕ್ಸ್ಟ್ ಬುಕ್ ಆಯಿತು.

ಮೈಸೂರಿನ ಗೀತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್‌ನ ಮಾಲೀಕರೂ, ರಾಯರ ಪರಮಾಪ್ತ ಮಿತ್ರರೂ ಆದ ಎಂ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರಾವ್ ಅವರು ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕ ಮುದ್ರಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಬರುವುದರಲ್ಲಿ, ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕಾಶಕರು ರಾತ್ರೋ ರಾತ್ರಿ ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಿಸಿ, ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು–ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಹಕ್ಕಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ.

ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದು ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್‌ನವರು ಕೇಸು ಹಾಕಿದರು.

ಅವಮಾನವಾದ ಆ ಮನುಷ್ಯ ಬಂದು ರಾಯರ ಕಾಲು ಹಿಡಿದ. ಯಜ ಮಾನರು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಸಮಾಧಾನದಿಂದಲೇ ಕಳಿಸಿದರು. ಆತ ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ನನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದು ಏನೋ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

'ಅಲ್ಲ ಶೆಟ್ಟರೆ, ನೀವು ಹೀಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡಬಹುದಾ ? ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಟಿಕ್ಟ್ಸ್ ಆಯಿತು, ನೀವು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಾವು ಬದುಕೋದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತರಾಟೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಳಿಸಿದೆ.

'ಮೋಸ ಆಗಿದ್ದು ಆಯಿತು. ಅವನ್ನ ಅಂದು ನಿಂಗೇನು ಸಿಕ್ತು ? 420 ಕೇಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಲದೇ ಅವಮಾನ'–ರಾಯರು ನನಗೆ ಹೇಳಿದರು.

'ಅಲ್ರೀ ಮೋಸ ಮಾಡಿ, ಮಾಡೇ ಇಲ್ಲ ಅಂತಾರಲ್ಲ'

—ರಾಯರು ನನಗೇ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಅದುವರೆಗಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಕಾಶಕರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆವು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ತರಹ. ಒಳ್ಳೆಯವರು, ಕೆಟ್ಟವರು ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು. ರಾ.ವೆಂ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಯವರು 'ಅಮ್ಮ, ರಾಯರ ಪುಸ್ತಕ ಪಬ್ಲಿಷ್ ಮಾಡಿ ಯಾರೂ ನಷ್ಟ ಹೊಂದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಈಗಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಹಾಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಾಶಕ ಮಿತ್ರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಆ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ–ರಾಯರ ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ಬದುಕಿದ್ದರೂ

ಈಗಂತೂ ಮೋಸವಾಯಿತು–ಮುಂದೇನು ?

ಆ ವರ್ಷ ಮಾರಾಟವಾಗಿ ಬಂದ ಕೇವಲ ಎಂಟು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ರಾಯರು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಂತೆ ನನ್ನ ಕೈಲಿ ಹಾಕಿ 'ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡುತ್ತೀಯೋ ಮಾಡು' ಎಂದರು.

ಇಷ್ಟು ಹಣದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಬಹುದು ? ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಣ ಬರುವಂತೆ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕು ?

ರಾಯರು ನನ್ನನ್ನೇನೂ ಕೇಳಬೇಡ ಎಂದಿದ್ದರು, ಯಾರೊಡನೆ ಆಲೋಚಿಸಲಿ ? ಮಕ್ಕಳು ಚಿಕ್ಕವರು. ನನ್ನ ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಯೋಚಿಸಿ, ಖಾಲಿ ಇದ್ದ ಮನೆಯ ಹಿಂದಿನ ನಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಬಾಡಿಗೆ ಬರುವಂತಹ ಮನೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ.

ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಸೈಟು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ನನ್ನ ತಮ್ಮ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ. ಅವನ ಅನುಭವ, ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಈಗ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಂತು. ಮರಳು, ಜಲ್ಲಿ, ಕಲ್ಲು, ಸಿಮೆಂಟು ಆಳು ಕಾಳು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಆಫೀಸಿನ ಕೆಲಸದ ಅವಧಿ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿ ಮಾಡಿದ. ಅವನಿಲ್ಲದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಾಂಗಿತವಾಗಿ ಆಗ ಬೇಕಾದ ಅಡುಗೆ ಕೆಲಸ, ಮನೆಗೆಲಸಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ನಾನು 'ಮೇಸ್ತ್ರಿ' ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಈ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಜತೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಣ, ಸಿಮೆಂಟು ಅಂಗಡಿಗೂ ಅಲೆದೆ. ಬಡಗಿಯ ಜತೆ ಸಾಮಿಲ್‌ಗಳನ್ನೂ ಸುತ್ತಾಡಿದೆ. ಬಿಸಿಲು–ಮಳೆ ಯಾವುದೂ ಗಣನೆಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಏನು ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೇಳಿದರೆ 'ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಟ್ಟು ಎಂದು ಹೇಳಿದವರು ಯಾರು ? ಎಂಬ ಉತ್ತರ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು.

ನಾವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಇದೇ ಮೊದಲು. ಬೇಗ ಮುಗಿಯ ಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ, ಆತುರ, ಅಂತೂ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಆರ್‌ಸಿಸಿ ಹಾಕುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಗೋಡೆಗಳು ಎದ್ದವು.

ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಬಗ್ಗಿ ನೋಡಿದರು ಯಜಮಾನರು, ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ ಏನೋ ಕರೆದು ಹಂಗಿಸಿದರು—

'ಇದೇನೂ ಹೀಗೆ ಬೆಂಕಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದ ಹಾಗಿದೆ. ಈ ಸಣ್ಣ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ವಠಾರದ ಮನೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ ?'

'ಇರೋಷ್ಟು ಹಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಂಥ ಮನೆ ಕಟ್ಟಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತೆ'

'ಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟು, ನಾಳೆ ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಇರೋಕೆ ಮನೆ ಆಗುತ್ತೆ'

'ಆಗುತ್ತೆ, ನಿಜ. ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟೋಕೆ ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದೆ ?'

'ಬಹಳ ಅಸಹ್ಯವಾಗಿದೆ'

'ಈಗಲೂ ಏನಂತೆ, ನೀವು ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ, ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸ ಬಹುದು'

'ಆಯ್ತು....ಕಾದಂಬರಿ ಬರ್ಕೊಡ್ತೀನಿ....'

'ಒಂದು ಬರದ್ರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಾ....'

'ಒಂದೋ–ಎರಡೋ ನಿನಗ್ಯಾಕೆ ಅದರ ಯೋಚನೆ. ಆ ಮೇಸ್ತ್ರೀನ ಕರೀ ಇಲ್ಲಿ'

—ಎಂದು, ಬಂದ ಮೇಸ್ತ್ರಿಯೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಕೆಲವು ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಹಣ ಎಷ್ಟು ಬೇಕಾಗಬಹುದೆಂದು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿಸಿ ಬರೆಯಲು ಕುಳಿತರು.

೧೯೭೨ರ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಅವರು ಬರೆದ ಕಾದಂಬರಿಗಳು 'ಬಯಕೆಯ ಬಂಧಿ', 'ಪರಿಮಳದ ಉರುಳು', (ಅವೇ ಆ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೈಯಾರೆ ಬರೆದ ಕೊನೆಯ ಕಾದಂಬರಿಗಳು)

ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಕಾಗದ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ತಮ್ಮನೊಡನೆ ನನ್ನನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಗೀತಾ ಏಜೆನ್ಸೀಸ್ ರಾಮಚಂದ್ರಯ್ಯನವರಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು.

ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಹಸ್ತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಪೂರ್ತಿ ಮೊಬಲಗನ್ನು ಪಡೆದು, ಬಾದಾಮಿ ಹಾಲಿನ ಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು.

ಈ ಹಣವೂ ಸಾಲದೆ ಬಂದು, ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಲೈಟು, ನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಲು ಮಿತ್ರರಾದ ಕೆ. ಕೆ. ಪೈಯವರ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಭರವಸೆ ಇಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಸಿಂಡಿಕೇಟ್ ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಲ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು.

ಸಾಲ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ತೀರಿಸುವ ಚಿಂತೆ.

ಈ ಚಿಂತೆ ತಪ್ಪಿದೆಂದು ?

ಸಾಲವೋ-ಸೋಲವೋ ಅಂತೂ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆ **'ಅನುಗ್ರಹ'** ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೩೧

ಶೃಂಗೇರಿಯತ್ತ ಸೆಳೆದ ಕನಸು

ಮರೆತಿದ್ದ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಸನ್ಮಾನ-ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಮಾರಂಭ ಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಿತು. ತಿಂಗಳು-ತಿಂಗಳಿಗೆ ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣ ಸಿಗಲೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಆಯಿತು. ಆ.ನ.ಕೃ. ಮುಂತಾದ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರ ಅಗಲಿಕೆಯ ನೋವುಂಡಿದ್ದೂ ಆಯಿತು.

ಸುಖ—

ಸುಖದ ಹಿಂದೆ ಕಷ್ಟ, ಕಷ್ಟದ ಮುಂದೆ ಸುಖ.

ಹೀಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಂಡೆ ಜೀವನ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕನಸು ಮನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಕನಸೊಂದು ರಾಯರಿಗೆ ಆಯಿತು-ಗುರುವಾರ ಬೆಳಗಿನ ರಘೂವ ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಗಳವರು

ಆಶೀರ್ವಾದಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ಕನಸು ಗಳ ಹಾಗೆ ಆ ದಿನದ ಕನಸು ಮನದಿಂದ ಮರೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ದಿನವೂ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾತುರ ; ಶೃಂಗೇರಿಯತ್ತ ಹೃದಯ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗಿ ಬರುವ ಆರ್ಥಿಕ ಅನುಕೂಲ ಆರೋಗ್ಯ ಎರಡೂ ರಾಯರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾಗಿ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಕನಸು-ನನಸಾಗಿಯೇ ಉಳಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆಯೇನೋ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ—ಅತ್ಯಂತ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ಬಂದಿತು. ಶಿವಮೊಗ್ಗದವರಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆಯ ರೈಲು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಶೃಂಗೇರಿ ತಲುಪಿದೆವು.

ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ದೇವಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ 'ದಾರಿ ಬಿಡಿ-ದಾರಿಬಿಡಿ', 'ಗುರುಗಳು ಬಂದರು'—ಗಡಿಬಿಡಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಗುರುಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ನಿಂತೆವು. ಶ್ರೀಗಳವರು ಮೌನವಾಗಿ ನಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವಸ್ವಾಮಿಯವರು (ಹೇರೂರು

ರಾವು ಭಟ್ಟರ ಮಗ) ಗುರುಗಳನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, 'ಇವರು ತ.ರಾ.ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದರು.

'ನೀವು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯುವವರಲ್ಲವೇ ? ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ಎಂದು ನಮಗೂ ಆಸೆ ಇತ್ತು. ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು. ನಾಳೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆ ವೇಳೆಗೆ ಬನ್ನಿ. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮಾತನಾಡೋಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ, ಮುಂದೆ ತೆರಳಿದರು ಗುರುಗಳು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ 'ನರಸಿಂಹ ವನ' ತಲುಪಿ, ಗುರುಗಳನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದೆವು.

ನಮಸ್ಕಾರ, ಆಶೀರ್ವಾದ, ಕುಶಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರ ಬರವಣಿಗೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಗುರುಗಳು—

'ಅದೇನೋ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ವತ್ತು ತಿಂದವರ ವಿಷಯ ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದಿದ್ದೀರಲ್ಲ–ಓದಿದ್ದೇನೆ– ಹೆಸರು ಮರೆತು ಹೋಗಿದೆ' ಎಂದರು.

'ಮರಳು ಸೇತುವೆ'

'ಹೆಸರು ಕೂಡ ನೋಡಿ ಹೇಗಿದೆ....ಸೈಕತ ಸೇತು–ದೇವಸ್ವವನ್ನು ತಿಂದವರ ಬಾಳು ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ. ತಿಂದವರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರ ವಂಶಸ್ಥರೆಲ್ಲ ಅನುಭವಿಸಿ, ಹಾಳಾಗಬೇಕು. ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮದು ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಶೈಲಿ. ನಿಮ್ಮಿಂದ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಸಬೇಕು ಎಂದು ಬಹಳ ದಿವಸಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಯಿತ್ತು.'

—ಗುರುಗಳು ಈ ಮಾತು ಹೇಳಿದಾಗ ನಮಗೆ ಎತ್ತಿ ಕುಕ್ಕಿದಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

ಯಜಮಾನರು ತಮಗಾದ ಕನಸಿನ ವಿವರ ಹೇಳಿ, 'ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು ಎಂದೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮುಗಳ್ನಕ್ಕು—

'ಆಯಿತು, ನಾವು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲಸ ನಡೆಯಲಿ' ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಶೃಂಗೇರಿ, ನಮಗೆ–ನಮಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಬಂದವರಿಗೆಲ್ಲ–ತಾಯಿಯ ಮನೆಯಾಯಿತು.

ಶೃಂಗೇರಿಯ ಜಗದ್ಗುರುಗಳವರನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಶ್ರೀ ಗುರುಗಳ ೫೭ನೇ ವರ್ಧಂತ್ಸುತ್ಸವ ಬಂದಿತು.

ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು 'ಅಭಿವಂದನ ಗ್ರಂಥ'ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಹೊರತರಬೇಕೆಂದು ಯಜಮಾನರು, ಮಿತ್ರರು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಕೇವಲ ಒಂದೂವರೆ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯ, ಬರವಣಿಗೆಯ ಕೆಲಸ, ಅಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆದು ಗ್ರಂಥ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

೨೫-೧೦-೧೬೭೩ರಂದು ಸಂಜೆ ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಅಭಿನವ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ವರ್ಧಂತ್ಯುತ್ಸವದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಪ್ರಕಾಶನದ ಮೊದಲ ಕೃತಿ 'ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು' ಅಭಿವಂದನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಹಾರಾಜರವರಾದ ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರ್ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಜಸ್ಟೀಸ್ ಶ್ರೀ ಎ. ಆರ್. ಸೋಮನಾಥ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರು.

ಗುರುಗಳಿಗೆ ಗುಲಾಬಿ ಹೂವೆಂದರೆ ಇಷ್ಟವೆಂದು ತಿಳಿದ ಯಜಮಾನರು ಮನೆಯ ಕೈ ತೋಟದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಜಾತಿಯ ಗುಲಾಬಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ತೋಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಗುಲಾಬಿ ತೋಟ ಮಾಡಿದರು. ತೋಟ ಬೆಳೆಸುವುದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದ ರಾಯರಿಗೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ನಂತರ ಎಷ್ಟು ಖರ್ಚಾದರೂ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಗುಲಾಬಿ ಸಸಿಯನ್ನು ತಂದು ನೆಡಿಸಿ, ಅದರ ಆರೈಕೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಹೂವುಗಳು ತುಂಬಿದ ತೋಟವನ್ನು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಗಾಗ ಶೃಂಗೇರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಹಾಗೆ ಹೋದಾಗ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವಿದ್ದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಲು ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಶಂಕರರ ಬಗ್ಗೆ, ವೇದಾಂತದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ, ಶ್ರೀ ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಗುರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು ಗುರುಗಳಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿತ್ತು. ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿ, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಸಾಹ, ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದರೂ ಇದ್ದ ಶ್ರದ್ಧೆ-ಇವೆಲ್ಲ ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಗುರುಗಳು ವಿಶೇಷ ಮಮತೆ ತಳೆಯಲು ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಲೌಕಿಕವಾದ ಯಾವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಇಂತಹ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರೊಡನೆ ಗುರುಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತಮ್ಮ ವೇಳೆಯನ್ನೂ ಗಮನಿಸದೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆ ಗುರುಗಳ ಭೇಟಿಯಾದಾಗ—

'ಬೆಳಕು ತಂದ ಬಾಲಕ' ಕಾದಂಬರಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ. ತಾವು ಅದನ್ನು ನೋಡಿರಬೇಕು—ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೇಳಿದರು.

ನೋಡಿದೆ. ತುಂಬಾ ಸೊಗಸಾಗಿ ವೇದಾಂತ ವಿಷಯದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೇ ಹೊಸ ಭಾಷ್ಯ ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿ ನಿಮಗಿದೆ ಎಂತಲೇ ನಾವು ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದು, ನೀವು ಬರೆದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಈ ವಿಚಾರಗಳು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ; ಕೈಗೆಟಕುತ್ತದೆ....ಈಗ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ಕೆಲಸ ?' ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಕೇಳಿದಾಗ—

ಯಜಮಾನರು ತಾವು ಶ್ರೀ ಶಂಕರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ್ದ ಆಲೋಚನೆಗಳು ಆರಂಭ, ಕೊನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದಾಗ—

'ನಿಮ್ಮ ಯೋಚನೆ ತುಂಬಾ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಓದುವವರಿಗೂ ಓದಬೇಕು ಅನ್ನಿಸುತ್ತೆ. ಬರೆಯಿರಿ' ಎಂದರು ಗುರುಗಳು.

'ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಅವರು ಹುಟ್ಟಿದ ಮನೆ, ಇದ್ದ ಜಾಗ, ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದ ಮಠಗಳು, ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೇವರು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಲಟಿ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶ ನೋಡಿಬರಬೇಕೆಂಬಾಸೆ ಇದೆ. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತೆ'.

'ನೀವು ಹೇಳುವುದು ಸರಿ, ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ, ನಮ್ಮವರು ಆ ಕಡೆ ಹೋದಾಗ, ಅವರೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡಿ ಬನ್ನಿ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರೋ ನಮ್ಮ ಭಕ್ತರು–ಪಿ. ಆರ್. ಹರಿಹರನ್ ಅವರು ನಿಮಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಗುರುಗಳು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರು.

ಮುಂದೊಂದು ದಿನ ಯಾವುದೋ ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಜಗದ್ಗುರುಗಳವರ ಆಪ್ತ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಕೆ. ಪದ್ಮನಾಭ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು–'ಕಾಲಟಿ ಕಡೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಬನ್ನಿ ನೋಡಿ ಬರೋಣ' ಎಂದು ಕರೆದರು. ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ನಮಗಿಬ್ಬರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿತ್ತು ರಾಯರು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು.

ಈ ಪ್ರವಾಸದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲಟಿ, ಸುಚೀಂದ್ರಂ, ಗುರುವಾಯೂರು, ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ, ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಶಂಕರರು ಶ್ರೀ ಚಕ್ರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಮಧುರೆ, ಕಂಚಿ ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ನೋಡಲು ಹೋದಾಗ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು.

ಹಿಮಾಲಯ, ಬದರಿ, ಕೇದಾರ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ದೇಹಬಲ, ಧನ ಬಲ ಎರಡೂ ಬೇಕಲ್ಲ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನೋಡಿದ್ದಷ್ಟೇ ಸಾಕು ಎನಿಸಿ ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು.

ಪ್ರವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮನಾಭ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಂತಹ ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸ ದೊರೆತದ್ದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸುಯೋಗವೇ. ಈಗ ಅವರಿಲ್ಲ, ನೆನೆಪು ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

ಈ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರವಾಗಿ ನೋಡಿ ಬಂದ ಯಜಮಾನರು ಅವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಲ್ಲವರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಂಕರರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ.

ಈ ಕೆಲಸದ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು.

ಆ ಯೋಚನೆ–ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠ.

೩೨

ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠ ಸ್ಥಾಪನೆ

ತಮ್ಮ ಅಂತರಂಗದ ಗುರುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ರಾಯರು ಗುರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ 'ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು' ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದಿಸಿದರು. ಗುರುಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲೇ ಪ್ರಕಾಶನವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯರನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾನ್ ಬಿ. ಬಾಲಗಣಪತಿ ಭಟ್ಟರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ 'ದತ್ತ ಕುಸುಮಾಂಜಲಿ' ಎಂಬ ಕಿರು ಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತರಾಗದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಜಗದ್ಗುರುಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯಾಗಿ, ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿದರು.

ಈ ಯೋಜನೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಯಜಮಾನರಿಗಿದ್ದ ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣ–ತಾವು 'ನೃಪತುಂಗ' ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವಾಗ ಪಟ್ಟ ಬವಣೆ.

ಗ್ರಂಥಾಲಯಗಳಿಂದ ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಕುಳಿತು ಓದಬೇಕೆಂದರೆ – ದಿನಗಟ್ಟಳೆ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ, ಸಿಗರೇಟು ಸೇವನೆ ಮುಂತಾದುವಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ. ಮನೆಗೆ ಪುಸ್ತಕ ತರುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೇ ಓದಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಪುಸ್ತಕ ತಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ದಿನಗಳು, ಅಭ್ಯಾಸ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಏನೇನೋ ನೂರೆಂಟು ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳು. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಸಾರ ತಾಪತ್ರಯ ಮರೆತು ಹಾಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಬರೆಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲ.

ಇಲವಾಲದಲ್ಲಿರುವ 'ರೈಟರ್ಸ್ ಹೋಂ' ನೋಡಲು ಬಹು ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಂದವಾದ ಕಟ್ಟಡವೇ ಹೊರತು, ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಬರೆಯಲು ಊಟ–ತಿಂಡಿಗೆ ಯಾವ ಅನುಕೂಲವೂ ಇಲ್ಲ. ಊರಿಗೂ ದೂರ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕೊರತೆಗಳೂ ನೀಗಿ, ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಇದ್ದು ಬೇಕಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದುವ ಸೌಲಭ್ಯ ಹೊಂದಿ, ಅಧ್ಯ

ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಊಟ–ತಿಂಡಿಗಳ ಸಮಸ್ಯೆ ಕಾಡದ ಹಾಗೆ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕು. ತಮಗಾದ ಹಾಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಕಹಿ ಅನುಭವವಾಗಬಾರದು. ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಂದಿರ, ಸುತ್ತ ಹಲವಾರು ಕಾಲೇಜ್ ಗಳು ಇದ್ದು ಮಧ್ಯೆ ದೊಡ್ಡ ಉದ್ಯಾನವನ ಇರಬೇಕು–ಹೀಗೆಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನಿವೇಶನ ಪಡೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು.

ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಲೆ ಹಾಕಿ ಕಾರ್ಯಕಾರೀ ಮಂಡಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಎಚ್. ಎನ್. ಅಯ್ಯ ಅವರನ್ನು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ, ಡಾ|| ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಅವರು ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಇದ್ದ ಈ ಸಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾದರು. ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠವನ್ನು ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ಮಾಡಿಸಲಾಯಿತು.

ಆಗಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಮಹದೊದ್ದೇಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಸಂಸ್ಥೆಗಾಗಿ ನೆರವು ಕೇಳಿದರು. ದಿ. ದೇವರಾಜ ಅರಸರ ಮಾತಿನಂತೆ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಆಪ್ತ ಮಿತ್ರರಾದ, ಆಗ ನಗರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಬಿ. ಎನ್. ಕೆಂಗೇಗೌಡ ಅವರು ಒಂದು ಎಕರೆ ನಿವೇಶನವನ್ನು ಸಂಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು.

ಸಂಸಾರ ಹೂಡಿದ ಮೇಲೆ ನಾವು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ದೊಡ್ಡ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯ–ಮಗನ ಮುಂಜಿ.

8–2–1976 ರಂದು ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಶಂಕು ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಜಗದ್ಗುರುಗಳು ಭಾಗವಹಿಸಲು ಆಗದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಸೋಮವಾರ ಅವರ ಶ್ರೀ ಹಸ್ತದಿಂದ ಗುದ್ದಲಿ ಪೂಜೆಯ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು, ಲಲಿತ ಕಲಾ ಕಾಲೇಜಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ನಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪರ ಹಾಕಿಸಿ, ಗುದ್ದಲಿ ಪೂಜೆಗೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು.

ಆ ದಿನ ಗುರುಗಳು ಬಂದು ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಪೀಠದ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಶಂಕು ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

ಅಂದು ಸಂಜೆ ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದಪೂಜೆ.

ಗುರುಗಳು ಬಂದದ್ದು, ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳು ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಂತು 'ನಾವೆಷ್ಟು ಪುಣ್ಯವಂತರು' ಎನಿಸಿತು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ತಮಗಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಬಗೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳು

ವವರೇ. ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರಿಗಂತೂ ಹಿಡಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಆನಂದ.

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಮೊದಲು ಹೇಗಿದ್ದ–ಈಗ ಹೇಗಾದ? ದೇವರು ಗುರುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟು ಶ್ರದ್ಧೆ, ಭಕ್ತಿ ಇದೆಯಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಅದೇ ಆಶ್ಚರ್ಯ'—ಎಂದು.

ಯಾರು ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಲಿ, ಜೀವನವೇ ನಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಈ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿತ್ತು.

5–2–1976ರಂದು ಉಪನಯನ ಕಾರ್ಯ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಆಯಿತು.

ಈ ಕೆಲಸ ಮುಗಿದು ಎರಡು ದಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯಲು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಬಿಡುವಿರಲಿಲ್ಲ.

8–2–1976 ರಂದು ನಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಶಂಕು ಸ್ಥಾಪನಾ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳು ಬರುವವರಿದ್ದರು.

ಅಂದು ನಡೆದ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಡಿ. ದೇವರಾಜ ಅರಸು ಅವರು, ಎಂ. ವೀರಪ್ಪ ಮೊಯ್ಲಿ, ಎಸ್. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣ ನಿಗದಿಯಾಗಿದ್ದ ವೇಳೆಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಆಗಮಿಸಿ ಶಂಕುಸ್ಥಾಪನಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಮೊದಲ ಪ್ರಕಟಣೆಯಾಗಿ ಡಾ|| ಎ. ಎನ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯನವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ 'ಸಂಗೀತ ಗಂಗಾಧರಮ್' ಕೃತಿಯನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಸಮಾರಂಭ ಅಂದುಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆದದ್ದು ರಾಯರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಂದು ಭಾರ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಆಪ್ತರಾದ ಎಸ್. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣ ಅವರು—

'ನೀವು ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಕೆಲಸ ದೊಡ್ಡದು. ಈ ಕೆಲಸ ಆಗಲೇಬೇಕು. ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬನ್ನಿ, ನನ್ನಿಂದಾದ ಸಹಕಾರ ನೀಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡಿ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಧನ ಸಂಗ್ರಹಣೆಗೆ ರಾಯರು ಸುತ್ತಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟವಾಗಲಿ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಮಗನ ಮುಂಜಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಗುದ್ದಲಿ ಪೂಜೆ ಈ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಿದ್ಧತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೈ ಮನಸ್ಸು ದಣಿದಿದ್ದು, ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಗಮನಹರಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಂದುಕೊಂಡದ್ದೇ ಒಂದು–ಆದದ್ದೇ ಮತ್ತೊಂದು.

೩೩

ಹೃದಯಾಘಾತ

ಮಗನ ಉಪನಯನವಾಗಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೃದಯಾಘಾತವಾಯಿತು.

ಹೆಸರಾಂತ ಹೃದಯ ರೋಗ ತಜ್ಞರಾದ ಡಾ|| ಸಿ. ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಅವರನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಅವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲೇ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಸಲಾಯಿತು. ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ರಾಯರು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಎರಡು ದಿನ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ, ತಮ್ಮ ಊರಿನವರೇ ಆದ ಹೃದ್ರೋಗ ತಜ್ಞರೆಂದು ಹೆಸರಾದ, ಮಾರ್ಥಾಸ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಡಾ|| ಜಿ.ಎನ್. ರೆಡ್ಡಿಯವರ ನೆನಪು ಬಂದು ಅವರನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಂಡು, ತಮ್ಮ ದೇಹ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡ ರಾಯರು ತಕ್ಷಣ ಡಾ|| ರೆಡ್ಡಿಯವರಿಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿದರು.

'ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದೆವು—ಕಾರನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಡ್ರೈವರಿಗೆ ಸೂಚನೆ ನೀಡಿ.

ಡಾ|| ಜಿ. ಎನ್. ರೆಡ್ಡಿಯವರ ವಿಶೇಷ ಮುತುವರ್ಜಿಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ಶುಶ್ರೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು—ಹದಿನೈದು ದಿನ ಕಳೆದ ವೇಳೆಗೆ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿತು.

ಮಾರ್ಥಾಸ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಿ ಒಂದೊವರೆ ತಿಂಗಳಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ರಾಯರು ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಎಂತೆಂತಹ ನಿಪುಣ ಡಾಕ್ಟರುಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಏನೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲವಿದೆ. ಇವರ ಸಲಹೆಯಿಂದ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ರಾಯರ ಸಿಗರೇಟ್ ಚಟವನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಡಾ|| ರೆಡ್ಡಿಯವರನ್ನು ಸಲಹೆ ಕೇಳಿದೆ.

ಡಾ|| ರೆಡ್ಡಿಯವರು ಮನೋ ವಿಜ್ಞಾನ ತಿಳಿದ ವೈದ್ಯರನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಸಿದರು. ಏನೇನೋ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದರು.

ತಾವು ಯಾವಾಗ ಬಂದರೂ–'ಏನಪ್ಪ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ನಿಮಗೇನೂ ಕಾಯಿಲೆಯಿಲ್ಲ, ಈ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದೋದು ಬಿಟ್ಟರೆ ನೀವು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಆಗುತ್ತೀರಿ'–ಎಂದು ನಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು ಡಾ॥ ರೆಡ್ಡಿ.

'ನನಗೆ ಆಗಲ್ಲ ಡಾಕ್ಟರೇ, ಇದು ನನ್ನ ಒಂಭತ್ತನೇ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಿದ್ದು ...ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನನಗೆ ಯೋಚಿಸೋಕೇ ಆಗಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಬರವಣಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡಲಿ ?'—ರಾಯರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಹೋಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಮ್ಮಿನಾದ್ರೂ ಮಾಡಿ'

ಡಾಕ್ಟರೊಬ್ಬರೇ ಏನು, ಬಂದವರೆಲ್ಲ ಇದೇ ಮಾತು ಹೇಳುವವರೇ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತ.ರಾ.ಸು. ಚೆನ್ನಾಗಿರಬೇಕೂಂತ ಅಭಿಲಾಷೆ.

ಆದರೆ ರಾಯರಿಗೆ ಯಾರೇ ತಮ್ಮ ಈ ಸಿಗರೇಟಿನ ಚಟದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಬೇಸರವಾಗಿ, ಆ ಬೇಸರ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

'ನೋಡು, ನನಗೆ ಯಾರ ಉಪದೇಶವೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಏನೂಂತ ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ನಿನಗೆ ಕಷ್ಟವಾದರೆ ನೀನೇನೂ ನನ್ನ ಸೇವೆ ಮಾಡ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಯವರೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.'

ಮಾತು ಈ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಯಜಮಾನರ ಆರೋಗ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸಿ ಮಾತನಾಡಲು ಬಂದವರಿಗೆ—

'ರಾಯರ ಎದುರಿಗೆ ಸಿಗರೇಟಿನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನೇ ಎತ್ತಬೇಡಿ. ಬೇಡ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೇದುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಎಷ್ಟಾದರೂ ಯಜಮಾನರು ಬರೆಯುವ, ಆಲೋಚಿಸುವ ತಲೆ ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಚಿಂತಿಸುವ ರಾಯರಿಗೆ ಸಿಗರೇಟಿನ ಚಟ ಬಿಡಿಸುವ ಔಷಧ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಒಂದು ಹೋಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆದರೆ ಎಂದು ದಿಗಿಲಾಗಿ 'ದಿನ ಕ್ರಮೇಣ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅವರೇ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಬಿಡಲಿ' ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರು ಸುಮ್ಮನಾದರು.

ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುಣವಾದ ಮೇಲೆ ಮಾರ್ಥಾಸ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಬಿಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಖರ್ಚು ಎಷ್ಟಾಗಿರಬಹುದು, ಏನಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಎರಡು–ಮೂರು ಸಾವಿರ ಆಗಿರಬೇಕು, ಡಾ॥ ರೆಡ್ಡಿಯವರೇನೋ ನಮ್ಮವರು, ಉಳಿದ ಶುಲ್ಕವನ್ನಾದರೂ ಕೊಡಬೇಕಲ್ಲ ಎಂದು ಹಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಬಿಲ್ ತೀರಿಸ ಬೇಕೆಂದು ಹೋದಾಗ 'ಬಿಲ್ ಪಾವತಿಯಾಗಿದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಂತು. ಕೊಟ್ಟವ ರ್ಯಾರು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ 'ಎಸ್. ಎಂ. ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ನನ್ನ ತಂಗಿ ನಾಗರತ್ನಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕಾಲ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಮುನ್ನ ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆದ ಕೃಷ್ಣ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಹೇಳಿ ಬರೋಣವೆಂದು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಜ್ವರದಿಂದ ಮಲಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು—ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ.

ಯಜಮಾನರು ಮೆಟ್ಟಲು ಹತ್ತಿ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ; ಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ–ಈಗೇನು ಮಾಡುವುದು ?

—ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕೃಷ್ಣ ಅವರೇ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದರು.

'ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟೆ....ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ....' ಯಜಮಾನರು ಏನೋ ಹೇಳ ಹೋದರು.

'ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಏನು ಎರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸರಿಹೋಗುತ್ತೆ....ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ, ನೀವು ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಸಂಪತ್ತು ನೀವು ಇದುವರೆಗೆ ಬರೆದಿರುವುದೇ ಸಾಕು....ಎಲ್ಲಾ ಮರೆತು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಹಾಯಾಗಿ ರೆಸ್ಟ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ'....ಎಂದು ಹಾರ್ದಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು ಕೃಷ್ಣ.

ಅವರ ಹೃದಯವಂತಿಕೆಗೆ ಬಾಯಿ ಮಾತಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಬಂದೆವು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಲು ನಮಗೆ ಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿ ?

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾವಿನಕೆರೆ ರಂಗನಾಥನ್ ಹಗಲೆನ್ನದೆ, ರಾತ್ರಿ ಎನ್ನದೆ ಕರೆದಾಗ ಬಂದು ಸಹಕರಿಸಿದವರು ಇವರು.

ಇವರ ನೆನಪು ಬಂದಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಒಮ್ಮೆ ಹೋಟೇಲ್‌ನಲ್ಲಿ ನಾವು ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಯಾರದ್ದೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡಲು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಫೋನಿನ ಮೂಲಕ ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಮಾವಿನಕೆರೆ ರಂಗನಾಥನ್—

'ಅಲ್ಲ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ನೀನು ಊರು ಕೆಲಸ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡ್ತೀಯಾ ನಿನ್ನ ಕೆಲಸ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆ'—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ನನ್ನ ಕೆಲಸ ಏನಿದೆಯೋ ರಂಗನಾಥ ?'

'ನೋಡು, ಈಗ ಲೇಖಕರಿಗೆಲ್ಲ ಮಾಸಾಶನ ಕೊಡ್ತಾರೆ....'

'ನಂಗವೆಲ್ಲ ಸರಿಹೋಗಲ್ಲ ರಂಗನಾಥ....'

'ನನಗೆ ಗೊತ್ತು, ನಿನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದೊಲ್ಲಾಂತ....ಆದರೆ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ....ಈಗ ನಾಲ್ಕೈದು ವರ್ಷದಿಂದ ಈ ಕಾಯಿಲೆ ಕಸಾಲೇಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಬರೆಯೋಕೆ ಆಗಿಲ್ಲ. ಮನೆ ಖರ್ಚು, ಬಂದು ಹೋಗೋರ ಖರ್ಚು, ಔಷಧಗಳ ಖರ್ಚು ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲ ದುಡ್ಡು ಎಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸ್ತೀಯಾ ?

'ಹೇಗೋ ಆಗುತ್ತೆ....ಸರ್ಕಾರ ಕೊಡೋದ್ರಲ್ಲಿ ಏನಾಗುತ್ತೆ'

'ಏನೂ ಆಗೋಲ್ಲ....ಸ್ವಲ್ಪನಾದ್ರೂ ಕಡೆಗೆ ಔಷಧಿಗಾದ್ರೂ ಆಗೋಲ್ವೆ.... ನೀನು ಹ್ಞೂ ಅನ್ನು, ನಾನು ಬದರಿನಾರಾಯಣಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಮಾತಾಡ್ತೀನಿ....'

'ಏನಾದ್ರೂ ಮಾಡಿಕೋ–ನನಗಂತೂ ಇವೆಲ್ಲ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದಾಗ ನಾನು—

'ನೋಡು ರಂಗನಾಥ, ಇವರು ಎಲ್ಲಾದಕ್ಕೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡ್ತಾರೆ....ಸಂಸಾರ ನಿಭಾಯಿಸೋ ಕಷ್ಟ ನಂಗೆ ಗೊತ್ತು....'

—ಎಂದೆ. ಯಜಮಾನರು ಕೆರಳಿ—

'ಹಾಗಂತ ಡಂಗುರ ಹೊಡೆಸು....' ಎಂದು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

'ಅಲ್ರೀ ನಾವೇನೂ ಗತಿ ಇಲ್ಲಾಂತ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ—ಎಲ್ರಿಗೂ ಕೊಡ್ತಿದಾಗ—ನಿಮಗೂ ಕೊಟ್ರೆ ಏನು ?'

'ಅವರು ಕೊಡ್ಲಿಲ್ಲಾಂತ ನಿಮ್ಮನ್ನ ಉಪವಾಸ ಇಟ್ಟೆದೀನ ?'

—ಎಂದು ರಾಯರು ಎಂದಾಗ ಮುಂದೇನು ಹೇಳಲಿ ?

ಸುಮ್ಮನಾದೆ ನಾನು....

ರಂಗನಾಥ ಸುಮ್ಮನಾಗಲಿಲ್ಲ—ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ತಾವೇ ಅಪ್ಲಿಕೇಷನ್ ನನ್ನು ಟೈಪ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು, ಬಲವಂತವಾಗಿ ರಾಯರಿಂದ ಸಹಿ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ರಾಯರಿಗೆ 500 ರೂ. ಮಾಸಾಶನವನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಆ ಹಣ–ಮೆಡಿಕಲ್ ಸ್ಟೋರ್‌ನ ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ವಿನಿಯೋಗವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

೩೪

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ.....

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಮಾರ್ಥಾಸ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ವಾಸ ಮುಗಿಸಿ, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಸಿಗರೇಟ್ ಬಿಡಲಾಗದಿದ್ದುದರ ಪರಿಣಾಮವೋ–ಮತ್ತೇನು ಕಾರಣವೋ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು.

ಬೇಕಾದ ಮಿತ್ರರು ಈ ಕಾಯಿಲೆ ನಿವಾರಣೆಗೆ ತಮಗೆ ತೋಚಿದ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದರು. 'ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದರೆ ಅಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಆಯುರ್ವೇದ ಔಷಧಿ ಮೂಲಕ ಗುಣ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂಬ ಸಲಹೆಯೂ ಬಂದಿತು.

ಆಲೋಪತಿ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿ, ಸಾಕಷ್ಟು ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇಸರವಾಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಈ ಸಲಹೆ ಹಿಡಿಸಿತು.

ತಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅತೀವ ಪ್ರೇಮವಿದ್ದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆಯುವುದು ಸೂಕ್ತ ಎನಿಸಿ ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಟೆನು. ಸಂಜೆ ಅರಸೀಕೆರೆ ರೈಲಿಗೆ ಟಿಕೇಟ್ ರಿಸರ್ವ್ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಮನಸ್ಸು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಮಣಿಪಾಲ್‌ನಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆ. ಕೆ. ಪೈ ಅವರಿಗೆ ಟ್ರಂಕ್ ಕಾಲ್ ಮಾಡಿದರು.

ಯಜಮಾನರ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಕೆ, ಕೆ. ಪೈ ಅವರು ಒಮ್ಮೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ—

'ನಮ್ಮ ಮಣಿಪಾಲಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ, ಅಲ್ಲಿ ಫಾರಿನ್ ಇಕ್ವಿಪ್‌ಮೆಂಟ್ಸ್ ಇವೆ. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಡಾಕ್ಟರುಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಥರೋ ಚೆಕ್ ಅಪ್ ಮಾಡಿಸಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದು ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು.

ಈಗ ಮಣಿಪಾಲಕ್ಕೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿದಾಗ ಕೆ. ಕೆ. ಪೈ ಗಳವರು—

'ಅಗತ್ಯ ಬನ್ನಿ, ಡಾಕ್ಟರ್‌ಗೆ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ವಾಗತ ಬಯಸಿದರು. ಉಡುಪಿಯ ತನಕ ರಾತ್ರಿಯ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ,

ಉಡುಪಿಯ ಹೋಟೆಲೊಂದರಲ್ಲಿ ತಂಗಿ, ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು ಟ್ಯಾಕ್ಸಿಯಲ್ಲಿ ಮಣಿಪಾಲ್‌ಗೆ ಹೋದೆವು.

ಅಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಹೋಟೇಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ ಕುಡಿದಾಗ, ಒಂದು ಲೋಟ ಕಾಫಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಬೆಲೆಯಾದರೆ, ಇಲ್ಲೇ ಉಳಿದರೆ, ನಮ್ಮ ಬೆಲೆ ಎಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯ ಬಹುದು ? ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದೆವು.

'ಇಲ್ಲಿನ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಟೆಲ್ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು' ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ಅದರಂತೆ ಒಂದು ವಾರ ಕಾಲ ಮಣಿಪಾಲ್‌ಗೆ ಓಡಾಡಿ ವೈದ್ಯರ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ರಾಯರು ಒಳಗಾದರು.

ಉಡುಪಿಯ ಅಪ್ಸರ ಹೋಟೆಲಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ನಾವು ದಿನವೂ ಈ ಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಜನಕ್ಕೆ 'ತ.ರಾ.ಸು. ಬಂದಿದ್ದಾರೆ' ಎಂಬ ಸುದ್ದಿ ಹರಡಿ, ಪರ್ಯಾಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು, ಕರೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಅನಾರೋಗ್ಯದ ವಿಹಯ ತಿಳಿದು ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಸಾದ—ಊಟ ಹೋಟೇಲಿಗೆ ಕಳಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು.

ನಮ್ಮ ರೂಮಿಗೆ ರಾಯರ ಹಳೆಯ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಹೊಸಬರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹೊಸಬರಲ್ಲಿ 'ಮಮತಾ ಕ್ಲಿನಿಕ್'ನ ಡಾ|| ಸುನೀತಿ ಎಂಬಾಕೆಯ ಪರಿಚಯವಾಗಿ ಆ ಪರಿಚಯ ರಾಯರ ಊಟ–ತಿಂಡಿ–ಔಷಧೋಪಚಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುವಷ್ಟು ಸ್ನೇಹವಾಗಿ, ಆಕೆ 'ನಾನು ಮನೆಯಿಂದ ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ತಿಳಿಸಾರು, ಪಲ್ಯ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಬ್ರೆಡ್ಡಿನೊಂದಿಗೆ ತಿನ್ನಿ....' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು.

ದಿನಕಳೆದಂತೆ ಸುನೀತಿಯವರ ಸ್ನೇಹ ಗಾಢವಾಗಿ ನಾನೇ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಏನು ಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ. ನಮ್ಮ ಅಡುಗೆ ರುಚಿ ಅವರು, ಅವರ ಅಡುಗೆ ರುಚಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆವು. ನಾವಿದ್ದ ಒಂದೂ ವರೆ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನವೂ ಆಕೆ ಬೇಸರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಮಮತಾಮಯಿ ಡಾ|| ಸುನೀತಿ. ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹೆಸರನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕ್ಲಿನಿಕ್‌ಗೂ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರಸಾದ, ರಾತ್ರಿ ಡಾ|| ಸುನೀತಿಯವರ ಸೇವಾರ್ಥ, ಸಮುದ್ರದ ಹವೆ, ಹೋಟೇಲಿನವರ ಮುತುವರ್ಜಿ, ಬಂದು

ಹೋಗುವ ಮಿತ್ರರ ಮಾತಿನ ರಸಗವಳ ಇವುಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನರ ಆರೋಗ್ಯ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಧಾರಿಸಿತು.

ಹೋಟೇಲಿನ ಬಿಲ್ಲು, ಇಲ್ಲಿನ ಖರ್ಚು ಪೂರೈಸಲಾರದೆ, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು, ಸಿಂಡಿಕೇಟ್ ಬ್ಯಾಂಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಸಾಲ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದೆ.

ನಾವೇನೋ ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ ಹಾಯಾಗಿದ್ದೆವು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳ ಗತಿ ? ವಾರಕ್ಕೊಂದು, ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಿಗೋ ಒಮ್ಮೆ ರಾತ್ರಿಯ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು, ಮಕ್ಕಳ ಯೋಗ ಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿ, ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನೂ ಮಾಡಿ, ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಫಿಪುಡಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ದಿನದ ರಾತ್ರಿಯೇ ಉಡುಪಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಘಾಟು ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೇ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು ಈಗ ಆ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯ ಒದಗಿಸಿತ್ತು. ಜೀವನ ಕಲಿಸದ ಧೈರ್ಯವುಂಟೇ ?

ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ದಿನ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ ನಡೆಯುವ ವಿಶ್ವರೂಪ ದರ್ಶನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ರಾತ್ರಿ ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುವ ಸೇವೆಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕಣ್ತುಂಬಾ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟೆ.

ಯಜಮಾನರ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಡುಪಿಯ ಅಷ್ಟ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಕಟೀಲು, ಕಡಿಯಾಳಿ, ಇಂದ್ರಾಳಿ, ಅಂಬಲ್‌ಪಾಡಿ, ಕುಂಜಾಗಿರಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಬಂದೆವು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳವಾದ ಪಾಜಕದಲ್ಲಿನ ಅವರ ಮನೆಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ರಾಯರಿಗೆ ಬೇಸರವಾಯಿತು. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಂತಹ ಮಹನೀಯರು ಜನ್ಮ ತಳೆದ ಮನೆಯನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ನೋಡಿ, ಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ತಮ್ಮ ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಕುಂಜಾಗಿರಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವನ್ನು ಕಂಡು ಯಜಮಾನರು ಪಟ್ಟ ಸಂತೋಷ ಹೇಳ ತೀರದು. ನಾವು ಬೆಟ್ಟ ಹತ್ತಿದಾಗ ಸಂಜೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅಮ್ಮನವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬರುವಾಗ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ ರಾಯರು ಮೈಮರೆತು ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು.

ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸೀಮೆಗೆ ಬಂದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಕರೆದು ಉಡುಪಿಯ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರು ತಮ್ಮ

ಅಭಿಮಾನೀ ಸಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಜನ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಜನರು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿ ತಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ರಾಯರು ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೇ ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ಈ ಪ್ರವಾಸದ ಅನುಭವವನ್ನು ಮುಗಿಸುವ ಮುನ್ನ ಇಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರನ್ನು ನೆನೆಯಬೇಕು. ಮಲ್ಟೆ ಸುರೇಂದ್ರನಾಥ್ (ಸೂರ) ಅವರು ಒಮ್ಮೆ ಬಂದು, 'ನಾಳೆ ಕಾಪು ದೀಪಸ್ತಂಭ, ಬಹದ್ದೂರ್‌ಗಡ ನೋಡಿ ಬರುವ. ನಾನು ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡುವೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲೇ ಊಟ-ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ ಮುಗಿಸಿ ಸಂಜೆ ತನಕ ಕಾಲ ಕಳೆದು ಬರೋಣ, ನೀವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿಹೋದರು.

ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಸ್ಟೀಮರ್‌ನಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮೈಲಿಗಳಷ್ಟು ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಕೇಳಿಯೇ ನನಗೆ ನಿದ್ರೆಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಬರುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದರೂ ರಾಯರು ಬಿಡದೆ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದಾಗ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು 'ಕೃಷ್ಣನೇ ಗತಿ ಎಂದು ಹೊರಟೆ.

ಸ್ಟೌವ್‌ಗಳು, ಅಡುಗೆ ಬೇಯಿಸಲು ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಅಡುಗೆಯ ಪದಾರ್ಥ, ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು, ಹೋಟೆಲಿನಿಂದ ತಂದ ಸಿಹಿ ತಿಂಡಿ, ಚೌಚೌ, ಕೋಕೋ ಕೋಲಾ, ಫಾಂಟಾ ಸೀಸೆಗಳು, ಜಮುಖಾನ. ಇಸ್ಪೀಟ್ ಪ್ಯಾಕ್‌ಗಳು ತುಂಬಿದ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಸಡಗರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹುಡುಗರ ಗುಂಪಿನ ನಡುವೆ ಕುಳಿತು ಸಮುದ್ರದ ದಂಡೆಯ ವರೆಗೂ ಹೋದೆವು.

ಸಮುದ್ರ ನೋಡಿ, ಹಿಂತಿರುಗಿ ಹೋಗಿ ಬಿಡಲೇ ಎನಿಸಿತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳಲು ನಾಚಿಕೆಯಾಗಿ, ಇಲ್ಲದ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ಬೋಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತೆ. ಲಾಂಚ್ ಹತ್ತುವಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತೇನೆಂದು ಭಯವಾಗಿ, ನನ್ನ ಭಯ ನೋಡಿ ಹುಡುಗರು ಕೈ ಹಿಡಿದು, ಧೈರ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೂಡಿಸಿದರು. ತಾವೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು 'ಏನು ಮಹಾ ಅರ್ಥ ತಾಸಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಬಿಡುತ್ತೇವೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾ ರೂಮಿ ನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ ಯಜಮಾನರು, 'ನಾನು ಇರುತ್ತೇನೆ ಹೆದರಬೇಡ' ಎಂದವರು ಈಗ ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ತಾವು ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಹರಟೆ ಹೊಡೆ ಯುತ್ತಾ, ಸಮುದ್ರ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಾ ನಾನು ಜೊತೆಗೆ ಬಂದಿರುವುದನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಲೌಂಜ್ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸು ತ್ತಿದ್ದ ಕಾಪು ದೀಪಸ್ತಂಭವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು-ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಹುಡುಗರು ಬಹದ್ದೂರ್ ಗಡ ಸೇರಿ ಸಂಜೆವರೆಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದು ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ

ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಂಡು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಕವಿಗಳೇ ಆಗಿ ದಡ ಸೇರಿದೆವು.

ಅಂದು ಹೀಗೆ ಕಳೆದ ಕಾಲ ಎಂದೆಂದೂ ನನ್ನ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚ ಹಸುರಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ನೆನಪು—

ನಾವು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ವಾರಕ್ಕೆ 2–3 ದಿನವಾದರೂ ಸಾಯಂಕಾಲದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಡಯಾನಾ ಹೋಟೇಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತೈರು ವಡೆ ತಿನ್ನುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಮ್ಮದಾಗಿತ್ತು. ಆ ಹೋಟೇಲಿನವರು ಮಾಡುವ ತೈರೊಡೆ ವಿಶೇಷ ರುಚಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ಹೆಚ್ಚು ತಿನ್ನದಿದ್ದ ರಾಯರೂ ಐದಾರು ವಡೆಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಜತೆ ಮರೆಯಲಾಗದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು–ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರ ಸ್ನೇಹ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲಣ ಮಾತುಕತೆ.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಯೋಚನೆ, ಅದೇ ಮಾತು. ತಿಳಿದವರೊಡನೆ ಚರ್ಚೆ, ತಮ್ಮ ಬರೆಯಲಿರುವ ಕಲ್ಪನೆಯ ಸಮಾಲೋಚನೆ.

ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯರು, ಬನ್ನಂಜೆ ರಾಮಾಚಾರ್ಯರು, ಆದ್ಯ ರಾಮಾಚಾರ್ಯರು ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಿತ್ರರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು 'ಶಂಕರರು ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಅಷ್ಟು ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲ....ಇವೆಲ್ಲ ಕಟ್ಟು ಕತೆ' ಎಂದರು.

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ಬನ್ನಂಜೆಯವರು—

'ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಡಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದಂತಕತೆ ಇದು ಎಂದು ತಿಳಿದು ನಿಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೀರಿ....'ಎಂದರು.

'ಅಲ್ಲ, ಶಂಕರರು ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನು ?'—ರಾಯರು ಕೇಳಿದರು.

'ತಾರಾನಾಥರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವರು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು—

'ಇವರ ಹೆಸರು ರಾಮಭಟ್ಟರು ಎಂದು, ಇವರು ಪಂಡಿತ ತಾರಾನಾಥರ ಜತೆ ಗಿದ್ದವರು. ಇವರ ಅನುಭವ ಕೇಳಿ'—ಎಂದರು.

ಬಂದಿದ್ದ ರಾಮಭಟ್ಟರು ಹೇಳಿದರು—

'ನೋಡಿ ನಾವು ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ವರು. ಹಾಗೆಂದು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಪರ ಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಸುಳ್ಳಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಂಶಯ ಹೊತ್ತು ವಿದೇಶಿಯೊಬ್ಬರು ತಾರಾನಾಥರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. 'ನೀವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಭೌತಿಕ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತೀರಿ. ಅದಕ್ಕೇ ನಿಮಗೆ ಇಂಥ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ....' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ತಾರಾನಾಥರು ಆ ವಿದೇಶಿಯರೊಂದಿಗೆ ನನ್ನನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೊಲಗಳ ಬಯಲಿದ್ದ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು. ಆ ಸಂಜೆ ನಾವು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ರಸ್ತೆಯಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹಾವು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿತ್ತು, ಯಾರೋ ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿದ್ದರು. ಎಲೆ ಸೀಮೆಯ ಹಾವು— ಮಾರುದ್ದವಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ವಿದೇಶಿಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿ, ಅದು ಸತ್ತಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ನೋಡಲು ಹೇಳಿದರು. 'ಅದು ಸತ್ತಿದೆ' ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದ ಆತ. 'ಆಯಿತು ; ರಾಮು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನನ್ನ ಭಾರ ಹೊರುತ್ತೀಯಾ'—ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಮಾಸ್ಟರ್‌ಜೀಗೆ ಆಯಾಸವಾಗಿರಬೇಕು, ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದುಕೊಂಡು 'ಹ್ಞೂ', ಎಂದೆ.

ತಾರಾನಾಥರು ನನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹಾಕಿ, ತಮ್ಮ ದೇಹದ ಭಾರವನ್ನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೈ ಕಾವು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತಣ್ಣಗಾಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅನಿಸಿತು. ತಾರಾನಾಥರ ಮೈ ತಣ್ಣಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಹೊಡೆತ ತಿಂದು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಹಾವಿನಲ್ಲಿ ಜೀವ ಸಂಚಾರವಾಗಿ, ಪೆಟ್ಟು ತಿಂದ ರೋಷದಲ್ಲಿ ಪೂತ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಹೆಡೆಯಗಲಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಬಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾವು ಎದ್ದು ನಿಂತಿತ್ತು. ಹಾವಿನ ರೋಷವನ್ನು ಕಂಡು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ನಿಂತಿದ್ದ ವಿದೇಶಿ ಮಿತ್ರ ಓಡಿಹೋದ–ಅಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮೈ ಕೂಡಾ ಥರ ಥರ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಾರಾ ನಾಥರ ಶರೀರ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಡುಗುತ್ತಲೇ ನಿಂತಿದ್ದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ತಾರಾನಾಥರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾವು ಕಾಣಿಸಿ, ಹಾವು ಮತ್ತೆ ಮೊದ ಲಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂತು. ಎಚ್ಚೆತ್ತ ತಾರಾನಾಥರು ಹೆದರಿ ದೂರ ಓಡಿದ್ದ ವಿದೇಶಿ ಯನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು 'ನೋಡಿದೆಯಾ ?' ಎಂದರು. 'ನೋಡಿದೆ' ಎಂದ. 'ಒಬ್ಬ ತಾರಾನಾಥ ಇದನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾದರೆ, ಶಂಕರರು ಮಾಡಲಾರರೆ....ಎಷ್ಟು ಸಹಸ್ರ ತಾರಾನಾಥರನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಒಬ್ಬ ಶಂಕರರು ಆಗುತ್ತಾರೆ ?'–ಎಂದು ಕೇಳಿ ದರು—' ತಾರಾನಾಥರು ಮಾಡಿದ ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.–

'ಆದ್ದರಿಂದ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ತಮ್ಮ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶ ತನ್ನಿ. ಸುಳ್ಳು ಎನ್ನುವವರಿಗೆ ನಾನೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ರಾಮ ಭಟ್ಟರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವ ಹೇಳಿದರು.

ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ಅದೆಷ್ಟೋ ಮಾತುಗಳು, ಚರ್ಚೆಗಳು.

ಇಂಥ ಮಿತ್ರರ ಸಹವಾಸ, ಡಾ|| ಮಾಧವ ಪೈ, ಕೆ. ಕೆ. ಪೈ, ರಮೇಶ ಪೈಗಳ ಒಡನಾಟ, ಅಲ್ಲಿನ ಶುಶ್ರೂಷೆ, ಸಮುದ್ರದ ಹವೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ರಾಯರು—

'ನಮ್ಮ ಉಡುಪಿಗೆ ಬಂದು ಸುಧಾರಿಸದರಲ್ಲೋ—ಮಾರಾಯರೇ' ಎಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರು ಕೇಳುವಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆದರು.

ನಮಗೂ ಅನ್ನಿಸಿತು—

'ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸಮುದ್ರ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು'—ಎಂದು.

೩೫

ದಂಪತಿಗಳ ಸನ್ಮಾನ

ಉಡುಪಿಯಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಜಬಿನ್ಸ್ ಸೈನ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಬಂತು. ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಪ್ರೊ|| ಈ. ವಿ. ಬಿಳೇಕಲ್ ಅವರು ಬರಲೇಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದರು.

ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಾನಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಯರು ಈ ಬಾರಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವುದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ನನ್ನನ್ನೂ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರು.

ರೈಲ್ವೇ ನಿಲ್ದಾಣದಲ್ಲೇ ಬಿಳೇಕಲ್ ಮತ್ತು ಕಾಲೇಜಿನ ಮಿತ್ರರು ಬಂದು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು., ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರವಾಸಿ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದರು.

ಜಬಿನ್ಸ್ ಸೈನ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಶಾಲು ಹೊದಿಸಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಒಂದು ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರಾಯರ ಭಾಷಣ ನಿಗದಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ, ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಒತ್ತಾಯದ ಮೇಲೆ ಸೈನ್ಸ್, ಆರ್ಟ್ಸ್, ಕಾಮರ್ಸ್ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದಿನ ಮೂರು ಕಡೆ ರಾಯರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು

ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಯಜಮಾನರು ಈಗ ಒಂದೇ ದಿನ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ ಭಾಷಣ ಮಾಡುವಾಗ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬೇಗ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೇ ? ಇಲ್ಲ, ಭಾಷಣ ಮಾಡಲು ನಿಂತರೆ ಸಾಕು–ಅದೇನು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತೋ ಹೇಳುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿಯೇ ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸುಸ್ತಾಗಿ ಏದುಸಿರು ಬಿಡುವುದು, ಮಧ್ಯೆ ಗಂಟಲೊಣಗಿದಾಗ ಗ್ಲೂಕೋಸ್ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು, ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಭಾಷಣ ಬೇಗ ಮುಗಿಸ

ಬಾರದೇ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಟೇಬಲ್ ಮೇಲೆ ಕೈಗಡಿಯಾರವನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರ ಪದ್ಧತಿ. ಅದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ, ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಜಗ್ಗದಿದ್ದಾಗ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಜರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪೈಯಿಜಾಮ ಹಿಡಿದು ಜಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಭಾಷಣ ಒಂದು ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಮುಗಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲದೆ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ, ನಾನು ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ 'ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನು ನಾನು ಭಾಷಣ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದನ್ನು ಚುಟುಕಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಭಾಷಣ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಭಾಷಣಗಳ ಮೇಲೆ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಅನುಭವಿಸಲು ಅವಕಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮೂರು ಸಾವಿರ ಮಠದ ಮಹಿಳಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷಣ ಮುಗಿಸಿ, 'ಟೀ'ಗೆಂದು ಕುಳಿತಾಗ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರು ನನಗೆ—

'ರಾಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ–ನೀವು ಸೊಗಸಾಗಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತೀರೆಂದು ನಾಳೆ ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣ ಇಡೋಣವೇ ?'

—ಎಂದಾಗ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಳಾದ ನಾನು ಉತ್ತರ ಕೊಡುವ ಮುನ್ನವೇ ರಾಯರು—

'ಯಾವ ವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ?' ಎನ್ನಬೇಕೆ.

'ವಿಷಯ–'ಗಂಡಸರು ಎಂಥವರು?' ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ'.

– ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲ್ ಹೇಳಿದಾಗ, ನನ್ನನ್ನು ಪೇಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು—

'ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲ, ಗಂಡಸರು ಎಂತಹ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡೆ.

'ನೋಡಿದಿರಾ, ಒಳ್ಳೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರ ಜಾತಿಯನ್ನೇ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳು ಎಂದು ಬಿಟ್ಟಳು'—ರಾಯರು ಅಂದರು :

'ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಇದೇ ವಿಷಯ ತಾನೇ ಮಾತನಾಡಲು ಇರೋದು'.

'ನೀವು ಹೆಂಗಸರ ಬಗ್ಗೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾತಾಡಬಹುದು'

—ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದಾಗ ರಾಯರು—

'ಅದೆಲ್ಲ ಬೇಡ, ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಭಾಷಣ ನಡೆಯಲಿ, ನಾವೂ ಕೇಳೋಣ'—ಎಂದರು.

'ಏನು ಅಮ್ಮಾವರೇ, ಏನು ಹೇಳ್ತೀರಿ ?' ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರು ಕೇಳಿದಾಗ—

'ಅವರು ಬೇಕಂತ ನನಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಲು ಹೇಳ್ತಾರೆ. ನೀವೂ ಅವರ ಜತೆ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟರೆ ನನ್ನ ಗತಿ ಏನು ?'— ಎಂದೆ.

'ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ ನಮ್ಮ ಸ್ಟಾಫ್ ಜತೆ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ಕಳೆಯೋಣ' ಎಂದಾಗ—'ಅದಾಗಬಹುದು' ಎಂದೊಪ್ಪಿದೆ.

ತಿಂಡಿ ತಿಂದು, ಕಾಫಿ ಕುಡಿದು ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ–ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರು ರಾಯರ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಶೆ ಮಾಡದೆ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಹಾಕಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅರ್ಧಗಂಟೆಯಾದರೂ ಮುಗಿಯದ ಆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸುಸ್ತಾದರು. ನಿಂತಲ್ಲಿಗೆ ಕುರ್ಚಿ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಹಾಕಿದರು.

ಆ ಜನರ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಬರುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ?

ಕಾರಿನ ಹಾರನ್ ಮಾಡಿದ ಡ್ರೈವರ್‌ನ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಮಣಿದು, ಮುಂದಿನೂರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಭಾಷಣವನ್ನು ನೆನೆದು, ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಶುನಾಳ ಷರೀಫ್–ಗೋವಿಂದ ಭಟ್ಟರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿರುವ ಶಿಶುನಾಳ ಷರೀಫ್‌ರ ಗದ್ದುಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿದೆವು. ಗುರು–ಶಿಷ್ಯರ ಭಾವಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೊಂಡು ಕೊಂಡರು. ಷರೀಫ್‌ರ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿನವರಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ರಾಯರು ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಷರೀಫ್‌ರ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಮಾತನಾಡಿದರು.

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ–ಧಾರವಾಡ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಜನತೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆತ್ಮೀಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿದರು.

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಕಂಡೆವು.

ಹೆಸರಾಂತ ಕಲಾವಿದ ಮಿನಾರ್ಜಿಯವರ ಕಲಾ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದೆವು. ಅಲ್ಲಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದ ರಾಯರಿಂದ ಮಿಣಜಿಗಿಯವರು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿಸಿದರು.

ಗದಗ್‌ನಿಂದ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ ಸುಸ್ತಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾಗ ಕಲಾವಿದ ಹಳೇಜೋಳ್ ಅವರು ರಾಯರ ತೈಲ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ರಾಯರನ್ನು ಮಾಡೆಲ್ ಆಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆ ಕಲಾವಿದ ಮಿತ್ರರ ಬಯಕೆಯನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗದ ರಾಯರು ಕುಳಿತರು. ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ರಾಯರ ತೈಲ ವರ್ಣಚಿತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ನಮ್ಮನ್ನು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು, ನಾವು ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವವರೆಗೂ ಸುತ್ತಿದ ಕಡೆಯಲ್ಲ ಜೊತೆಯಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೊಗಸಾದ ಆತಿಥ್ಯ ನೀಡಿದ ಪ್ರೊ|| ಈ. ವ್ಹಿ. ಬಿಳೀಕಲ್ ಅವರನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯದ ಕಡೆ ಗಮನವಿದ್ದ ಬಿಳೀಕಲ್ ಬೇಕಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ನೆರವು ನೀಡಿದರು. ಅವರ ಶ್ರೀಮತಿಯವರು ನನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ತಂಗಿಯಂತೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ ತೋರಿದರು.

'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರೇ, ನಿಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅವರು ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲ. ಅದು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು ?'

—ಎಂದು ಬಿಳೀಕಲ್ ಕೇಳಿದಾಗ—

'ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ–ಅವನಿಗೂ ನೂರೆಂಟು ಕೆಲಸ, ತಾಪತ್ರಯ ಮಾಡಲಿ ಬಿಡಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಬಂದಾಗ ಬರಲಿ' ಎಂದರು ರಾಯರು, ಎಂದಿನ ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯಿಂದ.

೩೬

ಮುಗಿದ ಮಾವನವರ ಕತೆ !

ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥ ಬಂದಾಗ ಬರಲಿ—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಯಜಮಾನರು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಬಿಳೇಕಲ್ ಅವರು ಬಿಡಬೇಕಲ್ಲ.

ಒಮ್ಮೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದರು.

'ನಿಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಲವಾರು ಪುಸ್ತಕ ಬರಬೇಕಿತ್ತು. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ, ಅನುಕೂಲ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನಾನು ಈಗಾಗಲೇ ಅ.ನ.ಕೃ. ಬೀಚಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ಗ್ರಂಥ ಹೊರ ತಂದಿರುವ ಗೋವಾದ ಗೆಳೆಯ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಅವರ ಜತೆ ಮಾತನಾಡಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಸಹಕರಿಸಲಿ, ಪುಸ್ತಕ ಬೇಗ ಹೊರಬರುವಂತೆ ಮಾಡೋಣ.'

—ಎಂದು ಬಿಳೇಕಲ್ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಹೇಳಿದಾಗ—

'ಆಯಿತು, ನಾನು ಪ್ರಭಾಕರನ ಜೊತೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತೇನೆ.'

—ಎಂದು ರಾಯರು ಅಂದರು.

ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಮಿತ್ರ ಬಿ. ಕೃ. ಅನಂತಸ್ವಾಮಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಗೋವಾದ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದರು.

'ನಿಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ಗ್ರಂಥ ತರುವುದು ನಮಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ...ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗದಿದ್ದರೆ ನಾವು ತರುತ್ತೇವೆ. ನೀವು ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅವರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ'.

—ಎಂದು ರಾಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಧರ್ಮ ಸಂಕಟವಾಯಿತು.

ಈ ಪುಸ್ತಕ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಓದು-ಬರಹ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಭಾಕರನನ್ನು ಹೇಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ?

—ಈ ಚಿಂತೆ ಬಹಳ ದಿನ ರಾಯರನ್ನು ಕಾಡಿ, ಒಂದು ದಿನ ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ—

'ನೋಡು, ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಕೆಲಸ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನೀನು ತುಂಬಾ ಸೊರ ಗಿದ್ದೀಯಾ. ನಾನೊಂದು ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು—ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತೀರಾ ಹತ್ತಿರದಿಂದ ನೋಡಿದ ನಿನಗೆ ಬರೆಯುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ಅದನ್ನು ಮಾಡು. ಈಗ ಅಭಿವಂದನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತರಲು ಗೋವಾದ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಮುಂದೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತುಂಬಾ ಖರ್ಚಿನದು. ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡು.....' ಎಂದರು.

'ಏನು ಮಾಡಲಿ ?'—ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಭಾಕರನಿಗೆ ನಾನೂ ರಾಯರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡು' ಎಂದು.

'ಆಯಿತು, ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿಗೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ....ನಾನೇ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣ ರಾಯರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಬರುವ ಪುಸ್ತಕ ಅಭಿನಂದ ಗ್ರಂಥವಾಗಬೇಕು. ಸಂಸ್ಮರಣ ಗ್ರಂಥವಾಗದಿದ್ದರೆ ಸರಿ....'

—ಎಂದು ಒಪ್ಪಿ, ತನ್ನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಬಂಧನದಿಂದ ಕಳಚಿಕೊಂಡ.

ಪ್ರಭಾಕರನ ಕತೆ ಹೀಗಾಯಿತು. ಯಜಮಾನರದ್ದು ? ಅವರಿಗೂ ಇಂತ ಹದ್ದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಆಗಲೇ ಒದಗಬೇಕೇ !

ಇಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಮಿತ್ರರು, ರಾಜಕಾರಿಣಿಗಳು ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದ ಕೆಲವು ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಬರುತ್ತಿವೆ. ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಪ್ರಾಂತೀಯ (Zonal) ಮಟ್ಟದ ಪತ್ರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ನೀವು ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಒಂದು ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾಡೋಣ' ಎಂದು ರಾಯರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಒಂದು ದಿನ ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರತರಲು ಹೊರಟರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಗೀಳು, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಪತ್ರಿ ಕೋದ್ಯಮ ಜೀವನ ಬಿಟ್ಟು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆ ವಾಸನೆ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ 'ಮೈಸೂರು ಪತ್ರಿಕೆ'ಗೆ ಕಾಲಮಿಸ್ಟ್ ಆಗಿ, 'ತೋಚಿದ್ದು-ಗೀಚಿದ್ದು,' 'ಹೂವಿನ ಕಠಾರಿ' ಮುಂತಾದ ಅಂಕಣಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಕಾಲದೂತ' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೆಲವು ಕಾಲ ನಡೆಸಿದರು. ಉಡುಪಿಯಿಂದ ಶಂಪಾದ್ಕೆ ತೋಟ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ವಿಚಾರವಾಣಿ'ಗೆ ಗೌರವ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ, 'ವನಾಂತರಾಳ' ಎಂಬ ಧಾರವಾಹಿ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆದರು.

ವಾರ ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು 'ಅಭಯಹಸ್ತ' ಎಂಬ ಟೈಟಲ್ ಅನ್ನು ಕೂಡ ತರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. 'ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಕೃಪಾ' ಧಾರ್ಮಿಕ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಮುಂಡಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದರು.

ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಖರ್ಚಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದಿಷ್ಟು ಹಣ ಬರುವ ಹಾಗೇ ಏನಾದರೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು–ಏನು ಮಾಡುವುದು, ಯಾವುದಾದರೂ ದೊಡ್ಡ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕಾಲಮಿಸ್ಟ್ ಆಗಬೇಕು ಎಂದೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಮೂಡ್ ಬಂದಾಗ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಬರೆದು ಕಳುಹಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಈ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕೆಲಸ ಎಷ್ಟು ಅಂದುಕೊಂಡರೂ ಮಾಡಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಈ ಪತ್ರಿಕೆ 'ಸಂಕ್ರಾಂತಿ'ಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಲೋಚಿಸಿ, ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರತರಲು ಬೇಕಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಬಂಡವಾಳ ಹಾಕಿದ ಆ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಿಗೆ ಬರಲೊಪ್ಪದ ರಾಯರು ಆ ಪತ್ರಿಕೆಯ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೇ ದೂರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ಇಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆ ಜನ ಸುಮ್ಮನೆ ಕಾಡುತ್ತಾರೆಂದು, ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಗೆ ನಮ್ಮ ಜೀಪು ಹೋಗುತ್ತಿದೆ, ಬರುತ್ತೀರಾ ?' ಎಂದು ಕರೆದಾಗ ತಮ್ಮ ಜತೆ ಇದ್ದ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರನನ್ನು—

'ಬಾರಯ್ಯ, ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರೋಣ.... ತರೀಕೆರೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಲು ಅಲ್ಲಿನ ಮಹಾರಾಣಿಯವರು ತುಂಬಾ ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ನೀನಿದ್ದರೆ ಸಹಕಾರವಾಗುತ್ತೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಉರಿ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದ ಮೈಸೂರು ಬಿಟ್ಟು ತಂಪನ್ನರಸಿ ಹೊರಟರು.

ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿದ ಯಜಮಾನರು, ಹೋದ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಅಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರಿ ಕಂಭಯ್ಯನವರು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತೋರಿಸಿದ ಗುಲಾಬಿ ತೋಟವನ್ನು ನೋಡಲು ಸುತ್ತಾಡಿ, ಸುಸ್ತಾಗಿ ಲಘು ಹೃದಯಾಘಾತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ, ಡಾಕ್ಟರರ ಸಲಹೆಯಂತೆ ರೂಮು ಬಿಟ್ಟು ಕದಲದೆ ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ, ಈ ವಿಷಯ ನನಗೆ ತಿಳಿದದ್ದು ನಂತರ–ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿ ಬಿಟ್ಟು, ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ತಂಗಿ ಸುಲೋಚನಾಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗಿದಾಗ, ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದೆ.

ತಿಂಗಳುಗಟ್ಟಲೆ ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆದು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದರು. ಡಾ॥ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರು ಬಹು ಮುತುವರ್ಜಿಯಿಂದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡರು.

ಶಿವಮೊಗ್ಗ–ರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಊರು. ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಂಗಿ ಇದ್ದಾಳೆ ಎನ್ನುವ ಕಾರಣ ಒಂದಾದರೆ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟರಾಮಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಟಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅಲ್ಲಿರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವುದು, ಅವರ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದು ಎಂದರೆ ಏನೋ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ನಿಧಿಯನ್ನು ಕಂಡಷ್ಟು ಹಿಗ್ಗು ಯಜಮಾನರಿಗೆ.

ಶಿವಮೊಗ್ಗದಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ಹುಷಾರಿಲ್ಲ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಿದ್ದಾರೆಂದು.

ವಯಸ್ಸಾಗಿ, ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಿರುವ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಾಣುವ ಆತುರದಿಂದ ತಕ್ಷಣ ಕಾರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಯರು ನಮ್ಮನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು.

ಮನೆಯಿಂದ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗಿದ್ದೇವೆ–ಕಾರಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾದಮ್ಮ ಬೆರಣಿಯ ಕುಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಅಡ್ಡ ಬಂದಳು. 'ಇದೇನು ಶಕುನ, ಹೀಗಾಯಿತಲ್ಲ' ಎನಿಸಿ, ಅಳುಕುವ ಮನಹೊತ್ತೇ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಲುಪಿದೆವು.

ತ.ರಾ.ಸು. ತಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದ ತಕ್ಷಣ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಡಾಕ್ಟರುಗಳೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಮಂಚದ ಸುತ್ತಲೂ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. 'ನಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಏನಾಗಿದೆ–ಯಾವ ಔಷಧ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ?' ಎಂದೆಲ್ಲ, ಆ ವೇಳೆಗೆ 'ಹೊಸ ವೈದ್ಯರಿಗಿಂತ ಪಳಗಿದ ಹಳೇ ರೋಗಿ ಮೇಲು' ಎಂಬಂತೆ ಔಷಧಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಕೇಳಿದಾಗ ಡಾಕ್ಟರ್‌ಗಳು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿದರು.

ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ, ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮಂಚದ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ತಂಗಿ ಕಮಲಮ್ಮನಿಗೆ ನನ್ನ ಮಾವನವರು—

'ನೋಡು, ಈ ಸುಬ್ಬ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಇವನು ಮಂತ್ರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಅಂತ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಮಂತ್ರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ ನಿಜ....ಇವತ್ತು ಇವನು ಬಂದು ಕೂತ

ತಕ್ಷಣ ಡಾಕ್ಟರುಗಳು ಕೈ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನ ನೋಡಿದರೆ, ಯಾವ ಮಿನಿಸ್ಟರುಗಳಿಗೂ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಾನ ಇವನದ್ದೂ ಅನ್ನಿಸ್ತು....ಅವತ್ತು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಭವಿಷ್ಯ ಇವತ್ತು ನಾನೇ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೆ'— ಎಂದು ಹೇಳಿದರಂತೆ.

ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಸುಧಾರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಾದರೆ ಒಬ್ಬರಲ್ಲ, ಒಬ್ಬರು ನುರಿತ ಡಾಕ್ಟರುಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಸರಿಯಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಮನದಟ್ಟಾದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಬಾಳಿ ಬದುಕಿದ ಊರು, ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬರಲು ಅವರಿಗೂ ಸಂಕಟವಾದರೂ ತಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸೀತು ಎನ್ನುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು.

ಮಗ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು, ಬರಲು ತಂದೆ ಒಪ್ಪಿದರು—

ಆದರೆ—

ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಮಗಳು ಕಮಲಮ್ಮನಿಗೆ ಏನೋ ಬೇಸರ, ಮುಜುಗರ.

ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇತ್ತು—

ಕಮಲಮ್ಮ ಯಜಮಾನರ ಸ್ವಂತ ತಂಗಿ. ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಗಂಡನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಹು ಬೇಗ ತಾಯಿ ಮನೆ ಸೇರುವ ವೇಳೆಗೆ ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ತೌರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂಗಿಯರ, ತಮ್ಮನ, ತಂದೆಯ ಬಂದು ಹೋಗುವವರ ಯೋಗ ಕ್ಷೇಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಈಕೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು. ಈ ಕೆಲಸಗಳ ಮಧ್ಯ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಓದನ್ನು ಪೂರೈಸಿ, ಎಸ್.ಎಸ್.ಎಲ್.ಸಿ. ಮಾಡಿದ ಕಮಲಮ್ಮ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲಾ ಉಪಾಧ್ಯಾಯಿನಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರು. ನನ್ನ ಮಾವನವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇ ಕಾರ್ಯ–ಕೆಲಸಗಳಾದರೂ ಈಕೆಯೊಡನೆ ಸಮಾಲೋಚಿಸದೆ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಈಕೆಯೇ ನನ್ನ ಮಾವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು–ಗಂಡು ಎರಡೂ ಆಗಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ಆಸರೆಯಾಗಿದ್ದರು. ಒಂಟಿಬಾಳು ನಡೆಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದ ಈ ಕಡೆಗೆ ನನ್ನ ಮಾವನವರೇ ಊರುಗೋಲು.

ತಂದೆಗೆ ಮಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಆತ್ಮೀಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರಿಂದ, ಈಗ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ಬಹುದೂರ ಕಳಿಸಲು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಬೇಸರವಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ– 'ಏನೋ ರಾಮಣ್ಣ ನೆಟ್ಟ ಸಂಪಿಗೆ ಮರ ಒಣಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ....ಇದೇನು ಸೂಚನೆ ?' ಅರ್ಥವಾಗದ ಯೋಚನೆ.

'ನೋಡು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಈ ಮರ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು, ಈಗೇಕೆ ಹೀಗಾಯ್ತು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಒಣಗ್ತಿದೆ. ಇದೆಲ್ಲ ನೋಡಿದರೆ ನನಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದೆಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದೆ ...'

'ಅಲ್ವೇ ಕಮಲು, ಸಂಪಿಗೆ ಮರ ಒಣಗಿದರೆ ಎಲ್ಲೋ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಹುಳು ಕೊರೆದಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದ್ದೆಲ್ಲ ಯೋಚನೆ ಯಾಕೆ ?'

ಹಾಗಲ್ಲ, ನೀನು ಎಷ್ಟಾದರೂ ಮಗ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನ್ನ ನೀನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ಸರಿ....ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಜತೆಲಿದ್ದ ನಾನು ಈಗ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಲು ಏಕೋ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗುತ್ತೆ.'

'ಅಯ್ಯೋ ಹುಚ್ಚಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ತಲೆಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋ ಬದಲು ರಜೆ ಹಾಕಿ ನೀನೂ ನಮ್ಮ ಜತೇಗೆ ಬಂದು ಬಿಡು.'

ಕಮಲಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಜತೆ ಬರಲೊಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಮಾವನವರನ್ನು ನಮ್ಮ ಜೊತೆಯೇ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದೆವು.

ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರುವ ರವಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಯಜಮಾನರು, ಡಾಕ್ಟರ್‌ಗಳಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಡಾಕ್ಟರು ಒಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾಡುವ ಉತ್ಸಾಹ ರಾಯರಿಗೆ

ನನ್ನ ಮಾವನವರು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಬಂದಾಗ ಮಗನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ತಮಗೆ ವಯಸ್ಸಾದರೂ ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆನ್ನೂ ಪ್ರಾಯ ಅಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅವರದು. ಎಂಬತ್ತು ದಾಟಿದರೂ ಎಂದೂ ತಮಗೆ ಇಷ್ಟು ವಯಸ್ಸಾಯಿತು, ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡವರಲ್ಲ ಅವರು. ಸದಾ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದವರು ಅವರು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ 'ಹಂಸಗೀತೆ' ಚಲನ ಚಿತ್ರೀಕರಣ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಹತ್ತಲಾಗದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹತ್ತಿದವರು ಅವರು.

ಅಂತಹ ತಂದೆ ಈಗ ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗಿದ್ದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಸರವಾಗದಂತೆ, ನಾನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೊರೆಯಾದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬಾರದಂತೆ ಯಜಮಾನರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸೊಸೆಯಾದ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ, ರಾಮನವಮಿಯಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ನನ್ನ ಮಾವ–ಸಾಕ್ಷಾತ್ ರಾಮದೇವರೇ. ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗಾಗಿ ನಾನು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲವೂ

ದೇವರ ಸೇವೆಯಂದೇ ತಿಳಿದು ಅವರಿಗೆ, ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನೋವಾಗದಂತೆ ಹಗಲಿರುಳು ಒಳ ಹೊರಗೆ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನನ್ನ ಶ್ರಮ ಕಂಡು ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೇ ಏನನ್ನಿಸಿತೋ—

'ನಿನ್ನ ಋಣ ಹೇಗೆ ತೀರಿಸಲಮ್ಮ' ಎಂದರು;

'ಇದೇನು ಹೀಗೆ ಋಣ ಎನ್ನುತ್ತೀರಲ್ಲ, ನನಗೇನೂ ಬೇಸರವಿಲ್ಲ, ಸಂತೋಷ ವಾಗೇ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದೆ.

ನನ್ನ ಮಾವ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇಳಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು, ಅವರೇ ನನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದುದು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು.

ನನ್ನ ತಂದೆ ತೀರಿಹೋದಾಗ ನನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದ ನನ್ನ ಮಾವ, ಸಂಸಾರದ ಕಷ್ಟ ಸುಖಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ್ದರಂತೆ— 'ನಿನ್ನ ಮಗಳು ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳು—ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು';

ಅವರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆಂದು ಕೇಳಿ 'ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ ಸಾರ್ಥಕ ವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರ ಮಾತು ಮೀರಿ, ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ತಂದುಕೊಂಡ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಮನೆಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ತರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು.

ನನ್ನನ್ನು ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಪಡೆದು, ಹೆಸರಾದ ಸಾಹಿತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ಬಾಳು ವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ನನ್ನ ಮಾವನವರ ಸೇವೆ ನನಗೆಂದೂ ಬೇಸರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲ, ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ.

ನನ್ನ ಸೇವೆ ದೇಹ ಶ್ರಮದ್ದಾದರೆ ಯಜಮಾನರದ್ದು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿ.

ನನ್ನ ಮಾವನವರಿಗೆ ಯಜಮಾನರು 'ಏನಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೋ' ಎಂದು ಪರಿತಪಿಸಿದ ದಿನಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ. ಹಾಳಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮಗ ಹೆಸರಾಂತ ಸಾಹಿತಿಯಾದ. ಮಗನ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರು. ಮಗ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನ್ನೂ ಕಂಡಿದ್ದರು, ಮಗನ ಮೂಲಕ ಜಗದ್ಗುರುಗಳನ್ನೂ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಮಗ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ನೋಡಲು ಅವಕಾಶವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ತಂದೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇರಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಸುಳಿಯದಂತೆ ತಾವು ಬರೆಯಲಿದ್ದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ವಿಷಯವಾಗಿ, ತಮಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರ

ನಾಮದ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು ; 'ರಾಮಣ್ಣ, ನೋಡು, ಎಷ್ಟು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ, ಎಷ್ಟು ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿ ಇದೆ ಇದರ ಒಂದು ನಾಮ ಸಾಕು–ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಉದ್ಧಾರವಾಗಬಹುದು.

ತಮಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದನ್ನು ತಂದೆಯ ಬಳಿ ಹೇಳಿದಾಗ, ಆ ತಂದೆಗೆ ಅದೇನು ಸಂತೋಷವೋ–ತಮ್ಮ ಮಗ ಒಳಗೇ ಬೆಳೆದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು.

ಈ ತಂದೆ–ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡು ಬಂದಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು.

ಮಾವನವರಿಗೆ ಆಪರೇಷನ್ ಆಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಧಾರಿಸಿ ಕೊಂಡ ಮಾವನವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.

ಆಪರೇಷನ್ ವೇಳೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಎರಡು ದಿನವಿದ್ದು ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದರು.

ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಒಂದು ವಾರ ಕಳೆದಿಲ್ಲ, ಏಕೋ ಆಪರೇಷನ್ ಸರಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಮೂಡಿ ಮತ್ತೆ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಸೇರಿದೆವು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಫ ಜಾಸ್ತಿ ಯಾಗಿ ಉಸಿರಾಟಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಯಿತು.

ಮಾವನವರು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಯಜಮಾನರು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ತುಂಬಾ ಜನ–ಮಕ್ಕಳು ಸಣ್ಣವರು, ಬಂದವರು ಹೊರಗಿನವರು ಇಲ್ಲಿನದೆಲ್ಲ ಹೊಸದು ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಾನೇ ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದು ಓಡಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಮಗನ ಸ್ಥಿತಿ ತಂದೆಗೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು–ಈ ಸಂದಿಗ್ಧ ಬೇರೆ.

ಸದ್ಯ ಯಜಮಾನರು ಹುಷಾರಾದರು ಎನ್ನುವ ವೇಳೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಮಾವನವರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಕೋಮಸ್ಟೇಜ್‌ಗೆ ತಿರುಗಿತು.

ಮಾರ್ಥಾಸ್ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ರೋಗಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಿತು–'ಇನ್ನು ಮಾವನವರು ಉಳಿಯಲಾರರು'.

ಅಗತ್ಯವಿದ್ದವರಿಗೆ ಟ್ರಂಕಾಲ್, ಟೆಲಿಗ್ರಾಂಗಳು ಹೋದವು. ಬರುವವರೆಲ್ಲ ಬಂದರು;

ಆ ದಿನ ಗುರುವಾರ—ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾವನವರ ಅಳಿಯ ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ—

'ದೇವರ ಮಂದಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಶಿ ಥಾಳಿ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಒಡೆದು ಗಂಗೆಯನ್ನು ತೀರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಬೆರಸಿಕೊಡಿ–ಮಾವನವರಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ'

ಅವರು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿ, ಕೊಟ್ಟ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿ ಲೋಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ—

'ನಾಲಿಗೆ ಆರಿಹೋಗುತ್ತೆ. ಒಂದೊಂದೇ ಉದ್ಧರಣೆ ತೀರ್ಥ ಕುಡಿಸಿ'—ಎಂದು

ಅವರು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿ, ಕೊಟ್ಟ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿ ಲೋಟದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ—

'ನಾಲಿಗೆ ಆರಿಹೋಗುತ್ತೆ. ಒಂದೊಂದೇ ಉದ್ಧರಣೆ ತೀರ್ಥ ಕುಡಿಸಿ'–ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ತಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಗಂಗೆ ಬೆರೆತ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಮಗ ಕುಡಿಸಿದರು.

ತಮ್ಮ ಭಾವ ಮೈದುನನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಯಜಮಾನರು ಊಟ, ಮಾಡಿ ಮಲಗಿದರು. ನಾವು ಎಲ್ಲರೂ ಊಟ ಮಾಡಿದ್ದು ಮುಗಿಯಿತು ಎಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ—

'ಮಾನವರ ಕತೆ ಮುಗಿಯಿತು·'—ಎಂಬ ಕಠೋರ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಓಡುತ್ತಾ ಬಂದು ಹೇಳಿದರು ಅಳಿಯ. ಯಜಮಾನರ ತಂದೆ ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರು ಇಹ ಲೋಕದ ವ್ಯಾಪಾರ ಮುಗಿಸಿದರು—

ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯ ಆಗಬೇಕು—

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಎರಡು ಮೂರು ಬಾರಿ ಹೃದಯಾಘಾತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಿಶ್ಶಕ್ತ ರಾದರೂ, ಯಜಮಾನರು ದೊಡ್ಡ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಅವರೇ ಮಾಡಬೇಕು–ಇನ್ನಿ ಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಸೋಮಶೇಖರ, ಶ್ರೀಧರ ಇದ್ದರೂ.

ಡಾಕ್ಟರೇನೋ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಹುಷಾರಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆ ಎಂದರೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೇ ?

ಶ್ರದ್ಧೆ–ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರು.

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ತಂದೆ ನಿಧನರಾದ ಸುದ್ದಿ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲೂ ಬಂದಿತು. ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿದ ಸಾವಿರಾರು ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂತಾಪ ಸೂಚಿಸಿ ಪತ್ರ ಬರೆದರು ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು, ನೆಂಟರು ಓದುವುದೇ ಒಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಸಾವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ತಮ್ಮ ಸೋದರ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಪಡೆದ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಭಾಗ್ಯ ದೊಡ್ಡದು ಎಂದು ಎಲ್ಲ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೇಳಿದರು,

ಆದರೆ ಯಜಮಾನರು ಮಾತ್ರ—

'ರಾಮಣ್ಣನನ್ನು ನಮ್ಮಪ್ಪ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳೋಕೆ ನನಗೆ ಹೆಮ್ಮೆ'— ಎಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವೂ ಸಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆದು, ಬಂದವರೆಲ್ಲ ಸಂತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ತೆರಳಿದರು. ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಬಳಿಕ ತಂದೆಯಿಂದ ದೂರವಾದರೂ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಭಾಗ್ಯ ದೊರೆತ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಯಜಮಾನರು ಸಮಾಧಾನವಾಗಿದ್ದರು.

ಪಿತೃ ಋಣ ತೀರಿಸಲು ಹಣ ಹೇಗೆ ಒದಗಿ ಬಂತು ಎನ್ನುವುದೂ ಸಮಾಡವೇ !

ಒರಳ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಕಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರು ತಪ್ಪಬಾರದು ಎಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಶಾಪ. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೇಗೋ ಆಗುತ್ತದೆ—ಇದು ನಡೆದು ಬಂದದ್ದು ಈಗಲೂ ಹಾಗೇ ಆಯಿತು.

'ನೃಪತುಂಗ' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಚಲನಚಿತ್ರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಡಾ|| ರಾಜ್ ಕುಮಾರ್ ಅವರು ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಹಣ ಈ ಕಾರ್ಯ ಗಳಿಗೆ ವಿನಿಯೋಗವಾಯಿತು.

ಮನೆಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಾದ 'ನೃಪತುಂಗ' ಈಗ ಪಿತೃ ಋಣ ತೀರಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

೩೭

ಪವಾಡ ಸದೃಶ ಕಾದಂಬರಿ

ತಂದೆಯ ಸಾವು ತಂದ ವ್ಯಥೆ, ಮೈಯನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಕೊಟ್ಟ ಸುಸ್ತು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಲೇ ಕಾಲ ಕಳೆದ ರಾಯರಿಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸಿನಿಮಾ ನಂಟು ಮತ್ತೆ ಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿತು.

ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರ ಸಲುವಾಗಿ ಮೈಸೂರಿನ ಒಡೆಯರ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕತೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರಕತೆ, ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಬರೆದರು. ಹಲವು ವಿವಾದ ಕ್ಕೊಳಗಾದ ಅದು ಚಿತ್ರೀಕರಣದ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಇದೆಲ್ಲ ಮುಗಿದು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ, ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿ ನಂದನ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತಿದ್ದ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು 'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ' ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದುಹೋದ ನೆನಪು ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬರೆಯಲು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ಪತ್ರ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಐವತ್ತನೇ ವರ್ಷದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ, ಆ ನಂತರ ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮ ಕತೆ ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿ, ತಾವೇ ನಾಲ್ಕು ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಬರೆದು, ಅದನ್ನೆಲ್ಲೋ ಇಟ್ಟು ಮರೆತು ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾರಿ, ಪ್ರಭಾಕರನ ಕೈಲಿ ಒಂದು ಬಾರಿ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಉಕ್ತಲೇಖನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಬರೆಸುವಾಗಲೂ ಒಂದು ಕ್ರಮವಿಲ್ಲ. ಬರೆದದ್ದು ನಿಂತಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂತಿತ್ತು. ಮುಂದುವರೆಸುವ ಉತ್ಸಾಹ ತೋರಲಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಅರವತ್ತಕ್ಕೆ ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿರುವ ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಏನೇನಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಶಾ.ಮಂ.ಕೃ. ಅವರ ಒತ್ತಾಯ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ಬರೆಸಲು ತೊಡಗಿದರು.

ತಮ್ಮ ಬಾಳ ಕತೆಯನ್ನು ಬರೆಸಬೇಕೆಂದರೆ ಅದು ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಪುಟದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆಸಿ, 'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ'ದ ಮೊದಲ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಮುಂದಿನ ದನ್ನು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿ ಬರೆಸಿದರು.

ಇನ್ನೇನು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ಸಿಂಹ ಬಿಲ್ಲುಡು' ಚಿತ್ರೀಕರಣಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ತೆಲುಗಿನ ಖ್ಯಾತ ನಟ, ಈಗಿನ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಟಿ. ರಾಮರಾವ್ ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಲು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಒಂದು ಸಂಜೆಯೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದು, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಮಗೆಲ್ಲ ಷೂಟಿಂಗ್ ತೋರಿಸಿ, ಸಂಜೆ ಯಜಮಾನರನ್ನು ತಾವಿದ್ದ ಲಲಿತಮಹಲ್‌ಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ತಾವು ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ 'ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ' ಚಿತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದರು. ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ಅತೀವ ಗೌರವ ಅದೆಷ್ಟಿತ್ತೆಂದರೆ–ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರನನ್ನು ಕಂಡು 'ಯಾರು ಈತ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಅವರಿಗೆ 'ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕೇಳಿದಾಗ, ರಾಮರಾವ್ ಪ್ರಭಾಕರನನ್ನು ತಟ್ಟಿ, 'ನಿನಗಿರುವ ಭಾಗ್ಯ ನನಗಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

೧೯೭೮ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ದಿನ ನಾವು ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆದೆವು. ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಕ್ಷಯ ತದಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಯಜಮಾನರ ಐವತ್ತೆಂಟನೇ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬ. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ರಾಮ ದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿ, ಸಿಹಿ ಪೊಂಗಲ್ ಮಾಡಿ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ಆಚರಿಸಿದೆವು.

ಬಾಬಾಬುಡನ್‌ಗಿರಿಗೂ ಹೋಗಿ ಬಂದೆವು. ಜೀಪಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸುತ್ತ ಕಾಡು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹರಡಿದ ಮೋಡಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ನಮ್ಮ ಮೈಮೇಲೆ ಬರುವ ಮೋಡಗಳನ್ನು ಸೀಳಿಕೊಂಡು ಜೀಪು ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೆ–ಅಧಃ ಪಾತಾಳಿ ಬಿದ್ದರೆ ದೇವರೇ ಗತಿ !

ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಯ ತೋಟಗಾರಿಕೆ ಇಲಾಖೆಯ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಕಂಭಯ್ಯನವರಿಗೆ ನಾಟಕ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆಸಕ್ತಿ. ತಾವು ಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಆಡಲಿದ್ದ 'ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ' ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ನಾಟಕ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತು ಘಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಸೀನರಿಗಳು, ಝಗ ಝಗಿಸುವ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪಗಳು ತುಂಬಿದ ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಕಂದ ಪದ್ಯಗಳುಳ್ಳ ನಾಟಕವನ್ನು ಆ ಮಿತ್ರರು ಅಭಿನಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸುತ್ತಲ ಚಳಿಯನ್ನೂ ಮರೆತು ರಾಯರು ಗಂಟೆ ಗಟ್ಟಲೆ ನೋಡಿದರು. ನಾಟಕದ ಮಧ್ಯೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾತಾಡಿ, ನಶಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಲೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಲಾವಿದರನ್ನೂ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು.

ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ನಮ್ಮ ಬಿಡಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ, ನಮಗೆಲ್ಲ ನಿದ್ರೆಯತ್ತ ಕಣ್ಣು ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಏನೋ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನು, ಕಂಡದ್ದು

ಸಂತೋಷವಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ರಂಗಭೂಮಿಯ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲಾವಿದರ ಕತೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದರು. ನಾನೇ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿದೆ.

ಕೆಮ್ಮಣ್ಣು ಗುಂಡಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಮುಗಿಸಿ ತರೀಕೆರೆಗೆ ಬಂದೆವು. ಅಲ್ಲಿನ ಮಹಾರಾಣಿ ಯಶೋದಮ್ಮ, ನಾಗತಿಯವರನ್ನು ಕಂಡೆವು. [ಆಕೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ತರೀಕೆರೆಯ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಲು ಯಜಮಾನರು ಯೋಚಿಸಿದ್ದರು ಆದರೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಷಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿ ಸಿಗದೆ ಹೇಗೆ ಬರೆಯುವುದೆಂದು ಕಡೆವರೆಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು.]

ತರೀಕೆರೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಲಕ್ಕವಳ್ಳಿ ಜಲಾಶಯವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಹೋದೆವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ದಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ಮಲ್ಲಾಡಿ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತನ್ನ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಏನೇನೋ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಲೆಕ್ಕವೇ ಬರದ ಯಜಮಾನರ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡಿತು— ವಿಧಿ.

ಲಕ್ಕವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರು ನಿಂತ ತಕ್ಷಣ, ಕಾರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರೂ ಜಲಾಶಯದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸವಿಯಲು ಹೊರಟರು. ಕಾರಿನಿಂದಿಳಿದ ಯಜಮಾನರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಾಂತಿ ಮಾಡಿದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೀಗಾದ ಮೇಲೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಮನಸ್ಸು ನನಗೆಲ್ಲಿ ? ಆಗಲೇ ಸಂಜೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಸೇರಿ, ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ತೋರಿಸುವ ಆತುರ ನನಗೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಕರೆದು, ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದೆ. ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದಂತೆ, ಕಾರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸಿತು.

ಶಿವಮೊಗ್ಗ ತಲುಪಿ, ಯಜಮಾನರ ತಂಗಿ ಸುಲೋಚನಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿ, ತಕ್ಷಣ ಮಲೆನಾಡು ಕ್ಲೀನಿಕ್‌ನ ಡಾ|| ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಯವರಿಂದ ವೈದ್ಯೋಪಚಾರ ಪಡೆದು, ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಆಗದೆ, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು.

ಯಜಮಾನರು–ಪ್ರಭಾಕರ್ ಈ ಜೋಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿಬಿಡಬೇಕು ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಪ್ರಭಾಕರ್, ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕೆಲಸ ರಾಯರ 'ಕಾಪಿಸ್ಟ್' ಆದದ್ದು. ರಾಯರು

ಬರೆದ ಬರಹ ಓದಲು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯ. ಒಬ್ಬ ಕಂಪೋಸಿಟರ್ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಬರವಣಿಗೆ ಓದಿ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬರೆಯುವ ಆತುರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಸೇರಿಸುವಷ್ಟು ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದ. ಆತ ಮಂಡ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಸ್ವಂತ ಪ್ರೆಸ್ಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಅವರ ಅಕ್ಷರ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆ. ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂತು; ನಾಲ್ಕಾರು ಕಾದಂಬರಿಗಳು (ಶ್ರೀ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯ ಮೊದಲ ಭಾಗ, ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಭಾಗ್ಯ, ಗ್ರಹಣ ಬಿಟ್ಟಿತು) ಬರೆದು ಎಷ್ಟೋ ಕಾಲವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಷರ ಓದಲಾಗದ ಸಮಸ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಾಗದೆ ಇದ್ದಾಗ ಪ್ರಕಾಶಕರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ.
ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಯಜಮಾನರು ಬರೆಯುವ ಧಾಟಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾವು ಬರೆಯಲು ನಿಶ್ಶಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾಗ ಹಲವಾರು ಲೇಖನಗಳನ್ನೂ, ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಭಾಕರ್ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇವನು ಬಂದಾಗೇನೋ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದ ಜಾಯಮಾನದ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಬಂದಾಗ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅನಾರೋಗ್ಯವೋ; ಮತ್ತೇನು ಕೆಲಸವೋ ಕಾರಣವಾಗಿ 'ಮೂಡ್' ಇದ್ದಾಗ ಇವನು ಕೈಗೆ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ 'ಮೂಡ್' ಇದ್ದು, ಇವನು ಬಂದಾಗ ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಿಗದ ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಬರೆಸಿದರೆ ಸಾಕು, ನಾನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸದಾ ಸಿದ್ಧ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನನ್ನು ಅಗತ್ಯ ಬಿದ್ದಾಗ ಟೆಲಿಗ್ರಾಂ ಮಾಡಿ ಕರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಒಂದು ದಿನ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಬಂದಾಗ, 'ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ', 'ಕಸ್ತೂರಿ' ಮುಂತಾದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಆಗ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಮಿತ್ರರಾದ ದಿವಂಗತ ಪ.ಸು. ಭಟ್ಟರು 'ಕಸ್ತೂರಿ' ವಿಶೇಷಾಂಕಕ್ಕಾಗಿ ಕತೆಯೊಂದನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ಕಾಗದ ಬರೆದರು. ಈ ಮಿತ್ರರ ಒತ್ತಾಯದ ಮೇಲೆ 'ಪ್ರಜಾ ಪ್ರಭುತ್ವ'ಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಕಜ್ ಮಲ್ಲಿಕ್ ಹಾಗೂ ಪಿ. ಗುರುರಾಜ್ ಭಟ್ಟರನ್ನು ಕುರಿತು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದ್ದರು.

'ಕತೆ ಬರೆಯಬೇಕು—ಏನು ಬರೆಯಲಿ ?' ಎಂದುಕೊಂಡ ರಾಯರು ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕತೆ ಬರೆಯಲು ಯೋಚಿಸಿ ಬರೆಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಬರೆಸುವುದು ಕತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಕಾದಂಬರಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದೆನಿಸಿತೋ ಏನೋ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, 'ಕಸ್ತೂರಿ'ಗಾಗಿ 'ಕುಂಟುಕಾಲಿನ ಕತೆ'ಯನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಬರೆಸಿ ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರು.

ನಾಲ್ಕು ದಿನ ತಮ್ಮ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡಿ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ತಯಾರಾಗಿ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಬರೆಸುವ ಹಿಂದಿನ ರಾಯರು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗಿ–'ಅಂಬಾ, ನನ್ನ ಕತೆ ಮುಗಿಯಿತು, ಹತ್ತಿರವಿರು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೇನು ಗತಿ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಯಾರೋ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ನಿಂತು, ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನ ಕೈಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ರಾಯರನ್ನು ಕಾಣುವ ತಮ್ಮ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ದೂರದ ದೆಹಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ಈ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ನಿರಾಶೆ ಮಾಡಲಾಗದೆ, ಇರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೇಳಿದಾಗ 'ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇವೆ, ಮಾತನಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಒಳ ಬಂದರು.

ಬಂದ ಅತಿಥಿಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಯಜಮಾನರು ತಟಕ್ಕನೆದ್ದು ಕುಳಿತು, ತಮ್ಮ ಕಾಯಿಲೆ ಮರೆತು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಮಾತನಾಡಿದರು. ನಮಗೆ ಪವಾಡ ಕಂಡಂತಾಯಿತು.

ಬಂದಿದ್ದವರು ಹೋದ ಮೇಲೆ ನರಳುತ್ತಲೇ ನಿದ್ರೆ ಹೋದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ –

ತಾವು ನಂಬಿದ್ದ ಜಗದ್ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೈ ತುಗಿದು ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲಿಯ ಕತೆಯದೆ 'ನಾಲುXನಾಲ್ಕು = ಒಂದು' ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಕುಳಿತ ಮೇಲೆ ಸಿಗರೇಟು, ಕಾಫಿಗಳ ಸೇವನೆ ವಿಪರೀತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ' ಎಂದರೆ, 'ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಇದೊಂದು ಕೆಲಸ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗಲಿ, ನನಗೇನೂ ಹೇಳಬೇಡ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಇದ್ದರೆ ಕೊಡು, ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಹಾಗೆ ಕಾಫಿ ಕೊಡಲು ರೂಮಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಸಿಗರೇಟು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದವರಂತೆ ಮೈಮರೆತು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಹೇಳುವ ವೇಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಒಂದೂ ಮಾತಾಡದೆ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಲಿ. ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತುಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲಸ ಬಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ

ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಾಗ, ಬರೆದು, ಬರೆಸಿ ಸುಸ್ತಾದಾಗ ರಾತ್ರಿ ಇಸ್ಪೀಟು ಆಡುವಾಗ ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಪಾತ್ರಗಳು, ಸನ್ನಿವೇಶ, ಮಾತು ಕತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ರಾಯರು ವರ್ಣಿಸಿ, ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಬರೆದು ಮುಗಿಸುವವರೆಗೂ ಮನೆಯ ತುಂಬಾ ಆ ಕಾಲದ ವಾತಾವರಣವೇ ತುಂಬಿತ್ತು. ನನಗಂತೂ ಆ ಹಸುಗಳ ಮಂದೆಯ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಆ ವೃಷಭ, ಅಂದು ಬಂದ ರೀತಿ. ಸತ್ಯಕಾಮನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ಅದು ಅವನಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸತ್ಯಕಾಮ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಜಬಲಾಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ 'ಅಮ್ಮಾ, ನನ್ನ ತಂದೆ ಯಾರು ?' ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುವಾಗ ಜಬಲಾಳ ಮನಸ್ಸಿನ ತಳಮಳ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿ–ಮಗನ ಮಿಲನ ಹೀಗೆ ಕತೆಯೇ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೇನೋ, ನಾವು ಸಹ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆ ಹಸುಗಳ ಮಂದೆಯ ಮಧ್ಯೆ ಇದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಅನುಭವ ವಾದಂತಾಗಿ, ಯಾವಾಗ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದಿದ್ದು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುತ್ತದೋ, ಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ಓದುತ್ತೇವೋ ಎನಿಸಿತ್ತು.

ಕಾದಂಬರಿ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಿದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿನ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಡಾ|| ಬಿ. ಕೆ. ನಾಗರಾಜ್ ಹಾಗೂ 'ಮದಕರಿ ಬಳಗ' ದವರು ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾದ ಅನಿವಾರ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು.

14–10–1978ರ ಸಂಜೆ, ಸಂತೆ ಹೊಂಡದ ಬಳಿ ಇರುವ ಎಸ್.ಎಲ್.ಎನ್. ಥಿಯೇಟರಿನಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಸನ್ಮಾನ–ಶ್ರೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮುರುಘ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ.

ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ 'ಮದಕರಿ ಬಳಗ'ದವರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸನ್ಮಾನ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವೀರ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯ ಸಮಾರಂಭದ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ತಮ್ಮಿಂದ ದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬೃಹತ್ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಾಗಲಿ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು.

ತಮಗೆ ನೀಡಿದ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಎದ್ದು ನಿಂತ ರಾಯರು—

ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಮನೆಗೆ ಮಗ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯವನಾದೆ ನಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷ ನನಗೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಹುಟ್ಟೂರಿನ ಸನ್ಮಾನದ ಮುಂದೆ ನೊಬೆಲ್ ಬಹುಮಾನ ಬಂದರೂ ನನಗೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ..., ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸೂಚಿಸಿ ನಂತರ—

'ಮುರುಘ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮಿಳುನಾಡಿನಿಂದ ಬಂದವರು ಅಲ್ಲ. 'ಮುರುಘ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವೇ ತಪ್ಪು. 'ಮುರುಗಿ' ಎಂದು ಹೇಳ ಬೇಕು' ಎಂದು 'ಮುರುಗಿ'–'ಮೂರುಗಿ'ಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿ—

'ಮೂಲತಃ ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಗುರುಗಳು ಅಲ್ಲಮ ಪ್ರಭುವಿನ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿ ದವರು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಹೆಸರು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದೆ. 'ಬಸವ ಪೀಠ' ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದೆ, ಬಸವಣ್ಣನವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ದೊಡ್ಡದೇ, ಆದರೆ ಸಹಸ್ರ ಬಸವಣ್ಣ ನನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಒಬ್ಬ ಅಲ್ಲಮ ಪ್ರಭು. ಪ್ರಭುವಿನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ–ಸಾಧನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಕೆಲಸ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಅಲ್ಲಮ ಪೀಠ'ವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು'—ಎಂದು ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರು.

ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾತನಾಡಿದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು—

'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸಲಹೆ ನಮಗೆ ಮಾನ್ಯವೇ. 'ಅಲ್ಲಮ ಪೀಠ' ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಲಕ್ಷ ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ಪೀಠದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ನಿಂತು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು'—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೃಹನ್ಮಠಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅಲ್ಲೂ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರು. ಯಜಮಾನರು 'ಆಗಲಿ, ಯೋಚಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ಬಂದರು.

ಆಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಮೈಸೂರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ಎಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ? ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಬರೆಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಕೃತಿ ಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕು ; ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು–ಏನೇನೋ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಯರು 'ಯಾರಾದರೂ ತಜ್ಞರಿಂದ ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಲಿ' ಎಂದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದರು.

ಡಾ॥ ಬಿ. ಕೆ. ನಾಗರಾಜ್, ಡಾ॥ ಡಿ. ರಾಮಚಂದ್ರ ನಾಯಕ್, ಸಿ. ಟಿ. ಸಿದ್ದಣ್ಣ ನಾಯಕ್, ಟಿ. ಎನ್. ಗಂಡುಗಲಿ ಮುಂತಾದ ಮಿತ್ರರ ಶ್ರಮದಿಂದ ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭದ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಸಂಜೆ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಭಾವಚಿತ್ರದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಜಯಂತ್ಯುತ್ಸವ ನಡೆದು, ಆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯರಿಗೆ ಆನೆಯಿಂದ ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಿಸಿ, ಈ ಮಿತ್ರರು ಸಂತೋಷ ಪಟ್ಟರು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರ ಐವತ್ತೆಂಟನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನ ಇದು. ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಜ

ಮಾನರು ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಮುರುಘ ರಾಜೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ನಡೆಸಿದ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮನ್ಸೂರ್ ಅವರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರು 'ತ.ರಾ.ಸು. ಬರುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಬಂದಿದ್ದರು. ಇವರು ಮನ್ಸೂರ್ ಅವರು ಬರುತ್ತಾ ರೆಂದು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಹಳೆಯ ಗೆಳೆಯರಾದ ಈ ಇಬ್ಬರ ಮಿಲನ ಅಂದು ಹಾಗೆ ನಡೆದು, ತಾವು ಹಾಡುವಾಗ ರಾಯರನ್ನು ಮುಂದೆಯೇ ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆ ಭೇಟಿಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀ ಮನ್ಸೂರ್ ಅವರು ತಾವು ಹಾಡಿದ ಸಂಗೀತದ ಎಲ್.ಪಿ. ರೆಕಾರ್ಡ್ ಅನ್ನು 'ತ.ರಾ.ಸು.ಗೆ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭೇಟಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದು. ತಾ|| ೮–೧೨–೧೯೭೪ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಭೀ ಮನಸೂರ' ಎಂದು ಬರೆದು ಸಹಿ ಹಾಕಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೈತ್ರಿ ಅನುಪಮವಾದದ್ದು.

ಸನ್ಮಾನ, ಸ್ನೇಹಿತರೊಡನೆ ಮಾತು, ಪ್ರಯಾಣ ಎಲ್ಲವೂ ರಾಯರಿಗೆ ಖುಷಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲಾ ಅರ್ಧ ಬರೆದ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಮಾಡಿದ ಹತ್ತು ಗಂಟೆ ಕಾಲವು ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೂ, ಆ ದಣಿವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡದೆ, ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಬರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಸಲು ತೊಡಗಿದರು.

ಹಗಲು–ರಾತ್ರಿ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ವಿರಾಮ ಕೊಟ್ಟು ದಿನಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತು, ಮೂವತ್ತು ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೂ ನಲವತ್ತು ಪುಟಗಳಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿದ ಯಜಮಾನರು ಈ ನಾಲ್ಕು×ನಾಲ್ಕು ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಲು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಅವಧಿ ಕೇವಲ ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಗಳು !

ಕಾದಂಬರಿ ಮುಕ್ತಾಯವಾದ ದಿನ ನನಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆನಪಿದೆ—

ರಾತ್ರಿ ಸುಮಾರು ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೆ ಇರಬೇಕು. ಕೊನೆಯ ಸಾಲನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದಾಗ. ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಅದನ್ನು ಬರೆದು ಪೆನ್ನಿಗೆ ಕ್ಯಾಪ್ ಹಾಕಿದ್ದಾನೋ–ಇಲ್ಲವೋ ಯಜಮಾನರು ಬರೆಯುವ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಸರ ಸರನೆ ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ಗಿಡದ ಬಳಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಾಂತಿ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ನಾನು ಸರಕ್ಕನೆ ಅದರ ಬಳಿ ಬಂದು, ಬೆನ್ನನ್ನು ಸವರಿದೆ.

ಅಷ್ಟು ದಿನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೊರ ಹಾಕಿ ದ್ದಕ್ಕೋ, ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿದ ಆಯಾಸಕ್ಕೋ, ಪ್ರಯಾಣದ ದಣಿವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯದಿದ್ದಕ್ಕೋ, ಬರೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಆಹಾರ–ನಿದ್ರೆ ಗಳನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದಕ್ಕೋ, ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಬಾರಿ ಕಾಫಿ, ಸಿಗರೇಟು ಸೇವನೆ

ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೋ—ಅಂತು ವಾಂತಿ ಮಾಡಿದ ಯಜಮಾನರು ನಿತ್ರಾಣವಾಗಿ ಮಲಗಿ ಬಿಟ್ಟರು ಎರಡು ಮೂರು ದಿನ.

ಕಾದಂಬರಿಯ ಅಂತ್ಯ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಓದಿದ ನನಗೆ, ಪ್ರಭಾಕರನಿಗೆ ಅಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನ ಬಿಟ್ಟು 'ಹೇಗೆ ಬಂದಿದೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ರಾಯರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಿದೆವು. ಅವರು ಯೋಚಿಸಿದರು. ಅಷ್ಟೇ ತಾನೇ ಬದಲಾಯಿಸಿದರಾಯಿತು.' ಎಂದು ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಲೇ ಹೊಸ ದಾಗಿ ಕೊನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಬರೆಸಿದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತುಂಬಾ ಸುಸ್ತಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಅವರು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಎದ್ದು, ಕಾದಂಬರಿಯ ಮೊದಲು ಬರುವ 'ಅನಂತರ ಆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ' ಭಾಗವನ್ನು ಬರೆಸಿ, ಮಲಗಿದರು. ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿ ಸಿದ್ಧ ವಾದ ಸಮಾಧಾನ ಪಡೆದು, ಅದೇ ರಾತ್ರಿ ಮುನ್ನುಡಿಯನ್ನು ಬರೆಸಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ಕಾದಂಬರಿ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಬರೆಯುದೇ ಇದ್ದ ತ.ರಾ.ಸು. ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಸಿದ್ದಾಗ ಎಂದರೆ ನಂಬುವ ಪ್ರಕಾಶಕರಿರಲಿಲ್ಲ. 'ತ.ರಾ.ಸು. ಬರೆ ಯುವುದನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟರು' ಎಂದುಕೊಂಡೇ ಬಹಳ ಜನ ಇದ್ದರು. ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಪುನಃ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲೇ ನಾವು ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದೆವು. 'ಈಗ ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್‌ನ ಮಿತ್ರ ರಾದ ಎಂ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರಾವ್ ಅವರು ಆಶ್ಚರ್ಯದೊಂದಿಗೆ, ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿ, ತಾವು ಪ್ರಕಟಿಸಲಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.

ಇವರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕರಷ್ಟೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಿಂತ ಸ್ನೇಹ ದೊಡ್ಡದು ಎಂಬುದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು, ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಿ, ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಬರೆಯದಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ಹಿಂದು ಮುಂದು ನೋಡದೆ ನೆರವಾಗಿದ್ದವರು. ಈ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಫೋನಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ರಾಯರು—

'ನೀನು ಪ್ರಕಟಿಸು ಮಹರಾಯ, ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿದೆ. ಬರೆಯೋ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಕೃಷ್ಣನ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಪುಡಿಕಾಸನ್ನೆಲ್ಲ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿಸಿ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಹಳೇ ಬಾಕಿಗೆ ಉತ್ತಾರ ಹಾಕ್ಕೊ ಬೇಡ. ಈ ಕಾದಂಬರಿ ದುಡ್ಡು ಕೊಡು, ಮನೆ ಖರ್ಚಿಗಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಮಲ್ಲಾಡಿ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೈ ರಿಪೇರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕು ಅಂತಿದ್ದೇನೆ'—ಎಂದರು.

ಆ ಮಿತ್ರರು ಯಜಮಾನರ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ಸಹ ಕರಿಸಿ, ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಅಚ್ಚಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.

ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು, ಬರಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಂಡರೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿಮಾನ.

'ಈ ಆಶ್ರಮ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ವತ್ತು, ನನ್ನದು ಎಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ಬಂದರೂ ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ಇರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀವು ಅ.ನ.ಕೃ. ಕನ್ನಡದ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು. ಅ.ನ.ಕೃ. ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಬರಲಿಲ್ಲ. ನೀವು ಬಂದಿದ್ದೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಮೈಯ್ಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಭೀಮಸೇನನಂತೆ ಜಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಮಾತು ನೀವು ಕೇಳಬೇಕು ಅಷ್ಟೆ'—ಎಂದು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬರಿ ಬಾಯಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಲಿಲ್ಲ. ಯಜಮಾನರ ನಾಡಿ ಹಿಡಿದು, ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಔಷಧಿ ನೀಡಿದರು. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ದಿನವೂ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ರಾತ್ರಿ, ತಮಗೆ ಮಸಾಜ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಆಪ್ತ ಶಿಷ್ಯ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಾಯರಿಗೆ ತೈಲ ತಿಕ್ಕಿಸಿ ಅಂಗಮರ್ಧನ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹಾಲು-ಬೆಣ್ಣೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಊಟ ತಿಂಡಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಇರಲು ದೊಡ್ಡದಾದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಗೃಹವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸಗಳ ಮಧ್ಯೆಯೂ ದಿನಕ್ಕೆರಡು ಮೂರು ಬಾರಿ ಬಂದು ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಡುವಿದ್ದರೆ ಅಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾವಾಗಲೂ ನಗು ನಗುತ್ತಾ, ನವಿರಾದ ಹಾಸ್ಯ ಚಟಾಕಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತಾ, ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ವಾಮೀಜಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದೆಂದರೆ ಏನೋ ಹೇಳಲಾಗದ ಸಂತೋಷ.

ಒಂದು ದಿನ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾತಿನ ಮಧ್ಯೆ—

'ಯಾವಾಗ ಬರೆಯುತ್ತೀರಿ – ಶಂಕರನ್ನ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಬರೆಯುವ ಆತುರ ನನಗೂ ಇದೇ ಸ್ವಾಮೀಜಿ. ಆದರೆ ಬರೆಯಲು ಕೂರುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿಯೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಬೇಗ ಈ ಗಾಡಿಯನ್ನು ರಿಪೇರಿ ಮಾಡುತ್ತೀರೋ, ಅಷ್ಟು ಬೇಗ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ'.

'ನೋಡಪ್ಪ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೊರ ಬರೋಲ್ಲ. ನೀವು ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಾನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳಿ, ನಿಮ್ಮ ಒಳಮೈಯನ್ನು ಪವಿತ್ರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ... ಆಗ ಶಂಕರರು ಬರುತ್ತಾರೆ'

'ನಿಜ ಸ್ವಾಮೀಜಿ, ನೀವು ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಿ, ನಿಮ್ಮ ಹತ್ರ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳೋಲ್ಲ....ಈ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಕಮ್ಮಿ ಮಾಡಬಲ್ಲೇ, ಪೂರ್ತಿ ಬಿಡೋಕೆ ಆಗೋಲ್ಲ, ನನ್ನ ವಿಷಯ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇದೆ....'

'ಗೊತ್ತಪ್ಪ ಗೊತ್ತು....ಬಿಡೋಕೆ ನೀವು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಕು. ಮೊದಲಿನ ಪ್ರಾಯ ಈಗಿದೆಯೇ ? ಪ್ರಾಯ ಕಮ್ಮಿಯಾಗ್ತಾ ಬಂತು. ತುಂಟ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ನನಗೆ ಪ್ರೀತಿ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ರಿಪೇರಿ ಮಾಡಿಯೇ ಕಳಿಸ್ತೇನಿ.'

—ಎಂದು ಮಮತೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಮೀಜಿಗಳು ಹೇಳಿದರೂ—

'ನಿಮ್ಮ ಕೈಲಿ ಆದಷ್ಟು ಮಾಡಿ ಸ್ವಾಮೀಜಿ. ಭಗವತಿ ಇದ್ದಾಳೆ.'

—ಎಂದು ಮಾಮೂಲಿ ಹಾಡನ್ನೆ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ರಾಯರು.

ತಮ್ಮ ದೇಹ ರಿಪೇರಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಮುತುವರ್ಜಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರ ಸ್ನೇಹ, ಮಾತುಗಳು, ಬದಲಾದ ವಾತಾವರಣಗಳಿಂದ ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿತು. ಆದರೂ ರಾಯರು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಆಶ್ರಮದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಧೂಮಪಾನ ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ರೂಲ್ಸನ್ನು ಮುರಿದು ರಾಜಾರೋಷವಾಗಿ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಲು ಇಷ್ಟ ಪಡದ ಯಜಮಾನರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬಂದು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅತಿಥಿ ಗೃಹದ ಹಿಂಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಹೊರ ಹೋಗಿ ಕಾಂಪೌಂಡಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಸೇದುವಾಗಲೂ ವಾಯು ಪುತ್ರನಂತೆ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೂ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಾರೋ ಎನ್ನುವ ಅಳುಕು ಇದ್ದೇ ಇತ್ತು.

ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲ್ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿಯವರೂ ದಿನವೂ ಬಂದು, ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ರಾಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಲು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರ ಜತೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ತರುಣ ಸಾಹಿತಿಗಳಾದ ಎನ್. ಎಸ್. ಚಿದಂಬರರಾವ್, ರಾಘವೇಂದ್ರ ಪಾಟೀಲರು ಆಗಾಗ ಬಂದು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ, ರಾಯರು ಇದ್ದ ಕಡೆಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಾತಾವರಣ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಧಾರಿಸಿತು ಎಂದರೆ ರಾಯರು ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಆಶ್ರಮದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ವಾಕಿಂಗ್ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಟೇಬಲ್ ಟೆನ್ನಿಸ್ ಕೂಡ ಆಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಲಾಗದೆ ಬರೆಸಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆತ್ಮಕತೆ, ಶ್ರೀ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧದ ಕೆಲಸ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ.

ರಾಯರು ಅಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಅಲ್ಲಿನ ಕಾಲೇಜಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಘದವರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ 'ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ವಿಜೇತ ಕನ್ನಡಿಗರು' ವಿಚಾರ ಸಂಕಿರಣದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಗಿರಡ್ಡಿ ಗೋವಿಂದರಾಜ, ಎಲ್. ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್, ಎಲ್. ಎಸ್. ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ, ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸೊರಬ, ನರಹಳ್ಳಿ ಬಾಲಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ಸುಮತೀಂದ್ರ ನಾಡಿಗ್, ಎನ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ರಾಯರು ಮಾತನಾಡಿದ್ದೇ ಮಾತನಾಡಿದ್ದು.

೧೯೭೯ರ ಮಾರ್ಚಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ, ಭಾಗವಹಿಸಲು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅವರು ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಆಹ್ವಾನ ಬಂದಿತ್ತು. ಈ ಬಾರಿಯ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ರಾಯರೂ ಅಂದುಕೊಂಡೇ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ್ದರು.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಹಂ. ಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ವೀರೇಂದ್ರ ಹೆಗ್ಗಡೆಯವರು ರಾಯರನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ್ದರು.

ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಯ ಬಿಸಿಲನ್ನೇ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿದ್ದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ, ಈಗ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಆರೋಗ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ಬಿಸಿಲನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಹಿಸುವುದು ? ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ, ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ, ಅಭಿಮಾನಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಮಾತನಾಡಿ ಸುಸ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಚಿಂತೆಗಳು ಸೇರಿ, ವೈದ್ಯರು ಕೂಡ 'ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಬೇಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೈ ಬಿಟ್ಟರು.

ಸಮ್ಮೇಳನದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು ಆ ಹಂತದಲ್ಲೂ—

'ನಿಮ್ಮ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗೆ ಎಂದು ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಮಂಗಳೂರುವರೆಗೆ ಪ್ಲೇನಿನಲ್ಲಿ ಬನ್ನಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕಾರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲೂ ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ'.

—ಎಂದೆಲ್ಲ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರೂ, ಯಜಮಾನರು ಒಪ್ಪದೆ, ಬಂದಿದ್ದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಾವಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಸುದೀರ್ಘ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು.

ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ಓದಲಾಯಿತಲ್ಲದೆ, ಪರಿಷತ್ತು ತಂದಿರುವ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ—

"ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ದುರ್ಬಲ ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಜೀತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿ ಸರ್ಕಾರ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಅಭಿನಂದನೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ

ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಜೀತದ ಆಳುಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಂದು ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆತಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದ ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಕರಿಗೆ ಮಾರಿಕೊಂಡು ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಪ್ರಕಾಶಕರ ಜೀತದ ಆಳುಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಜೀತ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ನಾವು ಗಮನ ಹರಿಸಬೇಕು"— ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಕರೆ ನೀಡಿ' ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ, ಕಾಪಿ ರೈಟ್ ಆಕ್ಟಿನ ತಿದ್ದುಪಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನ ಸೆಳೆದು, "ಎಲ್ಲರ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಸುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವ ಬುದ್ಧಿ ಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವಾದ ಇಂತಹ ಹಲ ವಾರು ಅನಿಷ್ಟ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಕೂತು ಚರ್ಚಿಸಿ ಒಮ್ಮತಕ್ಕೆ ಬರ ಬೇಡವೇ ? ಭಾರತದ ಕಾಪಿರೈಟು ಆಕ್ಟು ಲೇಖಕರ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಅಪಾಯಕಾರಿ ಎಂದು ಹನುಮಾನ್ ನಾಯಕರು ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಲೇಖನ ಬರೆದಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ಅಳಿವು ಉಳಿವಿನ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೋರಾಡಬೇಡವೇ ? ಹೀಗೆ ಇನ್ನೂ ಲೇಖಕನನ್ನು ಬದುಕಲು ಬಿಡದಂತೆ ಕಾಡುತ್ತಿರುವ ಹತ್ತಾರು ವಿಷಯಗಳಿವೆ. ನಮ್ಮ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಿ ತೂಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಮರೆತು ನಾವು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಸಿಡಿದು ನಿಂತು ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ, ಪರಸ್ಪರ ದೂಷಣೆಗಳಿಂದಾ ಗಲೀ ತೊಡಗುವುದು ಎಂತಹ ವಿಪರ್ಯಾಸ. ನಿಜಕ್ಕೂ ಇದೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದುರಂತ' ಈ ಬಗ್ಗೆ ಇಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಲಾರೆ. ನಾನೂ ಬಯಸುವುದು ಇಷ್ಟೆ—ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಉಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯವನ್ನು ಶೋಧ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಂದು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ಮತ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕೆ ಜೀವಂತ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಮ್ಮೇಳನ ಕನ್ನಡಿಗರನ್ನು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಮುನ್ನಡೆಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಲಿ, ಇದು ನನ್ನ ಹಾರ್ದಿಕವಾದ ಬಯಕೆ, ಬೇಡಿಕೆ"

—ಎಂದು ಬರೆದು ಪತ್ರ ಮುಗಿಸಿದ್ದರು.

ಈ ಪತ್ರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಾಗ, ಕಾಪಿರೈಟ್ ಮಾರಿಕೊಂಡು ಶೋಷಣೆ ಗೊಳಗಾದ ಲೇಖಕರ ಬಗ್ಗೆ – ತಾವು ಇದೇ ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇದ್ದ ಜೀವಂತ ಕಳಕಳಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದೆ.

ಒಮ್ಮೆ 'ಮೈಸೂರು ಮಲ್ಲಿಗೆ' ಕ್ಯಾಸೆಟ್ ಅನ್ನು ಕೊಂಡು ತಂದ ರಾಯರು ಅದನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ ಕಣ್ಣೀರು ಮಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಏಕೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. 'ಕೆ. ಎಸ್, ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ ಮೈಸೂರು ಮಲ್ಲಿಗೆ ನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿ ಎಂದೇ ಹೆಸರು, ಆದರೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಪಾಪ. ಅವರಿಗೇನೂ ಹಕ್ಕಿಲ್ಲ' ಎಂದು ನೋವಿನಿಂದಲೇ ನುಡಿದರು.

ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಅದೆಷ್ಟೋ ನಿಟ್ಟುಸಿರು – ನಿರಾಶೆ ನೋವುಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕ ವಿಟ್ಟವರಾರು ?

ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಾಗಲಿಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ವ್ಯಥೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಪತ್ರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ ಇಂತಹ ಬಗೆಹರಿಯದ ಯೋಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ, ಅನಾರೋಗ್ಯ ದಿಂದ ನರಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ ರಾಯರಿಗೆ ಮುಂದಿನ ತಿಂಗಳು, ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ತದಿಗೆ ಯಂದು ಐವತ್ತೊಂಭತ್ತು ತುಂಬಿ ಅರವತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಡುವ ಪರ್ವಕಾಲ ಸನ್ನಿ ಹಿತವಾಯಿತು.

೩೮

ಸನ್ಮಾನಗಳ ಸುರಿಮಳೆ

ಐವತ್ತೊಂಬತ್ತು ತುಂಬಿ ಅರವತ್ತು—
ರಾಯರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರ್ವಕಾಲ

ಆ ಕಾಲ – ಮನೆಯಲ್ಲೂ, ಯಜಮಾನರ ಬಗೆಹರಿಯದ ಅನಾರೋಗ್ಯ ದಿಂದಾಗಿ ವಾತಾವರಣವೂ ಪರ್ವಕಾಲದಂತಿತ್ತು.

ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳು, ಹಿತೈಷಿಗಳು ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿ ಹೋಗಲು ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಹವನ ಹೋಮ – ಪಾರಾಯಣಗಳು, ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಜಪ ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿ ಹೋಗದ ಆರೋಗ್ಯ ಒಂದು ಕಡೆ, ಮುಟ್ಟಿದ ಕೆಲಸ, ಇನ್ನೇನು ಆಯಿತು ಎಂದುಕೊಂಡ ಕೆಲಸ ಗಳೂ ಒಂದೂ ಆಗದೆ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಾನಸಿಕ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟುಗಳು ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಕಾಡಿ, ಇದೇಕೆ ಹೀಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ, ಹೀಗೆ ನಡೆಯಬಹುದೇ – ಈ ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ಇಳಿಯುವ ಜನ ಇರುತ್ತಾರೆಯೇ, ನಾವು ಯಾರಿಗೂ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ಯಾರ ಆಸ್ತಿ ಯನ್ನೂ ನುಂಗದೆ ನಮ್ಮ ಅನ್ನ ನಾವೇ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ನಾವು ಹಾಯಾಗಿರಲೂ ಬಿಡುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಏನು ಹೀಗೆ ? ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ನಂಬಲಾರದ್ದನ್ನು ನಂಬುವಂತೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮಾಡಿ, ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಮೂಗುಬ್ಬಸ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕತ್ತಲು ಕವಿದ ವಾತಾ ವರಣದಲ್ಲಿ ಆಶಾಕಿರಣದಂತಿದ್ದ, ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಮನದ ಗುರುಗಳಾದ ಮೌನಿ ನಿರಂಜನ ಗುರುಗಳನ್ನು ಕಾಣಲು ಶ್ರೀರಂಗ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋದೆ.

ಯಾರಲ್ಲೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ವೇದನೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೆಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರಂಜನ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬಳಿ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ ನಾನು ಕೇಳುವ ಮುನ್ನವೇ ಸ್ಲೇಟಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಬರೆದಿಡು ತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸಂತೋಷ ಎರಡೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆಗಿ 'ಈತ ಸಾಮಾನ್ಯನಲ್ಲ, ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂತರಂಗದ ಗುರು, ಈತ ಅವದೂತ' ಎಂದು ಎಂದೋ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ.

ಈ ಬಾರಿ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಮನದ ಸಂಶಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೋಗಿ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆ.

ನನ್ನ ಮುಖ ನೋಡಿ, ಎಂದಿನ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ನಕ್ಕು—

ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ ?'—ಎಂದು ಸ್ಲೇಟಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕೇಳಿದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಏನು ನೂರೆಂಟು ಔಷಧ ಮಾಡಿದರೂ ಬಿಡದ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಇರಸು ಮುರಸುಗಳು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಿದಾಗ 'ಹೀಗೇಕೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಬೇರಿಗೆ ಹುಳ ಹತ್ತಿದರೆ ರೆಂಬೆ – ಕೊಂಬೆ – ಎಲೆ – ಹೂ – ಹೀಚು ಎಲ್ಲಾ ನಿಸ್ತೇಜ' ಎಂದು ಸ್ಲೇಟಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದರು ಗುರುಗಳು.

'ನಾನು ಕಳೆದ ಸಾರಿ ಬಂದಾಗ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನಲ್ಲ – ಯಜಮಾನರ ಹೊಸ ಕಾದಂಬರಿ ನಾಲ್ಕುXನಾಲ್ಕು = ಒಂದು' ಓದಿದ್ದೀರಾ, ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು?' —ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಒಂದು ಮಂತ್ರ ಆದ್ರೂ ಸತ್ಯಕಾಮನಿಗಾದ ಅನುಭವ ಈಗಿನವರಿಗೆ ಆಗಿದೆಯೇ ?.....ಈಗ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾರದ್ದೆಲ್ಲ ಅಜ್ಞಿಕತೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತೆ.....ಪುಸ್ತಕ ಓದಿದವ ಅದರ ತತ್ವ ಪಾಲಿಸಿದ್ರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಭವ ಆಗಬೇಕು – ಇಲ್ಲದಿದ್ರೆ ವ್ಯರ್ಥ'.

—ಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಿಳಿಸಿ ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ—

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ – ಪಾಪ ಒಳ್ಳೆಯವ, ಕೆಟ್ಟ ಪ್ರಾರಬ್ಧ'

—ಎಂದರು ಗುರುಗಳು.

ಯಜಮಾನರ ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ, ಶ್ರೀ ನಿರಂಜನ ಗುರುಗಳಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದು ಹಿಂತಿರುಗಿದೆ.

ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರವಾಗಿರುವ ಗ್ರಹಚಾರಗಳ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ, ನವಗ್ರಹ ಹೋಮ, ಆಯುಷ್ಯ ಹೋಮ ಮಾಡಿಸಬೇಕು, ಬೀಸುವ ದೊಣ್ಣೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ನೂರು ವರ್ಷ ಆಯಸ್ಸು ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ ಬಂದ ಗಂಡಾಂತರದಿಂದ ಪಾರಾದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಆಶೀರ್ವಾದ ಕೋರಿ ಶೃಂಗೇರಿ ಶ್ರೀಗಳವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು, ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆವು.

ಬರಬೇಕಾದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರೆಲ್ಲ ನೆರೆದರು, ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿಯ ಕಲಾಪಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಏನೋ ಸಂತೋಷ –ಹಿಂದೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಆಗಿದ್ದನ್ನು

ಬಹಳಷ್ಟು ಜನ ನೋಡಿಲ್ಲ, ಈಗ ಮುದಿ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಭ್ರಮ. ಆದರೆ ಆನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ನಿಶ್ಶಕ್ತರಾದ ಯಜಮಾನರು ವೈಭವಕ್ಕೆ ಎಡೆಕೊಡದೆ, ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಚಾಚೂ ತಪ್ಪದೆ ಮಾಡಿದೆವು.

ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಂದ ಉರುಟಣೆ – ಆಡಿಸಿ, ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಿಸಿ, ಯಜಮಾನರಿಂದ ನನಗೆ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಏನೆಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿ – ತಮಾಷೆ ಮಾಡುವವರು ಮಾಡಿ ಬಾಯಲ್ಲಿರುವ ಹಲ್ಲುಗಳೆಲ್ಲ ಕಾಣುವಂತೆ ನಕ್ಕು, ಪ್ರಾಯ ಕಳೆದು ಹೋದ ದಂಪತಿಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನಗಿಸಿ ನೆಂಟರು – ಆಪ್ತರು ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸೆ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಅರವತ್ತರ ಮದುವೆಯ ನೆನಪು ಸದಾ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿರಲಿ ಎಂದು ತಾವು ಹಾರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಹಾಕಿಸಿ ಫೋಟೋ ತೆಗೆದು, ಆನಂದ ಪಟ್ಟರು. ಮಧುಗಿರಿ ರಾಮು ಶೃಂಗೇರಿ ಜಗದ್ಗುರುಗಳವರ ಆಶೀರ್ವಾದವೂ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಲುಪಿತು. ಎಲ್ಲಾ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದು, ಸಾಯಂಕಾಲ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಬಂದೆವು.

ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲರ ಊಟ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರೆಲ್ಲ ಮಲಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದಿದೆ. ನಾನು ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ಬಂದಾಗ ರಾಯರು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುತ್ತಾ ಏನೇನ್ನೋ ಆಳವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದಾರೆ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ, ಎದುರು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ನನ್ನ ಅರಿವೂ ಇಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲೇ ಮುಳುಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು—

'ಏನು ಆಗಾಧವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಏನಿಲ್ಲ, ಶಂಕರನ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ, ಅವರು ಹೋದ ಕಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಏಕೆ ಶ್ರೀ ಚಕ್ರವನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ತಾಯಿ'ಯನ್ನು ಅವರು ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಯೋಚನೆ ಬಂತು, ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ'.

ಈ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದ ನಾಲ್ಕಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ರಾಯರಿಗೆ ಇದೊಂದು ಯೋಚನೆ. ಶಂಕರರನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾವ ಯಾವ ವಿದ್ವಾಂಸರು, ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಏನೇನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೋ ಆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ಉಪನಿಷತ್ಭಾಷ್ಯಗಳು, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಬರೆದವು, ಮಾಡಿದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು – ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಓದುವುದನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ನನಗೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಓದುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ' ಇದು ಸರಿಯೇ ತಪ್ಪೇ ಹೀಗೇಕೆ ಹೀಗಾಗಿರಬಹುದೇ ನೂರೆಂಟು ತರಹ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು

ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತೆ ಏನೆಲ್ಲ ಚಿಂತಿಸಿ, ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಡನೆಲ್ಲ ಚರ್ಚಿಸಿ, ಸ್ವಾಮಿ ಜಗದಾತ್ಮನಂದಜೀ, (ಈಗ ಕಲ್ಕತ್ತಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ) ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರೂಜಿ, ಶೃಂಗೇರಿಯ ಉಭಯ ಶ್ರೀಗಳವರು – ಇವರೊಡನೆಯೆಲ್ಲ ಇದೇ ಮಾತು ಚರ್ಚೆ.

ಈ ಅಧ್ಯಯನ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೋ ನಿದ್ರೆ, ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಂದರೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎಚ್ಚರ. ನಿದ್ರೆ ಬಾರದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿ, ಬಿಡಲಿ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಕು – 'ಹೀಗೆ ಬರೆದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತಲ್ಲವೇ ?'

ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಜೊತೆಗೆ ಸೌಂದರ್ಯಲಹರಿ, ಲಲಿತ ಸಹಸ್ರನಾಮದ ಸಾಲುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಹೊಳೆದು ಆ ಯೋಚನೆಗಳೂ ತಲೆಯನ್ನು ತುಂಬಿ, ಮಿದುಳನ್ನು ಕೆಣಕುತ್ತಿದ್ದವು.

ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮದ 'ಧೀರಾ – ಧೀರ ಸಮರ್ಚಿತೆ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆದು, ನನ್ನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ, 'ನೋಡು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ ಸಮಂಜಸ ಅನಿಸುತ್ತೆ ಅಲ್ಲವೇ – ಧೀರಾ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಎಲ್ಲ ಅಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅಂತಹವನಿಂದ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವಳು ಆಕೆ' – ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದಾಗ ನಾನಾದರೋ ಏನು ಹೇಳಲಿ ?

ಹಗಲೊಂದು ತರಹ ಕಾಡಿದರೆ, ರಾತ್ರಿ ಈ ತರಹ ಕಾಡಿ, ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಿ ಆರೋಗ್ಯ ಹಾಳು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಒಳ್ಳೆಯ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವಾಗ, ಮಾತನಾಡುವಾಗ ನಾನು ತಾನೇ ಏನು ಸಿಡುಗುಟ್ಟುವುದು. ಮನಸ್ಸಿದ್ದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ ಹೀಗೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮೂಕ ಬಸವಣ್ಣನಂತೆ ಹೂಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಸಾಕಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಓದುವುದನ್ನು, ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಿ – ನೋಡಿ, ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾದಂಬರಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೋ, ಹಾಯಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ನಾನು ಹಗಲು – ರಾತ್ರಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಸಮಯ ಬಂದಾಗ 'ಯಾವಾಗ ಮುಗಿಸುತ್ತೀರಿ ?' ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ನನಗೆ ಕೇಳಲು ಇದೇ ಸಮಯಾವಕಾಶ ಒದಗಿಸಿತು.

ಯಜಮಾನರು ತಮಗೆ ಹೊಳೆದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು ; ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ—

'ಅಲ್ರೀ, ನೋಟ್ಸ್ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಕೊನೆ ಮೊದಲು ಎಲ್ಲ ತಲೇಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಅಂತೀರಾ ? ಬರೆಯೋಕೆ ಯಾಕೆ ಆರಂಭಿಸಬಾರ್ದು, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡವೇ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ನನಗೂ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಅದೇ ಯೋಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಯಾಕೋ ಮುಹೂರ್ತವೇ ಕೂಡಿ ಬಂದಿಲ್ಲ.'

'ಅಲ್ರೀ, ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸ್ತಿದೆ – ನಿಮ್ಮ ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗೋ ಯೋಗ ಇದೇಂತಾರಲ್ಲ, ಈ ಮಹಾ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಕಡೆ ಬರೆಯೋಕೆ, ನಾನು ಬೇಗ ಸತ್ತರೆ, ನೀವು ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗುತ್ತೀರಲ್ಲ, ಆಗ ಮುಹೂರ್ತ ಕೂಡಿ ಬರುತ್ತೇನೋ ?'

—ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿದೆ.

'ಯಾರು ಹೇಳಿದರು ನಿನಗೆ – ಶಂಕರರನ್ನು ಬರೆಯಲು ನಾನು ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗ ಬೇಕಿಲ್ಲ, ನೀನು ಸಾಯಲೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ'

'ಮತ್ತೆ ?'

'ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆ ಸತ್ತರಾಯಿತು'

'ಆ ಭಾವನೆ ಎಂದೋ ಸತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ'

'ಬಿಡು ಮತ್ತೆ – ಈಗೇಕೆ ಆ ಮಾತು'

—ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿಯ ರಾತ್ರಿ ನಾವಾಡಿದ ಮಾತುಗಳು ಇವು !

ಆವರ್ಷವೇ ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರೂಜಿಯವರು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆಹ್ವಾನ ಕಳಿಸಿದರು.

ಈ ಬಾರಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಾವು ಹೋಗಿದ್ದಾಗ, ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟ ಮನೆ, ಇವರು ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಜಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ಮಾರಕ ಸ್ತಂಭ, ರಾಯರ ಮಠ, ರಾಯರ ಅಗಾಧವಾದ ಮಹಿಮೆಗಳು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ

ಗುರೂಜಿಯವರಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಈ ಬಾರಿ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡ ಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು. ಗುರೂಜಿಯವರು ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ರಾಯರಿಗೆ ತೋರಿಸಲು ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಿದ್ದರು.

ಗುರೂಜಿಯವರಿಗೆ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ದರ್ಶನವಾದ ಮನೆ, ಮಠ ಎಲ್ಲ ವನ್ನೂ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಯಾಗ ನಡೆದ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಗುರೂಜಿಯವರೊಂದಿಗೆ ನಾವು ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ತೂಪ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಮರಳು ರಾಶಿ, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಕಬ್ಬಿಣ, ಕಲ್ಲುಗಳ ರಾಶಿಗಳು ಅಗಾಧವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ಗುರೂಜಿಯವರು ಅಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಕಟ್ಟಡಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸಾಕಾಗಿ ಪ್ಲಾಸ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಂದಿದ್ದ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಕುಡಿದು ಮರಳಿನ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೆವು.

ಅಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ರಾಯರು – ಗುರೂಜಿಯವರೊಡನೆ ಮಾತು ಚರ್ಚೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ, ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಷಯ ಬಂದು, ಗುರುಗಳು ಆ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳು ತ್ತಿದ್ದಾಗ – 'ಗುರೂಜಿ, ನನ್ನ 'ನಾಲ್ಕುXನಾಲ್ಕು = ಒಂದು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಆರಂಭ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಓದಿದ್ದೀರಾ, ಹೇಗನ್ನಿಸಿತು ?' ಎಂದಾಗ ಗುರೂಜಿಯವರು—

'ನೋಡಪ್ಪಾ, ನಾನು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಹೇಳಿದ ರೇನು, ನಾನು ಹೇಳಿದರೇನು ಯಾರು ಹೇಳಿದರೂ ಸತ್ಯ ಒಂದೇ ತಾನೇ' ಎಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ, ಕಾಲಚಕ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಎರಡು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಸರಳವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಯಾವ ಕಗ್ಗಂಟಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದರೂ ಬಹಳ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಶಕ್ತಿ ಇರುವ ಗುರೂಜಿಯವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಷ್ಟೂ ಕೇಳಬೇಕು ಎನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು'

ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಇವರುಗಳಾಡುವ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕುಳಿ ತ್ತಿದ್ದ ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು—

'ನಾನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಲೇ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಅದಕ್ಕೇನಮ್ಮ, ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೇಳಿ – ನಾವಿರುವುದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ'

' ಈ ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಮಹಾ ಪುರುಷರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಯಿಲೆ ಬಂದ ನರಳಿ, ಸಾಯುವುದೇಕೆ ?'

ಇವರು ಮಹಾ ಪುರುಷರಾದರೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದೋ – ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆಯೋ ಇವರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಪಾಪಗಳು ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಎಷ್ಟೋ ಕ್ರಿಮಿ, ಕೀಟಗಳನ್ನು ತುಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಹಾಗೆ, ಕರ್ಮ ಯಾರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲೇಬೇಕು.'

—ಹೀಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವರಿಸಿದರು ಗುರೂಜಿ.

ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಸುತ್ತಲೂ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿ, ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನಮಗೆ ಕಾಲದ ಪರಿವೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಯಜಮಾನರಿಗಂತೂ ಗುರೂಜಿಯಂತಹವರು ಮಾತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಕಾಲ ದೇಶ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತೇ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅವರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹಾಗೆ – ಯೋಚನೆಯ ಗುಂಗಿನಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೂ ಹೇಗಿದ್ದವರು ಹಾಗೇ ಹೊರಟು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು ; ಬಟ್ಟೆ ಕೊಳೆಯಾಗಿದೆ, ತಲೆ ಬಾಚದೆ ಕೆದರಿದೆ, ಯಾವ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಯೋಚಿಸಿದೆ.

'ತಲೆ ಬಾಚಿ, ಐರನ್ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದೇ ?' ಎಂದು ನಾನೇ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಕೇಳಿದಾಗ 'ಇರಲಿ ಬಿಡು, ನನ್ನನ್ನು ಯಾರು ನೋಡುತ್ತಾರೆ?' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. 'ನೋಡೋಕು ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರ್ತಾರಾ? ನಿಮಗೆ ಬೇಡವಾದರೂ ನೋಡೋರಿಗಾದರೂ ಇದೇನು ಇವರು ಹೀಗೆ ?' ಅಂದ್ಕೊಳೋ ಹಾಗಿರ್ಬಾರ್ದಲ್ಲ' ಎಂದು ಬಲವಂತವಾಗಿ ತಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆಹಚ್ಚಿ ಬಾಚುತ್ತಿದ್ದೆ, ಬೇರೆ ಉಡುಪು ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅವರಿಗಿಲ್ಲದ ಯೋಚನೆ ನನಗಿರಲೇ ಬೇಕಲ್ಲ. ಸಂಜೆ ಆರು ಗಂಟೆಗೆ ಒಂದು ಲೋಟ ಕಾಂಪ್ಲಾನ್ ಕುಡಿದು ಅಭ್ಯಾಸ ಅವರಿಗೆ, ಬರಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಇದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋವು ಬರುತ್ತೆ. ಅದು ಬಂದರೆ ಏನು ಗತಿ ? ಅದಕ್ಕೊಂದು ಪಿಲ್ಸು ನುಂಗ್ತಾರೆ. ಈ ಯೋಚನೆಯೆಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಗುರೂಜಿಯವರ ಎರಡನೇ ಮಗ ಸುಧಾಕರನೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ವ್ಯಥೆ ತೋಡಿಕೊಂಡೆ. ಆತ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಕಾಲದ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು—

'ಅಣ್ಣಾ, ಎಂಟು ಗಂಟೆ ಗಂಟೆಯಾಯ್ತು, ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಮಾತ್ರ, ಫಲಹಾರ ತಗೋ ಬೇಕು, ಇಲ್ಲದಿದ್ರೆ ಅವರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುತ್ತೆ' – ಎಂದ.

'ಎಂಟು ಗಂಟೆ ಆಯ್ತೇನಪ್ಪ, ನಡಿ – ಕಾರು ಸ್ಟಾರ್ಟು ಮಾಡು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮತ್ತೆ ಅರ್ಧಗಂಟೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ, ಕೊನೆಗೆ ಕಾರಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದರು.

ಕಾರಿನ ವೇಗದ ಜತೆ ಮಾತೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಮನೆ ಬಂತು ಕಾರಿನಿಂದಿಳಿದ ತಕ್ಷಣ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಸೇದಿ ಮುಗಿಸಿ ಬಂದ ರಾಯರು ಫಲಹಾರ, ಹಾಲು ಸೇವಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಪದ್ದತಿಯಂತೆ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಲು ಗುರೂಜಿಯವರೊಡನೆ ಕುಳಿತರು.

ಇವರಿಬ್ಬರಾಡುವ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಮಾತನಾಡುವವರಿಗೆ, ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಕಾಲದ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಗಡಿಯಾರ 10, 11, 12 ಹೊಡೆದು ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ 'ಈದಿನ ಮುಗಿಯಿತು' ಎಂದಾಗ ಗುರುಗಳ ಪತ್ನಿ ಲಲಿತಮ್ಮನವರು ರೂಮಿನ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು,

'ಗಂಟೆ ಹನ್ನೆರಡಾಯಿತು. ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗೆ ಹುಷಾರಿಲ್ಲ, ಮಲಗಲಿ' ಎಂದಾಗ—

'ಆಯ್ತು, ಏಳಿ – ನಡೀರಿ' ಎಂದು ಗುರೂಜಿಯವರೂ ಹೇಳಿದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗಿ ಮಲಗಿದೆವು.

ನಿದ್ರೆ ಬರುವ ಪಿಲ್ಸು (ಕಾಂಪೋಸ್) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಿಗದಿಯಾದ ವೇಳೆ ಮೀರಿದ್ದರಿಂದ ಆಗದೆ, ಆ ರಾತ್ರಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬಾರದೆ ಅವರು ಎದ್ದಾಗ ಎಂದಿನ ಲವಲವಿಕೆ ಇರದೆ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಬಂದು, ಬೆಳಗಿನ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟರು.

ಗುರೂಜಿಯವರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಯಿತು – 'ಇವರಿಗೆ ಅತಿಯಾದ ಸಿಗರೇಟು, ಕಾಫಿಗಳ ಸೇವನೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವಿದೆ ; ಮಾತಿನ ಹುಚ್ಚು ಬೇರೆ ; ತಿನ್ನುವುದು ತುತ್ತು ಅನ್ನ, ಕೆಮ್ಮುವುದು ವಿಪರೀತ' ಎಂದು.

ಕೆಮ್ಮುವ ರಾಯರು ಹೇಗೋ ಕೆಮ್ಮುತ್ತಾರೆ. ಕೇಳಿದವರಿಗೆ ಏನಾಗುತ್ತಪ್ಪ ಇವರಿಗೆ ಎನಿಸುತ್ತೆ. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಉಸಿರು ಎಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಹೋಗುತ್ತೋ ಎನ್ನುವ ಭಯವೂ ಆಗುತ್ತೆ.

ಈ ಭಯಂಕರ ಕೆಮ್ಮನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದ ಗುರೂಜಿಯವರೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ತಳಮಳವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಆ ದಿನ ರಾಯರಿಗೆ ಹುಷಾರಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದ ತಕ್ಷಣ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಡಾ॥ ಎ. ನಾರಾಣಪ್ಪನವರಿಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ—

'ನೀವು ತಕ್ಷಣ ಈ.ಸಿ.ಜಿ. ಮಾಡುವ ಬಾಕ್ಸ್‌ನ ಸಮೇತ ಬರಬೇಕು. ತ.ರಾ. ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಡಾ॥ ನಾರಾಯಣಪ್ಪ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ತಾವೇ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಸವಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದರು' ಬಂದವರೇ, ರಾಯರನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮಾತ್ರೆ ಕೊಟ್ಟು, ಬೆಳಗಾಗಲಿ – ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಬೆಳಗಾಯಿತು – ಎಲ್ಲ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೂ ಮುಗಿದವು. ಕಾಯಿಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ, ಇವರ ಸ್ವಭಾವದ ಬಗ್ಗೆ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಪರಸ್ಪರ ಮಾತುಕತೆಗಳಾದವು.

'ಡಾಕ್ಟರೇ, ನೀವೇನೋ ಆರು ತಿಂಗಳು ಸಿಗರೇಟು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತಗೊಳ್ಳಿ ಅಂತೀರಿ. ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲ, ಆರು ದಿವಸವೂ ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡಲಾರೆ. ಈಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತೀಲಿ. ಮೈಗೇನೋ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತಗೋಬಹುದು, ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾನು ಬರೆಯೋದನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೂ ಬರೆಯೋದು ನನ್ನ ಬಿಡಬೇಕಲ್ಲ.....ಶಂಕರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯೋದು ಸಾಕಷ್ಟಿದೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಗರೇಟು ಬಿಟ್ಟು ಏನು ಮಾಡಲಿ ?—ಇವೆಲ್ಲ ತಗೊಂಡ್ರೂ ಏನೂ ಆಗದ ಹಾಗೆ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ರ ಔಷಧ ಇದ್ರೆ ಕೊಡಿ, ಅಷ್ಟೆ' ಎಂದರು ರಾಯರು.

'ಸರಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಬರೆಯೋರ ಕಷ್ಟ ಏನೂಂತ ನನಗೂ ಗೊತ್ತು. ಆದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ನಾನೂ ಔಷಧಿ ಕೊಡ್ತೀನಿ'

—ಎಂದರು ಡಾ॥ ನಾರಾಯಣಪ್ಪ

ಡಾಕ್ಟರರ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಮಾತು – ಸಲಹೆ ಎಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಜೆ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮೊಡನೆ ಸ್ತೂಪದ ಬಳಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಗುರು ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠದಹತ್ತಿರ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು – ಗುರೂಜಿಯವರು,

ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಾಯಿಲೆಯಾಗಿದ್ದ ತಮಗೆ ನಾರಾಯಣಪ್ಪ ಔಷಧ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದು, ಅವರಂತಹ ನಿಪುಣ ವೈದ್ಯರು ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿದ ಗುರೂಜಿಯವರು—

'ಏನು ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರ ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮುಗಿಯಿತಲ್ಲವೇ ?'—ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಕಾರಿನಿಂದಿಳಿದು ಬೃಂದಾವನದ ಬಳಿ ಹೋದಾಗ,

'ಆಯ್ತು ಗುರುಗಳೇ'

'ಪರೀಕ್ಷೆ ಏನೋ ಆಯ್ತಪ್ಪ, ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನ ಪಾಲಿಸಬೇಕಲ್ಲ – ಆರೋಗ್ಯ ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟಿದೆ ಅಂತಾರೆ....'

'ಏನ್ಮಾಡೋದು ಗುರೂಜಿ. ನನಗೆ ಕೆಲವು ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದ್ಲೆ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಬಿಡೋದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗ್ತಿದೆ. ನನಗೂ ಬಿಡಬೇಕು ಅಂತ ಅನ್ನಿಸಿದೆ.' – ರಾಯರು ಹೇಳಿದರು.

'ಅನ್ಸಿದೆ ತಾನೇ – ಅನ್ನಿಸಿದಾಗ ಬಿಟ್ಟಬಿಡಿ. ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದು ಯಾವುದು ? ನಾನು ಇವತ್ತು ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳ್ತೀನಿ, ಕೇಳಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಹೇಗೂ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ. ಈ ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ.... ಕೊನೆ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಇಲ್ಲೇ ಸೇದಿ, ಸಿಗರೇಟು ಪ್ಯಾಕ್ ಕಡ್ಡಿ ಪೊಟ್ಟಣವನ್ನು ದೂರ ಒಗಾಯಿಸಿ ಬಿಡಿ'

—ಎಂದರು ಗುರೂಜಿ

ರಾಯರಿಗೆ ಧರ್ಮ ಸಂಕಟಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು. ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಡಾಕ್ಟರುಗಳು, ಹಿತೈಷಿಗಳು, 'ಇದನ್ನು ಬಿಡಿ' ಎನ್ನುವವರೇ !

'ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಲ್ಲಿ, ಹತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕುಡಿಯುವ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟೆ – ಇದ್ಯಾವ ಮಹಾ'

—ಎಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು—

'ಆಯ್ತು, ಗುರುಗಳೇ – ಬಿಡ್ತೀನಿ' ಅಂತ ಆಣೆ ಮಾಡೋಲ್ಲ. ಬಿಡಬೇಕು ಅಂತ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡ್ತೀನಿ' ಎಂದರು ರಾಯರು.

'ಹಾಗೇ ಮಾಡಿ ಹೋಗಿ, ನಿಮಗೆಲ್ಲ ಕೂತು ಸೇದಬೇಕೆನಿಸಿತ್ತೋ ಅಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸೇದಿ, ಪ್ಯಾಕ್ ಒಗಾಯಿಸಿ ಬನ್ನಿ'

—ಎಂದ ಗುರೂಜಿಯವರ ಮಾತಿನಂತೆ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಒಬ್ಬರೇ ಹೊರಟರು. ರಾಯರು.

ಅರ್ಧಗಂಟೆಯಾದರೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅದೆಷ್ಟು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಿದರೋ ಅವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ಬಳಿಕ ಬಂದು—

'ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಗುರೂಜಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ರಾಯರು.

'ಸಂತೋಷ – ನಡೀರಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣ ...ಈ ಬಾರಿ ನೀವಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸವೇ ಸಾಧಿಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತು.'

—ಎಂದು ಗುರೂಜಿಯವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹೇಳಿದರು.

ಆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನಾವೂ ಪಟ್ಟು, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಗುರೂಜಿಯವರೊಂದಿಗೆ ಹೊನ್ನಾಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಮಠವನ್ನು ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದೆವು – ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಳವನ ಕಟ್ಟೆ ಹಿರಿಯಮ್ಮನ ಜೀವನ – ಸಾಧನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ.

ಯಜಮಾನರು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು—

ಆ ಸಾಹಸದ ಕತೆಯನ್ನು ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಪ್ತರೊಬ್ಬರೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ–

'ನೋಡಿ ಅಂಬುಜಮ್ಮ, ನಿಮ್ಮೆಜಮಾನರು ಸಿಗರೇಟು ಬಿಟ್ಟರೂಂತ ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಡಿ. ಅವರಿನ್ನೂ ಸಿಗರೇಟು ಬಿಟ್ಟು ವಾರವಾಗಿಲ್ಲಾ....ತೀರಿ. ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡೋಕಾಗಲ್ಲರೀ, ನೋಡ್ತಾ ಇರಿ ನಾನು ಏನು ಹೇಳಿದೇಂತ' —ಎಂದರು ಆಕೆ.

ರಾಯರ ನಿರ್ಧಾರ ಅಷ್ಟು ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಆಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೇ ನಿಜವಾಯಿತು.

ಯಜಮಾನರು ಸಿಗರೇಟು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ, ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟ ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಊರೂರು, ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅಲೆಯಲು ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಮಗಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ಕಷ್ಟವಾಗಿ, ಈ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದೆವು.

ಕಾಣದ, ಕೇಳದ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಲು ಇಷ್ಟ ಪಡದೆ, ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಆಗಾಗ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಮಗ ನಾಗಪ್ರಸಾದ್‌ನ ಸ್ನೇಹಿತ, ಟಿ. ಎನ್. ಸುಂದರನಿಗೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆವು. ಆತನ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.

ಹುಡುಗನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮದುವೆಗೆ ಮುಹೂರ್ತ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಮುನ್ನವೇ ಮುಹೂರ್ತ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಹುಡುಗ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ಕರೆದಾಗ ಹಸೆ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕೂತರಾಯಿತು, ಮದುವೆ ಒಳ್ಳೆ ದಿನದಲ್ಲಿ ಆಗಿ, ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿದು, ಹುಡಗನಿಗೆ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕ ಮೇಲೆ ಹೆಡುಗಿಯನ್ನು ಅತ್ತೆ ಮನೆಗೆ

ಕಳಿಸಿದರಾಯಿತೆಂದು ಎರಡೂ ಕಡೆಯವರೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಮಾಘ ಮಾಸದ ಶುದ್ಧ [ರಥ]ಸಪ್ತಮಿಯಂದು (24-1-1980) ಮುಹೂರ್ತ ಇಟ್ಟರು.

ನನಗೆ ಮಗಳ ಮದುವೆಗೆ ಸವರಣೆ ಮಾಡುವ ಆತುರ. ನಮ್ಮ ಆತುರಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡು ಒದಗಬೇಕಲ್ಲ? ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಸಾಲ ಮಾಡಬೇಕು, ಪ್ರಕಾಶಕರನ್ನೇ ಕೇಳಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಆತುರಕ್ಕೆ ಅವರಿಂದ ಹಣ ಒದಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಏನೇನೋ ತಾರಾ ತಿಗಡಿ, ಬಾರಾ ವಿದ್ಯೆ! ಮಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಮೈಮೇಲಿರುವ ಒಡವೆಗಳನ್ನೇ ಅಳಿಯನಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಡುವುದು, ಅಳಿಯನಿಗೆ ಉಂಗುರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ದಿನಸಿ ಸಾಮಾನುಗಳಿಗೆ ಶಿವಾನಂದ ಸ್ಟೋರಿನಲ್ಲಿ ಸಾಲ ಮಾಡುವುದು. ಜವಳಿಗೆ ಭೋಜಯ್ಯನವರ ಅಂಗಡಿ ಇದ್ದೇ ಇತ್ತು, ನಮ್ಮದು ಎಂಬುದು ಬಂದದು ಎಲ್.ಐ.ಸಿ. ಹಣ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿತು. ಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ಇರಲಿ ಎಂದು ಕೂಡಿಟ್ಟ ಈ ಅಲ್ಪ ಹಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿತು. ಕೊನೆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಕ ಮಿತ್ರರಿಂದ, ಬೇಕಾದವರಿಂದ ಹಣದ ನೆರವು ಸಾಲದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಒದಗಿ ಬಂತು.

ಮಗಳ ಲಗ್ನಪತ್ರಿಕೆಯ ಕಾರ್ಯವೇ ಸಣ್ಣ ಮದುವೆಯ ತರಹ ಆಯಿತು. ಹುಡುಗನ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿಗಳು—

'ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು, ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಸಿಂಪಲ್ ಆಗಿದೆ. ಮದುವೆ ಇನ್ಯಾಕೆ ಬೇಕು' ಎಂದರು.

ಎರಡೂ ಕಡೆ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು ಸಂತೋಷ ಪಡುವ ಹಾಗೆ 24-1-1980ರಂದು ಮಾಘ ಮಾಸದ ಶುದ್ಧ 'ಸಪ್ತಮಿಯಂದು 'ವಿದ್ಯಾ ಭಾರತೀ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂದಿರ'ದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ನಡೆದು, 'ಪೂರ್ಣಿಮಾ – ತ.ರಾ.ಸು.' ಆಗಿದ್ದ ಮಗಳು, ಅಂದಿನಿಂದ 'ಪೂರ್ಣಿಮಾ ಸುಂದರ್' ಆದಳು.

ಪೂರ್ಣಿಮಾಳ ಮದುವೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ, ಮಂತ್ರಾಲಯ, ಹಂಪೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ, ಪಾಂಡವಪುರ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದ ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಮತ್ತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದದು – ಏಪ್ರಿಲ್ ತಿಂಗಳ ಎರಡನೇ ವಾರ.

ಬರುವವನು ಒಬ್ಬನೇ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಮಿತ್ರ ಶಾಂತಿಪ್ರಸಾದ್ ಎಂಬ ತಮ್ಮೂರಿನ ಫೋಟೋಗ್ರಾಫರ್ ಅನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ.

'ಇದೇನಯ್ಯ – ಇಷ್ಟು ದಿನ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದೆ ?'
—ಎಂದು ರಾಯರು ಕೇಳಿದಾಗ—

STATE CENTRAL LIBRARY, BANGALORE

'ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ, ಏನು ಮಾಡಿದೆ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳೋಕೆ ಟೈಮಿಲ್ಲ ಸಾರ್. ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು Photo ತೆಗಿತಾರೆ–ಸ್ವಲ್ಪ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೂತ್ಕೋಳ್ಳಿ'- ಎಂದ ಪ್ರಭಾಕರ್.

'ಈಗ್ಯಾಕಪ್ಪ, Photo ?'–ಎಂದಾಗ, ಯಜಮಾನರ ಐವತ್ತನೇ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿದ ಈ ಪ್ರಭಾಕರ್—

'ನೋಡಿಸಾರ್ ಮುಂದಿನವಾರ, 21ನೇ ತಾರೀಖಿಗೆ ನಿಮಗೆ ಅರವತ್ತು ವರ್ಷ ಎಷ್ಟೋ ಜನಕ್ಕೆ ಲೇಖನ ಬರೀರಿ ಅಂದೆ. ಯಾರು ಬರೀತಾರೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಖಾದ್ರಿ ಶಾಮಣ್ಣ, ವೈಕುಂಠರಾಜು, ವಿಜಯಮ್ಮ ಅವರುಗಳನ್ನು ಕಂಡೆ ಅವರು ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ತಕ್ಷಣ ಬರೆದು, ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಡಿ ಅಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕೇ ಇವತ್ತು ಬಂದಿದೀನಿ'.

—ಎಂದು ತಾನು ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಪ್ರಭಾಕರ ತಿಳಿಸಿದಾಗ—

'ನೋಡಯ್ಯ, ನೀನೇನೋ ಬರೀತೀಯಾ – ನನಗೆ ಅರವತ್ತಾಯ್ತು ಅಂತ ಗೊತ್ತಾದ್ರೆ ಅಲ್ಲಿ – ಇಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಮಿತ್ರರು ಕರೆದಾಗ ಬರೋಲ್ಲ ಅನ್ನೋಕೆ ಆಗೋಲ್ಲ. ಏನೇನೋ ಬರೀಬೇಕೂಂತಿದೀನಿ ...ಸನ್ಮಾನಗಳ ಸುಖ ಸಾಕಾಯಿತು. ಇರೋವಷ್ಟು ದಿವ್ಸ ಒಂದಷ್ಟು ಕೆಲ್ಸ ಮಾಡಿ ಹೋಗೋಣ....ನನ್ಮಾತು ಕೇಳು – ನಿನಗೆ ಪತ್ರಿಕೆಯೋರು ಎಷ್ಟು ಹಣ ಕೊಡ್ತಾರೋ ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು ನಾನು ಕೊಡ್ತೀನಿ. ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಬರೀಬೇಡ' – ಎಂದರು ರಾಯರು.

'ಅದೆಲ್ಲ ಆಗೋಲ್ಲ ಸಾರ್. ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಡ್ತೀನಿ ಅಂದದ್ದನ್ನು ಹೀಗೇ ತಪ್ಪಿಸಿಬಿಟ್ರೆ....ನಿಮಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಗೌರವ ಬರುತ್ತೇಂತ ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲ....ಇದೊಂದು ಘಟ್ಟ, ಈಗ ಬರದೇ ಇದ್ರೆ ಇನ್ಯಾವಾಗ ಬರೀಲಿ – ನನ್ನ ಕೈ ತಡೀಬೇಡಿ....'

—ಎಂದು ಪ್ರಭಾಕರ್ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದಾಗ ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದೆ ರಾಯರು ಕ್ಯಾಮರಾಮನ್ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಿದರು.

ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಮಲಗಿದ ರಾಯರು ಮತ್ತೆ ಏಳುವುದನ್ನೇ ಕಾದಿದ್ದು, ಕಾಫಿ ಕುಡಿದಾದ ಮೇಲೆ ಸುದೀರ್ಘ ಸಂದರ್ಶನ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟ.

೧೯೮೦ರ ಏಪ್ರಿಲ್ ೨೦ನೇ ಭಾನುವಾರದ 'ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭ', 'ಪ್ರಜಾವಾಣಿ' ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಆ ನಂತರ 'ಲೋಕವಾಣಿ', 'ಉದಯವಾಣಿ' ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ

ಪ್ರಭಾಕರ್ ಬರೆದ ಲೇಖನ, ಸಂದರ್ಶನಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ರಾಯರಿಗೆ ಅರವತ್ತಾ ಯಿತು ಎಂದು ಸಾರಿದವು. (೧೯೭೯ರ ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ 'ನಾಗರಿಕ ಸೇವಾ ಸಮಿತಿ'ಯವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವದ ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾಕರ್‌ನಿಂದ 'ಷಷ್ಟ್ಯಬ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು.' ಲೇಖನ ಬರೆಸಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ್ದರು.) ಪಾಟೀಲ್ ಪುಟ್ಟಪ್ಪನವರೂ ತಮ್ಮ 'ಪ್ರಪಂಚ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಫೋಟೋಗಳ ಸಮೇತ ಸೊಗಸಾದ ಲೇಖನ ಬರೆದರು.

ಯಜಮಾನರು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು—

'ಕನ್ನಡಪ್ರಭ'ದಲ್ಲಿನ ಲೇಖನ ಓದಿದ ಗೌರಿಸುಂದರ್ ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಹೂವು-ಹಣ್ಣುಗಳ ಸಮೇತ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ರಾಯರಿಗೆ ಶತಾಯುಷ್ಯ ಕೋರಿ.

'ಮೇ ತಿಂಗಳು ಹನ್ನೊಂದನೇ ತಾರೀಖು ಭಾನುವಾರ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸನ್ಮಾನ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ನೀವೆಲ್ಲ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬರಬೇಕು.'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ರಾಯರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದರು.

ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ಅಕ್ಷಯ ತದಿಗೆಯಂದು ಅರವತ್ತು ತುಂಬಿದ ಯಜಮಾನರ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬವನ್ನು ನಾವೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದೆವು. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆವು. ಷಷ್ಟಿ ಪೂರ್ತಿಶಾಂತಿಯನ್ನು ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಎಷ್ಟೋ ಆಸೆ ಇತ್ತು ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಮೇ ತಿಂಗಳು ಬಂದಿತು – ಸಂದರ್ಶನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ : 'ನಾಳಿದ್ದು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ, ಎ. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿಯವರು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಆಡುತ್ತಿರುವ ಬೀದಿ ನಾಟಕಗಳ ಉದ್ಘಾಟನೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಅಷ್ಟಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿತಿದ್ದ ಎ. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅವರ ಚಿತ್ರಕಲಾವಿದರ ತಂಡ ಆ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಹಿಂದಿನ ದಿನವೆಲ್ಲ ಪಾಂಡವ ಪುರ, ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟಕ ಆಡಿ, ಬಂದು ಇಳಿದರು. ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲ ಕಾಫಿ ಕುಡಿದಾದ ಮೇಲೆ ರಾಯರನ್ನು ಮನೆ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕುರ್ಚಿ ಹಾಕಿ ಕೂಡಿಸಿ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ತಪಟೆ ಬಡಿಯುತ್ತಾ ಜನರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ, ಸೇರಿಸಿದರು. ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದುಡ್ಡು ಎತ್ತಿ ವಂಚನೆ ಮಾಡುವ ಸಮಾಜದ ಮುಖಂಡರೆನಿಸಿಕೊಂಡವರ ಬಂಡವಾಳವನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವ 'ಬಂದರೋ ಬಂದರು' ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿದರು.

ಆ ಬೀದಿ ನಾಟಕವನ್ನು ನೋಡಿದ ರಾಯರು ಸಮಾಜದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಜನರನ್ನು ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸುವ ಬೀದಿ ನಾಟಕ ಚಳುವಳಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿ, ಇಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದ ಮೂರ್ತಿಯವರನ್ನೂ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು.

ಆ ದಿನವೆಲ್ಲ, ಚದುರಂಗ, ಕೆ. ಎಸ್. ಅಶ್ವತ್ಥ್ ಮುಂತಾದವರ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ, ವಿವಿಧ ಬಡಾವಣೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಾಟಕ ಆಡಿ, ಕೊನೆಗೆ ಕುವೆಂಪು ಅವರ ಮನೆ ಮುಂದೆಯೂ ಆಡಿ ಸುಸ್ತಾದ ಕಲಾವಿದರ ತಂಡ ಸಂಜೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ದಣಿದ ಮುಖ ನೋಡಿ, ನಾನು ಕಾಫಿ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಅದೇನು ಸಂತೋಷವೋ ! ರಾಯರಿಗೂ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಂದು, 'ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವಿಷಯ ಹೇಳಲು ಮರೆತಿದ್ದೆ. ಈಗ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಟೇಪ್ ಮಾಡಿಕೋ' ಎಂದು ಚೀನಾದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಆಗಲು ಬೀದಿ ನಾಟಕಗಳು ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರು.

ಮೇ ಹನ್ನೊಂದರಂದು 'ಸುಂದರ್ ಪ್ರಕಾಶನ'ದಿಂದ ಗೆಳೆಯ ಗೌರಿಸುಂದರ್ ಮಾಡಿದ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಸಭಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಸಂಜೆ, ಡಾ|| ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿದ್ದ ಬೀಚಿ, ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಅಡಿಗರು ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಿರಂಜನರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣ ಬರೆದು ಕಳಿಸಿದ್ದರು. ಶ್ರೀ ಎಲ್. ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿರಾಯರು ಅಭಿನಂದನಾ ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಸಾಹಿತ್ಯದ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಸೋದರ ಸಾಹಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸೌಹಾರ್ದಮಯ ಬದುಕನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರು.

ಐವತ್ತನೇ ದಶಕದಿಂದಲೂ ನಮಗೆ ನಮ್ಮವರೇ ಎನಿಸುವಷ್ಟು ಆತ್ಮೀಯರಾದ ಡಾ|| ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕರು ಮಾತನಾಡಿ, ತ.ರಾ.ಸು. ಪಟ್ಟ ಬವಣೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ, 'ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಬರಹಗಾರರು ಏನೆಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟ – ನಷ್ಟಗಳಿಗೊಳಗಾಗ ಬಹುದೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ತ.ರಾ.ಸು. ಒಬ್ಬರೇ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅ.ನ.ಕೃ. ಅವರಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಹೋರಾಟದ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ತ.ರಾ.ಸು. ಎಂದೂ ಬರಹಗಾರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನು ತಿರುಗಿಸದೆ, ಪ್ರವಾಹದಿದಿರು ಈಜಿ ಗುರಿ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಕ್ವ ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದರು.

ಮದ್ರಾಸಿನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಉಪವಾಸ – ವನವಾಸ ಅನುಭವಿಸಿದ ಜೀವನವನ್ನೂ ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ಕಣಗಾಲ್ ಪ್ರಭಾಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು

'ತ.ರಾ.ಸು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪುರುಷ ಸರಸ್ವತಿ. ನನ್ನ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಲ್ಲ ಫಿಲ್ಮ್‌ನಲ್ಲಿದೆ. ಕಡ್ಡಿ ಗೀರಿದರೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯಾಗುತ್ತೆ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದೂ ಅವಿನಾಶಿ' ಎಂದೇ ಮುಕ್ತ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೇಳಿದರು.

ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ 'ನಾಲು+ನಾಲ್ಕು = ಒಂದು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದವರು ನಟ ಉದಯ ಕುಮಾರ್, ದಿವಂಗತ ಪುಟ್ಟಣ್ಣ ಕಣಗಾಲ್ ತಮ್ಮ ರಾಯರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ನಟ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ್ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಗೌರವದ ಕಾಣಿಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೈ ಮುಗಿದರು.

ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿದ್ದ ಡಾ|| ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಶಾಲು ಹೊದಿಸಿ, ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು. ಚಿತ್ರತಾರೆ ಭಾರತಿಯವರು ಸೀರೆ ಕುಪ್ಪಸದ ಉಡುಗೊರೆ ನೀಡಿ, ನನ್ನನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಸಮಾರಂಭದ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಲೇಖಕಿ, ಪತ್ರಕರ್ತೆ ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಜಯಾ ಅವರು ಕನ್ನಡ – ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಹಾದಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ರಾಯರನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಕೇಳಿದಾಗ ಯಜಮಾನರು ಅದು ತಮ್ಮ ಸನ್ಮಾನ ಸಭೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಮರೆತು, ಕನ್ನಡ – ನಾಡು ನುಡಿಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚಳುವಳಿ ಹಿಡಿದ ಹಾದಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರಹಗಾರನಾಗುವುದು ಶಾಪ ಎಂದರು. ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಉಪವೃತ್ತಿಯ ಹಾಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೇ ವಿನಹ ಬರಹಗಾರನಾಗಿಯೇ ಬದುಕುವುದು ಕತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಮು ಮಾಡಿದಂತೆ. ನನ್ನ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ನಾನು ಬರಹಗಾರನಾಗಿ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಏನೇನು ಬೆಲೆ ತೆತ್ತಬೇಕೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ತೆತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ ತಪ್ಪಿಗೆ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ವಿನಾಕಾರಣ ಬದುಕಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಏನು ಹೇಳಲಿ ?' ಎಂದರು.

ಹೊರಗೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಳೆಯನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸಭಾಂಗಣ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನೀ ಲೇಖಕನನ್ನು ನೋಡಿದ ತೃಪ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದವರಿಗೆ ಈ ಸಡಗರದ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಗೌರಿಸುಂದರ್ ಮಾತ್ರ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಬರದೆ ತೆರೆಮರೆಯಲ್ಲೇ ಉಳಿದರು.

ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿಸಿ ಹೊರ ಬಂದು, ಮಿತ್ರರು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ರಾಯರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದ ಖ್ಯಾತ ಕಾದಂಬರಿಗಾರ ಕೊರಟಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು—

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ನಮ್ಮ ಮತದ ಆಚಾರ್ಯರುಗಳ ಮೇಲೆ ಗುರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬರೆದೆ. ಈಗ ಆರೋಗ್ಯ

ವಾಗಿದ್ದೀನಿ. ನೀವು ಶಂಕರರನ್ನು ಕುರಿತು ಬಯಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತೆ' ಎಂದು ನುಡಿದರು.

ಈಗ ಇಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಆಡಿದ ಮಾತು ಮರೆತು ಹೋಗಿಲ್ಲ.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರ ಮನವಿಯಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು 'ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತು ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆಗಳು' ಕುರಿತು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು. 'ಎಲ್ಲ ಅನುಭವವೂ ಸಾಹಿತಿಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಬೇರೊಬ್ಬರ ಅನುಭವವನ್ನು ತಮ್ಮದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹೃದಯವಂತಿಕೆ ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದರು ರಾಯರು ಅಂದು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಚಲನಚಿತ್ರ ಪತ್ರಕರ್ತರ ಸಂಘ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ 'ಸಿನಿಮಾ – ಸಾಹಿತ್ಯ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಗೌರಿ ಸುಂದರ್ ಮನೆಯ ಔತಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ಬಿಟ್ಟು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದೆವು.

ಈ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭದ ನಂತರ ನಾಡಿನ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಿಂದ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳವರು, ಶಾಲಾ – ಕಾಲೇಜುಗಳವರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುವ ಉತ್ಸಾಹ ತೋರಿ, ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ ಹದಗೆಟ್ಟುದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಮುಂದೂಡಬೇಕಾಯಿತು.

ರಾತ್ರಿ ಮಲಗುವಾಗ, ನಿದ್ರೆ ಬರಲು ಆರು ಕಾಂಪೋಸ್‌ಗಳನ್ನು ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ್ದರ ಫಲವೋ, ವಿಪರೀತ ಸಿಗರೇಟು ಸೇದುತ್ತಾ ಹಗಲು – ರಾತ್ರಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಫಲವೋ ಅಂತೂ ಯಜಮಾನರು ನರದೌರ್ಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ನೂರು ವರ್ಷದವರಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಶಕ್ತರಾಗಿ ಕೈ ನಡುಗಲಾರಂಭಿಸಿ, ಸಹಿ ಮಾಡಬೇಕಾದಾಗ ಹಿಡಿದ ಪೆನ್ನು ಕೂಡ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು.

ನ್ಯೂರಿಟಿಸ್ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಬರೆಯಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಅವರಷ್ಟು ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರೆಯುವುದೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಯಜಮಾನರ ಈ ಅವಸ್ಥೆ ನೋಡುವವರಿಗೆ ನೋವುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಹೀಗಾದರೆ, ಮುಂದೇನು ? – ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನಿಶ್ಶಕ್ತವಾದ ಮೈ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗಲಾಟೆ, ಗದ್ದಲ ಏನೂ ಬೇಡ – ಏಕಾಂತ ವಾಸವೇ ಬೇಕೆನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ನಿದ್ರೆ ಮಾತ್ರೆಯ ಅತಿಯಾದ ಸೇವನೆಯ ಫಲವೇ ಇದು ಎನಿಸಿ, ಈ ಅನಿಸಿಕೆಗೆ ಹಲವರ ಮಾತೂ ಸೇರಿ, ಈ ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಬಿಡಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡೆ'

ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದಾಗಲೆಲ್ಲ ನರರೋಗ ತಜ್ಞರೂ, ಮನಶಾಸ್ತ್ರತಜ್ಞರೂ ಆದ ಡಾ|| ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅವರು 'ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋರ್ಸ್ ಟ್ರೀಟ್‌ಮೆಂಟ್ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಬಾರಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿಸಿ, ರಾಯರ ಈ ಪಿಲ್ಸು ನುಂಗಿ ನಿದ್ರಿಸುವ ಹವ್ಯಾಸದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗೋಣವೆಂದಾಗ, ಯಜಮಾನರೂ ಒಪ್ಪಿದರು.

ರಾಜಾಜಿನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಡಾ|| ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಅವರ ಕ್ಲಿನಿಕ್‌ಗೆ ನನ್ನ ತಂಗಿ ಪ್ರೇಮಾಳ ಮಗಳು ಕಲ್ಪನಾ ಮನೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಎಂದು ಆ ಮಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡೆವು.

ಡಾ|| ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಅವರ ಕ್ಲೀನಿಕ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಹಿಳಾ ರೋಗಿಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಡಾ|| ಕ್ಷಮಾ ಎನ್ನುವ ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತ ಮಹಿಳಾ ವೈದ್ಯರಿದ್ದಾರೆ. ಈಕೆಗೆ ಸಾಹಿತಿಗಳೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಕೂಡ ಹೀಗಾಗಿ ಬಹುಬೇಗ ಸಾಹಿತಿಯಾದ ಯಜಮಾನರ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಯಜಮಾನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವಂತಹ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲೇ ಅವರಿಗೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡೇ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ, ಸಾಯಂಕಾಲ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಯಾಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ನರಗಳ ಶಕ್ತಿ ವೃದ್ಧಿಸುವ ಈ ವ್ಯಾಯಾಮವನ್ನು ಹಾಗೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಒಂದು ಕೋರ್ಸ್ ಪಡೆಯಬೇಕಿತ್ತು ರಾಯರು. (ಡಾ|| ಕ್ಷಮಾ ರಾಯರಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನನಗೆ ಅಲ್ಲೋಲ ಕಲ್ಲೋಲವಾಗಿದ್ದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರಲು ಕಾರಣರಾದರು. ಇವರು ಬರೀ ವೈದ್ಯರಲ್ಲ, ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಭವರೋಗ ವೈದ್ಯರು).

ಡಾ|| ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಕೂಡ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡುತ್ತಾ 4–5 ಕಾಂಪೋಸ್ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮೂರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಜೊತೆಗೆ ಸ್ಪೆಕ್ಟ್ರಾ ಮಾತ್ರೆಯನ್ನು ಒಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೀಗೇ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದರು. ದಿನಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೇ ಸಿಗರೇಟು ಸಾಕು ಎಂದು ಕೂಡ ಹೇಳಿದರು.

ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ಈ ನರ ವ್ಯಾಯಾಮ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನರು ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರು

ಗಿದ ರಾಯರಿಗೆ ಮತ್ತೆ, ಏನೇನೋ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಲಾಗಲಿಲ್ಲ, ಡಾ॥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಸಾಕಾದರು ಅಷ್ಟೆ.

ಹೀಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆಯಲು ಹೋಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಕಳೆದ ಬಾರಿ ಪರಿಚಯವಾಗಿದ್ದ ಸಿ. ಆರ್. ರಾವ್ ಅವರು ಜಿಂದಾಲ್ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯದಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆಯಲು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿನ ಡಾಕ್ಟರನ್ನೇ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆಸಿ, ಆ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ಸಾಕಾದ ರಾಯರು ಅದರತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ನರದೌರ್ಬಲ್ಯ ಎಷ್ಟಿತ್ತು ಎಂದರೆ, ಇವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಲು ಬಂದ ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಜಯಾ ಅವರೊಂದಿಗೆ 'ವಿಜಯ, ನಾನಿನ್ನು ಬರೆಯಲಾರೆ....ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗೇನೋ ಮಂಕು ಕವಿದಿದೆ' ಎಂದು, ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿ, ಹೇಳಿದ್ದರು.

ಅಷ್ಟು ಸುಸ್ತಾಗಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ಪೂರ್ತಿ ಸುಧಾರಿಸಲು ಅವಕಾಶವೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ.

ಶಿವಮೊಗ್ಗದಲ್ಲಿ ೧೩-೧೧-೮೦ರಿಂದ ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ನಡೆದ ಅತಿರುದ್ರ ಮಹಾಯಾಗಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ಬಂದಿತು.

ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟರಾಮಾ ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಟಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಯಾಗವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣುವ ಸದವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು, ತಮ್ಮ ಅನಾರೋಗ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹೊರಟ ಯಜಮಾನರೊಂದಿಗೆ ನಾವೂ ಶಿವಮೊಗ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು.

ರಾಜ ಮಹರಾಜರುಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಯಜ್ಞ – ಯಾಗಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಓದಿ, ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ನಮಗೆ ಅಂದು, ಆ ಯಾಗವನ್ನೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾದಾಗ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೇ ನಾವು ಹೋದಂತಾಗಿತ್ತು. ಆ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಂತಹುದೋ ಆನಂದ, ಸಂತೃಪ್ತಿ, ಧನ್ಯತೆಯ ಭಾವ ತುಂಬಿತ್ತು.

ನಮಗೇನೋ ಹಾಗನಿಸಿತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅದೇ ಭಾವನೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ? ಇಂತಹ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಡಬ್ಬಗಳ ಗಟ್ಟಳೆ ತುಪ್ಪ, ಬುಟ್ಟಿಗಟ್ಟಳೆ ಹೂ – ಹಣ್ಣು, ಚೀಲಗಟ್ಟಳೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಹಸ್ರಾರು

ರೂಪಾಯಿಗಳ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದೇ ? ಇದರಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಹೀಗೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸಿದ ವಿಚಾರವಂತಿಗಳೆನಿಸಿದ ಯುವಕರು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದರು.

ಲೋಕ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಹಲವಾರು ಪ್ರಯೋಜನಗಳು ಉಂಟು ಎಂಬುದನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿಯೇ, ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ ವಿಚಾರವಾದಿ ಮುಖಂಡರೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ ಯಜಮಾನರು, ಅವರು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಆಧಾರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದರು. ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಬಂದ ಯುವಕರು ಆ ಕಾರ್ಯ ಬಿಟ್ಟು ತೆರಳಿದರು.

ಆ ಸಂಜೆ ಮಾತನಾಡಿದ ಶ್ರೀ ಶೃಂಗೇರಿಯ ಶ್ರೀ ಶಾರದಾ ಪೀಠದ ಕಿರಿಯ ಜಗದ್ಗುರುಗಳವರೂ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿಚಾರವಂತರೂ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದರು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಘಟನೆಗಳೂ–ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಗಾಢ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಬೀರಿ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತ ಹಾಗೆ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹೊರತರಬೇಕೆಂಬ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿತು. ತಮ್ಮ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಆಪ್ತ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ಟಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಕೆಲಸ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ಎಂದು ಅವರೂ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದರು.

ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿದ ತಕ್ಷಣ ರಾಯರು ಮಾಡಿದ ಮೊದಲ ಕೆಲಸ ಗ್ರಂಥದ ರೂಪರೇಖೆಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಲೇಖನ ಕೋರಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದದ್ದು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಬಸವಾನಿ ರಾಮಶರ್ಮ ಅವರು ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿ, ತಮ್ಮಿಂದಾದಷ್ಟು ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದರು. ಯಜಮಾನರು ಕೋರಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸಹಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬೇಸತ್ತ ರಾಯರು ದೇಶ – ವಿದೇಶಗಳ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು, ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮ – ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿ ಖರೀದಿಸಿ, ತಾವೇ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಯೋಚಿಸಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ – ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತೋರಿರುವ ಅತಿಶಯವಾದ ಆಸಕ್ತಿ – ಕುತೂಹಲಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವುದು ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. 'ಶ್ರೀ ಶಿವಾರ್ಪಣಂ' ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕೆಲಸ, ಯಜಮಾನರ ಎಷ್ಟೋ ಕನಸುಗಳಂತೆ ಅಪೂರ್ಣವಾಗೇ ಉಳಿಯಿತು.

ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕಾರ್ಯ ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೊರಗಾಗಿ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಟಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಏನು

ಮಾಡುವುದು ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಜನರ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಮುಗಿಸೋಣ ತ.ರಾ.ಸು. ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಕೆಲಸ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಬಾರದು. ನೀವೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಿ ಎಂದರು ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು.

ರಾಯರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಪ್ರಭಾಕರನೂ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತ. ಅಚ್ಚು ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದರು ರಾಯರಿಗೆ ಆಪ್ತರಾಗಿದ್ದ ಜೆ. ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ವಿದ್ವಾನ್ ಬಿ. ಬಾಲಗಣಪತಿ ಭಟ್, ಬಸವಾರೆ ರಾಮಶರ್ಮಾ, ಡಾ|| ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎನ್. ಎಸ್. ತಾರಾನಾಥ್ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲರ ಸಹಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಕಲಾವಿದ ಮಿತ್ರ ವಿ. ಆರ್. ಸಿ. ಶೇಖರ್ ರಾಯರಿಗೆ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಚಿತ್ರಗಳು ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಂದು, ರಕ್ಷಾಪುಟ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶ್ರೀ ಭಾರತೀ ಮಹಾಸನ್ನಿಕರೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕುಂಭಾಭಿಷೇಕ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸವಿ ನೆನಪಿನ ಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಕನಸು ಕಂಡ 'ಶ್ರೀ ಶಿವಾರ್ಪಣಂ' ಗ್ರಂಥ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರುಗಳವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತ ವಾಯಿತು. ರಾಯರ ಒಂದು ಕನಸನ್ನು ನನಸು ಮಾಡಿದ ನೆಮ್ಮದಿ ನನ್ನ ದಾಯಿತು.

'ಶ್ರೀ ಶಿವಾರ್ಪಣಂ' – ಗ್ರಂಥದ ಕೆಲಸ, ಮತ್ತಿತರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ ೧೯೮೧ನೇ ಇಸವಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಅರವತ್ತು ತುಂಬಿದ ರಾಯರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಲು ದಾವಣಗೆರೆಯ 'ಕಲಾ ರಂಗ'ದ ಮಿತ್ರರು ಕರೆದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಮತ್ತಿತರ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಂದೂಡು ತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಮಿತ್ರರು ಫೆಬ್ರವರಿ ಹನ್ನೊಂದ ರಂದು ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಲು ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.

ಅದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರೂಜಿಯವರ ನೇತೃ ತ್ವದಲ್ಲಿ ಫೆಬ್ರವರಿ ಎಂಟರಂದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮ ಸಮ್ಮೇ ಳದದಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ, ಗಣ್ಯರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿ ಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನೂ 'ಸಾಹಿತ್ಯರತ್ನ' ಬಿರುದು ನೀಡಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಲಾಯಿತು.

ಆ ಧರ್ಮ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ನಾವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತಿರದ ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೂ ಹೋದೆವು, ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ 'ಕಲಾರಂಗ'ದ ಮಿತ್ರರು ನಮ್ಮಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಹಾರಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿದಂದನಾ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ರೀಡರ್ ಆಗಿರುವ ಎಚ್. ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು ಎಂತಹ ಸಭೆಯಲ್ಲೂ ಮೋಡಿ ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡುವ ತಮ್ಮ ವಾಕ್ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನಸೆಳೆದರು ರಾಯರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುವ ಕಂಬನಿಯ ಕುಯಿಲು ಕಾದಂಬರಿ ಮಾಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿದ ಆರಾಧ್ಯರು 'ಜರಿ ಹರಿದ ಹಾಗಾಯಿತು' ಎಂಬ ಉಪಮೇಯವನ್ನು ತ.ರಾ.ಸು. ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಜರಿ ನೋಡಲೇ ಅಸಹ್ಯ, ಭಯಾನಕ ಅದು ಮೈ ಮೇಲೆ ಹರಿದರೆ ಹೇಗಾಗಬೇಕು. ಇಂತಹ ಬೇರಾವ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಕಾಣ ಸಿಗದ ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳುವ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಕಥನ ಕಲೆ ಅನುಪಮ ಎಂದೆಲ್ಲ ಮಾತಾಡಿದರು.

ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯದಾದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವ, ಸೊಗಸಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವ ಆರಾಧ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗಲು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇತ್ತು. ಅದು ಆರಾಧ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಮನೋಭಾವ. ರಾಯರಿಗೂ ಇದ್ದ ಈ ಆಸಕ್ತಿ ಮುಂದೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಸೆಯಿತು.

ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ನಾವು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿದೆವು. ಆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಕೆ. ವೆಂಕಣ್ಣಾಚಾರ್, ಎಚ್. ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯ – ಈ ಮಿತ್ರರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ 'ದುರ್ಗದಲ್ಲೂ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಅದ್ದೂರಿಯ ಸನ್ಮಾನ ಏರ್ಪಡಿಸಬೇಕು ; ತ.ರಾ.ಸು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ಸೇವೆಗೆ ನಾವೇನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ,

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿ, 'ಸನ್ಮಾನ ಸಮಿತಿ' ರಚಿಸಿದರು. ರಾಜ್ಯದ ವಿದ್ಯುತ್ ಶಾಖೆಯ ಸಚಿವರಾಗಿದ್ದ ಜಿ. ಎಚ್. ಅಶ್ವತ್ಥ್‌ರೆಡ್ಡಿಯವರು, ತಮ್ಮ ಸೀಮೆಯ ಸಾಹಿತಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡುವ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು,

ಬೇಕಾದ ಬೆಂಬಲ ನೀಡಲು ಮುಂದಾದರು.

8-3-1981ರಂದು ಜಿ. ಎನ್. ಅಶ್ವತ್ಥ್‌ರೆಡ್ಡಿಯವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸನ್ಮಾನ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಾಟಾಗಿ, ನಮಗೂ ಆಹ್ವಾನ ಬಂದಿತು,

ನಾವು ಹೋದ ಸಂಜೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬಾಲಕಿಯ ಕಿರಿಯ ಕಾಲೇಜಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಸಂಘದ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಸಂಜೆ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ರಂಗಯ್ಯನ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತರಾದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮೆರವಣಿಗೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಕಾರಿನಿಂದಿಳಿದ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದ ಟ್ರಾಕ್ಟರ್ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಸೋಫಾದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದರು. ಅವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೂ ಕೂರಿಸಬೇಕೆಂದು ಗುಸು ಗುಸು ಪಿಸು ಪಿಸು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ನನಗೂ ಕೇಳಿಸಿತು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನಮ್ಮವರೇ ಇರುವ ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋದು ಹೇಗೆ ಅಂತ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಸಭೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಜೆ. ಎಚ್. ಅಶ್ವತ್ಥರೆಡ್ಡಿಯವರನ್ನು ರಾಯರ ಪಕ್ಕ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೂರಿಸಿದರು.

ಹಿಡಿದ ಶ್ವೇತ ಛತ್ರಿಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಹೆಂಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲ ಆರತಿ ಎತ್ತಿದರು. ಕೊಂಬು – ಕಹಳೆ ಮೊಳಗಿತು. ಕಾಯಿ ನೀವಾಳಿಸಿ ತೆಗೆದರು. ಮುಂದೆ ಕೋಲಾಟದವರು, ವೀರಗಾಸೆ ಕುಣಿತಗಳು, ಮಂಗಳವಾದ್ಯ ನಡೆಯಿತು. ರಾಯರ ಮೆರವಣಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಬಂದಿತೋ – ಇಲ್ಲವೋ—

ನೂರರ ಹತ್ತಿರ ವಯಸ್ಸಾದ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುದುಕಿ ತಾನೇ ಕೈಯಾರೆ ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ನಿಂತಾಗ, ಆಕೆಯನ್ನು ಟ್ರಾಕ್ಟರ್ ಹತ್ತಿಸಿ, ರಾಯರ ಬಳಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಆಕೆ ದರ್ಜಿ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ. ತಾಯಿಯ ಆಸರೆ ತಪ್ಪಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಹಾಲು ಹಣ್ಣು ನೀಡಿ ಆರೈಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಕೆ ಅವರು. ಈಗ ತಾವು ಬೆಳೆಸಿದ ಹುಡುಗ ಹೀಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡು ಆಕೆಗೆ ಅದೇನು ಸಂತೋಷವೋ ! ಅದೇ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಯಜಮಾನರ ಮೈ – ಕೈ, ತಲೆ ಸವರಿ 'ಚೆಂದಾಗಿ ಬಾಳು ಕಂದ' ಎಂದು ಬಾಯ್ತುಂಬಾ ಹೇಳಿ ಕುಡಿಯಲು ಹಾಲು ಕೊಟ್ಟು ಕುಡಿಸಿ, ತಂದಿದ್ದ ಹೂವಿನ ಹಾರ ಹಾಕಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದಳು. ಆಕೆಯ ಅಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹಳೆಯ ನೆನಪೆಲ್ಲ ನುಗ್ಗಿ ರಾಯರ ಕಣ್ಣೂ ಹನಿಯಾಡಿತು ; ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮಗೂ.

ದೊಡ್ಡ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂದುವರಿದು, ಉತ್ಸವಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿ ಬಂದಾಗ, ದುರ್ಗದ ಅಧಿದೇವತೆ ತಾಯಿ ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿ, ಮಾಡಿ ಮಂಗಳಾರತಿ, ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಅರ್ಚಕರು ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ಆ

ತಿರುವಿನಲ್ಲಿ, ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಯಾರು ಏನು ಹೇಳಿದರೋ ನನ್ನನ್ನೂ ಬಲವಂತ ವಾಗಿ ಹತ್ತಿಸಿ, ರಾಯರ ಪಕ್ಕ ಕೂಡಿಸಿ ಫೋಟೋಗಳನ್ನು ತೆಗೆದರು. ನಾನು ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸದೆ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಿಟ್ಟೆ.

ಚಿಕ್ಕ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರನ್ನ ಕಂಡಿದ್ದ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರು ಬಂದು ಅಭಿನಂದಿಸಿ, 'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಇದನ್ನು ಕಾಣಲು ಬದುಕಿರಬೇಕಿತ್ತು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅವರು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಆಡಿದ ಆ ಮಾತೂ, ತಂದೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊರತೆಯ ನೋವನ್ನು ತಂದು, ಮೂಕ ವೇದನೆ ಉಂಟು ಮಾಡಿತಂತೆ.

ಸಂತೇಪೇಟೆ ಸರ್ಕಲ್‌ಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಬಂದಾಗ ನಾಲ್ಕಾರು ಜನ ದೊಡ್ಡ ಕನಕಾಂಬರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹೂವಿನ ಹಾರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂದು ಬಂದು ರಾಯರಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ, ಮಾರ್ಕೆಟಿನ ಆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರೀತಿಯ ಭಾರಕ್ಕೆ ಬಾಗಿದಂತೆ ಹೂ-ಹಾರದ ಬಾರ ಹೊತ್ತ ರಾಯರ ಕತ್ತು ಬಾಗಿತು.

ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ತಮ್ಮೂರಿನ ಜನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ, ಹಾಕಿದ ಹೂ ಹಾರ, ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣುಗಳು ಲಾರಿಯ ತುಂಬಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಮೆರವಣಿಗೆ ಪೆರೇಡ್ ಮೈದಾನ ತಲುಪಿದಾಗ ಸಂಜೆ ಆರು ಗಂಟೆ ದಾಟಿತ್ತು.

ವೇದ ಘೋಷಗಳೊಡನೆ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ನೀಡಿ, ರಾಯರನ್ನು ವೇದಿಕೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ನನ್ನನ್ನೂ ಕರೆದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದ್ದರು. ಸಭೆ ಆರಂಭವಾಗುವ ಮುನ್ನ ವೀರಗಾಸೆ ಕುಣಿತದವರು ತಮ್ಮ ಕಲೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಪದಕಟ್ಟಿ, ಕುಣಿದರು.

ನಮಗೆ ಬಂಧುಗಳೂ, ಮಿತ್ರರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಬೆಳೆಗೆರೆ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಲೇಖಕಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಅನಸೂಯ ರಾಮರೆಡ್ಡಿ ಅವರು ಅಭಿನಂದನಾ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಎಸ್. ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ, ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದ್ದಾರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದರು. ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಆರಾಧ್ಯರ ಮನೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಹಳ್ಳಿಯ ರೈತ ಬಂದು, 'ಸ್ವಾಮಿ, ನನ್ನ ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ತಗೊಳ್ಳಿ', ಎಂದು ಕೊಟ್ಟಾಗ, 'ಅಪ್ಪ, ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ರಶೀದಿ ಇಲ್ಲ, ಇಂತಹವರ ಹತ್ತಿರ ಕೊಡು, ಇಲ್ಲ ನಾಳೆ ತಗೊಂಡು ಬಾ' ಎಂದು ಆರಾಧ್ಯರು ಹೇಳಿದರಂತೆ. 'ಆಗಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ನಾನು ಸಾಲ ತಗೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೀನಿ ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ್ರೆ ಖರ್ಚಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತೆ, ತಗೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೋದನಂತೆ.

ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿದ ಅರಾಧ್ಯರು, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ನಾವು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದಿಷ್ಟೇ – ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ದುರ್ಗದ ಜನರು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈಗಲೂ ನಾನೂ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೊನೆಯ ಪಾಳೆಯಗಾರರಾದ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿಯೊಂದನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು ಬರದುಕೊಡುವೆನೆಂದು ಈ ಸಭೆಯಲ್ಲೇ ಮಾತು ಕೊಡಬೇಕು—ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಣಕಿಯೇ ಹೇಳಿದರು.

ಅಭಿನಂದನಾ ಭಾಷಣಗಳಾದ ಮೇಲೆ ರಾಯರನ್ನು ಶಾಲು ಹೊದೆಸಿ ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ದುರ್ಗದವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರು.

ತಮ್ಮ ಹುಟ್ಟೂರಿನ ಜನತೆ ತೋರಿದ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡಲು ಎದ್ದು ನಿಂತ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು – ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಹಿರಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅವರ ನೆನಪಾಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಲು ಕರೆ ನೀಡಿ, ಕನ್ನಡಿಗರ ನಿರಭಿಮಾನ – ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಿ—

'ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಮಿತ್ರರು, ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಜನತೆ ನಾನು ಮದಕರಿ ನಾಯಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ತಮ್ಮ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಗೋದಯದಿಂದ ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನದವರೆಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಾನೂ ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಆ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನನಸಾಗಿದೆ. ನಾನು ಬರೆಯುವುದು – ಬಿಡುವುದು ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ನಾನು ಮದಕರಿ ನಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದೇ ಸಾಯುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಬದುಕಿರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತೀರಾ ?'

—ಎಂದು ಸವಾಲೆಸೆದು ಹೇಳಿ,

'ನಮ್ಮ ಜನ ತುಂಬಾ ಬಡವರು, ಆದರೂ ಹೃದಯ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮನೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣ. ನಾನೂ ಬರುತ್ತೇನೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟರೂ ಸಾಕು. ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರು.

ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದ ಜಿ. ಎಚ್. ಅಶ್ವತ್ಥರೆಡ್ಡಿಯವರು,

'ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಬೇಕಾದ ನೆರವು ನೀಡುತ್ತೇನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತೇವೆ. ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಆ ಬಗ್ಗೆ ಆತಂಕ

ಪಡದೆ, ಮದಕರಿ ನಾಯಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿ ಮನವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆಶ್ವಾಸನೆ ನೀಡಿದರು.

ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಒಂದು ಸ್ಕೂಟರ್ ಕೊಡಿಸಿ ಎಂದು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಕೂಟರ್ ಇದ್ದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಆಗುತ್ತೆ. ಸಮಯ ಅಂದರೆ ಯಾವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಾದರೂ ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆಯಲಿಕ್ಕೆ, ಅವರ ಬಳಿ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತೆ ಎಂದು ಆ ಹಣದಲ್ಲಿ ಫಾಲ್ಕನ್ ಸ್ಕೂಟರನ್ನು ಮನೆಗೆ ತಂದರು. ಇಂದೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪ್ರೀತಿಯ ನೆನಪಾಗಿ ಸ್ಕೂಟರ್ ಮನೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸನ್ಮಾನ ನಡೆದದ್ದು ಮಾರ್ಚ್ ಎಂಟರಂದು. ಅದಾದ ಎಂಟು ದಿನಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಹದಿನೈದನೇ ತಾರೀಖು ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಕವಿವರ್ಯ ಪು.ತಿ.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ. ಈ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಬೇಕಿತ್ತು – ಕಡೆಯ ದಿನ.

ಈ ಬಾರಿ ಹಂಪನಾ ಅವರ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲೇಬೇಕಾಯಿತು.

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ತಲುಪಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು ಎರಡನೆ ದಿನದ ಸಂಜೆ ಸಮ್ಮೇಳನ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು. ರಾಯರು ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಬೆರತು ಹೋದರು. ತ.ರಾ.ಸು. ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಮಾತನಾಡಿಸುವವರು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ಹಸ್ತಾಕ್ಷರ ಪಡೆಯುವವರು ಪಡೆದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ 'ಕಡೆಯ ಗೋಷ್ಠಿ' ನಾನೇಕೆ ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ' – ಎಂಬ ವಿಷಯ ಕುರಿತಿದ್ದು, ಆ ಗೋಷ್ಠಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯೇ ಯಜಮಾನರದ್ದು, ಉದ್ಘಾಟಕರು ವಿ. ಎಂ. ಇನಾಂದಾರ್.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ ಸುಸ್ತಾಗಿದ್ದ ಸಭಿಕರು ಆ ಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಲು ನಿಂತ ಆಹ್ವಾನಿತರಿಗೆ ಬೇಗ ಮುಗಿಸಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು 'ನಿಮ್ಮ ಕಷ್ಟ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತೆ. ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಾತನಾಡಬೇಕು ನೀವೆ ಸೂಚಿಸಿ' ಎಂದು ಸಭಿಕರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟರು. 'ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಮಾತಾಡಲಿ' ಎಂಬ ಉತ್ತರ ಬಂತು. ಮಾತನಾಡುವವರದೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಭಾಷಣ, ಆಗ ಎದ್ದು ನಿಂತ ಯಜಮಾನರು 'ಈಗ ನಾನೆಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಾತಾಡಬೇಕು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, ಎದುರು ಸಾಲಿನಲ್ಲೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕರು 'ಎರಡು ಗಂಟೆ' ಎನ್ನಬೇಕೆ ! 'ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಮಾತಾಡಿ, ಕೇಳುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ಜನರು ಅಂದಾಗ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ

ತೋರಿದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಹೇಳಿ, ಮುಂದೆ ಗೊತ್ತುವಳಿ ಮಂಡಿಸುವ ಸರ್ವ ಸದಸ್ಯರ ಸಭೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮಾತನಾಡಿದರು. 'ನಾನೇಕೆ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ ?' ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಸರಿಯಿಲ್ಲ. ಬರೆಯುವುದು ಒಂದು ತೀಟೆ. ಅದನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ – ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು ರಾಯರು.

ಭಾಷಣ ಮಾಡಿ, ಗೋಷ್ಠಿ ಮುಗಿದು, ಕೆಳಗೆ ಬಂದು ಎದುರು ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಕಾಫಿ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಡಿಯುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ಗೊತ್ತುವಳಿ ಮಂಡಿಸುವ ಸಭೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

'ಈಗ ನಿರ್ಣಯ ಮಂಡಿಸುವ ಸಭೆ' ಎಂದು ವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಯಾರೋ ಹೇಳಿದಾಗ ತಕ್ಷಣ ರಾಯರು – 'ನಿರ್ಣಯವಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ, ಗೊತ್ತುವಳಿ ಎನ್ನಿ, ಚರ್ಚೆಗೆ ಬಂದು, ತೀರ್ಮಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ನಿರ್ಣಯ' ಎಂದು ತಪ್ಪು ತಿದ್ದಿದರು. ತಮ್ಮವರು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಹಂಪನಾ ಅವರು ಚಾಣಾಕ್ಷ ತನದಿಂದ ತಕ್ಷಣ ಮೈಕ್‌ನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು 'ಹಿರಿಯರಾದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದು ಮಾನ್ಯ' ಎಂದು, ತಾವೇ ಮುಂದಿನ ಕಲಾಪ ನಡೆಸ ತೊಡಗಿದರು.

ಕನ್ನಡದ ಹಲವು ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಾಗ ರಾಯರು ತಾವು ಕುಳಿತಿದ್ದೆಡೆಯಿಂದಲೇ ನಿಂತು, ಮೈಕ್ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ, ಕನ್ನಡಿಗರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಸಮ್ಮೇಳನ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನಬೇಡಿ, ಯಾರದ್ದು ಸರ್ಕಾರ ? – ಸರ್ಕಾರ ನಮ್ಮದು. ತೀವ್ರವಾಗಿ ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ' ಎಂದು ಉಗ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಇಡೀ ಸಭೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಕೆ, ಚಪ್ಪಾಳೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಅನುಮೋದಿಸಿತು. ಕಳಕಳಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದ ರಾಯರ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಇಡೀ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯ ವಾತಾವರಣವೇ ತುಂಬಿತು. ಶ್ರೀ ಹಂಪನಾ ಅವರು 'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮಾತು ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅದನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದರು.

ಕೊನೆಯ ಎರಡು ದಿನಗಳು ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ ನಾವು ರಾತ್ರಿ ಮನರಂಜನಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಭಾತ್ ಕಲಾವಿದರ 'ಕರ್ನಾಟಕ ವೈಭವ' ನೃತ್ಯರೂಪಕ ಹಾಗೂ ಉಷಾದಾತಾರ್‌ರವರ ದೇವಾಲಯ ನೃತ್ಯಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿದೆವು.

ಸಮ್ಮೇಳನ ಮುಗಿದ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಬಿಡುವ ಮುನ್ನ ಸ್ವಾಗತಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ವಿ. ಜೆ. ಕೋದಂಡರಾಮಶೆಟ್ಟರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಉಪಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋದೆವು.

ಡೈನಿಂಗ್ ಟೇಬಲ್ ಮುಂದೆ ಸಮ್ಮೇಳನಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಶ್ರೀ ಪು.ತಿ.ನ, ಶ್ರೀ ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಮುಂತಾದ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದರು. ನನಗೆ ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರ ಪರಿಚಯ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಹಿರಿಯರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯಲು ಸಂಕೋಚ ಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ

'ಬಾ, ಕುಳಿತುಕೋ....ಏಕೆ ಸಂಕೋಚ ಪಡ್ತೀಯಾ?'

—ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದರೆ, ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರು—

'ಬಾಮ್ಮ, ಕುಳಿತ್ಕೋಳ್ಳಿ' ಎಂದಾಗ, ಸಂಕೋಚದಿಂದಲೇ ಕುಳಿತೆ.

ತಿಂಡಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾ, ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಭಾಷಣಗಳು, ಸಮ್ಮೇಳನಾಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನು ಹೂವಿನ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು—

'ನೀವು ಮೊದಲನೇ ದಿನವೇ ಬರಬೇಕಿತ್ತು.' ಎಂದು ರಾಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ, ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರು—

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನೀವು ನಮ್ಮ ಮೆರವಣಿಗೆ ನೋಡಬೇಕಿತ್ತು, ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಅಂತ ಹೇಳಿ ಗೌರವದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸ್ಕೊಂಡು ಬಂದು, ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದ ಮಂಟಪ ಹತ್ತಿ ಎಂದರು. ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತೆ ನೋಡಿದೆ, ಮಂಟಪದ ಶೃಂಗಾರ, ವೈಭವ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೂರಿಸ್ಕೋಬೇಕು ಅನ್ನಿಸಿತು – 'ನೋಡ್ರಪ್ಪ, ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಇದ್ದಾಳೆ ಕರೀರಿ' ಎಂದೆ. ಹುಡುಕಿ ಕರ್ಕೊಂಡು ಬಂದ್ರು. ಜೊತೇಲಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟ್ವಿ. ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಲ್ಲಿ ಆದ ಮದುವೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು'—ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕೆವು; ಅವರೊಂದಿಗೆ,

ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರ ರಸಿಕತೆಯ ಮಾತು, ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲಣ ಸಹಜವಾದ ಪ್ರೇಮ ನೋಡಿ – ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಠದ ಹಿಂದೆ ಯಜಮಾನರ ಮೆರವಣಿಗೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು, ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಮಂಕಾಯಿತು.

ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆದದ್ದು ನಾನು ಮೊದಲ ಸಲವಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನಿಮ್ಮ ಹೆಂಡತಿ ಕನ್ನಡ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾತಾಡ್ತಾರೆ. ನಾನು ಮೊನ್ನೆ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಮಾತನಾಡಿದ್ದನ್ನ ಕೇಳಿದೆ.

—ಎಂದು ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರು ಹೇಳಿದಾಗ, ಏಕೋ ನಾಚಿಕೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ಮೇಲೆದ್ದು ಬಿಟ್ಟೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಸಾಹಿತಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಅನುಭವ ಕುರಿತು ಆಕಾಶವಾಣಿಯವರು ನನ್ನನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ್ದರು.

ಆ ಸಂದರ್ಶನ ರೆಕಾರ್ಡಿಂಗ್‌ಗೆ ಹೋದಾಗ ಮಹಿಳಾ ವಿಭಾಗದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಿರ್ವಾಹಕರಾದ ನಿರ್ಮಲ ಅವರು—

'ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡಿ, ನಿಮಗೆ ರಿಹರ್ಸಲ್‌ನ ಆಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಅನ್ಸುತ್ತೆ. ನಾವೀಗ ಕೂತು ಮಾತಾಡಿದ ಹಾಗೆ. ನಾನು ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟರೆ ಸಾಕು' ಬನ್ನಿ ಹೋಗೋಣ, ಎಂದು ರೆಕಾರ್ಡಿಂಗ್ ರೂಮಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು.

'ನನ್ನ ಮಾತು ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿ ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು ?'

'ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಟೇಪ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ.'

ಇಬ್ಬರೂ ಟೇಬಲ್ ಮೇಲಿದ್ದ ಮೈಕ್‌ನ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತೆವು.

ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಮೊದಲ ಅನುಭವ. ಕಾಲು, ಕೈಗಳು, ಧ್ವನಿ ನಡುಗ ಲಾರಂಭಿಸಿದವು.

'ಅಂಬುಜಾ, ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಿ, ನಾನು ಎಷ್ಟು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಮಾತಾಡು ತ್ತೇನೋ ಹಾಗೆ ನೀವೂ ಮಾತಾಡಿ. ಈಗ ಆಡುವ ಮಾತು – ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ರೇಡಿಯೋನಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ತಾರೆ.'

—ನಿರ್ಮಲಾರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನಡಗುವ ಮೈಯೊಂದಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಯೋಚನೆಗಳು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಹೋಗಿ, ನಾನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡು ಬಂದದ್ದೇ ಒಂದು ಇಲ್ಲಿ ಆದದ್ದೇ ಮತ್ತೊಂದು.

ಇಪ್ಪತ್ತು ನಿಮಿಷದ ರೆಕಾರ್ಡಿಂಗ್ ಮುಗಿದು, ರೆಕಾರ್ಡ್ ಆಗಿರುವ ಟೇಪನ್ನು ಕೇಳಲು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಕೇಳಿದೆ – ಕೊನೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು, ತಪ್ಪಾಗಿ ಏನೇನೋ ಹೇಳಿದ್ದು, ಯಾವುದೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. 'ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂದೆ.

'ಇಲ್ಲ ಅಂಬುಜಾ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಸಹಜವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ನಿಮಗೀಗ ಗೊತ್ತಾಗಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಶ್ರೋತ್ರುಗಳಿಂದ ಕಾಗದ ಬಂದಾಗ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರು ನಿರ್ಮಲ.

ಕೇಳಿದ ನನ್ನ ಬಾಲ ಸ್ನೇಹಿತೆಯರು ಹೇಳಿದರು—

'ನೀನು ಮಾತನಾಡುವಾಗ ನಮಗೆ ಹಿಂದಿನದೆಲ್ಲ ನೆನಪು ಬಂದು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಬರುವ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಎದುರು ಬದರು ಕೂತು ಮಾತಾಡಿದ ಹಾಗಿತ್ತು, ಬೇಸರ ವೇಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯಾ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಮೊದಲ ಸಲ ಅಧೈರ್ಯವೇ.'

ಯಾರು ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ನನಗೆ ಹದಿನೈದು ದಿನ ನಿದ್ರೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.

ಅದು ಪ್ರಸಾರವಾದ ದಿನ ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ರೈಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಊರಿಗೆ ಬಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಕೇಳಿದೆ ;

'ಪರವಾಗಿಲ್ಲ, ಬೇಸರಪಡುವುದೇನಿದೆ' ಎಂದರು ರಾಯರು.

ಏನಾದರೂ ಮನಸ್ಸು ಇನ್ನೂ ಕೊರೆಯುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ಭೇಟಿಯಾದ ನಿರ್ಮಲಾ, ಡಾ|| ಜ್ಯೋತ್ಸಾ ಕಾಮತ್ ಅವರು—

'ಇಲ್ರಿ, ಸಹಜವಾಗಿತ್ತು. ನೀವು ಬೇಸರ ಪಡಬ್ಯಾಡ್ರಿ....ಶ್ರೋತ್ರುಗಳೆಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಾಗದ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ....ಬನ್ನಿ ಬೇಕಾದ್ರೆ ತೋರಿಸ್ತೇವೆ....ನಿಮಗಷ್ಟು ಹಿಡಿಸದೆ ಇದ್ರೆ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮಾಡೋಣ'

—ಎಂದರು.

ಪು.ತಿ.ನ. ಅವರು ನನ್ನ ರೇಡಿಯೋ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೇಳಿ, ಮೆಚ್ಚಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಇವೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಸುಳಿದವು.

ಸಮ್ಮೇಳನಾಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಡುಗೊರೆ ನೋಡಿದೆವು. ಬಂದಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸಮ್ಮೇಳನದ ನೆನಪಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ 'ಲೆದರ್ ಬ್ಯಾಗ್' ಹಿಡಿದು ಬಂದೆವು.

ಸಮ್ಮೇಳನ ಮುಗಿಸಿ, ಬಂದಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಊರುಗಳಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಾವಿಲ್ಲಿದ್ದೇನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು, ಇಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ ಶೃಂಗೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕು, ಅರವತ್ತರ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬವನ್ನು ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಆಗಲಿಲ್ಲ, ಈಗ ಹೋಗಿ ಗುರುಗಳ ದರ್ಶನ, ಅಮ್ಮನವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಶೃಂಗೇರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಬಿಡುವ ಮುನ್ನ ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರಾದ ಡಾ|| ಎ. ನಾರಾಯಣಪ್ಪನವರನ್ನು ಕಂಡು, ಆಪ್ತರಾದ ಪಿ. ಆರ್. ಅವರ ಎಸ್ಟೇಟ್ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಆಗಿರುವ, ನಮಗೆ ಆತ್ಮೀಯರಾದ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ

ಅವರು ಬಿಡದೆ, ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದಾಗ ಊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶೃಂಗೇರಿಗೆ ಸಂಜೆ ವೇಳೆಗೆ ಹೋದೆವು.

ಪ್ರಯಾಣದ ಆಯಾಸವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಉಭಯ ಜಗದ್ಗುರುಗಳವರನ್ನು ಕಂಡು ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆದು, ಶಾರದಮ್ಮನವರಿಗೆ ಅರ್ಚನೆ, ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಪಡೆದು ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯೇ, ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ಗುರುಗಳ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಕಳಸ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ತಲುಪಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡು ಶೃಂಗೇರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟಾಗ – ಕಾಫಿ ತೋಟ ಗಳ ರಮ್ಯ ನೋಟ ತುಂಬಿದ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬಹು ಕಾಲದ ನನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; ಇಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಕಳಸಕ್ಕೆ ಹೊರನಾಡು ತುಂಬಾ ಹತ್ತಿರವಂತೆ ಹೋಗೋಣ.'

ಎಲ್ಲರ ಬಲವಂತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ ರಾಯರು ಅನ್ನಪೂರ್ಣಮ್ಮನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೊರ ನಾಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ಒಪ್ಪಿದರು. ದಾರಿ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಹೊಳೆ ತುಂಬಿದ್ದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು. ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿನ ಕಾರಿನ ಚಾಲಕ ನಮ್ಮ ಆಸೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತನಗೆಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಹೊರ ನಾಡಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಟೆ ವೇಳೆಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂದೆ ಕಾರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ.

ಕಾರಿನಿಂದಿಳಿದು, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪಕ್ಕ ನಿಂತು ಸುತ್ತಲ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಿರಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿದೆವು, ತಾವರೆಯ ದಳವನ್ನು ಅರಳಿಸಿಟ್ಟಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ಗಿರಿ ಶೃಂಗಗಳು ಮಧ್ಯೆ ದೇವಸ್ಥಾನ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು 'ಶ್ರೀ ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮ'ದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಸುಮೇರು ಮಧ್ಯ ಶೃಂಗಾಸ್ಥಾಯೈ ನಮಃ' ಸಾಲು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ಮೈ ರೋಮಾಂಚನವಾಯಿತು.

ದೇವಸ್ಥಾನದೊಳಗೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಳಗಿನ ಪ್ರಕಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಬಂದ ರಾಯರು ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಎದುರಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸವಿಯುತ್ತಾ ಅದೆಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತು ಒಬ್ಬರೇ ಕುಳಿತು ಮೈ ಮರೆತಿದ್ದರು.

ಹಾಗೆ ಅವರು ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ 'ಏನು ಸಾರ್, ಬಹಳ ಯೋಚನೆ ಮಾಡ್ತಿ ದೀರಾ ?' ಎನ್ನುತ್ತಾ ಬಳಿಗೆ ಹೋದ ಪ್ರಭಾಕರನಿಗೆ—

'ನೋಡು, ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ – ಈ ವಾತಾವರಣ. ಇದು ಸಿದ್ಧಿಕ್ಷೇತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಸಾಧಕರು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಬಹಳ ಬೇಗ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ,

'ಪೇಪರ್ – ಪೆನ್ನು ಇದ್ದರೆ ಕೊಡು' ಎಂದರು.

ಪ್ರಭಾಕರ್ ಕೊಟ್ಟ ತುಂಡು ಪೇಪರ್, ಪೆನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಗುರುತು ಹಾಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ನಮಗೆ ತೋರಿಸಿದರು.

ಅನ್ನಪೂರ್ಣೇಶ್ವರಿಯ ಮಹಾಮಂಗಳಾರತಿಯಾಯಿತು. ಕಣ್ತುಂಬಾ ಅಮ್ಮನವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ಅರ್ಚನೆ ಮಾಡಿಸಿ, ಅನ್ನಪೂರ್ಣೆಯ ಪ್ರಸಾದ ರೂಪವಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನದವರು ಹಾಕುವ ಊಟವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದೆವು. ಮಿತವಾಗಿ ಊಟ ಮಾಡುವ ರಾಯರೂ ಆ ಸ್ಥಳ ಮಹತ್ತೋ ಏನೋ ಸಾಕಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಊಟ ಮಾಡಿದರು.

ಊಟ ಮಾಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು, ಬಿಡಲಾಗದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಳಸಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕಳಸೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ನೋಡಿಕೊಂಡು 'ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ಹರ'ದ ತಿರುವುಗಳು ರೋಮಾಂಚಕ ಹರ್ಷ ನೀಡುವ ತಿರುವು ಹಾದಿಯತ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ, ಮೂಡಿಗೆರೆಗೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಸೊಸೆ ವಾಣಿಯನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ತಲುಪಿದೆವು.

ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಆತಿಥ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಬಿಟ್ಟು, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸರಳವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರೊಡನೆ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾ, ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಯಾಣದ ಆಯಾಸದ ಅರಿವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗಿನ ಝಾವ ಮೂರು ಗಂಟೆ ವೇಳೆಗೆ ಮೈಸೂರು ತಲುಪಿದೆವು.

ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯಿಂದ ರಾತ್ರಿಯ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ಆ ಪ್ರಯಾಣ, ಅಂದು ನೋಡಿದ ಹೊರನಾಡು ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ನೆನಪು ಮಾತ್ರ. ಆದರೆ ಎಂತಹ ನೆನಪು ?– ಮರೆಯಲಾಗದ ಮಧುರ ಸ್ಮೃತಿ !

ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರು ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ರಾಯಚೂರಿನ 'ರಾಯಚೂರು ವಾಣಿ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀ ಎನ್. ಕೆ. ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರು ರಾಯರನ್ನು ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ಬರಲು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಅನಾನುಕೂಲವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಈ ಮಿತ್ರರು ಬಿಡದೆ, ಮೈಸೂರಿಗೂ ಬಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ಹೀಗಾಗಿ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಎಂಟು ದಿನಕ್ಕೇ ರಾಯಚೂರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ಮಗ ಪ್ರಸಾದ್‌ನನ್ನು ಜತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಆ ಮಿತ್ರ ಸನ್ಮಾನ ನೀಡಿದರು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಆ ಊರಿಗೆ ಹೋದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬಿಡದೆ ಅಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಕಾಲೇಜಿನವರು ರಾಯರ ಭಾಷಣ ಏರ್ಪಡಿಸಿದರಂತೆ, ಎರಡು ಮೂರು ದಿನ ಇದ್ದು, ಮಂತ್ರಾಲಯಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ, ಬೃಂದಾವನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಊರಿಗೆ ಮರಳಿದರು. ಬಂದ ಎರಡು ದಿನಕ್ಕೆ ಪಾಂಡವಪುರದ ಕಾಲೇಜಿನ ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರವಾಸಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ದಣಿವು ತಂದುಕೊಟ್ಟರೂ ರಾಯರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಬದಲಾವಣೆ, ಹೊಸ ಜನರ ಭೇಟಿ, ಮಾತುಕತೆ ಎಲ್ಲಾ ಹೊಸ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ರಾಯರ ೬೧ನೇ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬವೂ ಬಂದು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದ ಆ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ಅವರಿಗೆ 'ನಿನಗಿಷ್ಟು ವಯಸ್ಸಾಯಿತು ಎಂದು ನೆನಪು ಹುಟ್ಟಿತೋ ಏನೋ ಹೀಗೆ ಕಾಲಹರಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಕೆಲಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ರೀ ಶಂಕರನನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿದರು. ಒಂದೆರಡು ಪುಟ ಬರೆದರು ಅಷ್ಟೇ, ಸರಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಏನೆನಿಸಿತೋ, ಕೈಸೋತಿತೋ, ಏನೋ ಬರೆಯಲಾಗದೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಿಟ್ಟರು. ತಿಣುಕಿ ಬರೆಯುವುದು ಅವರಿಗೆ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾವನೆಗಳ ಒತ್ತಡ ತಡೆಯಲಾಗದಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬರೆಸೋಣವೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಭಾಕರನೂ ಪತ್ತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ,

ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ತಳಕಿನ ಶ್ಯಾನುಭೋಗರಾಗಿದ್ದು ಈಗ ಚಳ್ಳಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ರೆವಿನ್ಯೂ ಇನ್ಸ್‌ಪೆಕ್ಟರ್ ಆಗಿರುವ ಟಿ. ಎಸ್. ಗುಂಡೂರಾವ್ [ನಮಗೆ ಗುಂಡಣ್ಣ] ಕಾಗದ ಬರೆದು' ತಳಕಿನಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ ತಮ್ಮ ಅಭಿಲಾಷೆ ತಿಳಿಸಿ, ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದಾಗ, ತಮ್ಮ ತಾತನವರಿದ್ದು ಹೆಸರಾದ ಹಿರಿಯರ ಆ ಊರಿನ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೇ ? ತಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನ ಎಂದರೆ ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳಿ ಬದುಕಿದ ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಆಶೀರ್ವಾದ ಎಂದು ಬಗೆದ ರಾಯರು, ನಾವು ಕೂಡಲೇ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ, ಕಾಗದ ಬರೆದೆವು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗ – ಬಳ್ಳಾರಿ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ ಜನ 'ತಳಕು' ಬೋರ್ಡ್ ನೋಡಿ, ಆ ಊರಿನ ಬಳಿ ಬಸ್ಸು ನಿಂತಾಗಲೋ, ತಮ್ಮ ಕಾರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಯೋ 'ಇದು ತ.ರಾ.ಸು, ಅವರ ಊರಲ್ಲವೇ ?' ಎಂದು ತಳಕಿನ ಜನರನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಹೆಸರನ್ನು ಹರಡಿದ ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತಂತೆ.

ಮಲೆಬೆನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು, ತಳಕಿನವರೆಂದು ಹೆಸರಾದ ರಾಯರನ್ನು ಕರೆದು, ಸನ್ಮಾನಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸನ್ಮಾನ ವನ್ನು ನೋಡಿದ ಮೇಲೆ ಬಲವಾಗಿ, 'ನಮ್ಮ ಊರು ಹಳ್ಳಿಯಾದರೂ ಪರವಾಗಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಟಿ. ಎ. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ, ಟಿ. ಬಿ. ನಂಜುಂಡರಾವ್ ಮುಂತಾದ ಊರಿನ ಪ್ರಮುಖರನ್ನೆಲ್ಲ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಗ್ರಾಮಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ, ಸಮಿತಿ ಮಾಡಿ, ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಓಡಾಡಿದ ಶ್ಯಾನುಭೋಗ ಗುಂಡಣ್ಣ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಸನ್ಮಾನದ ಏರ್ಪಾಡನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ್ದ.

28–6–81ರಂದು ನಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಡೆದ ಆ ಸಮಾರಂಭ ನಾವೆಂದೂ ಮರೆಯಲಾಗದಂತಹುದು—

ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಅರವತ್ತು ವರ್ಷ ತುಂಬಿದ್ದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಮೂವತ್ತು ಜೊತೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು [30X2 = ಎತ್ತುಗಳು] ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರು. ತೆರೆದ ಜೀಪಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ತಳಕಿನ ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರಾಥ ಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯರಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಎಸ್. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಕೂರಿಸಿ, ಊರೊಳಗಿನ ಹನುಮಪ್ಪನ ಗುಡಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಅಲಂಕೃತ ಜೋಡೆತ್ತುಗಳ ಸಾಲು, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ, ಕಂಸಾಳೆ, ಕೋಲಾಟ, ಹುಲಿವೇಷ, ಭಜನೆಗಳು ಹೊರಟವು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ತಳಿರು ತೋರಣಗಳ ಸ್ವಾಗತ.

ಮೆರವಣಿಗೆ ಸಭಾ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ನಮಗೆ ವೇದಿಕೆ ಹತ್ತುವ ಮುನ್ನ ಪೂರ್ಣಕುಂಭ ಸ್ವಾಗತ, ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಂದ ಆರತಿ. ಬಂದಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ ಎನಿಸಿತ್ತು. ನಮ್ಮನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಬರೆಯಲು ಮೊದಲ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾದ ಅವರ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಪ್ರೊ|| ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕ ಣ್ಣಯ್ಯನವರ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದರು. ಆ ವೇದಿಕೆಯ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಚೆನ್ನಕೇಸರಿ, ಸೀ ಹುಣಿಸೆ, ಪುನ್ನಾಗದ ಮರಗಳಿಗೆಲ್ಲ ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ದೀಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರು.

ಈ ಸಮಾರಂಭದ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಡಾ|| ತರಳಬಾಳು ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಶಿವಾ ಚಾರ್ಯ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಹಿಸಿದ್ದರು. ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ. ನ. ಶಾಂತಕುಮಾರ್, ಪೋಲೀಸ್ ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಎಸ್. ಭಾಸ್ಕರರಾವ್, ಚಳ್ಳ

ಕೆರೆಯ ಶಾಸಕರಾದ ಎನ್. ಜಯಣ್ಣ, ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಶಾಸಕರಾದ ಪಟೇಲ್ ಪಾಪನಾಯ್ಕ ಹಾಗೂ ಎಕ್ಸಿಕ್ಯುಟಿವ್ ಇಂಜಿನಿಯರ್ ಟಿ. ಜಿ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಅವರು ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯ ಅವರಿಂದ ಕೆ. ಎಸ್. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ್ ಅವರಿಂದ ಅಭಿನಂದನಾ ಭಾಷಣಗಳಾದವು. ಅತಿಥಿಗಳ ಭಾಷಣ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ತರಾಸು ಅವರಿಗೆ ಶಾಲು ಹೊದೆಸಿ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದ ಮಂಟಪವನ್ನು ನೆನಪಿನ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿ, ನನಗೆ ಸೀರೆ ಕುಪ್ಪಸವನ್ನು ಉಡುಗೊರೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಬಾಳಿ ಬದುಕಿದ, ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೇ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ತಳಕಿನ ಜನತೆ ನೀಡಿದ ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ನೆನೆದರು. ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಟ್ಟು ಈ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರನ್ನೆಲ್ಲ ಅಭಿನಂದಿಸಿದರು.

ರಾಯರ ತಾತ ತಳಕಿನ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಬರೆದ ನಾಟಕದ ಒಂದು ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಆ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ ಗ್ರಾಮದ ಕಲಾವಿದರು, ಅವರು ಕಟ್ಟಿದ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ, ಹಾಡಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ಮಾಡಿದ ಪದವಿದು ತಳಕಿನ ಊರಿನಲಿ' ಸಾಲನ್ನು ಹಾಡಿದಾಗ, ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಆ ತಾತನ ಹೆಸರು ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಅಮರವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡಂತಾಯಿತು.

'ಹುಲಿವೇಷ' ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದ ಪಕ್ಕು (ಫಕ್ರುದ್ದೀನ್) ಆ ಸಂಜೆ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವೇಷ ಹಾಕಿದ್ದ ಈತ. ಹುಲಿವೇಷ ಹಾಕುವುದನ್ನು ನಾನು ತಳಕಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು ಕಂಡಿದ್ದರು. ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪಟ್ಟು ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ವೇಷ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈತನ ಅಣ್ಣ ಸಾಬ್ಜಿ. ರಾಯರು ತಳಕಿಗೆ ಅತ್ತೆಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ, ಮೈಗೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆ ಒತ್ತಿ, ಮಸಾಜ್ ಮಾಡಿ, ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ. ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪಕ್ಕು ಬಂದು ಮಾತನಾಡಿಸಿದಾಗ ಆ ಹಳೆಯ ದಿನಗಳೆಲ್ಲ ನೆನಪಾದವು. ಸಮಾರಂಭ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದ ಹಿರಿಯ ಹೆಂಗಸರು—

'ಅಮ್ಮಯ್ಯ, ಹಿಂದೆ ಅದೆಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಿದ್ಯಮ್ಮ – ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು ಇವತ್ತು ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನೋಡಿ ಭೋ ಸಂತೋಷವಾಯ್ತು ಕಣವ್ವ – ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಸಂತೋಷ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಆಡಿ ತೋರಿಸಿದರು.

ಈಗ ದೇವರ ಮಂದಾಸನದಲ್ಲಿ ನನ್ನೂರಿನವರು ಕೊಟ್ಟ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ ಹಾಗೂ ಮನೆಯ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಗಳು ಮಂಡಿಸಿವೆ. ಆ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಂಡವರೆಲ್ಲ—

'ಇದು ಬೆಳ್ಳಿಯದೇ, ಮಾಡಿಸಿದಿರಾ ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ.

'ಬಹಳ ದಿನದಿಂದ ಇಂತಹದ್ದೊಂದು ಮಂಟಪ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಅಂತ ಆಸೆಯೇನೋ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಇದು ನನ್ನ ಊರಿನವರು ಕೊಟ್ಟದ್ದು – ತೌರೂರಿನವರು ಕೊಟ್ಟ ಈ ಮಂಟಪ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಮಂಟಪವೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಯರ ಸನ್ಮಾನದ ವೈಭವವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿ—

'ನಮ್ಮೂರಿನವರು ಹಳ್ಳಿಯವರಾದರೂ ಯಾವ ಪಟ್ಟಣ ವಾಸದವರಿಗೂ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ, ಒಳ್ಳೆ ರೀತಿ – ನೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದರು'.

— ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.

೩೯

ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರು

'ಮೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದುತ್ತಿದೆ, ಹಿಂದಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ಮುಂದಿಲ್ಲ. ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆದು; ಗುರುಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು'.

—ಹಗಲಿರುಳೂ ಈ ಯೋಚನೆ, ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ರಾಯರು ಕೈ ಸೋತರೆ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಕಾದ ಪ್ರಭಾಕರನ ಬರುವಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಈಗ ರಾಜ್ಯಸಭಾ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಹನುಮಂತಪ್ಪನವರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಬಂದು, ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಆಗಿರುವ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿಸಿ,

'ಈ ಕೂಡಲೇ, ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಮದಕರಿ ನಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು' – ಎಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು.

ರಾಯರು ಕೂಡಲೇ ಸಮ್ಮತಿಸದೆ ತಾವು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಶಂಕರರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿ, 'ಇದು ಮುಗಿಯಲಿ, ಆಮೇಲೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದ ಈ ಮಿತ್ರರು—

'ಅದೆಲ್ಲ ಆಗೊಲ್ಲ, ನೀವು ಮೊದಲು ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಕೊಡಿ. ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣ ಕೇಳಿದಾಗ ಬಂದ ನಿಮ್ಮ ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಓದಲು ನಮ್ಮ ಜನ ಎಷ್ಟು ಕಾತರರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಕೆಲಸ, ನಂತರ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿ'—ಎಂದು ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು, ಹೇಳಿ –

ರಾಯರು 'ಆಯಿತು ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಹನುಮಂತಪ್ಪನವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾದಷ್ಟು.

ತಮಗೇ ಅನಿಸದೆ, ಯಾರು – ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖರಾಗದ ಸ್ವಭಾವದ ರಾಯರು ತಟಸ್ಥರಾಗೇ ಇದ್ದರು;

ಆಗ, ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ವೃದ್ಧರೊಬ್ಬರು—

'ನೀವು ಕೊನೆಯ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಬಗ್ಗೆ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸುದ್ದಿ ಓದಿ ನನಗೆ ಹೇಳಲಾಗದಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗ ಬರೆಯುತ್ತೀರಿ ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಮಗೆ ತೋರಿಸಿ, ನಾನು ಹಿರಿಯರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಲೆಂದೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಇಡೀ ದಿನ ತಮ್ಮ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ತುಂಬು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತಮಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲದೆ, ನೆನಪಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಡಿದರು.

ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ, ಆ ವೃದ್ಧರ ಉತ್ಸಾಹ ಕಂಡು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಆವರಿಸಿದ್ದ ಜಡತೆ ದೂರವಾಯಿತು. ಬರೆಯಲು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದರು.

ರಾಯರಿಂದ ಬರೆಯುವ ಬಗ್ಗೆ ಭರವಸೆ ಪಡೆದ ಈ ವೃದ್ಧರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಚಪ್ಪೇ ಚಾವಡಿ ದಳವಾಯಿಯ ನೇರ ವಂಶಸ್ಥರು ; ಭದ್ರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಸಿ. ಪರಶುರಾಮ ನಾಯಕರು.

ಭದ್ರಾವತಿಗೆ ಬಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಅಷ್ಟು ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಪರಶುರಾಮ ನಾಯಕರು—

'ಕಡೆ ಮದಕರಿ ನಾಯಕ ಅತಿ ಸಾಹಸಿ, ಅತಿ ಕ್ರೂರಿ, ಅತಿ ಮದಾಂಧ, ಅತಿ ಕಾಮಿ; ಇಂಥವನ ಬಗ್ಗೆ ನೀವು ಹೇಗೆ ಬರೆಯುತ್ತೀರಿ ?' ಎಂದು ತಮ್ಮ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಸವಾಲಾಗಿಸಿ ಕೇಳಿದರು.

'ನೀವು ಹೇಳುವುದನ್ನೆಲ್ಲೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ದಾಖಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಿ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಓದಿ ನಂತರ ಹೇಳಿ' ಎಂದು ಸವಾಲು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು ಯಜಮಾನರು.

ಬೇರಾವುದೋ ಚಿಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ರಾಯರ ಮಿದುಳನ್ನು ಮದಕರಿ ನಾಯಕನತ್ತ ಚಿಂತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಕೆಣಕಿ, ಕದಡಿ ಹೊರಟು ಹೋದರು ಪರಶುರಾಮ ನಾಯಕರು.

ತಲೆಗೆ ಏನಾದರೂ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಾಕು, ಅದು ತೀರುವವರೆಗೂ ಬಿಡದ ರಾಯರು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೆದಕಿ, ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊರ ತೆಗೆದರು. ಅಷ್ಟೂ ಸಾಲದೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಂಥ ಭಂಡಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸೋಸಿ, ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಶೇಖರಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು.

ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಿ, ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಹಗಲು – ರಾತ್ರಿ ಅದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಸ್ಥೂಲ ರೂಪರೇಖೆ, ಪಾತ್ರಗಳು, ಸಂಭಾಷಣೆಗಳು ಮೂಡಿ ಬರಲಾರಂಭಿಸಿ, ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡು 'ಹೀಗೆ ಐಡಿಯಾ ಬಂದಿದೆ, ಹೀಗೆ ಬರೆದರೆ ಹೇಗೆ' ಎಂದೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

'ಇಲ್ಲಿಯದೆಲ್ಲ ಆಯಿತು, ಒಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಾನಕಲ್ಲು, ಭದ್ರಾವತಿ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಬರೆಯಲು ಕೂಡಬೇಕು' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಕಾಣೆಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರನೂ ಬಂದವನೇ ಕೇಳಿದ—

'ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ನೀವು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮದಕರಿ ನಾಯಕರನ್ನು ಕುರಿತು ಬರೆಯುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ, ನಿಜವೇ ?'

'ಹ್ಞೂನಪ್ಪ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಾದಂಬರಿ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕು. ಬೇಗ ಇದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಶಂಕರನನ್ನು ಬರೀಬೇಕು....ತಲೆಯೆಲ್ಲಾ ಆ ಕಡೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡ್ತಿದೆ— ಏನ್ಮಾಡ್ತಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲ....ನಿನ್ನನ್ನೇ ಕಾಯ್ತಿದ್ದೆ....ಹೇಳು ಏನನ್ಕುತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಕೈ' ಎಂದರು ರಾಯರು.

'ನೀವು ಬರೆಸುವುದು ಹೆಚ್ಚೋ ನಾನು ಬರೆಯುವುದು ಹೆಚ್ಚೋ....ಹೇಳಿ ಬರ್ಕೋತೀನಿ....' ಎಂದ ಪ್ರಭಾಕರ್, 'ಏನು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಿ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

'ಹಿಂದೇನೇ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ್ಲೂ ಅದೇ ಹೆಸರು— 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' —ಎಂದರು ರಾಯರು.

'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬರೆಯುವ ಮುನ್ನ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ಜಾನಕಲ್ಲು, ಭದ್ರಾವತಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಿ ಬಂದ ಯಜಮಾನರು 10–8–1981ರಂದು ಬರೆಯಲು ಕೂತರು.

ಆ ದಿನ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬರಬೇಕಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರ್ ದೂರದ ಊರಿಗೆ ಹೋದವನು ಬಂದಾಗ ತಾರೀಖು ಇಪ್ಪತ್ತು ಆಗಿತ್ತು.

ಹತ್ತುದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಭಾಕರ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಯಜಮಾನರು ಸುಮಾರು ನಲವತ್ತು ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಬರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು.

'ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿ ಮರುಕಳಿಸಿತಲ್ಲ....ನಿಮಗೆ ಆಯಾಸವಾದರೆ ಹೇಳಿ, ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಪ್ರಭಾಕರ್ ಹೇಳಿದಾಗ,

'ನೋಡೋಣ.... ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾನು ಡಿಕ್ಟೇಷನ್ ಕೊಡಲಾರೆ....ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಜೆಸ್ಟ್ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಬರೆಯುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಕಾಫಿ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಬಾ....ಕೈ ಸೋತರೆ ಬರೆಸುತ್ತೇನೆ'

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮಧ್ಯೆ ಎಲ್ಲೋ ಹತ್ತಾರು ಪುಟಗಳಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿ, ಇಡೀ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ತಾವೇ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದರು ೨೯–೧೨–೧೯೮೧ ರಂದು.

ಕೇವಲ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರ ಅರವತ್ತೈದು ಪುಟಗಳಷ್ಟು (ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ 700 ಪುಟಗಳು) ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಸಹಿ ಹಾಕಲೂ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಕೈಗಳಿಂದ, ಒಂದೇ ಬಾರಿಗೆ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದುದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಈಗಲೂ ನೋಡಿದ ನಾನೇ 'ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವರು ಬರೆದರೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪವಾಡದ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದ್ದೆ, ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ; ಈ ಅನುಭವ ಅದನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು.

ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬರೆದರೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ. ಬರೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ನೋಡಿ ಬರಬೇಕೆಂದು, ಭದ್ರಾವತಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಹೋಗಿ ಬಂದದ್ದಾಯಿತು. ನವೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದನೇ ತಾರೀಖು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ, ಹದಿನೈದರಂದು ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ, ಮೂವತ್ತೊಂದರಂದು ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಕೆ.ಎಸ್.ಆರ್.ಟಿ.ಸಿ. ಕನ್ನಡ ಸಂಘದಲ್ಲಿ ರಾಯರಿಗೆ ಸನ್ಮಾನಗಳಾದವು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಾಯಿತು. ಅದೇ ತಿಂಗಳು ಹದಿನೆಂಟನೇ ತಾರೀಖು ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ದಾವಣಗೆರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು.

ಈ ಪ್ರವಾಸಗಳು ಬರೆಯುವ ಕಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಬಂದು ಹೋಗುವವರೊಡನೆ ಮಾತು ಕತೆಗಳು, ದೂರದಿಂದ ಬಂದವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸದಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ? ಬರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಜನರೇ ? ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಅವರಿನ್ನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಏಳುವ ಮುನ್ನವೇ ಬಂದು ಅವರಿಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರಲ್ಲಿ ನಂಜನಗೂಡಿನ ಶ್ರೀ ಕಂಠ ಎನ್ನುವ ಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಳಿ ಬದುಕಿ,ಇಂದು ದುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಿಮಿತಿತತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಈ ಮಿತ್ರರು ಬಂದರೆ ಬೇಗ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹೇಳುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರ ಸಹನೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ತುಂಬಾ ದೊಡ್ಡದು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇ ಬಂದು ತಲೆ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಪ್ರಭಾಕರ್ 'ಅವರು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಬಂದು ತೊಂದರೆ ಕೊಡಬೇಡಿ' ಎಂದು

ಹೇಳಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ರಾಯರು, ಆತ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಡ ಪಾಪ ಇಂದು ಆತ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಷ್ಟು ಆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಅವನಿಗೆ ಸಾಹಿತಿಗಳೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣ. ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೀಗಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ, ನಾಳೆ ದೇವರು ನಮಗೇನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ ಎನ್ನಬೇಕೇ !

'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ದಸರಾ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅರಮನೆಯ ದರ್ಬಾರ್ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಸಂಗೀತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲು ಬಂದ ಡಾ|| ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮನ್ಸೂರ್ ಅವರು ಹೋಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡು ಫೋನ್ ಮಾಡಿದರು. ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಈ ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಲು ತಕ್ಷಣ, ಹೊರಟರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಡಾ|| ಮನ್ಸೂರ್ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಆತಿಥ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದು, ನಾವು ಬಯಸಿದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ, ಸಂತೋಷ ಕೊಟ್ಟು, ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಕಾರು ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತಾಗ—

'ತ.ರಾ.ಸು. ನೋಡಿ, ನೀವು ಹೆಚ್ಚು ವರ್ಷ ಬದುಕಬೇಕು. ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿಗರೇಟು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಆರೋಗ್ಯ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ'—ಎಂದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೇಳಿ, ನನಗೆ—

'ಇವರನ್ನು ಕಾಪಾಡೋ ಭಾರ ನಿಮದ್ರಿ' ಎಂದರು.

ಪರಸ್ಪರ ನಮಸ್ಕಾರದ ನಂತರ ಕಾರು ಚಲಿಸಿತು.

ದೊಡ್ಡ ಸಂಗೀತಗಾರರಾದರೂ ಆ ಯಾವ ಭಾವನೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದ ಇಂಥ ಸ್ನೇಹಿತರ ಪ್ರೀತಿ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಬರೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಯರಿಗೆ ಹಗಲು ಯಾವುದೋ – ರಾತ್ರಿ ಯಾವುದೋ ಅದರ ಪರಿವೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆ, ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ಬರವಣಿಗೆ ; ಅವರು ಮರೆತರೂ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿ, ಎಬ್ಬಿಸಿ ಆಹ್ವಾನ, ಉಪಹಾರ, ಹಾಲು, ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಪಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. 'ತುಂಬಾತಿಂದರೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಕಡಿಮೆ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದವರು, ಇನ್ನೂ ಕಡಿಮೆ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಿದ್ರೆ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ನುಂಗಿ ಮಲಗಿದರೂ ಯೋಚನೆಯ ಭಾರದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಲಾಗದೆ ಎದ್ದು

ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಯೋಚಿಸಿ, ಯೋಚಿಸಿ ಮನಸ್ಸು ದಣಿದರೆ, ಬರೆದು ಬರೆದೂ ಮೈದಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು, ರಾಯರು ಬರೆದ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಕೊರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಓದಿ, ಪ್ರತಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರನೂ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಇವನಿಗೂ ಅತಿಯಾದ ಕಾಫಿ ಚಟ. ನಾನು ವಿಪರೀತ ಕಾಫಿಯ ಚಟವಿದ್ದ ಈ ಗುರು – ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಸಾಕಾಗುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹಗಲೂ – ರಾತ್ರಿ ಯಾವಾಗೆಂದರೆ ಆಗ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಇಬ್ಬರೂ ಸಾಕಾಗಿ ಡಾ|| ತೇಜೋನಾಥ್ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಮೈ – ಕೈ ನೋವಿಗೆ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಪಡೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಿಗೇಡಿಯರ್ ಡಾ|| ಗೋಖಲೆ. ಮೈಕ್ರೋ ಬಯಾಲಜಿ ಲೆಕ್ಚರರ್ ಆಗಿದ್ದ ಕೆ. ವಿ. ರಾಜಾರಾಂ, ಡಾ|| ಅನ್ನಪೂರ್ಣ, ಹಾಗೂ ಡಾ|| ಕೆ. ಜಿ. ಎಸ್. ಭಟ್ಟರು ಆಗಾಗ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮನಸ್ಸಿನ ವೇಗಕ್ಕೆ ಬರವಣಿಗೆ ಸಾಗಲು ಆಗಾಗ ದೇಹಾರೋಗ್ಯ ಅಡ್ಡ ಬರುತ್ತಿತ್ತು, ವಿಪರೀತ ಸಿಗರೇಟು, ಕಾಫಿ ಸೇವನೆ, ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಇಲ್ಲದೆ, ಆಹಾರ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಗದೆ ಗ್ಯಾಸ್ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ ಎದೆಗೆ ಒತ್ತುತ್ತಿತ್ತು, ಉಸಿರಾಟ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗಾದಾಗಲೆಲ್ಲ ಮನೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇರುವ ರವಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ದಾಖಲಾಗಿ, ಎರಡು ಮೂರು ದಿನ ಇದ್ದು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆಮ್ಲಜನಕದ ಸಿಲಿಂಡರ್ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದು ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಮಿತ್ರರಾದ ಟಿ. ವಿ. ನಾರಾಯಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅದನ್ನೂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಬರೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಾರಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ವಾಸ ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಒಂದು ಬಾರಿಯಂತೂ, ಕಾದಂಬರಿ ಮುಕ್ಕಾಲು ಭಾಗ ಮುಗಿದಿರುವಾಗ ರಾತ್ರಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ ಸೇರಿದ ರಾಯರು 'ನನ್ನ ಕತೆ ಮುಗಿಯಿತು' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡರು. 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬರೆಯಲು ಹೋಗಿ, ಇವರ ಅಸ್ತಮಾನವೇ ಆಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ ಎನಿಸಿ ಸಂಕಟವಾಯಿತು.

ಹೊಟ್ಟೆನೋವು, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಸಂಕಟ ಅವರಿಗೂ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡುವ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನೂ ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮನೋಬಲ ಆಗ ಅವರದಾಗಿತ್ತು, ಬರೆಯುವುದನ್ನು ಮುಗಿಸಲೇಬೇಕು ಎಂಬ ಛಲ, ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವ ಆತ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜಗದ್ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ನಂಬಿಕೆ ಬಂದ ಗಂಡಾಂತರಗಳಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡಿದವು.

'ಇವರು ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದರೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಾದರೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಮುಗಿಸುತ್ತಾರೋ ?' ಎಂದು ನಾನು ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಇವರು ಅನಾರೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಲುತ್ತಾ, ಬರೆಯುತ್ತಾ ಪರಿಪಾಟಲು ಪಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಕ್ಕಳು ತಾನೇ ಹೇಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇದ್ದಾರು ? 'ಸಿಗರೇಟು ಜಾಸ್ತಿ ಸೇದಬೇಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, 'ನಿನಗ್ಯಾಕೆ ?' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೇಳಿದ ತಕ್ಷಣ ಅದು ಎಷ್ಟೇ ಹೊತ್ತಾಗಿರಲಿ ಸಿಗರೇಟನ್ನು ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ತಂದುಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಸಿಟ್ಟಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಿಗರೇಟನ್ನೂ ತಯಾರು ಮಾಡುವ ಕಂಪನಿಗಳನ್ನೇ ಬಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ತಂದುಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು— ಮಕ್ಕಳು.

ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಮೈ – ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದಾಗ ನಾನು ಹಾಯಾಗಿ ಉಸಿರುಬಿಟ್ಟೆ.

ಆದರೆ ಯಜಮಾನರು—?

ಅದುವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ಭಾವನಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಿ, ತೇಲುತ್ತಿದ್ದವರು ತಟಕ್ಕನೆ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದವರಂತೆ, ಎದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾವನೆಗಳೆಲ್ಲ ಬರೆದಾಗಿ, ಕುಳಿತಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರಲಾಗದೆ, ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾಗದೆ, ಮಲಗಿದರೂ ತಾವೇ ಚಿತ್ರಿಸಿದ ದುರಂತ ಕಣ್ಣು – ಎದೆಗಳನ್ನು ಕವಿದಂತಾಗಿ—

'ನಾನಿಲ್ಲಿ ಇರಲಾರೆ' ಎಂದು ಹೊಸ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಬಯಸಿ, ನನ್ನನ್ನೂ, ಪ್ರದೀಪನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟರು.

ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರಿಗೆ 'ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಆತುರ, ಸಂತೋಷ ತಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಒಡನಾಡಿಗಳಾದ ಡಾ|| ಬಿ. ಕೆ. ನಾಗರಾಜ್, ಕೇಶವ ಮೂರ್ತಿ ಮುಂತಾದವರೊಂದಿಗೆ ಸರಸವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡ ತಕ್ಷಣ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಡೂ ದಿನಗಳೂ ತಾವು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ದುರಂತವೆಲ್ಲ ಮರುಕಳಿಸಿದಂತಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ಇರದೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ಊರಿಗೆ ಮರಳಿದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ, 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಮುಗಿಸಿದ ದಣಿವಿನಿಂದ ಮೈ – ಮನಸ್ಸುಗಳು ಸೋತು. ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಹಾಯಾಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೇನೋ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ಅಷ್ಟು ಕಾಲ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಶಂಕರರ ಬಗೆಗಿನ ಯೋಚನೆ, ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ 'ಸುತ್ತು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚನೆಗಳು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲಾರಂಭಿಸಿ, 'ನೋಡು, ಹೊಸ

ದೊಂದು ಕಾದಂಬರಿ ತಲೇಲಿ ಮೂಡಿ ಬರುತಿದೆ' ಎಂದು ತಮ್ಮ ಆಲೋಚನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದರು.

ವೇದಾಂತದಿಂದ ಆಧುನಿಕ ವಿಜ್ಞಾನದವರೆಗಿನ ವಿಚಾರಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತೇನೆ. ಇದು ನನ್ನ ಮಹತ್ವದ ಕೃತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಹೊಸ ಹೊಸ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದರು.

ತಮ್ಮ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲಾರಂಭಿಸಿದ 'ಸುತ್ತು'ವಿನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಮ್ಮೊಂದಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಬಂದವರೊಡನೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು ಹಾಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಮುಖ ಮಿತ್ರರಲ್ಲಿ ಎಸ್. ಎಲ್. ಭೈರಪ್ಪನವರೊಬ್ಬರು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ನಮಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದ ಈಚೆಗೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಿಗೋ, ಭೈರಪ್ಪನವರು ತಿಂಗಳಿಗೋ ಒಮ್ಮೆ ಬಂದು ಒಂದು ಗಂಟೆ ಕಾಲ ಕುಳಿತು ರಾಯರೊಡನೆ ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡಿ ಹೋಗುವುದು ಪದ್ಧತಿ. ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಭೈರಪ್ಪನವರನ್ನು ಕಂಡರೆ ತುಂಬಾ ವಿಶ್ವಾಸ– ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣ ಮುಂದಿನ ಹುಡುಗ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆದು, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆಂದು, ಅವರು ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಿ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬರೆದ ನೆಲೆ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಓದಿದ ರಾಯರು ಅದನ್ನು ತುಂಬಾ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ಸಲ ಹೀಗೆ ಮಾತು ಬಂದಾಗ, ನಾನು ಮಕ್ಕಳು ಮರಿ ಬಗ್ಗೆ ಏನೋ ಹೇಳಿದಾಗ – 'ಭೈರಪ್ಪನ 'ನೆಲೆ' ಕಾದಂಬರಿ ಓದು, ನಿನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತೆ' ಎಂದು ರಾಯರು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ'ದ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಹುರಿದುಂಬಿಸಿದ್ದ ಭೈರಪ್ಪ ಈಗ ರಾಯರು ತಮ್ಮ 'ಸುತ್ತು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ, ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ರಾಯರು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾನು ಓದಬೇಕು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಿಬ್ಬರು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕೇಳಿಸಿದ ಮಾತುಗಳು ಆಸಕ್ತಿ ಕೆರಳಿಸುವಂತಿದ್ದವು.

'ಒಂದು ದಿನ ಬರದಿದ್ದರೆ ಏಕೋ ಬರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ರಾಯರು ಚಡಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೆರಿಯ ಮಿತ್ರರು – ದಿ|| ಕೆ. ವಿ. ರಾಜಾರಾಂ.

ಯಜಮಾನರ ಹಳೆಯ ಗೆಳೆಯ ಹೊಸನಗರದ ವೆಂಕಟರಾವ್ ಅವರ ದೊಡ್ಡ ಮಗ ರಾಜಾರಾಂ. ಕೆ. ಆರ್. ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದ ಇವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಇದ್ದು, ದಿನವೂ ಸಂಜೆ ಏಳುಗಂಟೆ ವೇಳೆಗೆ ಬರಬೇಕು. ದೇವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೂ ತಪ್ಪಿದರೂ ಇವರ ಈ ಸಂಜೆಯ ಭೇಟಿ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಯ

ದಿನ, ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ದಿನ, ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಿಥಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಬರಲಾಗದೆ. ಕಡೆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭೇಟಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರಸವಾಗಿ, ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಲೋಕದ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾತನಾಡುವ ರಾಜಾರಾಂ ನೊಂದಿಗೆ ರಾಯರು ಆಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತುಗಳು ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತು ಗಂಟೆ ಯಾದರೂ ಮುಗಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ರಾಜಾರಾಂ ಬರದಿದ್ದರೆ, ಅವರೊಡನೆ ಮಾತಾಡದಿದ್ದರೆ ರಾಯರು ಹೇಗೆ ಚಡ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ ರಾಯರ ಜೊತೆ ಒಂದು ದಿನ ಮಾತನಾಡಲಾಗದಿದ್ದರೆ ರಾಜಾರಾಂ ಕೂಡ ಏನನ್ನೋ ಕಳೆದುಕೊಂಡವರಂತೆ ಪೇಚಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಮಾತಿಗಷ್ಟೇ ಕಂಪನಿ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ರಾಜಾರಾಂ ರಾಯರ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ತಮಗೆ ಮಿತ್ರರಾದ ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ರಾಜಾರಾಂ ಅವರ ನೆರವು ಹೀಗೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಿತ್ರರಾದ ಡಾ|| ಗೋಖಲೆ ಯವರ ಸ್ನೇಹ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿ.

ಡಾ|| ಗೋಖಲೆ ಮೂಲತಃ ಮರಾಠಿಯವರಾದರೂ ಕನ್ನಡದ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತ ರಾಗಿ, ಕನ್ನಡದ ಓದು – ಬರಹ ಬಲ್ಲವರು. ಇವರ ಶ್ರೀಮತಿಯವರು ಖ್ಯಾತ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ಗಾಯಕಿ ಡಿ. ಬಿ. ಫಲೂಸ್ಕರ್ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರು ; ಇವರು ಆಕಾಶ ವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಗೋಖಲೆಯವರಿಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಅಭಿರುಚಿ.

ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ದಕ್ಷಿಣಾದಿ, ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಗೀತಗಳ ರೆಕಾರ್ಡುಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಯರಿಗಿದ್ದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರಾದ ಮಹಾರಾಜ ಜ್ಯೂನಿಯರ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಾದ ಶ್ರೀಧರರಾಜೇ ಅರಸು ಅವರು ಡಾ|| ಗೋಖಲೆಯವರನ್ನು ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗೇ ಪರಿಚಯಿಸಿದರು. ಸಮಾನ ಅಭಿರುಚಿ, ಸಂಗೀತದ ಹುಚ್ಚು ಗೋಖಲೆ – ರಾಯರ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಸೆಯಿತು. ಶ್ರೀಧರರಾಜೇ ಅರಸು ಅವರೊಡನೆ ಜೆ. ಡಿ. ಆಫೀಸ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀ ಚಲುವೇ ಅರಸ್ ಅವರು ಕೂಡ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮಿತ್ರರ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಗೋಜಲೆಯವರು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ರಾಯರು ಏಳುವ ಮುನ್ನವೇ ಬಂದು ಕಾದಿದ್ದು, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಜೆಲು ವಾಂಬ ಪಾರ್ಕಿಗೆ ವಾಕಿಂಗ್ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು – ವಾಕ್ ಮಾಡು ವುದು ಮೈಗೆ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದು.

ಮನಶಾಸ್ತ್ರ ತಜ್ಞರಾದ ಗೋಖಲೆ ರಾಯರು ಸೇವಿಸುವ ನಿದ್ರೆ ಬರುವ ಮಾತ್ರೆ ಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸದ ಅದೆಷ್ಟೋ, ತಮ್ಮ

ಮನೆಗೆ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಿಸುವ, ಆತಿಥ್ಯ ನೀಡುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಚುಚ್ಚಿದ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್‌ಗಳವೆಷ್ಟೋ.

ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸಂಗೀತ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಭೇಟಿ ಕೊಡುವ ಡಾ|| ಗೋಖಲೆ. ತಾವು ಅಂತಹ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಬದಲು, ರಾಯರನ್ನು ತಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮನೆಯ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹರಿಯಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆದರೆ ರಾಯರು ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನೆಪ ಹೇಳಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಹುಚ್ಚು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ, ತಮಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಸಂಗೀತಗಾರರು ಹಾಡಿದ, ನುಡಿಸಿದ ಸಂಗೀತಗಳ ಕ್ಯಾಸೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, ಅದನ್ನು ಹಾಕಿ ಮನ ದಣಿಯ ಕೇಳುವುದು ರಾಯರಿಗೆ ಬಹು ಪ್ರಿಯವಾದ ಒಂದು ಅಭ್ಯಾಸ. ಯೋಚನೆಗಳಿಂದ ಬೆಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡುವ ಶಕ್ತಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವುದಕ್ಕಿದೆ ? ಈ ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಾಯರು ಅರಿತಿದ್ದರು.

ರಾಯರ ಸಂಗೀತದ ಅಭಿರುಚಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು– ಡಾ|| ರಾಜೀವ್ ತಾರಾನಾಥ್ ಒಮ್ಮೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ, ಅವರ ತಂದೆ ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು, ತಾವು ಕೇಳಿದ ತಾರಾನಾಥರು ಮಾಡಿದ ಪರಕಾಯದ ಪ್ರವೇಶದ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ ರಾಜೀವ್ 'ಅದು ನಿಜ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಡೈರಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದರು.

ಸಂಗೀತದ ರಾಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, 'ಬರೀ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೇನು, ನುಡಿಸಿಯೇ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ರಾಜೀವ್, ಸಾರೋಡ್ ತಂದು, ಅದನ್ನು ನುಡಿಸಿ, ವಿವಿಧ ರಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸಿ, ಇದು ಇಂತಹ ರಾಗ, ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನುಡಿಸಿದ ಸಾರೋಡ್ ವಾದವನ್ನು ರಾಯರು ಟೇಪ್ ಮಾಡಿ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಸುತ್ತು' ಕಾದಂಬರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ, ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿ ಜಾರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಚಳವಳಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಗೋಕಾಕ್ ವರದಿಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಮಗಳು ಪೂರ್ಣಿಮಾ ಗಂಡು ಮಗುವಿನ ತಾಯಿಯಾದಳು.

ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿನ ನಕ್ಷತ್ರ ನೋಡಿ, ಏನೋ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಹಾಕಿ, ಮಗುವಿಗೆ ತಾವೇ 'ಅಕ್ಷಯ' ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು.

ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗೇ ಈ ಅಕ್ಷಯ ತನ್ನ ಮುತ್ತಜ್ಜನಿಗೆ 'ಕನಕಾಭಿಷೇಕ' ಮಾಡಿದ, ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಕಡಿಮೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ ಎಂದು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಳಿಯನ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರ ಎಣಿಕೆಯಂತೆ ಹೆಣ್ಣಾಗದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಗಂಡು ಮಗು ತನ್ನ ಮುತ್ತಜ್ಜ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ 'ಕನಕಾಭಿಷೇಕ' ಮಾಡಿ, ಎಲ್ಲರಿಂದ 'ವಂಶದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ತಲೆ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ' ಎಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡ.

ಯಾರು ಹೊಗಳಿದರೇನು, ಬಿಟ್ಟರೇನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಯಸ್ಸೇ ಈ ಮಗುವಿನದು ? ಮಾತನಾಡಿಸಿದವರ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ, ಎತ್ತಿಕೊಂಡವರ ಕೂಸಾಗಿ, ಪಿಳಿ ಪಿಳಿ ಕಣ್ಣು ಬಿಡುತ್ತಾ, ಅವರನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಸದಾ ನಗುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಮಗು ಅತ್ತದ್ದೇ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಮೂರು ಹೊತ್ತು ರಾಯರು ಬರೆಯುವ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ, ತನ್ನ ತಾತನನ್ನೇ ಮಿಕಿ ಮಿಕಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ಷಯನನ್ನು ಕಂಡರೆ, ತಾತನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಕರೆ.

'ನೋಡು, ನೋಡು ನಿನ್ನ ತಾತನ ಬುದ್ಧಿ, ನಿನಗೂ ಬರಲಿ.

—ಎಂದು ಮಗುವನ್ನು ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಾ ನಾನು ಹೇಳಿದೆರೆ—

'ಬೇಡಪ್ಪ ಬೇಡ, ಈ ತಾತನ ಬುದ್ಧಿ ಯಾರಿಗೂ ಬರೋದು ಬೇಡ, ನನಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಸಾಕು ಎಂದು ರಾಯರು ಹೇಳಿದಾಗ—

'ನಿಮ್ಮ ಹಟಮಾರಿತನದ ಬುದ್ಧಿ ಅಲ್ರೀ—ಬರೆಯೋ ಬುದ್ಧಿ ಬರಲಿ ಅಂದದ್ದು ನಾನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

'ಅದನ್ನೇ ನಾನು ಬೇಡ ಅಂದದ್ದು....ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವನಾಗಲಿ ನೋಡೋಣ, ಅವನ ಹಣೇಲಿ ಏನು ಬರೆದಿದೆಯೋ....' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ—

'ಪ್ರಸಾದು ಚಿಕ್ಕ ಮಗುವಾಗಿದ್ದಾಗ ಹೀಗೇ ಇದ್ದನಲ್ವೇ ?'

—ಎಂದಾಗ—

'ಹ್ಞೂ, ನೋಡು ಮಗು ಅಳೋದೇ ಇಲ್ಲ....' ಎಂದರು.

'ಅವಕ್ಕೂ ಗೊತ್ತು, ತಾತ ಕತೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ, ಯೋಚನೆ ಮಾಡ್ತಾನೆ— ಅಳಬಾರದೂಂತ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಹೀಗೆ ಮೊಮ್ಮಗುವಿನ ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಅವನ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಯಜಮಾನರ ಬಗ್ಗೆ ಬಹು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಗೋವಾದ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ತ.ರಾ.ಸು. ಬದುಕು ಬರಹ' ಗೌರವ ಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ಅದರ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾರಂಭ ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಾಟಾದುದರಿಂದ ಆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು.

೧೯೮೨ನೇ ಆಗಸ್ಟ್ ಒಂದನೇ ತಾರೀಖು ಭಾನುವಾರ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ವಿಧಾನ ವೀಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ಸ್ಟಿಟ್ಯೂಟ್ ಆಫ್ ಇಂಜಿನಿಯರಿಂಗ್ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಗೋವಾದ ಗೋಮಾಂತ ಭಾರತಿ, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಚಿತ್ರಶ್ರೀ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ರಾಯರ ಅಭಿನಂದನಾ ಹಾಗೂ 'ತ.ರಾ.ಸು. ಬದುಕು – ಬರಹ ಗೌರವ ಗ್ರಂಥದ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾರಂಭ ವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿತ್ತು.

'ಕನ್ನಡ ಪ್ರಭ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರೂ, ರಾಯರ ಆಪ್ತ ಮಿತ್ರರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಖಾದ್ರಿ ಶಾಮಣ್ಣನವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಈ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಖ್ಯಾತ ನಟ ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ದಂಪತಿಗಳು ಮುಖ್ಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿ ಆಗಮಿಸಿದ್ದರು.

ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀ ಶಾ.ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ತ.ರಾ.ಸು. ಗೌರವ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾವೂ, ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್‌ಪಟ್ಟ ಶ್ರಮವನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿ,ತಮಗಾಗಲೀ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗಾಗಲೀ ಅಧಿಕಾರದ ಬಲ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟು ಶ್ರಮವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯಲ್ಲಿ ತಾವು ಪ್ರಸ್ತಾ ಪಿಸಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾ, ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರು ಸಲ್ಲಿಸಿರುವ ನಾಡು ನುಡಿಯ ಸೇವೆಗೆ ಒಂದಲ್ಲ ಹತ್ತಾರು ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಬೇಕಿತ್ತು, ಅವರ ಕೃತಿಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ

ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಗೌರವ ದೊರೆಯಬೇಕಿತ್ತು. ಈಗಲೂ ದೊರೆಯಬೇಕು ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದರು.

'ತ.ರಾ.ಸು. ಬದುಕು ಬರಹ' ಅಭಿನಂದನಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದ ರಾಜ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಡಾ|| ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕರು 'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕುರಿತು ಇಂತಹ ಪುಸ್ತಕ ಇನ್ನೂ ಬರಬೇಕು ತರಾಸು ಅವರ ಬದುಕು – ಬರಹದ ಸಮಗ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೆ ಇದು ಪೀಠಿಕೆ ಯಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾ, 'ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಸನ್ಮಾನಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅಳೆಯುವುದು ತಪ್ಪು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸಾಧನೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್, ಸಮ್ಮೇಳನಾಧ್ಯಕ್ಷ ಪದವಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದು. ಇವುಗಳಿಂದೇನೂ ತ.ರಾ.ಸು. ದೊಡ್ಡವರಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಈಗಾಗಲೇ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ತ.ರಾ.ಸು. ಹಿರಿದಾದ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಂದರೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗೆ ಶೋಭೆಯೇ ಹೊರತು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ ಏನೂ ಅಲ್ಲ.' ಎಂದು ಮುಕ್ತ ಮನದಿಂದ ಹೇಳಿದರು.

ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರು 'ತ.ರಾ.ಸು – ಅನಕೃ ಅವರ ಮೊದಲ ಶಿಷ್ಯರಾದರೆ ನಾನು ಕಡೆಯ ಶಿಷ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ, 'ನಾನು ಅನಕೃ ಅವರ ನಡುವಣ ಶಿಷ್ಯ' ಎಂದು ನಾಯಕರು ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಸ್ನೇಹದ ಬಗ್ಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾತನಾಡಿದರು.

'ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದ ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ಮಾತ ನಾಡಿ, 'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಂಥ ಮಹನೀಯರು ರಚಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ರಾಜ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಉಂಟಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ 'ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ತ್ವದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಕಾದಂಬರಿಗಳು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಅವರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುವುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ವನ್ನೇ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದಂತಾಗಿದೆ' ಎಂದರು.

ಜೇನುಹುಳ ಕಡಿದು ಮುಖಕ್ಕೆಲ್ಲ ಗಾಯವಾಗಿದ್ದರೂ ತಾವು ಈ ಸಮಾ ರಂಭಕ್ಕೆ ಬರಲು ಕಾರಣವಾದದ್ದು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮೇಲಣ ಗೌರವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್, ತ.ರಾ.ಸು. ಬರೆದ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಟಿಸಿದ ತಮ್ಮ ಅನುಭವ ವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅವರ ಕಾದಂಬರಿ 'ನೃಪತುಂಗ' ತೆರೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು.

ಸನ್ಮಾನ ಪತ್ರವನ್ನು ನಟ ಉದಯಕುಮಾರ್ ಓದಿ, ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ 'ಸಾಹಿತ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ' ಬಿರುದನ್ನು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರು,

'ಸಾಹಿತ್ಯ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ ಬಿರುದು ನೀಡಿ, ಶಾಲು ಹೊದೆಸಿ ರಾಯರನ್ನೂ, ಸೀರೆ ಕುಪ್ಪಸ ನೀಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ ನಂತರ, ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ದಂಪತಿಗಳು ಶಾಲು ಹೊದಿಸಿ, ಸೀರೆ ಉಡುಗೊರೆ ನೀಡಿ ತಾವೂ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು.

'ಚಕ್ರ' ಎಂದರೆ ಸೊನ್ನೆ, ಆದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರ ಎಂದರೆ ಸೊನ್ನೆಗೆ ಈಶ್ವರ – ಸೊನ್ನೆ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಹೌದು. ಸೊನ್ನೆಯ ಹಿಂದೆ ಜನತೆಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಮೊತ್ತ ಸೇರಿದರೆ ಈ ಬಿರುದಿಗೆ ಬೆಲೆ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದೇ ರಾಯರು ತಮ್ಮ ಭಾಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ, 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಪ್ರೀತಿ, ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ನನಗೆ. ಅದೇ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಗೌರವ ಡಾಕ್ಟರೇಟ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದು. ಈ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ ನನಗೆ ಬರಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಪುಸ್ತಕ ತರಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ, ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿದರು.

ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದ ಶ್ರೀ ಖಾದ್ರಿಶಾಮಣ್ಣನವರು ಮಾತನಾಡಿ – 'ತ.ರಾ.ಸು. ಕಳೆದ ದಶಕವೆಲ್ಲ ಬರೆಯದಿದ್ದರೂ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಆತನ ಕೃತಿಗಳ ಸತ್ವ ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿನದು. ಜನತೆ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಜನತೆಯ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಕಾದಂಬರಿಕಾರರ ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿ, ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಇವರು ಬದುಕಲಾರರು. ಸಾಹಿತಿಗಳ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ಓದುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು' ಎಂದು ನುಡಿದರು.

ಸರಳವಾಗಿ, ಅಷ್ಟೇ ಸುಂದರವಾಗಿ ನಡೆದ ಈ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಲು ಶಾ. ಮಂ. ಕೃಷ್ಣರಾಯರೊಡನೆ ಗೌರಿಸುಂದರ್ ಮುಂತಾದ ಮಿತ್ರರು ಶ್ರಮಿಸಿದ್ದರು.

ಬಹು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ದೂರದ ಗೋವಾದಿಂದ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದು ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಸಮಾರಂಭ ಮಾಡಿದ ಈ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು ರಾಯರ – ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹದ ಕುರುಹಾಗಿ ಒಂದು ಫೋಟೋ ಕೂಡ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಈಗಲೂ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ; ಅ.ನ.ಕೃ., ತ.ರಾ.ಸು., ಬೀಚಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಇವರ ಹೃದಯ ವೈಶಾಲ್ಯ ದೊಡ್ಡದು.

ಈ ಬಾರಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿನ ಆಕಾಶವಾಣಿಯವರು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾಮಣ್ಣನವರಿಂದ ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು, ವಿವಿಧ ಭಾರತಿಯವರು ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಂದ ಚಲನಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ರೆಕಾರ್ಡ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಂತರ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಯರು ತಮ್ಮ 'ದೇಹ ರಿಪೇರಿ'ಗೆಂದು ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಟು ನಿಂತರು ; ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತರು,

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ತಂಗಿ ಕವುಲವ್ಮನ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿದ ರಾಯರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾ, ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು ಸಂಶೋಧಿಸಿದ್ದ ಗುಹಾ ಚಿತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಸುವ, ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆಯುವ ಹಾಗೂ 'ಚಿತ್ರಮಯ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಕೆಲಸ ; ನನಗೆ–? ತಳಕಿನಲ್ಲಿ ತಾತ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರು ವಾಸಿಸಿದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ರಾಮಮಂದಿರ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ.

ತಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸನ್ಮಾನ ನಡೆದಾಗ, ಸನ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಶ್ರೀಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು 'ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು ಹುಟ್ಟಿದ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಮನೆ ಎಲ್ಲಿದೆ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿ ನೋಡಲಪೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ತಾತ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಮನೆಯಿದ್ದ ಪಾಳು ಜಾಗವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದೆ.

ಆ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ತಂಗಲಿ, ಜಾಲಿಗಿಡಗಳು, ಊರವರು ಮಾಡಿದ್ದ ಹೊಲಸು ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ನನಗೇ ಅಸಹ್ಯವಾಯಿತು.

ಈ ಜಾಗವನ್ನು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಲೇ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆ ದಿನದಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಸರಿಯಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಳಕಿನ ಶ್ಯಾನುಭೋಗ ಗುಂಡಣ್ಣ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದು, ರಾಯರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಯಜಮಾನರೇ—

'ಗುಂಡಣ್ಣ, ನಮ್ಮ ತಾತನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡೋಣಾಂತ ಇವಳು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಾಡ್ತಾಳೆ. ಏನು ಮಾಡೋಣ ಹೇಳು' ಎಂದರು.

ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿ, ಅವರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನನಗೆ ಹೊಳೆದ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; 'ಆ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕಟ್ಟಿಸೋಣ....'ಎಂದು.

* * * *

ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿ—

'ನಿನ್ನ ಆಲೋಚನೆ ಒಳ್ಳೆಯದೇ, ನಮ್ಮ ತಾತ ರಾಮಾಯಣ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆ ಅದು. ಅಲ್ಲಿ ರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು ... ಎಂದು ಹೇಳಿ,

'ದೇವರು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿ, ನಾವು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟರೆ ನೀನೇ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕಪ್ಪ' ಎಂದರು.

'ಆಗಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ನನ್ನ ಕೈಲಾದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದ ಗುಂಡಣ್ಣ ಮಾತು ಅಲ್ಲಿಗೇ ಮುಗಿಯಿತು.

ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಸಲಹೆ ನನ್ನಿಂದ ಬರಲು ಕಾರಣ— ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರಕಾಂಡ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದ ನನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣದ ಆ ವಿಚಾರಗಳೇ ತುಂಬಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅದು ಹೀಗೆ ಮಾತಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು.

ನಾನು ಸುಂದರಕಾಂಡ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಒಂದು ಹಿನ್ನಲೆ ಇದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ನವರಾತ್ರಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಮಾವನವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ 'ಈ ಬಾರಿಯ ನವರಾತ್ರಿ ಕಾಲದ ಪೂಜೆ, ಪಾರಾಯಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲೇ ಮಾಡಿ' ಎಂದು ಅವರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು, ದುರ್ಗದಿಂದ ನಮ್ಮತ್ತೆಯನ್ನೂ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು, ನವರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ನಿಂತಿದ್ದ ಅನಂತನ ಹಬ್ಬ, ವರಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದೆವು. ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದ 'ಸುಂದರಕಾಂಡ'ದ ಪಾರಾಯಣವನ್ನೂ ಮಾವನವರು ಮಾಡಿದರು. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ, ಸುವಾಸಿನಿಯರ ಪೂಜೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತೆ ಮಾಡಲು ರಾಯರು ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದರು.

ಪೂಜೆ – ಪಾರಾಯಣ – ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಎಲ್ಲ ಮುಗಿದು, ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಮಾವನವರು ಊರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ—

'ನನಗೆ ವಯಸ್ಸಾಯಿತು, ಈ ಸುಂದರಕಾಂಡ ಪಾರಾಯಣದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೀನು ತೆಗೆದುಕೋ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ನೀಡಿದರು.

ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೇ ರಾಯರು ರಾಮನ ಬಗ್ಗೆ, ರಾಮಾಯಣದ ಬಗ್ಗೆ ಭಕ್ತಿ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ತಮ್ಮ ತಂದೆಗೆ ಹೇಳಿದರು.

'ರಾಮಣ್ಣ, ರಾಮಾಯಣದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾತಾಡುತ್ತೀಯಾ. ನಾನು ಟೇಪ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ'

'ಅಲ್ಲಪ್ಪ, ನಾನು ಮಾತಾಡಿದರೆ ಧ್ವನಿ ನಡಗುತ್ತೆ. ಟೇಪ್ ಮಾಡ್ತೀನಿಂತೀಯ ಮಾತು ಹೇಗೇ ಬರುತ್ತೋ ಏನೋ'

'ಹೇಗಾದ್ರೂ ಬರಲಿ – ನೀನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮಾತಾಡು'

'ಅಯ್ತಪ್ಪ, ನಿನ್ನ ಆಸೆ – ಏಕೆ ಬೇಡ ಅನ್ನಲಿ' ಎಂದು ಮಾವನವರು ಭರತನ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿದರು. ಭರತನ ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಅನುಭವಿಸಿ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಅವರ ಧ್ವನಿ ಗದ್ಗದಿತವಾಗಿ, ಅವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕೇಳಿದ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಲ್ಲೂ ನೀರಾಡಿತು.

ತಮ್ಮ ತಂದೆಯಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆದ ಯಜಮಾನರು ಮುಂದಿನ ನವರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಂದರಕಾಂಡ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿದರು. ಒಂದು ವರ್ಷಕ್ಕೇ ಅವರಿಗೆ ಸಾಕಾಯಿತು. ಮಡಿ, ಉಪವಾಸ, ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಕೂರುವುದು ಇವೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿ 'ಇದನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ನನ್ನ ಕೈಲಿ ಆಗೋಲ್ಲ. ನನ್ನ ದಾರಿಯೇ ಬೇರೆ' ಎಂದರು. ತಲೆ ತಲಾಂತರದಿಂದ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಹೇಗೆ? ರಾಯರ ಬದಲು ನಾನು ಮಾಡಬಹುದೋ ಬೇಡವೋ ? ಇದೇ ಯೋಚನೆ ನನಗೆ.

ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಅಜ್ಜಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಮ್ಮನವರು 'ನೀನು ಮಾಡು. ಸುಂದರಕಾಂಡ ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಬಹುದು' ಎಂದಂತಾಗಿ, ತಕ್ಷಣ ಆ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆ ಪೀಠಿಕೆ ಓದಿದೆ. ಅವರಲ್ಲೂ ಇದೇ ಮಾತು ಬರೆದಿತ್ತು. ನಡೆದ್ದದನ್ನು ರಾಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

'ನೀನು ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿದರೆ ನನ್ನದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ನೀನೆ ಮಾಡು' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿತರಾದ ಅವರು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಸುಂದರಕಾಂಡ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡುವ ಭಾಗ್ಯ ನನ್ನ ಪಾಲಿನದಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರು ಬಾಳಿ ಬದುಕಿದ ಆ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರೇರಣೆ ನನಗೆ ಬಂದದ್ದೂ ಮಾರುತಿಯ ಕೃಪೆ ಎಂದೇ ನನ್ನ ದೃಢ ನಂಬಿಕೆ.

ಯಜಮಾನರು ಪದೇ ಪದೇ ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿತ್ತಲ್ಲ, ಶ್ರೀ ಆರ್. ಗುಂಡೂರಾಯರು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ನೀಡಿತ್ತು. ಡಾ|| ರಾಜ್‌ಕುಮಾರ್ ಅವರು ಐದು ಸಾವಿರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು.

ಈ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಬಂದರೂ ಖರ್ಚಾಗುತ್ತೆ. ಹೀಗೆ ಬಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ಕೆರೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಲು ನೀರಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಯೋಚಿಸಿದೆ, ಬಂದ ಈ ಹಣವನ್ನು ಹಿರಿಯರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ದೇವಸ್ಥಾನದ

ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸೋಣವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡಿ, ಈ ಪವಿತ್ರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಅಳಿಲು ಸೇವೆ ಎಂದು ನೀಡಿದ ಮಿತ್ರರ, ಭಕ್ತರ ನೆರವನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದೆವು.

'ಶ್ರೀರಾಮ ಮಂದಿರ' ಮಾಡುವ ನನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ರಾಯರು, ಯಾರೂ ಅಡ್ಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. 'ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಮಾಡು, ನಾನು ಬೇಕಾದ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ರಾಯರು, ತಮ್ಮ ತಂಗಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಹಕಾರ ನೀಡಿದರು.

ತಳಕಿನಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾನುಭೋಗ ಗುಂಡಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ರಾಮ ಮಂದಿರ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಕೆಲಸ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದೆ. ಮೊದಲು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ, ತೆಗೆಸಿ ಹೇಸಿಗೆ ಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡಿಸಿ, ದಿ|| ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ, ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯನವರ ಫೋಟೋಗಳನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರ ಫೋಟೋ ಜತೆ ಇಟ್ಟು ಒಂದು ಗುರುವಾರ ಪೂಜಿಸಿ, ಭಜನೆ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಪಾಯ ತೋಡುವ ಕೆಲಸ ಆರಂಭಿಸಿದೆ. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಗುದ್ದಲಿ ಪೂಜೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದೆವು. ಆ ದಿನ ಸಂಜೆ ಹಸುವೊಂದು ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ವಾಗಿ ಬಂದು, ಗುದ್ದಲಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಗಂಜಲ ಹಾಕಿದಾಗ, 'ಎಲ್ಲರೂ ಇದು ಶುಭ ಸೂಚನೆ' ಎಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದರು.

ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಗುಂಡಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಇದ್ದು, ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಮೈಸೂರು ಗಳಿಗೆ ಓಡಾಡುತ್ತಾ, 'ಮೇಸ್ತ್ರಿ'ಯಾಗಿ ನಿಂತು ಶ್ರೀರಾಮ ಮಂದಿರದ ಕಟ್ಟಡ ಕೆಲಸ ಪೂರೈಸಿದೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಡ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲೇ ಶ್ರೀರಾಮ ದೇವರ ಫೋಟೋ ಇಟ್ಟು, ಕುಳಿತು ಮಲಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿದ್ದ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಬೇಡ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲಸದವರೆಲ್ಲ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕ ಆ ಸುಡು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ದಾವಾರಿ ನಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೀರು ಕೇಳಿದ. ಕೊಟ್ಟ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಹಾಯಾಗಿ ಕುಳಿತ ಆ ಮುದುಕ 'ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರೆ ಶಾಂತಿ ಸಿಗ್ತದವ್ವ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಹೋದ.

ಆತನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಶಾಂತಿ ಯಾವಾಗ ಸಿಗುತ್ತದೆ, ಎಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಯೋಚನೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಹೋಗಿ, ಇದಕ್ಕೆ 'ರಾಮ ಮಂದಿರ' ಎಂದೇ ಏಕೆ ಕರೆಯಬೇಕು, ರಾಮನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರೇ ಸಾಕೇ ? ರಾಮನನ್ನು ಕಟ್ಟಿ

ಕೊಂಡ ಸೀತೆ ಲೆಖ್ಖಕ್ಕಿಲ್ಲವೇ ?—ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳೆಲ್ಲ ಎದ್ದು, ನನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಬಾಳು ನೆನಪಾಗಿ—

'ಈ ಗಂಡಸರು, ಅವನು ದೇವರಾಗಲೀ, ಮನುಷ್ಯನಾಗಲೀ ಮಹಾ ಸ್ವಾರ್ಥಿ' ಎಂದುಕೊಂಡೆ.

ನನ್ನ ಅತ್ತೆ – ಸೀತಮ್ಮ, ಮಾವ – ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯ—

ಹಿರಿಯರ ನೆನಪಾಗಿ, ಹಿರಿಯರು ಬಾಳಿದ ಈ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವ ರಾಮ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾಮಿಕಾರ್ಯ, ಸ್ವ–ಕಾರ್ಯ ಎರಡೂ ಆಯಿತು ಎಂಬಂತೆ 'ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂದಿರ' ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದೆ. ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಅಚ್ಚಾದವು.

26–11–1982ರಂದು (ಕಾರ್ತೀಕ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿ) ತಳಕು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಕವಿ ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನವರ ಪುತ್ರರಾದ ಡಿ॥ ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ಟಿ. ಎಸ್. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ಮತ್ತು ಡಿ॥ ಟಿ. ಎಸ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಯ್ಯ ಇವರ ಜ್ಞಾಪಕಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಮ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂದಿರದ ಉದ್ಘಾಟನೆಯನ್ನು ಬಸವಾಪಟ್ಟಣದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಕೃಪಾ ಶ್ರಮದ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರೂಜಿಯವರು ನೆರವೇರಿಸಿದರು.

ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವ ಈ ರಾಮ ಮಂದಿರದ ಉದ್ಘಾಟನಾ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮನೆತನದ ಎಲ್ಲ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು, ಬಂಧುಗಳು. ಮಿತ್ರರು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಸೇರಿದರು. ಕೈಗೆ ಕೈ ಸೇರಿ ಈ ಶುಭ ಕೆಲಸ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯಿತು.

ಅಬ್ಕಾರಿ ಅಧೀಕ್ಷಕರಾಗಿದ ಕೆ. ಎಂ. ರಾಜಶೇಖರ್, ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ಮಿತ್ರರು ಮಾಡಿದ ಸಹಾಯ ಸಹಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮ ಮಂದಿರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ, ನನ್ನ ಬಹುಕಾಲದ ಕನಸು – ನನಸಾಗಿ, ಬಂದಿದ್ದ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರೊಡನೆ ನಮ್ಮ ಈ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡು, ಅಷ್ಟು ದಿನ ಮರೆತಿದ್ದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಮರಳಿದೆವು.

ಮರಳುವ ಮುನ್ನ ಶ್ರೀರಾಮ ಮಂದಿರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ ಭಕ್ತ ಮಾರುತಿಯಂತೆ ನಿಸ್ಪೃಹತೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶ್ಯಾನುಭೋಗ ಗುಂಡಣ್ಣ, ಹಾಗೂ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಅರ್ಪಿಸಿದೆವು. ಗುಂಡಣ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದರೆ, ಅವನ ಹೆಂಡತಿ ವತ್ಸಲಾ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು. ಮಕ್ಕಳು ಕಾಫಿ, ತಿಂಡಿ, ಊಟ ಹೊತ್ತು ಹಾಸಿಗೆ

ಹಾಸಿ ಉಪಚರಿಸಿದವರು, ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕತ್ತೆ, ಹನುಮಂತ ರಾಯರ ಹೆಂಡತಿ ಕಮಲಮ್ಮ – ಇವರಿಗೂ ದೇವರಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಭಕ್ತಿ ನನ್ನ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕೈಲಾದ ಸಹಕಾರ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನನಗೆ ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ಷರಬತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ತಂಪು ನೀಡಿದವರು.

ಇವರನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಊರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಸನ್ನಾಹ ಮಾಡುತ್ತಾ, ರಾಮ ಮಂದಿರದ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತು. ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡೋಣ ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ, 'ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತು ಹೇಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತೀಯಾ ?' ಎಂದು ನೆನಪು ಕೊಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ.

ನಾವು ದಂಪತಿಗಳು ಕಂಕಣಕಟ್ಟಿಕೊಂಡವಾದರೂ, ರಾಯರಿಗೆ ಕೈಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆದಷ್ಟು ದೇವರ ಕೆಲಸವನ್ನೆಲ್ಲ ಮಗ ಪ್ರಸಾದು, ನಾನು ಮಾಡಿದೆವು. ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಓಡಾಡಿದ ಯಜಮಾನರು ದಣಿದು ಮಲಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಂತು ಎದೆನೋವು ಏನಪ್ಪ, ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗತಿ ? ಗುಂಡಣ್ಣ ಅವಸರವಾಗಿ ಮೇಲೆದ್ದ. ಲೂನಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಾರಿ ಕಾಣದ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಬಸ್‌ಸ್ಟ್ಯಾಂಡಿಗೆ ಹೋದ. ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಕರೆ ತಂದ. ಇಂಜೆಕ್ಷನ್, ಮಾತ್ರೆ ಎಲ್ಲಾ ಆಯಿತು. ಬೆಳಗಾಗುವ ತನಕ ಕೂತ ಡಾಕ್ಟರು 'ಮೂರು ದಿನ ಎಲ್ಲೂ ಪ್ರಯಾಣ ಬೇಡ' ಎಂದರೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಕಾರು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟೆವು – ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಉಳಿದರು ಎಂದೆನಲ್ಲ. ಅವರು ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು, ಹಿರಿಯೂರು, ಹೊಳಲ್ಕೆರೆ, ಚಳ್ಳಕೆರೆ, ತಾವ್ರದ ಗಣಿ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ರಾಯರ ಸನ್ಮಾನಗಳಾದವು.

'ರಾಮ ಮಂದಿರ'ದ ಉದ್ಘಾಟನೆಯ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಮೈಸೂರಿನಿಂದ ಬಂದ ಪ್ರಭಾಕರ್, ತನಗೊಪ್ಪಿಸಿದ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತವಾನ'ದ ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲಸ ಪೂರೈಸಿ, ರಾಯರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ 'ಬ್ಲರ್ಬ್' ಅನ್ನು ತಾನೇ ಬರೆದು – ಮುದ್ರಿತ ಫಾರಂಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಂದು ತೋರಿಸಿ, 'ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಿತು, ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಬೈಂಡ್ ಆಗಿ ಪುಸ್ತಕ ಹೊರಬರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಯಲು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿದ್ವಯರು ತೋರಿಸಿದ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿದ. ಕೇವಲ ಎರಡು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ

ಇಷ್ಟು ಗಾತ್ರದ ಪುಸ್ತಕ ಅಚ್ಚಾದುದಕ್ಕೆ ರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಕ್ಷಾ ಪುಟಗಳ ಸಹಿತ ಬೈಂಡಾದ ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನದ ಪ್ರತಿ ಕೈಸೇರಿತು. ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನೋಡಿದರೇ ಸಾಕು – ರಕ್ಷಾಪುಟವೇ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪುಟ ತಿರುವಿದರೆ ಮುತ್ತು ಪೋಣಿಸಿದಂತೆ ಅಚ್ಚಾದ ಅಕ್ಷರಗಳು, ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ದುರ್ಗದ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ, ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕನಾದ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಗಳು.

'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಕಾದಂಬರಿಯ ಬರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ರಾಯರು ಕವರ್ ಪೇಜ್ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿಸಬೇಕು, ಒಳಗಡೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದ ಆರಂಭಕ್ಕೂ ಯಾವ ಯಾವ ಚಿತ್ರ ಬರೆಸಬೇಕು ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ತೂಗು ಹಾಕಿದ್ದ, ಕಿರಿಯ ಕಲಾವಿದ ವಿ. ಆರ್. ಸಿ. ಶೇಖರ್ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಶೃಂಗೇರಿಯ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಚಿತ್ರಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದು, 'ಶೇಖರ್ ಕೈಲೇ ಬರೆಸಬಾರದೇಕೆ ?' ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆ ಬಂದು ತಕ್ಷಣ ಶೇಖರನನ್ನು ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಂಡರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನವೇ ಬಂದ ಶೇಖರ್‌ಗೆ ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನದ ಅಂತಿಮ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, 'ಕತ್ತಲಾಯಿತು, ಮತ್ತೆ ಬೆಳಕಾಗಲಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಸಾಲನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ರಕ್ಷಾಪುಟವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು, ಒಳಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಯಾವ ಯಾವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಲಹೆ – ಸೂಚನೆ ನೀಡಿದರು.

ತಕ್ಷಣ ಶೇಖರ್ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನಗಳಿದ್ದು, ಅಲ್ಲಿನ ಮಿತ್ರರ ನೆರವಿನಿಂದ ಕೋಟೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಾಡಿ ರೇಖಾ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದದ್ದಲ್ಲದೆ, ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಾನದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಎರಡು ಮೂರು ದಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಅನುಭವಿಸಿ ಒಂದು ದಿನ ಸಂಜೆ ಹಿಡಿಂಬೇಶ್ವರನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ಯಜಮಾನರು ಕೊಟ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಜಲವರ್ಣ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ತಂದು ತೋರಿಸಿದಾಗ ಕಿರಿಯನಾದರೂ ಆತನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಕಂಡು ರಾಯರು, ನಾವು ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟೆವು.

ಶೇಖರ್ ಪರಿಚಯ ನಮಗೆ ಆತನ ಊರಾದ ಶೃಂಗೇರಿಯಲ್ಲೇ ಆಗಿತ್ತು – ರಾಯರು ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠದ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ತಾನು ಆಗ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಶೇಖರ್‌ನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ರಾಯರು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪೀಠಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಸಿದ್ದರು. ಹಾಗೆ ಪರಿಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಆಗಾಗ ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಲೆಂದೇ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಖರ್.

ಕಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿ, ರಾಯರಿಂದ ಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತಾನು ಹೊಸದಾಗಿ ಬರೆದ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಶೃಂಗೇರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದ ಹತ್ತಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು, ಕೆಲವು ಬೇರೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತನ್ನ ನೆನಪಾಗಿ ರಾಯರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಈಗಲೂ ಇವು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಯಾರೇ ಹೊಸಬರು ಬರಲಿ, ಮೊದಲು ಈ ಚಿತ್ರಗಳು ಅವರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ, ಇದನ್ನು ಬರೆದವರ ಬಗ್ಗೆ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ರಾಯರು ಹಾಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಶೇಖರನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದೆಹಲಿ, ಬೊಂಬಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಶೇಖರ್ ಅಂದಿಗೂ – ಇಂದಿಗೂ ಸಹಜ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದೆ, ನಮ್ಮ ಪಿ. ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ನಮಗಿದ್ದ ಹಾಗೆ.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿಯೊ ಅಷ್ಟೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಚಿತ್ರ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಆಸಕ್ತಿ. ಹಲವಾರು ಮಂದಿ ಹೆಸರಾಂತ ಚಿತ್ರ ಕಲಾವಿದರ ಸ್ನೇಹ ಸಂಪರ್ಕ ಅವರಿಗಿತ್ತು. ಎಸ್. ಎನ್. ಸ್ವಾಮಿ, ಆರ್. ಎಸ್. ನಾಯ್ಡು ಮುಂತಾದವರ ನಿಕಟ ಸ್ನೇಹ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ. ಆರ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾವು ಕೊಟ್ಟ ಕಾಫಿ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ರುಚಿ ಎನಿಸಿ, ಹೋದ ಮೇಲೆ ಕಾಗದ ಬರೆದು, ನಮ್ಮ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೇ ಕಾಗದದ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ, ತಾವು ಬಂದಾಗ ಕಂಡ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬಂದಾಗ ಕಾಫಿ ಕುಡಿದು, ರಾಯರೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ, ಅಂದಿನ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇಂದು ಕಾಪಾಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಪೇಚಾಡುತ್ತೇವೆ.) ಆರ್. ಎಸ್. ಎನ್. ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಬುದ್ಧನ ಪ್ರತಿಮೆ ಮತ್ತಿತರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಆ ಹಳೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತಾ ಈಗಲೂ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ಈ ಗೆಳೆಯರ ಕಲಾಕೃತಿಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶಿವಮೊಗ್ಗದ ಕಲಾವಿದರಾದ ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು. ಕಲಾವಿದರ ಬಿ. ಪಿ. ಬಾಯಿರಿ ಅವರ ಅಜಂತಾ ಚಿತ್ರಗಳು ಶೇಖರ್ ಅವರ ಚಿತ್ರಗಳೊಡನೆ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿ, ನೋಡಿದವರಿಗೆ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರ ಮನೆ ಒಂದು ಆರ್ಟ್ ಗ್ಯಾಲರಿ ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಲಾಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಜಾಗ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು, ರಾಯರಿಗೆ ಬಂದ ಸನ್ಮಾನ ಪತ್ರಗಳು ಅಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿವೆ.

ಈ ಚಿತ್ರಗಳ ಜತೆಗೆ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬರೆದ ರಾಯರಿಗೆ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಬಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಚಿತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕು.

ರಾಯರ ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹವಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕಲಾವಿದ ಮಧುಗಿರಿ ರಾಮು. ಒಮ್ಮೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಾಡಲ್ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ—

'ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ನಾನೊಂದು ಮದಕರಿ ನಾಯಕನನ್ನು ಬರೆದು ತರುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಮೂರಡಿ ಎತ್ತರದ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ತೈಲ ವರ್ಣಚಿತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿ. ಫ್ರೇಮ್ ಹಾಕಿಸಿ ತಂದ ರಾಮು—

'ನೋಡು ಹೇಗಿದೆ ?' ಎಂದಾಗ, ರಾಮುವಿನ ಆಸಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಭೆ ಕಂಡು ನಮಗೆಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

ಆ ವೇಳೆಗೆ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ'ದ ಒಳ – ಹೊರ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಚಿತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಬ್ಲಾಕ್ ಆಗಿ. ಮುದ್ರಣ ಮುಕ್ತಾಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದಾಗ—

'ಇರಲಿ ಬಿಡು ಸುಬ್ಬಣ್ಣ, ಈ ವಯಸ್ಸಲ್ಲಿ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬರೆದಿದೀಯಲ್ಲ ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ನನ್ನ ಅಭಿನಂದನಾ ಕಾಣಿಕೆ ಅಂದುಕೋ. ಇದು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿ. ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಮಾಡೆಲ್ ಬೇಕು ಅಂತಿದ್ಯೆಲ್ಲ, ಬೇಕಾದರೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಈ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ರಾಮುವಿನ ಸ್ನೇಹದ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕಡಿಮೆಯೇ !

ಈ ಚಿತ್ರ ಕಲೆಯ – ಕಲಾವಿದರ ವಿಷಯ ಬಂದಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದೆ—

ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ಮಗ ಪ್ರಸಾದ್ ಚಿಕ್ಕವನಾಗಿದ್ದಾಗ ಚಿತ್ರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿ, ಹಲವಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಗಿಟ್ಟಿಸಿದ. ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾಗ, ಅವನ ಈ ಆಸಕ್ತಿ ಕಂಡು ನನಗೆ ಭಯವಾಯಿತು. 'ಮಹರಾಯ, ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಒಬ್ಬರೇ ಸಾಕು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರೋದು ನೀನು ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಡ. ಏನಾದರೂ ಓದಿ, ಪಾಸ್ ಮಾಡಿ, ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ಕೆಲಸ ಹಿಡಿದು ಹಾಯಾಗಿರು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಲವಂತದಿಂದ ಈ ಕಲೆಯ ಹುಚ್ಚನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದೆ. ನನ್ನ ಅನುಭವ ನನ್ನಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಸಿತ್ತು.

ಬರೀ ಕಲಾವಿದರನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕಿರಿಯ ಲೇಖಕರನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದೆಂದರೆ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಉತ್ಸಾಹ. ತಾವು ಬರೆದಿರುವುದನ್ನು ತಂದು ತೋರಿಸಿ, ಮುನ್ನುಡಿ ಬಯಸಿದಾಗ, ಅವರು ಕಿರಿಯರೆಂದು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡದೆ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿ, ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಆಗಾಗ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪಾಂಡವಪುರದ ಗೆಳೆಯ ಪಿ. ಅಬ್ದುಲ್ ಸತ್ತಾರ್ ಅವರಿಗೆ 'ನಾನು ಹೈದರಾಲಿಯನ್ನು ವಿಲನ್ ಮಾಡಿ ಬರೆದೆ. ಆದರೆ ಆತನ ಸಮಗ್ರ ಬದುಕಿನ ಬಗ್ಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ನೀನು ಬರಿ' ಎಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಿ, ಆತ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ 'ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತು ?' ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಭಾಕರನಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದ ರಾಯರು, ಬರೆಯಲು ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದು ಬರೆಯುವುದಿಲ್ಲ, ಅಲೆಯುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಬೇಜಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ಅದಕ್ಕೂ ಬಗ್ಗದಿದ್ದಾಗ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ' ಸಂಪಾದಕರ ರಾಮಲಿಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆದು 'ಪ್ರಭಾಕರ್ ಹಿರಿಮುದಕರಿ ನಾಯಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಪತ್ರಿಕಾ ಹೇಳಿಕೆ ನೀಡಿ, ಅವನನ್ನು ಬರೆಯುವ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಸಿದರು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ಮಾಡಿದ್ದು ಇದೇ ಕೆಲಸ. ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು, ಬಿ. ರಾಜಶೇಖರಪ್ಪ ಇವರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಹೊಸಬೆಳಕು ಬರುತ್ತಿದೆ ಎಂದು ಅರಿತ ರಾಯರು ದಿನವೂ ಅವರ ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ, ಅವರನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತಾ, ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು ಬರೆದ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಮುನ್ನುಡಿ ಬರೆದರಲ್ಲದೆ, ಅವರ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾರಂಭವನ್ನೂ ಮುಗಿಸಿ, ಊರಿಗೆ ಬಂದರು.

ಈ ಕೆಲಸದ ಜತೆಗೆ ದಿನವೂ ಸಂಜೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ರಾಯರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಯುವ ಮಿತ್ರರಿದ್ದರು. ಇನ್ನೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ದೆಸೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಎಸ್ಕೆ, ಮಧುಸೂಧನ, ಬಂದಗದ್ದೆ ರಾಧಾಕೃಷ್ಣ ಇವರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಇಬ್ಬರೂ ಈಗಲೂ ನೆನೆದು ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾರೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕ ಎಸ್. ರಾಮಲಿಂಗಪ್ಪ, ಲ. ನಾಗರಾಜ ಹೊಯ್ಸಳ ಮುಂತಾದ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾದ ಯುವಕರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕಾ ಅನುಭವ ತಿಳಿಸಿ ಬೇಕಾದ ಸಲಹೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದ ಮ್ಯಾಕಾನಿಕ್ ಕರುವಿನ ಕಟ್ಟೆ ಮಂಜಣ್ಣನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಯರು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲ ಹಳೆಯ ಮಿತ್ರರು,

ಯುವ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬಂದು, ನನ್ನ ನಾದಿನಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣದೊಂದು ಪರಿಷೆ ದಿನವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಆಕೆ ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ.

ಯಜಮಾನರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಮುದ್ರಣಾಲಯದಿಂದ ಹೊರಬಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಓದುಗರ ಕೈ ಸೇರಬೇಕು.

ತಾವು ಎಲ್ಲಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟರೋ ಅದೇ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದರು. ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಕತೆ ಹೇಳುವ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಅದ್ದೂರಿಯಿಂದಲೇ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜನತೆ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿತು.

ರಾಯರ ಅಭಿಮಾನೀ ಮಿತ್ರರು, ಅಧಿಕಾರೀ ಮಿತ್ರರು – ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಸಮಿತಿ ರಚಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು, 1983ರ ಜನವರಿ ಮೂವತ್ತೊಂದನೇ ತಾರೀಖು ಭಾನುವಾರ ವೈಭವದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು, ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಕೃತಿಯನ್ನು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದರು.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದರಾಯಿತು ಎಂದುಕೊಂಡು, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಯಜಮಾನರು ಬಂದರು – ಮಂಡ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆಂದು ಬಂದ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರೂಜಿಯವರೊಡನೆ.

ಯಜಮಾನರು ಬಂದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ವಾರ ಹಾಯಾಗಿದ್ದರು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಹಾಗೆ 'ಬ್ಲಾಕ್ ಮೋಷನ್' ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಅದು ನಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ತಕ್ಷಣ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇರುವ ರವಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಹೋಗಿ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ತೋರಿಸಿದರು.

ರಾಯರಿಂದ ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಡಾ|| ಭಾಸ್ಕರ್—

'ಸುಬ್ಬರಾಯರೇ, ಗ್ಯಾಸ್ಟ್ರಿಕ್ ಅಲ್ಸರ್ ಇರೋ ನಿಮಗೆ ಯಾರಾದ್ರೂ ಐರನ್ ಕಂಟೆಂಟ್ ಇರೋ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಡ್ತಾರೆಯೇ ? ಅದಕ್ಕೆ ಈಗ ಬ್ಲೀಡಿಂಗ್ ಶುರುವಾಗಿದೆ...ಕೇರ್‌ಫುಲ್ ಆಗಿರಿ....' ಎಂದಾಗ, 'ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನಲ್ಲೇ ಇರ್ಬೇಕಾ' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಹ್ಞೂ ಇರಿ – ನೀವು, ಊರಲ್ಲಿರೋ ಡಾಕ್ಟರೇಲ್ಲ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲ....ಮಾಡಿದ್ರೆ ಹೀಗೇ ಆಗೋದು....' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಡ್ಯೂಟಿ ಡಾಕ್ಟರ್‌ಗೆ ಯಾವ – ಯಾವ ಪಿಲ್ಸ್‌ಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗ ಕೊಡಬೇಕು ಎಲ್ಲಾ ತಿಳಿಸಿ,

'ಖಾರ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಬೇಡ....ಸಿಹಿಯಾದ ಮಜ್ಜಿಗೇಲಿ ಅನ್ನ ಕಿವುಚಿಕೊಡಿ. ಬರೀ ಲಿಕ್ವಿಡ್ ಆಹಾರ ಕೊಡಿ ....ಬೇಕಾದಾಗ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ಬರುತ್ತೇನೆ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ—

'ಮೊದಲೇ ರಕ್ತ ಇಲ್ಲ, ಇನ್ನು ಹೀಗೆ ರಕ್ತ ಹೋದರೆ ಗತಿ ಏನು, ಡಾಕ್ಟರೇ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಏನಿಲ್ಲಮ್ಮ, ಆದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು....ಯಾವ ಗಳಿಗೇಲಿ ರಕ್ತ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತೋ ಏನೋ ಅದಕ್ಕೆ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ರಾಯರ ರಕ್ತದ ಗ್ರೂಪ್ ಯಾವುದೋ ನೋಡಿ ಅಂತ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ...ಡೋಂಟ್ ವರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಡಾ|| ಭಾಸ್ಕರ್ ಹೊರಟರು.

'ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಡಿ' ಎಂದು ಡಾಕ್ಟರೇನೋ ಹೇಳಿದರು. ಆದರೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು.

ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಾದರೂ ರಕ್ತ ಹೋಗುವುದು ನಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ರಕ್ತ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು, 'ಓ' ಗ್ರೂಪಿನ ರಕ್ತವನ್ನು ತಂದು ರಾಯರಿಗೆ ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧತೆಗಳಾಯಿತು. ನಳಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ರಕ್ತ ಪಡೆಯುವುದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬಾ ಬೇಸರವಾಗಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ರಾಯರು ಸಿಟ್ಟಾದರೂ ಬಿಡದೆ ಮನವೊಲಿಸಿ, ರಕ್ತ ನೀಡಲು ಸಹಕರಿಸಿದರು.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಡವಾದರೂ ಮೈಗೆ ಬೇಕೇ ಆಗಿದ್ದ ರಕ್ತ ಕೊಡುವಾಗ ಆಗುವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಿದರು – ರಾಯರು.

ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ರಕ್ತ ಕೊಟ್ಟಾಗ ಅದು ಮೈಗೆ ಒಗ್ಗಬೇಕು. ರಕ್ತ ಮೈಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಬರುವ ಚಳಿ ತಡೆಯಬೇಕು. ತಡೆಯಲಾಗದಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೂ ಒಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್. ಒಂದು ಮಾಡ್ಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಯಜಮಾನರು ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಧೆ, ಡಾಕ್ಟರ್, ನರ್ಸ್‌ಗಳ ಸಾಹಸ, ಮಕ್ಕಳುಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೊಮ್ಮೆ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್, ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತರುವ ಪರದಾಟ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗವಲ್ಲದೆ ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದು ಹೋಗುವವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತು, ಅವರುಗಳಿಗೆ ಕಾಫಿ, ರಾತ್ರಿ ನಿದ್ರೆ ಕೆಟ್ಟು ನೂರೆಂಟು ಸಲ ಮನೆಗೆ – ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಓಡಾಟ....

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಸಿದ್ಧತೆಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಮಗೆ ಇಲಿ ಈ ಪರದಾಟ – ಆತಂಕ.

ತಕ್ಷಣ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ವೈಶಾಲಿನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ, ರಾಯರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಡಾ|| ರಾಮಚಂದ್ರನಾಯಕರಿಗೆ 'ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಹೀಗಾಗಿದೆ, ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಕಳೆಯಿತು—

ಪ್ರತಿ ಸಲದಂತೆ ಈ ಸಲವೂ 'ಏನಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತೋ' ಎಂದು ಭಯಪಡಿಸಿ, ಸಾವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಹೊರಬಂದರು.

ರಾಯರು ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಸಮಿತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಶೈಲ ಆರಾಧ್ಯರು ಬಂದರು.

'ಒಂದು ಬಸ್ಸಿನ ಜನವೇ ಬರಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ನೀವು ಎರಡನೇ ಸಾರಿ ಫೋನ್ ಮಾಡಿದಾಗ ರಾಯರು ಅಪಾಯದಿಂದ ಪಾರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಿರಲ್ಲ, ನಾವೇ ಬೇಡ ಎಂದು, ನಾನೂ, ರಾಮಚಂದ್ರ ನಾಯಕರು ಹೊರಟೆವು. ಕಡೇ ಗಳಿಗೇಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಪರೇಷನ್ ಕೇಸ್‌ಗಳು ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಬರಲಾಗಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಆರಾಧ್ಯರು, ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಿ, ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡಿಸದೆ 'ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದು ?' ಎಂದು ನಮ್ಮ ಬಳಿ ಚರ್ಚಿಸಿದರು – ಮನೆಯಲ್ಲಿ

ಪುಸ್ತಕ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ತಿಂಗಳಾಗಿತ್ತು ; ಬಿಡುಗಡೆಯ ದಿನಾಂಕವನ್ನು ದೂರ ಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ ; ರಾಯರು ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಬೆಡ್‌ರೆಸ್ಟ್ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಡಾಕ್ಟರು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಅವರ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ ; ಕಾದಿರುವ ದುರ್ಗದ ಜನತೆಯನ್ನು ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸುವಂತಿಲ್ಲ – ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಎದುರಾದವು.

'ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ ?' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದೆವು.

ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಸರಳವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡೋಣ. ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಹೋದರೆ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾನವೋ, ಸಮಾರಂಭವೋ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ರಾಯಿತು, ಎಂದು ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡರೂ, ರಾಯರನ್ನು ಕೇಳದೆ ಏನೂ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಊರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಆರಾಧ್ಯರು, ನಾವು ರಾಯರನ್ನೂ ಈ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಅವರು—

'ಇಲ್ಲ....ಇಲ್ಲ....ಅದೆಲ್ಲ ಆಗೋಲ್ಲ. ನನಗೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ, ನೀವು ನಾನೆಲ್ಲಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟೆನೋ ಅಲ್ಲೇ ಸಮಾರಂಭ ಏರ್ಪಡಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮಾರಂಭವೇ ಬೇಡ....ನಾನು ಬರುತ್ತೇನೆ – ಹದಿನೈದು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿ ...'

—ಎಂದು ಕಡ್ಡಿ ತುಂಡು ಮಾಡಿದಂತೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದಾಗ, ಯಾರು ಏನು ಹೇಳುವುದು ?

ಹಾಗೂ ಏನೋ ಹೇಳಲು ಹೊರಟ ನಮಗೆ—

'ನಿಮಗ್ಯಾಕೆ, ನಾನು ಆರೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತೇನೆ....ಸಮಾರಂಭ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿ'– ಎಂದು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಅಂದುಬಿಟ್ಟರು.

ರಾಯರ ತೀರ್ಮಾನವೇ ಅಂತಿಮವಾಯಿತು —

೧೯೮೩ರ ಫೆಬ್ರವರಿ ೨೬ನೇ ತಾರೀಖು ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ರಾಯರು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟ ಪರೇಡ್ ಗ್ರೌಂಡನಲ್ಲೇ ಮಾಡುವುದೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ, ಆಹ್ವಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಚ್ಚು ಹಾಕಿಸಿದರು.

ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಪುಸ್ತಕ, ಜೀಪಿನಲ್ಲಿ ರಾಯರ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದುದ್ದನ್ನು ರಾಯರ ಅನಾರೋಗ್ಯ ನಿಮಿತ್ತ ಕೈ ಬಿಟ್ಟು, ಉತ್ಸವಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಮುಖ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ'ದ ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಮೆರವಣಿಗೆಯು ಅರಂಭವಾಗುವಾಗ ರಾಯರೊಡನೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಳಿಗೆ ಹೋಹೆವು. ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟ ಮೇಲೆ ಅದು ವೇದಿಕೆಗೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಟಿ. ಬಿ. ಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದು, ಪರೇಡ್ ಗ್ರೌಂಡ್‌ಗೆ ಬಂದರು ರಾಯರು.

ಮೆರವಣಿಗೆಯನ್ನು, ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಕುಂಭ ಸ್ವಾಗತದೊಂದಿಗೆ ವೇದಿಕೆಗೆ ಕರೆತರಲಾಯಿತು. ಸ್ವಾಗತ, ಅತಿಥಿಗಳ ಪರಿಚಯ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ಯೆದಾನದ ತುಂಬ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ನೆರೆದಿದ್ದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಡಾ|| ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕರು **"ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ"** ಕೃತಿಯನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ, ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ, ಕೃತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾತಾಡಿ, ತಮಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾದ ಕೆಲವು ಪುಟಗಳನ್ನು ಓದಿ ಹೇಳಿದರು.

ರಾಯರು ಮಾತಾಡಿ, ತಾವು ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ನೀವು ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಕಂಚಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಬೇಗ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು

ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ, ನಾನು ಬದುಕಿರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿರಿ ಎಂದು ದುರ್ಗದ ಜನರಿಗೆ ಆಗ್ರಹ ಪಡಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಈ ಸಮಾರಂಭದ ಸವಿನೆನಪಾಗಿ 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ, ಜಿ. ಪರಶುರಾಮ ನಾಯಕರು ಕೊಟ್ಟ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಗಾಜಿನ ಚಿತ್ರದ ತೈಲ ವರ್ಣದ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನ್ನು ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ರಾಯರು ಅರ್ಪಿಸಿದರು. [ಈಗಲೂ ಅದನ್ನೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಸಭಾಂಗಣ ದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.]

'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಶ್ರಮಿಸಿದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನೆನೆದು, ಅವರು ಗಳನ್ನು, ವಯೋ ವೃದ್ಧರಾದ ಸಿ. ಪರಶುರಾಮ ನಾಯಕ್, ಪ್ರಕಾಶಕರಾದ ಸಿ. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಮುದ್ರಕರಾದ ಜಿ. ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಕಲಾವಿದ ವಿ.ಆರ್.ಸಿ. ಶೇಖರ್, ನಾ. ಪ್ರಭಾಕರ್ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಹೂ – ಹಾರ ಹಾಕಿ ಗೌರವಿಸ ಲಾಯಿತು.

ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ ವಹಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದ ಹಿರಿಯ ಸಾಹಿತಿ ಡಾ|| ಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ ಅವರು ಒಂದು ಪುಸ್ತಕ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನ, ಮೈದಾನದ ತುಂಬ ಸೇರಿರುವುದು ತರಾಸು ಅವರು ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಂಕೇತ. ಇಂತಹ ಪುಸ್ತಕ ಬಿಡುಗಡೆ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ನೋಡಲ್ಲ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ದುರ್ಗದ ಜನ ಮದಕರಿ ನಾಯಕನಂತಹ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು, ತ.ರಾ.ಸು. ಅಂತಹ ಸಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಭಾಗ್ಯವಂತರು' ಎಂದು ಮುಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ತಮಗಾದ ಹರ್ಷಾತಿಶಯಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿ, ರಾಯರಿಗೆ ಶುಭ ಕೋರಿದರು.

ಸಮಾರಂಭ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ, ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಅದೇ ತಾನೇ ವರ್ಗ ವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಶ.ನ. ಶಾಂತಕುಮಾರ್ ಅವರು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಭೋಜನ ಕೂಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಹರಟೆ ಹೊಡೆದು, ಎರಡು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು, ತಂಗಿಯ ಮನೆಯ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸವಿದು, ಮೈಸೂರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದೆವು.

'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾರಂಭ ಮುಂದೂಡಿದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ರಾಯರ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಇಡೀ ದುರ್ಗದ ಸೀಮೆಯ ಜನಕ್ಕೆ ಆಘಾತ ವಾಗಿತ್ತು.

ಈಗ ನಡೆದ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಯಜಮಾನರು ಬಂದು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿನ ಜನರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಸಂತೋಷ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು.

ಅಷ್ಟು ಅನಾರೋಗ್ಯದಲ್ಲೂ, ಡಾಕ್ಟರ್ ಮಾತನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ರಾಯರಿಗೆ ದಣಿವೇನೋ ಆಗಿತ್ತು – ಮೈಗೆ.

ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ—

ತಾವು ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡೆ ಎಂಬ ನೆಮ್ಮದಿಯೊಂದೇ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು.

೪೦

ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ !

ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ, ಅದನ್ನು ಓದಿದ ಓದುಗರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಲೇಖನಗಳು ಪ್ರಕಟವಾದವು ; ಅಭಿಮಾನಿಗಳ, ಮಿತ್ರರ ಫೋನ್‌ಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದವು.

ತಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಗೆ ದೊರೆತ ಅದ್ಭುತ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಕಂಡು ರಾಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು ಎನಿಸಿತು.

ಹಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಮಾರ್ಚಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗ ಅಕ್ಷಯನ ಮೊದಲ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟು ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ಬಂತು—ಇದ್ದ ಊರಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಬೀಗರ ಮನೆಯಿಂದ.

ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಬೇಕು – ತಾತನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

'ನೀವು ಏನು ಕೊಟ್ಟರೂ ನೆನಪಿರುವುಲ್ಲ, ಮೊದಲ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಸದಾ ನೆನಪಿರುವಂತದ್ದನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು'

'ಏನು ಕೊಡುವುದು ನೀನೇ ಹೇಳು ?'

'ಮೊಮ್ಮಗನ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಪದ್ಯ ಬರೆದು ಕೊಡಿ'

'ನಾಳೆಯೊಳಗೆ ಹೇಗೆ ಬರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ ?'

'ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ, ಬೇರೇನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದು—

'ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಕಾಫಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟ ನನಗೆ 'ನೋಡು, ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಮೇಲೆ ಪದ್ಯ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ತಾವು ಬರೆದಿದ್ದ ಹಾಳೆಯನ್ನು ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು !

'ಇನ್ನೂ ಸರಿ ಮಾಡಬೇಕು, ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಈಗ ಓದಿ ನೋಡು'

ಪದ್ಯವನ್ನು ಓದಿದೆ—

"ಬಂಗಾರದೆಳೆ ಬಳ್ಳಿಯಲಿ
ಸಿಂಗಾರ ಹವಳ ಹೂವಾಗಿ
ಅರಳಿ ಬಂದಂಥ ಮುಗುವೆ
ಮನೆಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯಾದ ಚೆಲುವೆ !
ನಗುವೆ ಭೂಮಿಗಿಳಿದು ಬಂದ ಸೊಗವೆ
ಅಕ್ಷಯ—
ನಮಗಿಲ್ಲ ಇನ್ನು ಭಯ :
ನೀ ನಿತ್ತೆ ಅಭಯ—

ಒಂದಾಗಿ ಹೊಸದೆರಡು ಬಳ್ಳಿಗಳು
ಹೊಸ ಕುಡಿಯ ಬಿಟ್ಟು
ಮತ್ತೆ ಹೂ ಹಣ್ಣುಗಳ ಹರ್ಷ
ಹತ್ತು ಮನೆ ಹಂದರವ ಹರಡುವುದೆಂಬ
ಭರವಸೆಯ ನೀ ನಿತ್ತೆ
ನಮ್ಮ ಮಮತೆಯ ಹಡೆದ ಆಣಿ ಮುತ್ತೆ !
ನೀನು ಬರಿ ಮುಗುವಲ್ಲವೋ – ಅಕ್ಷಯ
ಸಾವಿನ ಮೇಲೆ ಬದುಕು ಸಾಧಿಸಿದ ದಿಗ್ವಿಜಯ

ಎಂಥ ಮುಗು ಮಿಂಚಿನಂಥ ಮಂದಹಾಸ
ಲಕ್ಷ ನಕ್ಷತ್ರ ಕಾಂತಿ ಮಿನುಗುವಂಥ ಆಕಾಶ
ತುಟಿ ಕೆನ್ನೆ ಹಾಲು ಕೆನೆ
ಕಣ್ಣೀರು ಕೂಡ ಜೇನ ಹನಿಯು
ಅತ್ತಿತ್ತ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಲು ಹೊನ್ನ ಹನಿ ಮಳೆಯು
ಕೈ ಕಾಲ ಮುರಿತ – ಮಿಡಿ ನಾಗರದ ಸಿಡಿತ !
—ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ – ಕಿನ್ನರರ ಕುಣಿತ,

ನೀ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಗಿದ್ದರೂ ಮನೆ ತುಂಬ ಕುಣಿದಾಟ
ಹೊ ಕೂಸೆ, ಇದು ಏನು ಮಾಡಿದೆಯೋ ಮಾಟ !
ನೀ ನಕ್ಕರೆ ನಗಬೇಕು ಅತ್ತಳ ಹೇಕ್ಕು

ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಗಿದ್ದ ಪುಟ್ಟಮರಿ
ಸ್ವರ್ಗಭೂಮಿಗಿಳಿಸಿದ ರಾಯಭಾರಿ
ನೀನಾದೆ ಮನೆಗೆ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ
ನಿನ್ನ ಹಡೆದೊಡಲ ಕನಸು ನನಸಾಗಿ
ನಮ್ಮ ಮುದಿಗಣ್ಣಿನಿದಿರು ಆಡುತಿವೆ ಹೊಸ ಕನಸು ತೂಗಿ,

ನೀ ಕಂದನಲ್ಲ – ಜೀವಂತ ಕವಿತೆ
ಸ್ವಚ್ಛಂದ, ಬಂಧ – ಮೈ ತಳೆದ ಆನಂದ
ಹೊಸರಾಗ, ಭಾವ, ಲಯ—
ಭಗವಂತ ಬರೆದ ಭಾವಗೀತೆ ಈ ಅಕ್ಷಯ."

ಈ ಪದ್ಯ —

ಮೊಮ್ಮಗನ ಮೊದಲ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಾತನ ಉಡುಗೊರೆ.

ಮೊಮ್ಮಗ ಅಕ್ಷಯನ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ಆಯಿತು—

ತಾತನಿಗೆ ಅರವತ್ತು ಮೂರು ವರ್ಷ ತುಂಬಿ, ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕರ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ಬಂತು.

ಆ ದಿನ – ಅಕ್ಷಯ ತದಿಗೆ, ವಸಂತ ಮಾಸದ ಗೌರಿಪೂಜೆ, (ಬಸವ ಜಯಂತಿ)

ಮನೆ ಪೂರ್ತಿ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬ ಮಾಡಿ, ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದವರಿಗೆ ಸಿಹಿ ಕೊಟ್ಟೆವು. ಐವತ್ತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ರಾಯರು ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿರಲಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿ, ಪರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಇರಲಿ ಬಿಡದೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬದ ಆಚರಣೆ ಅಂದೇ ಕೊನೆಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತು ?

ರಕ್ತ ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ರಾಯರು ಬೇಗ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು ರಾಜಾರಾಂ, ಏನು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡರೋ – ಎರಡು ಮೂರು ದಿನದಿಂದ ಮುಖ ವೇಕೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿಸಿದೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೇಳಲು ಬೇಸರ – ಏನೆಂದು ಹೇಳಲಿ ?

ರೋಸಿಹೋದ ಜೀವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ದಿನವೂ ಹಾಯಾಗಿರಲು ಬಿಡದೆ ಕಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ವ್ಯಾಧಿ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ ಬೇತಾಳ – ಯಾವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿತೋ.... ಅವರು ಅನುಭವಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುವುದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳ ಹಿಂಸೆಯಾಗಿ 'ದೇವರೇ, ನನ್ನ ಜನ್ಮ ಸಾಕು ಮಾಡಪ್ಪ' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಮರುಕ್ಷಣ, ನಾನು ಹೋದರೆ ಇವರ ಗತಿ ?....ಮಕ್ಕಳು ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕವರು....ಈ ಯೋಚನೆ ಬೇಡ' ಎಂದುಕೊಂಡು, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನಾನು ಹೇಳಲು ಹಿಂಜರಿದದ್ದನ್ನು ಕನ್ನಡಿ ಹೇಳಿತು—

ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಯಜಮಾನರು ಕನ್ನಡಿ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ತಲೆಬಾಚಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತಮ್ಮ ಮುಖ, ಮೈ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಯಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ—

'ನನ್ನ ಮುಖ ಹೇಗೆ ಕಾಣ್ಸುತ್ತೆ, ಹೇಳು ಅಂಬಾ' ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದು ತೋರಿಸಿದರು, ನಾನು ಹೇಳಿದೆ.

ಹೌದು, ನನಗೂ ಅದೇ ಅನುಮಾನ. ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ಬನ್ನಿ'

ತಕ್ಷಣ ಡಾ|| ತೇಜೋನಾಥ್ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು—

'ಡಾಕ್ಟರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಜಾಂಡೀಸ್ ಎಂದು....'

ತಿರುಗಿ ರವಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ ವಾಸ. ಮನೆ ಯಾವುದೋ, ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಯಾವುದೋ—?

ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾಮೂಲಿನ ವೈದ್ಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ 'ಬೇರೆಯವರ ರಕ್ತ ಕೊಟ್ಟದ್ದರಿಂದ, ಆ ರಕ್ತದಲ್ಲಿದ್ದ ದೋಷದ ಫಲ ಈ ಜಾಂಡೀಸ್ ಖಾಯಿಲೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು.

ಈ ಖಾಯಿಲೆ ಬೇಗ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಪರೀತ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ತಲೆಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವಂತಿಲ್ಲ. ಮೊದಲೇ ತಿನ್ನುವುದು ಅಷ್ಟು ಲಕ್ಷಣ. ಈಗಂತೂ ಕೇಳಲೇ ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಪಿ. ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿಯ ಸಲಹೆ ಮೇರೆಗೆ ನಾಟಿ ಔಷಧವನ್ನೂ ಒಂದು ವಾರದ ತನಕ ಕೊಟ್ಟೆ, ಡಾಕ್ಟರು ಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು, ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾಯಿತು.

ಈ ರವಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೂ – ನಮಗೂ ಏನು ಬಿಡಲಾಗದ ಸಂಬಂಧವೋ! ಇದರ ಒಡೆಯ ಡಾ|| ರವಿ ಅವರು 'ಏನಮ್ಮ ರಾಯರಿಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಹೀಗಾಗುತ್ತಿದೆ

ಯಲ್ಲ' ಎಂದಾಗ 'ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ನಮ್ಮ – ನಿಮ್ಮ ಋಣಾನುಬಂಧದ ಫಲ ಇದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ರವಿ ನಕ್ಕು, ಆ ನಗೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನೋವನ್ನು ತೇಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯಾವ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಬಹುದು, ಯಾವಾಗ ಬೇಕಾದರೂ ಬರ ಬಹುದು. ಕೊಟ್ಟು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಎನ್ನುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಡಾ॥ ರವಿ ಇದ್ದಾಗ ಕೊಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಾಗ ಕೊಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹೇಳಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಡಾ॥ ರವಿ ದಂಪತಿಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಲೇಬೇಕು. ಹಾಗೇ ಡಾ॥ ಬಿ. ವಿ. ರಾಜಗೋಪಾಲ್, ಡಾ॥ ಸಿ. ಡಿ. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ, ಡಾ॥ ಸಿ. ಬಿ. ಮೂರ್ತಿ, ಡಾ॥ ಭಾಸ್ಕರ್, ಡಾ॥ ಗೋವಿಂದಪ್ಪ ಹಾಗೂ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರನ್ನು ನೆನೆಯಲೇ ಬೇಕು – ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ.

ಬಂದಿದ್ದ ಜಾಂಡೀಸ್, ನಮ್ಮ ನಿರೀಕ್ಷೆಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಯಜಮಾನರ ಮೈಯಿಂದ ದೂರ ಹೋಯಿತು, ಸುಸ್ತನ್ನು ಉಳಿಸಿ.

ಈ ಕಾಯಿಲೆ – ಕಸಾಲೆಗಳ ಕತೆ ಇಷ್ಟಾಯಿತಲ್ಲ, ಇನ್ನು ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆಯನ್ನು ತರುವ ಯೋಚನೆ—

ಮಗ ನಾಗ ಪ್ರಸಾದ್‌ಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ. ಬಿ.ಕಾಂ ಓದಿ, ವಿಕ್ರಾಂತ್ ಟೈರ್ಸ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟರಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲೂ ಇದ್ದ. ಒಮ್ಮೆ ರಾಯರು ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ ನಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗಿದ್ದಾಗ ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದ ಐ.ಎ. ಎಸ್. ಅಧಿ ಕಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಅಶ್ವತ್ಥ ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಅವರು ರಾಯರ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ನೋಡಿ, ಅದೇ ತಾನೇ ಬಿ.ಕಾಂ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಿದ್ದ ಹಿರಿಯ ಮಗನಿಗೆ ಈ ಊರಿನಲ್ಲೇ ಕೆಲಸವಾದರೆ, ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆಯೇ ಇದ್ದು, ಕೈಗೊದಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, 'ವಿಕ್ರಾಂತ್ ಟೈರ್ಸ್‌ಗೆ ಅಪ್ಲಿಕೇಷನ್ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಕೆಲಸ ಕೊಡಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡಿದರು. ಆ ಫ್ಯಾಕ್ಟರಿ ಯಲ್ಲಿ ಇಂಟರ್‌ವ್ಯೂ ಆಗಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಪಾಸಾದ ಮಗನಿಗೆ ಕೆಲಸವೂ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಮಗ-ಅಳಿಯನಿಗೆ ಕೆಲಸ ಸಿಗಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಜ್ಯೋತಿಲಿಂಗನಗೌಡರ ಪಾತ್ರ ದೊಡ್ಡದು.

ಮಗನ ಜತೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ, ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತನೇ ನಮಗೆ ಅಳಿಯ. ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗಳು ಅಳಿಯನ ಜೋಡಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮಗೆ ಮಗನಿಗೂ ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅವರಿಗೂ ಹಿತ, ನಮಗೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನೆತನದ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿದ್ದರೆ

ತಿಳಿಸಿ ಎಂದು ಮಿತ್ರರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದೆವು. ಹಲವಾರು ಜಾತಕಗಳು ಬಂದವು. ಮಗನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಮದುವೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಸುಳಿವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಲ್ಲಾಡಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲ್ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರಮೂರ್ತಿಗಳು ಕೊಟ್ಟ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಹೊಳಲ್ಕೆರೆಯ ಕೆನರಾ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ತಮ್ಮ ಮಗಳ ಜಾತಕ ಕಳಿಸಿದರು. ಜಾತಕಾನುಕೂಲವಾಗಿ, ವಧು-ವರರು ಒಪ್ಪಿ, ಲಗ್ನಪತ್ರಿಕೆಯೂ ಆಯಿತು – ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ.

ಲಗ್ನಪತ್ರಿಕೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಹೊಸದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಲು ರಾಮೇಶ್ವರ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದೆವು. ಬಯಸಿದವರಿಗೆ, ಅವರ ಕೋರಿಕೆಯಂತೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಆ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬರುವುದನ್ನು ಕಂಡೆವು. ನಾವೇನೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ನೋಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದೆವು.

ಲಗ್ನಪತ್ರಿಕೆ ಮುಗಿದು, ಮದುವೆಗೆ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡೆವು. ಗಂಡು ಮಗನ ಮದುವೆ ಎಂದು ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡದೆ, ಆಸ್ಥೆ – ಅಕ್ಕರಾಸ್ಥೆಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿ, ದಾವಣಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮದುವೆಗೂ ಬಂಧು-ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ, ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮನೆಯ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಪಡೆದು ಬಂದೆವು.

ವಿಜಯಾ – ನಾಗಪ್ರಸಾದರ ಆರತಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾ ಭಾರತೀ ಕಲ್ಯಾಣ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದೆವು, ಮದುವೆಗೆ ಬರಲಾಗದಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಬಂದು ಶುಭ ಹಾರೈಸಿದರು.

ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗಳು – ಅಳಿಯನ ಜೋಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ವಯಸ್ಸಾದ ದಂಪತಿಗಳಾದ ನಾವು ಕಿರಿಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗ – ಸೊಸೆಯ ಜೋಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟೆವು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಮೈಸೂರು ಆಕಾಶವಾಣಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶಕರಾಗಿ ಡಾ|| ಜೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್ ಅವರು ವರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದರು. ಈಕೆ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಆಕಾಶವಾಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ನಮಗೆ ಪರಿಚಯವಾಗಿತ್ತು, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ರಾಯರಂತೆ ಇವರಿಗೂ ಅಪಾರ ಆಸಕ್ತಿ, ಇವರ ಯಜಮಾನರಾದ ಕೃಷ್ಣಾನಂದ ಕಾಮತ್ ಅವರೂ ರಾಯರಿಗೆ ಹಳೆಯ ಮಿತ್ರರು ; ಕುಮಟಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ

ದ್ದಾಗ ತಾವು ತೆಗೆದಿದ್ದ ರಾಯರ ಫೋಟೋವನ್ನು ಡಾ|| ಜೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್ ಅವರ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸಿದ್ದರು.

ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲೇ ಜೋತ್ಸ್ನಾ ಕಾಮತ್ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಬಂದರು. ಲೋಕಾಭಿರಾಮವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ನಂತರ ಯಜಮಾನರಿಗೆ – 'ನಿಮ್ಮ ಬದುಕು – ಬರೆಹ ಎರಡೂ ದೊಡ್ಡದು. ನಿಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಮ್ಮ ಆಕಾಶವಾಣಿಗಾಗಿ ಮಾತಾಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅವರಿಂದ ಆತ್ಮಮಂಥನದ ರೀತಿಯ ಮೂರು ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ರೆಕಾರ್ಡ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದರು. 'ಇನ್ನೂ ಒಂದೆರಡು ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಈಗಲೂ ಜೋತ್ಸ್ನಾ ಅವರು ಪೇಚಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈಕೆಯ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ರಾಯರು ತಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ, ತಾವು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಪರಿಸರದ ಬಗ್ಗೆ, ತಾವು ಬರೆದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾದ ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಭಾಷಣ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿ, ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗಂತೂ ಇವನ್ನೂ ಅಪೂರ್ವ ದಾಖಲೆಯಾಗಿ ಉಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಯರು ತೀರಿದ ಮೇಲೂ ಅದೇ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಯಜಮಾನರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ 'ನಾ ಕಂಡ ತ.ರಾ.ಸು.' ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಆಕಾಶವಾಣಿ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮಗನ ಲಗ್ನಪತ್ರಿಕೆ ಮುಗಿಸಿ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲೇ ಒಂದು ದಿನ ಮಂಜುಭಾರ್ಗವಿ, ಪುಟ್ಟಣ್ಣ ಕಣಗಾಲ್ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಬಂದರು.

ರಾಯರು 'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಬಿಡುಗಡೆಯ ನಂತರ ಬಂದ ಅನಾರೋಗ್ಯಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು 'ಸುತ್ತು' ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಯಲಾರಂಭಿಸಬೇಕು, ಇನ್ನಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದಿದ್ದಾಗ 'ಶಾಂತಲಾ' ಬಗ್ಗೆ ಚಿತ್ರ ತಯಾರಿಸಬೇಕೆಂದು, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಸುತ್ತಾಡಿ, ರಾಯರಿಂದ ಬರೆಸಬೇಕು ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ತನಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರಿಂದೆಲ್ಲ ಫೋನು ಮಾಡಿಸಿ, ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರ ಬಲವಂತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ ರಾಯರು ಬರಲು ಆಹ್ವಾನ ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಮಂಜುಭಾರ್ಗವಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದದ್ದು.

ನಾವು 'ಶಂಕರಾಭರಣ' ಚಿತ್ರ ಮಾಡುವಾಗ ನಿಮ್ಮ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದಿರುವ 'ಹಂಸಗೀತೆ'ಯನ್ನು ನಾಲ್ಕೈದು ಸಲ ನೋಡಿದೆವು. ಹಂಸಗೀತೆ

ಮೆಚ್ಚುಗೆಯಾಗಿ, ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಶಾಂತಲಾ ಬರೆಸಬೇಕು ಅಂತ ಇಷ್ಟಪಟ್ಟೆ—ಎಂದು ಮಂಜುಭಾರ್ಗವಿ ಹೇಳಿದರು.

ನಿರ್ದೇಶಕರ ಪುಟ್ಟಣ್ಣನವರೂ – ನಿಮ್ಮ 'ಸಿಡಿಲ ಮೊಗ್ಗು'ವಿನಲ್ಲಿ ನೀವು ಕೊಡುವ ಶಾಂತಲಾ – ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನರ ಅನುರಾಗದ ಕಲ್ಪನೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲೂ ಸಿಗಲಾರದು ನೀವು ಎಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟವಾದರೂ ಶಾಂತಲೆಯನ್ನು ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಯರ ಮನ ಒಲಿಸಿದರು.

'ಆಯಿತು, ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಮಗನ ಮದುವೆ ಗಲಾಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಯಲಿ...ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಶಾಸನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಬೇಕು, ತುಂಬಾ ಕೆಲಸ ಹಿಡಿಯುತ್ತೆ....ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಿನಾಪ್ಸೀಸ್ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ'—ಎಂದು ರಾಯರೂ ಒಪ್ಪಿದರು.

ಎರಡು ತಿಂಗಳ ನಂತರ ಮನೆಯ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೆದಕಿ, ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಟೇಬಲ್ ಮೇಲೆ ರಾಶಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಶಾಸನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಾರಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕ ಕೆ. ಟಿ. ವೀರಪ್ಪನವರಿಂದ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಾರವಾದ ಆ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲೂ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ, ಟೇಬಲ್ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಬೆನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ, ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಮಗುಚಿ ಓದಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಅಧ್ಯಯನ ಬೆಳೆದಂತೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಲೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ಮೂಡಿ ಬಂದು, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮಂಜುಭಾರ್ಗವಿ ಅವರಿಗೂ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ, ಆ ಕಾಲದ ನೃತ್ಯದ ಭಾವ – ಭಂಗಿ, ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಆಧಾರ ಸಹಿತ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರು.

ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಸ್ತು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೋ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯ ಶ್ರೀ ಎ. ಎಲ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ತಾವು ಶಾನ್ತಲೆಯನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು.

ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಎಚ್.ಎ.ಎಲ್. ಫ್ಯಾಕ್ಟರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಈಗ ನಿವೃತ್ತರಾಗಿರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ ಆಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಸರುವಾಸಿ ; 'ಸೂತ್ರದ ಗೊಂಬೆಯಾಟದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ'ಗಳೆಂದೇ ಇವರು ಪರಿಚಿತರು. ರಾಯರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಜತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಇವರನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿದವರು ಯಜಮಾನರ

ಬಾಲ್ಯ ಗೆಳೆಯರಾದ ದಾಶರಥೀದೀಕ್ಷಿತ್ ಅವರು, 'ದಾಸಿ' ಎಂದು ಇವರನ್ನು, ಇವರು 'ಸುಬ್ಬ' ಎಂದು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವಷ್ಟು ಆತ್ಮೀಯ ಸ್ನೇಹ ಇವರದು,

ದೀಕ್ಷಿತರಿಂದ ಪರಿಚಯವಾದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಫ್ಯಾಕ್ಟರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲಾವಿದರನ್ನೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ, ರಾಯರ ಕಾದಂಬರಿ 'ರಕ್ತರಾತ್ರಿ'ಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ 'ಮೃತ್ಯು ಸಿಂಹಾಸನ' ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿದರು. ನಾಟಕ ನೋಡಿ, ಕಲಾವಿದರ ಅಭಿನಯ ಕಂಡು ರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಈ ನಾಟಕ ಪ್ರಕಟ ಕೂಡ ಆಯಿತು. ಮೈಸೂರಿಗೂ ಬಂದು ನಾಟಕ ಆಡಿದರು. ರಾಯರು ಮೈಸೂರಿನ ಟವನ್‌ಹಾಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಅವರ ಪಪೆಟ್ ಷೋ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳ, 'ರಕ್ತರಾತ್ರಿ' ನಾಟಕ ಕಲಾವಿದರ ಪರಿಚಯ ಸ್ನೇಹವಾಗಿ, ಬೆಳೆದ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಈ ಕಲಾವಿದರೆಲ್ಲ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಮದುವೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವರು. ನಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಬಂದು, ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಕೆ. ಆರ್. ಎಸ್. ಗೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರೋಗ್ರಾಂ ಹಾಕಿ, ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ತಾವೇ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ತಿಂಡಿ ತಿನಸುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಕೆ. ಆರ್. ಎಸ್. ಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದ ಇಂದೂ ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತಹದ್ದು.

ಲಿಂಗಣ್ಣ ನಾಯಕ ಪಾತ್ರ ಮಾಡಿದ್ದ ಎನ್. ವಸಂತ್‌ಕುಮಾರ್ ರಾಯರು ತೀರಿಹೋದಾಗ ಬಂದಿದ್ದರು, ಆತನ ದುಃಖ ಯಾರೆಷ್ಟು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿದರೂ ತೀರಲಿಲ್ಲ.

ಇಂತಹ ನಿಕಟ ಸ್ನೇಹವಿರುವ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಅವರಿಂದ 'ಶಾಂತಲಾ' ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಟ್ ಅನ್ನು ರಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದರು. ಯಜಮಾನರು ಬರೆಯಲು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಧಾನ, ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವವರ ಕೈ – ಸೋತು ಸುಸ್ತಾದರೂ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ರಾತ್ರಿ – ಹಗಲು ಯಾವಾಗ ಎಂದರೆ ಆಗ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿಗಳ ಕೈ ಸೋತಾಗ ಮಗ ಪ್ರದೀಪ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ 'ಶಾಂತಲಾ' ಸಿದ್ಧವಾದಳು.

'ದುರ್ಗಾಸ್ತಮಾನ' ಓದಿದ ಮಿತ್ರರು, ಅಭಿಮಾನಿಗಳು 'ಈ ವರ್ಷ ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಖಂಡಿತ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾವುದಕ್ಕೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ರಾಯರ ಕಿವಿಗೂ ಈ ಮಾತು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ ಮನೋಭಾವದ ರಾಯರಿಗೆ ನಂಬ ಬಲ್ಲ ವಲಯದ ಮಿತ್ರರು ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬರುವ ವಿಷಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲದ ಆಸೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಿತು.

ಒಮ್ಮೆ ನನಗೂ ಹೇಳಿದರು.

'ಈಚೆಗೆ ಬರಿ ಕಾಯಿಲೆ – ಕಸಾಲೇಲಿ ಕಳೆದದ್ದಾಯಿತು, ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬರುತ್ತೆ ಅಂತಿದಾರೆ. ಅದು ಬಂದರೆ ದೆಹಲಿಗೆ ಕರ್ಕೊಂಡು ಹೋಗ್ತೀನಿ'—ಎಂದು.

ನಾನು ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೆ ; ಈ ಕನಸಿನೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸೇರಿತು—

ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಮೂರು – ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಗು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಡೇ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿದ್ದ ರಾಯರ ಹೆಸರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು. ಈ ಬಾರಿ ಖಂಡಿತ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವದಂತಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಹಬ್ಬಿ ನಮ್ಮನ್ನೂ ತಲುಪಿತ್ತು.

ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗುವ ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರಿಕಾರಂಗದ ಮಿತ್ರರಾದ ಕೃಷ್ಣವಟ್ಟಂ ಬಂದರು. ಡೆಕ್ಕನ್ ಹೆರಾಲ್ಡ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಳೆ ಸಂದರ್ಶನ ನಡೆಸಿದರು. ಇದು ಡೆಕ್ಕನ್ ಹೆರಾಲ್ಡ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗದಿದ್ದರೂ ರಾಯರು ಕೊಟ್ಟ ಕೊನೆಯ ಸಂದರ್ಶನ ಇದಾಗಿದ್ದು, ತ.ರಾ.ಸು. ಸಂಸ್ಕರಣ ಗ್ರಂಥ ಗಿರಿಮಲ್ಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.)

ಕೃಷ್ಣವಟ್ಟಂ ಎಂದಾಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪತ್ರಿಕಾ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು. ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರುವ ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದು ಈಗ 'ನವಧ್ವನಿ' ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿರುವ ಎಸ್. ಪಟ್ಟಾಭಿರಾಮನ್. ಇವರು ಆಗಾಗ ಬಂದು ರಾಯರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ರಾಜಕೀಯ, ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮದ ಬಗ್ಗೆ ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗಲೂ ಅದೇ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಬಂದು, ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಿತ್ರರೂ ರಾಯರು ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗುವ ಸುದ್ದಿ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕನಸುಗಳು ಕನಸೇ ಆದವು. ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ರಾಯರು ಖಿನ್ನರಾದರು. ನಂತರ ಒಳಗೇನೊಂದರೋ ಏನೋ – ಯಾರಲ್ಲೂ ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಪ್ರೊ. ಎ. ಎನ್. ಮೂರ್ತಿರಾಯರು ಆಯ್ಕೆಯಾದ ಸುದ್ದಿ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂತು. ತ.ರಾ.ಸು. ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಬೇಕೆಂದು ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ ಪಿ. ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಅವರು ಬಂದು 'ಇದೇನು ಸಾರ್ ಹೀಗಾಯಿತು ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ—

'ಹೋಗಲಿ ಬಿಡೋ ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ....ಮೂರ್ತಿರಾಯರು ನನ್ನ ಮೇಷ್ಟರು.... ಅವರಾದದ್ದು ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷವೇ'

—ಎಂದು ನಿರ್ಲಿಪ್ತರಾಗಿ ಹೇಳಿದರು ರಾಯರು.

ಅವರೇನೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರು ; ಹಾಗೆ ಹೇಳುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ಅವರು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನನಗೆ–?

ಯಾವುದೋ ವಿಷಯ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇದೇ ಕೊರಗು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡರೇನೋ ಎಂದು ನನ್ನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ರಾಯರ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿದ್ದೆ ; ಆ ನೋವನ್ನು ಆಡಿಯೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ.

'ಸುಮ್ಮನೆ ಅದನ್ನೆ ಕೆದಕಬೇಡ....ನಾನು ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಅದ ಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬದುಕಿಲ್ಲ, ಅದು ಬರಲಿಲ್ಲ ಅಂತ ಸಾಯೋಲ್ಲ ...ಯೋಚನೆ ಮಾಡೋಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ವಿಷಯಗಳಿವೆ. ನನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡು....ಬದುಕಿರೋಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದರೆ ಸಾಕಾಗಿದೆ ...ಇವೆಲ್ಲ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು ?' —ಎಂದು ಗದರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ – ರಾಯರ ಮುಂದಿತ್ತು.

ಆ ಕೆಲಸ – ಸುತ್ತು, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು.

ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಹೊಸ ಹೊಸ ವಿಚಾರಗಳು ತುಂಬಿದ 'ಸುತ್ತು' ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದು, ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಶಂಕರರ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದು ಬಡಬೇಕು—ಇದು ರಾಯರ ಯೋಚನೆ.

ಸುತ್ತು—

ಈ ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಇಡಲು ಕಾರಣ—

ಬೆಳಗಿನ ಹನ್ನೊಂದು ಗಂಟೆಯ ಸಮಯ ಬರೆಯುವ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೇವೆ. ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ಒಳ ನುಗ್ಗಿದಾಗ, ಆ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಣಗಳನ್ನೇ ಕಣ್ಣು ಕೀಲಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರು, ಹಾಗೆ ಸುತ್ತುವ ಕಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಏನೇನೋ ಹೇಳಿದರು. ತಮ್ಮ ಹೊಸ ಕಾದಂಬರಿಗೆ 'ಸುತ್ತು' ಹೆಸರಿಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ, ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡಿದರು.

ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದು ಘಟನೆಯ ನಂತರ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಶೋಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ಬಿಟ್ಟು, ಸುತ್ತುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರ ಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಥನ ನಡೆಸುತ್ತಾ ಹೋಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಮರಳುವ ಕತೆ

'ಸುತ್ತು'. ಈ ಕಾದಂಬರಿಗಾಗಿ ಓದಿದ ಗ್ರಂಥಗಳದೆಷ್ಟೋ, ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯಗಳೆಷ್ಟೋ, ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಪುನರ್ಜನ್ಮ, ವಿಜ್ಞಾನ, ದೇವರು, ನಿಸರ್ಗ, ಮನುಷ್ಯ, ಸನ್ಯಾಸ, ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರ, ಪರಾಮಾನಸಶಾಸ್ತ್ರ ಒಂದೇ ಎರಡೇ ಎಲ್ಲದರ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಅನಿಸಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡಿದರು.

ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಏಕೆ ನೋಡಿದ ತಕ್ಷಣ ಪ್ರೀತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತೆ ಇಲ್ಲ ದ್ವೇಷ ಬರುತ್ತೆ. ಆ ಕಾರಣ ಪ್ರೀತಿ – ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು – ಹೀಗೆಲ್ಲ ಯೋಚಿಸಿದ ರಾಯರು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನಲ್ಲಿ 'ಆಕಾಶಕಾಯ'ದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕ ತರಿಸಿ, ಓದಿ, ನಮಗೇ ತಿಳಿಯದೆ ನಮ್ಮ ದೇಹದ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಆಯಾಸ್ಕಾಂತ ಶಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮೆ ವಿವರಿಸಿದರು. ಇದೇ ಈ ಆಕರ್ಷಣೆ ವಿಕರ್ಷಣೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದರು. (ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ನನಗಿಲ್ಲ) ತಾವು ತಿಳಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಂದ ಸಹೃದಯ ಮಿತ್ರರಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತನೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ 'ಸುತ್ತು' ಹೆಸರು ಹೋಗಿ 'ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವ್ಯಜನಾತ್' ಆಯಿತು. ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ನೋಟ್ಸ್ ಮಾಡುವುದು ನಡೆದೇ ಇತ್ತು. ತುಂಬಾ ನಿಶ್ಶಕ್ತರಾಗಿ ಮಲಗಿದರೂ ಈ ಯೋಚನೆಗಳು ಅವರನ್ನು ಮಲಗಲು ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ಬರೆಯಲು ಆಗದೆ, ಬರೆಸಲು ಹತ್ತಿರ ಯಾರೂ ಇರದೆ ಬಂದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಕಷ್ಟದಿಂದ ನುಂಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು.

ಈ 'ಸುತ್ತು' ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದರು, ರಾಯರು.

ರಾಯರಿಗೆ ಮೊದ ಮೊದಲು ಪೂಜೆ – ಪುನಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಆಸಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿ ತೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದವರು ಬರ ಬರುತ್ತಾ ತಾವೇ ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಸಂಪಿಗೆ ಮರಹತ್ತಿ, ಮರದ ತುದಿ ತುದಿಗೂ ಹೋಗಿ ಆ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ, ಪಂಚೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದು, ಮರ ಹತ್ತಿದ ಆಯಾಸವನ್ನು ಕಾಫಿ ಕುಡಿದು, ಸಿಗರೇಟಿನ ಧೂಮ ಬಿಟ್ಟು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ದೇವರ ಮನೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಪೂಜೆಗೆ ಅಣಿಮಾಡಿ, ಅವರನ್ನು ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು, ಅವರ ಪೂಜೆ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಜೋರಾಗಿ ಉಸಿರಾಡದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲಸ ನನ್ನದು. ನಾವು ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿದರೂ ಈ ಫೋನ್ ಯಾರಿಗೂ ಹೆದರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ– ತನ್ನ ಕೆಲಸ ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು;

ಇದಷ್ಟು ದಿವಸ ನಡೆಯಿತು. ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಜೊತೆಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸುವ ಕೆಲಸವೂ ಗಂಟುಬಿತ್ತು.

ಒಮ್ಮೆ, ಗೌರಿ–ಗಣಪತಿ ಹಬ್ಬದಂದು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನಾಗೇಶ ಸೋಮಯಾಜಿಗಳು, ಗಣಪತಿ ವ್ರತ ಮಾಡಿಸಲು ಹೇಳಿದ್ದ ವೇಳೆಗೆ ಬರದೆ ತುಂಬಾ ಹೊತ್ತು ಕಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಮಡಿ ಉಟ್ಟ ರಾಯರು ಬೀದಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ಕಾದು ಸಾಕಾದರು. ಉಟ್ಟ ಮಡಿಯನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಸೇದುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಗರೇಟು ಅವರ ಸಹನೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದರೂ, ಸೋಮಯಾಜಿಗಳು ಲೇಟಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ, ತಾವೇ ವ್ರತದ ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತರು.

ಅಂದಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೈಲಾಗುವವರೆಗೂ ತಾವೇ ಗೌರಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿ, ನನ್ನ ತಂಗಿ, ತಮ್ಮನ ಮನೆಗೂ ಪುರೋಹಿತರಾಗಿ, 'ನಮ್ಮ ಭಾವ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂದಾಗ 'ಹೆಚ್ಚು ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡಬೇಕು' ಎಂದು ಅವರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣೆ ಗಿಟ್ಟಿಸಿ, ಹಾಲು – ಕಾಫಿ, ಸಿಗರೇಟಿನ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಬಂದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೇಗೋ ಜಾತಕ ನೋಡಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲೂ ಪರಿಣತರಾದರು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯವರದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸ್ನೇಹಿತರುಗಳ ಜಾತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾತು ಸಾಲದು ಎಂದು ಈ ಜಾತಕಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ಮಾತುಗಳು....ಇದು ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ತಿಳಿದು ದಿನವೂ ಒಬ್ಬರಲ್ಲ, ಒಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ಜಾತಕಗಳನ್ನು ತಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದ ವಿಚಾರಗಳೇ ತುಂಬಿ ಹೋದಂತಾಗಿ ರೋಸಿ ಹೋದ ನಾನು—

'ನೋಡಿ, ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆದು ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸೋಕಾಗಲ್ಲ, ಸಾಹಿತಿ ಎನ್ನುವ ಬೋರ್ಡು ತೆಗೆದು ಜ್ಯೋತಿಷಿಗಳು ಎಂದು ಬೋರ್ಡ್ ಹಾಕಿ....ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುತ್ತೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆ.

'ಏನೋ ತಿಳಿದ ವಿದ್ಯೆ....ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರೋರಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ಹೇಳಿದ್ರೆ ತಪ್ಪೇ— ನಾನೇನು ಇದರಿಂದ ಸಂಪಾದ್ನೆ ಮಾಡ್ಬೇಕಾ ?'

—ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು : 'ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಕಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ, ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಜಾತಕ ನೋಡುತ್ತೇನೆ, ಸಂಪಾದನೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲ'

ತಮ್ಮ ಜಾತಕವನ್ನೇ ತಾವು ದಿನಬೆಳಗಾದರೆ ಪಂಚಾಂಗ ಹಿಡಿದು ಗುಣಿಸಿ, ಭಾಗಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ತಪ್ಪಾದಾಗ ಪಂಚಾಗ ಮಂದಿರದ ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ, ಮಾತಾಡಿ; ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ, ಈ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಕಲಿತ ರಾಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಭವಿಷ್ಯ ತಿಳಿದಿತ್ತೋ ಏನೋ !

ಒಂದು ದಿನ ತಮ್ಮ ಆಪ್ತ ಚದುರಂಗರೊಡನೆ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಕೂಗಿದರು. ನಾನು ರೂಮಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರು ಏನು ಮಾತಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದರೋ ಏನೋ. ರಾಯರು ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಚದುರಂಗರ ಕೈಲಿ ಹೇಳಿಸಿದರು :

'ನೋಡಿ ತಾಯಿ, ಈಗ ಸುಬ್ಬಣ್ಣನಿಗೆ ಬರೆಯೋಕೆ ಏನೂ ಕೈಲಾಗೊಲ್ಲ ಪೂರ್ತಿ ಆರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ. ಜೀವನಕ್ಕೇನಾದರೂ ದಾರಿ ಮಾಡ್ಬೇಕಲ್ಲ ತಾಯಿ....ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ಹಿಂದುಗಡೆ ಇರೋ ಸೈಟ್‌ನ ಮಾರೋಣ ಅಂತ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಹೇಳ್ತಿದಾನೆ. ನೀವೇನಂತೀರಿ ?'

'ಅಲ್ಲ ಅರಸನವರೇ, ಎಂತೆಂಥ ಕಷ್ಟದ ದಿನಗಳನ್ನೇ ಕಳೆದಾಯ್ತು. ನಮಗಿರೋದೆ ಮನೆ, ಸೈಟು ಬೇರೆನಿದೆ ? ಮಾರಿಬಿಟ್ರೆ ತಿರುಗಿ ತಗೋಳಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದೆಯೇ ? ನನಗೇನೋ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ, ಅವರಿಗಿಷ್ಟ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಮಾಡ್ಲಿ'

'ಹೋಗ್ಲಿ ಬಿಡಿ ತಾಯಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಚ್ಕೋಬೇಡಿ....ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೂಂತ ಯೋಚನೆ ಮಾಡೋಣ' ಎಂದು ಮಾತು ಮುಗಿಸಿದರು ಚದುರಂಗರು.

ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ನನ್ನೆದುರಿಗೆ —

'ಲಾಯರ್‌ನ ಕರೆದು ವಿಲ್ ಮಾಡಿಸೋಣಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದೆ ಯಾಕೋ ಅದೂ ಆಗ್ತಾ ಇಲ್ಲ' ಅಂದರು ರಾಯರು,

'ಹೋಗ್ಲಿ ಬಿಡಿ....ಆದರೆ ಆಗಲಿ, ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಕೊಳ್ಳೆ ಹೋಗೋದೇನು ಈಗ ಆ ಯೋಚನೆ ಎಲ್ಲಾ ಯಾಕೆ....ಹಾಯಾಗಿರಿ' ಎಂದೆ.

ಹೀಗೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಕೆಟ್ಟು, ಮನಸ್ಸು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಥರ ರೋಸಿ ಹೋಗಿತ್ತು, ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲು ಗುರು ನಿರಂಜನರು ಶಿವೈಕ್ಯವಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಾಗಿತ್ತು.

ಶ್ರೀ ಶೃಂಗೇರಿ ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರುದ್ವಯರು ಮೈಸೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ಯಾವಾಗಲೂ ಹೋಗುವ ಹಾಗೆ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯಲು ಹೋದೆ. ಯಜಮಾನರು ಹಿಂದಿನ ದಿನವೇ ಹೋಗಿದ್ದರು ; ರಾಯರ ಜತೆ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಶಂಕರಮಠಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ತೀರ್ಥ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಿರಿಯ ಜಗದ್ಗುರುಗಳಿಂದ ತೀರ್ಥ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಗುರುಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿಗೇ ಹೋದೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆ.

'ಬಾಗುನ್ನಾರಾ ?' ['ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೀರಾ ?']—ಕೇಳಿದೆ.

'ಉನ್ನಾನಮ್ಮ' ['ಇದ್ದೀನಮ್ಮ'] ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದರು

ನಿಂತೆ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಮಾತಿಲ್ಲ. ಆಶ್ಚರ್ಯ ! ಯಾವಾಗಲೂ ನಗು ನಗುತ್ತಾ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಇಂದು ಹೀಗೇಕೆ ? 'ಈ ನಡುವೆಯಲ್ಲ ಆರೋಗ್ಯವಿಲ್ಲ, ಹೆಚ್ಚು

ಮಾತಾಡಬಾರದೆಂದೋ – ಏನೋ, ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲವೇನೋ'—ಎಂದು ನನಗೆ ನಾನೇ ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿಕೊಂಡೆ

ಮನೆಗೆ ಬಂದು ನನಗಾದ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಯಜಮಾನರ ಮುಂದೆ ತೊಡೀಕೊಂಡೆ ರಾಯರು —

'ನನಗೂ ಈ ಸಲ ನಿನಗಾದ ಹಾಗೇ ಆಯಿತು. ಈಗ ಅವರ ಲೋಕವೇ ಬೇರೆ' ಎಂದು ಬೇರೇನೋ ಕಾರಣ ಊಹಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.

ಇದಾದ ಎರಡು ದಿನಕ್ಕೆ ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ನಿಂತಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರನಿಗೆ—

'ಹೋಗುವಂತೆ ಇರು....ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ ಕಾದಂಬರಿ ಮುಗಿಸಬೇಕು ಅನ್ನಿಸ್ತಿದೆ—ಬರ್ಕೋವಂತೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡರು.

'ನಿಜವಾಗಲೂ ಬರಸ್ತೀರಾ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಭಾಕರನಿಗೆ—

'ಹ್ಞೂ ನಯ್ಯ....ಮೊದಲನೇ ಭಾಗ ಓದಿ ಜನ ದಿನವೂ ಪತ್ರ ಬರೆತಿದ್ದಾರೆ... ಇದೊಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಮುಗಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಮಾನಸಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ದೈಹಿಕ ತಾಪತ್ರಯ ಗಳೆಲ್ಲ ಬಗೆ ಹರಿಯುತ್ತೆ ಅನ್ನಿಸ್ತಿದೆ ...ಜನಗಳ ಶಾಪನಾದ್ರೂ ತಪ್ಪುತ್ತೆ....ಬರ್ಕೊ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಯಜಮಾನರು ಶ್ರೀ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿಯ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ ವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬರೆಸಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದುವರೆಸಿ, ಒಂದು ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ—

'ನೀನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿರು, ದುರ್ಗದ ಸ್ನೇಹಿತರ ಜತೆ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಕಾಲ ಕಳೀಬೇಕು....ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ತೀನಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬರಸ್ತೀನಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಪ್ರಭಾಕರನನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ. ಈ ಶಿಷ್ಯನ ಬಂಧನ ವನ್ನೂ ಕಳಚಿಕೊಂಡರು.

ಈ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು. [ಇದೀಗ ಕತೆ ಕೇಳಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಭಾಕರ್ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪುಸ್ತಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ 'ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ' ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಹೊರ ಬಂದಿದೆ]

ಇದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಈ ಗುರು – ಶಿಷ್ಯರ ತಾಯಿಯ ಶ್ರಾದ್ಧ ಬಂದಿತು. ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ದಶಮಿ ನನ್ನ ಅತ್ತೆಯವರ ತಿಥಿ.

ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಬಹು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕ್ಷಣಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರಿಗೆ ಈ ವರ್ಷ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಉಪವಾಸವಿದ್ದು, ಕುಳಿತು ಮಾಡುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ, 'ಕಾಲು ತೊಳೆದು ಆಪೋಶನ ಹಾಕಿದರೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದರು.

ಕೊನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಶ್ರಾದ್ಧ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಋಣ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆ ಮಹಾ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಯಜಮಾನರು.

ಶ್ರೀ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿ ಬರೆಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಾಲ್ಗುಣ ಮಾಸದ ಬಿಸಿಲು ಒಳಗೆ ಸೆಕೆ, ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಬರೆಯೋಣ ಎಂದು ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಛೇರ್ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಜೆ ಕುಳಿತು ಬರೆಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕು ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಎದುರುಗಡೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಚರ್ಚ್‌ನವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಜೋರಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು.

'ಶ್ರೇಯಾಂಸಿ ಬಹು ವಿಘ್ನಾನಿ....ಸ್ವಲ್ಪ ಹವ ತಂಪಾಗಲಿ, ರಾತ್ರಿ ಬರೆಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಚಟಕ್ಕನೆ ನನಗೆ ನಾವು 'ಗಿರಿಕನ್ಯಕಾ'ಕ್ಕೆ ವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಈ ಯಾದವಗಿರಿ ಹೇಗಿತ್ತು ಎಂಬ ನೆನಪು ಬಂತು.

ನಾವು ಯಾದವಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಂತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ಬಂದಾಗ ಅಲ್ಲೊಂದು ಮನೆ ; ಇಲ್ಲೊಂದು ಮನೆ ; ಪ್ರಶಾಂತ ವಾತಾವರಣ, 'ಬರೆಯಲು ತುಂಬಾ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು ರಾಯರು

ಆಗ ಎಷ್ಟು ನಿರ್ಜನವಾಗಿತ್ತು ಎಂದರೆ, ರಾಯರು ಬರೆಯಲು ಊಟ ಮಾಡಿ, ರಾತ್ರಿ ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ನೀಲಾವರ್ ಆಚಾರ್‌ರು ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಕೊಟ್ಟ, ಕೊಟ್ಟ' ಕುಟ್ಟುವ ಕೆಲಸ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಏನೀ ಆಚಾರ್ರು ಸರಿಹೊತ್ತಾದ್ರೂ ಬಂಗಾರ ಕುಟ್ತಾನೇ ಇರ್ತಾರಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಅಂದುಕೊಂಡರೆ, ಈ ಆಚಾರ್ರು ಹೇಳಿದರು—

'ರಾಯರು ಬರೆಯೋ ಕೋಣೇಲಿ ದೀಪವಿರುವ ತನಕ ಭಯವಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮದೇ ಧೈರ್ಯ. ಈ ಬೀದೀಲಿ ತಲೆ ಒಡದ್ರೂ ಕೇಳೋರಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ರಾಯರು ಬರೆಯೋ ತನಕ ಕುಟ್ತಾನೇ ಇರ್ತೀನಿ'

ಇಷ್ಟು ನಿರ್ಜನವಾಗಿದ್ದ ಈ ಪ್ರದೇಶ—ಈಗ—

ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ರವಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ, ಎದುರಿಗೆ ಚರ್ಚ್, ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪ ಆಸ್ಪತ್ರೆ—ರಾತ್ರಿ – ಬೆಳಗೂ ಜನರ, ವಾಹನಗಳ ಓಡಾಟ.

ಹೊರಗೆ ಈ ಶಬ್ದಗಳು, ಮನೆಯಲ್ಲಿ—

ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಮ್ಯಾಚ್ ನೋಡುವ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ರಾಯರೇ ಗಂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಟಿ. ವಿ. ಗದ್ದಲ, ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮಕ್ಕಳು, ಅಳಿಯ, ಸೊಸೆ, ಮಗಳು, ಮೊಮ್ಮಗ—ಬಂದು ಹೋಗುವವರ ಓಡಾಟ, ಮಾತುಗಳು.

ಈ ಮೊಮ್ಮಗನೋ ಬಲು ಪ್ರಚಂಡ – ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಮೀರಿದ ಬುದ್ಧಿ,

ತಾತ ಹೇಗೆ ಕೆಮ್ಮುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆ ಕೆಮ್ಮಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ತಾತನಿಗೆ ಕಾಫಿ ಬೇಕಾದಾಗ, ಅಜ್ಜಿ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು 'ತಾತ....ಪಾಪಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸೆರೆಗು ಹಿಡಿದು ಜಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ, 'ನಾನು ಕೊಡೋಲ್ಲ ಹೋಗೋ, ಸಾಕಾಗಿದೆ....ನೀನೇ ಮಾಡಿಕೊಡು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ಸಾರಿ ಗ್ಯಾಸ್ ಸ್ಟೋವ್ ಮೇಲೆ ಖಾಲಿ

ಪಾತ್ರೆ ಇಟ್ಟು ಕಡ್ಡಿ ಗೀರಿಡಲು ಹೋಗಿದ್ದ. 'ಸದ್ಯ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಾನು' ಎಂದು, ನಾನೇ ಕಾಫಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟೆ.

ಸಾಯಂಕಾಲವಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ಊಟದ ವೇಳೆ ಬಂತೆಂದರೆ, ನಾನು ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರನ್ ಫ್ಲೇಕ್ಸ್ ಅನ್ನು ತಂದು ಸಣ್ಣ ಟೇಬಲ್ ಮೇಲಿಟ್ಟು, ಜೊತೆಗೆ ಟಾನಿಕ್ ಸೀಸೆಯನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟು 'ತಾತಾ ಬಾ' ಎಂದು ರೂಮಿನಿಂದ ಕರೆ ತಂದು, ತಾತನ ಪಾಲಿನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಿಗುವುದನ್ನು ತಿಂದು, ಟಾನಿಕ್ ಬೇಡವೆಂದರೂ 'ನನಗೂ ಕುಡಿಚು ತಾತ' ಎಂದು ಹಟ ಮಾಡಿ ಕುಡಿದು, ತಾತ ಕೊಟ್ಟ ಬಾಳೆ ಹಣ್ಣಿನ ಲಂಚ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ತಾತ ತಿಂದ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ಅದನ್ನು ಯಾವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕೋ ಅದರ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದ.

'ತಾತನಿಗೆ ಇನ್ನೇನು ಕಮ್ಮಿ, ಇವನೊಬ್ಬ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದು ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿತ್ತು' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆ.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾತನಿಗೊಬ್ಬನಿಗೇನು, ಅಜ್ಜಿಗೋ ಸೋದರ ಮಾವಂದಿರಿಗೋ, ಅಪ್ಪ – ಅಮ್ಮನಿಗೋ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ರಾಯಭಾರಿ ಇವನು.

ಈ ಅಕ್ಷಯ ಬೇಸರದಿಂದ ಬೆಂದ ತಾತನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ. ಹೆಚ್ಚು ಕಮ್ಮಿ ಈ ಮೊಮ್ಮಗನೇ ಅವರಿಗೆ ಆಸರೆ !

* * * *

ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ರಾಯರ ಆರೋಗ್ಯ, ಮನಸ್ಥಿತಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಬಂತೆಂದರೆ ಹೇಳುವುದು ಬಹುಕಷ್ಟ. ಆಯಾಸದಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ಮೈ ಸವರಿದರೆ ಹಾಯೆನಿಸಬಹುದೇನೋ ಎಂದು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಅಂಬಾ, ನನ್ನ ಮೈ ಮುಟ್ಟ ಬೇಡ....ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಸರಿ. ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ....ಬೇಜಾರು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಡ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಾಲುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಊದಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ನಡೆಸಿದರೆ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೋ ಎಂದು 'ಡೈನಿಂಗ್ ಟೇಬಲ್‌ಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಕರೆದರೆ 'ನೀನು ನನಗೆ ಬಲವಂತ ಮಾಡಬೇಡ, ನಾನು ಮಾಡುವ ಊಟಕ್ಕೆ ಡೈನಿಂಗ್ ಟೇಬಲ್ ತನಕ ಬರಬೇಕೇ ?' ಸ್ವಲ್ಪ ಸಿಹಿ ಮಜ್ಜಿಗೇಲಿ ಅನ್ನ ಕಿವುಚಿಕೊಂಡು ಬಾ ಕುಡೀತೀನಿ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾವು ಒಂದು ರೀತಿ ಹೇಳಿದರೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುವುದು ? ಏನಾದರೂ ಜಪ, ತಪ ಮಾಡಿಸೋಣವೆಂದರೆ ಯಾವುದೂ ಬೇಡವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ರಾಯರೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ, ನನಗೂ ಈಚೀಚೆಗೆ ಎಲ್ಲದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಆಸಕ್ತಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿ, ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಮಾಡಿ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಕಪ್ಪ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಅಂದು – ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ—ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ ಹೊರಗೆಲ್ಲೋ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತೀರಾ ಹುಷಾರಿಲ್ಲ, ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಬೇಳೇಲಿ ಬೆಲ್ಲ ಹಾಕಿ ಹಬ್ಬ ಮುಗಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ಅಂತ ನಮ್ಮ ಗಡಿಬಿಡಿಯಲ್ಲಿ ನಾವಿದ್ದೆವು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾದಮ್ಮ ಬಂದಳು, ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಿ,

'ಬುದ್ಯೋರು ಇಷ್ಟೊಂದು ಮೆತ್ತಾಗಾಗ್ಬುಟ್ಟವರೆ....ನೋಡಿದ್ರೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರೀತದೆ' ಎಂದು ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕಿದಳು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ತಡೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಆಳು ಬಂತು – ತಾಯಿ ಮಗಳಿಗೆ

'ಹಬ್ಬದದಿನ ಅಳಬಾರದು, ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದಾಗ, ಆ ನೋವನ್ನು 'ನನಗೆ ಮಾತಾಡಲು ಟೈಮಿಲ್ಲ, ನೀನೀಗ ಹೋಗು' ಎಂದು ಖಾರವಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಮಗಳಿಗೆ, 'ನೀನು ಬೇಗ ಮಡಿಯುಟ್ಟು, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಒಬ್ಬಟ್ಟು ಮಾಡು. ನಾನು ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದೆ.

ಪೂಜೆ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ರೂಮಿನಿಂದ 'ಅಂಬಾ' ಎಂಬ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಹೋದೆ. ನನಗ್ಯಾಕೋ ವಿಪರೀತ ಸಂಕಟ ಆಗ್ತಿದೆ, ತಡೆಯೋಕೆ ಆಗ್ತಿಲ್ಲ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸು' ಎಂದರು.

ಯಾರಿದ್ದಾರೇಂತ ಹೇಳಲಿ ? ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಕೇಳಲಿಲ್ಲ ಮಹಡಿಯ ಅವತಾರದಲ್ಲೇ ಒಂಟಿಕೊಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಡಾ|| ತೇಜೋನಾಥ್ ಕ್ಲೀನಿಕ್‌ಗೆ ಹೋದೆ. ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಆಳು 'ಡಾಕ್ಟರು ಹೊರಗಡೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ ಈಗ ಬರ್ತಾರೆ' ಎಂದಳು.

'ಈಗ' ಎನ್ನುವುದು ಅರ್ಧಗಂಟೆ ತನಕ ಹೋಗಿ, ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದರು. 'ಏನಮ್ಮ ಏನು ವಿಷಯ ?' ಕೇಳಿದರು.

'ಏನಿಲ್ಲ ಡಾಕ್ಟ್ರೇ, ಯಜಮಾನರು ತುಂಬಾ ಸಂಕಟ ಪಡ್ತಿದಾರೆ ಬೇಗ ಬನ್ನಿ'

ಬೇಕಾದ ಮಾತ್ರೆ, ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆಟೋದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಬಂದೆವು. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು–'ಲಂಗ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಫ ತುಂಬಿದೆ' ಎಂದು ಡೆರಿಫಿಲಿನ್ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟು, 'ಗಾಬರಿ ಏನೂ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೋದರು.

ಸಾಯಂಕಾಲ ಡಾ|| ಕೆ. ಜಿ. ಎಸ್. ಭಟ್ಟರು ಬಂದರು. ಅವರೂ ಇದೇ ಹೇಳಿದರು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನದ ತನಕ ನೋಡಿದೆವು. ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ– ನಿದ್ರೆಯ ಮಂಪರು.

ಕಾಫಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಕೇಳದೆ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಮಲಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಲುಗಾಡಿಸಿ ಎಬ್ಬಿಸಿ—

'ಏಳಿ, ಕಾಫಿ ಬೇಡವೇ ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ—

'ನನಗೆ ಯಾವುದೂ ಬೇಡ. ನೀನು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಾನೇ ಕೂತ್ಕೊಂಡಿರು ಯಾಕೋ ಈ ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೂ ಮಲಗಬೇಕು ಅನ್ನಿಸ್ತಿಲ್ಲ. ಕೆಳಗಡೆ ಒಂದು ಚಾಪೆ ಹಾಕು'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹಾಸಿದ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದರು. 'ಶ್ರೀ ಲಲಿತಾ ಸಹಸ್ರನಾಮ, ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಕುಳಿತೆ.

ಇವರು ಹೀಗೆ ಮಲಗಿದ್ದು ನೋಡಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಯೋಚನೆ ಯಾಯಿತು !

'ಡಾಕ್ಟರು ಸರಿಯಾಗಿ ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸುವುದೋ ಬೇಡವೊ ಏನು ಮಾಡುವುದು ?'

ಮಾಡುವುದು ಏನೆಂದು ಕೇಳಲು ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂನಲ್ಲಿರುವ ಡಾ|| ಕೆ.ಜಿ.ಎಸ್ ಭಟ್ಟರ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ ಕೇಳಿದೆ

'ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಎಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಯಜಮಾನರು ಬೇಸರ ಪಟ್ಕೋತಾರಲ್ಲಮ್ಮ, ಏನು ಮಾಡಲಿ ?'

'ಹಾಗಾದ್ರೆ ಮನೇಲಿ ಡ್ರಿಪ್ ಹಾಕಿಸಲೆ, ಡಾಕ್ಟರೇ ?'

'ಡಾ|| ತೇಜೋನಾಥ್ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಹಾಕಿದರೆ ಹಾಕಿಸಿ' ಎಂದರು.

ನನ್ನ ಆಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅರೆ – ಬರೆ ಹುಚ್ಚಿಯಂತಾದೆ.

ಸಲಹೆ ಯಾರನ್ನು ಕೇಳಲಿ ?

ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಡಾಕ್ಟರ ಮನೆಯಿಂದಲೇ ಹಾ.ಮಾ. ನಾಯಕರ ಮನೆಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿದೆ.

ವಿಷಯ ತಿಳಿದು 'ಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು, ನಾಯಕರು.

ಅಲ್ಲಿಂದ ತೇಜೋನಾಥ್ ಷಾಪ್‌ಗೆ ಬರೋಣವೆಂದುಕೊಂಡಾಗ ಪರ್ಸ್ ನೋಡಿಕೊಂಡೆ, ಹಣವಿಲ್ಲ. ಮನೆ ಬಿಡುವಾಗ ನನ್ನ ಪರ್ಸ್ ಬದಲು ಮಗಳ ಪರ್ಸ್‌ನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದೆ.

ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರಂನಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಅಳುತ್ತಾ, ಯಾರಾದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿ ಮಾತಾಡಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ತೇಜೋನಾಥ್ ಡಾಕ್ಟರ ಬಳಿ ಬಂದೆ.

ಡಾ|| ಕೆ. ಜಿ. ಎಸ್. ಭಟ್ಟರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ.

'ನಾನೇನೋ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಡ್ರಿಪ್ ಹಾಕ್ತೇನಿ. ಹಾಕಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಾದು ಕುಳಿತಿರಬೇಕು. ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಯಜಮಾನರಿಗೆ, ನನ್ನ ತಲೆ ಹೋದೀತು....ಹಾಗೆಲ್ಲ ಬೇಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾರೆ.... ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟ ಪಡೋ ಬದಲು ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಸೇರಿಸಬಾರದೆ ?' ಎಂದರು ಡಾ|| ತೇಜೋನಾಥ್,

ಬೇಸರದ ಮೇಲೆ ಬೇಸರ—

ಇನ್ನು ಮನೆಗೆ ನಡೆದೇ ಹೋಗಬೇಕು. ಸರಸರ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ, ಪಾರ್ಕಿನ ಹತ್ತಿರ ರಿಕ್ಷಾ ನಿಂತಿತು ; ಅದರೊಳಗಿದ್ದ ಮಗ ಹೇಳಿದ :

'ಕೂತ್ಕೋ ಬಾಮ್ಮ, ಹಾಲಿನ ನಂಜಮ್ಮ ಬಂದು, ನೀನೊಬ್ಬಳೇ ಡಾಕ್ಟರ ಷಾಪ್ ಹತ್ತಿರ ಕೂತಿದ್ದೀಯಾಂತ ಹೇಳಿದ್ಲು....ಆಟೋ ತಂದೆ...'

ಮಗನೊಡನೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ ; ಆಟೋ ಇಳಿದು ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಹಾ.ಮಾ. ನಾಯಕರು ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ ಸೇರುವಂತೆ ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರೂ ರಾಯರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

'ಭಾವ ಹೀಗಿದ್ದಾರೆ. ಭಾಸ್ಕರ್ ನಾದ್ರೂ ಕರೆಸಿ ತೋರಿಸಬಾರದೆ ?'

—ಎಂದು ತಮ್ಮ ಸತ್ಯ ತಾನೇ ಹೋಗಿ ಡಾ|| ಭಾಸ್ಕರ್ ಅವರನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡು ಬಂದು, ನೋಡಿದರು ಹೋದರು—ಅವರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

'ಸುಬ್ಬರಾಯರಿಗೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ, ಜನರಲ್ ಕಂಡಿಷನ್ನೆಲ್ಲ ಚೆನ್ನಾಗೇ ಇದೆ' ಎಂದರು ಡಾ|| ಭಾಸ್ಕರ್.

ಏಕೋ ನನಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮಾತಿನಲ್ಲೂ ನಂಬಿಕೆ ತಪ್ಪಿ, ಯಜಮಾನರ ಸ್ಥಿತಿ ನೋಡಿ, ಇವರ ಸ್ಥಿತಿ ಎಲ್ಲಿ ಕೋಮ ಸ್ಟೇಜಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತೋ ಆಮೇಲೆ ನಾವು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿನ ಡಾಕ್ಟರುಗಳಿಗೆ ತೋರಿಸಬಾರದೇಕೆ ?—ಎಂದುಕೊಂಡೆ.

ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿ, ಕಾರನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದರು.

ಯಜಮಾನರು—

'ನೀವು ಏನೇ ಮಾಡಿದರೂ ನಾನು ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಬರೋಲ್ಲ'

—ಎಂದು ಹಟ ಮಾಡಿದರು. ನಾವು ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದಾಗ—

'ನಾನು ಈ ಸಲ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದರೆ ಬದುಕಿ ಬರೋಲ್ಲ' ಎಂದರು.

ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದ ಕಾರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ, ಪ್ರಯಾಣ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಕೆ. ವಿ. ರಾಜಾರಾಂ. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿ ಬಾಕಿ ಇದ್ದ ಡಾ|| ರಾಮಶೆಟ್ಟರನ್ನು ಕರ್ಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಿಸಿದರು. ಅವರು ಕೂಡ 'ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಬೇಕು' ಸೀರಿಯಸ್ ಆಗಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ರಾಯರಿಗೆ ಬೇಡವಾದ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರಯಾಣ ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆವು—

ಆದರೆ ವಿಧಿ ಡಾ|| ಬಿ. ಕೆ. ನಾಗರಾಜ್ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂತು : ತನ್ನ ವಿಧಿಯನ್ನು ತಾನೇ ತಂದುಕೊಂಡು, ವಿಧಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದರು.

ಯಾರಾದರೂ ಊಹಿಸಬಹುದಿತ್ತೇ ?

ಇಲ್ಲಿ ಊಹಿಸಬಹುದಾದದು—ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಸಂಬಂಧ !

ಈ ಬಾಲ್ಯದ ಗೆಳೆಯ ನಾಗರಾಜ್, ಮತ್ತೆ ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗೆಳೆಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ್ ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಶನಿವಾರ ರಾತ್ರಿ ಎಂಟು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಂದರು.

ಡಾ॥ ಬಿ. ಕೆ. ನಾಗರಾಜ್ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಆಗಾಗ ಬಂದು, ಗೆಳೆಯ 'ಸುಬ್ಬು'ವಿನೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಳೆ ಹರಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರಾದರೂ ಸ್ವಯಂ ಚಿತ್ರ ಕಲಾವಿದರು. ಗೆಳೆಯನ 'ಕಾಮಾಕ್ಷಿ' ಕೆರು ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಮುಖಪುಟದ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆ, ಕ್ರೀಡೆ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಾನ ಆಸಕ್ತಿ. ಯಾವಾಗಲೂ ಬರುವಂತೆ ಈಗಲೂ 'ಸುಬ್ಬು'ವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದರು.

ಬಂದವರೇ ಸೀದಾ ಗೆಳೆಯನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕೂತು—

'ಏನು ಸುಬ್ಬ, ಹೀಗೆ ಮಲಗಿದ್ದೀಯಾ ?'

—ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದ ಅವರೊಂದಿಗೆ ತಮಗಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಂಸೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ ಕೊಂಡರು ಯಜಮಾನರು.

'ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಸೇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು'

'ಆಸ್ಪತ್ರೆ ವಾಸ ಬೇಜಾರಾಗಿದೆ ಕಣೋ ...ಎಲ್ಲೂ ಹೋಗೋದು ಬೇಡ ಅಂತ ಮಾಡಿದ್ದೀನಿ'

'ಹಾಗಂದ್ರೆ ಹೇಗೋ ಸುಬ್ಬು ...ನಿನಗೆ ಮೈಸೂರು ಬೇಜಾರಾದ್ರೆ ಬೆಂಗ ಳೂರಿಗೆ ಹೋಗು' ಎಂದರು ನಾಗರಾಜ್

'ನೋಡಿ ನಾಗರಾಜ್, ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಎಕ್ಸ್‌ಫರ್ಟ್ ಡಾಕ್ಟರು ಗಳಿಗೆ ತೋರಿಸೋಣಾಂತ ಮಾಡಿದ್ದೀವಿ....ಏನಂದ್ರೂ ನಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳ್ತಾ ಇಲ್ಲ....'

—ಎಂದು ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಹೇಳಿದೆ.

'ಯಾಕೋ ಸುಬ್ಬು, ಹೀಗೆ ಹಠ ಮಾಡ್ತೀಯಾ ? ನಿಂಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೋದ್ರೆ ಏನು ನಷ್ಟ ?'

'ನಂಗ್ಯಾಕೋ ಈ ಸಲ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದ್ರೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರೋಲ್ಲ ಅನ್ನಿಸುತ್ತೆ'—ಎಂದರು ಯಜಮಾನರು.

'ಹಾಗೆಲ್ಲ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತಾಡಬೇಡ....ನೀನು ತಿಳಿದೋನು ...ನಿನಗೆ ನಾನು ಹೇಳೋದೇನಿದೆ....ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಡ. ಮೊದಲು ನಿನ್ನ ಆರೋ ಗ್ಯದ ಯೋಚನೆ ಮಾಡು'

ಯಜಮಾನರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೋ, ಗೆಳೆಯನ ನಮ್ಮ ಬಲವಂತಕ್ಕೆ ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು,

'ನೀನು ನಾಳೆ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂ ಸೇರ್ತೀಯಾ, ತಕ್ಷಣ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿಸು ...ಸೋಮವಾರ ನಾನು ಬಂದು ಬೆಂಗಳೂರ್ನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ನೋಡ್ತೀನಿ....ಅರ್ಜೆಂಟ್ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಲ್ದಿದ್ರೆ ನಾನೂ ನಿನ್ಜತೆ ಕಾರ್ನಲ್ಲಿ ಬರ್ತಿದ್ದೆ.'—ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಕೊಟ್ಟು.

'ಬರ್ತೀನಮ್ಮ ಸುಬ್ಬು, ನಿನ್ನ ಪ್ರಯಾಣ ಸುಖವಾಗಿ ಆಗಲಿ'

—ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಾಗರಾಜ್ ಗೆಳೆಯನಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡರು.

[ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರು—ಇಲ್ಲಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ !]

ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಹೋಗಬಾರದು ಎಂದಿದ್ದವರನ್ನು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತು—ವಿಧಿ.

ರಾತ್ರಿ ಟ್ಯಾಕ್ಸಿಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್‌ಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ, ಕಾರು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಬಿಸಿಲಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬೆಂಗಳೂರು ಸೇರಬೇಕು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಏಳು ಗಂಟೆಯೊಳಗಾಗಿ ಊರು ಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ—ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೊರಡುವುದನ್ನು ಡಾ|| ಕೆ. ಜಿ. ಎಸ್. ಭಟ್ಟರಿಗೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿದೆ. ಅವರು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ—

'ಇಲ್ಲಿರುವ ಡಾಕ್ಟರುಗಳೇನು ಯಮಧರ್ಮರಾಯರೇ, ಅಲ್ಲಿರುವವರೇನು ಬ್ರಹ್ಮರೇನು ...ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಡಾ|| ಭಟ್ಟರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಹೇಳಿದೆ ;

ಏಕೋ ಈ ಬಾರಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಎಂದಿನಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ ; ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ, ಯಾವುದು ಬೇಕಿತ್ತೋ, ಯಾವುದು ಬೇಡವಾಗಿತ್ತೋ ತೋಚಿದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅಗತ್ಯವಾದವುಗಳನ್ನು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಔಷಧಿಗಳಾದ ಡೈಜಿನ್, ಮ್ಯುಕೋಂಜಿಲ್, ಬ್ಯಾಸಿಟಾನ್ ಫಾರ್ಟೆ, ಡೆರಿಫಿಲಿನ್, ಟಾನಿಕ್ಕುಗಳು, ಕಾಂಪೋಸ್ ಇವುಗಳ ಜತೆಗೆ ಫ್ಲಾಸ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಫಿ, ಹಾರ್ಲಿಕ್ಸ್ ಬಾಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಲು ರೈಲು ಚೆಂಬಿನಲ್ಲಿ ಕಾದಾರಿದ ನೀರು, ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಗ್ಲೂಕೋಸ್, ಒರಗಿ ಕೂಡಲು ಮೆತ್ತನೆ ದಿಂಬು, ಡಾಕ್ಟರುಗಳು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಪ್ರಿಸ್‌ಕ್ರಿಪ್ಷನ್‌ಗಳು, ಇ.ಸಿ.ಜಿ. ಮಾಡಿದ ಪಟ್ಟಿ, ಎಕ್ಸ್-ರೇ ಫೋಟೋಗಳು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಡದೆ, ಮರೆಯದೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತಹವು.

ಈ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತಟಕ್ಕನೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ನಾದಿನಿ ಕಮಲಮ್ಮನ ಮಾತು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು.

'ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಹೊರಟಾಗ ಶಿಷ್ಯರು ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೊತ್ತು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಡುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆ ನೀನು....ನಿನ್ನ ಗಂಡನಿಗೆ ಶಿಷ್ಯಳಿದ್ದ ಹಾಗೆ'—ಅಕೆ ತಮಾಷೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅತ್ತಿಗೆ ಸಣ್ಣಮ್ಮ [ನನ್ನ ಸೋದರತ್ತೆಯೂ ಕೂಡ] ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಅನಾರೋಗ್ಯದ ಮಾತು, ಆಸ್ಪತ್ರೆಯ ವಾಸ ಆ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಾಗ—

'ಈ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ಅದೆಷ್ಟು ಸಲ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಸತ್ತು ಬದುಕಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೋ....ನೀನೆಷ್ಟು ಸಲ ಸಾವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಸತ್ಯಾವಾನ ಸಾವಿತ್ರಿ ಹಾಗೆ ಬದುಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೀಯೋ....'

—ಹೇಳಿದ್ದ ಈ ಮಾತೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು.

ಈ ಸಲ ಯುಮಧರ್ಮರಾಯ ಸುಬ್ಬರಾಯರ ಹಾಗೇ ಹಠವಾದಿ ! ತನ್ನ ಛಲವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟ.

ಪ್ರಯಾಣದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳಾದವು. ನಮ್ಮ ಜತೆಗೆ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳೊಬ್ಬರು ಬೇಕು.

ದೊಡ್ಡ ಮಗ ನಾಗ ಪ್ರಸಾದ್ ಫ್ಯಾಕ್ಟರಿಗೆ ರಜ ಹಾಕುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ ; ಚಿಕ್ಕ ಮಗ ಪ್ರದೀಪನೇ ಹೊರಡಬೇಕಾಯಿತು.

ಮನಸ್ಸಿನ ಆತಂಕ, ಪ್ರಯಾಣದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ನನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರು ಕೂಡ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಎಚ್ಚರವಾಗೇ ಇದ್ದರು.

'ಯಾಕೆ, ನಿದ್ರೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೇ ?'—ಕೇಳಿದೆ.

'ಇಲ್ಲ....'

'ಇಲ್ಲದ್ದೆಲ್ಲ ಯೋಚನೆ ಮಾಡದೆ, ಹಾಯಾಗಿ ಮಲಗಬಾರದೇ ?'

'ಯೋಚನೆ ಯಾರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ?'

—ಹೇಳಿದರು ಯಜಮಾನರು.

ಯೋಚನೆ – ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಕಾಡಿತ್ತು ಒಂದೊಂದು ಬಗೆ !

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇ ಎದ್ದ ರಾಯರು ತಮ್ಮ ಬರೆಯುವ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಸೋಫಾದ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಮಲಗಿದ್ದರು.

ಆ ದಿನ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ ಕಾರು ಭಾನುವಾರ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆರು ಗಂಟೆಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ತಕ್ಷಣ ಸ್ಕೂಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ, ಪ್ರಸಾದು ಡಾ॥ ಭಟ್ಟರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ.

ರಾಯರನ್ನು ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಭಟ್ಟರು—

'ರಾಯರೇ, ಒಂದು ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಡ್ತೀನಿ' ಎಂದಾಗ,

'ಅದೇನೇನ ಕೊಡ್ತಿರೋ ಎಲ್ಲಾ ಕೊಡಿ. ನಿಮ್ಮ ಕೊನೆಯ ಋಣವನ್ನೂ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ....' ಎಂದರು.

'ಹಾಗೆಲ್ಲ ಮಾತಾಡಬೇಡಿ, ದೇವರು ಒಳ್ಳೆಯದು ಮಾಡಲಿ ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು, ಮಾತನಾಡಿಸುತ್ತಾ ಇಂಜೆಕ್ಷನ್ ಕೊಟ್ಟರು.

ಕಾಫಿ ತಂದಾಗ 'ಬೇಡಮ್ಮ' ಎಂದ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ 'ನನ್ನ ಜತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಡಿಯಿರಿ' ಎಂದು ರಾಯರೇ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಫಿ ಕುಡಿದರು.

ಪರಸ್ಪರ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಡಾಕ್ಟರು ಹೊರಟರು.

ನಾವೂ ಹೊರಟೆವು—

ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಮಗ, ಸೊಸೆ, ಮಗಳು, ಅಳಿಯ ಇವರಿಗೆ 'ಮನೆ ಕಡೆ ಜೋಪಾನವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದೆ.

'ಮನೆ ಕಡೆ ಯೋಚನೆ ಬೇಡ, ಅಣ್ಣನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ, ಅಣ್ಣನ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಫೋನ್ ಮಾಡಿ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸ್ತಾ ಇರಿ'.

ಭಾವ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ತಂಗಿ ಶಾರದ, ಅವಳ ಗಂಡ ಚಿದಂಬರಂ ಬಂದರು. ನಾನು ದೇವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಚಿದಂಬರಂ ದೇವರ ಮನೆಗೇ ಬಂದು ಹೇಳಿದರು ;

'ಅಂಬುಜಮ್ಮನವರೇ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬಹಳ ಹುಷಾರಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ನಿಮಗೆ ನಾವು ಹೇಳುವುದೇನಿದೆ. ಸಮಾಧಾನವಾಗಿರಿ, ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಡಿ'—

ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದಾಗ, ಎಂದೂ ಅಳದ ನನಗೆ ಅಳು ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ' ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ದೇವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಮಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಅಪ್ಪಿ, ಕಣ್ಣೀರು ಒರೆಸಿ—

'ಯಾಕಮ್ಮ ಇವತ್ತು ಹೀಗೆ ಅಳ್ತಿಯಾ. ಬೇಜಾರು ಮಾಡಿಕೋ ಬೇಡ. ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದಳು.

'ನಾನೇನೂ ಅಳುತ್ತಿಲ್ಲವಮ್ಮ....ನಿಮ್ಮಗಳ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೀರು ಬಂತು ಅಷ್ಟೆ'

'ಸುಮ್ಮನಿರಮ್ಮ, ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾದ್ರೂ ಗೊತ್ತಾದೀತು.'

'ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಏನು ಬೇಕೋ ಎಲ್ಲ ತಗೊಂಡ್ಯೇನಮ್ಮ....'

—ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಸಾದ್‌ಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

'ನೀನೂ ಒಂದು ಸಲ ನೋಡು ...ನಾನೇನು ಮರೆತಿದ್ದೇನೋ'

ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟರು.

'ಅಣ್ಣ ಹೊರಡೋಣವೇ ?'

—ಎಂದು ಕೇಳಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳೂ ಕೈಹಿಡಿದು ಆಸರೆ ನೀಡಿ, ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರು.

ಅಳಿಯನೂ ಹೇಳಿದ :

'ಮಾವನವರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ....ಈ ಕಡೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡ ಬೇಡಿ....ನಾವೂ ಇನ್ನೆರಡು ದಿನದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬರುತ್ತೇವೆ'

ನೆರೆಯವರಾದ ನೀಲಾವರ್ ಆಚಾರ್ ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂತ ರಾಯರನ್ನು ಮಾತ ನಾಡಿಸಿದರು :

'ಸ್ವಾಮಿ, ಹೋಗಿ ಬರ್ತೀರಾ....ಅಮ್ಮಾವ್ರೆ ಜೋಪಾನ'

ಆಫೀಸಿಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಸತ್ಯ, ಗಡಿಬಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂತ ಭಾವನ ಮುಖ ನೋಡಿ, ಕಾರಿನ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು, ನನ್ನನ್ನು ಕಣ್ಣು ಸನ್ನೆಯಿಂದ ಕರೆದು. 'ಭಾವನನ್ನು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗ್ತಿದೀಯಾ' ಎಂದು ಬೈದು, ಬೇಸರವಾಗಿ ಹೊರಟೂ ಹೋದ.

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದರು.

ಕಾರು ಚಲಿಸಿತು ; ತಮ್ಮನ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿತು.

ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ಈ ಅಳಿಯ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೋಗೋ ಪದ್ಧತಿ. 'ನನಗೇಕೆ ಬಿಡಪ್ಪ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದರೆ 'ತಾಯಿಲ್ಲದ ನನಗೆ ನೀನೇ ತಾಯಿ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು.

ಈಗ – ಆ ತಾಯಿಯೂ ಊರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಗ ಇದ್ದ ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಕಾರು ನಿಂತ ತಕ್ಷಣ, ನಾದಿನಿ ಪದ್ಮ, ಸತ್ಯ, ಮಕ್ಕಳು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಾರನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಮಾತಾಡಿಸಿ, ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟರು.

ಕಾರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಾ ಬೆಂಗಳೂರು ತಲುಪಿ, ತಂಗಿಯ ಮನೆಯಿದ್ದ ರಾಜಾಜಿ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಮನೆ ಮುಂದೆ ಕಾರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆವು. ರಾಯರು ಇಳಿಯ ಲಿಲ್ಲ. ತಂಗಿ ಬಂದು ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದಳು – 'ಒಳಗೆ ಬಂದು ಹಾಲು ಕುಡಿಯಿರಿ, ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ' ಎಂದು.

'ಇಲ್ಲಮ್ಮ ಹೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ. ವೆಂಕಟೇಶನ್ನ ಬೇಗ ಕಳಿಸು....ಹಾಲನ್ನ ಇಲ್ಲೇ ತಂದುಕೊಡು ಕುಡೀತೀನಿ' ಎಂದು. ಆಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಹಾಲು ಕುಡಿದರು.

ವೆಂಕಟೇಶನನ್ನು ಕಾರಿನಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು, ಡಾ|| ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಮನೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲೇಔಟ್‌ಗೆ ಹೋದೆವು. ಮನೆ ಬೇಗ ಸಿಗವಲ್ಲದು, ರಾಯರಿಗೆ ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಡಾಕ್ಟರನ್ನ ನೋಡಬೇಕು ಅಂತ : ಇದರ ಮೇಲೆ ಸೆಕೆ ತಡೆಯಕ್ಕಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪೇಪರಿನಲ್ಲೇ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಸಿಗರೇಟು ಪ್ಯಾಕ್ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟೆರು, ಸಾಹಸದಿಂದ ಕೊನೆಗೂ ಡಾಕ್ಟರ ಮನೆ ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿದೆವು.

ನಮ್ಮ ಆತುರಕ್ಕೆ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದ ಡಾಕ್ಟರ್ ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಉಪ ಚರಿಸುತ್ತಾ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಲೋಟದ ತುಂಬ ಜ್ಯೂಸ್ ತಂದುಕೊಟ್ಟರು. ಅಷ್ಟು ಕುಡಿಯಲಾರದ ರಾಯರು ಅರ್ಧ ಲೋಟ ಕುಡಿದು ಬಾಕಿಯರ್ಧ ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟರು.

ಡಾ॥ ಮನೋರಮಾ, [ಡಾ॥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಅವರ ಹೆಂಡತಿ] 'ತ.ರಾ.ಸು. ಅವರಿಗೆ, ಕಾಫಿ ಬಹಳ ಇಷ್ಟ. ಹೊಸ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಫಿ ಕುಡಿದೇ ಹೋಗಬೇಕು' ಎಂದು ಬಲವಂತ ಮಾಡಿ, ತಾವೇ ಕಾಫಿ ತಂದು—

'ಸ್ವಲ್ಪ ತಗೊಳ್ಳಿ, ನನಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗೊಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿ

'ನಮ್ಮ ತಂದೆಗೂ ಕಾಫಿ ತುಂಬಾ ಇಷ್ಟ' ಎಂದು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ !

ಡಾಕ್ಟರ್ ದಂಪತಿಗಳು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಜ್ಯೂಸ್, ಕಾಫಿಗಳ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿ, ಅವರ ಋಣವನ್ನೂ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವರ ಸಲಹೆಯಂತೆಯೇ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಘಾಟ್ ಬಳಿಯೇ ಇದ್ದ ವರಲಕ್ಷ್ಮಿ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದೆವು – ಭಾನುವಾರ.

ಮಂಗಳವಾರ ಸಂಜೆ ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ರಾಯರ ಕತೆ ಮುಗಿಯಿತು.

ಈ ನರ್ಸಿಂಗ್ ಹೋಂನ ಗೌಡರ ಋಣ ನಾವು ತಿಂದಿದ್ದೆವೋ, ಅಥವಾ ಅವರು ತಿಂದಿದ್ದರೋ ಅಂತೂ ಬರುವಾಗ ಒಂದು ಪೈಸೆಯೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ತಮ್ಮ ಕೈಲಾದ ನೆರವು ನೀಡಿದರು.

ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆವು.

ಈ ಬಾರಿ—

ಯಜಮಾನರು ಹೇಳಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು—

ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ !

ಅಂಬುಜಾ ತ.ರಾ.ಸು.
7–7–1985

ವಿಳಾಸ ;—

ಅಂಬುಜಾ ತ.ರಾ.ಸು.
"ಗಿರಿಕನ್ಯಕಾ"
ಯಾದವಗಿರಿ
ಮೈಸೂರು 570 020

ತ.ರಾ.ಸು - ಕನ್ನಡದ ಅಗ್ರಮಾನ್ಯ ಪಂಕ್ತಿಯ ಸಾಹಿತಿ.
ಬರೆದೇ ಬದುಕುವ ಹೋರಾಟ ಜೀವನ ನಡೆಸಿ, ಯಶಸ್ವೀ
ಲೇಖಕರಾಗಿ,ಸರ್ವಕಾಲವೂ ಉಳಿದು ಕನ್ನಡದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು
ಸಾರುವ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ತ.ರಾ.ಸು ನೀಡಿರುವುದು ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯ.

ಕಾದಂಬರಿಕಾರನ ಬದುಕಿನ ಕತೆ ಯಾವ ಕಾದಂಬರಿಗೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ

ಇಂತಹ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಕತೆಯನ್ನು ತ.ರಾ.ಸು. ಹಾಗೂ ಅವರ
ಬಾಳ ಸಂಗಾತಿಯಾದ ಅಂಬುಜಾ ತ.ರಾ.ಸು. ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ
ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅವಲೋಕಿಸಿ
ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿದ ಫಲವೇ-

'ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಿದಾಗ'

ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಾಲದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಾಹಿತಿಯ
ಜೀವನಾನುಭವ, ಚಿಂತನೆಯ ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ
ಅವರ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ ತಾವು ಅನುಭವಿಸಿದ,
ಕ್ರಿಯಾಶಾಲಿ ಲೇಖಕನ ವೈಯಕ್ತಿಕ
ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಮಜಲುಗಳ ದರ್ಶನ
ಎಲ್ಲವೂ ಇದೆ.

ಇದೊಂದು ಪತಿಪತ್ನಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ತಮ್ಮ
ಬದುಕನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ ಅಪೂರ್ವ ಗ್ರಂಥ ಕೊಡುಗೆ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ ಮೈಸೂರು